הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ תחת רשיון Creative Commons-CC-2.5
וספרי ויקיטקסט תחת רשיון GNU Free Doc. License

בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל ר' פנחס ראובן שליט"א

מדרש רבה - חומש שמות

שמות • וארא • בא • בשלח • יתרו • משפטים • תרומה • תצוה • כי תשא • ויקהל • פקודי

שמות

פרשה א פרשה ב פרשה ג פרשה ד פרשה ה

וארא

פרשה ו פרשה ז פרשה ח פרשה ט פרשה י פרשה יא פרשה יב

בא

פרשה יג פרשה יד פרשה טו פרשה טז פרשה יז פרשה יח פרשה יט

בשלח

פרשה כ פרשה כא פרשה כב פרשה כג פרשה כד פרשה כה פרשה כו

יתרו

פרשה כז פרשה כח פרשה כט

משפטים

פרשה ל פרשה לא פרשה לב

תרומה

פרשה לג פרשה לד פרשה לה

תצוה

פרשה לו פרשה לז פרשה לח

כי תשא

פרשה לט פרשה מ פרשה מא פרשה מב פרשה מג פרשה מד פרשה מה פרשה מו פרשה מז

ויקהל

סדר שמות

פרשה א

א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (משלי יג, כד) : חוֹשֵׂךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְנוֹ וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם אָדָם שֶׁאוֹמֵר לוֹ חֲבֵרוֹ פְּלוֹנִי הִכָּה לְבִנְךָ יוֹרֵד עִמּוֹ עַד לְחַיָּיו, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר : חוֹשֵׂךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְנוֹ, לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הַמוֹנֵעַ בְּנוֹ מִן הַמַּרְדּוּת סוֹף בָּא לְתַרְבּוּת רָעָה וְשׂוֹנְאֵהוּ, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּיִשְׁמָעֵאל שֶׁהָיוּ לוֹ גַּעְגּוּעִים עַל אַבְרָהָם אָבִיו וְלֹא רִדָּהוּ וְיָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה וּשְׂנֵאָהוּ וְהוֹצִיאוֹ מִבֵּיתוֹ רֵיקָם. מֶה עָשָׂה יִשְׁמָעֵאל כְּשֶׁהָיָה בֶּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, הִתְחִיל לְהָבִיא צֶלֶם מִן הַשּׁוּק וְהָיָה מְצַחֵק בּוֹ וְעוֹבְדוֹ, כְּמוֹ שֶׁרָאָה מֵאַחֵרִים. מִיָּד (בראשית כא, ט) : וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק וגו׳, וְאֵין מְצַחֵק אֶלָּא עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (שמות לב, ו) : וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק, מִיָּד (בראשית כא, י) : וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ, שֶׁמָּא יִלְמַד בְּנִי אָרְחוֹתָיו, מִיָּד (בראשית כא, יא) : וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם וגו׳ עַל שֶׁיֵּצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה, (בראשית כא, יב) : וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ וגו׳, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁהָיָה אַבְרָהָם טָפֵל לְשָׂרָה בִּנְבִיאוּת. מִיָּד (בראשית כא, יד) : וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהָיָה שׂוֹנֵא לִישְׁמָעֵאל עַל שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, וְשִׁלְּחוֹ הוּא וְאִמּוֹ הָגָר רֵיקָם וּטְרָדוֹ מִבֵּיתוֹ עַל כָּךְ. וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁאַבְרָהָם שֶׁכָּתוּב בּוֹ (בראשית יג, ב) : וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה וגו׳, הָיָה מְשַׁלֵּחַ אִשְׁתּוֹ וּבְנוֹ מִבֵּיתוֹ רֵיקָם בְּלֹא כְסוּת וּבְלֹא מִחְיָה. אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ כֵּיוָן שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה לֹא נִפְנָה עָלָיו. מֶה הָיָה סוֹפוֹ, כְּשֶׁגֵּרְשׁוֹ יָשַׁב בְּפָרַשַׁת דְּרָכִים וְהָיָה מְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טז, יב) : וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם.

כַּיּוֹצֵא בּוֹ (בראשית כה, כח) : וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו, לְפִיכָךְ יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה עַל אֲשֶׁר לֹא רִדָּהוּ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ חָמֵשׁ עֲבֵרוֹת עָבַר עֵשָׂו הָרָשָׁע בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, בָּא עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה, וְהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְכָפַר בְּתְחִיַּת הַמֵּתִים, וְכָפַר בָּעִקָּר, וּבִזָּה אֶת הַבְּכוֹרָה. וְעוֹד, שֶׁתָּאַב מִיתַת אָבִיו, וּבִקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת אָחִיו, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כז, מא) : יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וגו׳. וְגָרַם לְיַעֲקֹב לִבְרֹחַ מֵאֲבוֹתָיו, וְהָלַךְ אַף הוּא אֵצֶל יִשְׁמָעֵאל לִלְמֹד מִמֶּנּוּ תַּרְבּוּת רָעָה וּלְהוֹסִיף עַל נָשָׁיו, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כח, ט) : וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל.

כַּיּוֹצֵא בּוֹ דָּוִד שֶׁלֹּא יִסַּר לְאַבְשָׁלוֹם בְּנוֹ וְלֹא רִדָּהוּ יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה וּבִקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת אָבִיו, וְשָׁכַב עִם פִּילַגְשָׁיו, וְגָרַם לוֹ לֵילֵךְ יָחֵף וְהוּא בּוֹכֶה, וְנָפְלוּ מִיִּשְׂרָאֵל כַּמָּה אֲלָפִים וְכַמָּה רְבָבוֹת, וְגָרַם לוֹ דְּבָרִים קָשִׁים הַרְבֵּה שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף, דִּכְתִיב (תהלים ג, א) : מִזְמוֹר לְדָוִד בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם בְּנוֹ, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (תהלים ג, ב) : ה׳ מָה רַבּוּ צָרָי וגו׳. וְקָשָׁה תַּרְבּוּת רָעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם מִמִּלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג, דְּאִלּוּ בְּמִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג כְּתִיב (תהלים ב, א) : לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם, וּלְהַלָּן כְּתִיב (תהלים ג, ב) : ה׳ מָה רַבּוּ צָרָי.

וְכַיּוֹצֵא בּוֹ עָשָׂה דָּוִד בַּאֲדֹנִיָּה שֶׁלֹּא רִדָּהוּ בְּיִסּוּרִין, וְלֹא גָּעַר בּוֹ, וּלְפִיכָךְ יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, דִּכְתִיב (מלכים א א, ו) : וְלֹא עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו, (מלכים א א, ו) : וְאֹתוֹ יָלְדָה אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם, וַהֲלוֹא אַבְשָׁלוֹם בֶּן מַעֲכָה וַאֲדֹנִיָּהוּ בֶּן חַגִּית, מַהוּ וְאֹתוֹ יָלְדָה אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה וְלֹא רִדָּהוּ אָבִיו, וּכְתִיב בַּאֲדֹנִיָּהוּ וְלֹא עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו, אַף הוּא יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, לְפִיכָךְ כְּתִיב : וְאֹתוֹ יָלְדָה אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם. (משלי יג, כד) : וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל שֶׁאָהַב אֶת יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב (מלאכי א, ב) : אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר ה׳, שֶׁהוּא מַרְבֶּה אוֹתָן בְּיִסּוּרִין.

אַתָּה מוֹצֵא שָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת טוֹבוֹת נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, וְכֻלָּם לֹא נִתְּנָם לָהֶם אֶלָּא עַל יְדֵי יִסּוּרִין, הַתּוֹרָה, וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא. הַתּוֹרָה, דִּכְתִיב (תהלים צד, יב) : אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְּלַמְּדֶנּוּ. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב (דברים ח, ה) : וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ וגו׳, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (דברים ח, ז) : כִּי ה׳ אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ וגו׳. הָעוֹלָם הַבָּא, דִּכְתִיב (משלי ו, כג) : כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר וגו׳. וְכָל הַמְיַסֵּר אֶת בְּנוֹ, מוֹסִיף הַבֵּן אַהֲבָה עַל אָבִיו וְהוּא מְכַבְּדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כט, יז) : יַסֵּר בִּנְךָ וְיַנִיחֶךָּ וגו׳, וְאוֹמֵר (משלי יט, יח) : יַסֵּר בִּנְךָ כִּי יֵשׁ תִּקְוָה. וּמוֹסִיף עָלָיו אַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר : וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר, לְפִי שֶׁשִּׁחֲרוֹ מוּסָר לְכָךְ אוֹהֲבוֹ. אַתָּה מוֹצֵא שֶׁאַבְרָהָם יִסֵּר אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וְלִמְּדוֹ תּוֹרָה וְהִדְרִיכוֹ בִּדְרָכָיו, דִּכְתִיב בְּאַבְרָהָם (בראשית כו, ה) : עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי, וּכְתִיב (בראשית כה, יט) : וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהָיָה דּוֹמֶה לְאָבִיו בְּכָל דָּבָר, בְּנוֹי בְּחָכְמָה בְּעֹשֶׁר וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים. תֵּדַע לְךָ שֶׁבֶּן שְׁלֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנָה הָיָה כְּשֶׁעָקַדוֹ אָבִיו, וּכְתִיב (בראשית כד, א) : וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים, וַעֲקָדוֹ וּכְפָתוֹ כְּשֶׂה וְלֹא נִמְנַע, לְפִיכָךְ (בראשית כה, ה) : וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק, הֱוֵי : וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר.

כַּיּוֹצֵא בּוֹ הָיָה יִצְחָק מְשַׁחֵר מוּסָר לְיַעֲקֹב שֶׁלִּמְּדוֹ יִצְחָק תּוֹרָה וְיִסְּרוֹ בְּבֵית תַּלְמוּדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית, כז) : וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם וגו׳, וְלָמַד מַה שֶּׁלִּמְּדוֹ אָבִיו, וְאַחַר כָּךְ פֵּרַשׁ מֵאָבִיו וְנִטְמַן בְּבֵית עֵבֶר לִלְמֹד תּוֹרָה, לְפִיכָךְ זָכָה לִבְרָכָה וְיָרַשׁ אֶת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לז, א) : וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנַעַן. וְאַף יַעֲקֹב אָבִינוּ יִסֵּר אֶת בָּנָיו וְרִדָּה אוֹתָם וְלִמְּדָם דְּרָכָיו, שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם פְּסֹלֶת, שֶׁכֵּן כְּתִיב : וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיְמָה וגו׳, הִשְׁוָן כֻּלָּם לְיַעֲקֹב, שֶׁכֻּלָּם צַדִּיקִים כַּיּוֹצֵא בּוֹ הָיוּ, הֱוֵי : וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר.

ב דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה שְׁמוֹת, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אֵלֶּה פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים, וְאֵלֶּה מוֹסִיף שֶׁבַח עַל הָרִאשׁוֹנִים. (בראשית ב, ד) : אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, פָּסַל לְתֹהוּ וָבֹהוּ. וְאֵלֶּה שְׁמוֹת, הוֹסִיף שֶׁבַח עַל שִׁבְעִים נֶפֶשׁ שֶׁנֶּאֱמְרוּ לְמַעְלָה, שֶׁכֻּלָּם הָיוּ צַדִּיקִים.

ג וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב וּבָנָיו אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ, שְׁקוּלִים הֵם יִשְׂרָאֵל כִּצְבָא הַשָּׁמַיִם, נֶאֱמַר כָּאן שְׁמוֹת, וְנֶאֱמַר בַּכּוֹכָבִים שֵׁמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמז, ד) : מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא. אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֶׁיָּרְדוּ יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם מָנָה מִסְפָּרָם כַּמָּה הָיוּ, וּלְפִי שֶׁהֵם מְשׁוּלִים לַכּוֹכָבִים קָרָא שֵׁמוֹת לְכֻלָּם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב : וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו׳.

ד הַבָּאִים מִצְרָיְמָה, וְכִי הַיּוֹם בָּאִים, וַהֲלֹא יָמִים רַבִּים הָיוּ לָהֶם שֶׁבָּאוּ לְמִצְרַיִם, אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁיּוֹסֵף הָיָה קַיָּם, לֹא הָיָה לָהֶם מַשּׂוֹי שֶׁל מִצְרִיִּים, מֵת יוֹסֵף נָתְנוּ עֲלֵיהֶם מַשּׂוֹי. לְפִיכָךְ כְּתִיב : הַבָּאִים, כְּאִלּוּ אוֹתוֹ יוֹם נִכְנְסוּ לְמִצְרַיִם. אֵת יַעֲקֹב, כָּל אֵלֶּה מִכֹּחוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁסִּגֵּל מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְזָכָה לְהַעֲמִיד שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים : אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ.

ה וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עַל שֵׁם גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל נִזְכְּרוּ כָּאן, רְאוּבֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג, ז) : רָאֹה רָאִיתִי אֶת עֳנִי עַמִּי. שִׁמְעוֹן, עַל שֵׁם (שמות ב, כד) : וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם. לֵוִי, עַל שֵׁם שֶׁנִּתְחַבֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְצָרָתָם (שמות ג, ב) : מִתּוֹךְ הַסְּנֶה, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צא, טו) : עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה. יְהוּדָה, עַל שֵׁם שֶׁהוֹדוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. יִשָּׂשכָר, שֶׁנָּתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכַר שִׁעְבּוּדָם, בִּזַּת מִצְרַיִם וּבִזַּת הַיָּם, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו, יד) : וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל, זְבוּלֻן, עַל שֵׁם שֶׁהִשְׁכִּין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁכִינָתוֹ בְּקִרְבָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כה, ח) : וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, וְאֵין זְבוּלֻן אֶלָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א ח, יג) : בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים. וּבִנְיָמִן, עַל שֵׁם (שמות טו, ו) : יְמִינְךָ ה׳ נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ. דָּן, עַל שֵׁם (בראשית טו, יד) : וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל. נַפְתָּלִי, עַל שֵׁם תּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁנָּתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּתוּב בָּהֶם (תהלים יט, יא) : וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים. גָּד, עַל שֵׁם הַמָּן שֶׁהֶאֱכִילָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא (שמות טז, לא) : כְּזֶרַע גַּד. אָשֵׁר, עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ מְאַשְּׁרִין אוֹתָן כָּל שׁוֹמְעֵי גְּאֻלָּתָן וּגְדֻלָּתָן, דִּכְתִיב (מלאכי ג, יב) : וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל הַגּוֹיִם כִּי תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר ה׳ צְבָאוֹת. יוֹסֵף, עַל שֵׁם שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹסִיף וְלִגְאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל מִמַּלְכוּת הָרְשָׁעָה כְּשֵׁם שֶׁגָּאַל אוֹתָם מִמִּצְרַיִם, דִּכְתִיב (ישעיה יא, טז) : וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף ה׳ שֵׁנִית יָדוֹ וגו׳ וְכָל הָעִנְיָן.

ו הֲדָא הוּא שֶׁאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי לָמָּה אֵין שְׁמוֹתָם שֶׁל שְׁבָטִים שָׁוִים בְּכָל מָקוֹם, אֶלָּא פְּעָמִים שֶׁזֶּה מַקְדִּים לָזֶה וְזֶה מַקְדִּים לָזֶה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בְּנֵי גְבִירוֹת תְּחִלָּה וּבְנֵי הַשְּׁפָחוֹת אַחֲרוֹנָה, לְלַמֶּדְךָ שֶׁלֹּא הָיוּ גְּדוֹלִים אֵלּוּ מֵאֵלּוּ.

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה הִקְדִּים אֵלּוּ לְאֵלּוּ, לְפִי שֶׁהֵם תִּקְרַת הָעוֹלָם, זֶה שֶׁמְּתַקֵּן תִּקְרָה כָּרָאוּי, נוֹתֵן עָבְיָהּ שֶׁל תִּקְרָה זוֹ בְּצַד רֹאשָׁהּ שֶׁל אַחֶרֶת שֶׁאֵינָהּ שָׁוָה, לְפִיכָךְ מַקְדִּים אֵלּוּ לְאֵלּוּ. וּמִנַּיִן שֶׁהֵם תִּקְרָתוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁכֵּן יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא אוֹמֵר (ישעיה מח, יב) : שְׁמַע אֵלַי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל מְקֹרָאִי.

ז וַיְהִי כָּל נֶפֶשׁ יוֹצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב וגו׳, עִם יוֹסֵף שֶׁהָיָה בְּמִצְרַיִם הָיוּ שִׁבְעִים.

דָּבָר אַחֵר, וְיוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרָיִם, אַף עַל פִּי שֶׁזָּכָה יוֹסֵף לְמַלְכוּת, לֹא נִתְגָּאָה עַל אֶחָיו וְעַל בֵּית אָבִיו, כְּשֵׁם שֶׁהָיָה קָטָן בְּעֵינָיו מִתְּחִלָּה שֶׁהָיָה עֶבֶד בְּמִצְרַיִם, כָּךְ הָיָה קָטָן בְּעֵינָיו אַחַר שֶׁהָיָה מֶלֶךְ.

ח וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אֶחָיו וְכָל הַדּוֹר הַהוּא, לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם קַיָּם מֵאוֹתָן שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם לֹא שִׁעְבְּדוּ הַמִּצְרִים בְּיִשְׂרָאֵל. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת יוֹסֵף וְאֶחָיו, אֱלֹהֵיהֶם לֹא מֵת, אֶלָּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ.

דָּבָר אַחֵר, כָּל אַחַת וְאַחַת יָלְדָה שִׁשָּׁה בְּכֶרֶס אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וגו׳. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שְׁנַיִם עָשָׂר, דִּכְתִיב: פָּרוּ שְׁנַיִם, וַיִּשְׁרְצוּ שְׁנַיִם, וַיִּרְבּוּ שְׁנַיִם, וַיַּעַצְמוּ שְׁנַיִם, בִּמְאֹד מְאֹד שְׁנַיִם, וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם שְׁנַיִם, הֲרֵי שְׁנַיִם עָשָׂר. וַיַּעַצְמוּ, יֵשׁ אוֹמְרִים שִׁשָּׁה בְּכֶרֶס אֶחָד. וְאַל תִּתְמַהּ, שֶׁהֲרֵי עַקְרָב שֶׁהִיא מִן הַשְּׁרָצִים יוֹלֶדֶת שִׁבְעִים. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם, כְּחוּשִׁים שֶׁל קַנִּים. וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ הַמִּצְרִים כָּךְ חִדְּשׁוּ גְּזֵרוֹת עֲלֵיהֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ. רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר חָדָשׁ מַמָּשׁ, וְחַד אָמַר שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵרוֹתָיו, שֶׁחִדֵּשׁ גְּזֵרוֹת וּפַרְעָנִיּוֹת עֲלֵיהֶם. טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר חָדָשׁ מַמָּשׁ, דִּכְתִיב: חָדָשׁ, טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר שֶׁחִדֵּשׁ גְּזֵרוֹתָיו, דְּלָא כְתִיב וַיָּמָת וַיִּמְלֹךְ. אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף, עַל דַּעְתֵּיהּ דְּמַאן דְּאָמַר חָדָשׁ נִיחָא, וְעַל דַּעְתֵּיהּ דְּמַאן דְּאָמַר שֶׁחִדֵּשׁ גְּזֵרוֹתָיו מַאי דָּרַשׁ בֵּיהּ, דַּהֲוֵי דָּמֵי כְּמַאן דְּלָא יָדַע לֵיהּ לְיוֹסֵף כְּלַל. רַבָּנָן אָמְרֵי לָמָּה קְרָאוֹ מֶלֶךְ חָדָשׁ, וַהֲלֹא פַּרְעֹה עַצְמוֹ הָיָה, אֶלָּא שֶׁאָמְרוּ הַמִּצְרִיִּים לְפַרְעֹה, בּוֹא וְנִזְדַּוֵּג לְאֻמָּה זוֹ. אָמַר לָהֶם שׁוֹטִים אַתֶּם, עַד עַכְשָׁו מִשֶּׁלָּהֶם אָנוּ אוֹכְלִים, וְהֵיאַךְ נִזְדַּוֵּג לָהֶם, אִלּוּלֵי יוֹסֵף לֹא הָיִינוּ חַיִּים. כֵּיוָן שֶׁלֹּא שָׁמַע לָהֶם, הוֹרִידוּהוּ מִכִּסְאוֹ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, עַד שֶׁאָמַר לָהֶם כָּל מַה שֶּׁאַתֶּם רוֹצִים הֲרֵינִי עִמָּכֶם, וְהֵשִׁיבוּ אוֹתוֹ, לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ. רַבָּנָן פָּתְחִין פִּתְחָא לְהַאי קְרָא (הושע ה, ז): בַּה׳ בָּגָדוּ כִּי בָנִים זָרִים יָלָדוּ עַתָּה יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ אֶת חֶלְקֵיהֶם. לְלַמֶּדְךָ, כְּשֶׁמֵּת יוֹסֵף הֵפֵרוּ בְּרִית מִילָה, אָמְרוּ נִהְיֶה כַּמִּצְרִים. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁמִּשָּׁה מָלָן בִּיצִיאָתָן מִמִּצְרַיִם, וְכֵיוָן שֶׁעָשׂוּ כֵן, הָפַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָאַהֲבָה שֶׁהָיוּ הַמִּצְרִיִּים אוֹהֲבִין אוֹתָן, לְשִׂנְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קה, כה): הָפַךְ לִבָּם לִשְׂנֹא עַמּוֹ לְהִתְנַכֵּל בַּעֲבָדָיו, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (הושע ה, ז): עַתָּה יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ אֶת חֶלְקֵיהֶם. מֶלֶךְ חָדָשׁ, שֶׁעָמַד וְחִדֵּשׁ עֲלֵיהֶם גְּזֵרוֹתָיו. אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף, וְכִי לֹא הָיָה מַכִּיר אֶת יוֹסֵף, אָמַר רַבִּי אָבִין מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁרָגַם אוֹהֲבוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ, אָמַר הַמֶּלֶךְ הַתִּיזוּ אֶת רֹאשׁוֹ, כִּי לְמָחָר יַעֲשֶׂה בִּי כָּךְ. לְכָךְ כָּתַב עָלָיו הַמִּקְרָא, כְּלוֹמַר הַיּוֹם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף, לְמָחָר הוּא עָתִיד לוֹמַר (שמות ה, ב): לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה׳.

ט וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ, הוּא הִתְחִיל בְּעֵצָה תְּחִלָּה לְכָךְ לָקָה תְּחִלָּה, הוּא הִתְחִיל בְּעֵצָה תְּחִלָּה, דִּכְתִיב: וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ, וְהוּא לָקָה תְּחִלָּה, דִּכְתִיב (שמות ז, כט): וּבְךָ וּבְעַמְּךָ וּבְכָל עֲבָדֶיךָ. הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ, לָהֶם לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא לוֹ, אָמַר רַבִּי חָמָא בֶּן רַבִּי חֲנִינָא, אָמַר בּוֹאוּ וְנִתְחַכְּמוּ לֵאלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ, נְדוּגֵם בְּחֶרֶב, כְּבָר כְּתִיב (ישעיה סו, טז): וּבְחַרְבּוֹ אֶת כָּל בָּשָׂר. לֹא נָדוּן אוֹתָם אֶלָּא בְּמַיִם, שֶׁכָּךְ נִשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין מֵבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נד, ט): אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי נֹחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ. וְהֵם אֵינָם יוֹדְעִים שֶׁעַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אֵינוֹ מֵבִיא אֲבָל עַל אֻמָּה אַחַת מֵבִיא, וַעֲלֵיהֶם אֵינוֹ מֵבִיא אֲבָל הֵם בָּאִים וְנוֹפְלִים לְתוֹכָן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סג, יא): יַגִּירֻהוּ עַל יְדֵי חֶרֶב מְנָת שֻׁעָלִים יִהְיוּ. (שמות יח, יא): כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ וגו׳, בַּקְּדֵרָה

שֶׁבִּשְׁלוּ, בָּהּ נִתְבַּשְּׁלוּ, אָמַר רַבִּי חִיָּיא אָמַר רַבִּי סִימוֹן, שְׁלֹשָׁה הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה, בִּלְעָם, וְאִיּוֹב, וְיִתְרוֹ. בִּלְעָם שֶׁיָּעַץ, נֶהֱרַג. אִיּוֹב שֶׁשָּׁתַק, נִדּוֹן בְּיִסּוּרִין. יִתְרוֹ שֶׁבָּרַח, זָכוּ בָּנָיו וְיָשְׁבוּ בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, דִּכְתִיב (דברי הימים א ב, נה) : וּמִשְׁפְּחוֹת סוֹפְרִים יֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שוּכָתִים הֵמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים מֵחַמַּת אֲבִי בֵית רֵכָב וגו׳, וּכְתִיב (שופטים א, טז) : וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה. וְעָלָה מִן הָאָרֶץ, וְעָלִינוּ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא וְעָלָה, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא כְּאָדָם שֶׁמְּקַלֵּל עַצְמוֹ וְתוֹלֶה קִלְלָתוֹ בַּאֲחֵרִים.

דָּבָר אַחֵר, וְעָלָה מִן הָאָרֶץ, כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל בַּיְרִידָה הַתַּחְתּוֹנָה, הֵם עוֹלִים, רְאֵה מַה כְּתִיב : וְעָלָה מִן הָאָרֶץ, אָמַר דָּוִד (תהלים מד, כו) : כִּי שָׁחָה לֶעָפָר נַפְשֵׁנוּ דָּבְקָה לָאָרֶץ בִּטְנֵנוּ. אוֹתָהּ שָׁעָה (תהלים מד, כז) : קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ.

י וַיָּשִׂימוּ עָלָיו, עֲלֵיהֶם לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא עָלָיו, תָּנָא דְּבֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, מְלַמֵּד שֶׁהֵבִיאוּ מַלְבֵּן וְתָלוּ בְּצַוָּארוֹ שֶׁל פַּרְעֹה, שֶׁאִם הָיָה אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאוֹמֵר לָהֶם אִיסְטְנִיס אָנִי, אוֹמְרִים לוֹ כְּלוּם אִיסְטְנִיס אַתָּה מִפַּרְעֹה. שָׂרֵי מִסִּים, דָּבָר שֶׁמֵּשִׂים עָלָיו לְבֵנִים. לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם, לְמַעַן עַנּוֹת פַּרְעֹה בְּסִבְלוֹתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה, רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר שֶׁמְּסַכְּנוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן. וְחַד אָמַר שֶׁמְּמַסְכְּנוֹת אֶת בּוֹנֵיהֶם, שֶׁכָּל הָעוֹסֵק בְּבִנְיָן מִתְמַסְכֵּן. וְרַבָּנָן אָמְרֵי בָּתֵּי אוֹצָרוֹת, כְּמָא דְּתֵימָא (ישעיה כב, טו) : לֶךְ בֹּא אֶל הַסֹּכֵן הַזֶּה. אֶת פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס, רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר פִּתֹם שְׁמָהּ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ רַעַמְסֵס, שֶׁרֹאשׁוֹן רִאשׁוֹן מִתְרוֹסֵס. וְחַד אָמַר רַעַמְסֵס שְׁמָהּ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ פִּתֹם, שֶׁרֹאשׁוֹן רִאשׁוֹן פִּי תְּהוֹם בּוֹלְעוֹ.

יא וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ. כֵּן רָבוּ וְכֵן פָּרְצוּ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא : כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבַשַּׁרְתָּן כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ. וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ דּוֹמִין יִשְׂרָאֵל בְּעֵינֵיהֶם כְּקוֹצִים. וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ. רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר בְּפֶה רַךְ. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אוֹמֵר בִּפְרִיכָה, וְכֵן עָשׂוּ לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, כָּל מַה שֶּׁעָשׂוּ הַלְּבֵנִים בְּיוֹם רִאשׁוֹן שָׂמוּ עָלָיו לִגְזֵרָה, שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּנֶגְדָּן בְּכָל יוֹם וָיוֹם. וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה וגו׳, בַּתְּחִלָּה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים, וּלְבַסּוֹף וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה, וּלְבַסּוֹף אֵת כָּל עֲבֹדָתָם. מַהוּ אֵת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ, רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מַחֲלִיפִין מְלֶאכֶת אֲנָשִׁים לְנָשִׁים, וּמְלֶאכֶת נָשִׁים לַאֲנָשִׁים.

אָמַר רַבִּי אִוְיָא מוֹדֶה רַבִּי אֶלְעָזָר שֶׁהוּא בִּפְרִיכָה :

יב אַרְבַּע גְּזֵרוֹת גָּזַר פַּרְעֹה עֲלֵיהֶם, בַּתְּחִלָּה גָּזַר וְצִוָּה לַנּוֹגְשִׁין שֶׁיִּהְיוּ דּוֹחֲקִין בָּהֶן כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עוֹשִׂין הַסְּכוּם שֶׁלָּהֶן, וְלֹא יִהְיוּ יְשֵׁנִין בְּבָתֵּיהֶם. וְהוּא חָשַׁב לְמַעֲטָן מִפְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אָמַר מִתּוֹךְ שֶׁאֵינָן יְשֵׁנִין בְּבָתֵּיהֶם אֵינָן מוֹלִידִין. אָמְרוּ לָהֶן הַנּוֹגְשִׁים, אִם אַתֶּם הוֹלְכִין לִישֹׁן בְּבָתֵּיכֶם עַד שֶׁאָנוּ מְשַׁלְּחִין אַחֲרֵיכֶם בַּבֹּקֶר, הַיּוֹם עוֹלֶה לְשָׁעָה וְלִשְׁתַּיִם וְאֵין אַתֶּם מַשְׁלִימִין אֶת הַסְּכוּם שֶׁלָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ה, יג) : וְהַנֹּגְשִׂים אָצִים לֵאמֹר וגו׳, וְהָיוּ יְשֵׁנִין עַל הָאָרֶץ. אָמַר לָהֶן הָאֱלֹהִים, אֲנִי אָמַרְתִּי לְאַבְרָהָם אֲבִיהֶם שֶׁאֲנִי מַרְבֶּה בָּנָיו כַּכּוֹכָבִים, דִּכְתִיב (בראשית כב, יז) : כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה וגו׳, וְאַתֶּם מִתְחַכְּמִים לָהֶן שֶׁלֹּא יִרְבּוּ, נִרְאֶה אֵיזֶה דָּבָר עוֹמֵד אוֹ שֶׁלִּי אוֹ שֶׁלָּכֶם, מִיָּד (שמות א, יב) : וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וגו׳.

דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא, בִּשְׂכַר נָשִׁים צִדְקָנִיּוֹת שֶׁהָיוּ בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר נִגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם. וּמֶה עָשׂוּ, בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ הוֹלְכוֹת לִשְׁאֹב מַיִם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְזַמֵּן לָהֶם דָּגִים קְטַנִּים בְּכַדֵּיהֶן, וְשׁוֹאֲבִין מֶחֱצָה מַיִם וּמֶחֱצָה דָּגִים, וּמוֹלִיכוֹת אֵצֶל בַּעֲלֵיהֶן וְשׁוֹפְתוֹת לָהֶם שְׁתֵּי קְדֵרוֹת, אַחַת שֶׁל חַמִּין וְאַחַת שֶׁל דָּגִים, וּמַאֲכִילוֹת אוֹתָן וּמַרְחִיצוֹת אוֹתָן וְסָכוֹת אוֹתָן וּמַשְׁקוֹת אוֹתָן, וְנִזְקָקוֹת לָהֶם בֵּין שְׁפַתָּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, יד) : אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפַתָּיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף, בִּשְׂכַר שֶׁשָּׁכְבוּ בֵּין שְׁפַתָּיִם, זָכוּ יִשְׂרָאֵל לְבִזַּת מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף. וְכֵיוָן שֶׁמִּתְעַבְּרוֹת בָּאוֹת לְבָתֵּיהֶן, וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַן מוֹלִידֵיהֶם, הוֹלְכוֹת וְיוֹלְדוֹת בַּשָּׂדֶה תַּחַת הַתַּפּוּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ח, ה) : תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ מִשְּׁמֵי מָרוֹם, וּמְנַקֶּה אוֹתָם וּמְשַׁפֵּר אוֹתָם, כְּחַיָּה זוֹ שֶׁמְּשַׁפֶּרֶת אֶת הַוָּלָד, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, ד) : וּמוֹלְדוֹתַיִךְ בְּיוֹם הוּלֶּדֶת אוֹתָךְ וגו'. וּמְנַקֵּט לָהֶם שְׁנֵי עִגּוּלִין, אֶחָד שֶׁל שֶׁמֶן וְאֶחָד שֶׁל דְּבַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב, יג) : וַיְנִקֵּהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וגו'. וְכֵיוָן שֶׁמַּכִּירִין בָּהֶם הַמִּצְרִיִּים רָצוּ לְהָרְגָם, וְנַעֲשָׂה לָהֶן נֵס וְנִבְלָעִין בַּקַּרְקַע, וּמְבִיאִין שְׁוָורִים וְחוֹרְשִׁין עַל גַּבֵּיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכט, ג) : עַל גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים. וּלְאַחַר שֶׁהוֹלְכִין מְבַצְבְּצִין וְיוֹצְאִין כְּעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, ז) : רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ וגו'. וְכֵיוָן שֶׁמִּתְגַּדְּלִין בָּאִין עֲדָרִים עֲדָרִים לְבָתֵּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, ז) : וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים, אַל תִּקְרֵי בַּעֲדִי עֲדָיִים, אֶלָּא בְּעֶדְרֵי עֲדָרִים. וּכְשֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַיָּם, הֵם הִכִּירוּהוּ תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו, ב) : זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ,

יג כְּשֶׁרָאָה שֶׁהֵם פָּרִים וְרָבִים, גָּזַר עַל הַזְּכָרִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שמות א, טו) : וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת וגו'. מִי הָיוּ הַמְיַלְּדוֹת, רַב אָמַר כַּלָּה וַחֲמוֹתָהּ, יוֹכֶבֶד וֶאֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר, אִשָּׁה וּבִתָּהּ, יוֹכֶבֶד וּמִרְיָם. וְלֹא הָיוּ לְמִרְיָם אֶלָּא חָמֵשׁ שָׁנִים, שֶׁאַהֲרֹן גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה שָׁלֹשׁ שָׁנִים. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הוֹלֶכֶת הָיְתָה עִם יוֹכֶבֶד אִמָּהּ וְעוֹשָׂה צָרְכֶיהָ, וְהָיְתָה זְרִיזָה, שֶׁעַד שֶׁהַתִּינוֹק קָטָן הוּא נִכָּר. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה (משלי כ, יא) : גַּם בְּמַעֲלָלָיו יִתְנַכֵּר נָעַר וגו'. אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה, שֶׁהָיְתָה מְשַׁפֶּרֶת אֶת הַתִּינוֹק, כְּשֶׁהוּא יוֹצֵא מָלֵא דָּם, פּוּעָה שֶׁהָיְתָה נוֹפַעַת יַיִן בַּתִּינוֹק אַחַר אִמָּהּ.

דָּבָר אַחֵר, שִׁפְרָה, שֶׁפָּרוּ וְרָבוּ יִשְׂרָאֵל עָלֶיהָ. פּוּעָה, שֶׁהָיְתָה מַפִּיעָה אֶת הַתִּינוֹק כְּשֶׁהָיוּ אוֹמְרִים מֵת.

דָּבָר אַחֵר, שִׁפְרָה, שֶׁשִּׁפְּרָה מַעֲשֶׂיהָ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים.

דָּבָר אַחֵר, פּוּעָה, שֶׁהוֹפִיעָה אֶת יִשְׂרָאֵל לֵאלֹהִים.

דָּבָר אַחֵר, פּוּעָה, שֶׁהוֹפִיעָה פָּנִים כְּנֶגֶד פַּרְעֹה, וְזָקְפָה חָטְמָהּ בּוֹ, וְאָמְרָה לוֹ, אוֹי לוֹ לְאוֹתוֹ הָאִישׁ כְּשֶׁיָּבוֹא הָאֱלֹהִים לִפְרַע מִמֶּנּוּ. נִתְמַלֵּא עָלֶיהָ חֵמָה לְהָרְגָהּ. שִׁפְרָה, שֶׁהָיְתָה מְשַׁפֶּרֶת עַל דִּבְרֵי בִתָּהּ וּמְפַיֶּסֶת עָלֶיהָ. אָמְרָה לוֹ, אַתָּה מַשְׁגִּיחַ עָלֶיהָ, תִּינֹקֶת הִיא וְאֵינָהּ יוֹדַעַת כְּלוּם. רַבִּי חֲנִינָא בַּר רַב יִצְחָק אָמַר, שִׁפְרָה, שֶׁהֶעֱמִידָה יִשְׂרָאֵל לֵאלֹהִים, שֶׁבִּשְׁבִילָם נִבְרְאוּ הַשָּׁמַיִם, שֶׁכָּתוּב בָּהֶם (איוב כו, יג) : בְּרוּחוֹ שָׁמַיִם שִׁפְרָה. פּוּעָה, שֶׁהוֹפִיעָה פָּנִים כְּנֶגֶד אָבִיהָ, שֶׁהָיָה עַמְרָם רֹאשׁ סַנְהֶדְּרִין בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, כֵּיוָן שֶׁגָּזַר פַּרְעֹה וְאָמַר (שמות א, כב) : כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד, אָמַר עַמְרָם וְלָרִיק יִשְׂרָאֵל מוֹלִידִים, מִיָּד הוֹצִיא אֶת יוֹכֶבֶד וּפֵרַשׁ עַצְמוֹ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וְגֵרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ כְּשֶׁהִיא מְעֻבֶּרֶת מִשְּׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, עָמְדוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְגֵרְשׁוּ אֶת נְשׁוֹתֵיהֶן. אָמְרָה לוֹ בִּתּוֹ גְּזֵרָתְךָ קָשָׁה מִשֶּׁל פַּרְעֹה, שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים, וְאַתָּה עַל הַזְּכָרִים וּנְקֵבוֹת. פַּרְעֹה רָשָׁע הוּא וּגְזֵרָתוֹ סָפֵק מִתְקַיֶּמֶת סָפֵק אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת, אֲבָל אַתָּה

צַדִּיק וּגְזֵרָתְךָ מִתְקַיֶּמֶת. עָמַד הוּא וְהֶחֱזִיר אֶת אִשְׁתּוֹ, עָמְדוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְהֶחֱזִירוּ נְשׁוֹתֵיהֶם. הֲוֵי פּוּעָה, שֶׁהוֹפִיעָה פָּנִים כְּנֶגֶד אָבִיהָ.

יד וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת הָעִבְרִיּוֹת, לָמָּה צִוָּה לַהֲרֹג אוֹתָם עַל יְדֵי הַמְיַלְּדוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ, וְיִפָּרַע מֵהֶן. וּרְאִיתֶן עַל הָאָבְנָיִם, מָקוֹם שֶׁהַוָּלָד נִפְנָה בּוֹ.

דָּבָר אַחֵר, הָאָבְנָיִם, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה אֵיבָרֶיהָ שֶׁל אִשָּׁה קָשֶׁה כַּאֲבָנִים בְּשָׁעָה שֶׁיּוֹשֶׁבֶת עַל הַמַּשְׁבֵּר לֵילֵד, שֶׁאִלּוּלֵי כֵן מֵתָה. וְרַבִּי פִּנְחָס הֶחָבֵר אוֹמֵר בְּשֵׁם רַבִּי יוֹנָה מְסַיֵּעַ לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן, אֵין אָבְנָיִם אֶלָּא סַדָּן, שֶׁהוּא דָּבָר קָשֶׁה, דִּכְתִיב (ירמיה יח, ג): וָאֵרֵד בֵּית הַיּוֹצֵר וְהִנֵּה הוּא עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאָבְנָיִם, אָמַר רַבִּי חָנִין סִימָן גָּדוֹל מָסַר לָהֶם, מַה יּוֹצֵר זֶה יָרֵךְ מִכָּאן וְיָרֵךְ מִכָּאן וְסַדָּן בָּאֶמְצַע, אַף אִשָּׁה יָרֵךְ מִכָּאן וְיָרֵךְ מִכָּאן וּוָלָד בָּאֶמְצַע. וְאִית דְּאָמְרֵי בְּשָׁעָה שֶׁכּוֹרַעַת לֵילֵד יַרְכוֹתֶיהָ מִצְטַנְּנוֹת כַּאֲבָנִים. אִם בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ, אָמַר לָהֶם אִם זָכָר הִרְגּוּ אוֹתוֹ, וְאִם נְקֵבָה אַל תַּהַרְגוּ אוֹתָהּ, אֶלָּא אִם חָיְתָה חָיְתָה, וְאִם מֵתָה מֵתָה. אָמְרוּ לוֹ מֵהֵיכָן יָדַע אִם זָכָר אִם נְקֵבָה, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא סִימָן גָּדוֹל מָסַר לָהֶם, אִם פָּנָיו לְמַטָּה דְּעוּ שֶׁהוּא זָכָר שֶׁמַּבִּיט בְּאִמּוֹ בָּאָרֶץ שֶׁמִּמֶּנָּהּ נִבְרָא, וּכְשֶׁהוּא פָּנָיו לְמַעְלָה הִיא נְקֵבָה, שֶׁמַּבֶּטֶת בִּבְרִיָּיתָהּ בַּצֵּלָע. שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב, כא): וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע מִי שֶׁנָּתַן הָעֵצָה הַזֹּאת טִפֵּשׁ הוּא, הָיָה לְךָ לַהֲרֹג אֶת הַנְּקֵבוֹת, אִם אֵין נְקֵבוֹת זְכָרִים מֵהֵיכָן יִשְׁאוּ נָשִׁים, אִשָּׁה אַחַת אֵינָהּ יְכוֹלָה לִטֹּל שְׁנֵי אֲנָשִׁים, אֲבָל אִישׁ אֶחָד יָכוֹל לִטֹּל עֶשֶׂר נָשִׁים אוֹ מֵאָה, הֲוֵי (ישעיה יט, יא): אַךְ אֱוִילִים שָׂרֵי צֹעַן וגו׳ שֶׁנָּתְנוּ לוֹ זוֹ הָעֵצָה.

טו וַתִּירֶאן הַמְיַלְּדוֹת אֶת הָאֱלֹהִים, עֲלֵיהֶן נֶאֱמַר (משלי לא, ל): אִשָּׁה יִרְאַת ה׳ הִיא תִתְהַלָּל. וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרַיִם, לָהֶן לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אֲלֵיהֶן, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא מְלַמֵּד שֶׁתָּבַע אוֹתָן לְהִזְדַּוֵּג לָהֶם וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ. וַתְּחַיֶּיָן אֶת הַיְלָדִים, וְכִי מֵאַחַר שֶׁלֹּא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן, אֵין אָנוּ יוֹדְעִין שֶׁקִּיְּמוּ אֶת הַיְלָדִים, לָמָּה הֵצְרַךְ הַכָּתוּב לוֹמַר: וַתְּחַיֶּיָן אֶת הַיְלָדִים. יֵשׁ קִלּוּס בְּתוֹךְ קִלּוּס, לֹא דַּיָּן שֶׁלֹּא קִיְּמוּ אֶת דְּבָרָיו, אֶלָּא עוֹד הוֹסִיפוּ לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם טוֹבוֹת, יֵשׁ מֵהֶם שֶׁהָיוּ עֲנִיּוֹת, וְהוֹלְכוֹת הַמְיַלְּדוֹת וּמַגְבּוֹת מַיִם וּמָזוֹן מִבָּתֵּיהֶם שֶׁל עֲשִׁירוֹת וּבָאוֹת וְנוֹתְנוֹת לָעֲנִיּוֹת, וְהֵן מְחַיּוֹת אֶת בְּנֵיהֶן, הוּא שֶׁכָּתוּב: וַתְּחַיֶּיָן, אֶת הַיְלָדִים, יֵשׁ מֵהֶם שֶׁרְאוּיִים לָצֵאת חִגְּרִים אוֹ סוּמִים אוֹ בַּעֲלֵי מוּמִין אוֹ לַחְתֹּךְ בּוֹ אֵבֶר שֶׁיֵּצֵא יָפֶה, וּמֶה הָיוּ עוֹשׂוֹת, עוֹמְדוֹת בִּתְפִלָּה וְאוֹמְרוֹת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא קִיַּמְנוּ דְּבָרָיו שֶׁל פַּרְעֹה, דְּבָרֶיךָ אָנוּ מְבַקְּשׁוֹת לְקַיֵּם, רִבּוֹן הָעוֹלָם יֵצֵא הַוָּלָד לְשָׁלוֹם, שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ יִשְׂרָאֵל יְדֵיהֶם לְהָשִׁיחַ עָלֵינוּ, לוֹמַר הֲרֵי יָצְאוּ בַּעֲלֵי מוּמִים, שֶׁבִּקְּשׁוּ לַהֲרֹג אוֹתָם. מִיָּד הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ קוֹלָן וְיוֹצְאִין שְׁלֵמִים.

אָמַר רַבִּי לֵוִי, הֲרֵי אָמַרְתָּ אֶת הַקַּלָּה אֱמוֹר אֶת הַחֲמוּרָה, יֵשׁ מֵהֶן שֶׁרְאוּיִן לָמוּת בִּשְׁעַת יְצִיאָתָן, אוֹ אִמָּן לִסָּכֵן בָּם וְלָמוּת אַחַר יְצִיאָתָן, וְהָיוּ עוֹמְדוֹת בִּתְפִלָּה וְאוֹמְרוֹת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם תְּלֵה לָהֶם עַכְשָׁו וְתֵן לָהֶם נַפְשׁוֹתֵיהֶם, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל, הֵן הָרְגוּ אוֹתָן. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה תְּפִלָּתָן, לְפִיכָךְ: וַתְּחַיֶּיָן אֶת הַיְלָדִים, וַתְּחַיֶּיָן אֵלּוּ הָאִמָּהוֹת, הַיְלָדִים, הַיְלָדִים מַמָּשׁ.

דָּבָר אַחֵר, וַתִּירֶאן הַמְיַלְּדֹת, קִשְׁטוּ עַצְמָן לְמַעֲשֵׂה זְקֵנָן, זֶה אַבְרָהָם, כְּמָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵעִיד עָלָיו (בראשית כב, יב): כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וגו׳. אָמְרוּ, אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם פָּתַח לוֹ פּוּנְדָּק וְהָיָה זָן אֶת הָעוֹבְרִים וְאֶת

הַשָּׁבִים בְּנֵי אָדָם עֲרֵלִים, וְאָנוּ לֹא דַּיֵּנוּ שֶׁאֵין לָנוּ לְהַאֲכִילָן, אֶלָּא לַהֲרֹג אוֹתָן, אָנוּ נְחַיֶּה אוֹתָן. כֵּיוָן שֶׁרָאָה פַּרְעֹה שֶׁלֹּא עָשׂוּ גְּזֵרָתוֹ שָׁלַח וְקָרָא אוֹתָן, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיִּקְרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת.

טז כִּי חָיוֹת הֵנָּה, אִם תֹּאמַר מְיַלְּדוֹת הֵנָּה, וְכִי מְיַלֶּדֶת אֵינָהּ צְרִיכָה מְיַלֶּדֶת אַחֶרֶת לְסַיְּעָהּ, אֶלָּא כָּךְ אָמְרוּ לוֹ אֵמָּה זוֹ כְּחַיּוֹת הַשָּׂדֶה נִמְשָׁלוֹת שֶׁאֵין צְרִיכוֹת מְיַלְּדוֹת, יְהוּדָה, נִמְשַׁל כְּאַרְיֵה, דִּכְתִיב (בראשית מט, ט): גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה. דָּן, (בראשית מט, יז): יְהִי דָן נָחָשׁ. נַפְתָּלִי (בראשית מט, כא): אַיָּלָה שְׁלֻחָה. יִשָּׂשכָר, (בראשית מט, יד): חֲמֹר גָּרֶם. יוֹסֵף (דברים לג, יז): בְּכוֹר שׁוֹרוֹ. בִּנְיָמִין (בראשית מט, כז): זְאֵב יִטְרָף. וְעַל שְׁאָר כְּתִיב (יחזקאל יט, ב): מָה אִמְּךָ לְבִיָּא בֵּין אֲרָיוֹת רָבָצָה. וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים לַמְיַלְּדֹת. מָה הָיָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת, שֶׁקִּבֵּל דִּבְרֵיהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְלֹא הִזִּיק לָהֶן.

דָּבָר אַחֵר, וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים, אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּא בֶּן רַבִּי אַבָּא, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (איוב כח, כח): וַיֹּאמֶר לָאָדָם הֵן יִרְאַת ה' הִיא חָכְמָה, מַהוּ שְׂכַר הַיִּרְאָה, תּוֹרָה. לְפִי שֶׁיְּרָאָה יוֹכֶבֶד מִפְּנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֶעֱמִיד מִמֶּנָּה מֹשֶׁה, שֶׁכָּתוּב בּוֹ (שמות ב, ב): כִּי טוֹב הוּא, וְנִתְּנָה הַתּוֹרָה עַל יָדוֹ, שֶׁנִּקְרֵאת (משלי ד, ב): לֶקַח טוֹב. וְנִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג, כב): זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי. וּמִרְיָם, יָצָא מִמֶּנָּה בְּצַלְאֵל, שֶׁהָיָה מָלֵא חָכְמָה, דִּכְתִיב (שמות לא, ג): וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים וגו'. וְעָשָׂה אָרוֹן לַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת: טוֹב, הֱוֵי: וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים לַמְיַלְּדֹת. וַיִּרֶב הָעָם, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (איכה ג, לז): מִי זֶה אָמַר וַתְּהִי ה' לֹא צִוָּה, אִם פַּרְעֹה צִוָּה לַהֲרֹג אֶת הַזְּכָרִים מַה הוֹעִיל בִּגְזֵרָתוֹ ה' לֹא צִוָּה, אֶלָּא וַיִּרֶב הָעָם וַיַּעַצְמוּ מְאֹד.

יז וַיְהִי כִּי יָרְאוּ הַמְיַלְּדֹת וגו', רַב וְלֵוִי, חַד אָמַר בָּתֵּי כְּהֻנָּה וּבָתֵּי לְוִיָּה. וְחַד אָמַר בָּתֵּי מַלְכוּת. בָּתֵּי כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה מִמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן, בָּתֵּי מַלְכוּת מִמִּרְיָם, לְפִי שֶׁדָּוִד בָּא מִמִּרְיָם, דִּכְתִיב (דברי הימים א ב, יח): וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוּבָה אִשָּׁה וְאֶת יְרִיעוֹת וְאֵלֶּה בָנֶיהָ יֵשֶׁר וְשוֹבָב וְאַרְדּוֹן. עֲזוּבָה זוֹ מִרְיָם, וְלָמָּה נִקְרֵאת שְׁמָהּ עֲזוּבָה, שֶׁהַכֹּל עֲזָבוּהָ. הוֹלִיד, וַהֲלֹא אִשְׁתּוֹ הָיְתָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לְתַלְמִידָהּ שֶׁכָּל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה לְשֵׁם שָׁמַיִם מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יָלָדָהּ. יְרִיעוֹת, שֶׁהָיוּ פָּנֶיהָ דּוֹמִין לִיְרִיעוֹת. וְאֵלֶּה בָנֶיהָ, אַל תִּקְרֵי בָנֶיהָ, אֶלָּא בוֹנֶיהָ. יֵשֶׁר, זֶה כָּלֵב, שֶׁיִּשֵּׁר אֶת עַצְמוֹ. שׁוֹבָב, שֶׁשִּׁבֵּב אֶת עַצְמוֹ. וְאַרְדּוֹן, שֶׁרָדָה אֶת יִצְרוֹ. (דברי הימים א ב, יט): וַתָּמָת עֲזוּבָה, מְלַמֵּד שֶׁנֶּחְלֵית וְנָהֲגוּ בָהּ מִנְהַג מֵתָה. וְגַם כָּלֵב עֲזָבָהּ (דברי הימים א ב, יט): וַיִּקַּח לוֹ כָלֵב אֶת אֶפְרָת, זוֹ מִרְיָם, לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ אֶפְרָת, שֶׁפָּרוּ וְרָבוּ יִשְׂרָאֵל עַל יָדֶיהָ. מַהוּ וַיִּקַּח לוֹ, שֶׁאַחַר שֶׁנִּתְרַפֵּאת עָשָׂה בָהּ מַעֲשֵׂה לִקּוּחִין, הוֹשִׁיבָהּ בְּאַפִּרְיוֹן בְּרֹב שִׂמְחָתוֹ בָהּ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּמָקוֹם אַחֵר שֶׁקּוֹרֵא לְמִרְיָם שְׁנֵי שֵׁמוֹת עַל שֵׁם הַמְּאֹרָע שֶׁאֵרַע לָהּ, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (דברי הימים א ד, ה): וּלְאַשְׁחוּר אֲבִי תְקוֹעַ הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים חֶלְאָה וְנַעֲרָה. אַשְׁחוּר זֶה כָּלֵב, לְפִי שֶׁאַשְׁחוּר בֶּן חֶצְרוֹן הָיָה, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אַשְׁחוּר, שֶׁהִשְׁחִירוּ פָּנָיו בְּתַעֲנִית. אֲבִי, שֶׁנַּעֲשָׂה לָהּ כְּאָב. תְּקוֹעַ, שֶׁתָּקַע לִבּוֹ לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם. הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים, כִּשְׁתֵּי נָשִׁים. חֶלְאָה וְנַעֲרָה, לֹא חֶלְאָה וְנַעֲרָה הָוָאי, אֶלָּא מִרְיָם הָיְתָה, וְלָמָּה נִקְרֵאת חֶלְאָה וְנַעֲרָה, שֶׁחָלְתָה וְנִנְעֲרָה מֵחָלְיָהּ, וְהֶחֱזִירָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנַעֲרוּתָהּ. (דברי הימים א ד, ו): וַתֵּלֶד לוֹ נַעֲרָה, לְאַחַר שֶׁנִּתְרַפְּאָה יָלְדָה לוֹ בָנִים. (דברי הימים א ד, ו): אֶת אֲחֻזָּם וְאֶת חֵפֶר. (דברי הימים א ד, ז): וּבְנֵי חֶלְאָה צֶרֶת וְצֹחַר וְאֶתְנָן. צֶרֶת, שֶׁנַּעֲשֵׂית צָרָה לְחַבְרוֹתֶיהָ. צֹחַר, שֶׁהָיוּ פָּנֶיהָ דּוֹמִין לְצָהֳרַיִם. וְאֶתְנָן, שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתָהּ מוֹלִיךְ אֶתְנָן לְאִשְׁתּוֹ. וּלְכָךְ כְּתִיב: וַיִּקַּח לוֹ כָלֵב אֶת אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר. וּמִנַּיִן שֶׁדָּוִד בָּא מִמִּרְיָם, דִּכְתִיב (שמואל א יז, יב): וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁכָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: וּבְנֵי חֶלְאָה וגו' (דברי הימים א ד, ח): וְקוֹץ הוֹלִיד אֶת עָנוּב, וְקוֹץ זֶה כָּלֵב, שֶׁקָּצַץ עֲדַת מְרַגְּלִים. הוֹלִיד אֶת עָנוּב,

סִגֵּל מַעֲשִׂים טוֹבִים בְּעֵת שֶׁהֵבִיאוּ אֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים, שֶׁאִלּוּלֵי כָּלֵב לֹא הֵבִיאוּ. אֶת הַצֹּבֵבָה, שֶׁעָשָׂה צִבְיוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּמִשְׁפָּחוֹת אֲחַרְחֵל בֶּן הָרֵם, אֲחַרְחֵל זוֹ מִרְיָם, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ כֵּן, עַל שֵׁם (שמות טו, כ) : וַתֵּצֶאן כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ וגו׳. מַהוּ מִשְׁפָּחוֹת, זָכָה לְהַעֲמִיד מִמֶּנָּה מִשְׁפָּחוֹת. בֶּן הָרֵם, זָכְתָה שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה דָּוִד שֶׁרִמֵּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַלְכוּתוֹ, כְּמָא דְאַתְּ אָמַר (שמואל א ב, י) : וְיִתֶּן עֹז לְמַלְכּוֹ וגו׳.

יח וַיְצַו פַּרְעֹה לְכָל עַמּוֹ, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן רַבִּי חֲנִינָא, אַף עַל עַמּוֹ גָּזַר, וְלָמָּה עָשָׂה כֵּן, שֶׁהָיוּ אִסְטְרוֹלוֹגִין אוֹמְרִים לוֹ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל נִתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ אִמּוֹ, וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם יִשְׂרָאֵל הוּא אוֹ מִצְרִי הוּא. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כִּנֵּס פַּרְעֹה כָּל הַמִּצְרִים וְאָמַר לָהֶם הַשְׁאִילוּ לִי אֶת בְּנֵיכֶם תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים שֶׁאַשְׁלִיכֵם לַיְּאוֹר, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְּאֹרָה וגו׳, כָּל הַבֵּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא כָּל הַבֵּן, בֵּין יְהוּדִי בֵּין מִצְרִי: וְלֹא רָצוּ לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ שֶׁאָמְרוּ בֵּן מִצְרִי לֹא יִגְאַל אוֹתָם לְעוֹלָם, אֶלָּא מִן הָעִבְרִיּוֹת. הַיְּאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ, לָמָּה גָּזְרוּ לְהַשְׁלִיכָן לַיְּאוֹר, לְפִי שֶׁהָיוּ רוֹאִין הָאִסְטְרוֹלוֹגִין שֶׁמּוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי מַיִם יִלְקֶה, וְהָיוּ סְבוּרִין שֶׁבַּמַּיִם יִטְבַּע, וְלֹא הָיָה אֶלָּא עַל יְדֵי בְּאֵר מַיִם נִגְזַר עָלָיו גְּזֵרַת מָוֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כ, יב) : יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי וגו׳. וְרַבָּנָן אָמְרֵי הֶעֱמִיקוּ עֵצָה שֶׁלֹּא יִפְרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵהֶן בַּמַּיִם, לְפִי שֶׁהָיוּ יוֹדְעִין שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁלֵּם אֶלָּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, וְהָיוּ בְּטוּחִים שֶׁלֹּא יָבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם, לְכָךְ גָּזְרוּ לְהַטְבִּיעָם בַּמַּיִם. וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן, מַה צֹּרֶךְ לְפַרְעֹה לְקַיֵּם הַנְּקֵבוֹת, אֶלָּא כָּךְ הָיוּ אוֹמְרִים נָמִית הַזְּכָרִים וְנִקַּח הַנְּקֵבוֹת לְנָשִׁים, לְפִי שֶׁהָיוּ הַמִּצְרִיִּים שְׁטוּפִים בְּזִמָּה:

יט וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי, לְהֵיכָן הָלַךְ, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי זְבִינָא שֶׁהָלַךְ בַּעֲצַת בִּתּוֹ. תַּנְיָא, עַמְרָם גְּדוֹל הַדּוֹר הָיָה וכו׳ [כדאיתא לעיל]. וַיִּקַּח אֶת בַּת לֵוִי, וְהֶחֱזִיר לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא וַיִּקַּח, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי זְבִינָא שֶׁעָשָׂה לָהּ מַעֲשֶׂה לִקּוּחִים, הוֹשִׁיבָהּ בְּאַפִּרְיוֹן וּמִרְיָם וְאַהֲרֹן מְרַקְּדִין לִפְנֵיהֶם, וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹמְרִים (תהלים קיג, ט) : אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה. אֶת בַּת לֵוִי, אֶפְשָׁר בַּת מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה הָיְתָה וְקָרֵי לָהּ בַּת, וְהָא אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא יוֹקֶבֶד הָיְתָה, וְהִיא הָיְתָה הוֹרָתָהּ בַּדֶּרֶךְ וְלֵדָתָהּ בֵּין הַחוֹמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כו, נט) : אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם, לֵדָתָהּ בְּמִצְרַיִם וְלֹא הוֹרָתָהּ, וְקָרֵי לָהּ בַּת, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי זְבִינָא שֶׁנּוֹלְדוּ בָהּ סִימָנֵי נַעֲרוּת.

כ וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַקִּישׁ לֵדָתָהּ לְהוֹרָתָהּ, מַה הוֹרָתָהּ שֶׁלֹּא בְּצַעַר, אַף לֵדָתָהּ שֶׁלֹּא בְּצַעַר, מִכָּאן לְנָשִׁים צִדְקָנִיּוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ בְּפִתְקָהּ שֶׁל חַוָּה. וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא, תָּנֵי רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר טוֹב שְׁמוֹ. רַבִּי יַאשִׁיָּה אוֹמֵר טוֹבִיָּה שְׁמוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר הָגוּן לִנְבִיאוּת. אֲחֵרִים אוֹמְרִים שֶׁנּוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל. וְרַבָּנָן אָמְרֵי בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד מִשֶּׁה נִתְמַלֵּא כָּל הַבַּיִת כֻּלּוֹ אוֹרָה, כְּתִיב הָכָא: וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא, וּכְתִיב הָתָם (בראשית א, ד) : וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב. וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים, שֶׁלֹּא מָנוּ הַמִּצְרִים אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁהֶחֱזִירָהּ, וַהֲוָה מִעַבְּרָא בֵּיהּ תְּלָתָא יַרְחֵי מִתְּחִלָּתוֹ. וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ, לָמָּה, לְפִי שֶׁהַמִּצְרִיִּים הָיוּ הוֹלְכִין בְּכָל בַּיִת וּבַיִת שֶׁהָיוּ חוֹשְׁבִין בּוֹ שֶׁנּוֹלַד שָׁם תִּינוֹק, וּמוֹלִיכִין לְשָׁם תִּינוֹק מִצְרִי קָטָן וְהָיוּ מְבַכִּין אוֹתוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמַע תִּינוֹק יִשְׂרָאֵל קוֹלוֹ וְיִבְכֶּה עִמּוֹ, וְהַיְנוּ דִכְתִיב (שיר השירים ב, טו) : אֶחֱזוּ לָנוּ שׁוּעָלִים שֻׁעָלִים קְטַנִּים וגו׳.

כא וַתִּקַּח לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא, וְלָמָּה שֶׁל גֹּמֶא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שֶׁחָבִיב עֲלֵיהֶם לַצַּדִּיקִים מָמוֹנָן יוֹתֵר מִגּוּפָן, וְכָל כָּךְ לָמָּה שֶׁאֵין פּוֹשְׁטִין יְדֵיהֶן בְּגָזֵל. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר דָּבָר רַךְ שֶׁהוּא יָכוֹל לַעֲמֹד לִפְנֵי רַךְ וְלִפְנֵי קָשֶׁה. וַתַּחְמְרָה בַּחֵמָר וּבַזֶּפֶת, תָּנָא חֹמֶר מִבִּפְנִים וְזֶפֶת מִבַּחוּץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָרִיחַ אוֹתוֹ צַדִּיק רֵיחַ רָע. וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד וגו׳, רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר יַם סוּף, שֶׁיַּם סוּף מַגִּיעַ עַד נִילוּס. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר אַגָּם, כְּמָה דְתֵימָא (ישעיה יט, ו) : קָנֶה וָסוּף קָמֵלוּ. וְלָמָּה הִשְׁלִיכָה אוֹתוֹ בַּיְּאוֹר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ חוֹשְׁבִין הָאִסְטְרוֹלוֹגִין שֶׁכְּבָר הֵשִׁלַּךְ לַמַּיִם וְלֹא יְחַפְּשׂוּ אַחֲרָיו.

כב וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק, לָמָּה עָמְדָה מִרְיָם מֵרָחוֹק, אָמַר רַבִּי עַמְרָם בְּשֵׁם רַב לְפִי שֶׁהָיְתָה מִרְיָם מִתְנַבֵּאת וְאוֹמֶרֶת עֲתִידָה אִמִּי שֶׁתֵּלֵד בֵּן שֶׁיּוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁנּוֹלַד מֹשֶׁה נִתְמַלֵּא כָּל הַבַּיִת אוֹרָה, עָמַד אָבִיהָ וּנְשָׁקָהּ עַל רֹאשָׁהּ, אָמַר לָהּ בִּתִּי נִתְקַיְּמָה נְבוּאָתֵךְ, הַיְינוּ דִּכְתִיב (שמות טו, כ) : וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן אֶת הַתֹּף, אֲחוֹת אַהֲרֹן וְלֹא אֲחוֹת מֹשֶׁה, אֶלָּא שֶׁאָמְרָה נְבוּאָה זוֹ כְּשֶׁהִיא אֲחוֹת אַהֲרֹן וַעֲדַיִן לֹא נוֹלַד מֹשֶׁה, וְכֵיוָן שֶׁהֶטִילוּהוּ לַיְּאוֹר, עָמְדָה אִמָּהּ וְטָפְחָה לָהּ עַל רֹאשָׁהּ, אָמְרָה לָהּ בִּתִּי וְהֵיכָן נְבוּאָתֵךְ, וְהַיְינוּ דִּכְתִיב : וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחוֹק וגו׳. לָדַעַת מַה יִּהְיֶה בְּסוֹף נְבִיאוּתָהּ. וְרַבָּנָן אָמְרִין כָּל הַפָּסוּק הַזֶּה עַל שֵׁם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר, וַתֵּתַצַּב, עַל שֵׁם (שמואל א ג, י) : וַיָּבֹא ה׳ וַיִּתְיַצַּב. אֲחוֹתוֹ, עַל שֵׁם (משלי ז, ד) : אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ. מֵרָחוֹק, עַל שֵׁם (ירמיה לא, ב) : מֵרָחוֹק ה׳ נִרְאָה לִי. לָדַעַת מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ, עַל שֵׁם (שמואל א ב, ג) : כִּי אֵל דֵּעוֹת ה׳ [וכל הענין].

כג לִרְחֹץ עַל הַיְּאֹר, לִרְחֹץ מִגִּלּוּלֵי בֵּית אָבִיהָ. וְנַעֲרֹתֶיהָ הֹלְכֹת, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֵין הֲלִיכָה הָאֲמוּרָה כָּאן אֶלָּא לְשׁוֹן מִיתָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בראשית כה, לב) : הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת. אָמְרוּ לָהּ גְּבִרְתֵּנוּ מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם מֶלֶךְ גּוֹזֵר גְּזֵרָה וְכָל הָעוֹלָם אֵינָן מְקַיְּמִין אוֹתָהּ וּבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ מְקַיְּמִין אוֹתָהּ, וְאַתְּ עוֹבֶרֶת עַל מִצְוַת אָבִיךְ. מִיָּד בָּא גַּבְרִיאֵל וַחֲבָטָן בַּקַּרְקַע. וַתִּשְׁלַח אֶת אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֶהָ, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, חַד אָמַר יָדָהּ וְחַד אָמַר שִׁפְחָתָהּ, טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר יָדָהּ, דִּכְתִיב : אֲמָתָהּ. וְטַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר שִׁפְחָתָהּ, דְּלָא כְתִיב יָדָהּ. עַל דַּעְתֵּיהּ דְּמַאן דְּאָמַר שִׁפְחָתָהּ כְּשֶׁבָּא גַּבְרִיאֵל וַחֲבָטָן בַּקַּרְקַע הִנִּיחַ לָהּ אַחַת מֵהֶן דְּלָאו דֶּרֶךְ בַּת מֶלֶךְ לַעֲמֹד יְחִידָה. אֵיתִיבוּן אַלִּבָּא דְּמַאן דְּאָמַר יָדָהּ, לִכְתֹּב יָדָהּ, לָא תַּבְרָא שֶׁלְּכָךְ כְּתִיב : אֲמָתָהּ, דְּאִשְׁתַּרְבּוּבֵי אִשְׁתַּרְבּוּב. וּתְנִינַן וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא (תהלים ג, ח) : שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ, אַל תִּקְרֵי שִׁבַּרְתָּ אֶלָּא שִׁרְבַּבְתָּ. רַבָּנָן אָמְרִין, בַּת פַּרְעֹה מְצֹרַעַת הָיְתָה, לְפִיכָךְ יָרְדָה לִרְחֹץ, כֵּיוָן שֶׁנָּגְעָה בַּתֵּבָה נִתְרַפֵּאת, לְכָךְ חָמְלָה עַל מֹשֶׁה וְאָהֲבָה אוֹתוֹ אַהֲבָה יְתֵרָה :

כד וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ, וַתֵּרֶא לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא וַתִּרְאֵהוּ, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא שֶׁרָאֲתָה עִמּוֹ שְׁכִינָה [כלומר ותראהו לשכינה עם הילד]. וְהִנֵּה נַעַר בּוֹכֶה, קָרֵי לֵיהּ נַעַר וְקָרֵי לֵיהּ יֶלֶד, תִּנִּי הוּא יֶלֶד וְקוֹלוֹ כְּנַעַר, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה אִם כֵּן עֲשִׂיתוֹ בַּעַל מוּם לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָّלוֹם, אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁעָשְׂתָה לוֹ אִמּוֹ חֻפַּת נְעוּרִים בַּתֵּבָה. בֹּכֶה, הָיָה בּוֹכֶה וְאוֹמֵר שֶׁמָּא לֹא אֶזְכֶּה וְאֶרְאֶה אַחוֹתִי הַמַּמְתֶּנֶת לִי.

דָּבָר אַחֵר, וְהִנֵּה נַעַר בֹּכֶה, יֶלֶד הָיָה וּמִנְהָגוֹ כְּנַעַר. בָּא גַּבְרִיאֵל וְהִכָּה לְמֹשֶׁה כְּדֵי שֶׁיִּבְכֶּה וְתִתְמַלֵּא עָלָיו רַחֲמִים. וַתַּחְמֹל עָלָיו, כֵּיוָן שֶׁרָאֲתָה אוֹתוֹ בּוֹכֶה חָמְלָה עָלָיו. וַתֹּאמֶר מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה, מִנַּיִן הִכִּירָה בּוֹ, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן רַבִּי חֲנִינָא, שֶׁרָאֲתָה אוֹתוֹ מָהוּל. זֶה, מַהוּ זֶה, זֶה נוֹפֵל לַיְּאוֹר וְאֵין אַחֵר נוֹפֵל לַיְּאוֹר, שֶׁכֵּיוָן שֶׁהִפִּילוּ

מֹשֶׁה לַיְאוֹר בָּטְלָה הַגְּזֵרָה, כְּהַהִיא דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מַאי דִּכְתִיב (ישעיה ח, יט): וְכִי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם דִּרְשׁוּ אֶל הָאֹבוֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהֲגִים, צוֹפִין וְאֵינָן יוֹדְעִין מַה צוֹפִין, הוֹגִין וְאֵינָן יוֹדְעִין מַה הוֹגִין. רָאוּ שֶׁמּוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בַּמַּיִם הוּא נִדּוֹן, עָמְדוּ וְגָזְרוּ (שמות א, כב): כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד, כֵּיוָן שֶׁהֻשְׁלַךְ מֹשֶׁה לַמַּיִם, אָמְרוּ כְּבָר מֻשְׁלָךְ מוֹשִׁיעָן בַּמַּיִם, מִיָּד בִּטְלוּ הַגְּזֵרָה, וְהֵם אֵינָם יוֹדְעִים שֶׁעַל מֵי מְרִיבָה הוּא לוֹקֶה. כְּהַהִיא דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא מַאי דִּכְתִיב (במדבר כ, יג): הֵמָּה מֵי מְרִיבָה, הֵמָּה רָאוּ אִצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה וְטָעוּ, הַיְינוּ דְּקָאָמַר (במדבר יא, כא): שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם וגו', אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁבִילִי נִצַּלְתֶּם כֻּלְּכֶם. רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָא אָמַר אוֹתוֹ הַיּוֹם עֶשְׂרִים וְאֶחָד בְּנִיסָן הָיָה, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹן הָעוֹלָמִים מִי שֶׁעָתִיד לוֹמַר שִׁירָה עַל הַיָּם בְּיוֹם זֶה יִלְקֶה בַּמַּיִם בְּיוֹם זֶה.

אָמַר רַב אַחָא בַּר חֲנִינָא אוֹתוֹ הַיּוֹם שִׁשָּׁה בְּסִיוָן הָיָה, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִי שֶׁעָתִיד לְקַבֵּל תּוֹרָה מֵהַר סִינַי בְּיוֹם זֶה יִלְקֶה בְּיוֹם זֶה. אֵיתִיבוּן בְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר נוֹלַד מֹשֶׁה, עַל דַּעְתֵּיהּ דְּמַאן דְּאָמַר בְּשִׁשָּׁה בְּסִיוָן נִשְׁלַךְ לַיְאוֹר נִיחָא, שֶׁמִּשִּׁבְעָה בַּאֲדָר עַד שִׁשָּׁה בְּסִיוָן יֵשׁ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים שֶׁנִּטְמַן, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד בְּנִיסָן, לָא נִיחָא, וְלֵית תַּבְרָא אוֹתָהּ שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת הָיְתָה, רֻבּוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן וְרֻבּוֹ שֶׁל אַחֲרוֹן וְחֹדֶשׁ הָאֶמְצָעִי שָׁלֵם חָשֵׁיב לְהוּ תְּלָתָא יַרְחֵי:

כה וַתֹּאמֶר אֲחֹתוֹ אֶל בַּת פַּרְעֹה וגו', לָמָּה אָמְרָה מִרְיָם מִן הָעִבְרִיּוֹת, וְכִי אָסוּר לוֹ לְמֹשֶׁה לִינֹק מֵחָלָב הַנָּכְרִית, לֹא. כֵּן תְּנִינַן (גמרא עבודה זרה כו-ב): בַּת יִשְׂרָאֵל לֹא תָנִיק בְּנָהּ שֶׁל כּוּתִית, אֲבָל כּוּתִית תָּנִיק בֶּן יִשְׂרָאֵל בִּרְשׁוּתָהּ. אֶלָּא לָמָּה אָמְרָה כֵּן, לְפִי שֶׁהֶחֱזִירַתּוּ לְמֹשֶׁה עַל כָּל הַמִּצְרִיּוֹת לְהָנִיק אוֹתוֹ וּפָסַל אֶת כֻּלָּן, וְלָמָּה פְּסָלָן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַפֶּה שֶׁעָתִיד לְדַבֵּר עִמִּי יֵינַק דָּבָר טָמֵא, וְהַיְינוּ דִּכְתִיב (ישעיה כח, ט): אֶת מִי יוֹרֶה דֵעָה וגו' לְמִי יוֹרֶה דֵעָה לִגְמוּלֵי מֵחָלָב וגו'.

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה פָּסַל דַּדֵּיהֶן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זֶה עָתִיד לְדַבֵּר עִמִּי, לְמָחָר יִהְיוּ הַמִּצְרִיּוֹת אוֹמְרוֹת, זֶה שֶׁמְּדַבֵּר עִם הַשְּׁכִינָה אֲנִי הֲנִיקִיתִיהוּ. וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה, לָמָּה קְרָאָהּ הַכָּתוּב עַלְמָה, שֶׁהָלְכָה בִּזְרִיזוּת. רַבִּי שְׁמוּאֵל אָמַר שֶׁהֶעֱלִימָה אֶת דְּבָרֶיהָ. וַתֹּאמֶר לָהּ בַּת פַּרְעֹה הֵילִיכִי, אָמַר רַבִּי חָמָא בֶּן רַבִּי חֲנִינָא נִתְנַבֵּאת וְלֹא יָדְעָה מַה נִּתְנַבֵּאת, הֵילִיכִי שֶׁלִּיכִי הוּא. וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת שְׂכָרֵךְ, אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא, לֹא דַּיָּן לַצַּדִּיקִים שֶׁמַּחֲזִירִין לָהֶן אֲבֵדָתָן אֶלָּא שֶׁנּוֹטְלִים שָׂכָר. וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת הַיֶּלֶד וַתְּנִיקֵהוּ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נָתַן לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִקְצַת שְׂכָרָהּ, שֶׁהִיא הָיְתָה מְחַיָּה אֶת הַיְלָדִים, וְכֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֶחֱזִיר לָהּ אֶת בְּנָהּ וְנָתַן לָהּ שְׂכָרָהּ.

כו וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד. עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ הֱנִיקַתְּהוּ, וְאַתָּה אוֹמֵר: וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד, אֶלָּא שֶׁהָיָה גָּדֵל שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ. וַתְּבִאֵהוּ לְבַת פַּרְעֹה וגו'. הָיְתָה בַת פַּרְעֹה מְנַשֶּׁקֶת וּמְחַבֶּקֶת וּמְחַבֶּבֶת אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא בְּנָהּ, וְלֹא הָיְתָה מוֹצִיאַתּוּ מִפַּלְטֵרִין שֶׁל מֶלֶךְ, וּלְפִי שֶׁהָיָה יָפֶה הַכֹּל מִתְאַוִּים לִרְאוֹתוֹ, מִי שֶׁהָיָה רוֹאֵהוּ לֹא הָיָה מַעֲבִיר עַצְמוֹ מֵעָלָיו. וְהָיָה פַּרְעֹה מְנַשְּׁקוֹ וּמְחַבְּקוֹ, וְהוּא נוֹטֵל כִּתְרוֹ שֶׁל פַּרְעֹה וּמְשִׂימוֹ עַל רֹאשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת לוֹ כְּשֶׁהָיָה גָּדוֹל. וְכֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְחִירָם (יחזקאל כח, יח): וָאוֹצִא אֵשׁ מִתּוֹכְךָ הִיא וגו'. וְכֵן בַּת פַּרְעֹה מְגַדֶּלֶת מִי שֶׁעָתִיד לִפְרַע מֵאָבִיהָ. וְאַף מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ שֶׁעָתִיד לִפְרַע מֵאֱדוֹם יוֹשֵׁב עִמָּהֶם בַּמְּדִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כז, י): שָׁם יִרְעֶה עֵגֶל וְשָׁם יִרְבָּץ וגו'. וְהָיוּ שָׁם יוֹשְׁבִין חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם, וְאָמְרוּ, מִתְּיָרְאִין

אָנוּ מִזֶּה שֶׁנּוֹטֵל כִּתְרְךָ וְנוֹתְנוֹ עַל רֹאשׁוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה זֶה אוֹתוֹ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁעָתִיד לִטֹּל מַלְכוּת מִמְּךָ. מֵהֶם אוֹמְרִים לְהָרְגוֹ, מֵהֶם אוֹמְרִים לְשָׁרְפוֹ, וְהָיָה יִתְרוֹ יוֹשֵׁב בֵּינֵיהֶן וְאוֹמֵר לָהֶם, הַנַּעַר הַזֶּה אֵין בּוֹ דַּעַת, אֶלָּא בַּחֲנוּ אוֹתוֹ, וְהָבִיאוּ לְפָנָיו בִּקְעָרָה זָהָב וְגַחֶלֶת, אִם יוֹשִׁיט יָדוֹ לַזָּהָב יֵשׁ בּוֹ דַּעַת וְהִרְגוּ אוֹתוֹ, וְאִם יוֹשִׁיט יָדוֹ לַגַּחֶלֶת אֵין בּוֹ דַּעַת וְאֵין עָלָיו מִשְׁפַּט מָוֶת. מִיָּד הֵבִיאוּ לְפָנָיו וְשָׁלַח יָדוֹ לִקַּח הַזָּהָב, וּבָא גַּבְרִיאֵל וְדָחָה אֶת יָדוֹ וְתָפַשׂ אֶת הַגַּחֶלֶת וְהִכְנִיס יָדוֹ עִם הַגַּחֶלֶת לְתוֹךְ פִּיו וְנִכְוָה לְשׁוֹנוֹ, וּמִמֶּנּוּ נַעֲשָׂה (שמות ד, י) : כְּבַד פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן. וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שְׁכָרָן שֶׁל גּוֹמְלֵי חֲסָדִים, אַף עַל פִּי שֶׁהַרְבֵּה שֵׁמוֹת הָיוּ לוֹ לְמֹשֶׁה, לֹא נִקְבַּע לוֹ שֵׁם בְּכָל הַתּוֹרָה אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁקְּרָאתוּ בַּתְיָה בַּת פַּרְעֹה, וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא קְרָאָהוּ בְּשֵׁם אַחֵר :

כז וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה, בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה הָיָה מֹשֶׁה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים בֶּן אַרְבָּעִים. וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה, וְכִי אֵין הַכֹּל גְּדֵלִים, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁהָיָה גָּדֵל שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ כָּל הָעוֹלָם. וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו, שְׁתֵּי יְצִיאוֹת יָצָא אוֹתוֹ צַדִּיק וּכְתָבָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זוֹ אַחַר זוֹ. וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, הֲרֵי שְׁתַּיִם. וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם. מַהוּ וַיַּרְא, שֶׁהָיָה רוֹאֶה בְּסִבְלוֹתָם וּבוֹכֶה וְאוֹמֵר, חֲבָל לִי עֲלֵיכֶם מִי יִתֵּן מוֹתִי עֲלֵיכֶם, שֶׁאֵין לְךָ מְלָאכָה קָשָׁה מִמְּלֶאכֶת הַטִּיט, וְהָיָה נוֹתֵן כְּתֵפָיו וּמְסַיֵּעַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר רָאָה מַשּׂוֹי גָּדוֹל עַל קָטָן וּמַשּׂוֹי קָטָן עַל גָּדוֹל, וּמַשּׂוֹי אִישׁ עַל אִשָּׁה וּמַשּׂוֹי אִשָּׁה עַל אִישׁ, וּמַשּׂוֹי זָקֵן עַל בָּחוּר וּמַשּׂוֹי בָּחוּר עַל זָקֵן. וְהָיָה מַנִּיחַ דְּרָגוֹן שֶׁלּוֹ וְהוֹלֵךְ וּמְיַשֵּׁב לָהֶם סִבְלוֹתֵיהֶם, וְעוֹשֶׂה כְּאִלּוּ מְסַיֵּעַ לְפַרְעֹה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתָּה הִנַּחְתָּ עֲסָקֶיךָ וְהָלַכְתָּ לִרְאוֹת בְּצַעֲרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְנָהַגְתָּ בָּהֶן מִנְהַג אַחִים, אֲנִי מַנִּיחַ אֶת הָעֶלְיוֹנִים וְאֶת הַתַּחְתּוֹנִים, וַאֲדַבֵּר עִמְּךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שמות ג, ד) : וַיַּרְא ה׳ כִּי סָר לִרְאוֹת, רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמֹשֶׁה שֶׁסָּר מֵעֲסָקָיו לִרְאוֹת בְּסִבְלוֹתָם, לְפִיכָךְ (שמות ג, ד) : וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה.

כח דָּבָר אַחֵר, וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם, רָאָה שֶׁאֵין לָהֶם מְנוּחָה, הָלַךְ וְאָמַר לְפַרְעֹה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֶבֶד אִם אֵינוֹ נָח יוֹם אֶחָד בַּשָּׁבוּעַ הוּא מֵת, וְאִלּוּ עֲבָדֶיךָ אִם אֵין אַתָּה מֵנִיחַ לָהֶם יוֹם אֶחָד בַּשָּׁבוּעַ הֵם מֵתִים. אָמַר לוֹ לֵךְ וַעֲשֵׂה לָהֶם כְּמוֹ שֶׁתֹּאמַר, הָלַךְ מֹשֶׁה וְתִקֵּן לָהֶם אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לָנוּחַ. וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי, מָה רָאָה, אָמַר רַב הוּנָא בְּשֵׁם בַּר קַפָּרָא בִּשְׁבִיל אַרְבָּעָה דְּבָרִים נִגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, אֶחָד שֶׁלֹּא שִׁנּוּ שְׁמוֹתָם [כמו שכתוב בשיר השירים רבה, ובויקרא רבה פרשה לב]. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא נָחְשְׁדוּ עַל הָעֶרְוָה, שֶׁהֲרֵי אַחַת הָיְתָה וּפִרְסְמָהּ הַכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד, י יא) : וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלוֹמִית בַּת דִּבְרִי וגו׳. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה נוֹגְשִׁים הָיוּ מִן הַמִּצְרִיִּים וְשׁוֹטְרִים מִיִּשְׂרָאֵל, נוֹגֵשׁ מְמֻנֶּה עַל עֲשָׂרָה שׁוֹטְרִים. שׁוֹטֵר מְמֻנֶּה עַל עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל. וְהָיוּ הַנּוֹגְשִׁים הוֹלְכִים לְבָתֵּי הַשּׁוֹטְרִים בָּהַשְׁכָּמָה לְהוֹצִיאָן לְמְלַאכְתָּן לִקְרִיאַת הַגֶּבֶר, פַּעַם אַחַת הָלַךְ נוֹגֵשׁ מִצְרִי אֵצֶל שׁוֹטֵר יִשְׂרָאֵל וְנָתַן עֵינָיו בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁהָיְתָה יְפַת תֹּאַר בְּלִי מוּם, עָמַד לִשְׁעַת קְרִיאַת הַגֶּבֶר וְהוֹצִיאוֹ מִבֵּיתוֹ, וְחָזַר הַמִּצְרִי וּבָא עַל אִשְׁתּוֹ וְהָיְתָה סְבוּרָה שֶׁהוּא בַּעֲלָהּ וְנִתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ, חָזַר בַּעֲלָהּ וּמָצָא הַמִּצְרִי יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ שֶׁאַל אוֹתָהּ שֶׁמָּא נָגַע בָּךְ, אָמְרָה לוֹ הֵן, וּסְבוּרָה אֲנִי שֶׁאַתָּה הוּא, כֵּיוָן שֶׁיָּדַע הַנּוֹגֵשׁ שֶׁהִרְגִּישׁ בּוֹ הֶחֱזִירוֹ לַעֲבוֹדַת הַפֶּרֶךְ וְהָיָה מַכֶּה אוֹתוֹ וּמְבַקֵּשׁ לְהָרְגוֹ. וְהָיָה מֹשֶׁה רוֹאֶה אוֹתוֹ וּמַבִּיט בּוֹ וְרָאָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מַה שֶּׁעָשָׂה בַּבַּיִת, וְרָאָה מַה שֶּׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת לוֹ בַּשָּׂדֶה, אָמַר וַדַּאי זֶה חַיָּב מִיתָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כד, כא) : וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁבָּא עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁל דָּתָן, עַל כָּךְ חַיָּב הֲרִיגָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כ, י) : מוֹת יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאֶפֶת, וְהַיְנוּ דִכְתִיב : וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה וגו׳, רָאָה מָה עָשָׂה לוֹ בַּבַּיִת וּמָה עָשָׂה לוֹ בַּשָּׂדֶה.

כט וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ, כִּי בֶן מָוֶת הוּא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כִּי אֵין אִישׁ שֶׁיִּקַּנֵּא לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיַהַרְגֶּנּוּ. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר רָאָה שֶׁאֵין מִי שֶׁיַּזְכִּיר עָלָיו אֶת הַשֵּׁם וְיַהַרְגֶּנּוּ. וְרַבָּנָן אָמְרֵי רָאָה שֶׁאֵין תּוֹחֶלֶת שֶׁל צַדִּיקִים עוֹמְדוֹת הֵימֶנּוּ וְלֹא מִזַּרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. כֵּיוָן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה כָּךְ נִמְלַךְ בַּמַּלְאָכִים וְאָמַר לָהֶם חַיָּב זֶה הַרִיגָה, אָמְרוּ לוֹ הֵן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ שֶׁיִּלַּמֵּד עָלָיו זְכוּת. וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי, בַּמֶּה הֲרָגוֹ רַבִּי אֶבְיָתָר אָמַר הִכָּהוּ בְּאֶגְרוֹף, וְיֵשׁ אוֹמְרִים מַגְרֵפָה שֶׁל טִיט נָטַל וְהוֹצִיא אֶת מֹחוֹ. רַבָּנָן אָמְרֵי הִזְכִּיר עָלָיו אֶת הַשֵּׁם וַהֲרָגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב, יד): הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר. וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל, שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, טְמָנוֹ בִּפְנֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְחוֹל, אָמַר לָהֶם אַתֶּם מְשׁוּלִים כַּחוֹל מַה חוֹל הַזֶּה אָדָם נוֹטְלוֹ מִכָּאן וְנוֹתְנוֹ לְכָאן וְאֵין קוֹלוֹ נִשְׁמָע, כָּךְ יִטָּמֵן הַדָּבָר הַזֶּה בֵּינֵיכֶם וְלֹא יִשָּׁמַע. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁלֹּא נִשְׁמַע הַדָּבָר אֶלָּא עַל יְדֵי הָעִבְרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים, זֶה דָּתָן וַאֲבִירָם, קְרָאָם נִצִּים עַל שֵׁם סוֹפָם, הֵם הֵם שֶׁאָמְרוּ דָּבָר זֶה, הֵם הָיוּ שֶׁהוֹתִירוּ מִן הַמָּן, הֵם הָיוּ שֶׁאָמְרוּ (במדבר יד, ד): נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה, הֵם שֶׁהִמְרוּ עַל יַם סוּף.

דָּבָר אַחֵר, נִצִּים, שֶׁהָיוּ מִתְכַּוְּנִים לַהֲרֹג זֶה אֶת זֶה, כְּמָה דְתֵימָא (דברים כה, יא): כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו, וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּמַצּוּת שֶׁל מִיתָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ, הִכִּיתָ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא תַכֶּה, מִכָּאן שֶׁמִּשָּׁעָה שֶׁאָדָם מֵרִים יָדוֹ לְהַכּוֹת חֲבֵרוֹ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ נִקְרָא רָשָׁע. רֵעֶךָ, שֶׁהוּא רָשָׁע כַּיּוֹצֵא בְּךָ, מְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם רְשָׁעִים.

ל וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ שַׂר וגו׳, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה הָיָה מֹשֶׁה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, אָמְרוּ לוֹ עֲדַיִן אֵין אַתָּה רָאוּי לִהְיוֹת שַׂר וְשׁוֹפֵט עָלֵינוּ, לְפִי שֶׁבֶּן אַרְבָּעִים לְבִינָה. וְרַבִּי נְחֶמְיָה אָמַר בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה, אָמְרוּ לוֹ וַדַּאי שֶׁאַתָּה אִישׁ, אֶלָּא שֶׁאִי אַתָּה רָאוּי לִהְיוֹת שַׂר וְשׁוֹפֵט עָלֵינוּ. וְרַבָּנָן אָמְרֵי אָמְרוּ לֵיהּ וַהֲלוֹא בְּנָהּ שֶׁל יוֹכֶבֶד אַתָּה וְהֵיאַךְ קוֹרִין לְךָ בֶּן בַּתְיָה וְאַתָּה מְבַקֵּשׁ לִהְיוֹת שַׂר וְשׁוֹפֵט עָלֵינוּ, נוֹדִיעַ עָלֶיךָ מָה עָשִׂיתָ לַמִּצְרִי. הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר, אַתָּה מְבַקֵּשׁ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא אַתָּה אֹמֵר, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ הִזְכִּיר עַל הַמִּצְרִי וַהֲרָגוֹ. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע כֵּן נִתְיָרֵא מִלָּשׁוֹן הָרָע, וַיֹּאמַר אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר, רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי שָׁלוֹם בְּשֵׁם רַבִּי חֲנִינָא הַגָּדוֹל, וְרַבּוֹתֵינוּ בְּשֵׁם רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי אָמְרוּ, הָיָה מֹשֶׁה מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ וְאוֹמֵר מָה חָטְאוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ מִכָּל הָאֻמּוֹת, כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע דְּבָרָיו אָמַר לָשׁוֹן הָרָע יֵשׁ בֵּינֵיהֶן הֵיאַךְ יִהְיוּ רְאוּיִין לַגְּאֻלָּה, לְכָךְ אָמַר: אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר, עַתָּה יָדַעְתִּי בְּאֵיזֶה דָּבָר הֵם מִשְׁתַּעְבְּדִים.

לא וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה, שֶׁעָמְדוּ דָּתָן וַאֲבִירָם וְהִלְשִׁינוּ עָלָיו. וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה, שָׁלַח פַּרְעֹה וְהֵבִיאוּ סַיִף שֶׁאֵין כְּמוֹתָהּ, וּנְתָנוֹ עֶשֶׂר פְּעָמִים עַל צַוָּארוֹ וְנַעֲשָׂה צַוָּארוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כְּעַמּוּד הַשֵּׁן וְלֹא הִזִּיקַתּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ז, ה): צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן. וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה, אָמַר רַבִּי יַנַּאי וְכִי אֶפְשָׁר לְבָשָׂר וָדָם לִבְרֹחַ מִפְּנֵי הַמַּלְכוּת, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁתָּפְסוּ אֶת מֹשֶׁה וְחִיְּבוּהוּ לְהַתִּיז אֶת רֹאשׁוֹ, יָרַד מַלְאָךְ מִן הַשָּׁמַיִם וְנִדְמָה לָהֶם בִּדְמוּת מֹשֶׁה וְתָפְשׂוּ אֶת הַמַּלְאָךְ וּבָרַח מֹשֶׁה.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי נַעֲשׂוּ כָּל הַסַּנְקְלִיטִין שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין לִפְנֵי פַרְעֹה מֵהֶם אִלְּמִין מֵהֶן חֵרְשִׁין מֵהֶן סוּמִין, וְהָיָה אוֹמֵר לָאִלְּמִין הֵיכָן מֹשֶׁה וְלֹא הָיוּ מְדַבְּרִים, לַחֵרְשִׁין וְלֹא הָיוּ שׁוֹמְעִין, לַסּוּמִין וְלֹא הָיוּ רוֹאִין. זֶה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה (שמות ד, יא): מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם, מִי שָׂם פֶּה לְפַרְעֹה שֶׁאָמַר בְּפִיו הָבִיאוּ אֶת מֹשֶׁה לַבִּימָה

לְהָרְגוֹ, (שמות ד, יא) : אוֹ מִי יָשׂוּם אִלֵּם, מִי שָׂם הַסִּגְּנִים אִלְּמִים חֵרְשִׁים וְסוּמִין שֶׁלֹּא הֲבִיאוּךָ. וּמִי עָשָׂה עַצְמְךָ פִּקֵּחַ שֶׁתִּתְבָּרַח, (שמות ד, יא) : הֲלֹא אָנֹכִי ה׳, שָׂם הָיִיתִי עִמְּךָ וְהַיּוֹם אֲנִי עוֹמֵד לְךָ.

לב וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר, קָלַט דֶּרֶךְ אָבוֹת, שְׁלֹשָׁה נִזְדַּוְּגוּ לָהֶם זִוּוּגֵיהֶם מִן הַבְּאֵר, יִצְחָק יַעֲקֹב וּמֹשֶׁה. בְּיִצְחָק כְּתִיב (בראשית כד, סב) : וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר וגו׳. וְעוֹד שֶׁנִּזְדַּוְּגָה רִבְקָה לֶאֱלִיעֶזֶר לַמַּעְיָן. יַעֲקֹב (בראשית כט, ב) : וַיַּרְא וְהִנֵּה בְאֵר בַּשָּׂדֶה. מֹשֶׁה, וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר. וּלְכֹהֵן מִדְיָן שֶׁבַע בָּנוֹת. וַהֲלוֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹנֵא עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְנָתַן מָנוֹס לְמֹשֶׁה אֵצֶל עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. אֶלָּא אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, יִתְרוֹ כֹּמֶר לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הָיָה, וְרָאָה שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ וּבִסֵּר עָלֶיהָ, וְהִרְהֵר לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַד שֶׁלֹּא בָּא מֹשֶׁה, וְקָרָא לִבְנֵי עִירוֹ וְאָמַר לָהֶם, עַד עַכְשָׁיו הָיִיתִי מְשַׁמֵּשׁ אֶתְכֶם, מֵעַתָּה זָקֵן אֲנִי בַּחֲרוּ לָכֶם כֹּמֶר אַחֵר, עָמַד וְהוֹצִיא כְּלֵי תַּשְׁמִישֵׁי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְנָתַן לָהֶם הַכֹּל, עָמְדוּ וְנִדּוּהוּ שֶׁלֹּא יִזְדַּקֵּק לוֹ אָדָם וְלֹא יַעֲשׂוּ לוֹ מְלָאכָה וְלֹא יִרְעוּ אֶת צֹאנוֹ, וּבִקֵּשׁ מִן הָרוֹעִים לִרְעוֹת לוֹ אֶת צֹאנוֹ וְלֹא קִבְּלוּ, לְפִיכָךְ הוֹצִיא בְּנוֹתָיו. וַתָּבֹאנָה וַתִּדְלֶנָה, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מַקְדִּימוֹת לָבוֹא מִפְּנֵי פַּחַד הָרוֹעִים. וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיְגָרְשׁוּם, אֶפְשָׁר הוּא כֹּהֵן מִדְיָן וְהָרוֹעִים מְגָרְשִׁים בְּנוֹתָיו, אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁנִּדּוּהוּ וְגֵרְשׁוּ בְּנוֹתָיו כְּאִשָּׁה גְרוּשָׁה, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (בראשית ג, כד) : וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם, וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁיעָן, מְלַמֵּד שֶׁיָּשַׁב לָהֶם בַּדִּין, אָמַר דֶּרֶךְ אֲנָשִׁים דּוֹלִים וְנָשִׁים מַשְׁקוֹת, וְכָאן נָשִׁים דּוֹלוֹת וַאֲנָשִׁים מַשְׁקִים. וַיַּצִּילָן לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא וַיּוֹשִׁיעָן, רַבִּי יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר דָּבָר שֶׁל גְּלוּי עֲרָיוֹת בָּאוּ לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶן וְעָמַד מֹשֶׁה וְהוֹשִׁיעָן, נֶאֱמַר כָּאן וַיּוֹשִׁיעָן, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים כב, כז) : צָעֲקָה הַנַּעֲרָה הַמְּאֹרָשָׂה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ, מַה לְּהַלָּן גְּלוּי עֲרָיוֹת אַף כָּאן גְּלוּי עֲרָיוֹת. רַבָּנָן אָמְרֵי, מְלַמֵּד שֶׁהִשְׁלִיכוּ אוֹתָן לַמַּיִם וְהוֹצִיאָן מֹשֶׁה, וְאֵין וַיּוֹשִׁיעָן אֶלָּא לָשׁוֹן הַצָּלַת מַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סט, ב) : הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי בָּאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ. וַיַּשְׁק אֶת צֹאנָם, מְלַמֵּד שֶׁדָּלָה מֹשֶׁה לָהֶם וְהִשְׁקָה אֶת צֹאנָם כְּשֵׁם שֶׁעָשָׂה יַעֲקֹב לְרָחֵל. וַתָּבֹאנָה אֶל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן, זֶה יִתְרוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ רְעוּאֵל, שֶׁנַּעֲשָׂה רֵעַ לָאֵל. וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ מִהַרְתֶּן בֹּא, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁכָּל הַיָּמִים בָּאַחֲרוֹנָה הָיוּ בָּאוֹת. וַתֹּאמַרְנָה אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרֹעִים, וְכִי מִצְרִי הָיָה מֹשֶׁה, אֶלָּא לְבוּשׁוֹ מִצְרִי, וְהוּא עִבְרִי.

דָּבָר אַחֵר אִישׁ מִצְרִי, מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁנִּשְׁכּוֹ הֶעָרוֹד וְהָיָה רָץ לִתֵּן רַגְלָיו בְּמַיִם, נְתָנָן לַנָּהָר וְרָאָה תִּינוֹק אֶחָד שֶׁהוּא שׁוֹקֵעַ בַּמַּיִם, וְשָׁלַח יָדוֹ וְהִצִּילוֹ. אָמַר לוֹ הַתִּינוֹק אִילּוּלֵי אַתָּה כְּבָר הָיִיתִי מֵת. אָמַר לוֹ לֹא אֲנִי הִצַּלְתִּיךָ אֶלָּא הֶעָרוֹד שֶׁנִּשְׁכַּנִּי וּבֵרַחְתִּי הֵימֶנּוּ, הוּא הִצִּילְךָ. כָּךְ אָמְרוּ בְּנוֹת יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה, יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁהִצַּלְתָּנוּ מִיַּד הָרוֹעִים, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה אוֹתוֹ מִצְרִי שֶׁהָרַגְתִּי הוּא הִצִּיל אֶתְכֶם, וּלְכָךְ אָמְרוּ לַאֲבִיהֶן אִישׁ מִצְרִי, כְּלוֹמַר מִי גָרַם לָזֶה שֶׁיָּבוֹא אֶצְלֵנוּ, אִישׁ מִצְרִי שֶׁהָרַג. דָּלֹה דָלָה, דְּלִיָּה אַחַת דָּלָה, וְהִשְׁקָה אֶת כָּל הַצֹּאן שֶׁהָיוּ שָׁם וְנִתְבָּרְכוּ הַמַּיִם עַל יָדוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב : וַיַּשְׁק אֶת הַצֹּאן, צֹאנֵנוּ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא הַצֹּאן, שֶׁאַף צֹאן הָרוֹעִים הִשְׁקָה, וּמָה לָנוּ, שֶׁאַף לָנוּ דָּלָה, שֶׁהָרוֹעִים הִשְׁלִיכוּנוּ לַמַּיִם וְהוּא הוֹצִיאָנוּ. וַיֹּאמֶר אֶל בְּנֹתָיו וְאַיּוֹ וגו׳, אָמַר לָהֶם סִימָן שֶׁאַתֶּן אוֹמְרוֹת שֶׁדָּלָה וְהִשְׁקָה אֶת כָּל הַצֹּאן, זֶה מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל יַעֲקֹב שֶׁעָמַד עַל הַבְּאֵר וְהַבְּאֵר מִתְבָּרֶכֶת בִּשְׁבִילוֹ, לָמָּה זֶה עֲזַבְתֶּן אֶת הָאִישׁ וגו׳, שֶׁמָּא יִשָּׂא אַחַת מִכֶּם, וְאֵין אֲכִילַת לֶחֶם הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא אִשָּׁה, וְדוֹמֶה לוֹ (בראשית לט, ו) : כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל. מִיָּד רָצְתָה צִפֹּרָה אַחֲרָיו כְּצִפּוֹר וְהֵבִיאָה אוֹתוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ צִפֹּרָה, שֶׁטִּהֲרָה הַבַּיִת כְּצִפּוֹר.

לג וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שֶׁנִּשְׁבַּע לוֹ, וְאֵין וַיּוֹאֶל אֶלָּא לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א יד, כד): וַיֹּאֶל שָׁאוּל אֶת הָעָם, וְלָמָּה הִשְׁבִּיעוֹ, אָמַר לוֹ יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיַּעֲקֹב אֲבִיכֶם כְּשֶׁנָּתַן לוֹ לָבָן בְּנוֹתָיו, נְטָלָן וְהָלַךְ לוֹ חוּץ מִדַּעְתּוֹ, שֶׁמָּא אִם אֶתֵּן לְךָ אֶת בִּתִּי אַתָּה עוֹשֶׂה לִי כָּךְ. מִיָּד נִשְׁבַּע לוֹ וְנָתַן לוֹ אֶת צִפֹּרָה, וְרַבִּי נְחֶמְיָה אָמַר קִבֵּל עָלָיו לָלוּן עִמּוֹ, וְאֵין וַיּוֹאֶל אֶלָּא לְשׁוֹן לִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים יט, ו): הוֹאֶל נָא וְלִין. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ קִבֵּל עָלָיו לִרְעוֹת אֶת צֹאנוֹ, וְאֵין וַיּוֹאֶל אֶלָּא לְשׁוֹן הַתְחָלָה, כֵּיוָן שֶׁנָּשָׂא בִּתּוֹ הִתְחִיל וְקִבֵּל עָלָיו לִרְעוֹת אֶת צֹאנוֹ, וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גֵּרְשֹׁם, דֶּרֶךְ הַצַּדִּיקִים לָשׂוּם שֵׁם לִבְנֵיהֶם לְעִנְיַן הַמְּאֹרָע, בְּיוֹסֵף מַהוּ אוֹמֵר (בראשית מא, נא נב): וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה, וְאֶת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרָיִם, כְּדֵי לְהַזְכִּיר אֶת הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ. אַף מֹשֶׁה קָרָא שֵׁם בְּנוֹ גֵּרְשֹׁם עַל הַנֵּס שֶׁעָשָׂה לוֹ ה׳, שֶׁגֵּר הָיָה בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה וְהִצִּילִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִשָּׁם.

לד וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם, יָמִים שֶׁל צַעַר הָיוּ, לְפִיכָךְ קוֹרֵא אוֹתָן רַבִּים. וּדְכַוָּתָהּ (ויקרא טו, כה): וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים, לְפִי שֶׁהָיוּ שֶׁל צַעַר, קוֹרֵא אוֹתָן רַבִּים, וַיָּמֶת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, שֶׁנִּצְטָרַע וְהַמְּצֹרָע חָשׁוּב כְּמֵת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יב, יב): אַל נָא תְהִי כַּמֵּת, וְאוֹמֵר (ישעיה ו, א): בִּשְׁנַת מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ, וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל, לָמָּה נִתְאַנְּחוּ, לְפִי שֶׁאָמְרוּ חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם אֵין לְךָ רְפוּאָה אִם לֹא נִשְׁחַט מִקְּטַנֵּי יִשְׂרָאֵל מֵאָה וַחֲמִשִּׁים בָּעֶרֶב וּמֵאָה וַחֲמִשִּׁים בַּבֹּקֶר, וּרְחַץ בִּדְמֵיהֶם שְׁתֵּי פְּעָמִים בַּיּוֹם כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל גְּזֵרָה קָשָׁה, הִתְחִילוּ מִתְאַנְּחִים וְקוֹנְנִים. וְאֵין וַיִּזְעָקוּ אֶלָּא לְשׁוֹן קִינָה, כְּדִכְתִיב (יחזקאל כא, יז): זְעַק וְהֵילֵל בֶּן אָדָם. וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים, אֵינוֹ אוֹמֵר צַעֲקָתָם אֶלָּא שַׁוְעָתָם, כְּמָה דְתֵימָא (איוב כד, יב): וְנֶפֶשׁ חֲלָלִים תְּשַׁוֵּעַ. וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם, נַאֲקַת הַחֲלָלִים, כְּמָה דְתֵימָא (יחזקאל ל, כד): וְנָאַק נַאֲקוֹת חָלָל, וּכְמָה דְתֵימָא (איוב כד, יב): מֵעִיר מְתִים יִנְאָקוּ. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ, וְלֹא הָיוּ רְאוּיִן יִשְׂרָאֵל לְהִנָּצֵל לְפִי שֶׁהָיוּ רְשָׁעִים, אֶלָּא בִּזְכוּת אָבוֹת נִגְאָלוּ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, נַעֲשָׂה לָהֶם נֵס וְנִתְרַפֵּא מִצָּרַעְתּוֹ.

לה וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמָה דְתֵימָא (שמות ג, ז): רָאֹה רָאִיתִי אֶת עֳנִי עַמִּי. וַיֵּדַע אֱלֹהִים (שמות ג, ז): כִּי יָדַעְתִּי אֶת מַכְאֹבָיו.

דָּבָר אַחֵר, וַיַּרְא אֱלֹהִים, שֶׁלֹּא הָיָה בְּיָדָם מַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁיִּגָּאֲלוּ בִּשְׁבִילָם, וְכֵן הוּא מְפֹרָשׁ עַל יְדֵי יְחֶזְקֵאל (יחזקאל טז, ז): רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ לֹא הָיָה צֹרֶךְ לוֹמַר אֶלָּא: וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ, וְאַחַר כָּךְ: שָׁדַיִם נָכֹנוּ, שֶׁקֹּדֶם בָּא סִימָן הַתַּחְתּוֹן מִן הָעֶלְיוֹן, אֶלָּא מַהוּ שָׁדַיִם נָכֹנוּ, זֶה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁהָיוּ נְכוֹנִים לְגָאֳלָם, דִּכְתִיב (שיר השירים ד, ה): שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים. וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ, הִגִּיעַ הַקֵּץ שֶׁל גְּאֻלָּה. וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה, בְּלֹא מַעֲשִׂים טוֹבִים, לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיַּרְא אֱלֹהִים, שֶׁאֵין בְּיָדָם מַעֲשִׂים לִגָּאֵל בָּהֶן. וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים, יָדַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁעָלָיו לִגָּאֳלָם לְמַעַן שְׁמוֹ בַּעֲבוּר הַבְּרִית שֶׁכָּרַת עִם הָאָבוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמות ב, כד): וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ, וְכָךְ הוּא אוֹמֵר עַל יְדֵי יְחֶזְקֵאל (יחזקאל כ, ט): וָאַעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי.

דָּבָר אַחֵר, וַיַּרְא אֱלֹהִים, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, שֶׁרָאָה שֶׁהֵן עֲתִידִין לְהַמְרוֹת עַל יַם סוּף, דִּכְתִיב (תהלים קו, ז): וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף. וַיֵּדַע אֱלֹהִים, יָדַע שֶׁהֵן עֲתִידִין לוֹמַר (שמות טו, ב): זֶה אֵלִי. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, רָאָה שֶׁעֲתִידִין לוֹמַר (שמות לב, ד): אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל. וַיֵּדַע אֱלֹהִים, שֶׁעֲתִידִים לְהַקְדִּים נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע. וְרַבָּנָן אָמְרֵי וַיַּרְא אֱלֹהִים,

שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה הַבֵּינוֹנִים, וְגַם הָרְשָׁעִים הִרְהֲרוּ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, דִּכְתִיב (שיר השירים ב, יג) : הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ. וַיֵּדַע אֱלֹהִים, שֶׁאֲפִלּוּ אֶחָד בַּחֲבֵרוֹ לֹא הָיָה יוֹדֵעַ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבַדּוֹ, וְזֶה מְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ וְזֶה מְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ וְעוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה, לֹא יָצְאוּ מִשָּׁם אִלְמָלֵא זְכוּת הָאָבוֹת, מִפְּנֵי שֶׁמִּדַּת הַדִּין מְקַטְרֶגֶת עֲלֵיהֶן עַל הָעֵגֶל שֶׁהָיוּ עֲתִידִין לַעֲשׂוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (שמות יב, כב) : וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב, כְּנֶגֶד שֶׁהִשְׁפִּילוּ עַצְמָן לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה כָּאֵזוֹב. (שמות יב, כב) : וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם אֲשֶׁר בַּסָּף, בִּזְכוּת הַתּוֹרָה שֶׁעֲתִידִין לְקַבֵּל, דִּכְתִיב בְּמַתַּן תּוֹרָה (שמות כד, ח) : וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַדָּם, וּכְתִיב (שמות יב, כב) : וְהִגַּעְתֶּם אֶל הַמַּשְׁקוֹף, שֶׁאַבְרָהָם גָּדוֹל בַּגֵּרִים, וּכְשֵׁם שֶׁהַמַּשְׁקוֹף גָּבוֹהַּ כָּךְ הָיָה גָּדוֹל שֶׁבָּאָבוֹת. (שמות יב, כב) : וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת, בִּזְכוּת יִצְחָק וְיַעֲקֹב, לְלַמֶּדְךָ שֶׁבִּזְכוּת כָּל אֵלּוּ יָצְאוּ.

דָּבָר אַחֵר, וַיַּרְא אֱלֹהִים, פְּרִישׁוּת שֶׁבֵּינֵיהֶם. וַיֵּדַע אֱלֹהִים, יָדַע שֶׁקָּרַב הַזְּמַן שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם, וְנִגְלָה עַל מֹשֶׁה לְהוֹדִיעוֹ כְּשֶׁהָיָה רוֹעֶה:

פרשה ב

א וּמֹשֶׁה הָיָה, הֵדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קג, ז) : יוֹדִיעַ דְּרָכָיו לְמֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲלִילוֹתָיו, בָּשָׂר וָדָם מִדּוֹתָיו וַעֲלִילוֹתָיו מְעֻוָּתוֹת הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב, יד) : וְשָׂם לָהּ עֲלִילֹת דְּבָרִים, אֲבָל מִדּוֹתָיו וַעֲלִילוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רַחְמָנִיּוֹת הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קג, ח) : רַחוּם וְחַנּוּן ה׳. וְאוֹתָן מִדּוֹת הוֹדִיעַ לְמֹשֶׁה, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ (שמות לג, יג) : הוֹדִיעֵנִי נָא אֶת דְּרָכֶךָ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות לג, יט) : וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן, הֱוֵי : רַחוּם וְחַנּוּן ה׳, יוֹדִיעַ דְּרָכָיו לְמֹשֶׁה, שֶׁהוֹדִיעַ דֶּרֶךְ הַקֵּץ לְמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר : וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה. לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲלִילוֹתָיו, שֶׁעָשָׂה עֲלִילוֹת בְּמִצְרַיִם כְּדֵי שֶׁיְּסַפְּרוּ יִשְׂרָאֵל עֲלִילוֹתָיו שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמִצְרַיִם, הֵדָא הוּא דִכְתִיב (שמות י, ב) : וּלְמַעַן תְּסַפֵּר בְּאָזְנֵי בִנְךָ, רַחוּם, שֶׁרִחֵם עַל יִשְׂרָאֵל וְלֹא נָגְעוּ בָהֶן הַמַּכּוֹת. וְחַנּוּן, שֶׁנָּתַן חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרָיִם. (תהלים פו, טו) : אֶרֶךְ אַפַּיִם, שֶׁהֶאֱרִיךְ אַף עִמָּהֶם, שֶׁהוּא מַטֶּה כְּלַפֵּי חֶסֶד, וְנִסְתַּכֵּל בַּטּוֹב וְלֹא בָּרַע שֶׁהָיוּ עֲתִידִים לַעֲשׂוֹת.

ב וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה, הֵדָא הוּא דִכְתִיב (חבקוק ב, כ) : וַה׳ בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן עַד שֶׁלֹּא חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיְתָה שְׁכִינָה שׁוֹרָה בְּתוֹכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יא, ד) : ה׳ בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ, וּמִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה לַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קג, יט) : ה׳ בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר לֹא זֶזָה הַשְּׁכִינָה מִתּוֹךְ הַהֵיכָל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב ז, טז) : וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם וגו׳. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים ג, ה) : קוֹלִי אֶל ה׳ אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מֵהַר קָדְשׁוֹ סֶלָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חָרֵב הֲרֵי הוּא בִּקְדֻשָּׁתוֹ, בּוֹא וּרְאֵה מַה כּוֹרֶשׁ אוֹמֵר (עזרא א, ג) : הוּא הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִָם, אָמַר לָהֶן אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חָרֵב הָאֱלֹהִים אֵינוֹ זָז מִשָּׁם.

אָמַר רַב אַחָא, לְעוֹלָם אֵין הַשְּׁכִינָה זָזָה מִכֹּתֶל מַעֲרָבִי, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ב, ט) : הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ, וּכְתִיב (תהלים יא, ד) : עֵינָיו יֶחֱזוּ עַפְעַפָּיו יִבְחֲנוּ בְּנֵי אָדָם, אָמַר רַבִּי יַנַּאי אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁכִינָתוֹ בַּשָּׁמַיִם עֵינָיו יֶחֱזוּ עַפְעַפָּיו יִבְחֲנוּ בְּנֵי אָדָם, מָשָׁל לְמֶלֶךְ

שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס וּבָנָה בוֹ מִגְדָּל גָּבוֹהַּ וְצִוָּה הַמֶּלֶךְ שֶׁיִּתְּנוּ לְתוֹכוֹ פּוֹעֲלִים שֶׁיִּהְיוּ עוֹסְקִים בִּמְלַאכְתּוֹ, אָמַר הַמֶּלֶךְ כָּל מִי שֶׁמִּתְכַּשֵּׁר בִּמְלַאכְתּוֹ יִטֹּל שְׂכָרוֹ מִשֶּׁלִּי, וְכָל מִי שֶׁמִּתְעַצֵּל בִּמְלַאכְתּוֹ יִנָּתֵן בְּדִימוֹס. הַמֶּלֶךְ, זֶה מַלְכֵּי הַמְּלָכִים, וְהַפַּרְדֵּס, זֶה הָעוֹלָם שֶׁנִּתַּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ לִשְׁמֹר הַתּוֹרָה, וְהִתְנָה עִמָּהֶם וְאָמַר, מִי שֶׁהוּא שׁוֹמֵר אֶת הַתּוֹרָה הֲרֵי גַּן עֵדֶן לְפָנָיו, וּמִי שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמְּרָהּ, הֲרֵי גֵּיהִנֹּם. אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִרְאֶה כִּמְסַלֵּק שְׁכִינָתוֹ מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ, עֵינָיו יֶחֱזוּ עַפְעַפָּיו יִבְחָנוּ בְּנֵי אָדָם, וּלְמִי בּוֹחֵן, לַצַּדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יא, ה) : ה׳ צַדִּיק יִבְחָן, [במה הוא בוחנו], בְּמִרְעֵה צֹאן. בָּדַק לְדָוִד בַּצֹּאן וּמְצָאוֹ רוֹעֶה יָפֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, ע) : וַיִּקָּחֵהוּ מִמִּכְלְאֹת צֹאן, מַהוּ מִמִּכְלְאֹת צֹאן, כְּמוֹ (בראשית ח, ב) : וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם, הָיָה מוֹנֵעַ הַגְּדוֹלִים מִפְּנֵי הַקְּטַנִּים, וְהָיָה מוֹצִיא הַקְּטַנִּים לִרְעוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּרְעוּ עֵשֶׂב הָרַךְ, וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיא הַזְּקֵנִים כְּדֵי שֶׁיִּרְעוּ עֵשֶׂב הַבֵּינוֹנִית, וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיא הַבַּחוּרִים שֶׁיִּהְיוּ אוֹכְלִין עֵשֶׂב הַקָּשֶׁה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לִרְעוֹת הַצֹּאן אִישׁ לְפִי כֹחוֹ, יָבֹא וְיִרְעֶה בְּעַמִּי. הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים עח, עא) : מֵאַחַר עָלוֹת הֱבִיאוֹ לִרְעוֹת בְּיַעֲקֹב עַמּוֹ. וְאַף מֹשֶׁה לֹא בְּחָנוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא בַּצֹּאן, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, כְּשֶׁהָיָה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם רוֹעֶה צֹאנוֹ שֶׁל יִתְרוֹ בַּמִּדְבָּר, בָּרַח מִמֶּנּוּ גְּדִי, וְרָץ אַחֲרָיו עַד שֶׁהִגִּיעַ לַחֲסִית, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לַחֲסִית, נִזְדַּמְּנָה לוֹ בְּרֵכָה שֶׁל מַיִם, וְעָמַד הַגְּדִי לִשְׁתּוֹת, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ מֹשֶׁה אֶצְלוֹ, אָמַר אֲנִי לֹא הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁרָץ הָיִיתָ מִפְּנֵי צָמָא, עָיֵף אַתָּה, הִרְכִּיבוֹ עַל כְּתֵפוֹ וְהָיָה מְהַלֵּךְ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יֵשׁ לְךָ רַחֲמִים לִנְהֹג צֹאנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם כָּךְ חַיֶּיךָ אַתָּה תִּרְעֶה צֹאנִי יִשְׂרָאֵל, הֱוֵי : וּמֹשֶׁה הָיָה רוֹעֶה.

ג דָּבָר אַחֵר, וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי ל, ה) : כָּל אִמְרַת אֱלוֹהַּ צְרוּפָה, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן גְּדֻלָּה לָאָדָם עַד שֶׁבּוֹדְקֵהוּ בְּדָבָר קָטָן, וְאַחַר כָּךְ מַעֲלֵהוּ לִגְדֻלָּה, הֲרֵי לְךָ שְׁנֵי גְדוֹלֵי עוֹלָם שֶׁבְּדָקָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּדָבָר קָטָן וְנִמְצְאוּ נֶאֱמָנִים וְהֶעֱלָן לִגְדֻלָּה, בָּדַק לְדָוִד בַּצֹּאן וְלֹא נְהָגָם אֶלָּא בַּמִּדְבָּר לְהַרְחִיקָם מִן הַגָּזֵל, שֶׁכֵּן אֱלִיאָב אוֹמֵר לְדָוִד (שמואל א יז, כח) : וְעַל מִי נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הָהֵנָּה בַּמִּדְבָּר, מְלַמֵּד שֶׁהָיָה דָּוִד מְקַיֵּם הַמִּשְׁנָה (גמרא בבא קמא עט-ב) : אֵין מְגַדְּלִין בְּהֵמָה דַקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִמְצָא אַתָּה נֶאֱמָן בַּצֹּאן, בּוֹא וּרְעֵה צֹאנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, עא) : מֵאַחַר עָלוֹת הֱבִיאוֹ, וְכֵן בְּמֹשֶׁה הוּא אוֹמֵר (שמות ג, א) : וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר, לְהוֹצִיאָן מִן הַגָּזֵל, וּלְקָחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִרְעוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עז, כא) : נָחִיתָ כַצֹּאן עַמֶּךָ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן.

ד דָּבָר אַחֵר, וּמֹשֶׁה הָיָה, כָּל מִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ הָיָה, מְתוּקָן לְכָךְ, (בראשית ג, כב) : הֵן הָאָדָם הָיָה, מְתֻקָּנֶת הָיְתָה הַמִּיתָה לָבוֹא לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, ב) : וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם, זוֹ מִיתָה, שֶׁמַּחְשִׁיךְ פְּנֵי הַבְּרִיּוֹת. (בראשית ג, א) : וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם, מְתֻקָּן לְפֵרְעָנִיּוֹת הָיָה. בִּנֹחַ כְּתִיב (בראשית ו, ט) : תָּמִים הָיָה, מְתֻקָּן לִגְאֻלָּה. בְּיוֹסֵף כְּתִיב (שמות א, ה) : וְיוֹסֵף הָיָה, מְתֻקָּן לְפַרְנָסָה. בְּמָרְדְּכַי כְּתִיב (אסתר ב, ה) : אִישׁ יְהוּדִי הָיָה, מְתֻקָּן לְהַצָּלָה. וּמֹשֶׁה לִגְאֻלָּה. מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָם נִתְקְנוּ לְכָךְ. וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, לָמָּה הָיָה רוֹדֵף לַמִּדְבָּר, לְפִי שֶׁרָאָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִתְעַלּוּ מִן הַמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ג, ו) : מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר, שֶׁהָיָה לָהֶם מִן הַמִּדְבָּר, הַמָּן, וְהַשְּׂלָו, וְהַבְּאֵר, וְהַמִּשְׁכָּן, וְהַשְּׁכִינָה, כְּהֻנָּה, וּמַלְכוּת, וְעַנְנֵי כָבוֹד.

דָּבָר אַחֵר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה אַתָּה עָתִיד לְהַעֲלוֹת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בִּזְכוּת מִי שֶׁדִּבַּרְתִּי עִמּוֹ בֵּין הַבְּתָרִים, זֶה אַבְרָהָם, וְאֵין מִדְבָּר אֶלָּא דִּבּוּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד, ג) : וּמִדְבָּרֵךְ נָאוֶה. וְאָמַר רַבִּי לֵוִי אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה,

סִימָן זֶה לְךָ, בַּמִּדְבָּר אַתָּה מַנִּיחָן וּמִן הַמִּדְבָּר אַתָּה עָתִיד לְהַחֲזִירָן לֶעָתִיד לָבוֹא. שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ב, טז): לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר.

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה הָיָה רוֹדֵף לַמִּדְבָּר, שֶׁצָּפָה שֶׁהוּא עָתִיד לְהַחֲרִיב כְּרַכֵּי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, כְּמָה דִכְתִיב (ירמיה נ, יב): הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מִדְבָּר צִיָּה וַעֲרָבָה.

דָּבָר אַחֵר, וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר, בִּשְׁרוֹ שֶׁיִּשְׂרָאֵל הַקְּרוּיִים צֹאן יָמוּתוּ בַּמִּדְבָּר. וְכֵן בְּשָׁעָה שֶׁתָּבַע מֹשֶׁה צָרְכֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שיר השירים א, ז): הַגִּידָה לִי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי וגו׳, כַּמָּה חַיּוֹת בָּהֶן, כַּמָּה מְעֻבָּרוֹת, כַּמָּה מֵינִיקוֹת הִתְקַנְתָּ לַתִּינוֹקוֹת, כַּמָּה רִיכּוּכִין הִתְקַנְתָּ לַמְעֻבָּרוֹת. הֵשִׁיבוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שיר השירים א, ח): אִם לֹא תֵדְעִי לָךְ, אִם לֹא יָדַעְתָּ סוֹפְךָ לֵידַע, (שיר השירים א, ח): צְאִי לָךְ בְּעִקְּבֵי הַצֹּאן, כְּלוֹמַר הַצֹּאן וְהַגְּדָיִים אַתָּה רוֹעֶה [כלומר האבות ימותו במדבר והבנים נכנסים], וְאֵין אַתָּה רוֹעֶה הַבָּנִים, אֶלָּא (שיר השירים א, ח): עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים, בְּאֶרֶץ סִיחוֹן [שלא תכנס משם והלאה]. וַיָּבֹא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה, חֲמִשָּׁה שֵׁמוֹת יֵשׁ לוֹ, הַר אֱלֹהִים, הַר בָּשָׁן, הַר גַּבְנֻנִּים, הַר חוֹרֵב, הַר סִינַי. הַר הָאֱלֹהִים, שֶׁשָּׁם קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֱלָהוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הַר בָּשָׁן, שֶׁכָּל מַה שֶּׁאוֹכֵל אָדָם בְּשִׁנָּיו בִּזְכוּת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בָּהָר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ויקרא כו, ג ד): אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם. הַר גַּבְנֻנִּים, נָקִי כַּגְּבִינָה, נְקִיִּים מִכָּל מוּם. הַר חוֹרֵב, שֶׁמִּמֶּנּוּ נָטְלוּ סַנְהֶדְרִין רְשׁוּת לַהֲרֹג בֶּחָרֶב. וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר שֶׁמִּשָּׁם נָטְלוּ עוֹבְדֵי גִּלּוּלִים אִפּוֹפְסִין שֶׁלָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס, יב): וְהַגּוֹיִם חָרֹב יֶחֱרָבוּ, מֵחוֹרֵב יֶחֱרָבוּ. הַר סִינַי, שֶׁמִּמֶּנּוּ יָרְדָה שִׂנְאָה לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.

ה וַיֵּרָא מַלְאַךְ ה׳ אֵלָיו. הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שיר השירים ה, ב): אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר, אֲנִי יְשֵׁנָה מִן הַמִּצְוֹת, וְלִבִּי עֵר לַעֲשׂוֹתָן. (שיר השירים ה, ב): תַּמָּתִי בְּסִינַי, שֶׁנִּתַּמְּמוּ עִמִּי בְּסִינַי וְאָמְרוּ (שמות כד, ז): כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע.

אָמַר רַבִּי יַנַּאי, מַה הַתְּאוֹמִים הַלָּלוּ, אִם חָשַׁשׁ אֶחָד בְּרֹאשׁוֹ חֲבֵרוֹ מַרְגִּישׁ, כֵּן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּבְיָכוֹל (תהלים צא, טו): עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה.

דָּבָר אַחֵר, מַהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה, כְּשֶׁיֵּשׁ לָהֶם צָרָה אֵינָם קוֹרְאִים אֶלָּא לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּמִצְרַיִם, (שמות ב, כג): וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים. בַּיָּם, (שמות יד, י): וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה׳, וְכָאֵלֶּה רַבִּים. וְאוֹמֵר (ישעיה סג, ט): בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אִי אַתָּה מַרְגִּישׁ שֶׁאֲנִי שָׁרוּי בְּצַעַר כְּשֵׁם שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִים בְּצַעַר, הֲוֵי יוֹדֵעַ מִמָּקוֹם שֶׁאֲנִי מְדַבֵּר עִמְּךָ מִתּוֹךְ הַקּוֹצִים כִּבְיָכוֹל אֲנִי שֻׁתָּף בְּצַעֲרָן. וַיֵּרָא מַלְאַךְ ה׳, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר זֶה מִיכָאֵל. רַבִּי חֲנִינָא אָמַר זֶה גַּבְרִיאֵל. רַבִּי יוֹסֵי הָאָרֹךְ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהָיוּ רוֹאִין אוֹתוֹ הָיוּ אוֹמְרִים שָׁם רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, כָּךְ כָּל מָקוֹם שֶׁמִּיכָאֵל נִרְאֶה שָׁם הוּא כְּבוֹד הַשְּׁכִינָה. אֵלָּיו, מַהוּ אֵלָיו, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ אֲנָשִׁים עִמּוֹ וְלֹא רָאוּ אֶלָּא מֹשֶׁה בִּלְבָד. כְּשֵׁם שֶׁכָּתוּב בְּדָנִיֵּאל (דניאל י, ז): וְרָאִיתִי אֲנִי דָנִיֵּאל לְבַדִּי אֶת הַמַּרְאֶה. בְּלַבַּת אֵשׁ, לְלַבְּבוֹ כְּשֶׁיָּבוֹא לְסִינַי וְיִרְאֶה אוֹתָן אִשּׁוֹת וְלֹא יִירָא מֵהֶם.

דָּבָר אַחֵר, בְּלַבַּת אֵשׁ, מִשְּׁנֵי חֲלָקָיו שֶׁל סְנֶה וּלְמַעְלָה, כְּשֵׁם שֶׁהַלֵּב נָתוּן מִשְּׁנֵי חֲלָקָיו שֶׁל אָדָם וּלְמַעְלָה. מִתּוֹךְ הַסְּנֶה, שָׁאַל גּוֹי אֶחָד אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, מָה רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדַבֵּר עִם מֹשֶׁה מִתּוֹךְ הַסְּנֶה. אָמַר לוֹ אִלּוּ מִתּוֹךְ חָרוּב אוֹ מִתּוֹךְ שִׁקְמָה כָּךְ הָיִיתָ שׁוֹאֲלֵנִי, אֶלָּא לְהוֹצִיאֲךָ חָלָק אִי אֶפְשָׁר, לָמָּה מִתּוֹךְ הַסְּנֶה, לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין מָקוֹם פָּנוּי בְּלֹא שְׁכִינָה אֲפִלּוּ סְנֶה. בְּלַבַּת אֵשׁ, בַּתְּחִלָּה לֹא יָרַד אֶלָּא מַלְאָךְ אֶחָד שֶׁהָיָה מְמֻצָּע וְעוֹמֵד בְּאֶמְצַע הָאֵשׁ, וְאַחַר כָּךְ יָרְדָה שְׁכִינָה וְדִבְּרָה עִמּוֹ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מָה הַסְּנֶה שָׁפָל מִכָּל הָאִילָנוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, כָּךְ הָיוּ יִשְׂרָאֵל

שְׁפָלִים וּיְרוּדִים לְמִצְרַיִם, לְפִיכָךְ נִגְלָה עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ, בָּרוּךְ הוּא וּגְאָלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג, ח) : וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁהַסְּנֶה קָשֶׁה מִכָּל הָאִילָנוֹת, וְכָל עוֹף שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ הַסְּנֶה אֵין יוֹצֵא בְּשָׁלוֹם, כָּךְ הָיָה שִׁעְבּוּד מִצְרַיִם קָשֶׁה לִפְנֵי הַמָּקוֹם מִכָּל הַשִּׁעְבּוּדִים שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג, ז) : וַיֹּאמֶר ה׳ רָאֹה רָאִיתִי אֶת עֳנִי עַמִּי, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר רָאֹה רָאִיתִי שְׁתֵּי פְּעָמִים, אֶלָּא מֵאַחַר שֶׁהָיוּ מַטְבִּיעִין אוֹתָן בַּנָּהָר, הָיוּ חוֹזְרִין וְכוֹבְשִׁין אוֹתָן בַּבִּנְיָן. מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁנָּטַל אֶת הַמַּקֵּל וְהִכָּה שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם וּשְׁנֵיהֶם קִבְּלוּ אֶת הָרְצוּעָה וְיוֹדְעִים צַעֲרָהּ, כָּךְ הָיָה צַעֲרָן וְשִׁעְבּוּדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג, ז) : כִּי יָדַעְתִּי אֶת מַכְאֹבָיו. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מָה הַסְּנֶה הַזֶּה עוֹשִׂין אוֹתוֹ גָּדֵר לַגִּנָּה, כָּךְ יִשְׂרָאֵל גָּדֵר לָעוֹלָם.

דָּבָר אַחֵר, מָה הַסְּנֶה הַזֶּה גָּדֵל עַל כָּל מַיִם, כָּךְ יִשְׂרָאֵל אֵינָן גְּדֵלִים אֶלָּא בִּזְכוּת הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת מַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נה, א) : הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם, דָּבָר אַחֵר, מָה הַסְּנֶה הַזֶּה גָּדֵל בַּגִּנָּה וּבַנָּהָר, כָּךְ יִשְׂרָאֵל הֵם בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

דָּבָר אַחֵר, מָה הַסְּנֶה עוֹשֶׂה קוֹצִין וְעוֹשֶׂה וְרָדִין, כָּךְ יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בָּהֶן צַדִּיקִים וּרְשָׁעִים.

אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בְּרַבִּי חָמָא, מָה הַסְּנֶה הַזֶּה כְּשֶׁאָדָם מַכְנִיס יָדוֹ לְתוֹכוֹ אֵינוֹ מַרְגִּישׁ וּכְשֶׁהוּא מוֹצִיאָהּ מִסְתָּרֶטֶת, כָּךְ כְּשֶׁיָּרְדוּ יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם לֹא הִכִּיר בָּהֶן בְּרִיָּה, כְּשֶׁיָּצְאוּ יָצְאוּ בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה. רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם אָמַר, מָה הַסְּנֶה הָעוֹף נִכְנָס לְתוֹכוֹ וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ וּכְשֶׁהוּא יוֹצֵא כְּנָפָיו מִתְמָרְטוֹת, כָּךְ כְּשֶׁיָּרַד אַבְרָהָם אָבִינוּ לְמִצְרַיִם לֹא הִכִּיר בּוֹ בְּרִיָּה, וּכְשֶׁיָּצָא (בראשית יב, יז) : וַיְנַגַּע ה׳ אֶת פַּרְעֹה.

דָּבָר אַחֵר, מִתּוֹךְ הַסְּנֶה, רַבִּי נַחְמָן בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אוֹמֵר, כָּל הָאִילָנוֹת יֵשׁ מֵהֶן עוֹשֶׂה עָלֶה אַחַת, וְיֵשׁ מֵהֶן שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ, הַדַּס עוֹשֶׂה שָׁלֹשׁ, שֶׁנִּקְרָא (ויקרא כג, מ) : עֵץ עָבֹת. אֲבָל הַסְּנֶה יֵשׁ לוֹ חָמֵשׁ עָלִין. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא בִּזְכוּת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וּבִזְכוּתְךָ וּבִזְכוּת אַהֲרֹן.

דָּבָר אַחֵר, מִתּוֹךְ הַסְּנֶה, רָמַז לוֹ שֶׁיִּחְיֶה מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה כְּמִנְיַן הַסְּנֶה. וַיַּרְא וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ. מִכָּן אָמְרוּ הָאֵשׁ שֶׁל מַעְלָה מַעֲלָה לוּלְבִין וְשׁוֹרֶפֶת וְאֵינָהּ אוֹכֶלֶת וְהִיא שְׁחוֹרָה, הָאֵשׁ שֶׁל מַטָּה אֵינָהּ מַעֲלָה לוּלְבִין וְהִיא אֲדֻמָּה וְאוֹכֶלֶת וְאֵינָהּ שׂוֹרֶפֶת. וְלָמָּה הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בָּעִנְיָן הַזֶּה, לְפִי שֶׁהָיָה מְחַשֵּׁב בְּלִבּוֹ וְאוֹמֵר, שֶׁמָּא יִהְיוּ הַמִּצְרִיִּים מְכַלִּין אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵשׁ בּוֹעֶרֶת וְאֵינֶנּוּ אֵכֶל, אָמַר לוֹ כְּשֵׁם שֶׁהַסְּנֶה בּוֹעֵר בָּאֵשׁ וְאֵינֶנּוּ אֵכֶל, כָּךְ הַמִּצְרִיִּים אֵינָן יְכוֹלִין לְכַלּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל.

דָּבָר אַחֵר, לְפִי שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַבֵּר עִם מֹשֶׁה וְלֹא הָיָה מְבַקֵּשׁ לְבַטֵּל מִמְּלַאכְתּוֹ, הֶרְאָה לוֹ אוֹתוֹ דָּבָר כְּדֵי שֶׁיַּהֲפֹךְ פָּנָיו וְיִרְאֶה וְיִדַּבֵּר עִמּוֹ, שֶׁכָּךְ אַתָּה מוֹצֵא מִתְּחִלָּה וַיֵּרָא מַלְאַךְ ה׳ אֵלָיו, וְלֹא הָלַךְ מֹשֶׁה, וְכֵיוָן שֶׁבָּטַל מִמְּלַאכְתּוֹ וְהָלַךְ לִרְאוֹת, מִיָּד (שמות ג, ד) : וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים.

ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אָסֻרָה נָּא וְאֶרְאֶה, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר חָמֵשׁ פְּסִיעוֹת פָּסַע מֹשֶׁה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר : אָסֻרָה נָּא וְאֶרְאֶה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר הָפַךְ פָּנָיו וְהִבִּיט, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיַּרְא ה׳ כִּי סָר לִרְאוֹת. כֵּיוָן שֶׁהִבִּיט בּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר נָאֶה זֶה לִרְעוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מַהוּ כִּי סָר לִרְאוֹת, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סָר וְזָעֵף הוּא זֶה לִרְאוֹת בְּצַעֲרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, לְפִיכָךְ רָאוּי הוּא לִהְיוֹת רוֹעֶה עֲלֵיהֶן, מִיָּד וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה, אַתָּה מוֹצֵא (בראשית כב, יא): בְּאַבְרָהָם, אַבְרָהָם, יֵשׁ בּוֹ פָּסֵק, (בראשית מו, ב): יַעֲקֹב, יַעֲקֹב, יֵשׁ בּוֹ פָּסֵק, (שמואל א ג, י): שְׁמוּאֵל, שְׁמוּאֵל, יֵשׁ בּוֹ פָּסֵק, אֲבָל מֹשֶׁה מֹשֶׁה, אֵין בּוֹ פָּסֵק, לָמָּה כֵּן, מָשָׁל לְאָדָם שֶׁנִּתַּן עָלָיו מַשְׂאוֹי גָּדוֹל, וְקוֹרֵא פְּלוֹנִי פְּלוֹנִי קְרוֹבִי פְּרֹק מֵעָלַי מַשְׂאוֹי זֶה.

דָּבָר אַחֵר, עִם כָּל הַנְּבִיאִים הִפְסִיק מִלְּדַבֵּר עִמָּהֶם, אֲבָל בְּמֹשֶׁה לֹא הִפְסִיק כָּל יָמָיו. תְּנֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחָאי מַהוּ מֹשֶׁה מֹשֶׁה, לָשׁוֹן חִבָּה לָשׁוֹן זֵרוּז.

דָּבָר אַחֵר, מֹשֶׁה מֹשֶׁה, הוּא שֶׁלִּמֵּד תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהוּא עָתִיד לְלַמֵּד בָּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ אֵצֶל אַבְרָהָם וְאוֹמְרִים לוֹ, לַמְּדֵנוּ תוֹרָה, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם לְכוּ אֵצֶל יִצְחָק שֶׁלָּמַד יוֹתֵר מִמֶּנִּי, וְיִצְחָק אוֹמֵר לְכוּ אֵצֶל יַעֲקֹב שֶׁשִּׁמֵּשׁ יוֹתֵר מִמֶּנִּי, וְיַעֲקֹב אוֹמֵר לָהֶם לְכוּ אֵצֶל מֹשֶׁה שֶׁלִּמְּדָהּ מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים פד, ח): יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל יֵרָאֶה אֶל אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן, וְאֵין אֱלֹהִים אֶלָּא מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ז, א): רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה. רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר כָּל מִי שֶׁנִּכְפַּל שְׁמוֹ הוּא בִּשְׁנֵי עוֹלָמוֹת. וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי, הִנֵּנִי לִכְהֻנָּה וּלְמַלְכוּת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּמְקוֹם עֲמוּדוֹ שֶׁל עוֹלָם אַתָּה עוֹמֵד, אַבְרָהָם אָמַר (בראשית כב, א): הִנֵּנִי, וְאַתָּה אוֹמֵר: הִנֵּנִי, בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה שֶׁיַּעַמְדוּ מִמֶּנּוּ כֹּהֲנִים וּמְלָכִים, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַל תִּקְרַב הֲלֹם, כְּלוֹמַר לֹא יִהְיוּ בָּנֶיךָ מַקְרִיבִין, שֶׁכְּבָר מִתְקַנֶּנֶת הַכְּהֻנָּה לְאַהֲרֹן אָחִיךָ. הֲלֹם זוֹ מַלְכוּת, כְּמָה דְתֵימָא (שמואל ב ז, יח): כִּי הֲבִאֹתַנִי עַד הֲלֹם. וְאוֹמֵר (שמואל א י, כב): הֲבָא עוֹד הֲלֹם אִישׁ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּבָר מִתְקַן הַמַּלְכוּת לְדָוִד, אַף עַל פִּי כֵן זָכָה מֹשֶׁה לִשְׁתֵּיהֶן, כְּהֻנָּה, שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים, מַלְכוּת, דִּכְתִיב (דברים לג, ה): וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ. שֵׁל נְעָלֶיךָ, כָּל מָקוֹם שֶׁהַשְּׁכִינָה נִגְלֵית אָסוּר בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל. וְכֵן בִּיהוֹשֻׁעַ (יהושע ה, טו): שֵׁל נַעֲלֶךָ, וְכֵן הַכֹּהֲנִים לֹא שִׁמְּשׁוּ בַּמִּקְדָּשׁ אֶלָּא יְחֵפִים.

פרשה ג

א וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי יד, טו): פֶּתִי יַאֲמִין לְכָל דָּבָר [וגו׳], מַהוּ פֶּתִי, נַעַר, שֶׁכֵּן בַּעֲרַבְיָא קוֹרִין לְנַעַר פְּתַיָּא.

דָּבָר אַחֵר, אֵין פֶּתִי אֶלָּא לָשׁוֹן פִּתּוּי, כְּמָה דְתֵימָא (שמות כב, טו): וְכִי יְפַתֶּה אִישׁ.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן בַּר נְחֶמְיָה בְּשָׁעָה שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל מֹשֶׁה טִירוֹן הָיָה מֹשֶׁה לַנְּבוּאָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם נִגְלָה אֲנִי עָלָיו בְּקוֹל גָּדוֹל אֲנִי מְבַעֲתוֹ, בְּקוֹל נָמוּךְ בּוֹסֵר הוּא עַל הַנְּבוּאָה, מָה עָשָׂה נִגְלָה עָלָיו בְּקוֹלוֹ שֶׁל אָבִיו, אָמַר מֹשֶׁה הִנֵּנִי, מָה אַבָּא מְבַקֵּשׁ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינִי אָבִיךָ אֶלָּא אֱלֹהֵי אָבִיךָ, בְּפִתּוּי בָּאתִי אֵלֶיךָ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְיָרֵא, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב. שָׂמַח מֹשֶׁה וְאָמַר הָא אַבָּא נִמְנֶה עִם הָאָבוֹת, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהוּא גָּדוֹל,

שֶׁנִּזְכַּר תְּחִלָּה. וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו, אָמַר אֱלֹהֵי אָבִי עוֹמֵד כָּאן וְאֵינִי מַסְתִּיר פָּנַי. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה וְרַבִּי הוֹשַׁעְיָא, אֶחָד מֵהֶן אוֹמֵר לֹא יָפָה עָשָׂה מֹשֶׁה כְּשֶׁהִסְתִּיר פָּנָיו, שֶׁאִלּוּלֵי לֹא הִסְתִּיר פָּנָיו גִּלָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה מַה לְּמַעְלָה וּמַה לְּמַטָּה וּמַה שֶּׁהָיָה וּמַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת. וּבַסּוֹף בִּקֵּשׁ לִרְאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג, יח): הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה אֲנִי בָּאתִי לְהַרְאוֹת לְךָ וְהִסְתַּרְתָּ פָּנֶיךָ, עַכְשָׁו אֲנִי אוֹמֵר לְךָ (שמות לג, כ): כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי, כְּשֶׁבִּקַּשְׁתִּי לֹא בִּקַּשְׁתָּ, וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אַף עַל פִּי כֵן הֶרְאָה לוֹ, בִּשְׂכַר וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו (שמות לג, יא): וְדִבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים, וּבִשְׂכַר כִּי יָרֵא (שמות לד, ל): וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו. וּבִשְׂכַר מֵהַבִּיט (במדבר יב, ח): וּתְמֻנַת ה' יַבִּיט. וְרַבִּי הוֹשַׁעְיָא רַבָּה אָמַר יָפָה עָשָׂה שֶׁהִסְתִּיר פָּנָיו, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי בָּאתִי לְהַרְאוֹת לְךָ פָּנִים, וְחָלַקְתָּ לִי כָּבוֹד וְהִסְתַּרְתָּ פָּנֶיךָ, חַיֶּיךָ שֶׁאַתָּה עָתִיד לִהְיוֹת אֶצְלִי בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה, לֹא לֶאֱכֹל וְלֹא לִשְׁתּוֹת, וְאַתָּה עָתִיד לֵהָנוֹת מִזִּיו הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד, כט): וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו. אֲבָל נָדָב וַאֲבִיהוּא פָּרְעוּ רָאשֵׁיהֶן וְזָנוּ עֵינֵיהֶן מִזִּיו הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כד, יא): וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ, וְהֵם לֹא קִבְּלוּ עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ.

ב וַיֹּאמֶר ה' רָאֹה רָאִיתִי אֶת עֳנִי עַמִּי, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב יא, יא): כִּי הוּא יָדַע מְתֵי שָׁוְא, יָדַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָעָם הַמֵּתִים עַל הַשָּׁוְא לַעֲשׂוֹתוֹ.

דָּבָר אַחֵר, יָדַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָעָם הָעֲתִידִים לַעֲשׂוֹת שָׁוְא וְנֶהֱרָגִים, כְּמָה דְתֵימָא (ישעיה ג, כה): מְתַיִךְ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ. אֶלָּא (איוב יא, יא): וַיַּרְא אָוֶן וְלֹא יִתְבּוֹנָן, כֵּיצַד, אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁיָּצְאָה הָגָר מִבֵּיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הִיא וּבְנָהּ, מַה כְּתִיב (בראשית כא, טו טז): וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן הַחֵמֶת וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד, אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה הִתְחִילָה מַטַּחַת דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה, אָמְרָה רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי (בראשית טז, י): הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֵךְ, וְהַיּוֹם הוּא מֵת. מִיָּד (בראשית כא, יז): וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים אֶל הָגָר.

אָמַר רַבִּי סִימוֹן בִּקְשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְקַטְרְגוֹ, אָמְרוּ לְפָנָיו רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אָדָם שֶׁעָתִיד לְהָמִית בָּנֶיךָ בַּצָּמָא אַתָּה מַעֲלֶה לוֹ אֶת הַבְּאֵר, נָאֶה לְהַעֲלוֹת לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא שֶׁהֵן עֲתִידִין לוֹמַר לְפָנֶיךָ (שמות טו, ב): זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ. אָמַר לָהֶם עַכְשָׁו צַדִּיק הוּא אוֹ רָשָׁע, אָמְרוּ לְפָנָיו, צַדִּיק הוּא. אָמַר לָהֶם אֵינִי דָן אֶת הָאָדָם אֶלָּא בִּשְׁעָתוֹ, לְכָךְ כְּתִיב (איוב יא, יא): וַיַּרְא אָוֶן וְלֹא יִתְבּוֹנָן. וְכֵן כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַה שֶּׁעֲתִידִין לַעֲשׂוֹת, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וַיֹּאמֶר ה' רָאֹה רָאִיתִי. רָאִיתִי לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא רָאֹה רָאִיתִי, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מֹשֶׁה, אַתָּה רוֹאֶה רְאִיָּה אַחַת, וַאֲנִי רוֹאֶה שְׁתֵּי רְאִיּוֹת, אַתָּה רוֹאֶה אוֹתָן בָּאִין לְסִינַי וּמְקַבְּלִין תּוֹרָתִי, וַאֲנִי רוֹאֶה אוֹתָן מְקַבְּלִין תּוֹרָתִי, זֶהוּ רָאֹה, רָאִיתִי, זוֹ רְאִיַּת מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, ט): רָאִיתִי אֶת הָעָם הַזֶּה, כְּשֶׁאָבֹא לְסִינַי לִתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה אֲנִי יוֹרֵד בְּטַטְרָאמוֹלִי שֶׁלִּי שֶׁהֵן מִתְבּוֹנְנִים בִּי וְשׁוֹמְטִים אֶחָד מֵהֶן וּמַכְעִיסִים אוֹתִי בּוֹ, אַף עַל פִּי כֵן אֵינִי דָּנָם לְפִי הַמַּעֲשִׂים הָעֲתִידִין לַעֲשׂוֹת אֶלָּא לְפִי הָעִנְיָן דְּהַשְׁתָּא, כִּי שָׁמַעְתִּי אֶת צַעֲקָתָם, אַף עַל פִּי שֶׁיָּדַעְתִּי מַכְאוֹבָיו שֶׁעֲתִידִים לַעֲשׂוֹת, הֲוֵי: רָאֹה רָאִיתִי, מַהוּ כִּי יָדַעְתִּי אֶת מַכְאוֹבָיו, יוֹדֵעַ אֲנִי כַּמָּה עֲתִידִים לְהַכְאִיבֵנִי בַּמִּדְבָּר, כְּמָה דְתֵימָא (תהלים עח, מ): כַּמָּה יַמְרוּהוּ בַּמִּדְבָּר יַעֲצִיבוּהוּ בִּישִׁימוֹן, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵינִי נִמְנָע מִלְּגָאֳלָם.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן הַדָּבָר הַזֶּה שָׁפַט עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹן הָעוֹלָם כָּךְ הִבְטַחְתָּ אֶת מֹשֶׁה בֵּין עוֹשִׂין רְצוֹנְךָ בֵּין לֹא עוֹשִׂין רְצוֹנְךָ

אַתָּה גּוֹאֲלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ג, י) : וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ ה׳ וַיִּשְׁפֹּט אֶת יִשְׂרָאֵל, לְכָךְ כְּתִיב : כִּי יָדַעְתִּי אֶת מַכְאוֹבָיו, אַף עַל פִּי כֵן אֲנִי גּוֹאֲלָם.

ג]וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וגו׳, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֲנִי אָמַרְתִּי לְיַעֲקֹב אֲבִיהֶם (בראשית מו, ד) : אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי אַעֲלְךָ וגו׳, וְעַתָּה יָרַדְתִּי לְכָאן לְהַעֲלוֹת בָּנָיו כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי לְיַעֲקֹב אֲבִיהֶן, וּלְהֵיכָן אֲנִי מַעֲלָן, אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִים מִשָּׁם, אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב : וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן הָאָרֶץ הַהִיא. וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלָי, עַד עַתָּה לֹא בָא צַעֲקָתָם לְפָנַי, שֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַקֵּץ שֶׁאָמַרְתִּי לְאַבְרָהָם (בראשית טו, יג) : וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְעַתָּה לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לְכָה וַדָּאִית [הה״א שבסוף התבה], לוֹמַר אִם אֵין אַתָּה גּוֹאֲלָם אֵין אַחֵר גּוֹאֲלָם :

ד וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים מִי אָנֹכִי, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהִשִּׁיא אֶת בִּתּוֹ, וּפָסַק לִתֵּן לָהּ מְדִינָה וְשִׁפְחָה אַחַת מַטְרוֹנִית, וְנָתַן לָהּ שִׁפְחָה כּוּשִׁית, אָמַר לוֹ חֲתָנוֹ לֹא שִׁפְחָה מַטְרוֹנִית פָּסַקְתָּ לִתֵּן לִי, כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, כְּשֶׁיָּרַד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם לֹא כָּךְ אָמַרְתָּ לוֹ : (בראשית מו, ד) : אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי אַעֲלְךָ גַּם עָלֹה, וְעַכְשָׁיו אַתָּה אוֹמֵר לִי : לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה, לֹא אָנֹכִי הוּא שֶׁאָמַרְתָּ לוֹ : וְאָנֹכִי אַעֲלְךָ גַּם עָלֹה.

דָּבָר אַחֵר, מִי אָנֹכִי, רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה אוֹמֵר לִי : לֵךְ וְהוֹצֵא אֶת יִשְׂרָאֵל, הֵיכָן אֲנִי מַשְׁכִּים בַּקַּיִץ מִפְּנֵי הַחַמָּה וּבַחֹרֶף מִפְּנֵי הַצִּנָּה, מִנַּיִן לִי לְסַפֵּק בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, כַּמָּה חַיּוֹת יֵשׁ בָּהֶן, כַּמָּה מְעֻבָּרוֹת יֵשׁ בָּהֶן, כַּמָּה תִּינוֹקוֹת יֵשׁ בָּהֶן, כַּמָּה מִינֵי מְזוֹנוֹת הִתְקַנְתָּ לָהֶם לְהַחַיּוֹת שֶׁבָּהֶן, כַּמָּה מִינֵי רִכּוּכִין הִתְקַנְתָּ לַמְּעֻבָּרוֹת, כַּמָּה קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִים הִתְקַנְתָּ לַתִּינוֹקוֹת, וְהֵיכָן פֵּרוּשׁוֹ שֶׁל דָּבָר זֶה, בְּשִׁיר הַשִּׁירִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים א, ז) : הַגִּידָה לִי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִן חֲרָרָה שֶׁהִיא יוֹצֵאת עִמָּהֶן מִמִּצְרַיִם, מַסְפִּיק לָהֶם שְׁלֹשִׁים יוֹם, אַתָּה יוֹדֵעַ אֵיךְ אֲנִי עָתִיד לְהַנְהִיגָם.

דָּבָר אַחֵר, מִי אָנֹכִי, אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הֵיאַךְ אֲנִי יָכוֹל לִכָּנֵס לִמְקוֹם לִסְטִים וְלִמְקוֹם הוֹרְגֵי נְפָשׁוֹת, הֱוֵי : מִי אָנֹכִי כִּי אֵלֵךְ אֶל פַּרְעֹה וגו׳, וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מַה זְּכוּת יֵשׁ בְּיָדָם שֶׁאוּכַל לְהוֹצִיאָם, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא : כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ, אֵין אוֹמֵר אֶהְיֶה עִמָּךְ אֶלָּא לְמִי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא. וְזֶה לְךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ, וּבַדָּבָר הַזֶּה תִּהְיֶה נִכָּר שֶׁאַתָּה שְׁלוּחִי, לְפִי שֶׁאֶהְיֶה עִמְּךָ וְכָל מַה שֶּׁתִּרְצֶה אֶעֱשֶׂה אָנִי. בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה, מַה שֶּׁאָמַרְתָּ בְּאֵיזֶה זְכוּת אוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם, הֱוֵי יוֹדֵעַ שֶׁבִּזְכוּת הַתּוֹרָה שֶׁהֵן עֲתִידִים לְקַבֵּל עַל יָדְךָ בָּהָר הַזֶּה הֵם יוֹצְאִים מִשָּׁם.

דָּבָר אַחֵר, הָאֱלֹהִים, מַהוּ שֶׁאָמַר לוֹ : כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, סִימָן לַגְּאֻלָּה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבְּאָנֹכִי יָרְדוּ יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מו, ד) : אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה, וּבְאָנֹכִי אֲנִי מַעֲלֶה אֶתְכֶם. וְסִימָן לַגְּאֻלָּה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבְּאָנֹכִי הֵם מִתְרַפְּאִין, וְהֵן עֲתִידִים לְהִגָּאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג, כג) : הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֵלִיָּה הַנָּבִיא.

ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים הִנֵּה אָנֹכִי בָּא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן לוּדְיָא בְּשֵׁם רַבִּי סִימוֹן בְּשֵׁם רֵישׁ לָקִישׁ, אָמַר מֹשֶׁה עָתִיד אֲנִי לְהֵעָשׂוֹת סַרְסוּר בֵּינְךָ וּבֵינֵיהֶם

כְּשֶׁתִּתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, וְתֹאמַר לָהֶם (שמות כ, ב): אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ. אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם, אוֹתָהּ שָׁעָה נִתְבָּרֵר מֹשֶׁה עַל עֲסָקָיו, שֶׁנִּתְיָרֵא אִם יִשְׁאֲלוּ לוֹ מַה שְׁמוֹ מַה יֹּאמַר לָהֶם, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה מְבַקֵּשׁ מֹשֶׁה שֶׁיּוֹדִיעֶנּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַשֵּׁם הַגָּדוֹל:

1 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר מַמָּל, אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, שְׁמִי אַתָּה מְבַקֵּשׁ לֵידַע, לְפִי מַעֲשַׂי אֲנִי נִקְרָא, פְּעָמִים שֶׁאֲנִי נִקְרָא בְּאֵל שַׁדַּי, בִּצְבָאוֹת, בֵּאלֹהִים, בַּה׳: כְּשֶׁאֲנִי דָּן אֶת הַבְּרִיּוֹת, אֲנִי נִקְרָא: אֱלֹהִים, וּכְשֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה מִלְחָמָה בָּרְשָׁעִים, אֲנִי נִקְרָא: צְבָאוֹת, וּכְשֶׁאֲנִי תּוֹלֶה עַל חַטָּאָיו שֶׁל אָדָם, אֲנִי נִקְרָא: אֵל שַׁדַּי, וּכְשֶׁאֲנִי מְרַחֵם עַל עוֹלָמִי, אֲנִי נִקְרָא ה׳, שֶׁאֵין ה׳ אֶלָּא מִדַּת רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד, ו): ה׳ ה׳ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן, הֱוֵי: אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה, אֲנִי נִקְרָא לְפִי מַעֲשָׂי. רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֱמֹר לָהֶם אֲנִי שֶׁהָיִיתִי וַאֲנִי הוּא עַכְשָׁו וַאֲנִי הוּא לֶעָתִיד לָבֹא, לְכָךְ כְּתִיב אֶהְיֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים.

דָּבָר אַחֵר, אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה, רַבִּי יַעֲקֹב בֶּן רַבִּי אֲבִינָא בְּשֵׁם רַבִּי הוּנָא דְּצִיפּוֹרִין אָמַר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה אֱמֹר לָהֶם בְּשִׁעְבּוּד זֶה אֶהְיֶה עִמָּם, וּבְשִׁעְבּוּד הֵן הוֹלְכִין וְאֶהְיֶה עִמָּם, אָמַר לְפָנָיו וְכָךְ אוֹמֵר אֲנִי לָהֶם דַּיָּה לַצָּרָה בְּשַׁעְתָּהּ, אָמַר לוֹ לָאו, כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם, לְךָ אֲנִי מוֹדִיעַ, לָהֶם אֵינִי מוֹדִיעַ.

דָּבָר אַחֵר, אֶהְיֶה, רַבִּי יִצְחָק בְּשֵׁם רַבִּי אַמִּי אָמַר בְּטִיט וּבִלְבֵנִים הֵן עוֹמְדִים, וּלְטִיט וּלְבֵנִים הֵן הוֹלְכִים, וְכֵן בְּדָנִיֵּאל (דניאל ח, כז): וַאֲנִי דָּנִיֵּאל נִהְיֵיתִי וְנֶחֱלֵיתִי, אָמַר לְפָנָיו וְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר לָהֶן, אָמַר לוֹ לָאו, אֶלָּא אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֶהְיֶה לַאֲשֶׁר אֶהְיֶה בִּיחִידִים אֲבָל בִּמְרֻבִּים עַל כָּרְחָם שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתָם כְּשֶׁהֵן מְשֻׁבָּרוֹת שִׁנֵּיהֶן מוֹלֵךְ אֲנִי עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כ, לג): חַי אָנִי נְאֻם ה׳ אֱלֹהִים אִם לֹא בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם.

דָּבָר אַחֵר, דְּאָמַר רַבִּי עֲנָנִיאֵל בֶּן רַבִּי שָׁשׁוֹן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִכְשֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ אֶחָד מִן הַמַּלְאָכִים שֶׁהוּא אֶחָד מִשְּׁלִישׁוֹ שֶׁל עוֹלָם, פּוֹשֵׁט יָדוֹ מִן הַשָּׁמַיִם וּמַגִּעַת לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ח, ג): וַיִּשְׁלַח תַּבְנִית יָד וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצֹת רֹאשִׁי. וּכְשֶׁבִּקַּשְׁתִּי שְׁלֹשָׁה מֵהֶן עֲשִׂיתִים יוֹשְׁבִים תַּחַת הָאִילָן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח, ד): וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ, וּכְשֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ כְּבוֹדוֹ מָלֵא כָל הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כג, כד): הֲלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא נְאֻם ה׳. וּכְשֶׁבִּקַּשְׁתִּי דִּבַּרְתִּי עִם אִיּוֹב מִן הַסְּעָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לח, א): וַיַּעַן ה׳ אֶת אִיּוֹב מִן הַסְּעָרָה. וְכַאֲשֶׁר אֲנִי מְבַקֵּשׁ, מִתּוֹךְ הַסְּנֶה.

2 וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם, לֵךְ וֶאֱמֹר לָהֶם בִּשְׁמִי שֶׁהוּא מִדַּת רַחֲמִים, בּוֹ אֲנִי מִתְנַהֵג עִמָּהֶם בִּזְכוּת אֲבוֹתָם, וְתֵדַע שֶׁעַל אָבוֹת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב אֲנִי אוֹמֵר, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: ה׳ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם, וּכְשֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה כָּךְ שֶׁלֹּא הִזְכִּיר אָבִיו כְּשֵׁם שֶׁעָשָׂה בַּתְּחִלָּה, אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם יֵשׁ חוֹטְאִים בַּשְּׁאוֹל, אָמַר לוֹ לָאו. אָמַר לְפָנָיו לְשֶׁעָבַר אָמַרְתָּ שִׁמְךָ עַל אָבִי וְעַכְשָׁו סִלַּקְתָּ אוֹתוֹ. אָמַר לוֹ בַּתְּחִלָּה פִּתּוּי פִּתִּיתִי אוֹתְךָ מִכָּאן וָאֵילָךְ דִּבְרֵי אֱמֶת אֲנִי מְדַבֵּר עִמְּךָ. זֶה שְׁמִי לְעֹלָם, חָסֵר וָא״ו, שֶׁלֹּא יֶהְגֶּה אָדָם אֶת הַשֵּׁם בְּאוֹתִיּוֹתָיו. וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר, שֶׁאֵין אוֹמֵר אוֹתוֹ אֶלָּא בְּכִנּוּי.

ח לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, לְעוֹלָם זְקֵנִים מַעֲמִידִים אֶת יִשְׂרָאֵל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יהושע ח, לג): וְכָל יִשְׂרָאֵל וּזְקֵנָיו וְשֹׁטְרָיו וְשֹׁפְטָיו עֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן, אֵימָתַי יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים, כְּשֶׁיֵּשׁ לָהֶם זְקֵנִים, לָמָּה, כְּשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, הָיוּ שׁוֹאֲלִים בַּזְּקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב, ז): שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ, שֶׁכָּל מִי שֶׁנּוֹטֵל עֵצָה מִן הַזְּקֵנִים אֵינוֹ נִכְשָׁל. תֵּדַע לָךְ, כְּשֶׁשָּׁלַח בֶּן הַדַּד אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א כ, ג): כֹּה אָמַר בֶּן הֲדַד כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ לִי הוּא, שָׁלַח לוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל (מלכים א כ, ד): כִּדְבָרְךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לְךָ אֲנִי וְכָל אֲשֶׁר לִי. פַּעַם שְׁנִיָּה שָׁלַח לוֹ (מלכים א כ, ו): כִּי אִם כָּעֵת מָחָר אֶשְׁלַח אֶת עֲבָדַי אֵלֶיךָ וְחִפְּשׂוּ אֶת בֵּיתְךָ וְאֶת בָּתֵּי עֲבָדֶיךָ וְהָיָה כָּל מַחְמַד עֵינֶיךָ יָשִׂימוּ בְּיָדָם וְלָקָחוּ. וְכִי כָּל מַה שֶּׁתָּבַע בָּרִאשׁוֹנָה אֵינוֹ חֶמְדָּה, בִּקֵּשׁ כֶּסֶף וְזָהָב וְהֵם חֶמְדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (חגי ב, ז): וּבָאוּ חֶמְדַּת כָּל הַגּוֹיִם. בִּקֵּשׁ נָשִׁים וְהֵם חֶמְדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כד, טז): בֶּן אָדָם הִנְנִי לֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ וגו'. בִּקֵּשׁ בָּנִים וְהֵם חֶמְדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ט, טז): וְהֵמַתִּי מַחֲמַדֵּי בִטְנָם. הֲוֵי אוֹמֵר כָּל מַה שֶּׁתָּבַע בָּרִאשׁוֹנָה חֶמְדָּה, וּמַהוּ כָּל מַחְמַד עֵינֶיךָ, דָּבָר שֶׁהִיא חֶמְדָּה מִתּוֹךְ חֶמְדָּה, זוֹ הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט, יא): הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז רָב. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל זֶה, אָמַר אֵין זוֹ שֶׁלִּי אֶלָּא שֶׁל זְקֵנִים הִיא, מִיָּד (מלכים א כ, ז ח): וַיִּקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְכָל זִקְנֵי הָאָרֶץ וגו' וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כָּל הַזְּקֵנִים וְכָל הָעָם אַל תִּשְׁמַע וְלוֹא תֹאבֶה. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע לַעֲצַת הַזְּקֵנִים, מִיָּד (מלכים א כ, כא): וַיֵּצֵא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת הַסּוּס וְאֶת הָרֶכֶב וגו', הֲוֵי יִשְׂרָאֵל נִמְלָכִים בַּזְּקֵנִים, וּלְכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֱמֹר לָהֶם: פָּקֹד פָּקַדְתִּי, אָמַר לוֹ מָסוֹרָה הִיא בְּיָדָם מִיּוֹסֵף שֶׁבַּלָּשׁוֹן הַזֶּה אֲנִי גוֹאֲלָם, לֵךְ אֱמֹר לָהֶם זֶה הַסִּימָן. מַהוּ פָּקֹד פָּקַדְתִּי, פָּקֹד בְּמִצְרַיִם, פָּקַדְתִּי עַל הַיָּם. פָּקֹד לְהַבָּא, פָּקַדְתִּי לְשֶׁעָבַר. וְאֶת הֶעָשׁוּי לָכֶם בְּמִצְרַיִם, כְּלוֹמַר אֲנִי פוֹקֵד עַל הַמִּצְרִיִּים מַה שֶּׁעוֹשִׂים לָכֶם, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (שמואל א טו, ב): פָּקַדְתִּי אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק. וָאֹמַר אַעֲלֶה אֶתְכֶם, אֱמֹר לָהֶם כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי לְיַעֲקֹב אֲבִיהֶן כֵּן אֶעֱשֶׂה. וּמָה אָמַר לוֹ (בראשית מו, ד): וְאָנֹכִי אַעֲלְךָ גַּם עָלֹה, וְכֵן יַעֲקֹב אָמַר לְבָנָיו (בראשית מח, כא): וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם וגו', מִיָּד וְשָׁמְעוּ לְקוֹלֶךָ, לָמָּה שֶׁמָּסֹרֶת גְּאֻלָּה הוּא בְּיָדָם שֶׁכָּל גּוֹאֵל שֶׁיָּבוֹא וְיֹאמַר לָהֶם פְּקִידָה כְּפוּלָה, גּוֹאֵל שֶׁל אֱמֶת הוּא. וְאַחַר כָּךְ וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וגו', חָלַק כָּבוֹד לַזְּקֵנִים. וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ, לָמָּה קוֹרֵא אוֹתָם עִבְרִיִּים, עַל שׁוּם שֶׁעָבְרוּ יָם. וְעַתָּה נֵלֵכָה נָא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, לָמָּה אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים וְלֹא אָמְרוּ נֵלְכָה נָא לְעוֹלָם, לָמָּה אָמְרוּ כֵּן, כְּדֵי שֶׁיִּטְעוּ הַמִּצְרִיִּים וְיִרְדְּפוּ אַחֲרֵיהֶם בְּשָׁעָה שֶׁיֵּצְאוּ, וְיֹאמְרוּ לֹא גְּאֻלָּם אֶלָּא עַל מְנָת שֶׁיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְיִזְבְּחוּ לוֹ, וְהֵם עִכְּבוּ עַצְמָן כָּל כָּךְ, וְיִרְדְּפוּ אַחֲרֵיהֶם בְּסוֹף שְׁלֹשָׁה יָמִים וַיַּטְבִּיעֵם בַּיָּם, לִמְדֹּד לָהֶם בַּמִּדָּה שֶׁמָּדְדוּ, שֶׁאָמְרוּ (שמות א, כב): כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה וגו'.

ט וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ, רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַה עָתִיד פַּרְעֹה הָרָשָׁע לַעֲשׂוֹת וּלְהַכְבִּיד הָעֲבוֹדָה עַל הָעָם מֵעֵת שֶׁיֵּלֵךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ, וּכְדֵי שֶׁלֹּא יִטְעֶה בַּדָּבָר, הוֹדִיעוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ וְכָךְ עָתִיד פַּרְעֹה לַעֲשׂוֹת בַּזְּמַן שֶׁתֵּלֵךְ בִּשְׁלִיחוּתִי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָשִׂיחַ דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה. וְאַף עַל פִּי כֵן הֵטִיחַ דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה, וְעָלָיו נֶאֱמַר (קהלת ז, ז): כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם.

י וְשָׁלַחְתִּי אֶת יָדִי, אֶעֱשֶׂה מַה שֶּׁדִּבַּרְתִּי לְאַבְרָהָם (בראשית טו, יד): וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי, כְּדֵי לִמְדֹּד בָּהֶם בְּמִדָּתָם, לְכָךְ אֲסָרֵב בָּהֶם, וְאַחַר אֲשֶׁר אֲשַׁלֵּם לָהֶם אֶל חִיקָם, יְשַׁלַּח אֶתְכֶם.

יא וְנָתַתִּי אֶת חֵן הָעָם, מַה שֶּׁאָמַרְתִּי לְאַבְרָהָם (בראשית טו, יד): וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל, אֲנִי עָתִיד לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לְחֵן בְּעֵינֵי מִצְרַיִם, כְּדֵי שֶׁיַּשְׁאִילוּם וְיֵלְכוּ מְלֵאִים, בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא פִּתְחוֹן פֶּה לְאַבְרָהָם אָבִינוּ לוֹמַר (בראשית טו, יג): וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם, קִיֵּם בָּהֶם, וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל, לֹא קִיֵּם בָּהֶם. וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וגו׳. מְלַמֵּד שֶׁהַשְּׁמָלוֹת חָבִיב עֲלֵיהֶם בְּיוֹתֵר, שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ אִם אֵין לוֹ שִׂמְלָה הוּא מַכְסִיף. וְנִצַּלְתֶּם אֶת מִצְרָיִם, עָתִידִים לַעֲשׂוֹת מִצְרַיִם כִּמְצוּלָה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגָה.

יב וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי, אוֹתָהּ שָׁעָה דִּבֵּר מֹשֶׁה שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ (שמות ג, יח): וְשָׁמְעוּ לְקוֹלֶךָ, וְהוּא אָמַר: וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי. מִיָּד הֶשִׁיבוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשִׁיטָתוֹ, נָתַן לוֹ אוֹתוֹת לְפִי דְּבָרָיו. רְאֵה מַה כְּתִיב אַחֲרָיו: וַיֹּאמֶר ה׳ אֵלָיו מַזֶּה בְיָדֶךָ וַיֹּאמֶר מַטֶּה, כְּלוֹמַר מִזֶּה שֶׁבְּיָדֶךָ אַתָּה צָרִיךְ לִלְקוֹת, שֶׁאַתָּה מוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בָּנַי, הֵם מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים, מַאֲמִינִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד, לא): וַיַּאֲמֵן הָעָם. בְּנֵי מַאֲמִינִים, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו, ו): וְהֶאֱמִן בַּה׳, תָּפַשׂ מֹשֶׁה מַעֲשֵׂה הַנָּחָשׁ שֶׁהוֹצִיא לָשׁוֹן הָרָע עַל בּוֹרְאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג, ה): כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים, כְּשֵׁם שֶׁלָּקָה הַנָּחָשׁ כָּךְ זֶה עָתִיד לִלְקוֹת, רְאֵה מַה כְּתִיב: וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיַּשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ, לְפִי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֵׂה נָחָשׁ לְכָךְ הֶרְאָה לוֹ אֶת הַנָּחָשׁ, כְּלוֹמַר עָשִׂיתָ מַעֲשֶׂה שֶׁל זֶה. וַיָּנָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו, מַטְרוֹנָה אָמְרָה לְרַבִּי יוֹסֵי, אֱלֹהֵי גָּדוֹל מֵאלֹהֶיךָ, אָמַר לָהּ לָמָּה, אָמְרָה לוֹ, בְּשָׁעָה שֶׁנִּגְלָה אֱלֹהֵיכֶם לְמֹשֶׁה בַּסְּנֶה הִסְתִּיר פָּנָיו מֹשֶׁה, אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁרָאָה אֶת הַנָּחָשׁ שֶׁהוּא אֱלֹהַי, מִיָּד: וַיָּנָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו. אָמַר לָהּ תִּפַּח עַצְמוֹתָהּ, בְּשָׁעָה שֶׁנִּגְלָה אֱלֹהֵינוּ בַּסְּנֶה לֹא הָיָה לוֹ מָקוֹם לִבְרֹחַ, אָנָא הָיָה בּוֹרֵחַ, לַשָּׁמַיִם, אוֹ לַיָּם, אוֹ לַיַּבָּשָׁה, מַה נֶּאֱמַר בֵּאלֹהֵינוּ (ירמיה כג, כד): הֲלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא נְאֻם ה׳. אֲבָל הַנָּחָשׁ שֶׁהוּא אֱלֹהַיִךְ, כֵּיוָן שֶׁאָדָם בּוֹרֵחַ מִמֶּנּוּ שְׁתַּיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה פְּסִיעוֹת יָכוֹל לְהִנָּצֵל מִמֶּנּוּ, לְכָךְ כְּתִיב: וַיָּנָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו.

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נָס, לְפִי שֶׁחָטָא בִּדְבָרָיו, שֶׁאִלּוּ לֹא חָטָא לֹא הָיָה נָס, שֶׁאֵין נָחָשׁ מֵמִית אֶלָּא הַחֵטְא מֵמִית, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמַעֲשֶׂה רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא. וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה שְׁלַח נָא יָדְךָ וֶאֱחֹז בִּזְנָבוֹ, וַהֲרֵי אָמַרְנוּ לָמָּה הָיָה הַנָּחָשׁ כְּנֶגֶד מֹשֶׁה, אֶלָּא מַה אוֹת הָיָה לְיִשְׂרָאֵל בְּכָךְ, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְכָךְ נֶהְפַּךְ הַמַּטֶּה לְנָחָשׁ, כְּנֶגֶד פַּרְעֹה שֶׁנִּקְרָא נָחָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כט, ג): הַתַּנִּים הַגָּדוֹל, וְאוֹמֵר (ישעיה כז, א): עַל לִוְיָתָן נָחָשׁ בָּרִחַ, לְפִי שֶׁהָיָה נוֹשֵׁךְ אֶת יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רָאִיתָ פַּרְעֹה שֶׁהוּא כְּנָחָשׁ, עָתִיד אַתָּה לְהַכּוֹתוֹ בַּמַּטֶּה, וְסוֹף הַדְּבָרִים הוּא יַעֲשֶׂה כָּעֵץ, מַה הַמַּטֶּה אֵינוֹ נוֹשֵׁךְ כָּךְ הוּא לֹא יִשֹּׁךְ. הֲדָא הוּא דִכְתִיב: שְׁלַח יָדְךָ וֶאֱחֹז בִּזְנָבוֹ. לְמַעַן יַאֲמִינוּ כִּי נִרְאָה אֵלֶיךָ ה׳, לֵךְ עֲשֵׂה לָהֶם אוֹת זֶה כְּדֵי שֶׁיַּאֲמִינוּ שֶׁאֲנִי נִרְאָה אֵלֶיךָ:

יג וַיֹּאמֶר ה׳ [לו עוד הבא] נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ, אָמַר לוֹ מַה הַנָּחָשׁ כְּשֶׁהִלְשִׁין הִכִּיתִי אוֹתוֹ בְּצָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג, יד): אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (ויקרא יג, נא): צָרַעַת מַמְאֶרֶת.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר הָלֵין סִלְעִין דְּבֵיהּ, צָרְעִין אִינּוּן, אַף אַתָּה רָאוּי לִלְקוֹת בְּצָרַעַת, וְלָמָּה הִכְנִיסָהּ בְּחֵיקוֹ, לְפִי שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע לוֹמַר בַּסֵּתֶר, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קא, ה): מְלַשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית, אֵין אַצְמִית אֶלָּא לְשׁוֹן צָרַעַת, כְּמָה דְתֵימָא (ויקרא כה, כג): לִצְמִתֻת, וּמְתַרְגְּמִינָן לַחֲלוּטִין, וּתְנַן אֵין בֵּין מְצֹרָע מֵסְגָּר לִמְצֹרָע מֻחְלָט. וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ וַיּוֹצִיאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג, לָקַח אֶת שָׁלוֹ עַל

שֶׁהִלְשִׁין. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁכָּל הַחוֹשֵׁד חֲבֵרוֹ בְּדָבָר וְאֵין בּוֹ, לוֹקֶה בְּגוּפוֹ. וַיֹּאמֶר הָשֵׁב יָדְךָ אֶל חֵיקֶךָ, וְכִי מָה אוֹת הָיָה לְיִשְׂרָאֵל בָּזֶה, לֵךְ אֱמֹר לָהֶם מַה מְּצֹרָע מְטַמֵּא אַף הַמְּצֹרָעִים מְטַמְּאִים אֶתְכֶם, וּכְשֵׁם שֶׁהוּא נִטְהָר כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לְטַהֵר לְיִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג, וּבָרְפוּאָה כְּתִיב: וַיּוֹצִאָהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל בְּשָׂרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, לְכָךְ לֹא נִצְטָרַע הַיָּד עַד שֶׁיָּצָא מֵחֵיקוֹ, אֲבָל לְעִנְיַן הָרְפוּאָה מִתּוֹךְ חֵיקוֹ נִתְרַפֵּאת.

דָּבָר אַחֵר, מִכָּאן שֶׁהַפֶּרְעָנִיּוּת שׁוֹהָה עַל הַצַּדִּיקִים לָבוֹא וּמִדַּת הַטּוֹב מְמַהֶרֶת לָבוֹא. וְהָיָה אִם לֹא יַאֲמִינוּ גַּם לִשְׁנֵי וגו׳, לָמָּה עָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁלֹשׁ אוֹתוֹת, כְּנֶגֶד אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי הַיְּאֹר, רָמַז לוֹ שֶׁעַל יְדֵי דָּבָר שֶׁיֹּאמַר אֶל יִשְׂרָאֵל, עָתִידִין הַמַּיִם לַהֲפֹךְ לְדָם, וְהוּא יִלְקֶה עַל יְדֵיהֶם, שֶׁכֵּן כְּתִיב (במדבר כ, י): שִׁמְעוּ נָא הַמֹּרִים, וְהִכָּה הַסֶּלַע וְהוֹצִיא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, כ): הֵן הִכָּה צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם, וְאֵין וַיָּזוּבוּ אֶלָּא לְשׁוֹן דָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו, כה): וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ. וּלְכָךְ הִכָּה הַסֶּלַע פַּעֲמַיִם, שֶׁבַּתְּחִלָּה הוֹצִיא דָּם, וּלְבַסּוֹף מָיִם. בִּשְׁנֵי הָאוֹתוֹת הָרִאשׁוֹנִים אַתְּ מוֹצֵא שֶׁחָזְרוּ לִכְמוֹת שֶׁהָיוּ, אֲבָל אוֹת הַדָּם לֹא חָזַר לִכְמוֹת שֶׁהָיָה, לְפִי שֶׁלֹּא רָצָה לִמְחֹל לְמֹשֶׁה עַל חֵטְא הַמַּיִם, וּמָה אוֹת הָיָה לְיִשְׂרָאֵל, אָמַר לָהֶם בָּזֶה הָאוֹת יִלְקוּ הַמִּצְרִיִּים תְּחִלָּה.

יד וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה׳ בִּי ה׳, אָמַר מֹשֶׁה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתָּה אֲדוֹן הָעוֹלָם וּבִי אַתָּה רוֹצֶה שֶׁאֶהְיֶה שָׁלִיחַ, הֲרֵי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי וגו׳. אָמְרוּ חֲכָמִים שִׁבְעָה יָמִים קֹדֶם הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְפַתֶּה לְמֹשֶׁה שֶׁיֵּלֵךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ, וְלֹא הָיָה רוֹצֶה לֵילֵךְ עַד מַעֲשֵׂה הַסְּנֶה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי, חַד. מִתְּמוֹל, שְׁנַיִם. גַּם, שְׁלֹשָׁה. מִשִּׁלְשֹׁם, אַרְבָּעָה. גַּם, חֲמִשָּׁה. מֵאָז, שִׁשָּׁה. דַּבֶּרְךָ, שִׁבְעָה.

אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן, אָמַר מֹשֶׁה אֲנִי אֵינִי אִישׁ שֶׁל דְּבָרִים, וְאֵינִי רוֹאֶה כָּאן דְּבָרִים, כִּי הָאָדָם שֶׁאֲנִי הוֹלֵךְ אֶצְלוֹ עֶבֶד הוּא וְאֵינוֹ מְקַבֵּל מוּסָר, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כט, יט), בִּדְבָרִים לֹא יִוָּסֵר עָבֶד, [נסח אחר: אם איני הולך לרדותו איני הולך, מיד ויאמר ה׳ וכו׳] אִם אֲנִי הוֹלֵךְ לְרַדּוֹתוֹ אֲנִי הוֹלֵךְ מִיָּד.

טו וַיֹּאמֶר ה׳ אֵלָיו מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם, אָמַר לוֹ אִם אֵין אַתָּה אִישׁ דְּבָרִים אַל תָּחוּשׁ, הֲלוֹא אֲנִי בָּרָאתִי כָּל פִּיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, וַאֲנִי עָשִׂיתִי אִלֵּם מִי שֶׁחָפַצְתִּי, וְחֵרֵשׁ וְעִוֵּר וּפִקֵּחַ לִרְאִיָּה וּפִקֵּחַ לִשְׁמִיעָה, וְאִם אֲנִי חָפַצְתִּי שֶׁתִּהְיֶה אִישׁ דְּבָרִים תִּהְיֶה כְּמוֹ כֵן, אֶלָּא לַעֲשׂוֹת בְּךָ נֵס אֲנִי חָפֵץ, בְּעֵת שֶׁתְּדַבֵּר שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרֶיךָ נְכוֹנִים, שֶׁאֲנִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ. מַהוּ וְהוֹרִיתִיךָ רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר, מוֹרֶה אֲנִי דְּבָרַי לְתוֹךְ פִּיךָ כְּמוֹ חֵץ, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (שמות יט, יג): אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה. רַבִּי סִימוֹן אוֹמֵר בּוֹרֵא אֲנִי אוֹתְךָ בְּרִיָּה חֲדָשָׁה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (שמות ב, ב): וַתַּהַר הָאִשָּׁה.

טז וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח, אָמַר רַבִּי חִיָּא הַגָּדוֹל, אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בִּי אַתָּה רוֹצֶה לִגְאֹל בָּנָיו שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁעָשָׂה אוֹתְךָ אָדוֹן עַל כָּל בְּרִיּוֹתֶיךָ, שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח, אָמַר לְפָנָיו אֵיזֶה חָבִיב לְאָדָם, בֵּן אָחִיו אוֹ בֵּן בְּנוֹ, הֲוֵי אוֹמֵר בֵּן בְּנוֹ, כְּשֶׁבִּקַּשְׁתָּ לְהַצִּיל אֶת לוֹט בֵּן אַחִי אַבְרָהָם, בְּיַד הַמַּלְאָכִים שָׁלַחְתָּ לְהַצִּילוֹ, בָּנָיו שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁהֵם שִׁשִּׁים רִבּוֹא, בְּיָדִי אַתָּה מְשַׁלֵּחַ לְהַצִּילָם, שְׁלַח בְּיַד הַמַּלְאָכִים שֶׁאַתָּה רָגִיל לִשְׁלֹחַ.

דָּבָר אַחֵר, הָגָר הַמִּצְרִית חֲמִשָּׁה מַלְאָכִים שָׁלַחְתָּ אֶצְלָהּ, לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא בָּנֶיהָ שֶׁל שָׂרָה, בְּיָדִי אַתָּה מְשַׁלֵּחַ לְהַצִּילָן. וְרַבָּנָן אָמְרֵי סָבוּר אַתָּה שֶׁהָיָה מְעַכֵּב מֹשֶׁה לֵילֵךְ, אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא כִּמְכַבֵּד לְאַהֲרֹן, שֶׁהָיָה מֹשֶׁה אוֹמֵר עַד שֶׁלֹּא עָמַדְתִּי הָיָה אַהֲרֹן אָחִי מִתְנַבֵּא לָהֶם בְּמִצְרַיִם שְׁמֹנִים שָׁנָה, הוּא שֶׁכָּתַב (יחזקאל כ, ה) : וָאִוָּדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם. וּמִנַּיִן שֶׁאַהֲרֹן הָיָה מִתְנַבֵּא, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר (שמואל א ב, כז כח) : וַיָּבֹא אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל עֵלִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר ה׳ הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל בֵּית אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרַיִם לְבֵית פַּרְעֹה וּבָחֹר אֹתוֹ מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכֹהֵן, אָמַר מֹשֶׁה עַכְשָׁו אֶכָּנֵס בִּתְחוּמוֹ שֶׁל אָחִי וְיִהְיֶה מֵצַר, בִּשְׁבִיל כָּךְ לֹא הָיָה מְבַקֵּשׁ לֵילֵךְ, מִיָּד : וַיִּחַר אַף ה׳ בְּמֹשֶׁה.

יז מַה חֲרוֹן אַף הָיָה שָׁם, שֶׁנִּטְלָה כְּהֻנָּה מִמֹּשֶׁה וְנִתְּנָה לְאַהֲרֹן. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה : הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי, וְכִי מֵאַחַר שֶׁאָמַר : אָחִיךָ, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא לֵוִי, אֶלָּא אָמַר לוֹ רָאוּי הָיִיתָ לִהְיוֹת כֹּהֵן וְהוּא לֵוִי, וּלְפִי שֶׁאַתָּה מְסָרֵב עַל דְּבָרַי, תִּהְיֶה אַתָּה לֵוִי וְהוּא כֹּהֵן, יָדַעְתִּי כִּי דַבֵּר יְדַבֵּר הוּא, לְפִי שֶׁאָמַרְתָּ : לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי, לְכָךְ דַּבֵּר יְדַבֵּר הוּא, וּמַה שֶּׁאַתָּה סָבוּר שֶׁהוּא מֵצַר לֹא כֵן אֶלָּא שָׂמֵחַ, שֶׁנֶּאֱמַר : וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן רַבִּי יוֹסֵי הַלֵּב שֶׁשָּׂמַח בִּגְדֻלַּת אָחִיו יִלְבַּשׁ אוּרִים וְתֻמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כח, ל) : וְהָיוּ עַל לֵב אַהֲרֹן, מַה שֶּׁאַתָּה מִתְיָרֵא לְדַבֵּר כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים, אֲנִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ. וְדִבֶּר הוּא לְךָ אֶל הָעָם וְהָיָה הוּא יִהְיֶה לְךָ לְפֶה, לִמְתוּרְגְּמָן. וְאַתָּה תִּהְיֶה לוֹ לֵאלֹהִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָחִיךָ הַגָּדוֹל מִמְּךָ, יִהְיֶה מוֹרָאֲךָ עָלָיו. מִכָּאן אָמְרוּ מוֹרָה רַבָּךְ כְּמוֹרָא שָׁמַיִם. אָמַר לוֹ כְּשֵׁם שֶׁמּוֹרָאִי עָלֶיךָ כָּךְ מוֹרָאֲךָ עָלָיו. וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ. אָמַרְתָּ (שמות ד, י) : לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי, (משלי כט, יט) : בִּדְבָרִים לֹא יִוָּסֵר עָבֶד, מָה עוֹשִׂין לְעֶבֶד רוֹדִין אוֹתוֹ בְּמַקֵּל, כָּךְ אַתָּה קַח אֶת הַמַּטֶּה שֶׁתִּיסְּרֶנּוּ בוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב : וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֹתֹת.

פרשה ד

א וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יֶתֶר חֹתְנוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים כד, ד) : נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב וגו׳, מִי יוּכַל לַעֲלוֹת בְּהַר ה׳, מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִדּוֹת הַלָּלוּ, וְכֵלָן נֶאֱמְרוּ בְּמֹשֶׁה, נְקִי כַפַּיִם, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טז, טו) : לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם וגו׳, אִם נָטַל חֲמוֹר מִשֶּׁלָּהֶן מַה שֶּׁנָּא מִן הַלִּסְטִים, אֶלָּא כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה כָּל אוֹתָן הַמַּסָּעוֹת שֶׁהָיִינוּ נוֹסְעִים בַּמִּדְבָּר לֹא אָמַרְתִּי לְאֶחָד מֵהֶן שֶׁיִּטֹּל דָּבָר מִשֶּׁלִּי וְיִטְעֹן עַל חֲמוֹרוֹ, וְאֵין נְשִׂיאָה אֶלָּא לָשׁוֹן עֲמִיסָה, כְּמָה דְתֵימָא (בראשית מד, יג) : וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל חֲמֹרוֹ. וּבַר לֵבָב, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁלֹּא הָלַךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַד שֶׁנִּתְבָּרֵר עַל עַסָּקָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג, יג) : וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ וגו׳. אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי, זֶה נַפְשׁוֹ שֶׁל מִצְרִי, שֶׁלֹּא הָרַג אֶת הַמִּצְרִי עַד שֶׁעָמַד עָלָיו בַּדִּין וַהֲרָגוֹ, וְרָאָה שֶׁחַיָּב מִיתָה. וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה, זֶה מֹשֶׁה, כְּשֶׁהָלַךְ אֵצֶל יִתְרוֹ נִשְׁבַּע לוֹ שֶׁלֹּא יֵלֵךְ חוּץ מִדַּעְתּוֹ, וּכְשֶׁהָלַךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָלַךְ אֵצֶל יִתְרוֹ וְהִתִּיר שְׁבוּעָתוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וַיָּשָׁב אֶל יֶתֶר חֹתְנוֹ.

ב דָּבָר אַחֵר, וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי יז, יז): בְּכָל עֵת אֹהֵב הָרֵעַ וְאָח לְצָרָה יִוָּלֵד, מִי הָיָה אֹהֵב הָרֵעַ, זֶה יִתְרוֹ, שֶׁקִּבֵּל לְמֹשֶׁה שֶׁהָיָה בּוֹרֵחַ מִפְּנֵי פַּרְעֹה, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד מִי שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, אֵין אוֹתָהּ מִצְוָה פּוֹסֶקֶת מִבֵּיתוֹ. מִצְוָתוֹ שֶׁל יִתְרוֹ שֶׁקִּבֵּל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ גּוֹאֵל שֶׁבָּרַח מִפְּנֵי הַשּׂוֹנֵא, עָמַד מִבֵּיתוֹ שֶׁקִּבֵּל לַשּׂוֹנֵא שֶׁבָּרַח מִפְּנֵי הַגּוֹאֵל וַהֲרָגוֹ, אֵיזֶה זֶה סִיסְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ד, יז): וְסִיסְרָא נָס בְּרַגְלָיו אֶל אֹהֶל יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי, וּכְתִיב (שופטים א, טז): וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה, לְכָךְ נֶאֱמַר: וְאָח לְצָרָה יִוָּלֵד, לְפִי שֶׁאָהַב יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה וְהָיָה לוֹ רֵעַ, לְכָךְ נַעֲשׂוּ בָּנָיו אַחִים לְיִשְׂרָאֵל בְּעֵת צָרָתָם וְהָרְגָה יָעֵל לְסִיסְרָא. וּבְשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות ג, י): וְעַתָּה לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה, אָמַר לוֹ רִבּוֹן הָעוֹלָם, אֵינִי יָכוֹל, מִפְּנֵי שֶׁקִּבַּלְנִי יִתְרוֹ וּפָתַח לִי בֵּיתוֹ וַאֲנִי עִמּוֹ כְּבֵן, וּמִי שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ פִּתְחוֹ לַחֲבֵרוֹ נַפְשׁוֹ חַיָּב לוֹ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאֵלִיָּהוּ בְּשָׁעָה שֶׁהָלַךְ אֵצֶל צָרְפִית הָאַלְמָנָה מֵת בְּנָהּ, הִתְחִיל מִתְחַנֵּן וְאוֹמֵר (מלכים א יז, כ): הַגַּם עַל הָאַלְמָנָה אֲשֶׁר אֲנִי מִתְגּוֹרֵר עִמָּהּ הֲרֵעוֹתָ לְהָמִית אֶת בְּנָהּ, וּכְתִיב (מלכים א יז, כב): וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל אֵלִיָּהוּ וַתָּשָׁב נֶפֶשׁ הַיֶּלֶד. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁכָּל הַפּוֹתֵחַ פִּתְחוֹ לַחֲבֵרוֹ, חַיָּב בִּכְבוֹדוֹ יוֹתֵר מֵאָבִיו וּמֵאִמּוֹ. אַתָּה מוֹצֵא בְּעֵת שֶׁנִּלְקַח אֵלִיָּהוּ מֵאֱלִישָׁע וְזָכָה לִטֹּל פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחוֹ, כְּמָה דְתֵימָא (מלכים א ב ב, ט): וִיהִי נָא פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָי, הָיָה לוֹ לֵילֵךְ אֵצֶל אָבִיו וְאִמּוֹ לְהַחֲיוֹתָם כְּמוֹ שֶׁהֶחֱיָה בֶּן אַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ. וְכֵן אֵלִיָּהוּ הָיָה לוֹ לְהַחֲיוֹת אֲבוֹתָיו כְּמוֹ בֶּן הַצָּרְפִית, אֶלָּא שֶׁמָּסַר נַפְשׁוֹ עַל אַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ. לְכָךְ אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קִבְּלַנִי יִתְרוֹ וְנָהַג בִּי כָּבוֹד אֵינִי הוֹלֵךְ אֶלָּא בִּרְשׁוּתוֹ, לְכָךְ כְּתִיב: וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יֶתֶר חֹתְנוֹ.

ג דָּבָר אַחֵר, וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב כג, יג): וְהוּא בְּאֶחָד וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ, דָּרַשׁ רַבִּי פִּנְחָס לְפִי שֶׁהוּא יָחִיד בְּעוֹלָם דָּן יְחִידִי לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, וְאֵין לְהָשִׁיב עַל דְּבָרָיו [כמו שכתוב במדרש שיר השירים רבה]. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: מַהוּ וְהוּא בְּאֶחָד וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ, מַה שֶּׁהוּא גּוֹזֵר גְּזֵרָה עַל הָאָדָם אֵין לְהָשִׁיב עַל דְּבָרָיו, כַּמָּה בִּקֵּשׁ בִּלְעָם לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, וְעַל כָּרְחוֹ שֶׁלֹּא בְטוֹבָתוֹ הָיָה מְבָרְכָן, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כג, ח): מָה אֶקֹּב לֹא קָבַהּ אֵל. כַּמָּה בִּקֵּשׁ יוֹנָה שֶׁלֹּא לֵילֵךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה א, ג): וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֳנִיָּה בָּאָה תַרְשִׁישׁ, וְהָלַךְ בְּעַל כָּרְחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ג, ג): וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל נִינְוֵה. כַּמָּה בִּקֵּשׁ יִרְמְיָה שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּאוֹת, וְנִתְנַבֵּא שֶׁלֹּא בְטוֹבָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה א, ז): אַל תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל כָּל אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ. כַּמָּה סֵרַב מֹשֶׁה שֶׁלֹּא לֵילֵךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד, יג): שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח, וּלְבַסּוֹף הָלַךְ בְּעַל כָּרְחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יֶתֶר חֹתְנוֹ.

ד דָּבָר אַחֵר, וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה, לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא וַיָּשָׁב מֹשֶׁה, אֶלָּא אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה הָלַךְ אֵצֶל פַּרְעֹה בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַחַר כָּךְ: וַיָּשָׁב אֶל יֶתֶר חֹתְנוֹ, שֶׁכָּךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם יֹאמַר לְךָ יִתְרוֹ כְּלוּם מִן הַשְּׁבוּעָה, אֱמָר לוֹ בַּעַל הַשְּׁבוּעָה הִתִּיר אוֹתִי מִן נִדְרִי, לְכָךְ וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה, וְאַחַר כָּךְ וַיָּשָׁב אֶל יֶתֶר חֹתְנוֹ. בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי חִיָּא הַגָּדוֹל אָמַר לֹא הָלַךְ אֵצֶל פַּרְעֹה עַד שֶׁהִתִּיר לוֹ יִתְרוֹ אֶת נִדְרוֹ, וְאִם תֹּאמַר לָמָּה נֶאֱמַר: וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה, לְהֵיכָן הָלַךְ, שֶׁהָלַךְ לִטֹּל אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו. אָמַר לוֹ יִתְרוֹ לְהֵיכָן אַתָּה מוֹלִיכָן, אָמַר לוֹ לְמִצְרַיִם. אָמַר לוֹ אוֹתָם שֶׁהֵם בְּמִצְרַיִם מְבַקְּשִׁין לָצֵאת וְאַתְּ מוֹלִיכָן. אָמַר לוֹ לְמָחָר הֵן עֲתִידִין לָצֵאת וְלַעֲמֹד עַל הַר סִינַי לִשְׁמֹעַ מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות כ, ב): אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ, וּבָנַי לֹא יִשְׁמְעוּ כְּמוֹ הֵם,

מִיָּד וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם, אָמַר לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם וְתִכָּנֵס לְשָׁלוֹם וְתָבוֹא לְשָׁלוֹם.

פרשה ה

א וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (שיר השירים ח, א): מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי, בְּאֵיזֶה אָח הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אִם תֹּאמַר בְּקַיִן, וְהָא כְתִיב (בראשית ד, ח): וַיָּקָם קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ. אִם תֹּאמַר כְּיִשְׁמָעֵאל לְיִצְחָק, הָא גַּרְסִינָן יִשְׁמָעֵאל שׂוֹנֵא לְיִצְחָק. אִם תֹּאמַר כְּעֵשָׂו לְיַעֲקֹב, הָא כְתִיב (בראשית כז, מא): וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת יַעֲקֹב. אִם תֹּאמַר כַּאֲחֵי יוֹסֵף, וְהָכְתִיב (בראשית לז, ד): וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ, וּכְתִיב (בראשית כז, יא): וַיְקַנְאוּ בוֹ אֶחָיו. אֶלָּא כְּיוֹסֵף לְבִנְיָמִן, (שיר השירים ח, א): יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי, כְּמֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשַּׁק לוֹ, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כָּל נְשִׁיקוֹת שֶׁל תִּפְלוּת הֵן, חוּץ מִשָּׁלֹשׁ, נְשִׁיקָה שֶׁל גְּדֵלָה, נְשִׁיקָה שֶׁל פְּרִישׁוּת, נְשִׁיקָה שֶׁל פְּרָקִים. נְשִׁיקָה שֶׁל גְּדֵלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א י, א): וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת פַּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצֹק עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ. נְשִׁיקָה שֶׁל פְּרִישׁוּת (רות א, יד): וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ. נְשִׁיקָה שֶׁל פְּרָקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשַּׁק לוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף נְשִׁיקָה שֶׁל קְרִיבוּת אֵין בָּהּ גְּנַאי, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כט, יא): וַיִּשַּׁק יַעֲקֹב לְרָחֵל, שֶׁהָיְתָה קְרוֹבָתוֹ.

אָמַר רַבִּי פִּנְחָס מַעֲשֶׂה הָיָה בְּאָח וּבְאָחוֹת שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם בְּגוּשׁ חָלָב וְאֶחָד מֵהֶן בְּבֵית מָרוֹן, נָפְלָה דְּלֵקָה בְּבֵיתוֹ שֶׁל גּוּשׁ חָלָב, בָּאתָה אֲחוֹתוֹ מִבֵּית מָרוֹן וְנָפְלָה עָלָיו וְהָיְתָה מְחַבֵּקְתּוֹ וּמְנַשֵּׁקְתּוֹ, אָמְרָה לוֹ אֵינִי מֵרְגֶּלֶת לָבוֹא אֵלֶיךָ, אֶלָּא פָּחַדְתִּי דַּהֲוֵית אָחִי בַּאֲנָנְקִי וּפָלַטְתָּ מִמֶּנָּהּ, (שיר השירים ח, א): אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ, בְּאֵיזֶה חוּץ, בַּמִּדְבָּר, מָקוֹם שֶׁנָּשְׁקוּ אַחִים זֶה לָזֶה, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן.

ב אָמַר רַבִּי חָמָא בֶּן שְׁתִּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה נִתְלַשׁ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ מִבֵּית אָבִיו, לָמָּה כֵּן, שֶׁאִלּוּ גָּדַל בְּבֵית אָבִיו וּבָא וְאָמַר לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל הַמַּעֲשִׂים לֹא הָיוּ מַאֲמִינִים בּוֹ, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים אָבִיו מְסָרָהּ לוֹ, לְפִי שֶׁיּוֹסֵף מְסָרָהּ לְלֵוִי וְלֵוִי לִקְהָת וּקְהָת לְעַמְרָם. וּלְכָךְ נִתְלַשׁ מִבֵּית אָבִיו, וּכְשֶׁהָלַךְ וְהִגִּיד לְיִשְׂרָאֵל כָּל הַדְּבָרִים, לְפִיכָךְ הֶאֱמִינוּ בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד, לא): וַיַּאֲמֵן הָעָם.

ג וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלְכָה נָּא וְאָשׁוּבָה, אַתָּה מוֹצֵא כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם, הָלַךְ וְחָזַר. וְכָל מִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ בְּשָׁלוֹם, הָלַךְ וְלֹא חָזַר. יִתְרוֹ אָמַר לְמֹשֶׁה: לֵךְ לְשָׁלוֹם, הָלַךְ וְחָזַר.

ד וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ שֻׁב מִצְרָיִם, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לִמְדָתְךָ תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁהַנִּשְׁבַּע בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ לֹא יַתִּירֶנּוּ אֶלָּא בְּפָנָיו, שֶׁלֹּא יַחְשְׁדֶנּוּ שֶׁהוּא נִשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר, שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁמֹּשֶׁה נִשְׁבַּע לְיִתְרוֹ וְהָלַךְ לְמִדְיָן וְהִתִּיר שְׁבוּעָתוֹ בְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְיָן, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִדְיָן נִשְׁבַּעְתָּ לֵךְ וְהַתֵּר

שְׁבוּעָתְךָ בְּמִדְיָן. כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים וגו׳, וְכִי מֵתוּ וַהֲלוֹא דָתָן וַאֲבִירָם הֵם, וְהֵם הָיוּ עִם קֹרַח בְּמַחְלָקוּתוֹ, אֶלָּא מַאי מֵתוּ שֶׁנִּתְעַנּוּ. אַרְבָּעָה הֵן חֲשׁוּבִין כְּמֵתִים, סוּמָא, וּמְצֹרָע, וְעָנִי, וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים [וכלן קרא, במסכת עבודת כוכבים].

ה וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו, לָמָּה הוֹלִיכָן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עִם יִשְׂרָאֵל לְקַבֵּל הַתּוֹרָה. וַיַּרְכִּבֵם עַל הַחֲמֹר, זֶה אֶחָד מִשְּׁמֹנֶה עָשָׂר דְּבָרִים שֶׁשִּׁנּוּ חֲכָמִים לְתַלְמֵי הַמֶּלֶךְ. וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַמַּטֶּה וגו׳, עָשָׂה כְּמוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות ד, יז): וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ.

ו וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּלֶכְתְּךָ וגו׳, וְכִי עַל אֵיזֶה מוֹפֵת אָמַר, אִם תֹּאמַר עַל הַנָּחָשׁ וְהַצָּרַעַת וְהַדָּם, וַהֲלוֹא אוֹתָן נִסִּים לֹא אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל, וְעוֹד לֹא מָצִינוּ שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה אוֹתָן הָאוֹתוֹת לִפְנֵי פַּרְעֹה. אֶלָּא מַהוּ כָּל הַמֹּפְתִים אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְיָדֶךָ, זֶה הַמַּטֶּה שֶׁהָיוּ כְּתוּבִין עָלָיו עֶשֶׂר מַכּוֹת, שֶׁהָיָה כָּתוּב עָלָיו נוֹטָרִיקוֹן דצ״ך עד״ש באח״ב, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵלּוּ הַמַּכּוֹת אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְיָדֶךָ עֲשֵׂה אוֹתָם לִפְנֵי פַּרְעֹה עַל יְדֵי הַמַּטֶּה הַזֶּה.

ז וַאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת לִבּוֹ, כְּדֵי לִפְרַע דִּינָם מֵהֶם. וְאָמַרְתָּ אֶל פַּרְעֹה כֹּה אָמַר ה׳ בְּנִי וגו׳, גִּלָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא יְשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת יִשְׂרָאֵל עַד מַכַּת בְּכוֹרִים, וּלְכָךְ לֹא הֵצְרַךְ הַכָּתוּב לְפָרְסֵם לוֹ בַּסּוֹף. מַהוּ בְּנִי בְּכֹרִי יִשְׂרָאֵל, עַל יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אָמַר, שֶׁקָּנָה הַבְּכוֹרָה כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לַעֲבֹד לַמָּקוֹם. וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: שַׁלַּח אֶת בְּנִי וְיַעַבְדֵנִי, אָמַר לוֹ אִם אַתָּה מוֹנֵעַ מִמֶּנִּי בְּנִי בְּכוֹרִי מִלְּעָבְדֵנִי, אֲנִי אֶמְנַע מִמְּךָ בִּנְךָ בְּכוֹרְךָ מִלְּעָבְדֶךָ, שֶׁאֲנִי אֶהֱרֹג אֶת כֻּלָּן.

ח וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן, חֲבִיבָה מִילָה שֶׁלֹּא נִתְּלָה מֹשֶׁה עָלֶיהָ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת, לְפִיכָךְ כְּשֶׁהָיָה בַדֶּרֶךְ וְנִתְעַסֵּק בַּמָּלוֹן וְנִתְעַצֵּל לָמוּל לֶאֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ, מִיָּד וַיִּפְגְּשֵׁהוּ ה׳ וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ. אַתְּ מוֹצֵא מַלְאָךְ שֶׁל רַחֲמִים הָיָה וְאַף עַל פִּי כֵן וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ. וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר, וְכִי מִנַּיִן יָדְעָה צִפּוֹרָה שֶׁעַל עִסְקֵי מִילָה נִסְתַּכֵּן מֹשֶׁה, אֶלָּא בָּא הַמַּלְאָךְ וּבָלַע לְמֹשֶׁה מֵרֹאשׁוֹ וְעַד הַמִּילָה. כֵּיוָן שֶׁרָאַתָה צִפּוֹרָה שֶׁלֹּא בָּלַע אוֹתוֹ אֶלָּא עַד הַמִּילָה הִכִּירָה שֶׁעַל עִסְקֵי הַמִּילָה הוּא נִיזֹּק, וְיָדְעָה כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחַ הַמִּילָה שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לְבָלְעוֹ יוֹתֵר מִכָּאן, מִיָּד וַתִּכְרֹת אֶת עָרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו, וַתֹּאמֶר כִּי חֲתַן דָּמִים אַתָּה לִי, אָמְרָה חֲתָנִי תִּהְיֶה אַתָּה נָתוּן לִי בִּזְכוּת דָּמִים הַלָּלוּ שֶׁל מִילָה, שֶׁהֲרֵי קִיַּמְתִּי הַמִּצְוָה, מִיָּד וַיִּרֶף הַמַּלְאָךְ מִמֶּנּוּ. אָז אָמְרָה חֲתַן דָּמִים לַמּוּלֹת, אָמְרָה כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחַ הַמִּילָה שֶׁחֲתָנִי הָיָה חַיָּב מִיתָה שֶׁנִּתְעַצֵּל בְּמִצְוַת הַמִּילָה לַעֲשׂוֹתָהּ, וְלוּלֵי הִיא לֹא נִצָּל.

ט וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב לז, ה): יַרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת. מַהוּ יַרְעֵם, כְּשֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה בְּסִינַי הֶרְאָה בְּקוֹלוֹ לְיִשְׂרָאֵל פְּלָאֵי פְּלָאִים, כֵּיצַד הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַבֵּר וְהַקּוֹל יוֹצֵא וּמַחֲזִיר בְּכָל הָעוֹלָם, יִשְׂרָאֵל שׁוֹמְעִין אֶת הַקּוֹל בָּא עֲלֵיהֶם מִן הַדָּרוֹם וְהָיוּ רָצִים לַדָּרוֹם לְקַבֵּל אֶת הַקּוֹל, וּמִדָּרוֹם נֶהְפַּךְ לָהֶם לְצָפוֹן וְהָיוּ רָצִים לַצָּפוֹן, וּמִצָּפוֹן נֶהְפַּךְ לְמִזְרָח וְהָיוּ רָצִים לַמִּזְרָח, וּמִמִּזְרָח נֶהְפַּךְ לָהֶם לְמַעֲרָב וְהָיוּ רָצִים לַמַּעֲרָב, וּמִן הַמַּעֲרָב נֶהְפַּךְ לָהֶם מִן הַשָּׁמַיִם וְהָיוּ תּוֹלִין עֵינֵיהֶן וְהָיָה נֶהְפַּךְ בָּאָרֶץ, וְהָיוּ מַבִּיטִין לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד, לו): מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת קֹלוֹ לְיַסְּרֶךָ. וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים זֶה לָזֶה (איוב כח, יב): וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים

מֵהֵיכָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא, מִן הַמִּזְרָח אוֹ מִן הַדָּרוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג, ב): ה׳ מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ. וּכְתִיב (חבקוק ג, ג): אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא. וְאוֹמֵר (שמות כ, טו): וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת. הַקּוֹל אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא הַקּוֹלֹת, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָיָה הַקּוֹל יוֹצֵא וְנֶחְלַק לְשִׁבְעִים קוֹלוֹת לְשִׁבְעִים לְשׁוֹן, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ כָּל הָאֻמּוֹת, וְכָל אֻמָּה וְאֻמָּה שׁוֹמַעַת קוֹל בִּלְשׁוֹן הָאֻמָּה וְנַפְשׁוֹתֵיהֶן יוֹצְאוֹת, אֲבָל יִשְׂרָאֵל הָיוּ שׁוֹמְעִין וְלֹא הָיוּ נִזּוֹקִין. כֵּיצַד הָיָה הַקּוֹל יוֹצֵא, אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא דּוּ פַּרְצוּפִין הָיָה יוֹצֵא, וְהוֹרֵג לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁלֹּא קִבְּלוּהָ, וְנוֹתֵן חַיִּים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה. הוּא שֶׁמֹּשֶׁה אָמַר לָהֶם בְּסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה (דברים ה, כג): כִּי מִי כָל בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ וגו׳, אַתָּה הָיִיתָ שׁוֹמֵעַ קוֹלוֹ וְחָיִיתָ, אֲבָל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שׁוֹמְעִים וּמֵתִים. בּוֹא וּרְאֵה הֵיאַךְ הַקּוֹל יוֹצֵא, אֵצֶל כָּל יִשְׂרָאֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי כֹּחוֹ, הַזְּקֵנִים לְפִי כֹּחָן, הַבַּחוּרִים לְפִי כֹּחָן, וְהַקְּטַנִּים לְפִי כֹּחָן, וְהַיּוֹנְקִים לְפִי כֹּחָן, וְהַנָּשִׁים לְפִי כֹּחָן, וְאַף מֹשֶׁה לְפִי כֹּחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, יט): מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל, בְּקוֹל שֶׁהָיָה יָכוֹל לְסוֹבְלוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים כט, ד): קוֹל ה׳ בַּכֹּחַ, בְּכֹחוֹ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בַּכֹּחַ, בְּכֹחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְאַף נָשִׁים מְעֻבָּרוֹת לְפִי כֹּחָן, הֱוֵי אוֹמֵר כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי כֹּחוֹ.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אִם תָּמֵהַּ אַתָּה עַל הַדָּבָר הַזֶּה לְמֹד מִן הַמָּן שֶׁלֹּא הָיָה יוֹרֵד לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְפִי כֹּחַ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, הַבַּחוּרִים הָיוּ אוֹכְלִין אוֹתוֹ כְּלֶחֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טז, ד): הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם וגו׳. וְהַזְּקֵנִים, כְּצַפִּיחִת בְּדְבָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טז, לא): וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחַת בְּדְבָשׁ. וְיוֹנְקִים, כְּחָלָב מִשְּׁדֵי אִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא, ח): וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם וגו׳. וְהַחוֹלִים כְּסֹלֶת מְעֹרָב בְּדְבַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, יט): וְלַחְמִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ סֹלֶת וְשֶׁמֶן וּדְבַשׁ הֶאֱכַלְתִּיךְ. וְהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים טָעֲמוּ אוֹתוֹ מַר וְגַד, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא, ז): וְהַמָּן כִּזְרַע גַּד הוּא.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא וּמָה הַמָּן שֶׁהָיָה מִין אֶחָד נֶהְפַּךְ לְכַמָּה מִינִין בִּשְׁבִיל צֹרֶךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד, הַקּוֹל שֶׁהָיָה כֹּחַ בּוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁהָיָה מִשְׁתַּנֶּה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד שֶׁלֹּא יִנָּזֵקוּ. וּמִנַּיִן שֶׁהַקּוֹל נֶחְלַק לְקוֹלוֹת הַרְבֵּה שֶׁלֹּא יִנָּזֵקוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ, טו): וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת, הֱוֵי (איוב לז, ה): יַרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת.

דָּבָר אַחֵר, יַרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת, אָמַר רַבִּי לֵוִי: שְׁלֹשָׁה קוֹלוֹת הוֹלְכוֹת מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ וְהַבְּרִיּוֹת בֵּינֵיהֶן וְאֵינָן שׁוֹמְעוֹת כְּלוּם, וְאֵלּוּ הֵן, הַיּוֹם, וְהַגְּשָׁמִים, וְהַנֶּפֶשׁ בְּשָׁעָה שֶׁיּוֹצֵאת מִן הַגּוּף. הַיּוֹם מִנַּיִן, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי אִלְעָאי זֶה הַכּוֹכָב שֶׁהוּא שָׁף בָּרָקִיעַ אֵינוֹ אֶלָּא כַּמַּסָּר סְפָרִים אֲחֵרִים: כַּמַּסְמֵר הַזֶּה שֶׁהוּא נָתוּן בָּעֵץ. הַגְּשָׁמִים מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים מב, ח): תְּהוֹם אֶל תְּהוֹם קוֹרֵא לְקוֹל צִנּוֹרֶיךָ, כֵּיצַד, יֵשׁ אֵילָן שֶׁשָּׁרָשָׁיו יוֹרְדִים עֶשְׂרִים אַמָּה, וְיֵשׁ שְׁלֹשִׁים, וְיֵשׁ חֲמִשִּׁים, וְיֵשׁ שֶׁאֵינָן יוֹרְדִין אֶלָּא שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְהַגְּשָׁמִים לְמַעְלָה אִם אֵין מַשְׁקִין אוֹתָן אֶלָּא שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹתָן שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה הֵן מֵתִים, אִם שׁוֹתִין שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה, טוֹרֵף אוֹתָן שֶׁל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, אֶלָּא זֶה תְּהוֹם הָעֶלְיוֹן קוֹרֵא לַתַּחְתּוֹן אוֹמֵר לוֹ עֲלֵה וַאֲנִי יוֹרֵד, וְתַחְתּוֹן אוֹמֵר לוֹ רֵד וַאֲנִי אֶעֱלֶה, עַד שֶׁהָעֶלְיוֹן יוֹרֵד וּמַשְׁקֶה שֶׁל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים וְהַתַּחְתּוֹן עוֹלֶה וּמַשְׁקֶה אוֹתָן שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה. בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה בֵּין אֵלּוּ לְאֵלּוּ וְקוֹרְאִין זֶה לָזֶה, וּבְנֵי אָדָם בֵּינְתַּיִם וְאֵינָן [יודעין] שׁוֹמְעִין, הֱוֵי יַרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת. וְהַנֶּפֶשׁ בְּשָׁעָה שֶׁהִיא יוֹצֵאת מִן הַגּוּף וּבְנֵי אָדָם יוֹשְׁבִין אֶצְלוֹ וְאֵינָן שׁוֹמְעִין. הֱוֵי יַרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת.

אָמַר רַבִּי רְאוּבֵן בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּמִדְיָן (שמות ד, יט): לֵךְ שֵׁב מִצְרָיְמָה, נֶחְלַק הַדִּבּוּר לִשְׁנֵי קוֹלוֹת וְנַעֲשָׂה דּוּ פַּרְצוּפִין, וְהָיָה מֹשֶׁה שׁוֹמֵעַ

בְּמִדְיָן לֵךְ שֵׁב מִצְרַיְמָה, וְאַהֲרֹן שׁוֹמֵעַ, לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה, הֱוֵי יַרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת.

י וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים פה, יא) : חֶסֶד וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ צֶדֶק וְשָׁלוֹם נָשָׁקוּ. חֶסֶד זֶה אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג, ח) : וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ. וֶאֱמֶת זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יב, ז) : לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה וגו׳. הֱוֵי חֶסֶד וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ, כְּמָה דְתֵימָא וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים. צֶדֶק זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג, כא) : צִדְקַת ה׳ עָשָׂה. וְשָׁלוֹם זֶה אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ב, ו) : בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי. נָשָׁקוּ, וַיִּשַּׁק לוֹ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ כָּל הַנְּשִׁיקוֹת שֶׁל תִּפְלוּת חוּץ מִשָּׁלֹשׁ [כדכתיב לעיל], וַיִּשַּׁק לוֹ, מַהוּ וַיִּשַּׁק לוֹ, זֶה שָׂמַח בִּגְדֻלָּתוֹ שֶׁל זֶה וְזֶה שָׂמַח בִּגְדֻלָּתוֹ שֶׁל זֶה.

דָּבָר אַחֵר, וַיִּשַּׁק לוֹ, נָטַל כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה, זֶה נוֹטֵל כְּהֻנָּה וְנוֹתֵן לְוִיָּה, וְזֶה נוֹטֵל לְוִיָּה וְנוֹתֵן כְּהֻנָּה.

דָּבָר אַחֵר, וַיִּשַּׁק לוֹ, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן מָשָׁל לְזֶהָבִי שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ מוֹנִיטָה אַחַת וְרָאָה אוֹתָהּ מִבִּפְנִים שֶׁל חֶרֶס וּמִבַּחוּץ שֶׁל זָהָב, לְיָמִים הֵבִיאוּ לוֹ מוֹנִיטָה שֶׁכֻּלָּהּ זָהָב, אָמַר לָהֶם הָרִאשׁוֹן חֶרֶס הָיָה וְהָיָה מְצֻפֶּה זָהָב, אֲבָל זֶה כֻּלָּהּ זָהָב. כָּךְ נְשִׁיקָה שֶׁנָּשַׁק עֵשָׂו לְיַעֲקֹב לֹא הָיָה אֶלָּא לִפְסֹלֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כו, כג) : כֶּסֶף סִיגִים מְצֻפֶּה עַל חָרֶשׂ. וּמֶה הָיָה סוֹפוֹ (משלי כו, כג) : שְׂפָתַיִם דֹּלְקוֹת וְלֵב רָע, שֶׁלֹּא בִּקֵּשׁ לְנָשְׁקוֹ אֶלָּא לְנָשְׁכוֹ. אֲבָל נְשִׁיקָה שֶׁל אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה הָיְתָה נְשִׁיקָה שֶׁל אֱמֶת, וַעֲלֵיהֶן הוּא אוֹמֵר (תהלים פה, יא) : חֶסֶד וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי סִימוֹן אוֹמֵר : חֶסֶד, זֶה אַהֲרֹן. וֶאֱמֶת, זֶה מֹשֶׁה. וְרַבִּי עֲזַרְיָה אוֹמֵר : חֶסֶד, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁעָשָׂה חֶסֶד עִם יוֹסֵף. וֶאֱמֶת, זֶה אַהֲרֹן, דִּכְתִיב (מלאכי ב, ו) : תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ, הֱוֵי : חֶסֶד וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ, זֶה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. וַיִּשַּׁק לוֹ, אֵין אָנוּ יוֹדְעִים לְמִי חָלַק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּבוֹד, אִם לְאַהֲרֹן אִם לְמֹשֶׁה, יֵשׁ אוֹמְרִים לְאַהֲרֹן שֶׁהָיָה בְּמִצְרַיִם וּמִתְנַבֵּא לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִגְאֹל אוֹתָם, כְּדֵי שֶׁיָּבֹא מֹשֶׁה וְיָעִיד עַל דְּבָרָיו שֶׁל אַהֲרֹן וְיִהְיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים אֱמֶת הָיָה מִתְנַבֵּא אַהֲרֹן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים לְמֹשֶׁה, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא מֹשֶׁה וְיַאֲמִינוּ לִדְבָרָיו.

יא וַיַּגֵּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל דִּבְרֵי ה׳ וגו׳, הִתְחִיל מֹשֶׁה אוֹמֵר לוֹ כָּל הַדְּבָרִים וְכָל הָאוֹתוֹת אֲשֶׁר צִוָּהוּ לַעֲשׂוֹת לִפְנֵי הָעָם, כְּשֵׁם שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֵּן עָשָׂה (שמות ד, טו) : וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו וְשַׂמְתָּ אֶת הַדְּבָרִים בְּפִיו.

יב וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיַּאַסְפוּ וגו׳, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, לָמָּה נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל כָּעוֹף, מַה עוֹף אֵינוֹ פּוֹרֵחַ אֶלָּא בַּכְּנָפַיִם, אַף יִשְׂרָאֵל אֵינָן יְכוֹלִין לַעֲמֹד אֶלָּא בַּזְּקֵנִים. גְּדוֹלָה הַזְּקֵנָה, אִם זְקֵנִים הֵם חֲבִיבִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאִם נְעָרִים נִטְפְּלָה בָּהֶן יַלְדוּת. תָּנֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שָׁנִינוּ שֶׁחָלַק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּבוֹד לַזְּקֵנִים, בַּסְּנֶה, דִּכְתִיב (שמות ג, טז) : לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. בְּסִינַי, דִּכְתִיב (שמות כד, א) : וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל ה׳ וגו׳. בְּאֹהֶל מוֹעֵד, דִּכְתִיב (ויקרא ט, א) : קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וגו׳. וְלֶעָתִיד לָבוֹא כְּמוֹ כֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כד, כג) : כִּי מָלַךְ ה׳ צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִַם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד. רַבִּי אָבִין אָמַר, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹשִׁיב אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּגֹּרֶן וְהוּא יוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ כֻּלָּן כְּאַב בֵּית דִּין, וְדָנִין לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ג, יד) : ה׳ בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו, עַל זִקְנֵי עַמּוֹ אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא עִם זִקְנֵי עַמּוֹ, הוּא יוֹשֵׁב עִמָּהֶן וְדָנִין לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וּמַה הוּא אוֹמֵר לָהֶם (ישעיה ג, יד) : וְאַתֶּם בִּעַרְתֶּם הַכָּרֶם, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב (ישעיה ה,

ז) : כִּי כֶרֶם ה׳ צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל, (ישעיה ג, יד) : גְּזֵלַת הָעָנִי בְּבָתֵּיכֶם, וּכְתִיב (ישעיה יד, לב) : כִּי ה׳ יִסַּד צִיּוֹן וּבָהּ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמּוֹ. וְכֵן הָיָה דֶּרֶךְ הַמְּלָכִים לֵישֵׁב בְּגֹרֶן עֲגֻלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב יח, ט) : וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה יוֹשְׁבִים אִישׁ עַל כִּסְאוֹ מְלֻבָּשִׁים בְּגָדִים וְיֹשְׁבִים בְּגֹרֶן. וְכִי בְּגֹרֶן יָשְׁבוּ, אֶלָּא כִּדְתָנֵינַן סַנְהֶדְרִין הָיְתָה כַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ רוֹאִין זֶה אֶת זֶה, וּשְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין יוֹשְׁבִין לִפְנֵיהֶם וכו׳ : אָמַר שְׁלֹמֹה אֲנִי רְאִיתִיו יוֹשֵׁב עִמָּהֶן וְדָן בְּתוֹכָם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי לא, כג) : נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעֲלָהּ בְּשִׁבְתּוֹ עִם זִקְנֵי אָרֶץ.

יג וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֵת כָּל הַדְּבָרִים, עָשָׂה כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות ד, טז) : וְדִבֶּר הוּא לְךָ אֶל הָעָם. וַיַּעַשׂ הָאֹתֹת לְעֵינֵי הָעָם, כְּמָה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה. וַיַּאֲמֵן הָעָם, עָשׂוּ כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות ג, יח) : וְשָׁמְעוּ לְקוֹלֶךָ, יָכוֹל לֹא הֶאֱמִינוּ עַד שֶׁרָאוּ הָאוֹתוֹת, לֹא, אֶלָּא וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה׳, עַל הַשְּׁמוּעָה הֶאֱמִינוּ, וְלֹא עַל רְאִיַּת הָאוֹתוֹת. וּבַמֶּה הֶאֱמִינוּ, עַל סִימָן הַפְּקִידָה שֶׁאָמַר לָהֶם, שֶׁכָּךְ הָיָה מָסֹרֶת בְּיָדָם מִיַּעֲקֹב, שֶׁיַּעֲקֹב מָסַר אֶת הַסּוֹד לִיוֹסֵף וְיוֹסֵף לְאֶחָיו, וְאָשֵׁר בֶּן יַעֲקֹב מָסַר אֶת הַסּוֹד לְסָרַח בִּתּוֹ, וַעֲדַיִן הָיְתָה הִיא קַיֶּמֶת, וְכָךְ אָמַר לָהּ כָּל גּוֹאֵל שֶׁיָּבֹא וְיֹאמַר לְבָנַי (שמות ג, טז) : פָּקֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם, הוּא גּוֹאֵל שֶׁל אֱמֶת, כֵּיוָן שֶׁבָּא מֹשֶׁה וְאָמַר : פָּקֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם, מִיָּד וַיַּאֲמֵן הָעָם. בַּמֶּה הֶאֱמִינוּ, כִּי שָׁמְעוּ הַפְּקִידָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב : כִּי פָקַד ה׳ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עָנְיָם וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ. וַיִּקְּדוּ עַל הַפְּקִידָה, וַיִּשְׁתַּחֲווּ עַל כִּי רָאָה אֶת עָנְיָם.

יד וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הֵיכָן הָלְכוּ הַזְּקֵנִים שֶׁלֹּא חָשַׁב אוֹתָם עִמָּהֶם, שֶׁכְּבָר אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות ג, יח) : וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ הָלְכוּ עִמָּהֶן הַזְּקֵנִים וְהָיוּ מְגַנְּבִין אֶת עַצְמָן וְנִשְׁמָטִין אֶחָד אֶחָד שְׁנַיִם שְׁנַיִם וְהָלְכוּ לָהֶן, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְפַלְטֵרִין שֶׁל פַּרְעֹה לֹא נִמְצָא אֶחָד, שֶׁכֵּן כְּתִיב : וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְהֵיכָן הַזְּקֵנִים, אֶלָּא שֶׁהָלְכוּ לָהֶן, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ עֲשִׂיתֶם, חַיֵּיכֶם שֶׁאֲנִי פּוֹרֵעַ לָכֶם, אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁעָלָה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עִם הַזְּקֵנִים לְהַר סִינַי לְקַבֵּל הַתּוֹרָה, הֶחֱזִירָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ה כד, יד) : וְאֶל הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ לָנוּ בָּזֶה. וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה כֹּה אָמַר ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שַׁלַּח אֶת עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר.

אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אוֹתוֹ הַיּוֹם יוֹם פְּרוּזְבּוּטִי שֶׁל פַּרְעֹה הָיָה, וּבָאוּ כָּל הַמְּלָכִים כֻּלָּן לְכַבְּדוֹ, וְהֵבִיאוּ דּוֹרָאוֹת שֶׁל עֲטָרוֹת, וְהָיוּ מַעֲטִירִין אוֹתוֹ, שֶׁהוּא יוֹם קוֹזְמוֹקְרַטּוֹר, וְהֵבִיאוּ אֱלֹהֵיהֶן עִמָּהֶן, מִשֶּׁעִטְּרוּ אוֹתוֹ, הָיוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עוֹמְדִין עַל פֶּתַח פַּלְטֵרִין שֶׁל פַּרְעֹה, נִכְנְסוּ עֲבָדָיו וְאָמְרוּ שְׁנֵי זְקֵנִים עוֹמְדִין עַל הַפֶּתַח, אָמַר לָהֶן, יַעֲלוּ. כֵּיוָן שֶׁעָלוּ הָיָה מִסְתַּכֵּל בָּהֶן שֶׁמָּא יְעַטְּרוּ אוֹתוֹ, אוֹ שֶׁמָּא יִתְּנוּ לוֹ כְּתָבִים, וְאַף לֹא שֶׁאֵלוּ בִּשְׁלוֹמוֹ. אָמַר לָהֶם מִי אַתֶּם, אָמְרוּ לוֹ שְׁלוּחָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָנוּ. מָה אַתֶּם מְבַקְּשִׁים, אָמְרוּ לוֹ : כֹּה אָמַר ה׳ שַׁלַּח אֶת עַמִּי וגו׳, אוֹתָהּ שָׁעָה כָּעַס, וְאָמַר : מִי ה׳ אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיָה יוֹדֵעַ לְשַׁלַּח לִי עֲטָרָה, אֶלָּא בִּדְבָרִים אַתֶּם בָּאִים אֵלַי, לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה׳ וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלֵּחַ. אָמַר לָהֶם, הַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁאֲחַפֵּשׂ בַּסֵּפֶר שֶׁלִּי, מִיָּד נִכְנַס לְבֵית אַרְמוֹן שֶׁלּוֹ וְהָיָה מַבִּיט בְּכָל אֵמָּה וְאֵמָּה וֵאלֹהֶיהָ, הִתְחִיל קוֹרֵא אֱלֹהֵי מוֹאָב וֵאלֹהֵי עַמּוֹן וֵאלֹהֵי צִידוֹן, אָמַר לָהֶם חִפַּשְׂתִּי שְׁמוֹ בְּבֵית גְּנָזַי וְלֹא מָצָאתִי אוֹתוֹ.

אָמַר רַבִּי לֵוִי מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְכֹהֵן שֶׁהָיָה לוֹ עֶבֶד שׁוֹטֶה, יָצָא הַכֹּהֵן חוּץ לַמְּדִינָה הָלַךְ הָעֶבֶד לְבַקֵּשׁ אֶת רַבּוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, הִתְחִיל צוֹוֵחַ לִבְנֵי אָדָם שֶׁעוֹמְדִים שָׁם לֹא רְאִיתֶם בְּכָאן רַבִּי, אָמְרוּ לוֹ רַבְּךָ לָאו כֹּהֵן הוּא, אָמַר לָהֶן הֵן,

אָמְרוּ לוֹ שׁוֹטֶה מִי רָאָה כֹּהֵן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת. כָּךְ אָמְרוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְפַרְעֹה, שׁוֹטֶה, דַּרְכָּן שֶׁל מֵתִים לְתָבְעָן בֵּין הַחַיִּים, שֶׁמָּא הַחַיִּים אֵצֶל הַמֵּתִים. אֱלֹהֵינוּ חַי הוּא, אֵלּוּ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר, מֵתִים הֵם, אֲבָל אֱלֹהֵינוּ הוּא אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם. אָמַר לָהֶם בָּחוּר הוּא אוֹ זָקֵן הוּא, כַּמָּה שְׁנוֹתָיו, כַּמָּה עֲיָרוֹת כָּבַשׁ, כַּמָּה מְדִינוֹת לָכַד, כַּמָּה שָׁנִים יֵשׁ לוֹ מִיּוֹם שֶׁעָלָה לַמַּלְכוּת. אָמְרוּ לוֹ, אֱלֹהֵינוּ כֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם, הוּא הָיָה עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם וְהוּא יִהְיֶה בְּסוֹף כָּל הָעוֹלָם, וְהוּא יְצָרְךָ וְנָתַן בְּךָ רוּחַ חַיִּים. אָמַר לָהֶם וּמַה מַּעֲשָׂיו, אָמְרוּ לוֹ (ישעיה נא, יג) : נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ, קוֹלוֹ חוֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ, מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים, קַשְׁתּוֹ אֵשׁ, חִצָּיו שַׁלְהֶבֶת, רוֹמְחוֹ לַפִּיד, מָגִנּוֹ עֲנָנִים, חַרְבּוֹ בָּרָק, יוֹצֵר הָרִים וּגְבָעוֹת, מְכַסֶּה הָרִים בַּעֲשָׂבִים, מוֹרִיד גְּשָׁמִים וּטְלָלִים, מַפְרִיחַ דְּשָׁאִים, וְעוֹנֶה חַיּוֹת, צָר אֶת הָעֵבֶר בִּמְעֵי אִמּוֹ וּמוֹצִיאוֹ לַאֲוִיר הָעוֹלָם, (דניאל ב, כא) : מְהַעְדֵּה מַלְכִין וּמְהָקֵים מַלְכִין. אָמַר לָהֶם, מִתְּחִלָּה שֶׁקֶר אַתֶּם אוֹמְרִים, כִּי אֲנִי הוּא אֲדוֹן הָעוֹלָם וַאֲנִי בָּרָאתִי עַצְמִי וְאֶת נִילוּס, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כט, ג) : לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה קִבֵּץ כָּל חַכְמֵי מִצְרַיִם, אָמַר לָהֶם, שְׁמַעְתֶּם שְׁמוֹ שֶׁל אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ, אָמְרוּ לוֹ שָׁמַעְנוּ שֶׁבֶּן חֲכָמִים הוּא וּבֶן מַלְכֵי קֶדֶם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְעַצְמְכֶם קְרָאתֶם חֲכָמִים וְלִי בֶּן חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה יט, יא) : חַכְמֵי יֹעֲצֵי פַרְעֹה עֵצָה נִבְעָרָה אֵיךְ תֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה בֶּן חֲכָמִים אֲנִי בֶּן מַלְכֵי קֶדֶם. רְאֵה מַה כְּתִיב בָּהֶן (ישעיה יט, יא) : אַךְ אֱוִלִים שָׂרֵי צֹעַן חַכְמֵי יֹעֲצֵי פַרְעֹה, (ישעיה כט, יד) : וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו וּבִינַת נְבֹנָיו תִּסְתַּתָּר. הֲשִׁיבָם אֱלוֹהַּ שֶׁלָּכֶם אֵינִי יוֹדֵעַ מִי הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר : מִי ה׳ אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע מִי ה׳ אָמַרְתָּ, בְּמִי אַתָּה לוֹקֶה, מִ׳ אַרְבָּעִים, י׳ עֲשָׂרָה, הֵם חֲמִשִּׁים מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ח, טו) : וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא, וְעַל הַיָּם מַהוּ אוֹמֵר (שמות יד, לא) : וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה, כַּמָּה לָקוּ בְּאֶצְבַּע עֶשֶׂר מַכּוֹת, חֲשֹׁב חֲמִשָּׁה אֶצְבָּעוֹת שֶׁבַּיָּד הַגְּדוֹלָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד עֶשֶׂר מַכּוֹת, הֲרֵי חֲמִשִּׁים.

דָּבָר אַחֵר, מִי ה׳, סָרַס אוֹתוֹ, מִי יָם, הַיָּם הוֹדִיעֲךָ ה׳, אַתָּה אָמַרְתָּ : מִי ה׳, עָתִיד אַתָּה לוֹמַר (שמות ט, כז) : ה׳ הַצַּדִּיק. אַתָּה אָמַרְתָּ : לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה׳, עָתִיד אַתָּה לוֹמַר (שמות י, טז) : חָטָאתִי לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם. אַתָּה אָמַרְתָּ : וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלֵּחַ, אִלּוּ הָיָה שָׁם אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל הַזָּקֵן הָיִיתִי נוֹתֵן הַסֵּל וְהַמַּגְרֵפָה עַל כְּתֵפוֹ.

טו וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ, אָמְרוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁמָּא תֹּאמַר שִׁנִּינוּ אוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן שֶׁאָמַר לָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאָמַרְנוּ לוֹ : כֹּה אָמַר ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וּבִשְׁבִיל כָּךְ הִקְשָׁה כְּנֶגְדֵּנוּ, חָזְרוּ וְאָמְרוּ : אֱלֹהֵי הָעִבְרִים. פֶּן יִפְגָּעֵנוּ בַּדֶּבֶר אוֹ בֶחָרֶב, לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא פֶּן יִפְגָּעֲךָ, מַהוּ פֶּן יִפְגָּעֵנוּ, לְלַמֶּדְךָ שֶׁנְּהֵגוּ בּוֹ כָּבוֹד, לְלַמֶּדְךָ שֶׁחַיָּב אָדָם לַחְלֹק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת.

טז וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. מַהוּ לָמָּה, אָמַר לָהֶם אַתֶּם לָמָּה, וְדִבְרֵיכֶם לָמָּה. לְכוּ לְסִבְלֹתֵיכֶם.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי פָּנוּי הָיָה מֵעֲבוֹדַת פָּרֶךְ, אָמַר לָהֶם פַּרְעֹה בִּשְׁבִיל שֶׁאַתֶּם פְּנוּיִים אַתֶּם אוֹמְרִים (שמות ה, ח) : נֵלְכָה וְנִזְבְּחָה לֵאלֹהֵינוּ, לְכוּ לְסִבְלוֹתֵיכֶם.

יז וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה הֵן רַבִּים עַתָּה עַם הָאָרֶץ, אָמַר לָהֶם אִם אֶלֶף אֲנָשִׁים אַתֶּם מְבַקְּשִׁים אוֹ אַלְפַּיִם הָיִיתִי נוֹתֵן, שֶׁמָּא שִׁשִּׁים רִבּוֹא אַתֶּם מְבַקְּשִׁים, לְכוּ לְסִבְלֹתֵיכֶם.

דָּבָר אַחֵר, אָמַר רַבִּי נְהוֹרָאי מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלֹּא יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אֶלָּא שְׁנַיִם מִשִּׁשִּׁים רִבּוֹא, נֶאֱמַר בַּמִּדְבָּר (יחזקאל כ, יג) : וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי [עליכם] עֲלֵיהֶם בַּמִּדְבָּר לְכַלּוֹתָם, וְנֶאֱמַר בְּמִצְרַיִם (יחזקאל כ, ח) : לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם, מַה בַּמִּדְבָּר לֹא נִשְׁתַּיְּרוּ בָּם אֶלָּא שְׁנַיִם מִשִּׁשִּׁים רִבּוֹא, אַף בְּמִצְרַיִם לֹא נִשְׁתַּיְּרוּ בָּם אֶלָּא שְׁנַיִם מִשִּׁשִּׁים רִבּוֹא, הֵן רַבִּים עַתָּה עַם הָאָרֶץ.

יח וַיְצַו פַּרְעֹה בַּיּוֹם הַהוּא, מְלַמֵּד עַל הָרָשָׁע שֶׁלֹּא עִכֵּב לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶן רָע. וְזוֹ הָיְתָה גְּזֵרָה רְבִיעִית. וְהַנֹּגְשִׁים אָצִים לֵאמֹר, אֵלּוּ הַמִּצְרִיִּים. הַשּׁוֹטְרִים, אֵלּוּ זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל. לֹא תֹאסִפוּן לָתֵת תֶּבֶן לָעָם וְאֶת מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁחֶשְׁבּוֹן הָיָה עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד כַּמָּה לְבֵנִים יַעֲשׂוּ בְּיוֹם, וּלְכָךְ הֶעֱבִיד בָּהֶן בַּתְּחִלָּה בְּפֶה רַךְ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשׂוּ הַלְּבֵנִים בְּכָל כֹּחָם וְלִרְאוֹת כָּל יְכֹלֶת שֶׁלָּהֶם, וּלְפִי מִסְפַּר שֶׁעָשׂוּ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת כָּל הַיָּמִים. כִּי נִרְפִּים הֵם, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, הִתְחִיל מְחָרֵק עֲלֵיהֶם שִׁנָּיו וְאוֹמֵר: נִרְפִּים אַתֶּם, לְשׁוֹן טִנּוּף הוּא, יִשְׁתַּחֲקוּ עַצְמוֹתָיו, קְדוֹשִׁים הֵם. עַל כֵּן הֵם צֹעֲקִים לֵאמֹר וגו׳ תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה עַל הָאֲנָשִׁים, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ בְיָדָם מְגִלּוֹת שֶׁהָיוּ מִשְׁתַּעְשְׁעִין בָּהֶם מִשַּׁבָּת לְשַׁבָּת, לוֹמַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹאֲלָן, לְפִי שֶׁהָיוּ נָחִין בְּשַׁבָּת, אָמַר לָהֶן פַּרְעֹה, תִּכְבַּד הָעֲבוֹדָה עַל הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ בָהּ וְאַל יִשְׁעוּ וגו׳, אַל יְהוּ מִשְׁתַּעַשְׁעִין וְאַל יְהוּ נִפְיָשִׁין בְּיוֹם הַשַּׁבָּת.

יט וַיֵּצְאוּ נֹגְשֵׁי הָעָם וְשֹׁטְרָיו, כֵּיוָן שֶׁגָּזַר כֵּן הָלַךְ מֹשֶׁה לְמִדְיָן וְעָשָׂה שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְאַהֲרֹן הָיָה יוֹשֵׁב בְּמִצְרַיִם, וְאוֹתָהּ שָׁעָה הֶחֱזִיר מֹשֶׁה אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו [במדין] לְמִדְיָן. אַתֶּם קְחוּ לָכֶם תֶּבֶן, וַיָּפֶץ הָעָם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה מֹשֶׁה בְּמִדְיָן, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמָחָר אֲנִי מֵבִיא עֲלֵיהֶם מַכּוֹת, וְהֵם אוֹמְרִים פַּרְעֹה חוֹטֵא וְאָנוּ לוֹקִין. כֵּיוָן שֶׁיִּשְׂרָאֵל יוֹצְאִין לְהָבִיא תֶּבֶן וְלַעֲשׂוֹת, הָיָה הַמִּצְרִי רוֹאֵהוּ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, וּמְשַׁבֵּר אֶת שׁוֹקָיו, לְפִיכָךְ וַיָּפֶץ הָעָם. וְהַנֹּגְשִׁים אָצִים לֵאמֹר, אֵלּוּ מִצְרִיִּים הָרְשָׁעִים שֶׁהָיוּ דּוֹחֲקִים בָּהֶן וְאוֹמְרִים לָהֶם: כַּלּוּ מַעֲשֵׂיכֶם, אֲבָל הַשּׁוֹטְרִים לֹא הָיוּ אָצִים, שֶׁהֵם כְּשֵׁרִים וְהָיוּ רוֹאִין אוֹתָן בְּצָרָה גְּדוֹלָה וְלֹא הָיוּ דּוֹחֲקִין עֲלֵיהֶם.

כ וַיֵּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁהָיוּ כְּשֵׁרִים וּמָסְרוּ עַצְמָן עַל יִשְׂרָאֵל וְסָבְלוּ מַכּוֹת כְּדֵי לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם, וּלְפִיכָךְ זָכוּ לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא, טז) : אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וגו׳. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵם לָקוּ עֲלֵיהֶם, לְפִיכָךְ יִזְכּוּ לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְנִתְמַנּוּ נְבִיאִים עֲלֵיהֶם. וַיָּבֹאוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעָקוּ, תֶּבֶן אֵין נִתָּן לַעֲבָדֶיךָ. וַיִּרְאוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתָם בְּרָע לֵאמֹר. וַיִּפְגְּעוּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן נִצָּבִים, אַחַר שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים נִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל מֹשֶׁה בְּמִדְיָן וְאָמַר לוֹ (שמות ד, יט) : לֵךְ שֻׁב מִצְרָיִם, בָּא מֹשֶׁה מִמִּדְיָן וְאַהֲרֹן מִמִּצְרָיִם, וַיִּפְגְּעוּ בָּהֶן שׁוֹטְרֵי יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהָיוּ יוֹצְאִין מִלִּפְנֵי פַּרְעֹה. מַהוּ נִצָּבִים, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה דָּתָן וַאֲבִירָם הָיוּ עִמָּהֶן, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן (במדבר טז, כז) : וְדָתָן וַאֲבִירָם יָצְאוּ נִצָּבִים, הִתְחִילוּ מְחָרְפִין וּמְגַדְּפִין כְּלַפֵּי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

כא וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יֵרֶא ה׳ עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט, אִם בֶּאֱמֶת בָּאתֶם מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יִשְׁפֹּט בֵּינֵינוּ וּבֵין פַּרְעֹה, וְאִם מֵעַצְמְכֶם בָּאתֶם יִשְׁפֹּט ה׳ בֵּינֵינוּ וּבֵינֵיכֶם.

אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת רֵיחֵנוּ, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר מִן הַמַּכּוֹת שֶׁהָיוּ מַכִּין אוֹתָם הָיָה רֵיחָן מַבְאִישׁ. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר מֵאוֹתָן שֶׁהָיוּ מְשַׁקְּעִין בַּבִּנְיָן הָיוּ מֵתִים וְרֵיחָן מַבְאִישׁ. וְרַבִּי חִיָּא אָמַר מָשָׁל לִנְבֵלָה שֶׁהָיְתָה נְתוּנָה בְּזָוִית וְעָפָר מְכֻסֶּה עָלֶיהָ וְאֵין רֵיחָהּ עוֹלֶה, וּבָא אַחֵר וְגִלָּה אוֹתָהּ וְהָלַךְ רֵיחָהּ. כָּךְ אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמשֶׁה, משֶׁה, רֵיחַ הָיָה בְּיַד מִצְרַיִם שֶׁאֲנַחְנוּ עֲתִידִין לִגְאֹל, וּבָאתֶם וַעֲכַרְתֶּם אוֹתוֹ. לָתֵת חֶרֶב בְּיָדָם לְהָרְגֵנוּ, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי בְּרַבִּי שָׁלוֹם אָמְרוּ לוֹ לְמשֶׁה לְמָה אָנוּ דּוֹמִין לְשֶׁה שֶׁבָּא הַזְּאֵב לִטֹּל אוֹתוֹ, רָץ הָרוֹעֶה אַחֲרָיו לְהַצִּילוֹ מִפִּי הַזְּאֵב, בֵּין הָרוֹעֶה וּבֵין הַזְּאֵב נִבְקַעַת הַשֶּׂה. כָּךְ אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל משֶׁה מִבֵּינְךָ לְבֵין פַּרְעֹה אָנוּ מֵתִים.

כב וַיָּשָׁב משֶׁה אֶל ה׳ וַיֹּאמַר לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בָּא משֶׁה וְהֵשִׁיב דְּבָרִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ: לָמָּה הֲרֵעֹתָה וגו׳, מַהוּ ה׳ לָמָּה הֲרֵעֹתָה, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, בָּשָׂר וָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ לָמָּה אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן, הוּא כּוֹעֵס עָלָיו, וּמשֶׁה אָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה, אֶלָּא כָּךְ אָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נָטַלְתִּי סֵפֶר בְּרֵאשִׁית וְקָרָאתִי בוֹ וְרָאִיתִי מַעֲשֵׂיהֶן שֶׁל דּוֹר הַמַּבּוּל הֵיאַךְ נִדּוֹנוּ, מִדַּת הַדִּין הָיְתָה, וּמַעֲשֵׂה דּוֹר הַפְּלָגָה וְשֶׁל סְדוֹמִיִּים הֵיאַךְ נִדּוֹנוּ, וּמִדַּת הַדִּין הָיְתָה. הָעָם הַזֶּה מֶה עָשׂוּ שֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ מִכָּל הַדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ, וְאִם בִּשְׁבִיל שֶׁאָמַר אַבְרָהָם אָבִינוּ (בראשית טו, ח): בַּמֶּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה, וְאָמַרְתָּ לוֹ (בראשית טו, יג): יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ, אִם כֵּן הֲרֵי עֵשָׂו וְיִשְׁמָעֵאל מִבָּנָיו, וְהֵן צְרִיכִין לְהִשְׁתַּעְבֵּד כְּמוֹ הֵם, וַאֲפִלּוּ כֵּן הָיָה לוֹ לְהִשְׁתַּעְבֵּד דּוֹרוֹ שֶׁל יִצְחָק, אוֹ דּוֹרוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, לֹא לָעָם הַזֶּה שֶׁהוּא בְּדוֹרִי. וְאִם תֹּאמַר מָה אִכְפַּת לִי, אִם כֵּן לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי. וּמֵאָז בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע וגו׳, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בֶּן חָמָא אָמַר לְפָנָיו שִׁמְךָ הַגָּדוֹל גִּבּוֹר וְנוֹרָא הוּא וְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מִתְיָרְאִין מִמֶּנּוּ, וּפַרְעֹה הָרָשָׁע שָׁמַע שִׁמְעֲךָ וְהֵזִיד. מַהוּ וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ וַדַּאי. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁאַתָּה עָתִיד לְהַצִּילָם, אֶלָּא מָה אִכְפַּת לְךָ בְּאוֹתָן הַנִּתּוּנִים תַּחַת הַבִּנְיָן. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִּקְּשָׁה מִדַּת הַדִּין לִפְגֹּעַ בְּמשֶׁה, וְכֵיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁבִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל הוּא אוֹמֵר, לֹא פָּגְעָה בוֹ מִדַּת הַדִּין.

כג וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל משֶׁה עַתָּה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה, בְּמִלְחֲמוֹת פַּרְעֹה אַתָּה רוֹאֶה וְאֵין אַתָּה רוֹאֶה בַּמִּלְחָמוֹת שֶׁל שְׁלשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהֶן נְקָמָה יְהוֹשֻׁעַ תַּלְמִידְךָ, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁנָּטַל משֶׁה עַכְשָׁיו אֶת הַדִּין שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לָאָרֶץ.

סדר וארא

פרשה ו

א וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה׳ וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (קהלת ב, יב): וּפָנִיתִי אֲנִי לִרְאוֹת חָכְמָה וְהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת כִּי מֶה הָאָדָם שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר כְּבָר עֲשׂוּהוּ, הַפָּסוּק הַזֶּה נֶאֱמַר עַל שְׁלֹמֹה וְעַל מֹשֶׁה, עַל שְׁלֹמֹה כֵּיצַד, כְּשֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל נָתַן בָּהּ מִצְוֹת עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְנָתַן לַמֶּלֶךְ מִקְצַת מִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז, טז): לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים וְכֶסֶף וְזָהָב וגו׳ וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ, עָמַד שְׁלֹמֹה וְהֶחְכִּים עַל גְּזֵרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לָמָּה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים, לֹא בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יָסוּר לְבָבוֹ אֲנִי אַרְבֶּה וְלִבִּי לֹא יָסוּר. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עָלְתָה יו״ד שֶׁבְּיַרְבֶּה וְנִשְׁתַּטְּחָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמְרָה רִבּוֹן הָעוֹלָמִים לֹא כָּךְ אָמַרְתָּ אֵין אוֹת בְּטֵלָה מִן הַתּוֹרָה לְעוֹלָם, הֲרֵי שְׁלֹמֹה עוֹמֵד וּמְבַטֵּל אוֹתִי, וְשֶׁמָּא הַיּוֹם יְבַטֵּל אַחַת וּלְמָחָר אַחֶרֶת עַד שֶׁתִּתְבַּטֵּל כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁלֹמֹה וְאֶלֶף כַּיּוֹצֵא בּוֹ יִהְיוּ בְּטֵלִין וְקוֹצָה מִמֵּךְ אֵינִי מְבַטֵּל. וּמִנַּיִן שֶׁבִּטֵּל אוֹתָהּ מִן הַתּוֹרָה וְחָזַר לַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יז, טו): שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא תִקְרָא שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ. וְהֵיכָן חָזַר (במדבר יג, טז): וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ. וּשְׁלֹמֹה שֶׁהִרְהֵר לְבַטֵּל אוֹת מִן הַתּוֹרָה מַה כְּתִיב בּוֹ (משלי ל, א): דִּבְרֵי אָגוּר בֶּן יָקֵה, שֶׁאִגֵּר דִּבְרֵי תוֹרָה וְהֶקִיאָן. (משלי ל, א): נְאֻם הַגֶּבֶר לְאִיתִיאֵל, דָּבָר זֶה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים, לֹא אָמַר לוֹ אֶלָּא בִּשְׁבִיל: לֹא יָסוּר לְבָבוֹ. (משלי ל, א): לְאִיתִיאֵל, שֶׁאָמַר אִתִּי אֵל, וְאֵכָל, מַה כְּתִיב בֵּיהּ (מלכים א יא, ד): וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי נוֹחַ לוֹ לִשְׁלֹמֹה שֶׁיְּהֵא גוֹרֵף בִּיבִין שֶׁלֹּא נִכְתַּב עָלָיו הַמִּקְרָא הַזֶּה, וּלְכָךְ אָמַר שְׁלֹמֹה עַל עַצְמוֹ (קהלת ב, יב): וּפָנִיתִי אֲנִי לִרְאוֹת חָכְמָה וְדַעַת הוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת, אָמַר שְׁלֹמֹה מַה שֶּׁהָיִיתִי מַחְכִּים עַל דִּבְרֵי תוֹרָה וְהָיִיתִי מַרְאֶה לְעַצְמִי שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ דַּעַת הַתּוֹרָה, וְאוֹתוֹ הַבִּינָה וְאוֹתוֹ הַדַּעַת, שֶׁל הוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת הָיוּ. לָמָּה, כִּי מֶה הָאָדָם שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר כְּבָר עָשׂוּהוּ, מִי הוּא שֶׁיִּהְיֶה רַשַּׁאי לְהַרְהֵר אַחַר מִדּוֹתָיו וּגְזֵרוֹתָיו שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דְּבָרִים אֲשֶׁר הֵם חֲצוּבִים מִלְּפָנָיו, שֶׁכָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁיּוֹצֵא מִלְּפָנָיו טֶרֶם הוּא נִמְלָךְ בַּפָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּמוֹדִיעַ לָהֶם הַדָּבָר כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ וְיָעִידוּ כֵּלָּן כִּי דִּינוֹ דִּין אֱמֶת וּגְזֵרוֹתָיו אֱמֶת וְכָל דְּבָרָיו בְּהַשְׂכֵּל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ל, ה): כָּל אִמְרַת אֱלוֹהַּ צְרוּפָה, וְאוֹמֵר (דניאל ד, יד): בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָמָא, שֶׁלְּפִי שֶׁהִרְהַרְתִּי אַחַר מַעֲשָׂיו נִכְשַׁלְתִּי, כֵּיצַד נֶאֱמַר עַל מֹשֶׁה לְפִי שֶׁכְּבָר הוֹדִיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁלֹּא יַנִּיחַ אוֹתָם פַּרְעֹה לֵילֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג, יט): וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ, וַאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת לִבּוֹ, וּמֹשֶׁה לֹא שָׁמַר אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֶלָּא בָּא לְהִתְחַכֵּם עַל גְּזֵרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהִתְחִיל אוֹמֵר: ה׳ לָמָּה הֲרֵעוֹתָה לָעָם הַזֶּה, הִתְחִיל לָדוּן לְפָנָיו [כמו שכתוב למעלה]. וְעַל זֶה נֶאֱמַר שֶׁאוֹתָהּ חָכְמָה וָדַעַת שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁל הוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת הָיוּ. כִּי מֶה הָאָדָם שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ, וְכִי מָה הָיָה לוֹ לְהַרְהֵר אַחַר מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵת אֲשֶׁר כְּבָר עָשׂוּהוּ, מַה שֶּׁכְּבָר גִּלָּה לוֹ שֶׁהוּא עָתִיד לְחַזֵּק אֶת לִבּוֹ בַּעֲבוּר לַעֲשׂוֹת לוֹ דִּין תַּחַת אֲשֶׁר הֶעֱבִידָם בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה, וְעַל דָּבָר זֶה בִּקְּשָׁה מִדַּת הַדִּין לִפְגֹּעַ בְּמֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה, וּלְפִי שֶׁנִּסְתַּכֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁבִּשְׁבִיל צַעַר יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר כֵּן חָזַר וְנָהַג עִמּוֹ בְּמִדַּת רַחֲמִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה׳.

ב דָּבָר אַחֵר, וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (קהלת ז, ז): כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם וִיאַבֵּד אֶת לֵב מַתָּנָה, כְּשֶׁחָכָם מִתְעַסֵּק בִּדְבָרִים הַרְבֵּה מְעַרְבְּבִין אוֹתוֹ מִן הַחָכְמָה, וִיאַבֵּד אֶת לֵב מַתָּנָה, מִן הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מַתָּנָה בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם.

דָּבָר אַחֵר, כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם, הַמִּתְעַסֵּק בְּצָרְכֵי צִבּוּר מְשַׁכֵּחַ תַּלְמוּדוֹ, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי שִׁשִּׁים הֲלָכוֹת לְמִדַנִי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פְּדָיָה בַּחֲרִישַׁת הַקֶּבֶר, וְכֻלָּן נִשְׁתַּכְּחוּ מִמֶּנִּי בִּשְׁבִיל שֶׁהָיִיתִי עוֹסֵק בְּצָרְכֵי צִבּוּר.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם, זֶה מֹשֶׁה. עוֹשֶׁק שֶׁעָשְׁקוּ אוֹתוֹ דָּתָן וַאֲבִירָם, יְהוֹלֵל חָכָם, עִרְבְּבוּ אוֹתוֹ. וִיאַבֵּד אֶת לֵב מַתָּנָה, וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מִתְאַבֵּד, אֶלָּא הֵם שֶׁהִקְנִיטוּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ (שמות ה, כא): יֵרֶא ה' עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט, וְאַף הוּא מַקְפִּיד וְאוֹמֵר (שמות ה, כג): וּמֵאָז בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי הִכְתַּבְתִּי עָלֶיךָ שֶׁאַתָּה עָנִו וְאַתָּה מַקְפִּיד עַל דְּבָרַי, חַיֶּיךָ יֵשׁ לְךָ לֵידַע, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ז, ח): טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ, טוֹבָה אַחֲרִיתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל מֵרֵאשִׁית שֶׁנָּתַתִּי לָהֶם בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ו, א): וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עַתָּה תִרְאֶה, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִּקְשָׁה מִדַּת הַדִּין לִפְגֹּעַ בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְכִי בָּשָׂר וָדָם אֲנִי בְּמִדּוֹתַי שֶׁאֵינִי מְרַחֵם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'. וְרַבִּי יוֹסֵי בֶּן רַבִּי חֲנִינָא אָמַר: אֱלֹהִים עַל הַמִּצְרִיִּים, אֲנִי ה', עַל יִשְׂרָאֵל.

ג דָּבָר אַחֵר, וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה, רַבִּי מֵאִיר אָמַר מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהָיָה מַשִּׂיא בִּתּוֹ, קָרָא לְקַרְתָּנִי אֶחָד לִהְיוֹת סַרְסוּר בֵּינֵיהֶן, הִתְחִיל מְדַבֵּר בְּגַסּוּת כְּנֶגְדּוֹ, אָמַר הַמֶּלֶךְ מִי הֵגִיס אֶת לִבְּךָ לֹא אֲנִי הוּא שֶׁעָשִׂיתִיךָ סַרְסוּר. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה מִי גָּרַם לְךָ שֶׁתַּרְבֶּה דְבָרִים הַלָּלוּ אֲנִי הוּא שֶׁגִּדַּלְתִּי לְךָ. וְרַבִּי יְהוּדָה אָמַר כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתָּ לִי (שמות ג, י): לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה, בְּמִדַּת רַחֲמִים אָמַרְתָּ לִי שֶׁאַתָּה עָתִיד לְגָאֲלָן, שֶׁמָּא עַד שֶׁבָּאתִי נֶהְפְּכָה לְמִדַּת הַדִּין. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי ה', בְּמִדַּת רַחֲמִים אֲנִי עוֹמֵד, הֱוֵי: וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'.

ד וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה חֲבָל עַל דְּאָבְדִין וְלָא מִשְׁתַּכְּחִין, הַרְבֵּה פְּעָמִים נִגְלֵיתִי עַל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי וְלֹא הוֹדַעְתִּי לָהֶם כִּי שְׁמִי ה' כְּשֵׁם שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ וְלֹא הִרְהַרוּ אַחַר מִדּוֹתַי, אָמַרְתִּי לְאַבְרָהָם (בראשית יג, יז): קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ וגו', בִּקֵּשׁ לִקְבֹּר שָׂרָה וְלֹא מָצָא עַד שֶׁקָּנָה בִּדְמִים וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מִדּוֹתַי, אָמַרְתִּי לְיִצְחָק (בראשית כו, ג): גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ וגו', בִּקֵּשׁ לִשְׁתּוֹת מַיִם וְלֹא מָצָא אֶלָּא (בראשית כו, כ): וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם רֹעֵי יִצְחָק, וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מִדּוֹתַי. אָמַרְתִּי לְיַעֲקֹב (בראשית כח, יג): הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ וגו', בִּקֵּשׁ מָקוֹם לִנְטוֹת אָהֳלוֹ וְלֹא מָצָא עַד שֶׁקָּנָה בְּמֵאָה קְשִׂיטָה, וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מִדּוֹתַי וְלֹא שְׁאָלַנִי מַה שְׁמִי כְּשֵׁם שֶׁשָּׁאַלְתָּ אַתָּה, וְאַתָּה תְּחִלַּת שְׁלִיחוּתִי אָמַרְתָּ לִי מַה שְׁמִי, וּלְבַסּוֹף אָמַרְתָּ (שמות ה, כג): וּמֵאָז בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְגַם הֲקִמֹּתִי אֶת בְּרִיתִי, שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁאֶתֵּן לָהֶם אֶת הָאָרֶץ וְלֹא הִרְהַרוּ אַחֲרַי. וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁהֵן לֹא הִרְהַרוּ אַחֲרַי, וְגַם אַף עַל פִּי שֶׁיִּשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר לֹא הָיוּ נוֹהֲגִין כַּשּׁוּרָה, שָׁמַעְתִּי נַאֲקָתָם בַּעֲבוּר הַבְּרִית שֶׁכָּרַתִּי עִם אֲבוֹתֵיהֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שמות ו, ה): וָאֶזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי. לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֵין לָכֵן אֶלָּא לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ג, יד): וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי, נִשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּגְאָלֵם, שֶׁלֹּא יִירָא מֹשֶׁה שֶׁמָּא מִדַּת הַדִּין יְעַכֵּב גְּאֻלָּתָן. וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת

מִצְרַיִם, אַרְבַּע גְּאֻלּוֹת יֵשׁ כָּאן, וְהוֹצֵאתִי, וְהִצַּלְתִּי, וְגָאַלְתִּי, וְלָקַחְתִּי. כְּנֶגֶד אַרְבַּע גְּזֵרוֹת שֶׁגָּזַר עֲלֵיהֶן פַּרְעֹה. וּכְנֶגְדָּן תִּקְּנוּ חֲכָמִים אַרְבַּע כּוֹסוֹת בְּלֵיל הַפֶּסַח, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (תהלים קטז, יג) : כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם ה׳ אֶקְרָא, וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת יָדִי, אֶעֱשֶׂה לָהֶן מַה שֶּׁאָמַרְתִּי לַאֲבוֹתֵיהֶן שֶׁאֶתֵּן לָהֶם אֶת הָאָרֶץ וְיִהְיוּ יוֹרְשִׁין אוֹתָהּ בִּזְכוּתָן.

ה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה וגו׳, הָיָה קָשֶׁה בְּעֵינֵיהֶם לִפְרֹשׁ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְכֵן יְחֶזְקֵאל מְפָרֵשׁ וְאוֹמֵר (יחזקאל כ, ז) : אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו הַשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אַל תִּטַּמָּאוּ, רְאֵה מַה כְּתִיב (יחזקאל כ, ח) : אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ, בֹּא דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם, הַמָּשָׁל אוֹמֵר מִן שִׁטַּיָּא לֵית הֲנָיָא אֶלָּא מִן קִצַּיָּא. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה׳ וגו׳.

פרשה ז

א וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי יד, כג) : בְּכָל עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתָר וּדְבַר שְׂפָתַיִם אַךְ לְמַחְסוֹר, בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁאָדָם נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה הוּא נוֹטֵל עֲלֵיהֶן שָׂכָר, יָכוֹל אַף בְּדִבְרֵי בַּטָּלָה כֵּן, תַּלְמוּד לוֹמַר : וּדְבַר שְׂפָתַיִם אַךְ לְמַחְסוֹר, אַתָּה מוֹצֵא לֹא הָיָה יוֹסֵף רָאוּי לִנָּתֵן בְּבֵית הָאֲסוּרִין אֶלָּא עֶשֶׂר שָׁנִים מִפְּנֵי שֶׁהוֹצִיא דִבָּה עַל עֶשֶׂרֶת אֶחָיו, וְעַל יְדֵי שֶׁאָמַר לְשַׂר הַמַּשְׁקִים (בראשית מ, יד) : כִּי אִם זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ וְהִזְכַּרְתַּנִי אֶל פַּרְעֹה, נִתּוֹסַף לוֹ עוֹד שְׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מא, א) : וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּמֹשֶׁה בַּתְּחִלָּה הָיָה רָאוּי הַדִּבּוּר לְהִתְיַחֵד עָלָיו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל יְדֵי שֶׁאָמַר (שמות ד, יג) : שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח, נֶאֱמַר לוֹ (שמות ד, יד) : הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי, וְאַף כָּאן (שמות ו, יב) : הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וגו׳, וְהָיָה רָאוּי לֵעָשׂוֹת כָּל הַנִּסִּים עַל יָדוֹ, וּבִשְׁבִיל זֶה נִתְיַחֵד הַדִּבּוּר עָלָיו וְעַל אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן,

ב הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב לג, כט) : הֵן כָּל אֵלֶּה יִפְעַל אֵל פַּעֲמַיִם שָׁלוֹשׁ עִם גָּבֶר, שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים מַמְתִּין לָאָדָם שֶׁאִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה מוּטָב, וְאִם לָאו הוּא מְגַלְגֵּל עָלָיו אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה (שמות ג, י) : לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה, אָמַר תְּחִלָּה (שמות ד, א) : וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי, וְאַחַר כָּךְ אָמַר (שמות ד, י) : לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי, וְאַחַר כָּךְ אָמַר (שמות ד, יג) : שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח, הֲרֵי שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא חָזַר בִּדְבָרָיו וְאָמַר (שמות ו, יב) : הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי, נִתְיַחֵד הַדִּבּוּר עַל אַהֲרֹן עִמּוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב : וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן.

ג וַיְצַוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו׳. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּנַי סַרְבָּנִים הֵן, רַגְזָנִין הֵן, טַרְחָנִין הֵן, עַל מְנָת כֵּן תִּהְיוּ מְקַבְּלִים עֲלֵיכֶם שֶׁיִּהְיוּ מְקַלְּלִין אֶתְכֶם, שֶׁיִּהְיוּ מְסַקְּלִים אֶתְכֶם בַּאֲבָנִים. וְאֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֱיוּ נוֹהֲגִין בּוֹ כָּבוֹד וְחִלְקוּ כָּבוֹד לַמַּלְכוּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת בּוֹ אֶת הַדִּין. וְכֵן עָשָׂה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יא, ח) : וְיָרְדוּ כָל

עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלַי, לֹא אָמַר עָלָיו אֶלָּא עַל עֲבָדָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר אַתֶּם וּמַלְכְּכֶם הוּא בְּעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, ל) : וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה, וּלְכָךְ לֹא פִּרְסֵם אוֹתוֹ כְּדֵי לַחְלוֹק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת. רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר מַהוּ וַיְצַוֵּם, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שַׁתְּפוּ הָרָאשִׁים שֶׁבֵּינֵיהֶן עִמָּכֶם, שֶׁכָּךְ אַתָּה מוֹצֵא כָּתוּב אַחֲרָיו : אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵּית אֲבוֹתָם.

ד דָּבָר אַחֵר, אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, אָמַר רַבִּי לֵוִי מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס וְנָטַע בּוֹ אִילָנֵי סְרַק וְאִילָנֵי מַאֲכָל, אָמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו מַה הַנָּאָה יֵשׁ לְךָ בְּאִילָנֵי סְרַק הַלָּלוּ, אָמַר לָהֶם כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לְאִילָנֵי מַאֲכָל כָּךְ אֲנִי צָרִיךְ לְאִילָנֵי סְרַק, שֶׁאִלּוּלֵי אִילָנֵי סְרַק מֵהֵיכָן הָיִיתִי עוֹשֶׂה לִי מֶרְחֲצָאוֹת וְכִבְשׁוֹנוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר : אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פַּרְעֹה, כְּשֵׁם שֶׁקִּלּוּסוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹלֶה לוֹ מִגַּן עֵדֶן מִפִּי הַצַּדִּיקִים, כָּךְ עוֹלֶה מִגֵּיהִנֹּם מִפִּי הָרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פד, ז) : עֹבְרֵי בְּעֵמֶק הַבָּכָא מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ, מַהוּ מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ, שֶׁמּוֹרִידִין דְּמָעוֹת כְּמַעְיָנוֹת עַד שֶׁמְּצַנְּנִין אֶת גֵּיהִנֹּם בְּדִמְעוֹתֵיהֶן, וּמִשָּׁם הַקִּלּוּס עוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פד, ז) : גַּם בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה, מָה הֵם אוֹמְרִים, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, יָפָה אָמַרְתָּ, יָפָה דַּנְתָּ, יָפָה טִהַרְתָּ, יָפָה טִמֵּאתָ, יָפָה חִיַּבְתָּ, יָפָה לִמַּדְתָּ, יָפָה הוֹרֵיתָ. וַעֲתִידָה גַּן עֵדֶן לִהְיוֹת צוֹעֶקֶת וְאוֹמֶרֶת תֵּן לִי צַדִּיקִים אֵין לִי עֵסֶק בִּרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לא, ז) : שָׂנֵאתִי הַשֹּׁמְרִים הַבְלֵי שָׁוְא. וּלְמִי אֲנִי מְבַקֶּשֶׁת, לְאוֹתָן שֶׁהָיוּ בְּטוּחִים עַל שְׁמֶךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לא, ז) : וַאֲנִי אֶל ה׳ בָּטָחְתִּי. וַעֲתִידָה גֵּיהִנֹּם לִהְיוֹת צוֹעֶקֶת וְאוֹמֶרֶת אֵין לִי עֵסֶק בַּצַּדִּיקִים, וּלְמִי אֲנִי מְבַקֶּשֶׁת לָרְשָׁעִים לְהַבְלֵי שָׁוְא לְאוֹתָן פּוֹעֲלֵי הַשָּׁוְא, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר תְּנוּ לָזֶה צַדִּיקִים וְלָזֶה רְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ל, טו) : לַעֲלוּקָה שְׁתֵּי בָנוֹת.

ה אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם [וכל המדרש כמו שמפרש בשיר השירים רבה]. וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת אֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִינָדָב, מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר בַּת עַמִינָדָב אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא אֲחוֹת נַחְשׁוֹן, אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה צָרִיךְ שֶׁיִּבְדֹּק בְּאַחֶיהָ, וּתְנֵינָן כֵּן רֹב בָּנִים דּוֹמִין לַאֲחֵי הָאֵם. וְאֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל וגו׳, בַּת פּוּטִיאֵל לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל, שֶׁהָיְתָה אִשְׁתּוֹ מִשְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת, מִשֵּׁבֶט יוֹסֵף שֶׁפִּטְפֵּט בִּיצִרוֹ, וּבָא מִצַּד אַחֵר מִיִּתְרוֹ שֶׁפִּטֵּם עֲגָלִים לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה. הֵם הַמְדַבְּרִים.

פרשה ח

א וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר ה׳ וגו׳ וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים כד, ז) : שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם, שְׁלֹמֹה אָמַר הַפָּסוּק הַזֶּה בְּשָׁעָה שֶׁהִכְנִיס הָאָרוֹן לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים עָשָׂה אָרוֹן שֶׁל עֶשֶׂר אַמּוֹת, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְפֶתַח בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה הַפֶּתַח שֶׁל עֶשֶׂר אַמּוֹת וְהָאָרוֹן שֶׁל עֶשֶׂר אַמּוֹת, וְאֵין עֲשָׂרָה אַמּוֹת יְכוֹלִין לְהִכָּנֵס בְּתוֹךְ עֶשֶׂר אַמּוֹת, וְעוֹד שֶׁהָיוּ טְעוּנִין בּוֹ, כֵּיוָן שֶׁבָּא לְהַכְנִיסוֹ לֹא הָיָה יָכוֹל, עָמַד שְׁלֹמֹה וְהָיָה מִתְבַּיֵּשׁ וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה לַּעֲשׂוֹת, הִתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל

לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה עָשָׂה שְׁלֹמֹה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הָלַךְ וְהֵבִיא אֲרוֹנוֹ שֶׁל דָּוִד וְאָמַר (דברי הימים ב ו, מב) : ה׳ אֱלֹהִים אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֶלְבּוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה חָיָה דָוִד, וְהַכֹּל מִמְּךָ לִדְרֹשׁ, שֶׁכֵּן דָּוִד אוֹמֵר (תהלים ל, ד) : ה׳ הֶעֱלִיתָ מִן שְׁאוֹל נַפְשִׁי חִיִּיתַנִי מִיָּרְדִי בוֹר, וְהָיָה שְׁלֹמֹה אוֹמֵר רִבּוֹן הָעוֹלָמִים עֲשֵׂה בִּזְכוּתוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב ו, מב) : זָכְרָה לְחַסְדֵּי דָוִיד עַבְדֶּךָ, מִיָּד נַעֲנָה, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (דברי הימים ב ו, ז, א) : וּכְכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל וְהָאֵשׁ יָרְדָה מֵהַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל הָעֹלָה וְהַזְּבָחִים וּכְבוֹד ה׳ מָלֵא אֶת הַבָּיִת, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת וְאוֹמֶרֶת (קהלת ד, ב) : וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ מִן הַחַיִּים אֲשֶׁר הֵמָּה חַיִּים עֲדֶנָּה. הִתְחִיל שְׁלֹמֹה אוֹמֵר (תהלים כד, ז) : שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד. אָמְרוּ לוֹ הַשְּׁעָרִים (תהלים כד, י) : מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד, אָמַר לָהֶם (תהלים כד, י) : ה׳ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה, כֵּיוָן שֶׁאָמַר לָהֶם כֵּן מִיָּד שָׁכְכוּ, אִלּוּלֵי כֵן בִּקְּשׁוּ לָרֹץ אֶת רֹאשׁוֹ לַהֲמִיתוֹ.

דָּבָר אַחֵר, מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד, לָמָּה קָרָא לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד, שֶׁהוּא חוֹלֵק כָּבוֹד לִירֵאָיו. כֵּיצַד, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ, וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹשִׁיב לִשְׁלֹמֹה עַל כִּסְאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א כט, כג) : וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא ה׳ לְמֶלֶךְ. וְהִרְכִּיב לְאֵלִיָּהוּ עַל סוּסוֹ. וּמַהוּ סוּסוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, סוּפָה וּסְעָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (נחום א, ג) : ה׳ בְּסוּפָה וּבִסְעָרָה דַרְכּוֹ וְעָנָן אֲבַק רַגְלָיו, וּכְתִיב (מלכים ב ב, יא) : וַיַּעַל אֵלִיָּהוּ בַּסְּעָרָה הַשָּׁמָיִם. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִּיטוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָסַר שַׁרְבִּיטוֹ לְמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד, כ) : וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אֵין לוֹבְשִׁין עֲטָרָה שֶׁלּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לְהַלְבִּישׁ עֲטָרָה שֶׁלּוֹ לְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. וּמַהוּ עֲטָרָה שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כֶּתֶם פָּז, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ה, יא) : רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב, וּכְתִיב (תהלים כא, ד) : תָּשִׁית לְרֹאשׁוֹ עֲטֶרֶת פָּז. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אֵין לוֹבְשִׁין לְבוּשׁוֹ, וְיִשְׂרָאֵל לוֹבְשִׁין לְבוּשׁוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּמַהוּ לְבוּשׁוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עֹז, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צג, א) : לָבֵשׁ ה׳ עֹז הִתְאַזָּר, וּנְתָנוֹ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט, יא) : ה׳ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן ה׳ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אֵין נִקְרָאִין בִּשְׁמוֹ, קֵיסָר אֲגוּסְטָא. וְאִם נִקְרָאִין בִּשְׁמוֹ הָיוּ מְמִיתִין אוֹתוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרָא לְמֹשֶׁה בִּשְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר : רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, פַּרְעֹה הָרָשָׁע עָשָׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כט, ג) : לִי יְאוֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי, לְפִיכָךְ יִרְאֶה אוֹתְךָ וְיֹאמַר שֶׁזֶּה אֱלוֹהַּ.

ב פַּרְעֹה הָיָה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה בְּנֵי אָדָם שֶׁעָשׂוּ עַצְמָן אֱלָהוּת וְהֵרֵעוּ לְנַפְשָׁם, וְאֵלּוּ הֵן : חִירָם, וּנְבוּכַדְנֶצַּר, וּפַרְעֹה, וְיוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה. חִירָם מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כח, ב) : אָמֹר לְנְגִיד צֹר וגו׳ וַתֹּאמֶר אֵל אָנִי. וּמִנַּיִן שֶׁשִּׁחֵת לְנַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כח, יז) : גָּבַהּ לִבְּךָ בְּיָפְיֶךָ שִׁחַתָּ חָכְמָתְךָ עַל יִפְעָתֶךָ עַל אֶרֶץ הִשְׁלַכְתִּיךָ לִפְנֵי מְלָכִים נְתַתִּיךָ לְרַאְוָה בָּךְ. נְבוּכַדְנֶצַּר מִנַּיִן, שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ, דִּכְתִיב (ישעיה יד, יד) : אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (ישעיה יד, טו) : אַךְ אֶל שְׁאוֹל תּוּרַד אֶל יַרְכְּתֵי בוֹר. מָה עָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִגְלָהוּ לַמִּדְבָּר עַד שֶׁהוּא בְּמַלְכוּתוֹ וְהֶאֱכִילוֹ עֵשֶׂב כַּבְּהֵמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ד, ל) : וְעִשְׂבָּא כְתוֹרִין יֵאכֵל. וְהָיוּ הַבְּהֵמוֹת וְהַחַיּוֹת רוֹאִין אוֹתוֹ בִּדְמוּת נְקֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (חבקוק כ, יז) : וְשֹׁד בְּהֵמוֹת יְחִיתָן מִדְּמֵי אָדָם וַחֲמַס אֶרֶץ קִרְיָה וגו׳, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז, ג) : וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם, וְעַל כָּל זֹאת (דניאל ז, ד) : וּלְבַב אֱנָשׁ יְהִיב לַהּ, דִּכְתִיב (דניאל ד, לא) : וְלִקְצָת יוֹמַיָּא אֲנָה נְבוּכַדְנֶצַּר עֵינַי לִשְׁמַיָּא נְטִלֵת וּמַנְדְּעִי עֲלַי יְתוּב, וּפַרְעֹה מִנַּיִן שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כט, ג) : לִי יְאוֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי, מְסָרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיַד אוֹיְבָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה מד, ל) :

כֹּה אָמַר ה׳ הִנְנִי נֹתֵן אֶת פַּרְעֹה חָפְרַע מֶלֶךְ מִצְרַיִם, מַהוּ חָפְרַע, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ה, יח) : וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ אֵת מִנְחַת הַזִּכָּרוֹן, וּכְתִיב (ישעיה יט, טז) : בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מִצְרַיִם כַּנָּשִׁים. יוֹאָשׁ מִנַּיִן שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ, דִּכְתִיב (דברי הימים ב כד, יז) : וְאַחֲרֵי מוֹת יְהוֹיָדָע בָּאוּ שָׂרֵי יְהוּדָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַמֶּלֶךְ אָז שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵיהֶם, מַהוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַמֶּלֶךְ, שֶׁעֲשָׂאוּהוּ אֱלוֹהַּ, אָמְרוּ לוֹ אִלּוּלֵי שֶׁאַתָּה אֱלוֹהַּ לֹא הָיִיתָ יוֹצֵא לְאַחַר שֶׁבַע שָׁנִים מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, אָמַר לָהֶן כָּךְ הוּא, וְקִבֵּל עַל עַצְמוֹ לֵעָשׂוֹת אֱלוֹהַּ, וְהִשְׁחִית לְנַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב כד, כג) : וַיְהִי לִתְקוּפַת הַשָּׁנָה עָלָה עָלָיו חֵיל אֲרָם, וּכְתִיב (דברי הימים ב כד, כד) : וְאֶת יוֹאָשׁ עָשׂוּ שְׁפָטִים, אַל תִּקְרֵי שְׁפָטִים אֶלָּא שְׁפוּטִים, וּכְתִיב (דברי הימים ב כד, כה) : וּבְלֶכְתָּם מִמֶּנּוּ כִּי עָזְבוּ אֹתוֹ בְּמַחֲלִיִּים רַבִּים וגו׳ וַיָּמֹת [וגו׳] וְלֹא קְבָרוּהוּ בְּקִבְרוֹת הַמְּלָכִים. וּמִי גָּרַם לְפַרְעֹה שֶׁיִּלְקֶה, עַל שֶׁאָמַר : לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי, לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה : רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה. (קהלת ה, ז) : כִּי גָּבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם, לֵךְ וַעֲשֵׂה מִי שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ שַׁחַץ בָּעוֹלָם עַל שֶׁהִגְבִּיהַּ עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב מא, כו) : אֵת כָּל גָּבֹהַּ יִרְאֶה הוּא מֶלֶךְ עַל כָּל בְּנֵי שָׁחַץ, וְכִי גָּבוֹהַּ יִרְאֶה וְשָׁפָל אֵינוֹ רוֹאֶה, וְהָכְתִיב (זכריה ד, י) : עֵינֵי ה׳ הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ, אֶלָּא אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה אֵלּוּ הַגִּיוְתָנִין שֶׁעוֹשִׂין עַצְמָן אֱלוֹהוּת וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה מֵהֶן שְׁחָצִים בָּעוֹלָם. וְכֵן סַנְחֵרִיב נִתְגָּאָה וְנַעֲשָׂה שַׁחַץ בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב יט, לה) : וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה׳ וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף אִישׁ, לְכָךְ כְּתִיב : אֵת כָּל גָּבֹהַּ יִרְאֶה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְאֶה שַׁחַץ שֶׁל גִּיוְתָנִים לְכָל הַבְּרִיּוֹת. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (ירמיה כג, כד) : אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ נְאֻם ה׳, אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר לֵוִי אִם יֵשֵׁב אָדָם בְּזָוִית וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה אֲנִי מַרְאֵהוּ לַבְּרִיּוֹת, אִם יַטְמִין אָדָם עַצְמוֹ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲנִי מַרְאֵהוּ לַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר : אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ, אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא אֲנִי מְמַלֵּא מִמֶּנּוּ הָעֲלִיּוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים וּמַרְאֶה שַׁחֲצוֹ לַבְּרִיּוֹת, לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה : רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה.

ג לֵךְ וְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ, אָמַר לוֹ הֵיאַךְ אָבִיא עָלָיו עֶשֶׂר מַכּוֹת, אָמַר לוֹ (שמות ד, יז) : וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַמַּטֶּה מִשְׁקַל אַרְבָּעִים סְאָה הָיָה וְשֶׁל סְנַפְּרִינוּן הָיָה, וְעֶשֶׂר מַכּוֹת חֲקוּקוֹת עָלָיו נוֹטָרִיקוֹן, דצ״ך, עד״ש, באח״ב. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּטַכְסִיס הַזֶּה הָבֵא עָלָיו אֶת הַמַּכּוֹת. וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ, כְּשֵׁם שֶׁהַדּוֹרֵשׁ יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ וְהָאָמוֹרָא אוֹמֵר לְפָנָיו, כָּךְ אַתָּה תְּדַבֵּר אֶת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל פַּרְעֹה, וְעַל יְדֵי שְׁנֵיהֶם נַעֲשׂוּ כָּל הַדְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יא, י) : וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת כָּל הַמֹּפְתִים הָאֵלֶּה.

פרשה ט

א כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה, רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא פָּתַח (ישעיה מו, י) : מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית וּמִקֶּדֶם אֲשֶׁר לֹא נַעֲשׂוּ אֹמֵר עֲצָתִי תָקוּם וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא מַגִּיד מֵרֵאשִׁית מַה יִּהְיֶה בַּסּוֹף, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר לְמֹשֶׁה (דברים לא, טז) : וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכַר הָאָרֶץ, מַה שֶּׁעֲתִידִין לַעֲשׂוֹת אַחַר מִיתָתוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, (דברים לא, טז) : וַעֲזָבַנִי וְהֵפֵר אֶת בְּרִיתִי, (שופטים י, ו) : וַיַּעַזְבוּ אֶת ה׳ וְלֹא עָבָדוּהוּ, הֱוֵי : מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית.

אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא כָּל הַקּוֹרֵא פָּסוּק זֶה סָבוּר שֶׁמָּא פְּלִינְקָרָא יֵשׁ לְמַעְלָה שֶׁהוּא אוֹמֵר : עֲצָתִי תָקוּם, מַהוּ וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה, שֶׁהוּא חָפֵץ לְהַצְדִּיק בְּרִיּוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מב, כא) : ה׳ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר, וְאֵינוֹ חָפֵץ לְחַיֵּב בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לג, יא) : אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע כִּי אִם בְּשׁוּב רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה, לְכָךְ נֶאֱמַר : וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁהִגִּיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית, אִם יְדַבֵּר אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה אֵין כָּתוּב כָּאן, אֶלָּא כִּי יְדַבֵּר, עָתִיד הוּא לוֹמַר לָכֶם כֵּן. וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי שָׁלוֹם אָמַר כַּהֹגֶן הוּא מְדַבֵּר, תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּנֹחַ אַחַר כָּל הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתֵּבָה וְהוֹצִיאוֹ מִמֶּנָּהּ אָמַר לוֹ (בראשית ט, טו) : וְלֹא יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחֵת כָּל בָּשָׂר, הִתְחִיל מְבַקֵּשׁ סִימָן עַד שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (בראשית ט, יג) : אֶת קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן, וּמַה נֹּחַ הַצַּדִּיק הָיָה מְבַקֵּשׁ סִימָן, פַּרְעֹה הָרָשָׁע עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּחִזְקִיָּה בְּשָׁעָה שֶׁבָּא יְשַׁעְיָה וְאָמַר לוֹ (מלכים ב כ, ה) : כֹּה אָמַר ה׳ הִנְנִי רֹפֵא לָךְ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי תַּעֲלֶה בֵּית ה׳, הִתְחִיל לְבַקֵּשׁ סִימָן, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב כ, ח) : וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּה מָה אוֹת [כי אעלה] כִּי יִרְפָּא ה׳ לִי וְעָלִיתִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בֵּית ה׳, וּמָה חִזְקִיָּהוּ הַצַּדִּיק בִּקֵּשׁ אוֹת, פַּרְעֹה הָרָשָׁע לֹא כָּל שֶׁכֵּן. חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה כְּשֶׁיָּרְדוּ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ לֹא יָרְדוּ אֶלָּא בְּסִימָן, כֵּיצַד (תהלים קטו, א) : לֹא לָנוּ ה׳ לֹא לָנוּ, אָמַר חֲנַנְיָה. (תהלים קטו, א) : לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד, אָמַר מִישָׁאֵל. (תהלים קטו, א) : עַל חַסְדְּךָ וְעַל אֲמִתֶּךָ, אָמַר עֲזַרְיָה. וְגַבְרִיאֵל הָיָה עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶן, (תהלים קטו, ב) : לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה וגו׳. כֵּיוָן שֶׁשִּׁגְּרוּ כָּל הַלַּיְלָה בְּפִיהֶם, נָטְלוּ אוֹתוֹ סִימָן וְיָרְדוּ, וְאִם אֵין לְךָ לִלְמֹד מִכָּן לְמֹד מִמָּקוֹם אַחֵר, דִּכְתִיב (זכריה ג, ח) : שְׁמַע נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה, וּמִי הָיוּ, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי שָׁלוֹם אֵלּוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה שֶׁנַּעֲשָׂה לָהֶם הַסִּימָן הַזֶּה, וּמָה אִם הַצַּדִּיקִים מְבַקְּשִׁים סִימָן הָרְשָׁעִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

ב וְאָמַרְתָּ אֶל אַהֲרֹן קַח אֶת מַטְּךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קי, ב) : מַטֵּה עֻזְּךָ יִשְׁלַח ה׳ מִצִּיּוֹן, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹדֶה אֶת הָרְשָׁעִים אֶלָּא בְּמַטֶּה, וְלָמָּה, לְפִי שֶׁנִּמְשְׁלוּ לַכְּלָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נט, טו) : וְיָשֻׁבוּ לָעֶרֶב יֶהֱמוּ כַכָּלֶב, כְּשֵׁם שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל כֶּלֶב לִלְקוֹת בְּמַקֵּל, כָּךְ הֵם לוֹקִים, לְכָךְ נֶאֱמַר : מַטֵּה עֻזְּךָ, אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, פַּרְעֹה רָשָׁע הוּא אִם אוֹמֵר לָכֶם תְּנוּ מוֹפֵת, הַכֵּה אוֹתוֹ בַּמַּקֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר : אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן קַח אֶת מַטְּךָ.

ג וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין, תְּנַן הָעוֹמֵד לְהִתְפַּלֵּל אֲפִלּוּ הַמֶּלֶךְ שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ לֹא יְשִׁיבֶנּוּ וַאֲפִלּוּ נָחָשׁ כָּרוּךְ עַל עֲקֵבוֹ לֹא יַפְסִיק, מָה רָאוּ חֲכָמִים לְהַקִּישׁ כְּרִיכַת נָחָשׁ לְמַלְכוּת מִצְרַיִם, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי דִּכְתִיב (ירמיה מו, כב) : קוֹלָהּ כַּנָּחָשׁ יֵלֵךְ, מָה הַנָּחָשׁ מְלַחֵשׁ וְהוֹרֵג אַף מַלְכוּת מִצְרַיִם מְלַחֶשֶׁת וְהוֹרֶגֶת, כִּי הוּא נוֹתֵן בְּבֵית הָאֲסוּרִים וּמְלַחֵשׁ עָלָיו לְהָרְגוֹ.

דָּבָר אַחֵר, מָה רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַקִּישׁ מַלְכוּת מִצְרַיִם לְנָחָשׁ, מַה הַנָּחָשׁ מְעֻקָּם אַף מַלְכוּת מִצְרַיִם מְעֻקֶּמֶת דְּרָכֶיהָ. לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה כְּשֵׁם שֶׁהַנָּחָשׁ מְעֻקָּם אַף פַּרְעֹה מְעֻקָּם, כְּשֶׁיָּבוֹא לְהִתְעַקֵּם אֱמֹר לְאַהֲרֹן וְיִתְלֶה אֶת הַמַּטֶּה כְּנֶגְדּוֹ, כְּלוֹמַר מִזֶּה אַתָּה לוֹקֶה.

ד דָּבָר אַחֵר, לָמָּה אָמַר לָהֶם נֵס שֶׁל תַּנִּין, לְפִי שֶׁפַּרְעֹה נִדְמָה לְתַנִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כט, ג): הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו, כְּשֶׁהָיָה מֹשֶׁה יוֹצֵא מֵאֵצֶל פַּרְעֹה הָיָה אוֹמֵר אִם יָבוֹא אֶצְלִי בֶּן עַמְרָם אֲנִי הוֹרְגוֹ אֲנִי צוֹלְבוֹ וַאֲנִי שׁוֹרְפוֹ, וּכְשֶׁהָיָה מֹשֶׁה נִכְנָס מִיַּד נַעֲשָׂה פַּרְעֹה מַטֶּה.

ה וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פַּרְעֹה, וַהֲלוֹא אַהֲרֹן הָיָה לוֹ לִכָּנֵס תְּחִלָּה, שֶׁהֲרֵי גָּדוֹל הָיָה מִמֶּנּוּ בְּשָׁנִים וְלָמָּה מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יא, ג): גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד.

דָּבָר אַחֵר, לְפִי שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה עַל אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד, טז): וְאַתָּה תִּהְיֶה לּוֹ לֵאלֹהִים, וְדֶרֶךְ אֶרֶץ הָרַב נִכְנַס תְּחִלָּה. וַיַּעֲשׂוּ כֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אוֹתָם, שֶׁלֹּא עָשׂוּ עַד שֶׁשָּׁאַל פַּרְעֹה מֵהֶן מוֹפֵת, כְּשֵׁם שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאוֹתָהּ שָׁעָה וַיִּשְׁלַךְ אַהֲרֹן אֶת מַטֵּהוּ.

ו וַיִּקְרָא גַּם פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִתְחִיל פַּרְעֹה מְשַׂחֵק עֲלֵיהֶם וּמְקַרְקֵר אַחֲרֵיהֶם כְּתַרְנְגֹלֶת, וְאוֹמֵר לָהֶם, כָּךְ אוֹתוֹתָיו שֶׁל אֱלֹהֵיכֶם, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם בְּנֵי אָדָם מוֹלִיכִין פְּרַקְמַטְיָא לְמָקוֹם שֶׁצְּרִיכִין לָהֶם, כְּלוּם מְבִיאִין מוּרְיָיס לְאַסְפַּמְיָא, דָּגִים לְעַכּוֹ, אֵין אַתֶּם יוֹדְעִין שֶׁכָּל הַכְּשָׁפִים בִּרְשׁוּתִי הֵן, מִיָּד שָׁלַח וְהֵבִיא תִּינוֹקוֹת מִן אִסְכּוֹלִי שֶׁלָּהֶם, וְעָשׂוּ אַף הֵם כָּךְ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא קָרָא לְאִשְׁתּוֹ וְעָשְׂתָה כָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא גַּם פַּרְעֹה, מַהוּ גַּם, שֶׁאַף לְאִשְׁתּוֹ קָרָא וְעָשְׂתָה כֵן. וַיַּעֲשׂוּ גַּם הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם, מַהוּ גַּם, אֲפִלּוּ הַתִּינוֹקוֹת שֶׁל אַרְבַּע וְחָמֵשׁ שָׁנִים קָרָא וְעָשׂוּ כֵן.

ז וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ, אָמְרוּ יוֹחָנִי וּמַמְרֵא לְמֹשֶׁה, תֶּבֶן אַתָּה מַכְנִיס לָעָפְרִיִּים. אָמַר לָהֶם לְמָתָא יַרְקָא יַרְקָא שְׁקוֹל. וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן אֶת מַטֹּתָם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי כט, יא): כָּל רוּחוֹ יוֹצִיא כְסִיל וְחָכָם בְּאָחוֹר יְשַׁבְּחֶנָּה, הַכְּסִיל מוֹצִיא כָּל דְּבָרָיו בְּפַעַם אַחַת כְּשֶׁיָּבוֹא לָרִיב עִם חֲבֵרוֹ, וְחָכָם בְּאָחוֹר הוּא מְסַלְּקוֹ.

דָּבָר אַחֵר, כָּל רוּחוֹ יוֹצִיא כְסִיל, הָרָשָׁע הַזֶּה מְשֻׁהוֹצִיא כָּל עֲצָתוֹ, אַחַר כֵּן חֲכָמוֹ שֶׁל עוֹלָם בְּאָחוֹר יְשַׁבְּחֶנָּה, שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא בַּאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ שֶׁעָמַד וּבִטֵּל מְלֶאכֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, לְפִיכָךְ לֹא מָלַךְ אֶלָּא עַל חֶצְיוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה כְּתִיב בּוֹ (אסתר א, ד): בְּהַרְאֹתוֹ אֶת עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וגו׳, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שִׁשָּׁה גִיסִין הָיָה מַרְאֶה לָהֶם בְּכָל יוֹם וָיוֹם וְאֵין אֶחָד מֵהֶן דּוֹמֶה לַחֲבֵרוֹ, וְאַחַר כָּךְ הוּא מְשַׁלֵּחַ לְכָל גְּדוֹלֵי הַמַּלְכוּת. וְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר מִינֵי יְצִיאוֹת הֶרְאָה לָהֶם. רַבִּי לֵוִי אָמַר בִּגְדֵי כְּהֻנָּה הֶרְאָה לָהֶם, נֶאֱמַר כָּאן (אסתר א, ד): תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (שמות כח, ב): וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת, מַה תִּפְאֶרֶת הָאָמוּר לְהַלָּן בִּגְדֵי כְּהֻנָּה גְדוֹלָה, אַף תִּפְאֶרֶת הָאָמוּר כָּאן בִּגְדֵי כְּהֻנָּה גְדוֹלָה. וְחָכָם בְּאָחוֹר יְשַׁבְּחֶנָּה, שֶׁהִפִּיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲצָתוֹ וְהָרַג אֶת וַשְׁתִּי.

דָּבָר אַחֵר, כָּל רוּחוֹ יוֹצִיא כְסִיל, זֶה פַּרְעֹה שֶׁהָיָה מַלְעִיג עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהָיָה סָבוּר שֶׁמַּעֲשֵׂה כְשָׁפִים הֵן מַה שֶׁעָשׂוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְקָרָא לְכָל בְּנֵי בֵיתוֹ לַעֲשׂוֹת כְּמוֹתָם, הֲוֵי: כָּל רוּחוֹ יוֹצִיא כְסִיל, זֶה פַּרְעֹה. וְחָכָם בְּאָחוֹר יְשַׁבְּחֶנָּה, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ט, ד): חֲכַם לֵבָב וְאַמִּיץ כֹּחַ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם יִבְלַע תַּנִּין אֶת תַּנִּינֵיהֶם שֶׁל מִצְרַיִם מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם הוּא, נָחָשׁ בּוֹלֵעַ נָחָשׁ, אֶלָּא יַחְזֹר לִבְרִיָּתוֹ וְיִבְלַע אֶת תַּנִּינֵיהֶם, מַהוּ וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן

אֶת מַטֹּתָם, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, נֵס בְּתוֹךְ נֵס, מְלַמֵּד שֶׁחָזַר הַמַּטֶּה מַטֶּה כִּבְרִיָּתוֹ, וּבָלַע אוֹתָן. כְּשֶׁרָאָה פַּרְעֹה כֵּן תָּמַהּ וְאָמַר: וּמַה אִם יֹאמַר לַמַּטֶּה בְּלַע לְפַרְעֹה וּלְכִסְאוֹ, עַכְשָׁו הוּא בּוֹלֵעַ אוֹתוֹ.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי חֲנִינָא, נֵס גָּדוֹל נַעֲשָׂה בַּמַּטֶּה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁבָּלַע כָּל אוֹתָן הַמַּטּוֹת שֶׁהִשְׁלִיכוּ, שֶׁהָיוּ רַבִּים לֵעָשׂוֹת מֵהֶן עֲשָׂרָה עֲמָרִים, וְלֹא הָעֲבָה, וְכָל מִי שֶׁרוֹאֶה אוֹתוֹ אוֹמֵר זֶה מַטֵּה אַהֲרֹן, מִכָּאן שֶׁהָיָה מַטֵּה אַהֲרֹן סִימָן טוֹב לַעֲשׂוֹת בּוֹ נִסִּים וְנִפְלָאוֹת לְדוֹרוֹת.

ח וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה, וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה, כּוֹעֵס הוּא, מָה הַכָּבֵד כּוֹעֵס אַף לִבּוֹ שֶׁל זֶה נַעֲשָׂה כָּבֵד, אֵינוֹ מֵבִין כְּסִיל הוּא (קהלת ז, ט): כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ. בַּמֶּה מְיַסְּרִים אֶת הַכְּסִיל בַּמַּטֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כו, ג): וְשֵׁבֶט לְגֵו כְּסִילִים, אַף מֹשֶׁה יְיַסֵּר פַּרְעֹה בַּמַּטֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ וגו׳.

דָּבָר אַחֵר, כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע, בַּלָּשׁוֹן שֶׁהִכְבַּדְתָּ, בּוֹ בַּלָּשׁוֹן אֲנִי מִתְכַּבֵּד עָלֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, יח): בְּהִכָּבְדִי בְּפַרְעֹה. לֵךְ אֶל פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יוֹצֵא הַמַּיְמָה, לֹא הָיָה יוֹצֵא אֶלָּא הַמַּיְמָה בַּבֹּקֶר, לְפִי שֶׁאוֹתוֹ רָשָׁע הָיָה מִשְׁתַּבֵּחַ וְאוֹמֵר שֶׁהוּא אֱלוֹהַּ וְאֵינוֹ יוֹצֵא לִנְקָבָיו, לְפִיכָךְ הָיָה יוֹצֵא בַּבֹּקֶר, בְּשָׁעָה שֶׁהוּא נִצְרָךְ תְּפֹשׂ אוֹתוֹ. וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ, כְּדֵי שֶׁיִּתְיָרֵא מִמֶּנּוּ.

ט וְאָמַרְתָּ אֵלָיו ה׳ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים וגו׳ כֹּה אָמַר ה׳ בְּזֹאת תֵּדַע, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב לו, כב): הֵן אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ מִי כָמֹהוּ מוֹרֶה, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם בָּשָׂר וָדָם שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לְהָבִיא רָעָה עַל שׂוֹנְאוֹ פִּתְאוֹם מֵבִיא עָלָיו עַד שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ בּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוּא מַתְרֶה לְפַרְעֹה עַל כָּל מַכָּה וּמַכָּה כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּב בּוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי ה׳. (שמות ז, כז): הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בַּצְּפַרְדְּעִים. (שמות ט, יט): שְׁלַח הָעֵז, עַל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְּאֹר וְנֶהֱפְכוּ לְדָם, לָמָּה לָקוּ הַמַּיִם תְּחִלָּה בְּדָם, מִפְּנֵי שֶׁפַּרְעֹה וְהַמִּצְרִיִּים עוֹבְדִים לַיְּאוֹר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַכֶּה אֱלוֹהַּ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ עִמּוֹ, מָשָׁל הֶדְיוֹט אוֹמֵר מְחֵי אֱלָהִיָּא וְיִבָּעֲתוּן כֵּמְרַיָּא, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה כד, כא): יִפְקֹד ה׳ עַל צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם, וְאַחַר כָּךְ וגו׳. וְהַדָּגָה אֲשֶׁר בַּיְּאֹר תָּמוּת.

י וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן, אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם לָמָּה לֹא לָקוּ הַמַּיִם עַל יְדֵי מֹשֶׁה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַמַּיִם שֶׁשְּׁמָרוּךָ כְּשֶׁהֻשְׁלַכְתָּ לַיְּאוֹר אֵינוֹ דִין שֶׁיִּלְקוּ עַל יָדֶךָ, חַיֶּיךָ לֹא יִלְקוּ אֶלָּא עַל יְדֵי אַהֲרֹן. וּנְטֵה יָדְךָ עַל מֵימֵי מִצְרַיִם, הַכֹּל מַה שֶּׁבַּיְּאוֹר וּבָאֲגַמִּים וּבַנְּהָרוֹת. וְעַל כָּל מִקְוֵה מֵימֵיהֶם וְיִהְיוּ דָם, מַה שֶּׁבַּקִּיתוֹן. וְהָיָה דָם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם וגו׳, אֲפִלּוּ מַה שֶּׁמִּצְרִי רוֹקֵק דָּם הָיָה. מִפְּנֵי מָה הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶן דָּם, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. שֶׁכָּךְ אָמַר לְאַבְרָהָם (בראשית טו, יד): וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וגו׳. לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מַנִּיחִין בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לִטְבֹּל מִטֻּמְאָתָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ פָּרִין וְרָבִין, לְפִיכָךְ לָקוּ הַמַּיִם בְּדָם. וַיַּעֲשׂוּ כֵּן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה׳. וְהַדָּגָה אֲשֶׁר בַּיְּאֹר מֵתָה, אָמַר רַבִּי אָבִין הַלֵּוִי בְּרַבִּי, מִמַּכַּת דָּם הֶעֱשִׁירוּ יִשְׂרָאֵל, כֵּיצַד, הַמִּצְרִי וְיִשְׂרָאֵל בְּבַיִת אֶחָד וְהַגִּיגִית מְלֵאָה מַיִם, וּמִצְרִי הָלַךְ לְמַלְאוֹת הַקִּיתוֹן מִתּוֹכָהּ מוֹצִיאָהּ מְלֵאָה דָם, וְיִשְׂרָאֵל שׁוֹתֶה מַיִם מִתּוֹךְ הַגִּיגִית, וְהַמִּצְרִי אוֹמֵר תֵּן לִי בְּיָדְךָ מְעַט מַיִם וְנוֹתֵן לוֹ וְנַעֲשׂוּ דָם, וְאוֹמֵר לוֹ נִשְׁתֶּה אֲנִי וְאַתָּה מִן קְעָרָה אַחַת, וְיִשְׂרָאֵל שׁוֹתֶה מַיִם וְהַמִּצְרִי דָּם, וּכְשֶׁהָיָה לוֹקֵחַ מִיִּשְׂרָאֵל בְּדָמִים, הָיָה שׁוֹתֶה מַיִם, מִכָּאן הֶעֱשִׁירוּ יִשְׂרָאֵל.

יא וַיַּעֲשׂוּ כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ סְבוּרִין שֶׁהָיוּ מַעֲשֵׂה כְשָׁפִים. בְּלָטֵיהֶם, אָמַר רַבִּי אַיְבוֹ בַּר נַגְרִי אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: בְּלָטֵיהֶם, אֵלּוּ מַעֲשֵׂה שֵׁדִים. (שמות ז, יא): בְּלַהֲטֵיהֶם, אֵלּוּ מַעֲשֵׂה כְשָׁפִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בראשית ג, כד): אֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים, לְפִי שֶׁמַּעֲשֵׂה כְשָׁפִים עַל יְדֵי מַלְאֲכֵי חַבָּלָה נַעֲשִׂים. וַיִּפֶן פַּרְעֹה, לֹא חָשַׁשׁ וְלֹא הִרְגִּישׁ בְּמַכַּת הָאֱלֹהִים. וַיַּחְפְּרוּ כָל מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיְאֹר, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שֶׁבַּיְאוֹר לָקוּ, וְרַבִּי נְחֶמְיָה אָמַר מִלְּמַעְלָה וּמִלְּמַטָּה לָקָה, וְכָל מִצְרַיִם לָקוּ מֵימֶיהָ בְּדָם, אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם וַיַּחְפְּרוּ כָל מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיְאֹר, אָמַר לוֹ לְפִי שֶׁהָיוּ הַמִּצְרִיִּים אוֹמְרִים כָּל הַמַּיִם שֶׁהָיוּ רוֹאִין מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן נַעֲשִׂין דָּם, וְהָיוּ חוֹפְרִין לְהוֹצִיא מַיִם לִשְׁתּוֹת מִמַּה שֶּׁאֵין עֵינֵיהֶן רוֹאִין.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה מַאי דִּכְתִיב (שמות ז, כ): וַיֵּהָפְכוּ כָּל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וגו׳, מָשָׁל לְעֶבֶד שֶׁהָיָה לוֹקֶה לִפְנֵי רַבּוֹ מַה שֶּׁהָיָה לוֹקֶה עַל מֵעָיו הָיָה הוֹפֵךְ עַל עַצְמוֹ וְלוֹקֶה עַל גּוּפוֹ, כָּךְ הָיָה הַיְאוֹר מְהַפֵּךְ עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִשְׁלֹט בּוֹ הַמַּכָּה וְלֹא הָיָה מוֹעִיל שֶׁכֻּלּוֹ נֶהְפַּךְ לְדָם.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר אָבִין כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט. (שמות ז, יט): עַל מֵימֵי מִצְרַיִם, הֲרֵי זֶה כְּלָל, עַל נַהֲרֹתָם וְעַל יְאֹרֵיהֶם וְעַל אַגְמֵיהֶם, פְּרָט, (שמות ז, יט): וְעַל כָּל מִקְוֵה מֵימֵיהֶם, הֲרֵי כְּלָל אַחֵר, מָה אַתָּה מַרְבֶּה כָּל הַדּוֹמִין לָהֶן. מַהוּ (שמות ז, יט): וּבָעֲצִים וּבָאֲבָנִים, רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אוֹמְרִים אַף עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁלָּהֶם לָקָה בְּדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ב, כז): אוֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה.

דָּבָר אַחֵר, וּבָעֲצִים וּבָאֲבָנִים, שֶׁהָיוּ הַמַּיִם שֶׁשּׁוֹתִין עִם יְהוּדִי בִּכְלִי אֶחָד אוֹ בִּכְלִי עֵץ אוֹ בִּכְלִי אֶבֶן נֶהְפָּכִין בְּפִיו לְדָם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף בִּימְסָאוֹת וּבָתֵּי כִסְּאוֹת שֶׁלָּהֶם לָקוּ בְּדָם, וּכְשֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם הוֹלֵךְ וְיוֹשֵׁב עַל גַּבֵּי הַמִּטָּה אוֹ עַל גַּבֵּי הָאֶבֶן אוֹ עַל גַּבֵּי סֶלַע הָיוּ מַפְסִידִין אֶת בִּגְדֵיהֶם בְּדָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמות ז, כא): וַיְהִי הַדָּם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם.

יב וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת ה׳ אֶת הַיְאֹר, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, אֶחָד מֵהֶם אוֹמֵר עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה יָמִים הָיָה מַתְּרֶה בָהֶם עַד שֶׁלֹּא בָּאָה הַמַּכָּה, וְשִׁבְעָה יָמִים הַמַּכָּה מְשַׁמֶּשֶׁת בָּהֶם, וְאֶחָד מֵהֶם אוֹמֵר שִׁבְעָה יָמִים מַתְּרֶה בָהֶם וְעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה יָמִים הָיְתָה הַמַּכָּה מְשַׁמֶּשֶׁת בָּהֶם. עַל דַּעְתֵּיהּ דְּהָאִיךְ דְּאָמַר עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה יָמִים הָיָה מַתְּרֶה בָהֶם וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים לָהַכָּאָה, וְעַל דַּעְתֵּיהּ דְּמַאן דְּאָמַר שִׁבְעָה יָמִים הָיָה מַתְּרֶה בָהֶם, וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת וגו׳, שֶׁהָיָה מַתְּרֶה בָהֶן עַל מַכָּה אַחֶרֶת:

יג אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת כְּשֵׁם שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים, כָּךְ הוּא עָתִיד לְהָבִיא עַל צֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כג, ה): כַּאֲשֶׁר שֵׁמַע לְמִצְרָיִם יָחִילוּ כְּשֵׁמַע צֹר.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר כָּל צֹר שֶׁבַּמִּקְרָא חָסֵר, בְּמַלְכוּת הָרְשָׁעָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְכָל צוֹר מָלֵא, בְּצוֹר הַמְּדִינָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר. מִצְרַיִם לָקוּ בְּדָם, אַף כָּאן (ישעיה לד, ט): וְנֶהְפְּכוּ נְחָלֶיהָ לְזֶפֶת, (ישעיה לד, י): לַיְלָה וְיוֹמָם לֹא תִכְבֶּה, לְפִי שֶׁבִּטְלָה יִשְׂרָאֵל מִן הַתּוֹרָה שֶׁכָּתוּב בּוֹ (יהושע א, ח): וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה, לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹרֵעַ מִמֶּנָּה בָּאֵשׁ שֶׁלֹּא תִכְבֶּה לְעוֹלָם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה. וּלְפִי שֶׁשָּׂרְפָה בֵּיתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

שֶׁכָּתוּב בּוֹ (ישעיה ו, ד) : וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן, לְפִיכָךְ (ישעיה לד, ט) : יַעֲלֶה עֲשָׁנָהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה סו, ו) : קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל ה׳ מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו, בִּשְׁבִיל קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל, כְּמָא דְאַתְּ אָמַר (איכה ב, ז) : קוֹל נָתְנוּ בְּבֵית ה׳ כְּיוֹם מוֹעֵד, לְפִיכָךְ קוֹל ה׳ מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו.

פרשה י

א וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פַּרְעֹה, אִם מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף וגו׳, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (קהלת ה, ח) : וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הוּא, וְכָל הַמִּדְרָשׁ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּוַיִּקְרָא רַבָּה וּבְזֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרִין מַהוּ וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הוּא, אֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אוֹתָן כְּאִלּוּ הֵם מְיֻתָּרִין בָּעוֹלָם, כְּגוֹן זְבוּבִים וּפַרְעוֹשִׁים וְיַתּוּשִׁין, הֵן הָיוּ בִּכְלַל בְּרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, לא) : וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה. וְרַבִּי אַחָא בַּר רַבִּי חֲנִינָא אָמַר אֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אוֹתָן כְּאִלּוּ הֵן מְיֻתָּרִין בָּעוֹלָם, כְּגוֹן נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, הֵן הָיוּ בִּכְלַל בְּרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַנְּבִיאִים מָה אַתֶּם סְבוּרִים אִם אֵין אַתֶּם הוֹלְכִין בִּשְׁלִיחוּתִי וְכִי אֵין לִי שָׁלִיחַ, וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הִיא, אֲנִי עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתִי אֲפִלּוּ עַל יְדֵי נָחָשׁ אֲפִלּוּ עַל יְדֵי עַקְרָב וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי צְפַרְדֵּעַ, תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן שֶׁאִלּוּלֵי הַצְּרָעָה הֵיאַךְ הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹרֵעַ מִן הָאֱמוֹרִיִּים, וְאִלּוּלֵי הַצְּפַרְדֵּעַ הֵיאַךְ הָיָה פּוֹרֵעַ מִן הַמִּצְרִיִּים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב : הִנֵּה אָנֹכִי נוֹגֵף וגו׳.

ב מַהוּ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֲרֵינִי דּוֹחֵק עָלֶיךָ אֶת הַמַּכּוֹת, כְּמָה דִכְתִיב (שמות כא, לה) : וְכִי יִגֹּף שׁוֹר אֶת אִישׁ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר כָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהָיְתָה בָּאָה עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם הָיָה הַדָּבָר מְמַשְׁמֵשׁ וּבָא עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר : הִנֵּה אָנֹכִי נוֹגֵף, הִנֵּה זֶה הַדָּבָר, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (שמות ט, ג) : הִנֵּה יַד ה׳ הוֹיָה בְּמִקְנְךָ. אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בַּצְּפַרְדְּעִים, רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ, הַמַּכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים גָּרַם לָהֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם, כֵּיצַד הָיָה מַחְלֹקֶת בֵּין בְּנֵי כּוּשׁ וּבֵין בְּנֵי הַמִּצְרִיִּים, הַמִּצְרִיִּים אוֹמְרִים עַד כָּאן תְּחוּמֵנוּ, וְהַכּוּשִׁים אוֹמְרִים עַד כָּאן תְּחוּמֵנוּ, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ הַצְּפַרְדְּעִים עָשׂוּ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם, הַגְּבוּל שֶׁהָיוּ נִכְנָסוֹת לְתוֹכוֹ הַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵין הַשָּׂדֶה שֶׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר : אֶת כָּל גְּבוּלְךָ, גְּבוּלְךָ וְלֹא שֶׁל אֲחֵרִים. וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, הַמַּעֲלוֹת שֶׁבָּהֶם יִהְיוּ בְּבֵיתֶךָ, בְּנֹהַג שֶׁל עוֹלָם מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם נִכְנָס בַּמְּדִינָה כָּל אֶחָד נוֹתְנִין לוֹ מָדוֹר לְפִי כְּבוֹדוֹ אֲבָל הַמֶּלֶךְ לְתוֹךְ הַפַּלְטֵרִין שֶׁלּוֹ הוּא דָר בִּמְקוֹם מִישׁוֹר, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר : וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ, הַמַּעֲלוֹת שֶׁבָּהֶן הָיוּ בְּבֵיתוֹ שֶׁל פַּרְעֹה. וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ, כְּשֶׁהָיְתָה הַמִּצְרִית לָשָׁה אֶת הָעִסָּה וּמַסֶּקֶת אֶת הַתַּנּוּר, בָּאִין הַצְּפַרְדְּעִים וְיוֹרְדִין לְתוֹךְ הָעִסָּה וְאוֹכְלִין אֶת הַבָּצֵק וְיוֹרְדִין לְתוֹךְ הַתַּנּוּר וּמְצַנְּנִין אוֹתוֹ וְנִדְבָּקוֹת בַּפַּת, שֶׁנֶּאֱמַר : וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ, וְאֵימָתַי עוֹנָתָהּ שֶׁל עִסָּה לְהִדָּבֵק בַּתַּנּוּר, הֱוֵי אוֹמֵר בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מֵסֶק, מִן הַצְּפַרְדְּעִים נָשְׂאוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה קַל וָחֹמֶר בְּעַצְמָן, וְיָרְדוּ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ. וּמַהוּ וְשָׁרַץ הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה אָמַרְתָּ (יחזקאל כט, ג) : לִי יְאֹרִי, אַרְאֶה אוֹתְךָ אִם הוּא שֶׁלִּי אוֹ שֶׁלְּךָ, שֶׁמַּכָּתוֹ מִמֶּנִּי תָּבוֹא עָלָיו

וַאֲנִי גּוֹזֵר עָלָיו וְהוּא יַעֲלֶה צְפַרְדְּעִים, כְּשֵׁם שֶׁגָּזַרְתִּי עַל הַמַּיִם, שֶׁבַּתְּחִלָּה אָמַרְתִּי (בראשית א, כ) : יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם וְעָשׂוּ צוּוּיִי, כֵּן הַיְאוֹר יַעֲשֶׂה גְּזֵרָתִי.

ג וּבְכָה וּבְעַמְּךָ, פַּרְעֹה הִתְחִיל בַּעֲבֵרָה תְּחִלָּה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א, ט י) : וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ, וּבוֹ הִתְחִילָה הַמַּכָּה תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר : וּבְכָה, וְאַחַר כָּךְ וּבְעַמְּךָ, וְאַחַר כָּךְ וּבְכָל עֲבָדֶיךָ.

אָמַר רַבִּי אַחָא וּבְכָה רְאָיָה שֶׁהָיָה שׁוֹתֶה מַיִם וְטִפָּה אַחַת יוֹרֶדֶת עַל לִבּוֹ וְנַעֲשָׂה צְפַרְדֵּעַ וְנִבְקַעַת שָׁם. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר כָּל מָקוֹם שֶׁהָיָה שָׁם עָפָר וְהָיָה טִפָּה שֶׁל מַיִם בּוֹ הָיָה נַעֲשָׂה צְפַרְדֵּעַ. חִזְקִיָּה בְּרַבִּי אָמַר אִם כַּשִּׁיטָה הַזּוֹ לֹא לָקוּ בָּתֵּיהֶם שֶׁל גְּדוֹלִים שֶׁהָיוּ עֲשׂוּיִין בְּשַׁיִשׁ וּבְפִסִיפַס, אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהָיָה הַצְּפַרְדֵּעַ עוֹלָה מִן הַתְּהוֹם וְאוֹמֶרֶת לַשַּׁיִשׁ עֲשֵׂה לִי מָקוֹם שֶׁאֶעֱלֶה וְאֶעֱשֶׂה רְצוֹן בּוֹרְאִי, וְהָיָה נִבְקַע הַשַּׁיִשׁ וְעוֹלָה וְנוֹטֶלֶת בֵּית הַסְּתָרִים שֶׁלָּהֶם וּמְסָרְסָן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, מה) : וּצְפַרְדֵּעַ וַתַּשְׁחִיתֵם, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (ויקרא כב, כה) : כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם.

ד וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן נְטֵה אֶת יָדְךָ, אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הַמַּיִם שֶׁשְּׁמָרוּךָ בְּשָׁעָה שֶׁהֵשְׁלַכְתָּ לַיְאוֹר לֹא יִלְקוּ עַל יָדֶיךָ. וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת יָדוֹ, לָמָּה הֵבִיא עֲלֵיהֶם צְפַרְדְּעִים, מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ מְשַׁעְבְּדִין בְּיִשְׂרָאֵל וְאוֹמְרִין לָהֶן, הָבִיאוּ לָנוּ שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, לְפִיכָךְ הֵבִיא עֲלֵיהֶן צְפַרְדְּעִים. וּבְשָׁעָה שֶׁהָיוּ מוֹזְגִין אֶת הַכּוֹס הָיָה מִתְמַלֵּא מִן הַצְּפַרְדְּעִים. וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתְּכַס אֶת וגו׳, תָּנֵי רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה וְהִיא הִשְׁרִיצָה וּמִלְּאָה אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם, אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה עֲקִיבָא מַה לְּךָ אֵצֶל הַגָּדָה, כַּלֵּה מִדַּבְּרוֹתֶיךָ וְלֵךְ אֵצֶל נְגָעִים וְאָהֳלוֹת, צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה וְשָׁרְקָה לָהֶן וּבָאוּ. וַיַּעֲשׂוּ כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם, שֶׁהָיוּ סְבוּרִין שֶׁהֵן מַעֲשֶׂה שֵׁדִים.

ה וַיִּקְרָא פַרְעֹה. כֵּיוָן שֶׁהִתְחִלָּה הַפֶּרְעָנוּת בְּגוּפוֹ, מִיָּד הִרְגִּישׁ וְהִתְחִיל צוֹעֵק, הַעְתִּירוּ לַה׳ וְיָסֵר הַצְּפַרְדְּעִים וגו׳. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה, כֵּלָן יָמוּתוּ וְלֹא יִשְׁתָּאֲרוּ מֵהֶן אֶלָּא אוֹתָן הַנִּשְׁאָרוֹת בַּיְאוֹר. וַיֹּאמֶר לְמָחָר, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁאוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה לוֹ לְהַשְׁלִים שִׁבְעַת יָמִים, לְכָךְ אָמַר לוֹ מֹשֶׁה : לְמָתַי אַעְתִּיר לְךָ, לְמָחָר אַעְתִּיר לְךָ וְלֹא לְאוֹתוֹ יוֹם. וְסָרוּ הַצְּפַרְדְּעִים.

ו וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיִּצְעַק אֶל ה׳ עַל דְּבַר הַצְּפַרְדְּעִים, רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ, לֹא דַּי לָהֶם לַמִּצְרִיִּים הַשְּׁחָתַת הַצְּפַרְדְּעִים, אֶלָּא שֶׁהָיָה קוֹלָן שֶׁל צְפַרְדְּעִים קָשֶׁה לָהֶם מִמַּכָּתָן, שֶׁהָיוּ נִכְנָסוֹת בְּגוּפָן וְצוֹעֲקִין בְּתוֹכָן, שֶׁנֶּאֱמַר : עַל דְּבַר הַצְּפַרְדְּעִים אֲשֶׁר שָׂם לְפַרְעֹה, עַל דִּבּוּר הַצְּפַרְדְּעִים. וַיַּעַשׂ ה׳ כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְּפַרְדְּעִים, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם שׁוּם הֲנָאָה בְּנִבְלָתָם וּבְעוֹרָן, לְכָךְ מֵתוּ. וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֲמָרִם חֲמָרִם, מְלַמֵּד שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן הָיָה עוֹשֶׂה אַרְבַּע אַשְׁפּוֹת, וְהָיְתָה הָאָרֶץ מַבְאֶשֶׁת, לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל נִבְאָשִׁין מִמַּכּוֹת הַמִּצְרִיִּים, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה, כָּךְ דֶּרֶךְ הָרְשָׁעִים כְּשֶׁהֵן בְּצָרָה הֵם צוֹעֲקִים וּבְעֵת הָרְוָחָה חוֹזְרִין לְקִלְקוּלָן. כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳, וְהֵיכָן דִּבֵּר (שמות ג, יט) : וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ.

ז וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן נְטֵה אֶת מַטְּךָ וְהַךְ אֶת עֲפַר הָאָרֶץ, אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה עָפָר שֶׁהֵגֵן עָלֶיךָ כְּשֶׁהָרַגְתָּ אֶת הַמִּצְרִי אֵינוֹ דִּין שֶׁיִּלְקֶה עַל יָדֶךָ, לְפִיכָךְ לָקוּ שָׁלֹשׁ מַכּוֹת אֵלּוּ עַל יְדֵי אַהֲרֹן. וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת

יָדוֹ בְּמַטֵּהוּ, לָמָּה הֵבִיא עֲלֵיהֶם כִּנִּים, לְפִי שֶׁשָּׁמוּ יִשְׂרָאֵל מְכַבְּדֵי חוּצוֹת וּשְׁוָקִים, לְפִיכָךְ נֶהְפַּךְ עֲפָרָם לְכִנִּים וְחוֹפְרִין אַמָּה עַל אַמָּה וְלֹא הָיָה שָׁם עָפָר, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים. וַיַּעֲשׂוּ כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא אֶת הַכִּנִּים וְלֹא יָכֹלוּ, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁאֵין הַשֵּׁד יָכוֹל לִבְרֹאוֹת פָּחוֹת מִכְּשְׁעוֹרָה. וְרַבָּנָן אָמְרֵי אֲפִלּוּ כְּגַמְלָא לָא מָצֵי בָּרְאוּ, אֶלָּא הַאי מִכְנִיף לֵיהּ וְהַאי לָא מִכְנִיף לֵיהּ. וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ הַחַרְטֻמִּים שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְהוֹצִיא הַכִּנִּים, מִיָּד הִכִּירוּ שֶׁהָיוּ הַמַּעֲשִׂים מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים וְלֹא מַעֲשֵׂה שֵׁדִים, וְעוֹד לֹא חָשְׁשׁוּ לְדַמּוֹת עַצְמָן לְמֹשֶׁה לְהוֹצִיא הַמַּכּוֹת.

פרשה יא

א וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי כב, כט): חָזִיתָ אִישׁ מָהִיר בִּמְלַאכְתּוֹ וגו׳, כִּדְכְתִיב [בפסוק (מלכים א ז, נא)]: וַתִּשְׁלַם כָּל הַמְּלָאכָה).

דָּבָר אַחֵר, חָזִיתָ אִישׁ מָהִיר, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה מָהִיר בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, לְפִיכָךְ לִפְנֵי מְלָכִים יִתְיַצָּב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר חָזִיתָ אִישׁ מָהִיר, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה זָרִיז לְהָבִיא הַמַּכּוֹת עַל פַּרְעֹה. לִפְנֵי מְלָכִים יִתְיַצָּב, וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה. בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשֵׁכִים, זֶה יִתְרוֹ. אָמַר לֵיהּ רַבִּי נְחֶמְיָה לִדְבָרֶיךָ עָשִׂיתָ הַקָּדֹשׁ חֹל, אֶלָּא לִפְנֵי מְלָכִים יִתְיַצָּב, לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְיַצָּב, וּכְמָה דְאַתְּ אָמַר (שמות לד, כח), וַיְהִי שָׁם עִם ה׳ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה. בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשֵׁכִים, זֶה פַּרְעֹה, שֶׁהֶחְשִׁיךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לוֹ וּלְאַרְצוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות י, כב): וַיְהִי חֹשֶׁךְ אֲפֵלָה. הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה, לָמָּה בְּהַשְׁכָּמָה, אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה, לְפִי שֶׁהָיָה פַּרְעֹה הָרָשָׁע אוֹמֵר, וּמַה בְּנוֹ שֶׁל עַמְרָם זֶה הוֹלֵךְ וּבָא אֵלֵינוּ בְּכָל בֹּקֶר וָבֹקֶר, אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא יָבוֹא, אֵלֵךְ וְאֵצֵא לִי מִכָּאן, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא בּוֹחֵן לְבָבוֹת, אָמַר לֵיהּ לְמֹשֶׁה, הֲוֵי יוֹדֵעַ שֶׁהָרָשָׁע הַזֶּה כָּךְ מְחַשֵּׁב בְּלִבּוֹ, אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא יֵצֵא קַדֵּם לְפָנָיו, לְכָךְ נֶאֱמַר: הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר. וְרַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר רַבִּי חָמָא אָמַר הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב לו, יג): וְחַנְפֵי לֵב יָשִׂימוּ אָף, לְאַחַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַפֶּה לָרְשָׁעִים שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְאֵינָם עוֹשִׂין אֲפִלּוּ הֵם רוֹצִים בָּאַחֲרוֹנָה הוּא נוֹטֵל אֶת לִבָּם שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, וּמַהוּ וְחַנְפֵי לֵב, אוֹתָן שֶׁהֵם בָּאִים וּמְחַנְּפִים בָּרִאשׁוֹנָה בְּלִבָּם הֵם מְבִיאִים עֲלֵיהֶם הָאַף בָּאַחֲרוֹנָה. וּמַהוּ (איוב לו, יג): לֹא יְשַׁוְּעוּ כִּי אָסָרָם, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם רוֹצִים לָשׁוּב לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבָאִין לַעֲסֹק בִּתְפִלָּה אֵינָן יְכוֹלִים, לָמָּה, כִּי אָסָרָם, שֶׁנָּעַל בִּפְנֵיהֶם. כָּךְ הָיָה פַּרְעֹה רוֹצֶה לַעֲסֹק בִּתְפִלָּה וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה עַד שֶׁלֹּא יֵצֵא לֵךְ וְהִתְיַצֵּב לְפָנָיו.

ב דָּבָר אַחֵר, הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הָרָשָׁע הַזֶּה הִקְשָׁה אֶת לִבּוֹ בַּשְּׁלֹשָׁה הָרִאשׁוֹנוֹת וּמַכָּה רְבִיעִית קָשָׁה הִיא יוֹתֵר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת, לֵךְ וְהַזְהֵר אוֹתוֹ כְּדֵי שֶׁיְּשַׁלַּח עַמִּי וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַמַּכָּה. כִּי אִם אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת עַמִּי הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ וגו׳. מֵהֵיכָן בָּא עֲלֵיהֶם, יֵשׁ אוֹמְרִים מִלְּמַעְלָה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים מִלְּמַטָּה. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מִלְּמַעְלָן וּמִלְּמַטָּן.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתֶּם עֲשִׂיתֶם הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים עַל בָּנַי, אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה עֲלֵיכֶם עוֹף הַשָּׁמַיִם וְחַיּוֹת הָאָרֶץ הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ אֶת הֶעָרֹב, חַיּוֹת וְעוֹפוֹת מְעֻרְבָּבִין. אֲבָל אֶרֶץ גֹּשֶׁן שֶׁיִּשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִין בָּהּ לֹא הָיָה שָׁם עָרֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גֹּשֶׁן, אָמַר רַבִּי אַמִּי כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ לֹא יִטֹּל פְּלוֹנִי בְּטָארִיקִי זוֹ שֶׁפְּלוֹנִי פַּטְרוֹנוֹ עוֹמֵד עֲלֵיהֶם. וְשַׁמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל רְאוּיִין לִלְקוֹת בְּזוֹ הַמַּכָּה, וְנָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פִּדְיוֹנָם הַמִּצְרִים, וְאַף לֶעָתִיד לָבוֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַקַּדְמוֹנִים וּמַשְׁלִיכָן לְתוֹךְ גֵּיהִנֹּם תַּחַת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג, ג): כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ.

ג וַיַּעַשׂ ה' כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד בֵּיתָה פַרְעֹה, הוּא לָקָה תְּחִלָּה שֶׁהוּא הִתְחִיל בְּעֵצָה רָעָה תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א, כב): וַיְצַו פַּרְעֹה וגו' וְאַחַר כָּךְ וּבֵית עֲבָדָיו. וַיִּקְרָא פַרְעֹה, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן, לְפִי שֶׁהַמִּצְרִיִּים מִשְׁתַּחֲוִים לַבְּהֵמוֹת כֶּאֱלוֹהַּ. דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר, כְּדֵי לְהַטְעוֹתָן. וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעִמָּךְ, מַהוּ הִנֵּה, הַתְּפִלָּה תִּהְיֶה מִיָּד, כְּדֵי שֶׁיָּסוּר הֶעָרֹב מִמְּךָ מָחָר, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וְסָר הֶעָרוֹב. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ ה' כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּסַר הֶעָרֹב, לָמָּה הֵבִיא עֲלֵיהֶם עָרֹב, לְפִי שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל צְאוּ וְהָבִיאוּ לָנוּ דֻּבִּים וַאֲרָיוֹת וּנְמֵרִים, כְּדֵי לִהְיוֹת מְצֵרִים בָּהֶם, לְפִיכָךְ הֵבִיא עֲלֵיהֶם חַיּוֹת מְעֻרְבָּבוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי נְחֶמְיָה אָמַר מִינֵי צְרָעִין וְיַתּוּשִׁין, וְנִרְאִין דְּבָרָיו שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה, לְפִי שֶׁבַּצְּפַרְדְּעִים כְּתִיב (שמות ח, ט): וַיָּמֻתוּ הַצְּפַרְדְּעִים, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן הֲנָאָה בְּעוֹרוֹתֵיהֶן, אֲבָל עָרֹב שֶׁהָיָה הֲנָאָה בְּעוֹרוֹתֵיהֶן, לְפִיכָךְ לֹא נִשְׁאַר בָּהֶן עַד אֶחָד, שֶׁאִלּוּ הָיוּ צְרָעִין וְיַתּוּשִׁין, הָיָה לָהֶן שֶׁיִּסְרִיחוּ.

ד וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת לִבּוֹ, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, כִּי אִם מָאֵן אַתָּה, הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה, לָמָּה הֵבִיא לָהֶן דֶּבֶר, לְפִי שֶׁשָּׁמוּ יִשְׂרָאֵל רוֹעֵי בָּקָר וְרוֹעֵי צֹאן וְכָל בְּהֵמָה, בֶּהָרִים וּבַמִּדְבָּרוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְרוּ וְיִרְבּוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי אָבִיא עֲלֵיכֶם רוֹעֶה יָפֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה. מַהוּ וְלֹא יָמוּת מִכָּל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר, אֲפִלּוּ בְּהֵמָה שֶׁהָיְתָה בְּיַד מִצְרִי וְהָיָה לוֹ לְיִשְׂרָאֵל תַּרְעוֹמוֹת עָלֶיהָ שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק בָּהּ, הָיְתָה נִצֹּלֶת, וּבְכָךְ יָדְעוּ דִּינָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וַיָּשֶׂם ה' מוֹעֵד, וַיַּעַשׂ ה' אֶת הַדָּבָר הַזֶּה, וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וגו', מַהוּ עַד אֶחָד, אֲפִלּוּ בְּהֵמָה חֲצָיָהּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְחֲצָיָהּ שֶׁל מִצְרִי לֹא מֵתָה.

ה וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן, נֵס גָּדוֹל נַעֲשָׂה בַּשְּׁחִין שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן לָקְחוּ שְׁנֵיהֶם מְלֹא חָפְנֵיהֶם וְהֶחֱזִיקוּ יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה מְלֹא חֹפֶן שֶׁלּוֹ וּמְלֹא חֹפֶן שֶׁל אַהֲרֹן, מִכָּאן שֶׁמּוּעָט מַחֲזִיק מְרֻבֶּה. זוֹ הַמַּכָּה בָּאָה לָהֶן עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, לְפִי שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן לָקְחוּ שְׁנֵיהֶם פִּיחַ הַכִּבְשָׁן, וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה וַהֲפָכוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִשְׁחִין לְמַעְלָה וְנָפַל עֲלֵיהֶן. וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם, שְׁחִין לָמָּה הֵבִיא עֲלֵיהֶן, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁמוּ אֶת יִשְׂרָאֵל לָחֹם לָהֶם חֲמִין וּלְצַנֵּן לָהֶם אֶת הַצּוֹנֵן, לְפִיכָךְ לָקוּ בִּשְׁחִין כְּדֵי שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לִגַּע בְּגוּפָן.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי נֵס גָּדוֹל נַעֲשָׂה בַּשְּׁחִין שֶׁאָדָם זוֹרֵק חֵץ לְמַעְלָה אֵינוֹ מְהַלֵּךְ מֵאָה אַמּוֹת, וּמֹשֶׁה זָרַק פִּיחַ הַכִּבְשָׁן מְלֹא חָפְנָיו דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ מַמָּשׁ, וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה עַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד. וְעוֹד נֵס אַחֵר נַעֲשָׂה בּוֹ, שֶׁמַּה שֶׁהֶחֱזִיקָה יָדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הָיָה מְלֹא חָפְנָיִם. וְעוֹד נֵס אַחֵר נַעֲשָׂה בַּשְּׁחִין, אָדָם מְפַזֵּר עָפָר קַב אֶחָד אֵין מְפַזֵּר אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת, אֲבָל מֹשֶׁה נָטַל מְלֹא יָדוֹ וּפִזְּרוֹ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

ו וַיִּקְחוּ אֶת פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וגו׳ פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה, מַהוּ פֹּרֵחַ, שֶׁלָּקוּ בַּצָּרַעַת עִמּוֹ, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (ויקרא יג, יב) : וְאִם פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת. וְלֹא יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים וגו׳. לָמָּה לֹא יָכְלוּ לַעֲמֹד מִפְּנֵי מֹשֶׁה, לְפִי שֶׁהֵם הִשִּׁיאוּ עֵצָה לְפַרְעֹה לְהַשְׁלִיךְ לַיְאוֹר כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד כְּדֵי שֶׁיָּמוּת מֹשֶׁה, וְעוֹד שֶׁהָיוּ מְחַיְּבִין אוֹתוֹ הֲרִיגָה, עַל שֶׁהֵסִיר הָעֲטָרָה מֵרֹאשׁ פַּרְעֹה לְרֹאשׁוֹ, לְפִיכָךְ : וְלֹא יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים. וַיְחַזֵּק ה׳ אֶת לֵב פַּרְעֹה, כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא חָזַר בּוֹ מֵחָמֵשׁ מַכּוֹת רִאשׁוֹנוֹת, מִכָּאן וָאֵילָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲפִלּוּ אִם יִרְצֶה לָשׁוּב אֲנִי מְחַזֵּק לִבּוֹ, כְּדֵי שֶׁאֶפְרַע כָּל הַדִּין מִמֶּנּוּ, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה, שֶׁכֵּן כְּתִיב (שמות ז, ג) : וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת לֵב פַּרְעֹה.

פרשה יב

א וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וגו׳, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב לו, כב) : הֵן אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ מִי כָמֹהוּ מוֹרֶה, אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה הֵן אֶחָד, שֶׁכֵּן בְּלָשׁוֹן יָוָנִי קוֹרִין לְאֶחָד הֵן, כְּלוֹמַר אֶחָד אֱלֹהֵינוּ יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ, מַעֲצִים כֹּחַ הַצַּדִּיקִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ, וּמִי כָמֹהוּ מוֹרֶה, שֶׁהוּא מוֹרֶה דֶּרֶךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּמֹשֶׁה שֶׁהִשְׂגִּיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּחוֹ לָלֶכֶת בִּשְׁלִיחוּתוֹ וְלַעֲשׂוֹת צִוּוּיוֹ, וְהָיָה מוֹרֶה לְפַרְעֹה הָרָשָׁע שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, שֶׁלֹּא חָפֵץ לִשְׁלוֹחַ הַמַּכָּה עַד שֶׁיַּזְהִירֶנּוּ שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, שֶׁכֵּן כְּתִיב : הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה, הָיָה נוֹתֵן כֹּחַ בְּמֹשֶׁה לְהַשְׁכִּים וּלְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה, וְהָיָה מוֹרֶה דֶּרֶךְ לְפַרְעֹה כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, שֶׁכֵּן כְּתִיב : וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה׳ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים. כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת וגו׳, לָמָּה לֹא נֶאֱמַר כָּאן (שמות ח, טז) : הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה, כֵּיוָן שֶׁרָאָה פַּרְעֹה שֶׁבְּעֵת שֶׁהָיָה יוֹצֵא הַמַּיְמָה מֹשֶׁה מַקְדִּימוֹ בַּדֶּרֶךְ, נִמְנַע שֶׁלֹּא לָצֵאת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְגַּע בּוֹ מֹשֶׁה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֵךְ אֶצְלוֹ בְּהַשְׁכָּמָה עַד שֶׁלֹּא יֵצֵא מִבֵּיתוֹ. כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת וגו׳, כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת יָדִי וגו׳, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִי רָשָׁע סָבוּר אַתָּה שֶׁלֹּא אוּכַל לְהַכְחִידְךָ מִן הָעוֹלָם, לְמֹד מִמַּכַּת הַדֶּבֶר בְּעֵת שֶׁשָּׁלַחְתִּי אוֹתוֹ הַדֶּבֶר אִלּוּ הָיִיתִי מְשַׁלְּחוֹ עָלֶיךָ וְעַל עַמְּךָ הָיִיתָ נִכְחַד מִן הָאָרֶץ, אֲבָל לֹא שְׁלַחְתִּיו עָלֶיךָ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁאַרְאֶךָ כֹּחַ גְּבוּרָתִי וּתְסַפֵּר כֹּחִי בְּכָל הָאָרֶץ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שמות ט, טז) : וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ. עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי, שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה אוֹתָם כִּמְסִילָה שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין עָלֶיהָ, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (ישעיה נא, כג) : אֲשֶׁר אָמְרוּ לְנַפְשֵׁךְ שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ גֵּוֵךְ.

ב הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד מְאֹד, זַבְדִּי בֶּן לֵוִי אָמַר סָרַט לוֹ סְרִיטָה עַל הַכֹּתֶל אָמַר לוֹ כְּשֶׁתַּגִּיעַ הַשֶּׁמֶשׁ לְכָאן יֵרֵד מָחָר הַבָּרָד. אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם, לוֹמַר לָךְ שֶׁלֹּא הָיָה כָמוֹהוּ בָּעוֹלָם וְלֹא בְּמִצְרַיִם, אֵינוֹ אוֹמֵר וְלֹא יִהְיֶה כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּמַכַּת בְּכוֹרוֹת (שמות יא, ו) : וְכָמֹהוּ לֹא תֹסִף, אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָמֹהוּ, כְּלוֹמַר לְשֶׁעָבַר לֹא הָיָה אֲבָל עָתִיד לִהְיוֹת לְהַבָּא, אֵימָתַי בִּימֵי גוֹג וּמָגוֹג, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב לח, כג) : אֲשֶׁר חָשַׂכְתִּי לְעֵת צָר לְיוֹם קְרָב וּמִלְחָמָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל לח, כב) : וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ. וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת מִקְנְךָ, בּוֹא וּרְאֵה רַחֲמָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ רִחֵם עַל הָרְשָׁעִים וְעַל בְּהֶמְתָּם, לְפִי שֶׁמַּכַּת הַבָּרָד לֹא הָיָה מְשַׁלְּחוֹ עֲלֵיהֶן אֶלָּא עַל יְבוּל הָאָרֶץ, וְהָיָה מַזְהִירָן שֶׁיִּשְׁמְרוּ עַצְמָן

וְאֶת בְּהֶמְתָּם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְקוּ בַּבָּרָד. הַיָּרֵא אֶת דְּבַר ה׳ מֵעַבְדֵי פַרְעֹה, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, זֶה הָיָה אִיּוֹב. וַאֲשֶׁר לֹא שָׂם לִבּוֹ, זֶה הָיָה פַּרְעֹה וְעַמּוֹ.

ג וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קלה, ו) : כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה׳ עָשָׂה וגו׳, אָמַר דָּוִד אַף עַל פִּי שֶׁגָּזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (תהלים קטו, טז) : הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה׳ וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁגָּזַר וְאָמַר בְּנֵי רוֹמִי לֹא יֵרְדוּ לְסוּרְיָא וּבְנֵי סוּרְיָא לֹא יַעֲלוּ לְרוֹמִי, כָּךְ כְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם גָּזַר וְאָמַר : הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה׳ וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם, כְּשֶׁבִּקֵּשׁ לִתֵּן הַתּוֹרָה בִּטֵּל גְּזֵרָה רִאשׁוֹנָה וְאָמַר הַתַּחְתּוֹנִים יַעֲלוּ לָעֶלְיוֹנִים וְהָעֶלְיוֹנִים יֵרְדוּ לַתַּחְתּוֹנִים, וַאֲנִי הַמַּתְחִיל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, כ) : וַיֵּרֶד ה׳ עַל הַר סִינַי, וּכְתִיב (שמות כד, ט) : וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל ה׳, הֲרֵי כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה׳ עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וגו׳. כְּמוֹ כֵן כְּשֶׁבִּקֵּשׁ אָמַר (בראשית א, ט) : יִקָּווּ הַמַּיִם, וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ עָשָׂה אֶת הַיַּבָּשָׁה יַם וּתְהוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ה, ח, ט, ו) : הַקּוֹרֵא לְמֵי הַיָּם, וְאוֹמֵר (בראשית ז, יא) : בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה. וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ עָשָׂה אֶת הַיָּם וּתְהוֹמוֹת יַבָּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, כט) : וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם, וְאוֹמֵר (תהלים קו, ט) : וַיּוֹלִיכֵם בַּתְּהֹמוֹת כַּמִּדְבָּר. וְכֵן בְּמִצְרַיִם, בְּמֹשֶׁה שֶׁהָיָה בָּאָרֶץ, נָתַן לוֹ רְשׁוּת לִשְׁלֹט בְּמַעֲשֵׂה שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וגו׳. לָמָּה הֵבִיא עֲלֵיהֶם בָּרָד, לְפִי שֶׁשָּׁמוּ יִשְׂרָאֵל נוֹטְעֵי כְּרָמִים וְגַנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְאִילָנוֹת, לְפִיכָךְ הֵבִיא עֲלֵיהֶם בָּרָד וְשִׁבֵּר אֶת הַכֹּל. עַל הָאָדָם וְעַל הַבְּהֵמָה, כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ לִדְבָרָיו מַה שֶׁאָמַר לָהֶם (שמות ט, יט) : שְׁלַח הָעֵז, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא הַבָּרָד עַל הַכֹּל.

ד וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת מַטֵּהוּ עַל הַשָּׁמַיִם, הַמַּכּוֹת הָאֵלּוּ, שְׁלֹשָׁה עַל יְדֵי אַהֲרֹן, וּשְׁלֹשָׁה עַל יְדֵי מֹשֶׁה, וּשְׁלֹשָׁה עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַחַת עַל יְדֵי כֻּלָּן. דָּם, צְפַרְדֵּעַ, כִּנִּים, שֶׁהָיוּ בָּאָרֶץ, עַל יְדֵי אַהֲרֹן. בָּרָד, אַרְבֶּה, חֹשֶׁךְ, עַל יְדֵי מֹשֶׁה. לְפִי שֶׁהֵן בָּאֲוִיר, שֶׁכָּךְ שָׁלַט מֹשֶׁה בָּאָרֶץ וּבַשָּׁמַיִם. עָרֹב, דֶּבֶר, מַכַּת בְּכוֹרוֹת, עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּשְׁחִין עַל יְדֵי כֻּלָּן. וַה׳ נָתַן קֹלֹת וּבָרָד, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר : וַה׳ הוּא וּבֵית דִּינוֹ שֶׁלְּמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כא, א) : וַה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה, הוּא וְסַנְקְלִיטוֹן שֶׁלּוֹ. וַה׳ נָתַן קֹלֹת וּבָרָד, הוּא וְסַנְקְלִיטוֹן שֶׁלּוֹ. וַתְּהַלֵּךְ אֵשׁ אָרְצָה, נִדּוֹנוּ כְּמִשְׁפַּט הָרְשָׁעִים בַּגֵּיהִנֹּם, הָיָה יוֹשֵׁב נִכְוֶה בַּבָּרָד, עוֹמֵד נִכְוֶה בָּאֵשׁ. וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד, נֵס בְּתוֹךְ נֵס. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, חַד אָמַר כְּפַרְנוּתָא דְּרוֹמָנָא דְּחַרְצִינְתֵּיהּ מִתְחַמְיָא מִלְּגַו. וְחַד אָמַר כַּהֲדֵין עֲשָׁשִׁיתָא דְּמַיָּא וּמִשְׁחָא מִתְעָרְבִין כַּחֲדָא וְנוּרָא דָּלֵיק מִן גַּוֵּיהוֹן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לִשְׁנֵי לִגְיוֹנוֹת קָשִׁין שֶׁהָיוּ נִלְחָמִין זֶה עִם זֶה, לְיָמִים הִגִּיעַ זְמַן מִלְחַמְתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וְעָשָׂה הַמֶּלֶךְ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם וְעָשׂוּ שְׁלִיחוּת הַמֶּלֶךְ בֵּינַיִם. כָּךְ אֵשׁ וּבָרָד צְהֵבִין זֶה לָזֶה, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַן מִלְחַמְתָּהּ שֶׁל מִצְרַיִם עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם וְהִכּוּ בְּמִצְרַיִם, הֲוֵי : וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת, מַהוּ מִתְלַקַּחַת, מֵת לָקַחַת, לְאַחַר שֶׁמַּכֵּהוּ הַבָּרָד לוֹקְחוֹ הָאֵשׁ וְשׂוֹרְפוֹ. וַיַּךְ הַבָּרָד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם, יָרַד הַבָּרָד וְהָיָה עָשׂוּי אַנְבַּטָּאוֹת אַנְבַּטָּאוֹת וּמְסַבֵּב אֶת מִקְנֵיהֶם וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִים לָצֵאת, וְהָיָה הַמִּצְרִי מֵבִיא אֶת הַמַּאֲכֶלֶת וְשׁוֹחֲטָהּ, וְהָעוֹף יוֹרֵד עָלָיו מִלְּמַעְלָה וְאוֹכְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, מח) : וַיַּסְגֵּר לַבָּרָד בְּעִירָם וּמִקְנֵיהֶם לָרְשָׁפִים, מַהוּ וּמִקְנֵיהֶם לָרְשָׁפִים, אֵלּוּ הָעוֹפוֹת, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (איוב ה, ז) : וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף. וְאֵת כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת כָּל עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבֵּר, [במדרש תהלים] (תהלים עח, מז) : יַהֲרֹג בַּבָּרָד גַּפְנָם וְשִׁקְמוֹתָם בַּחֲנָמַל, רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי שָׁלוֹם אָמַר מַהוּ בַּחֲנָמַל, בָּא נָח מָל. וְרַבִּי פִּנְחָס אָמַר יוֹרֵד כְּפִילְקִין וְקוֹצֵץ אֶת הָאִילָנוֹת. רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, לָמָּה נִצֹּלֶת, לְפִי שֶׁפַּטְרוֹנָהּ עוֹמֵד עָלֶיהָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב : אֲשֶׁר שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָּרָד.

ה וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה, מַה שֶּׁאָמַר: חָטָאתִי הַפָּעַם ה׳ הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים, לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ (שמות ט, יט): וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז, הוּא עָשָׂה צְדָקָה עִמָּהֶם שֶׁהָיָה מַזְהִירָם, וְהוּא וְעַמּוֹ הָרְשָׁעִים, שֶׁלֹּא שָׂמוּ לִבָּם לִדְבַר ה׳, וְהִנִּיחוּ אַנְשֵׁיהֶם וּמִקְנֵיהֶם בַּשָּׂדֶה וּמֵתוּ כֻּלָּן. הַעְתִּירוּ אֶל ה׳, וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת כַּפַּי, מִכָּאן שֶׁלֹּא הָיָה מֹשֶׁה חָפֵץ לְהִתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ מִצְרַיִם לְפִי שֶׁהָיְתָה מְטֻנֶּפֶת בְּגִלּוּלִים וּבְשִׁקּוּצִים. וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירְאוּן מִפְּנֵי ה׳ אֱלֹהִים, לֹא תְּהֵא סָבוּר שֶׁאֵינִי יוֹדֵעַ מַה אַתָּה עָתִיד לַעֲשׂוֹת אַחֲרֵי כֵן, אֶלָּא יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁלֹּא תִּתְיָרְאוּ מִן הַמָּקוֹם אַחֲרֵי כֵן, כְּמוֹ שֶׁלֹּא הֱיִיתֶם יְרֵאִים מִמֶּנּוּ קֹדֶם לָכֵן. אֲבָל כְּדֵי שֶׁתַּכִּיר גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי אֶעֱשֶׂה.

ו וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב, וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה, רַבִּי פִּנְחָס וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי שָׁלוֹם, רַבִּי פִּנְחָס אָמַר מַהוּ כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה, פְּלָאִים עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּהֶם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לָקִישׁוֹת הָיוּ. אָמַר לוֹ רַבִּי פִּנְחָס וַהֲלוֹא כְתִיב (שמות ט, כה): וְאֶת כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד, וְאַתָּה אוֹמֵר עַל שֶׁהָיוּ קְטַנּוֹת לֹא נֻכּוּ, אֶלָּא פְּלָאִים עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּהֶם.

ז וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת הָעִיר, שֶׁעֲדַיִן הָיָה בִּתְחוּם הָעִיר, מִיָּד לֹא שָׁהָה לְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, אֶלָּא וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל ה׳, וְקִבֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תְּפִלָּתוֹ. וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא נִתַּךְ אָרְצָה, תְּלָאָן בְּרִפְיוֹן, וְאֵימָתַי יָרְדוּ, בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל הָאֱמוֹרִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע י, יא): וַיְהִי בְּנֻסָם מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַה׳ הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם, וְהַשְּׁאָר עֲתִידִין לֵירֵד בִּימֵי גּוֹג וּמָגוֹג. וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא, כָּךְ הֵן הָרְשָׁעִים, כָּל זְמַן שֶׁהֵן בְּצָרָה הֵם מַכְנִיעִים עַצְמָן, מִשֶּׁהַצָּרָה עוֹבֶרֶת חוֹזְרִין לְקִלְקוּלָן. וְכֵן נְבוּכַדְנֶצַּר, בִּזְמַן שֶׁהָיָה בְּצָרָה הָיָה מְקַלֵּס לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ד, לד): כְּעַן אֲנָה נְבֻכַדְנֶצַּר מְשַׁבַּח וּמְרוֹמֵם וּמְהַדַּר לְמֶלֶךְ שְׁמַיָּא דִּי כָל מַעֲבָדוֹהִי קְשׁוֹט וגו׳, וְכֵיוָן שֶׁרָאָה עַצְמוֹ בִּגְדֻלָּה הִתְחִיל מִתְגָּאֶה (דניאל ד, כז): עָנֵה מַלְכָּא וַאֲמַר הֲלָא דָא הִיא בָּבֶל רַבְּתָא דִּי אֲנָה בֶּנַיְתֵהּ לְבֵית מַלְכוּ בִּתְקֶף חִסְנִי וְלִיקָר הַדְרִי. אַף פַּרְעֹה עָשָׂה כֵן, וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וגו׳.

סדר בא

פרשה יג

א וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פַּרְעֹה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי כז, ג) : כֹּבֶד אֶבֶן וְנֵטֶל הַחוֹל וְכַעַס אֱוִיל כָּבֵד מִשְׁנֵיהֶם, שָׁאַל אַבְנִימוֹס הַגַּרְדִּי אֶת רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמַר לָהֶם הָאָרֶץ הֵיאַךְ נִבְרֵאת תְּחִלָּה. אָמְרוּ לוֹ אֵין אָדָם בָּקִי בִּדְבָרִים אֵלּוּ, אֶלָּא לֵךְ אֵצֶל אַבָּא יוֹסֵף הַבַּנָּאִי, הָלַךְ וּמְצָאוֹ שֶׁהוּא עוֹמֵד עַל הַקְּרוּיָא, אָמַר לוֹ שְׁאֵלָה יֵשׁ לִי לִשְׁאֹל אוֹתְךָ, אָמַר לוֹ אֵינִי יָכוֹל לֵירֵד מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי שְׂכִיר יוֹם אֶלָּא שְׁאַל מַה תְּבַקֵּשׁ, אָמַר לֵיהּ הֵיאַךְ נִבְרֵאת הָאָרֶץ תְּחִלָּה, אָמַר לֵיהּ נָטַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָפָר מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד וְזָרַק עַל הַמַּיִם וְנַעֲשָׂה אֶרֶץ, וּצְרוֹרוֹת קְטַנִּים שֶׁהָיוּ בֶּעָפָר נַעֲשׂוּ הָרִים וּגְבָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לח, לח) : בְּצֶקֶת עָפָר לַמּוּצָק וּרְגָבִים יִדֵּבָקוּ, וּבָרוּר הוּא הַדָּבָר בְּאָזְנֵי בְּנֵי אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר : כֹּבֶד אֶבֶן וְנֵטֶל הַחוֹל, מַהוּ כֹּבֶד אֶבֶן, מִי שֶׁהוּא רוֹאֶה אֶת הֶהָרִים וְאֶת הַגְּבָעוֹת אֵינוֹ אוֹמֵר הֵיאַךְ בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אֵלּוּ. מַהוּ וְנֵטֶל הַחוֹל, אֶלָּא הַחוֹל שֶׁהַמַּיִם עוֹמְדִים עָלָיו לְמַעְלָה, וְהוּא נָתוּן מִלְּמַטָּה וְהוּא נוֹשֵׂא אוֹתָם, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְקָרָה הִיא בְּעֵינֵי בְּנֵי אָדָם וְרוֹאִין כְּאִלּוּ יְגִיעָה הִיא לְפָנַי, וְאֵינָהּ יְגִיעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מ, כח) : לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע, בַּמֶּה אֲנִי יָגֵעַ בְּמִי שֶׁהוּא מַכְעִיס לְפָנַי בִּדְבָרִים בְּטֵלִים, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (מלאכי ג, יז) : הוֹגַעְתֶּם ה׳ בְּדִבְרֵיכֶם, הֱוֵי וְכַעַס אֱוִיל כָּבֵד מִשְׁנֵיהֶם, דָּבָר אַחֵר, כֹּבֶד אֶבֶן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּבַּדְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל בָּעוֹלָם שֶׁנִּקְרְאוּ אֶבֶן, כְּמָה דְתֵימָא (בראשית מט, כד) : מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל. וְנֵטֶל הַחוֹל, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְחוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ב, א) : וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם, שֶׁנְּטַלְתִּי אוֹתָם בָּעוֹלָם וְאָמַרְתִּי (זכריה ב, יב) : כָּל הַנּוֹגֵעַ בָּהֶם כְּנוֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר תִּקּוּן סוֹפְרִים הוּא, עֵינִי כְּתִיב, וְעָמְדוּ וְהִכְעִיסוּ לְפָנַי וּבִקַּשְׁתִּי לְכַלּוֹתָן וּלְהַשְׁלִיכָן מֵעַל פָּנַי, וְאָמַרְתִּי בִּשְׁבִיל פַּרְעֹה הָרָשָׁע שֶׁלֹּא יֹאמַר לֹא הָיָה יָכוֹל לְהַצִּילָן וְעָמַד עֲלֵיהֶן וַהֲרָגָן, הֱוֵי וְכַעַס אֱוִיל כָּבֵד מִשְׁנֵיהֶם, הֱוֵי כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לִבּוֹ.

ב דָּבָר אַחֵר, כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לִבּוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דברים לב, כו) : אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם, מַהוּ אַפְאֵיהֶם, אָמַרְתִּי בְּאַפִּי אַיֵּה הֵם.

דָּבָר אַחֵר, אַפְאֵיהֶם, אָמַרְתִּי בְּאַף שֶׁהִכְעִיסוּ לְפָנַי אַיֵּה הֵם לֹא יִהְיוּ אֶלָּא (דברים לב, כו) : אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם, וּמִי גָרַם לָהֶם שֶׁיֵּצְאוּ מִשָּׁם, (דברים לב, כז) : לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב.

ג דָּבָר אַחֵר, כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לִבּוֹ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִכָּאן פִּתְחוֹן פֶּה לַמִּינִין לוֹמַר לֹא הָיְתָה מִמֶּנּוּ שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר : כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לִבּוֹ. אָמַר לוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ יִסָּתֵם פִּיהֶם שֶׁל מִינִים, אֶלָּא (משלי ג, לד) : אִם לַלֵּצִים הוּא יָלִיץ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתְרֶה בּוֹ בָּאָדָם פַּעַם רִאשׁוֹנָה שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית וְאֵינוֹ חוֹזֵר בּוֹ, וְהוּא נוֹעֵל לִבּוֹ מִן הַתְּשׁוּבָה כְּדֵי לִפְרֹעַ מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁחָטָא. אַף כָּךְ פַּרְעֹה הָרָשָׁע, כֵּיוָן שֶׁשִּׁגֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָמֵשׁ פְּעָמִים וְלֹא הִשְׁגִּיחַ עַל דְּבָרָיו, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתָּה הִקְשֵׁיתָ עָרְפְּךָ וְהִכְבַּדְתָּ אֶת לִבְּךָ, הֲרֵינִי מוֹסִיף לְךָ טֻמְאָה עַל טֻמְאָתְךָ, הֱוֵי : כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לִבּוֹ. מַהוּ הִכְבַּדְתִּי, שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת לִבּוֹ כַּכָּבֵד הַזֶּה שֶׁהִיא מִתְבַּשֶּׁלֶת שְׁנִיָּה וְאַרְטָסִיס נִכְנָס בְּתוֹכָהּ, כָּךְ נַעֲשָׂה לִבּוֹ שֶׁל פַּרְעֹה כַּכָּבֵד הַזֶּה וְלֹא הָיָה מְקַבֵּל דְּבָרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֱוֵי : כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לִבּוֹ וגו׳ :

ד וּלְמַעַן תְּסַפֵּר בְּאָזְנֵי בִנְךָ, גִּלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה מַה מַּכָּה יָבִיא עֲלֵיהֶן וְכָתַב מֹשֶׁה בְּרֶמֶז, וּלְמַעַן תְּסַפֵּר בְּאָזְנֵי בִנְךָ, זוֹ מַכַּת אַרְבֶּה, כְּמָה דְתֵימָא (יואל א, ג) : עָלֶיהָ לִבְנֵיכֶם סַפֵּרוּ, וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, כִּי אִם מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ אֶת עַמִּי וגו׳, מַהוּ

הִנְנִי מֵבִיא מָחָר אַרְבֶּה בִּגְבֻלֶךָ, וְלֹא בִּגְבוּל בְּנֵי חָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ישעיה כו, ט): כִּי כַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לָאָרֶץ צֶדֶק לָמְדוּ וגו׳, שֶׁבְּמַכַּת הָאַרְבֶּה הִכִּירוּ עַד הֵיכָן גְּבוּל מִצְרַיִם. וְכִסָּה אֶת עֵין הָאָרֶץ, וּמָלְאוּ בָּתֶּיךָ, וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה, מַהוּ כֵּן, שֶׁרָאָה אוֹתָם שֶׁהָיוּ פּוֹנִים זֶה בָּזֶה וְהָיוּ מַאֲמִינִים לִדְבָרָיו, וְיָצָא מִשָּׁם כְּדֵי שֶׁיִּטְּלוּ עֵצָה לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה.

ה וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה וגו׳ וַיּוּשַׁב אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וגו׳ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ וגו׳ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהִי כֵן ה׳ עִמָּכֶם וגו׳. מַהוּ רָעָה נֶגֶד פְּנֵיכֶם, אָמַר לָהֶם דֶּרֶךְ הַבַּחוּרִים וְהַזְּקֵנִים לִזְבֹּחַ, שֶׁמָּא הַקְּטַנִּים וְהַטַּף, וּמִי שֶׁאוֹמֵר דָּבָר זֶה אֵין דַּעְתּוֹ אֶלָּא לִבְרֹחַ, לֹא כְּמָה שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים (שמות ה, ג, ח, כג): דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, לְפִיכָךְ רְאוּ שֶׁאוֹתָהּ שֶׁאַתֶּם מְחַשְּׁבִים שֶׁיֵּשׁ בְּדַעְתְּכֶם לִבְרֹחַ הִיא תָּשׁוּב נֶגֶד פְּנֵיכֶם שֶׁלֹּא תֵצְאוּ מִכָּאן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: לְכוּ נָא הַגְּבָרִים, אָמַר לוֹ אִם תֹּאמַר: לֹא כֵן מַחְשְׁבוֹתֵינוּ לִבְרוֹחַ, אִם כֵּן יֵאָמְנוּ דִּבְרֵיכֶם, לְכוּ נָא הַגְּבָרִים, כִּי הַטַּף אֵינָן בְּנֵי עֲבוֹדָה לָמָּה אַתֶּם צְרִיכִין לָהֶם, אֶלָּא כִּי אֹתָהּ אַתֶּם מְבַקְּשִׁים, רָעָה אַתֶּם מְבַקְּשִׁים לַעֲשׂוֹת, לִבְרֹחַ אַתֶּם חֲפֵצִים, לְפִיכָךְ אֵינִי שׁוֹמֵעַ לָכֶם לִכְלוּם. מִיָּד צִוָּה וְגֵרַשׁ אוֹתָם מִשָּׁם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וַיְגָרֶשׁ אֹתָם מֵאֵת פְּנֵי פַרְעֹה.

ו וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה נְטֵה אֶת יָדְךָ, אַרְבֶּה לָמָּה הֵבִיא עֲלֵיהֶן, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁמוּ אֶת יִשְׂרָאֵל זוֹרְעֵי חִטִּים וּשְׂעוֹרִים, לְפִיכָךְ הֵבִיא עֲלֵיהֶן אַרְבֶּה וְאָכְלוּ כָּל מַה שֶּׁזָּרְעוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל. וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת מַטֵּהוּ, לָמָּה הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן זְמַן לַמַּכּוֹת, מָחָר, וְלֹא הָיָה מֵבִיא עֲלֵיהֶן מִיָּד, כְּדֵי שֶׁיַּחְזְרוּ בָּהֶן וְיַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. וַיַּעַל הָאַרְבֶּה וגו׳ וַיְכַס אֶת עֵין כָּל הָאָרֶץ וגו׳ וַיְמַהֵר פַּרְעֹה לִקְרֹא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וגו׳, מַהוּ חָטָאתִי לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֶם, חָטָאתִי לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם שֶׁלֹּא שִׁלַּחְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל, וְלָכֶם, שֶׁגֵּרַשְׁתִּי אֶתְכֶם מִפָּנַי, וְשֶׁהָיִיתִי חוֹשֵׁב לְקַלֵּל אֶתְכֶם, שֶׁאָמַרְתִּי: יְהִי כֵן ה׳ עִמָּכֶם. וְעַתָּה שָׂא נָא חַטָּאתִי, וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה.

ז וַיַּהֲפֹךְ ה׳ רוּחַ יָם, מַהוּ לֹא נִשְׁאַר אַרְבֶּה אֶחָד, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כֵּיוָן שֶׁבָּא אַרְבֶּה שָׁמְחוּ הַמִּצְרִיִּים, אָמְרוּ נִקְבֵּץ וּנְמַלֵּא מֵהֶם חָבִיּוֹת. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רְשָׁעִים בַּמַּכָּה שֶׁהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם בָּהּ אַתֶּם שְׂמֵחִים, מִיָּד וַיַּהֲפֹךְ ה׳ רוּחַ יָם חָזָק מְאֹד, זֶה רוּחַ מַעֲרָבִית. וַיִּשָּׂא אֶת הָאַרְבֶּה וגו׳, מַהוּ לֹא נִשְׁאַר אַרְבֶּה אֶחָד, אֲפִלּוּ מַה שֶּׁהָיוּ בַּקְּדֵירוֹת וּבָחָבִיּוֹת מְלוּחוֹת פָּרְחוּ וְהָלְכוּ לָהֶם, וַיְחַזֵּק ה׳ אֶת לֵב פַּרְעֹה.

פרשה יד

א וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קה, כח): שָׁלַח חֹשֶׁךְ וַיַּחְשִׁךְ וְלֹא מָרוּ אֶת דְּבָרוֹ, רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ עַל שֶׁלֹּא קִבְּלוּ בְּמָרוּת דְּבָרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם.

דָּבָר אַחֵר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמַּלְאָכִים, הַמִּצְרִיִּים רְאוּיִין לִלְקוֹת בְּחֹשֶׁךְ, מִיָּד הִסְכִּימוּ כֻּלָּן כְּאַחַת וְלֹא הִמְרוּ. מַהוּ שָׁלַח חֹשֶׁךְ וַיַּחְשֹׁךְ, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְאָדוֹן שֶׁסָּרַח עָלָיו עַבְדּוֹ, אָמַר לְאֶחָד לֵךְ וְהַכֵּהוּ חֲמִשִּׁים מַגְלְבִין, הָלַךְ וְהִכָּהוּ מֵאָה וְהוֹסִיף לוֹ מִשֶּׁלּוֹ, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְעַלֶּה שָׁלַח חֹשֶׁךְ עַל הַמִּצְרִיִּים וְהוֹסִיף הַחֹשֶׁךְ מִשֶּׁלּוֹ, הֲוֵי: שָׁלַח חֹשֶׁךְ וַיַּחְשֹׁךְ. וְיָמֵשׁ חֹשֶׁךְ, כַּמָּה הָיָה אוֹתוֹ חֹשֶׁךְ, רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ עָבָה כְּדִינָר הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָמֵשׁ חֹשֶׁךְ, שֶׁהָיָה בּוֹ מַמָּשׁ.

ב וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמָיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ אֲפֵלָה, מֵהֵיכָן הָיָה הַחֹשֶׁךְ הַהוּא, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מֵחֹשֶׁךְ שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יח, יב): יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ סְבִיבוֹתָיו סֵכָּתוֹ. רַבִּי נְחֶמְיָה אָמַר מֵחֹשֶׁךְ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב י, כב): אֶרֶץ עֲפָתָה כְּמוֹ אֹפֶל צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים וגו׳, אוֹי לוֹ לַבַּיִת שֶׁחַלּוֹנוֹתָיו פְּתוּחִין לְתוֹךְ חֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב י, כב): וַתֹּפַע כְּמוֹ אֹפֶל. אוֹר שֶׁלָּה מִתּוֹךְ חֹשֶׁךְ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל לא, טו): בְּיוֹם רִדְתּוֹ שְׁאֹלָה הֶאֱבַלְתִּי כִּסֵּיתִי עָלָיו אֶת תְּהוֹם, הוֹבַלְתִּי כְּתִיב. רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי אָמַר בַּמֶּה הָרְשָׁעִים מִתְכַּסִּים בַּגֵּיהִנֹּם, בַּחֹשֶׁךְ. חִזְקִיָּה אָמַר הַגִּיגִית הַזּוֹ בַּמֶּה מְכַסִּין אוֹתָהּ, בִּכְלִי חֶרֶס, מִינָהּ וּבָהּ, כְּשֵׁם שֶׁהִיא שֶׁל חֶרֶס כָּךְ מְכַסִּין אוֹתָהּ בִּכְלִי חָרֶס. כָּךְ הָרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כט, טו): וְהָיָה בְּמַחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם, לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְכַסֶּה עֲלֵיהֶם אֶת הַתְּהוֹם שֶׁהוּא חֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, ב): וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם, זֶה גֵּיהִנֹּם. הֲוֵי אוֹמֵר חֹשֶׁךְ שֶׁבָּא עַל הַמִּצְרִים מִתּוֹךְ גֵּיהִנֹּם הָיָה.

ג חֹשֶׁךְ לָמָּה הֵבִיא עֲלֵיהֶן, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין לְפָנָיו מַשּׂוֹא פָּנִים וְהוּא חוֹקֵר לֵב וּבֹחֵן כְּלָיוֹת, לְפִי שֶׁהָיוּ פּוֹשְׁעִים בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה לָהֶן פַּטְרוֹנִין מִן הַמִּצְרִיִּים וְהָיָה לָהֶן שֵׁם עֹשֶׁר וְכָבוֹד וְלֹא הָיוּ רוֹצִים לָצֵאת, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם אָבִיא עֲלֵיהֶן מַכָּה בְּפַרְהֶסְיָא וְיָמוּתוּ, יֹאמְרוּ הַמִּצְרִיִּים כְּשֵׁם שֶׁעָבַר עָלֵינוּ כָּךְ עָבַר עֲלֵיהֶן, לְפִיכָךְ הֵבִיא עַל הַמִּצְרִיִּים אֶת הַחֹשֶׁךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ קוֹבְרִין מֵתֵיהֶם וְלֹא יִהְיוּ רוֹאִין אוֹתָן שׂוֹנְאֵיהֶם וְיִהְיוּ מְשַׁבְּחִין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּךְ. מַהוּ חֹשֶׁךְ אֲפֵלָה, אָמַר רַבִּי אַבְדִּימִי דְּמִן חֵיפָה, אוֹתוֹ חֹשֶׁךְ כָּפוּל וּמְכֻפָּל הָיָה, רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ שִׁבְעָה יָמִים שֶׁל חֹשֶׁךְ הָיוּ, כֵּיצַד שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים מִי שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וּבְקֵשׁ לַעֲמֹד עוֹמֵד, וְהָעוֹמֵד בִּקֵּשׁ לֵישֵׁב יוֹשֵׁב, וְעַל אֵלּוּ הַיָּמִים נֶאֱמַר: וַיְהִי חֹשֶׁךְ אֲפֵלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו. שְׁלֹשָׁה יָמִים אֲחֵרִים מִי שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב לֹא הָיָה יָכוֹל לַעֲמֹד וְהָעוֹמֵד אֵינוֹ יָכוֹל לֵישֵׁב, וּמִי שֶׁהָיָה רוֹבֵץ אֵינוֹ יָכוֹל לִזְקוֹף, עֲלֵיהֶן נֶאֱמַר: וְלֹא קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתָּיו שְׁלֹשֶׁת יָמִים. וּבִשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וְהִשְׁאִילוּם, שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל נִכְנָס לְתוֹךְ בָּתֵּיהֶן שֶׁל מִצְרִים וְהָיוּ רוֹאִין בָּהֶן כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלוֹת, אִם הָיוּ אוֹמְרִים אֵין לָנוּ לְהַשְׁאִיל לָכֶם הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לָהֶן הֲרֵי הוּא בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיוּ הַמִּצְרִיִּים אוֹמְרִים אִם הָיוּ אֵלּוּ רוֹצִים לְשַׁקֵּר בָּנוּ הָיוּ נוֹטְלִין אוֹתָן בִּימֵי הַחֹשֶׁךְ וְלֹא הָיִינוּ מַרְגִּישִׁין, שֶׁהֲרֵי רָאוּ אוֹתָן כְּבָר אַחַר שֶׁלֹּא נָגְעוּ חוּץ מִדַּעְתֵּנוּ כְּמוֹ כֵן לֹא יַחֲזִיקוּ, וְהָיוּ מַשְׁאִילִין לָהֶן, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו, יד): וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר וגו׳, בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּמוֹשְׁבֹתָם, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁהָיָה יְהוּדִי נִכְנָס הָיָה אוֹר נִכְנָס וּמֵאִיר לוֹ מַה שֶׁבַּחֲבִיּוֹת וּבַתֵּבוֹת וּבַמַּטְמוֹנִיּוֹת. וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (תהלים קיט, קה): נֵר לְרַגְלִי דְּבָרֶךָ וגו׳. הֲרֵי שִׁשָּׁה יָמִים שֶׁל חֹשֶׁךְ שֶׁהָיָה בְּמִצְרַיִם, וְהַשְּׁבִיעִי שֶׁל חֹשֶׁךְ, זֶה יוֹם חֹשֶׁךְ שֶׁל יָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, כ): וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֶר אֶת הַלָּיְלָה, כָּךְ הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹלֵחַ עָנָן וְחֹשֶׁךְ וּמַחְשִׁיךְ לְמִצְרַיִם וּמֵאִיר לְיִשְׂרָאֵל כְּשֵׁם שֶׁעָשָׂה לָהֶם בְּמִצְרַיִם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (תהלים כז, א): ה׳ אוֹרִי וְיִשְׁעִי וגו׳. וְכֵן לָעָתִיד

לָבוֹא יָבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס, ב) : כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ וגו׳.

ד וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְכוּ עִבְדוּ, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַּם אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדֵנוּ זְבָחִים וְעֹלֹת, אָמַר לֵיהּ מֹשֶׁה לֹא תְהֵא סָבוּר שֶׁאָנוּ נִזְבַּח מִשֶּׁלָּנוּ כְּלוּם, אֶלָּא גַּם אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדֵינוּ זְבָחִים וְעֹלֹת שֶׁנַּקְרִיב לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל שְׁמֶךָ. וְגַם מִקְנֵנוּ יֵלֵךְ עִמָּנוּ. וַיֹּאמֶר לוֹ פַרְעֹה לֵךְ, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֵּן דִּבַּרְתָּ, יָפֶה כִּוַּנְתָּ, שֶׁלֹּא אוֹסִיף עוֹד רְאוֹת פָּנֶיךָ, שֶׁכֵּן אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר.

פרשה טו

א וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שיר השירים ב, ח) : קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא [וכל הענין בפרשיות עד עמכם], שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ב, י) : עָנָה דוֹדִי וְאָמַר לִי, מָה אַתְּ עוֹשָׂה כָּאן בִּמְקוֹם טְמֵאִים (יחזקאל כב, כ) : אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם. (שיר השירים ב, י) : קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי לָךְ, אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה אָמַרְתָּ לָנוּ לְהִשְׁתַּעְבֵּד וַעֲדַיִן לֹא שָׁלְמוּ, אָמַר לֵיהּ כְּבָר שָׁלְמוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ב, יא) : כִּי הִנֵּה הַסְּתָיו עָבָר, מִיָּד גִּלּוּ הַצַּדִּיקִים אֶת רָאשֵׁיהֶם שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ב, יב) : הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ, אֵלּוּ הֵן שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים כֻּלָּן.

דָּבָר אַחֵר, הַנִּצָּנִים, אֵלּוּ הַכֹּהֲנִים. (דברי הימים א ו, לה) : בְּנֵי אַהֲרֹן אֶלְעָזָר בְּנוֹ פִּינְחָס בְּנוֹ.

דָּבָר אַחֵר, הַנִּצָּנִים, אֵלּוּ הַמְּלָכִים דָּוִד וּשְׁלֹמֹה רְחַבְעָם אַסָּא אֲבִיָּה.

דָּבָר אַחֵר, אֵלּוּ הַלְוִיִּם (דברי הימים א טז, ה) : אָסָף הָרֹאשׁ וּמִשְׁנֵהוּ זְכַרְיָה. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ, אָמַר (שיר השירים ב, יב) : עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ, הִגִּיעַ זְמַן שֶׁל לְוִיִּם לוֹמַר לְפָנַי שִׁירִים וּמִזְמוֹרִים.

דָּבָר אַחֵר, עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ, כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמְרוּ אֶת הַשִּׁירָה, אָמַר (שיר השירים ב, יב) : וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ, שֶׁשָּׁמַע קוֹלָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּזְכוּת אַבְרָהָם שֶׁהִקְרִיב תּוֹר וְגוֹזָל, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (שיר השירים ב, יג) : הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַּגֶּיהָ, אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים וְהַיְשָׁרִים. (שיר השירים ב, יג) : וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ, אֵלּוּ הַבֵּינוֹנִים שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה. מִכָּאן וָאֵילָךְ (שיר השירים ב, יג) : קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי לָךְ, כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵין לָכֶם חֹדֶשׁ אַחֵר גָּדוֹל מִזֶּה, לְפִיכָךְ נִקְרָא רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר : רֹאשׁ חֳדָשִׁים.

דָּבָר אַחֵר, רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם, כִּבְיָכוֹל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנִּקְרָא רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מד, ו) : אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן. וְצִיּוֹן נִקְרָא רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יז, יב) : כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ. וְעֵשָׂו נִקְרָא רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כה, כה) : וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן וגו׳. וּמָשִׁיחַ נִקְרָא רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מא, כז) : רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה

הִנָּם. יָבוֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנִּקְרָא רִאשׁוֹן, וְיִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנִּקְרָא רִאשׁוֹן, וְיִפְרַע מִן עֵשָׂו שֶׁנִּקְרָא רִאשׁוֹן, וְיָבֹא מָשִׁיחַ שֶׁנִּקְרָא רִאשׁוֹן, בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים וגו׳.

ב דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹן הָעוֹלָם אֵימָתַי אַתָּה עוֹשֶׂה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת, שֶׁכֵּן כְּתִיב (דניאל ד, יד): בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָּמָא, אָמַר לָהֶם אֲנִי וְאַתֶּם מַסְכִּים עַל מַה שֶּׁיִּשְׂרָאֵל גּוֹמְרִין וּמְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נז, ג): אֶקְרָא לֵאלֹהִים עֶלְיוֹן לָאֵל גֹּמֵר עָלָי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ויקרא כג, לז): אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה׳ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ וגו׳, אַתֶּם בֵּין בִּזְמַנָּן בֵּין שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּן, אֵין לִי מוֹעֲדוֹת אֶלָּא אֵלּוּ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לְשֶׁעָבַר הָיָה בְּיָדִי, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, יט): עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים, אֲבָל מִכָּאן וָאֵילָךְ הֲרֵי מְסוּרָה בְּיֶדְכֶם בִּרְשׁוּתְכֶם, אִם אֲמַרְתֶּם הֵן, הֵן. אִם אֲמַרְתֶּם לָאו, לָאו. מִכָּל מָקוֹם יִהְיֶה הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם. וְלֹא עוֹד אֶלָּא אִם בִּקַּשְׁתֶּם לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה, הֲרֵינִי מַשְׁלִים עִמָּכֶם, לְכָךְ כְּתִיב: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם.

ג דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (זכריה ד, יד): אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים עַל אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ, אָמַר רַבִּי לֵוִי, מְלַמֵּד שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חוֹזֵר וּמְבַקֵּשׁ בְּאֵיזֶה דָּבָר לִגְאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא הָיָה מוֹצֵא, עַד שֶׁמָּצָא זְכוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְשֶׁל אַהֲרֹן וְהִיא עָמְדָה לָהֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי הַיִּצְהָר, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ שֶׁבִּקֵּשׁ לִשָּׂא אִשָּׁה וּבָאוּ וְאָמְרוּ לוֹ עֲנִיָּה הִיא, אֵין לָהּ בָּעוֹלָם אֶלָּא שְׁנֵי נְזָמִים בִּלְבָד. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דַּיָּן לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּגָּאֲלוּ בִּזְכוּת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן.

ד דָּבָר אַחֵר, וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שיר השירים ב, ח): קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא, כְּשֶׁהָלַךְ מֹשֶׁה וְאָמַר לְיִשְׂרָאֵל כָּךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות יג, ד): הַיּוֹם אַתֶּם יוֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב, אָמְרוּ לוֹ הֵיכָן הוּא, אָמַר לָהֶם הֲרֵי עוֹמֵד, קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה מַהוּ (שיר השירים ב, ח): מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם אֲנִי מִסְתַּכֵּל בְּמַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינָן נִגְאָלִין לְעוֹלָם, אֶלָּא לְמִי אֲנִי מִסְתַּכֵּל לַאֲבוֹתֵיהֶם הַקְּדוֹשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ו, ה): וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו׳, בִּזְכוּת אֲבוֹתָם אֲנִי גּוֹאֲלָם. לְכָךְ כְּתִיב: מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים, וְאֵין הָרִים אֶלָּא אָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ו, ב): שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה׳.

דָּבָר אַחֵר, אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה מַהוּ מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים, אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵין לָהֶם מַעֲשִׂים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּגָּאֲלוּ אֶלָּא בִּזְכוּת הַזְּקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג, טז): לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵין הֶהָרִים אֶלָּא הַזְּקֵנִים, שֶׁכֵּן בַּת יִפְתָּח אוֹמֶרֶת לְאָבִיהָ (שופטים יא, לז): וְיָרַדְתִּי עַל הֶהָרִים, וְכִי אֶל הֶהָרִים הָיְתָה הוֹלֶכֶת, אֶלָּא עַל הַזְּקֵנִים הִיא אוֹמֶרֶת, שֶׁהָלְכָה לְהַרְאוֹת לַזְּקֵנִים שֶׁהִיא בְּתוּלָה טְהוֹרָה, וּלְכָךְ כְּתִיב: מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים.

דָּבָר אַחֵר, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מַהוּ מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשִׂיתִי לְעֵשָׂו שֶׁיְּהֵא מַעֲמִיד מְלָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לו, לא): וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם, אִם אֲנִי מֵנִיחַ לְעֵשָׂו שֶׁיְּהֵא מַעֲמִיד מְלָכִים עוֹד, הֵיאַךְ יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין, הֲרֵינִי מְדַלְּגָן וְעוֹשֶׂה אוֹתָן אַלּוּפִים, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לו, יג): אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְּנֵי עֵשָׂו. וְאֵין הָרִים אֶלָּא עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ו, א): וְהִנֵּה אַרְבַּע מַרְכָּבוֹת יֹצְאוֹת מִבֵּין שְׁנֵי הֶהָרִים.

ה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, לָמָּה אֵינוֹ אוֹמֵר בְּמִצְרַיִם, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּתִיב בַּתּוֹרָה (דברים כד, יא): בַּחוּץ תַּעֲמֹד, אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה כָּךְ, בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְלֹא בְּמִצְרַיִם. וְכֵן אָמַר מֹשֶׁה (שמות ט, כט): כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, גְּדוֹלָה חִבָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמְקוֹם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּבְמְקוֹם טִנּוּפֶת וּבְמְקוֹם טֻמְאָה בִּשְׁבִיל לְגָאֲלָן, מָשָׁל לְכֹהֵן שֶׁנָּפְלָה תְּרוּמָתוֹ לְבֵית הַקְּבָרוֹת, אוֹמֵר מָה אֶעֱשֶׂה, לְטַמֵּא אֶת עַצְמִי אִי אֶפְשָׁר, וּלְהָנִיחַ תְּרוּמָתִי אִי אֶפְשָׁר, מוּטָב לִי לְטַמֵּא אֶת עַצְמִי פַּעַם אַחַת וְחוֹזֵר וּמִטַּהֵר, וְלֹא אֲאַבֵּד אֶת תְּרוּמָתִי. כָּךְ אֲבוֹתֵינוּ הָיוּ תְּרוּמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ב, ג): קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה׳ וגו׳, הָיוּ בֵּין הַקְּבָרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, ל): כִּי אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין שָׁם מֵת, וְאוֹמֵר (במדבר לג, ד): וּמִצְרַיִם מְקַבְּרִים, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵיאַךְ אֲנִי גּוֹאֲלָן, לְהַנִּיחָן אִי אֶפְשָׁר, מוּטָב לֵירֵד וּלְהַצִּילָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג, ח): וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם, כְּשֶׁהוֹצִיא קָרָא לְאַהֲרֹן וְטִהֵר אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז, לג): וְכִפֶּר אֶת מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ, (ויקרא טז, טז): וְכִפֶּר עַל הַקֹּדֶשׁ.

ו דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (שיר השירים ו, י): מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שָׁחַר, אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁל שֶׁבַח יֵשׁ כָּאן לְיִשְׂרָאֵל, כְּנֶגֶד אַרְבַּע גָּלֻיּוֹת, שֶׁבְּאַרְבַּע גָּלֻיּוֹת שֶׁעָמְדוּ עַל יִשְׂרָאֵל לֹא כָּפְרוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּגָלוּת בָּבֶל מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שָׁחַר. נְבוּכַדְנֶצַּר הָיָה מִשְׁתַּחֲוֶה לַשֶּׁמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה יד, יב): אֵיךְ נָפַלְתָּ מִשָּׁמַיִם הֵילֵל בֶּן שָׁחַר. וְדָנִיֵּאל הָיָה שׁוֹחֵר וּמִתְפַּלֵּל לַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ו, יא): וְכַדִּין פְּתִיחָן לֵהּ בְּעִלִּיתֵהּ נֶגֶד יְרוּשְׁלֶם, עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם. וְלָמָּה הָיָה שׁוֹחֵר וּמִתְפַּלֵּל כְּדֵי שֶׁיְּרַחֵם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יִשְׂרָאֵל, וְעָלָיו אָמַר שְׁלֹמֹה (משלי יא, כז): שֹׁחֵר טוֹב יְבַקֵּשׁ רָצוֹן, וְנִמְצָא לָהֶם הָאֱלֹהִים בְּעֵת צָרָתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח, יז): אֲנִי אֹהֲבַי אֵהָב וגו׳. וְכֵן מָצִינוּ כְּשֶׁהוּשְׁלַךְ דָּנִיֵּאל לְגֹב אֲרָיוֹת לֹא נִזּוֹק, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ו, כג): אֱלָהִי שְׁלַח מַלְאֲכֵהּ וּסְגַר פֶּם אַרְיָוָתָא וְלָא חַבְּלוּנִי, חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה הוּשְׁלְכוּ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ וְלֹא נִזּוֹקוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ג, כז): וּשְׂעַר רֵאשְׁהוֹן לָא הִתְחָרַךְ וְרֵיחַ נוּר לָא עֲדָת בְּהוֹן, אֶלָּא הֵאירוּ לָעוֹלָם כַּשַּׁחַר שֶׁהוּא מֵאִיר לָעוֹלָם, לְפִיכָךְ הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שָׁחַר. וְעָשׂוּ לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְהַכִּיר לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּלְקַלְּסוֹ, שֶׁכֵּן נְבוּכַדְנֶצַּר אָמַר כְּשֶׁיָּצְאוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מִן הַכִּבְשָׁן (דניאל ג, כח): בְּרִיךְ אֱלָהֲהוֹן דִּי שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ, (דניאל ג, כו): עַבְדּוֹהִי דִּי אֱלָהָא עִלָּאָה. וְכֵן דָּרְיָוֶשׁ אָמַר כְּשֶׁנָּפַל דָּנִיֵּאל לְגוּב אַרְיוֹת (דניאל ו, כז): לֶהֱוֹן זָיְעִין וְדָחֲלִין מִן קֳדָם אֱלָהֵהּ דִּי דָנִיֵּאל דִּי הוּא אֱלָהָא חַיָּא, לְכָךְ כְּתִיב: מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שָׁחַר. יָפָה כַּלְּבָנָה, בְּגָלוּת מָדַי. אַתָּה מוֹצֵא בַּלַּיְלָה אִם אֵין הַלְּבָנָה נִרְאֵית בָּרָקִיעַ, הַחֹשֶׁךְ בָּעוֹלָם וְאֵין אָדָם יָכוֹל לְהַלֵּךְ אֲפִלּוּ תּוֹךְ הַמְּדִינָה, כֵּיוָן שֶׁהַלְּבָנָה נִרְאֵית בָּרָקִיעַ הַכֹּל שְׂמֵחִין וּמְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ, כָּךְ בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ שֶׁגָּזְרוּ עַל יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד, וּבָאָה אֶסְתֵּר וְהֵאִירָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ח, טז): לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה, לְכָךְ כְּתִיב: יָפָה כַּלְּבָנָה, בְּגָלוּת מָדַי. וְאִם רְצוֹנְךָ לֵידַע שֶׁנִּדְמֵית אֶסְתֵּר לַלְּבָנָה, כְּשֵׁם שֶׁהַלְּבָנָה נוֹלֶדֶת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, כָּךְ אֶסְתֵּר אָמְרָה (אסתר ד, יא): וַאֲנִי לֹא נִקְרֵאתִי לָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם, לְפִיכָךְ יָפָה כַּלְּבָנָה, בְּגָלוּת מָדַי. בָּרָה כַּחַמָּה בְּמַלְכוּת יָוָן, סַנְדְּרִיאוּס אֵם אוּלִיאוּס חַמָּה שְׁמָהּ, וְהַשֶּׁמֶשׁ גִּבּוֹר נִקְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט, ו): יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח, בִּתְקוּפַת תַּמּוּז מִי יוּכַל לַעֲמֹד כְּנֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ הַכֹּל בּוֹרְחִים מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט, ז): וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ. כָּךְ בְּמַלְכוּת יָוָן הַכֹּל בָּרְחוּ מִמֶּנּוּ וּמַתִּתְיָה הַכֹּהֵן וּבָנָיו עָמְדוּ בֶּאֱמוּנָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבָרְחוּ מִפְּנֵיהֶם הָאֲכְלוּסִין שֶׁל יָוָן וְנֶהֱרְגוּ כֻּלָּן. וְכֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לָהֶם (יואל ד, י): כֹּתוּ אִתֵּיכֶם לַחֲרָבוֹת וּמַזְמֵרֹתֵיכֶם לִרְמָחִים הַחַלָּשׁ יֹאמַר גִּבּוֹר אָנִי. וְאוֹמֵר (שופטים ה, לא): כֵּן יֹאבְדוּ כָּל אוֹיְבֶיךָ ה׳ וגו׳, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרָה כַּחַמָּה. אֵיזֶמָה כַּנִּדְגָּלוֹת בָּאֱדוֹם, לָמָּה נִקְרָא

שְׁמָהּ אֵיֵמָה, לְפִי שֶׁעוֹמֶדֶת בְּמַלְכוּת שֶׁיֵּשׁ לָהּ אֵימָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ז, ז): וַאֲרוּ חֵיוָה רְבִיעָאָה דְּחִילָה וְאֵימְתָנִי וְתַקִּיפָא. מַהוּ אֵיֵמָה כַּנִּדְגָּלוֹת, אַתָּה מוֹצֵא שְׁנֵים עָשָׂר מַזָּלוֹת יֵשׁ בָּרָקִיעַ, כְּשֵׁם שֶׁאֵין הַשָּׁמַיִם יְכוֹלִין לַעֲמֹד חוּץ מִשְּׁנֵים עָשָׂר מַזָּלוֹת, כָּךְ אֵין הָעוֹלָם יָכוֹל לַעֲמֹד חוּץ מִשְּׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה לא, לה): אִם יָמֵשׁוּ הַחֻקִּים וגו׳. אֵיֵמָה כַּנִּדְגָּלוֹת, אֵין דְּגָלִים אֶלָּא צְבָאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ב, ג): דֶּגֶל מַחֲנֵה, וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם. וְכֵן דִּגְלֵי הַשָּׁמַיִם הַמַּלְאָכִים, וְדִגְלֵי הָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל. צִבְאוֹת הַשָּׁמַיִם, מַלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב יח, יח): וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמְדִים וגו׳. צִבְאוֹת הָאָרֶץ, יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, מא): יָצְאוּ כָּל צִבְאוֹת ה׳ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. וַאֲדוֹן שְׁנֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּכְשֵׁם שֶׁהַכֹּל יְרֵאִים מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמִן הַמַּלְאָכִים, כָּךְ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הָיוּ יְרֵאִים מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כח, י): וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה׳ וגו׳, לְכָךְ נֶאֱמַר: אֵיֵמָה כַּנִּדְגָּלוֹת, שֶׁדּוֹמֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל לַמַּלְאָכִים, בַּמַּלְאָכִים נֶאֱמַר (ישעיה ו, ב): שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ, וּבְיִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר (דברים כט, ט): אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם. הַמַּלְאָכִים אוֹמְרִים בְּכָל יוֹם: קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ, וְיִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב. הַמַּלְאָכִים נִקְרְאוּ אֵשׁ, דִּכְתִיב (תהלים קד, ד): מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט, וְיִשְׂרָאֵל כְּמוֹ כֵן, דִּכְתִיב (עובדיה א, יח): וְהָיָה בֵית יַעֲקֹב אֵשׁ. הַמַּלְאָכִים מִתְחַדְּשִׁין בְּכָל יוֹם וּמְקַלְּסִין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהֵן חוֹזְרִין לִנְהַר אֵשׁ שֶׁיָּצְאוּ מִמֶּנּוּ וְשׁוּב הָאֱלֹהִים מְחַדְּשָׁן וּמַחֲזִירָן כְּשֵׁם שֶׁהָיוּ בָּרִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ג, כג): חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים, כָּךְ יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּקְּעִין בַּעֲוֹנוֹת מִיֵּצֶר הָרָע שֶׁיֵּשׁ בְּגוּפָן, וְחוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה, וְהָאֱלֹהִים בְּכָל שָׁנָה סוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵיהֶם וּמְחַדֵּשׁ לִבָּם לְיִרְאָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לו, כו): וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ, לְכָךְ כְּתִיב: אֵיֵמָה כַּנִּדְגָּלוֹת.

ז דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, מַה כְּתִיב בַּפָּרָשָׁה (שמות יב, כב כג): וּלְקַחְתֶּם אֵגֻדַת אֵזוֹב, וְעָבַר ה׳ לִנְגֹּף אֶת מִצְרַיִם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (במדבר כג, ט): כִּי מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ, אֵלּוּ הָאָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ו, ב): שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה׳, מוֹצְאִים אָנוּ מִתְּחִלָּה הָיָה הַמָּקוֹם מְבַקֵּשׁ לְכוֹנֵן הָעוֹלָם וְלֹא הָיָה מוֹצֵא עַד שֶׁעָמְדוּ הָאָבוֹת, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ לִבְנוֹת מְדִינָה, גָּזַר וְחִפְּשׂוּ מָקוֹם לִבְנוֹת בּוֹ הַמְּדִינָה, בָּא לִתֵּן הַיְסוֹד וְהָיוּ הַמַּיִם עוֹלִים מִן הַתְּהוֹם וְלֹא הָיוּ מַנִּיחִים לַעֲשׂוֹת אֶת הַיְסוֹד, שׁוּב בָּא לִתֵּן אֶת הַיְסוֹד בְּמָקוֹם אַחֵר, וְהָיוּ הַמַּיִם מְהַפְּכִים, עַד שֶׁבָּא בְּמָקוֹם אֶחָד וּמָצָא שָׁם צֹר גָּדוֹל, אָמַר כָּאן אֲנִי קוֹבֵעַ אֶת הַמְּדִינָה עַל הַצֻּרִים הַלָּלוּ, כָּךְ מִתְּחִלָּה הָיָה הָעוֹלָם מַיִם בְּמַיִם, וְהָיָה הָאֱלֹהִים מְבַקֵּשׁ לְכוֹנֵן עוֹלָמִים וְלֹא הָיוּ הָרְשָׁעִים מַנִּיחִין, מַה כְּתִיב בְּדוֹרוֹ שֶׁל אֱנוֹשׁ (בראשית ד, כו): אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם ה׳, עָלוּ הַמַּיִם וֶהֱצִיפוּם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ט, ט): עֹשֶׂה עָשׁ כְּסִיל וְכִימָה וגו׳. וְכֵן דּוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ רְשָׁעִים, מַה כְּתִיב בָּהֶם (איוב כב, יז): הָאֹמְרִים לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ, עָלוּ הַמַּיִם וְלֹא הִנִּיחוּ לִתֵּן עֲלֵיהֶם אֶת הַיְסוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כב, טז): וְנָהָר יוּצַק יְסוֹדָם, וּכְתִיב (בראשית ז, יא): בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה. כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ הָאָבוֹת וְזָכוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אֵלּוּ אֲנִי מְכוֹנֵן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ב, ח): כִּי לַה׳ מְצֻקֵי אָרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל, לְכָךְ כְּתִיב (במדבר כג, ט): כִּי מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ, (במדבר כג, ט): הֵן עַם לְבָדָד יִשְׁכֹּן, מַהוּ הֵן, כָּל הָאוֹתִיּוֹת מִזְדַּוְּגִין חוּץ מִשְּׁתֵּי אוֹתִיּוֹת הַלָּלוּ, כֵּיצַד א״ט הֵרֵי י, ב״ח הֵרֵי י, ג״ז הֵרֵי י, ד״ו הֵרֵי י, נִמְצָא ה לְעַצְמָהּ. וְכֵן הָאוֹת הַנִּ׳ אֵין לָהּ זוּג י״צ הֵרֵי ק, כ״פ הֵרֵי ק, ל״ע הֵרֵי ק, מ״ס הֵרֵי ק, נִמְצָא נ׳ לְעַצְמָהּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֵׁם שֶׁשְּׁנֵי אוֹתִיּוֹת הַלָּלוּ אֵינָן יְכוֹלִין לְהִזְדַּוֵּג עִם כָּל הָאוֹתִיּוֹת אֶלָּא לְעַצְמָן, כָּךְ יִשְׂרָאֵל אֵינָן יְכוֹלִין לְהִדָּבֵק עִם כָּל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַקַּדְמוֹנִים אֶלָּא לְעַצְמָן מִפְּרָשִׁים, שֶׁאֲפִלּוּ שׁוֹנֵא גּוֹזֵר עֲלֵיהֶם לְחַלֵּל הַשַּׁבָּת וּלְבַטֵּל אֶת הַמִּילָה אוֹ לַעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, הֵן נֶהֱרָגִים וְאֵין מִתְעָרְבִים בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כג, ט): הֵן עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב. וּמָה אֲנִי עוֹשֶׂה כָּל שׁוֹנֵא וְכָל אוֹיֵב שֶׁיִּגְזֹר עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה

אֲנִי הוֹרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כג, כד) : הֵן עָם כְּלָבִיא יָקוּם. מִכָּן אַתָּה לָמֵד אַתָּה מוֹצֵא בָּא עֲלֵיהֶם עֲמָלֵק וְהָרְגוּ אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יז, יג) : וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עֲמָלֵק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חָרֶב. בָּא סִיסְרָא וַהֲרָגוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ד, טו) : וַיָּהָם ה׳ אֶת סִיסְרָא, וְכֵן כָּל אוֹיְבֵיהֶם. וְכֵן בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לָהֶם (שמות יב, כב) : וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ וגו׳, הֵם בְּבָתֵּיהֶם וְהוּא הוֹרֵג אֶת אוֹיְבֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, כג) : וְעָבַר ה׳ לִנְגֹּף אֶת מִצְרַיִם. הֲדָא הוּא דִכְתִיב : הֵן עָם כְּלָבִיא יָקוּם, לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹאִיל וְעָשִׂיתִי לָכֶם נִסִּים בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה, אַף אַתֶּם עֲשׂוּ אוֹתוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר : הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים.

ח מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן וְהִשְׁלִיטוֹ עַל כָּל נְכָסָיו, וְאָמַר הַבֵּן לְאָבִיו אִם אֵין אַתָּה נוֹתֵן לִי הַכֶּסֶא שֶׁלְּךָ הֵיאַךְ הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁאַתָּה מְחַבְּבֵנִי, אֶלָּא כְּשֶׁתִּתֵּן לִי מְקוֹם הַכִּסֵּא שֶׁלְּךָ הַכֹּל נוֹתְנִין לִי קִלּוּס, כָּךְ נָתַן הָאֱלֹהִים לְאַבְרָהָם הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח, יז) : וַה׳ אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם, כֵּיוָן שֶׁנָּתַן לוֹ הַכֹּל אָמַר לוֹ אִם אֵין אַתָּה נוֹתֵן לִי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ ת״ק אַמָּה עַל ת״ק אַמָּה לֹא נָתַתָּ לִי כְּלוּם, וְנָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל מַה שֶׁבִּקֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מח, כב) : וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל אַחֶיךָ, וְכֵיוָן שֶׁשָּׁמַע אַבְרָהָם כֵּן, מָה אָמַר (תהלים ס, ח) : אֱלֹהִים דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ אֶעֱלֹזָה.

ט דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנּוֹלַד לוֹ בֵּן וְעָשָׂה יוֹם טוֹב, וְנִשְׁבָּה אוֹתוֹ הַבֵּן וְעָשָׂה שָׁם זְמַן מְרֻבֶּה, אַחַר זְמַן נִפְדָּה אוֹתוֹ הַבֵּן וְעָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ יוֹם גֶּנוּסְיָא, כָּךְ עַד שֶׁלֹּא יָרְדוּ יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם הָיוּ מוֹנִים לַשִּׁעְבּוּד, מִשֶּׁיָּרְדוּ וְנִשְׁתַּעְבְּדוּ שָׁם, עָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִסִּים וְנִפְדּוּ, הִתְחִילוּ מוֹנִין לֶחָדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר : הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים.

י דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קה, מד מה) : וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת וגו׳ בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו, הֵבִיא הָאֱלֹהִים הַמַּכּוֹת עַל הַמִּצְרִיִּים, (תהלים קה, כח) : שָׁלַח חֹשֶׁךְ וַיַּחְשֹׁךְ, הִתְחִיל מְשַׁלְשֵׁל וְיוֹרֵד עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְמִצְרַיִם. (תהלים קה, לח) : שָׂמַח מִצְרַיִם בְּצֵאתָם, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ הַכֹּל מְכַבְּדִין אוֹתוֹ עַד כַּמָּה הָיוּ מְכַבְּדִין אוֹתוֹ עַד שֶׁהָיוּ מְבִיאִין לוֹ דּוֹרוֹנוֹת וֵאלֹהֵיהֶן עִמָּהֶן, כָּךְ הָיָה פַּרְעֹה שׁוֹלֵט מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ וְהָיוּ מְבִיאִין לוֹ דּוֹרוֹנוֹת וֵאלֹהֵיהֶן עִמָּהֶן, וְאַחַר כָּךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בָּאִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ה, א) : וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וגו׳. הוֹצִיא הַנִּמּוֹסִין וּפִשְׁפֵּשׁ בָּהֶם וְלֹא מָצָא שָׁם אֶת הַשֵּׁם הַזֶּה, מָשָׁל לְעֶבֶד שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עִם רַבּוֹ וכו׳ כְּדִלְעֵיל, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חַי וְקַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י, י) : וַה׳ אֱלֹהִים אֱמֶת הוּא אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם, מָשָׁל לְעָנִי שֶׁהָיָה בַּמְּדִינָה וְהָיָה עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְלֹא הִרְגִּישׁ, כְּשֶׁנִּגְעָה הַמַּכָּה בְּגוּפוֹ הִתְחִיל מַרְגִּישׁ וְאָמַר אֵין כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, כָּךְ הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַכּוֹת עַל הַמִּצְרִיִּים וְלֹא הִרְגִּישׁ פַּרְעֹה, כֵּיוָן שֶׁנִּגְעָה בְּגוּפוֹ הִתְחִיל מַרְגִּישׁ וְצוֹוֵחַ (שמות ט, כז) : ה׳ הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים, וְכִי לֹא הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָכוֹל לְהַצִּיל יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם בַּמַּכָּה רִאשׁוֹנָה, אֶלָּא לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יב, כג) : מַשְׁגִּיא לַגּוֹיִם וַיְאַבְּדֵם, וּכְתִיב (איוב יב, כד) : מֵסִיר לֵב רָאשֵׁי עַם הָאָרֶץ, וּמַהוּ כֵּן, שֶׁאָמַר : ה׳ הַצַּדִּיק, כְּשֶׁהָיוּ הַמַּכּוֹת בָּאוֹת לֹא הָיוּ בָּאוֹת אֶלָּא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וַאֲפִלּוּ הוּרַד שָׁמָּה הַמַּכָּה וְנִכְנֶסֶת בָּהּ כְּמוֹ לוּז, הָיָה הַמַּכָּה מְמַלֵּא אֶת כֻּלָּהּ וְלֹא הָיְתָה נוֹגַעַת בְּשָׂדֶה אַחֶרֶת, וְעָלֶיהָ נֶאֱמַר (ישעיה כו, י) : כִּי כַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לָאָרֶץ צֶדֶק לָמְדוּ וגו׳, מָשָׁל לְמָה הָיְתָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל דּוֹמָה, לְמֶלֶךְ שֶׁהָיְתָה לוֹ בַּת אֲהוּבָה נְתוּנָה בְּעֵבֶר הַנָּהָר, פָּשַׁט הַמֶּלֶךְ אֶת יָדוֹ וְהֶעֱבִירָהּ וְהוֹשִׁיבָהּ בַּקְּרוֹנִין שֶׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ז, ב) : מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ, (שיר השירים ו, יב) : לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב, (תהלים עח, כז) :

וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם כְּעָפָר שְׂאֵר, (תהלים קו, ט) : וַיּוֹלִיכֵם בַּתְּהוֹמוֹת, (שמות יג, כא) : וַה׳ הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם, הַכֹּל בִּזְכוּת אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קה, מב מד) : כִּי זָכַר אֶת דְּבַר קָדְשׁוֹ אֶת אַבְרָהָם עַבְדּוֹ, וַיּוֹצֵא עַמּוֹ בְשָׂשׂוֹן, וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם, לָמָּה, (תהלים קה, מה) : בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְצֹרוּ.

יא דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תהלים לג, יב) : אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהָיו, מִשֶּׁבָּחַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, קָבַע בּוֹ רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשָׁנִים, וּכְשֶׁבָּחַר בְּיַעֲקֹב וּבָנָיו קָבַע בּוֹ רֹאשׁ חֳדָשִׁים שֶׁל גְּאֻלָּה שֶׁבּוֹ נִגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וּבוֹ עֲתִידִין לִגָּאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ז, טו) : כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת. וּבוֹ נוֹלַד יִצְחָק, וּבוֹ נֶעֱקַד, וּבוֹ קִבֵּל יַעֲקֹב אֶת הַבְּרָכוֹת, וּבוֹ רָמַז לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא רֹאשׁ לָהֶם לִתְשׁוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר : רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהוֹצִיא אֶת בְּנוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִין, אָמַר עֲשׂוּ אוֹתוֹ יוֹם טוֹב כָּל הַיָּמִים שֶׁבּוֹ יָצָא בְּנִי מֵחֹשֶׁךְ לְאוֹר, מֵעֹל בַּרְזֶל לְחַיִּים, מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת, וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה. כָּךְ הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל מִבֵּית הָאֲסוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, ז) : מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת. מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קז, יד) : וַיּוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת. מֵעֹל בַּרְזֶל לְעֹל תּוֹרָה, מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד, א) : בָּנִים אַתֶּם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם. מִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה נ, לד) : גֹּאֲלָם חָזָק ה׳ צְבָאוֹת שְׁמוֹ. לְכָךְ קָבַע לָהֶם שִׂמְחָה שֶׁהוּא נִפְרָע מֵאוֹיְבֵיהֶם עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג, ד) : וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ.

יב דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר לִי וְלָכֶם הִיא הַגְּאֻלָּה, כִּבְיָכוֹל אֲנִי נִפְדֵּיתִי עִמָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ז, כג) : אֲשֶׁר פָּדִיתָ לְךָ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וֵאלֹהָיו, וְקִבְּעוּ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לִי וְלָכֶם, שֶׁאֲנִי רוֹאֶה דַּם הַפֶּסַח וּמְכַפֵּר עֲלֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר : דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּתְהֵא שִׂמְחַתְכֶם שְׁלֵמָה, אֲפִלּוּ מִי שֶׁהוּא עָנִי. שֶׁה תָּמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה, שֶׁה, בִּשְׁבִיל (בראשית כב, ח) : אֱלֹהִים יִרְאֶה לוֹ הַשֶּׂה וגו׳. תָּמִים, לִשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב, ד) : הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ. זָכָר, שֶׁהוּא הוֹרֵג כָּל בְּכוֹרֵיהֶם שֶׁל מִצְרַיִם וְחָס עַל בְּכוֹרֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים תִּקָּחוּ, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי הוֹרֵג הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַשְּׁבִי וְהַשִּׁפְחָה, כָּךְ רְשׁוּת בְּיָדְכֶם לִטֹּל מִכָּל מָקוֹם שֶׁאַתֶּם רוֹצִים וְיִהְיוּ מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ, שֶׁהוּא לָכֶם שִׂמְחָה [נסחה אחרת : שמירה] גְּדוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר : וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת. וְשַׁחֲטוּ אוֹתוֹ, אַתֶּם שׁוֹחֲטִים פֶּסַח וַאֲנִי שׁוֹחֵט בְּכוֹרִים. וְלָקְחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת, שֶׁאֲנִי פּוֹסֵחַ וּמֵגֵן עֲלֵיכֶם. וְיִהְיוּ זְהִירִין בּוֹ, שֶׁבַּלַּיְלָה הוּא נֶאֱכָל, שֶׁנֶּאֱמַר : וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ, בִּשְׁבִיל אַבְרָהָם שֶׁהִצַּלְתִּיו מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ. וּמַצּוֹת, בִּשְׁבִיל שָׂרָה שֶׁעָשְׂתָה לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת עֻגּוֹת וְלֹא טָעֲמוּ לֶחֶם. מְרֹרִים, בִּשְׁבִיל יַעֲקֹב, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁנִּרְדְּפוּ בָּנָיו בְּמִצְרַיִם כָּךְ רְדָפוּ עֵשָׂו. וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר, כְּשֵׁם שֶׁאֵינִי מְשַׁיֵּר נְשָׁמָה בִּבְכוֹרֵי מִצְרַיִם, כָּךְ לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לְבָנָיו הֱיוּ יוֹדְעִים שֶׁאֲנִי דָן דִּינֵי נְפָשׁוֹת וּמְחַיֵּב, הַקְרִיבוּ לִי דּוֹרוֹן שֶׁאִם תַּעֲלוּ לְפָנַי לַבִּימָה שֶׁאַעֲבִיר אִילוּגִין שֶׁלָּכֶם לְאַחֵר. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת אֲנִי מִתְעַסֵּק וּמוֹדִיעַ אֲנִי הֵיאַךְ אֲנִי חָס עֲלֵיכֶם בְּרַחֲמִים בְּדַם פֶּסַח וּבְדַם מִילָה, וַאֲנִי מְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם, שֶׁהָעֲבָרָה שֶׁאֲנִי עוֹבֵר קָשָׁה הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר : וְעָבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְכֵן יִשְׂרָאֵל אוֹמֵר (תהלים ט, ו) : וִיהִי ה׳ מִשְׂגָּב לַדָּךְ מִשְׂגָּב לְעִתּוֹת בַּצָּרָה.

יג דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, אָמַר שְׁלֹמֹה (משלי ח, טו) : בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ, אָמַר רַבִּי לֵוִי מָשָׁל לְדוּכוֹס שֶׁזָּרְקוּ לוֹ הַלִּגְיוֹנוֹת פּוֹרְפִּירָא, מָה עָשָׂה פּוֹנֶה לֵפָּס וְשׁוֹרֵף אֶת הַשְּׁטַר וּמוֹצִיא הַלִּגְיוֹנִין וְהִיא נִקְרֵאת רֹאשׁ לְמַלְכוּתוֹ. כָּךְ לְעֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה דּוֹרוֹת מָלַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִצְרַיִם, פּוֹנֶה לֵפָּס, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, ח) : וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים

בְּיָד רָמָה, וְשָׁרַף אֶת הַשִּׂטָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, מ) : וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם, וּמוֹצִיא לִגְיוֹנִין, וְהִיא נִקְרֵאת רֹאשׁ לְמַלְכוּתוֹ, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר : בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ.

יד דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (מיכה ו, ד) : וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תהלים מג, ג) : שְׁלַח אוֹרְךָ וַאֲמִתְּךָ הֵמָּה יַנְחוּנִי, זֶה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג, ח) : וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ, וְכֵן כְּתִיב (מלאכי ב, ו) : תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ. וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם, מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הָיָה מְבַקֵּשׁ לִגְאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא אָמַר מֹשֶׁה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות ג, יא) : מִי אָנֹכִי, וְכִי כָּךְ הִבְטַחְתָּ לַאֲבוֹתָם שֶׁבְּיַד בָּשָׂר וָדָם אַתָּה מוֹצִיא בְּנֵיהֶם, וּמִי אָנֹכִי שֶׁאֵלֵךְ (שמות ג, יא) : וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכִי אֲנִי הוּא אוֹתוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ (בראשית טו, יד) : דָּן אָנֹכִי, שֶׁאַתָּה מְשַׁלְּחֵנִי לְגָאֳלָן, לֹא כָּךְ הִבְטַחְתָּ לְאַבְרָהָם וְאָמַרְתָּ לוֹ (בראשית טו, יד) : וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי, לֹא כָּךְ אָמַרְתָּ לְיַעֲקֹב (בראשית מו, ד) : אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי אַעֲלֶךָּ גַּם עָלֹה, וְלִי אַתָּה אוֹמֵר : מִי אָנֹכִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חַיֶּיךָ אֲנִי יוֹרֵד וּמַצִּילָן, אִשָּׁה אַחַת יָרְדָה לְמִצְרַיִם וּבִשְׁבִילָהּ יָרַדְתִּי וְהִצַּלְתִּי אוֹתָהּ, אֵימָתַי בְּשָׁעָה שֶׁנָּטַל פַּרְעֹה לְשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יב, ז) : וַיְנַגַּע ה׳ אֶת פַּרְעֹה, וּמַה בִּשְׁבִיל אִשָּׁה אַחַת יָרַדְתִּי, בִּשְׁבִיל שִׁשִּׁים רִבּוֹא אֲנָשִׁים וְשִׁשִּׁים רִבּוֹא נָשִׁים וְשִׁשִּׁים רִבּוֹא בָּנִים, אֵינִי יוֹרֵד וּמַצִּילָן, אֶלָּא לְכוּ אַתֶּם תְּחִלָּה וְהוֹדִיעוּ לְבָנַי שֶׁאֲנִי גּוֹאֲלָן, וְאַחַר כָּךְ אֲנִי מַצִּיל אוֹתָן, לְכָךְ כְּתִיב : שְׁלַח אוֹרְךָ וַאֲמִתְּךָ הֵמָּה יַנְחוּנִי, לְכָךְ אָמַר : וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם.

טו דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קה, כו) : שָׁלַח מֹשֶׁה עַבְדּוֹ אַהֲרֹן אֲשֶׁר בָּחַר בּוֹ, כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּבְיָכוֹל נָגַף אֶת הַבְּכוֹרוֹת וֶאֱלוֹהוֹת שֶׁלָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע כד, ה) : וָאֶגֹּף אֶת מִצְרַיִם, וְכֵן (במדבר לג, ד) : וּבֵאלֹהֵיהֶם עָשָׂה ה׳ שְׁפָטִים, כֵּיוָן שֶׁנָּגַף אוֹתָם בְּמַכַּת בְּכוֹרוֹת מֶה עָשׂוּ, נָטְלוּ בְּנֵיהֶם וְהִטְמִינוּם בְּבָתֵּי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁלָּהֶם, אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה הַמִּצְרִים מְבַקְּשִׁין וּמְחַזְּרִין הֵיאַךְ לִבְרֹחַ מִן הַנֶּגֶף וְלֹא הָיוּ מוֹצְאִין, לָמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יא, כ) : וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלֶינָה וּמָנוֹס אָבַד מִנְּהֶם, רְשָׁעִים אֵלּוּ הַמִּצְרִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ט, כז) : וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים, מִי גָרַם לָהֶם שֶׁיִּהְיוּ לוֹקִים כָּל מַכָּה וּמַכָּה, עַל שֶׁהָיוּ בּוֹטְחִים בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁלָּהֶם, מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִכָּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם עִמָּהֶם, מִי שֶׁהָיָה שֶׁל עֵץ הָיָה נִרְקָב, שֶׁל אֶבֶן הָיָה נָמֵס, שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב וְשֶׁל נְחֹשֶׁת הִתִּיכָן כְּשֵׁם שֶׁהָיוּ מִתְּחִלָּתָן, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לג, ד) : וּבֵאלֹהֵיהֶם עָשָׂה ה׳ שְׁפָטִים, וְכָל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁבָּעוֹלָם אָבְדוּ חוּץ מִבַּעַל צְפוֹן שֶׁלָּהֶם, לָמָּה, בִּשְׁבִיל לְהַטְעוֹתָן, לְכָךְ כְּתִיב (איוב יב, כג) : מַשְׁגִּיא לַגּוֹיִם וַיְאַבְּדֵם. וְכֵן יְשַׁעְיָה אוֹמֵר (ישעיה מג, טז יז) : הַנּוֹתֵן בַּיָּם דָּרֶךְ, הַמּוֹצִיא רֶכֶב וָסוּס חַיִל וְעִזּוּז, כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות יד, ב) : וְיָשֻׁבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירוֹת, (שמות יד, ג) : וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים הֵם בָּאָרֶץ, קָרָא לְכָל חֵילוֹתָיו וְאָמַר לָהֶם אִי אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁבַּעַל צְפוֹן כָּנַס עַל יִשְׂרָאֵל כָּל הָאֲרָיוֹת שֶׁבַּמִּדְבָּר, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ו, כג) : שְׁלַח מַלְאָכֵהּ וּסְגַר פֶּם אַרְיָוָתָא, מִיָּד שָׁרָן שֶׁל מִצְרַיִם יָרַד לְאַבְּדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, י) : וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם, פַּרְעֹה נוֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא מִצְרַיִם, זֶה הַשַּׂר שֶׁלָּהֶן, מִיָּד (שמות יד, י) : וַיִּירְאוּ מְאֹד, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות יד, יג) : אַל תִּירָאוּ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה (שמות יד, כו) : נְטֵה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם, מִיָּד (שמות יד, כז) : וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ. (שמות יד, כז) : וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ, הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר מִצְרַיִם נָסִים אַחֲרֵיהֶם, וְכִי יֵשׁ אָדָם בּוֹרֵחַ מִן הַבְּרֵיָה וְנָס לִקְרָאתוֹ, אֶלָּא שֶׁהִטְעָה אוֹתָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלֹא הָיוּ מוֹצְאִין הֵיכָן לָנוּס וְהָיוּ נָסִים לִקְרָאתוֹ, עַד שֶׁנִּשְׁתַּקְּעוּ תְּהוֹמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, כז) : וַיְנַעֵר ה׳ אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת וְאוֹמֶרֶת

(איוב יא, כ) : וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלֶינָה וּמָנוֹס אָבַד מִנְּהֶם, וְעַל בַּעַל צִפּוֹן שֶׁבָּטְחוּ עָלָיו, נֶאֱמַר (איוב יא, כ) : וְתִקְוָתָם מַפַּח נָפֶשׁ. וְכֵן לֶעָתִיד לָבוֹא כְּשֶׁיִּכָּנְסוּ כָּל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, מְבִיאִין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁלָּהֶם שֶׁיַּצִּילוּ אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ד, ה) : כִּי כָּל הָעַמִּים יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וַאֲנַחְנוּ נֵלֵךְ בְּשֵׁם ה׳ אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד, וְכֵיוָן שֶׁבָּאִין מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה בָּהֶם, מַתִּיכָן, וְהֵן רוֹאִין וּמִתְבַּיְּשִׁין וְהֵם מַשְׁלִיכִין אוֹתָם וְהוֹלְכִין וּמַטְמִינִים עַצְמָן בִּמְעָרוֹת וּבִסְלָעִים. וְכֵן יְשַׁעְיָה אוֹמֵר (ישעיה ב, יב) : כִּי יוֹם לַה׳ צְבָאוֹת עַל כָּל גֵּאֶה וָרָם, אֵלּוּ הַטִּיּוּסִין שֶׁלָּהֶם, (ישעיה ב, יח) : וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף. וּמָה הֵן עוֹשִׂין הוֹלְכִין וּמַטְמִינִים עַצְמָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ב, יט) : וּבָאוּ בִּמְעָרוֹת צוּרִים וּבִמְחִלּוֹת עָפָר, וּכְתִיב (ישעיה ב, כ) : בַּיּוֹם הַהוּא יַשְׁלִיךְ הָאָדָם אֵת אֱלִילֵי כַסְפּוֹ וְאֵת אֱלִילֵי זְהָבוֹ, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹרְחִים אַתֶּם רְאוּ מַה הִכְתַּבְתִּי (עמוס ט, ג) : וְאִם יֵחָבְאוּ בְּרֹאשׁ הַכַּרְמֶל מִשָּׁם אֲחַפֵּשׂ, חִיאֵל שֶׁנִּטְמַן בַּבַּעַל בְּהַר הַכַּרְמֶל שֶׁזָּרַק אֵשׁ בָּעֵצִים לֹא נְגַפְתִּיו (עמוס ט, ג) : וְאִם יִסָּתְרוּ מִנֶּגֶד עֵינַי, וְאוֹמֵר (עמוס ג, ב) : אִם יַחְתְּרוּ בִשְׁאוֹל. אוֹתָהּ שָׁעָה (איוב יא, ב) : וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלֶינָה, אֲבָל הַצַּדִּיקִים עֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר (משלי יח, י) : מִגְדַּל עֹז שֵׁם ה׳.

טז דָּבָר אַחֵר, וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר, מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה בְּמִצְרַיִם בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, אָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא מָשָׁל לְמַטְרוֹנָה שֶׁהָיְתָה מְקַטְרֶגֶת לַמֶּלֶךְ, נִתְּנָהּ בַּפִּילָקִי וְהָלַךְ לוֹ, הָיָה עִמָּהּ הַמֶּלֶךְ בַּפִּילָקִי אָמְרוּ לוֹ מָה אִכְפַּת לָךְ, אָמַר לָהֶם כָּל הַיָּמִים שֶׁאֲנִי עִמָּהּ אֵינָהּ נוֹטֶלֶת שֵׁם רָע, כָּךְ נִשְׁתַּעְבְּדוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם וְנִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּבְיָכוֹל עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מו, ד) : אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה, וְכֵן בְּבָבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג, יד) : לְמַעַנְכֶם שִׁלַּחְתִּי בָבֶלָה, וְכֵן בְּמָדַי, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה מט, לח) : וְשַׂמְתִּי כִסְאִי בְּעֵילָם, וְאֵין עֵילָם אֶלָּא מָדַי, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כא, ב) : עֲלִי עֵילָם צוּרִי מָדַי, בְּיָוָן הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ט, יד) : וַה׳ עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה וְיָצָא כַבָּרָק חִצּוֹ. אָמְרוּ לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל כָּךְ לָמָּה, אָמַר לָהֶם כָּל הַיָּמִים שֶׁאֲנִי עִמָּהֶם אֵין נוֹטְלִין שֵׁם רָע, בְּמִצְרַיִם הָיִיתִי עִמָּהֶם וְנִמְצֵאת שְׁלֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד, יב) : גַּן נָעוּל אֲחוֹתִי כַלָּה. בְּבָבֶל הָיִיתִי עִמָּהֶם וְנִמְצֵאת שְׁלֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ג, יז) : הֵן אִיתַי אֱלָהָנָא דִּי אֲנַחְנָא פָלְחִין. בְּמָדַי הָיִיתִי עִמָּהֶם וְנִמְצֵאת שְׁלֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ג, ב) : וּמָרְדֳּכַי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה. בְּיָוָן לֹא כָּתְבוּ עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. בֶּאֱדוֹם אִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יֹאמַר הֵן מִי יֹאמַר לָאו, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סג, א) : מִי זֶה בָּא מֵאֱדוֹם.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן מָשָׁל לְעָשִׁיר שֶׁיָּצָא בִּשְׁעַת הַקָּיִץ, הָיוּ אֲנָשִׁים אוֹמְרִים בַּגֹּרֶן הוּא, מָה עָשָׂה, נִכְנַס וּבִידוֹ פְּרָכִיל שֶׁל עֲנָבִים, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל שֶׁבָּא מִן הַכֶּרֶם. כָּךְ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אָמְרוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל הֵיכָן אֱלֹהֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב, לז) : אֵי אֱלֹהֵימוֹ, (ישעיה מז, ח) : וְעַתָּה שִׁמְעִי נָא זֹאת עֲדִינָה הַיּוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח וגו׳, מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת לָהּ (דברים לב, מב) : אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם, וְלֹא זֹאת בִּלְבַד אֶלָּא שֶׁעָתִיד לִדְרָכָן, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סג, ג) : פּוּרָה דָרַכְתִּי לְבַדִּי, וְהוּא עָתִיד לִדְרֹךְ בְּמִנְעָלוֹ לְכָל גְּדוֹלֵי אֱדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ס, י) : עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעְלִי.

יז דָּבָר אַחֵר, בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁמָּצָא נָחָשׁ וְרָצַץ אֶת רֹאשׁוֹ בְּאֶבֶן וְחָתַךְ אֶת זְנָבוֹ וּמֵעַכְשָׁו מַהוּ טוֹב, כָּךְ הַמִּצְרִיִּים עָמְדוּ וְשִׁעְבְּדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁאִי אֶפְשָׁר, וְכֵן אֱדוֹם, מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִצְרַיִם, פֶּרַע מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלו, טו) : וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְּיַם סוּף, וּבֶאֱדוֹם כְּתִיב (ישעיה סג, ג) : פּוּרָה דָרַכְתִּי לְבַדִּי, אָמַר רוּחַ הַקֹּדֶשׁ (יואל ד, יט) : מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה תִהְיֶה וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר שְׁמָמָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לִגְאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאֱדוֹם, (דניאל ט, טז) : יְרוּשָׁלָיִם וְעַמְּךָ לְחֶרְפָּה לְכָל סְבִיבֹתֵינוּ, וְאֵין אַתָּה פּוֹדֶה אוֹתָנוּ, אָמַר לָהֶן הֵן. אָמְרוּ לוֹ הִשָּׁבַע לָנוּ, וְנִשְׁבַּע לָהֶם

שֶׁכְּשֵׁם שֶׁפָּדָה אוֹתָנוּ מִמִּצְרַיִם כָּךְ הוּא יִפְדֶּה אוֹתָנוּ מֵאֱדוֹם, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁיִּהְיוּ גְדוֹלֵי הָעָם רוֹאִין קָטָן מִיִּשְׂרָאֵל וּמִתְאַוִּין לִכְרֹעַ לְפָנָיו בִּשְׁבִיל הַשֵּׁם שֶׁכָּתוּב עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מט, ז): כֹּה אָמַר ה' גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁוֹ לִבְזֹה נֶפֶשׁ לִמְתָעֵב גּוֹי לְעֶבֶד מֹשְׁלִים מְלָכִים יִרְאוּ וָקָמוּ, מָשָׁל לְעֵץ נָאֶה שֶׁהָיָה נָתוּן בְּבֵית הַמֶּרְחָץ, נִכְנַס פְּרוֹסְבִּיטוּס לְרִחוּץ הוּא וְכָל עֲבָדָיו, וְדָשׁוּ אֶת הָעֵץ וְכָל הַפַּגָּאנִים וְכֵן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן מִתְאַוִּים לִפְסֹעַ עָלָיו, לְאַחַר יָמִים שָׁלַח פְּרוֹטוֹמוֹ שֶׁלּוֹ לְאוֹתָהּ מְדִינָה שֶׁיֵּעָשֶׂה לוֹ אִיקוֹנִין וְלֹא מָצָא עֵץ חוּץ מֵאוֹתוֹ שֶׁהָיָה בַּמֶּרְחָץ, אָמְרוּ הָאֻמָּנִין לַשִּׁלְטוֹן אִם מְבַקֵּשׁ אַתָּה לְהַעֲמִיד הָאִיקוֹנִין הָבֵא אֶת הָעֵץ שֶׁיֵּשׁ בַּמֶּרְחָץ שֶׁאֵין לְךָ טוֹב מִמֶּנּוּ, הֱבִיאוּהוּ וְתִקְנוּ אוֹתוֹ כָּרָאוּי וּנְתָנוּהוּ בְּיַד צַיָּר וְצִיֵּר אֶת הָאִיקוֹנִין עָלָיו וְהֶעֱמִידָהּ בְּתוֹךְ הַפָּלָטִין, בָּא הַשִּׁלְטוֹן וְכָרַע לְפָנֶיהָ, וְכֵן דּוּכוֹס וְכֵן אִפַּרְכּוּס וְכֵן הַפְּרוֹפִיסְטוֹן וְכֵן הַלִּגְיוֹנוֹת וְכֵן דִּימוּס וְכֵן כֻּלָּם, אָמְרוּ לָהֶן אוֹתָן הָאֻמָּנִין אֶתְמוֹל הֱיִיתֶם מְדַיְּשִׁין אֶת הָעֵץ הַזֶּה בַּמֶּרְחָץ וְעַכְשָׁו אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים לְפָנָיו. אָמְרוּ לָהֶם אֵין אָנוּ כּוֹרְעִים לְפָנָיו בִּשְׁבִילוֹ אֶלָּא בִּשְׁבִיל פְּרוֹטוֹמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁהִיא חֲקוּקָה עָלָיו. כָּךְ אוֹמְרִים אַנְשֵׁי גוֹג, עַד עַכְשָׁו הָיִינוּ עוֹשִׂים בְּיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁאִי אֶפְשָׁר, שֶׁנֶּאֱמַר: לִבְזֹה נֶפֶשׁ לִמְתָעֵב גּוֹי, וְעַכְשָׁו לְיִשְׂרָאֵל אָנוּ מִשְׁתַּחֲוִים. אוֹמֵר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵן בִּשְׁבִיל שְׁמִי שֶׁכָּתוּב עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מט, ז): לְמַעַן ה' אֲשֶׁר נֶאֱמָן, וְכֵן מֹשֶׁה אוֹמֵר (דברים כח, י): וְרָאוּ כָל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וגו'. וּכְשֶׁהוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הָיָה נוֹטֵל הַפָּנָס וּמְהַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג, כא): וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם, וְכֵן הוּא עָתִיד כְּשֶׁיּוֹצִיאֵם מֵאֱדוֹם, שֶׁכֵּן אָמַר יְשַׁעְיָה (ישעיה נב, יב): כִּי הֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם ה' וּמְאַסִּפְכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וּכְתִיב (ישעיה מב, ט): הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה בָּאוּ וגו', לְקַיֵּם מַה שֶּׁכָּתוּב: מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה תִּהְיֶה וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר שְׁמָמָה.

יח דָּבָר אַחֵר, בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, בִּשְׁבִיל מִי נִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ, מָשָׁל לְבֶן בַּיִת שֶׁנִּתְפַּס עַל יְדֵי בַּעַל מְלַאכְתּוֹ וְנֶחְבָּשׁ, אָמַר לוֹ אֲדוֹנוֹ אַל תִּירָא אֲנִי בָּא וּמוֹצִיאֶךָ, שָׁלַח עַבְדּוֹ לְהוֹצִיא וְלֹא רָצָה הַפּוּנְדָּקִי לְשַׁלְּחוֹ, אָמַר יָפֶה עָשָׂה הַפּוּנְדָּקִי, שֶׁאֲנִי אָמַרְתִּי לוֹ אֲנִי מוֹצִיאוֹ וְלֹא פְקַדְתִּיו, שֶׁאֲנִי מְשַׁלֵּחַ אֶת עַבְדִּי. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם עֲתִידִין הֵן בָּנֶיךָ לְהִשְׁתַּעְבֵּד בְּמִצְרַיִם, וְאַחַר כָּךְ אֲנִי גוֹאֲלָן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו, יג): יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ, וּכְתִיב (בראשית טו, יד): וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי, שָׁלַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֹשֶׁה לְגָאֳלָן וְלֹא רָצָה פַּרְעֹה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּרָאוּי עָשָׂה פַרְעֹה, כִּי אֲנִי אָמַרְתִּי לְאַבְרָהָם דָּן אָנֹכִי, וְכִי מֹשֶׁה אָנֹכִי, אוֹ אַהֲרֹן אָנֹכִי, לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא (תהלים פא, יא): אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ הַמַּעֲלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם.

יט דָּבָר אַחֵר, בִּשְׁבִיל מִי נִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִצְרַיִם בִּשְׁבִיל מֹשֶׁה, אָמַר רַבִּי נִסִּים מָשָׁל לְכֹהֵן שֶׁהָיָה לוֹ גִּנָּה שֶׁל תְּאֵנִים וּבְאוֹתָהּ גִּנָּה הָיָה בֵּית הַפֶּרֶס, בִּקֵּשׁ לֶאֱכֹל תְּאֵנִים אָמַר לְאֶחָד לֵךְ אֱמֹר לָאָרִיס שֶׁבַּעַל הַגִּנָּה אוֹמֵר לְךָ שֶׁתָּבִיא לוֹ שְׁתֵּי תְּאֵנִים, הָלַךְ וְאָמַר לוֹ כָּךְ, הֵשִׁיבוֹ הָאָרִיס מִי הוּא בַּעַל הַגִּנָּה, לֵךְ לִמְלַאכְתֶּךָ. אָמַר לוֹ הַכֹּהֵן אֲנִי אֵלֵךְ לַגִּנָּה, אָמְרוּ לוֹ לְמָקוֹם טָמֵא אַתָּה הוֹלֵךְ, אָמַר לָהֶם אֲפִלּוּ יֵשׁ שָׁם מֵאָה טֻמְאוֹת הוֹלֵךְ אֲנִי וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ שְׁלוּחִי. כָּךְ כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה (שמות ג, י): לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה, הָלַךְ, וְאָמַר לוֹ (שמות ה, ב): מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה', (שמות ה, ד): לְכוּ לִסְבְלֹתֵיכֶם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵלֵךְ לְמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה יט, א): מַשָּׂא מִצְרָיִם. אָמְרוּ לוֹ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְמִצְרַיִם אַתָּה הוֹלֵךְ לִמְקוֹם טֻמְאָה, אָמַר לָהֶם אֵלֵךְ וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ שְׁלוּחִי מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שמות יב, א): וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר.

כ דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, לָמָּה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן, לְפִי שֶׁקִּדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ בִּשְׁלֹשָׁה, כְּשֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְקַדֵּשׁ אֶת הַחֹדֶשׁ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן אֲנִי וְאַתֶּם נְקַדֵּשׁ אֶת הַחֹדֶשׁ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן, אֲבָל עִבּוּר הַשָּׁנָה בַּעֲשָׂרָה זְקֵנִים, כְּשֶׁהָיוּ רַבּוֹתֵינוּ נִכְנָסִים לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה נִכְנָסִים עֲשָׂרָה זְקֵנִים בְּקִיאִים לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְאַב בֵּית דִּין עִמָּהֶם, וְנוֹעֲלִין אֶת הַדְּלָתוֹת וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר כָּל הַלַּיְלָה, בַּחֲצִי הַלַּיְלָה אוֹמְרִים לְאַב בֵּית דִּין, מְבַקְּשִׁים אָנוּ לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה שֶׁתְּהֵא הַשָּׁנָה הַזֹּאת שְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֹדֶשׁ, גּוֹזֵר אַתְּ עִמָּנוּ, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם מַה שֶּׁדַּעְתְּכֶם אַף אֲנִי עִמָּכֶם, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָצָא אוֹר מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ וּבָא לִפְנֵיהֶם וְהָיוּ יוֹדְעִים שֶׁנִּתְרַצָּה לָהֶם הָאֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיב, ד): זָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹר לַיְשָׁרִים, מַה שֶּׁהֵן גּוֹזְרִין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַסְכִּים עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נז, ג): אֶקְרָא לֵאלֹהִים עֶלְיוֹן לָאֵל גֹּמֵר עָלָי, יִשְׁתַּבַּח שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהַבְּרִיּוֹת גּוֹזְרִין וְהוּא מַסְכִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב כג, ג): צַדִּיק מוֹשֵׁל בְּיִרְאַת אֱלֹהִים. וּמִנַּיִן לְהִתְוָעֵד בַּעֲשָׂרָה זְקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ז, יט): הַחָכְמָה תָּעֹז לֶחָכָם מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר. וְכֵן בִּימֵי שְׁלֹמֹה כְּשֶׁהָיָה שְׁלֹמֹה מְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה הָיָה מַכְנִיס שִׁבְעָה זְקֵנִים לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כו, טז): חָכָם עָצֵל בְּעֵינָיו מִשִּׁבְעָה מְשִׁיבֵי טָעַם. מַהוּ חָכָם עָצֵל בְּעֵינָיו, שֶׁהָיָה שְׁלֹמֹה תּוֹפֵס פִּיו שֶׁלֹּא לְדַבֵּר בִּפְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ, וְכָךְ הוּא אוֹמֵר (משלי כג, א): כִּי תֵשֵׁב לִלְחוֹם אֶת מוֹשֵׁל בִּין תָּבִין אֶת אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ, וְאוֹמֵר (משלי כג, ב): וְשַׂמְתָּ סַכִּין בְּלֹעֶךָ אִם בַּעַל נֶפֶשׁ אָתָּה, וְהָיָה שָׁם שְׁלֹמֹה וְנָתָן הַנָּבִיא וְגָד הַחוֹזֶה, הֲרֵי עֲשָׂרָה.

כא דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה מב, ט): הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה בָּאוּ וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד, וְכִי יֵשׁ לֶעָתִיד לָבוֹא חֲדָשׁוֹת, וְהָא כְתִיב (קהלת א, ט): מַה שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה, אֶלָּא מוֹצְאִין אָנוּ עֲשָׂרָה דְּבָרִים עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַדֵּשׁ לֶעָתִיד לָבוֹא, הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהוּא עָתִיד לְהָאִיר לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס, יט): לֹא יִהְיֶה לָּךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם, וְכִי יָכוֹל אָדָם לְהַבִּיט בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶלָּא מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לַשֶּׁמֶשׁ, מֵאִיר אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה חֶלְקֵי אוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ל, כו): וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם, וַאֲפִלּוּ אָדָם חוֹלֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר לַשֶּׁמֶשׁ וּמְרַפֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג, כ): וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ. הַשְּׁנִיָּה, מוֹצִיא מַיִם חַיִּים מִירוּשָׁלַיִם וּמְרַפֵּא בָּהֶם כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַחֲלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מז, ט): כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר יִשְׁרֹץ אֶל כָּל אֲשֶׁר יָבוֹא שָׁם נַחֲלַיִם יִחְיֶה וגו׳. הַשְּׁלִישִׁית, עוֹשֶׂה הָאִילָנוֹת לִתֵּן פֵּרוֹתֵיהֶן בְּכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ, וְיִהְיֶה אָדָם אוֹכֵל מֵהֶם וּמִתְרַפֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מז, יב): וְעַל הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה וגו׳ לֶחָדָשָׁיו יְבַכֵּר כִּי מֵימָיו מִן הַמִּקְדָּשׁ הֵמָּה יוֹצְאִים, הָרְבִיעִית, שֶׁהֵם בּוֹנִים כָּל עָרִים הֶחֳרָבוֹת, וְאֵין מָקוֹם חָרֵב לְעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ סְדוֹם וַעֲמוֹרָה נִבְנוֹת לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, נה): וַאֲחוֹתַיִךְ סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ תָּשֹׁבְנָה לְקַדְמָתָן. הַחֲמִישִׁית, שֶׁהוּא בּוֹנֶה אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּאֶבֶן סַפִּיר, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נד, יא): הִנֵּה אָנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ, וּכְתִיב (ישעיה נד, יב): וְשַׂמְתִּי כַדְּכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ, וְאוֹתָן אֲבָנִים מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ, וְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בָּאִין וְרוֹאִין בִּכְבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס, ג): וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאֹרֶךָ. הַשִּׁשִּׁית (ישעיה יא, ז): וּפָרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה. הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהוּא מֵבִיא כָּל הַחַיּוֹת וְכָל הָעוֹפוֹת וְכָל הָרְמָשִׂים וְכוֹרֵת עִמָּם בְּרִית וְעִם כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ב, כ): וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם עוֹף הַשָּׁמַיִם. הַשְּׁמִינִית, שֶׁאֵין עוֹד בְּכִי וִילָלָה בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סה, יט): וְלֹא יִשָּׁמַע בָּהּ עוֹד קוֹל בְּכִי וְקוֹל זְעָקָה. הַתְּשִׁיעִית, אֵין עוֹד מָוֶת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כה, ח): בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה ה׳ אֱלֹהִים דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים וְחֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר. הָעֲשִׂירִית, שֶׁאֵין עוֹד לֹא אֲנָחָה לֹא אֲנָקָה וְלֹא יָגוֹן, אֶלָּא הַכֹּל שְׂמֵחִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לה, י): וּפְדוּיֵי ה׳ יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה.

כב דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קד, יט): עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ, הַרְבֵּה מַעֲשִׂים כָּתַב מֹשֶׁה בַּתּוֹרָה סְתוּמִים עָמַד דָּוִד וּפֵרְשָׁם, אָנוּ מוֹצְאִין מִמַּעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית מִשֶּׁבָּרָא שָׁמַיִם וָאָרֶץ בָּרָא הָאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, א): בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים, וְאַחַר כָּךְ (בראשית א ג): וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר. וְדָוִד פֵּרְשׁוֹ מֵאַחַר שֶׁבָּרָא אוֹר בָּרָא שָׁמָיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ב): עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה, וְהָדַר (תהלים קד, ב): נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה, הֲרֵי לָמַדְנוּ מִשֶּׁבָּרָא אוֹר בָּרָא שָׁמָיִם. שְׁלֹשָׁה בְּרִיּוֹת קָדְמוּ אֶת הָעוֹלָם, הַמַּיִם וְהָרוּחַ וְהָאֵשׁ. הַמַּיִם הָרוּ וְיָלְדוּ אֲפֵלָה, הָאֵשׁ הָרָה וְיָלְדָה אוֹר, הָרוּחַ הָרָה וְיָלְדָה חָכְמָה, וּבְשֵׁשׁ בְּרִיּוֹת אֵלּוּ הָעוֹלָם מִתְנַהֵג, בָּרוּחַ, בַּחָכְמָה, וּבָאֵשׁ, וּבָאוֹר, וּבַחֹשֶׁךְ, וּבַמַּיִם. לְפִיכָךְ דָּוִד אָמַר (תהלים קד, א): בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת ה׳ ה׳ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד, אָדָם רוֹאֶה עַמּוּד נָאֶה אוֹמֵר בָּרוּךְ הַמַּחְצָב שֶׁנֶּחְצַב מִמֶּנּוּ. נָאֶה הָעוֹלָם, בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁחֲצָבוֹ וּבְרָאוֹ בְּדָבָר, אַשְׁרֶיךָ הָעוֹלָם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָלַךְ [המליך] בָּךְ. בָּשָׂר וָדָם צָר אִיקוּנִין שֶׁלּוֹ עַל הַטַּבְלָא שֶׁל עֵץ, הַטַּבְלָא גְּדוֹלָה מִצּוּרָתוֹ, הָאֱלֹהִים יְהִי שְׁמוֹ מְבֹרָךְ הוּא גָּדוֹל וְאִיקוֹנִין שֶׁלּוֹ גְּדוֹלָה. הָעוֹלָם קָטָן וְהוּא גָּדוֹל מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כו, ד): כִּי בְּיָהּ ה׳ צוּר עוֹלָמִים, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר צוּר עוֹלָמִים, שְׁנֵי עוֹלָמִים עָלָיו אֵינָן חֲשׁוּבִין כְּלוּם, לְכָךְ נֶאֱמַר: ה׳ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד, מִשֶּׁעָטַף אֶת הָאוֹר חָזַר וּבָרָא אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ב): עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה וגו׳. בָּשָׂר וָדָם מִשֶּׁבּוֹנֶה אֶת הַבַּיִת הוּא בּוֹנֶה אֶת הָעֲלִיָּה, הָאֱלֹהִים אֵינוֹ כֵן, מִשֶּׁמָּתַח מַעֲזִיבָה בָּנָה עֲלִיָּה, וּמִשֶּׁבָּנָה עֲלִיָּה הֶעֱמִיד אוֹתָן עַל אֲוִיר הָעוֹלָם עַל בְּלִימָה, וְאַחַר כָּךְ הִתְקִין מַרְכְּבוֹתָיו עֲנָנִים, וְאַחַר כָּךְ הָאִסְטִיס שֶׁלּוֹ עַל סְעָרָה. וּמִי מוֹדִיעֲךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, דָּוִד, שֶׁהוּא פֵּרֵשׁ מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים, לְהוֹדִיעַ לְבָאֵי עוֹלָם גְּבוּרָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ג): הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ, לֹא בְנִחשֶׁת וְלֹא בְבַרְזֶל אֶלָּא בִּגְזוּזְטְרָאוֹת שֶׁל מָיִם, וְאַחַר כָּךְ בָּנָה אֶת הָעֲלִיּוֹת, לֹא בְאֶבֶן וְלֹא בְגָזִית אֶלָּא רְכָסִים שֶׁל מָיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו. בָּשָׂר וָדָם עוֹשֶׂה סַרְגֵּלָא שֶׁלּוֹ חֲזָקָה שֶׁתִּשָּׁא כָּל מַשָּׂאוֹ, וְעוֹשֶׂה אוֹתָהּ בְּבַרְזֶל בִּנְחשֶׁת וּבְכֶסֶף וּבְזָהָב, וְהָאֱלֹהִים יְהִי שְׁמוֹ מְבֹרָךְ הֶעָנָן אֵין בּוֹ מַמָּשׁ וְעוֹשֶׂה סַרְגֵּלִין שֶׁלּוֹ עָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ. בָּשָׂר וָדָם אִם הָיָה לְפָנָיו דֶּרֶךְ שֶׁל שְׁקִיעָה מְהַלֵּךְ הוּא עַל אֲבָנִים שֶׁהֵם קָשִׁים, וְהָאֱלֹהִים אֵינוֹ כֵן אֶלָּא עוֹזֵב אֶת הֶעָנָן הַנִּרְאֶה וּמְהַלֵּךְ עַל הָרוּחַ שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ג): הַמְהַלֵּךְ עַל כַּנְפֵי רוּחַ. בָּשָׂר וָדָם מַכְתִּיב לוֹ סִטְרַטְיוֹטִין גִּבּוֹרִים בְּרִיאִים כְּדֵי לִלְבּוֹשׁ קַסְדָּא וְשִׁרְיוֹן וּכְלֵי זַיִן, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִכְתִּיב סִטְרַטְיוֹטִין שֶׁלּוֹ שֶׁאֵינָן נִרְאִין, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ד): עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת, הָרוּחַ יוֹצֵא וְהַבָּרָק אַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ד): מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לוֹהֵט. מִשֶּׁבָּרָא רָקִיעַ בָּרָא מַלְאָכִים בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, וּבוֹ בַיּוֹם בָּרָא גֵּיהִנֹּם, שֶׁאֵין כָּתוּב בּוֹ כִּי טוֹב, כְּגוֹן בָּשָׂר וָדָם שֶׁהוּא קוֹנֶה עֲבָדִים וְאוֹמֵר עֲשׂוּ אַסְפַּתִּין, אָמְרוּ לוֹ לָמָּה כָּךְ, אָמַר לָהֶם שֶׁאִם יִמְרְדוּ יִשְׁמְעוּ אַסְפִּיקוּלָא, כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹרֵא אֲנִי גֵּיהִנֹּם שֶׁאֵין כָּתוּב בּוֹ כִּי טוֹב, שֶׁאִם יֶחֱטְאוּ בְּנֵי אָדָם יוֹרְדִין לְתוֹכוֹ. וּמִנַּיִן שֶׁנִּבְרֵאת גֵּיהִנֹּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, שֶׁכֵּן הַנָּבִיא מְפָרֵשׁ (ישעיה ל, לג): כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוּל תָּפְתֶּה, מִן הַיּוֹם שֶׁאָדָם יָכוֹל לוֹמַר אֶתְמוֹל, וְאֵימָתַי אָדָם יָכוֹל לוֹמַר אֶתְמוֹל, בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, שֶׁיּוֹם אֶחָד בַּשַּׁבָּת לְפָנָיו. וְאַחַר כָּךְ בָּרָא יַבָּשָׁה בַּשְּׁלִישִׁי בַּשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ה): יָסַד אֶרֶץ עַל מְכוֹנֶיהָ, וְאוֹתָהּ שָׁעָה אֶחָד עָרוּם וְאֶחָד לָבוּשׁ, כְּגוֹן בָּשָׂר וָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי עֲבָדִים, הִפְשִׁיט כְּסוּתוֹ שֶׁל אֶחָד וְהִלְבִּישָׁהּ לַחֲבֵרוֹ, כָּךְ אָמַר הָאֱלֹהִים (בראשית א, ט): יִקָּווּ הַמַּיִם, גִּלָּה אֶת הָאָרֶץ וְכִסָּה אֶת הַתְּהוֹם. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר (תהלים קד, ו): תְּהוֹם כַּלְּבוּשׁ כִּסִּיתוֹ, (תהלים קד, ז): מִן גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן, כְּגוֹן בָּשָׂר וָדָם שֶׁרָאָה גִּתּוֹ מְלֵאָה עֲנָבִים וְהַכֶּרֶם לִבְצֹר, אָמְרוּ לוֹ וְהֵיכָן אַתָּה נוֹתֵן שְׁאָר עֲנָבִים, בִּשְׁבִיל שֶׁהַגַּת קְטַנָּה, אָמַר לָהֶם אֲנִי עוֹשֶׂה גַּת שֶׁתִּטֹּל לְכָל הָעֲנָבִים שֶׁבַּכֶּרֶם, מֶה עָשָׂה רָפַשׁ הָעֲנָבִים וּבָעַט רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא אֶת הָעֲנָבִים שֶׁבַּכֶּרֶם וְהֶחֱזִיק הַגַּת כָּל הָעֲנָבִים, כָּךְ הָיָה כָּל הָעוֹלָם מָלֵא מַיִם בְּמַיִם וְהָאָרֶץ שְׁקוּעָה בַּמַּיִם, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

(בראשית א, ט) : וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה, אָמְרוּ הַמַּיִם הֲרֵי הָעוֹלָם אָנוּ מְלֵאִים וְעַד עַכְשָׁו צַר לָנוּ לְהֵיכָן אָנוּ הוֹלְכִין, יְהִי שְׁמוֹ מְבֹרָךְ בָּעַט בָּאוֹקְיָנוֹס וַהֲרָגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כו, יב) : בְּכֹחוֹ רָגַע הַיָּם וּבִתְבוּנָתוֹ מָחַץ רָהַב, וְאֵין מָחַץ אֶלָּא לְשׁוֹן הֲרִיגָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ה, כו) : וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ. כְּשֶׁהָרַג אוֹתָן יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהֵן בּוֹכִין עַד הַיּוֹם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לח, טז) : הֲבָאתָ עַד נִבְכֵי יָם. וְלָמָּה הָרַג אוֹתָן, שֶׁהַבַּיִת שֶׁהוּא מַחֲזִיק מֵאָה חַיִּים מַחֲזִיק אֶלֶף מֵתִים, לְכָךְ נִקְרָא אוֹקְיָנוֹס יַם הַמָּוֶת, וְעָתִיד אֱלֹהִים לְרַפֹּאתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מז, ח) : אֶל הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים וְנִרְפְּאוּ הַמָּיִם. כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שְׁאָר הַמַּיִם שֶׁבָּעַט בְּאוֹקְיָנוֹס, לְקוֹל צַעֲקָתוֹ בָּרְחוּ חַבְרֵיהֶן, כְּמוֹ חַמָּר בָּשָׂר וָדָם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ וְהָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי עֲבָדִים, אוֹתָן הָרִאשׁוֹנִים רָצִין וּבוֹרְחִין, כָּךְ הָיוּ שְׁאָר הַמַּיִם שֶׁבָּעוֹלָם בּוֹרְחִים מִקּוֹל צַעֲקָתוֹ שֶׁל אוֹקְיָנוֹס, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ז) : מִן גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן, וְהָיוּ בּוֹרְחִין וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין לְהֵיכָן בּוֹרְחִין, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ח) : יַעֲלוּ הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת אֶל מְקוֹם זֶה יָסַדְתָּ לָהֶם, כְּגוֹן עֶבֶד בָּשָׂר וָדָם שֶׁאָמַר לוֹ אֲדוֹנוֹ הַמְתֵּן לִי בַּשּׁוּק, וְלֹא אָמַר לוֹ הֵיכָן יַמְתִּין, הִתְחִיל הָעֶבֶד אוֹמֵר שֶׁמָּא אֵצֵל בַּסִּילְקִי אָמַר לִי לְהַמְתִּינוֹ אוֹ שֶׁמָּא אֵצֵל בֵּית הַמֶּרְחָץ אָמַר לִי, אוֹ שֶׁמָּא בְּצַד פִּיטְרוֹן אָמַר לִי, עָלָה מְצָאוֹ סְטָרוֹ מִסְטָר, אָמַר לוֹ עַל שַׁעַר פַּלְטֵרִין שֶׁל אִפַּרְכוֹס שְׁלַחְתִּיךָ, כָּךְ הָיוּ הַמַּיִם חוֹזְרִים כְּשֶׁשָּׁמְעוּ שֶׁאָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (בראשית א, ט) : יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מָקוֹם אֶחָד, לֹא לַדָּרוֹם וְלֹא לַצָּפוֹן אָמַר לָהֶם אֶלָּא הָיוּ פוֹזְרִין, יַעֲלוּ הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת, סְטָרָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִסְטָר אָמַר לָהֶם לִמְקוֹמוֹ שֶׁל לִוְיָתָן אָמַרְתִּי לָכֶם לֵילֵךְ. מִנַּיִן כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ח) : אֶל מְקוֹם זֶה יָסַדְתָּ לָהֶם, וְזֶה מְקוֹמוֹ שֶׁל לִוְיָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד כו) : לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק בּוֹ, (תהלים קד, ט) : גְּבוּל שַׂמְתָּ בַּל יַעֲבֹרוּן, כְּגוֹן בָּשָׂר וָדָם שֶׁהִכְנִיס בְּהֶמְתּוֹ לְדִיר וְנָעַל הַמַּסְגֵּר בְּפָנֶיהָ כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵצֵא וְתִרְעֶה אֶת הַתְּבוּאָה, כָּךְ נָעַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַיָּם בַּחוֹל וְהִשְׁבִּיעוֹ שֶׁלֹּא יֵצֵא מִן הַחוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ה, כב) : אֲשֶׁר שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם. (תהלים קד, י) : הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים, כְּגוֹן בָּשָׂר וָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲקָלִים שֶׁל זֵיתִים, כָּבַשׁ אֶת הַקּוֹרָה זֶה עַל זֶה, וְהַשֶּׁמֶן יוֹרֵד מִלְּמַעְלָה וְהַשֶּׁמֶן יוֹרֵד מִלְּמַטָּה, כָּךְ הָהָר מִכָּאן וְהָהָר מִכָּאן כְּבוּשִׁין עַל הַמַּעְיָנוֹת וְהֵן מַקְטִיעִין וְיוֹצְאִין מִבֵּין הֶהָרִים, לְכָךְ כְּתִיב : הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים. אַחַר כָּךְ מַה דָּוִד אוֹמֵר (תהלים קד, יט) : עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה חַלּוֹנוֹת בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּרָקִיעַ, מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וּשְׁלֹשָׁה בַּמִּזְרָח, וּמֵאָה וּשְׁמוֹנִים וּשְׁנַיִם בַּמַּעֲרָב, מֵהֶן בָּרָא לַשֶּׁמֶשׁ וּמֵהֶן בָּרָא לַלְּבָנָה, שֶׁיְּהֵא הָעוֹלָם שָׁט אַחֲרָיו וְהוּא מְהַלֵּךְ כֻּלָּן חוּץ מֵאַחַד עָשָׂר חַלּוֹנוֹת שֶׁאֵין הַלְּבָנָה נִכְנֶסֶת לְאֶחָד מֵהֶן, כְּגוֹן אִפַּרְכוֹס וְדֵכָס, שֶׁהָיוּ נוֹטְלִין דּוֹנָטִיבָא. אִפַּרְכוֹס נוֹטֵל לְפִי כְּבוֹדוֹ וְדֵכָס לְפִי כְּבוֹדוֹ. כָּךְ הַשֶּׁמֶשׁ נִקְרָא גָּדוֹל וְהַלְּבָנָה נִקְרֵאת קָטָן, לְכָךְ הַשֶּׁמֶשׁ נִקְרָא גָּדוֹל שֶׁהוּא גָּדוֹל עַל הַלְּבָנָה אַחַד עָשָׂר יוֹם, לְכָךְ בָּרָא הַלְּבָנָה בִּשְׁבִיל מוֹעֲדוֹת שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל מַרְבִּין וּמְמַעֲטִין כַּלְּבָנָה וְאֵינוֹ רַע לָהּ בַּעֲבוּר תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת, שֶׁכָּל הַשָּׁנָה מוֹנָה לַחַמָּה לִשְׁנֵי עוֹלָם וּלְשָׁנִים שֶׁל בְּנֵי אָדָם, וְהוּא שֶׁיּוֹדֵעַ קִצּוֹ שֶׁל כָּל אָדָם וְאָדָם כַּמָּה שָׁנִים רָאָה הַשֶּׁמֶשׁ וְכָל הֵימֶךְ לוֹמַר שֶׁבִּשְׁבִיל אֵלּוּ הַמּוֹעֲדוֹת עָשָׂה אֶת הַלְּבָנָה, עָמַד דָּוִד וּפֵרֵשׁ עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים, אָמְרוּ לוֹ לְדָוִד עַד שֶׁאָנוּ בְּמִצְרַיִם נָטַלְנוּ חֹדֶשׁ שֶׁל לְבָנָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב : הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם.

כג דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי ה, יז) : יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינִי מַזְהִיר עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עַל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֶלָּא לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כו, א) : לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם. לֹא נָתַתִּי הַמִּשְׁפָּט אֶלָּא לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ה, א) : שִׁמְעוּ זֹאת הַכֹּהֲנִים וְהַקְשִׁיבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית הַמֶּלֶךְ הַאֲזִינוּ כִּי לָכֶם הַמִּשְׁפָּט. הַצְּדָקָה שֶׁלָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד, יג) : וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה. הָרַחֲמִים שֶׁלָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יג, יח) : וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ. וּשְׁמִיטִים וְיוֹבְלוֹת שֶׁלָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה, י) : וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה.

וְאוֹמֵר (ויקרא כה, י) : יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם. וְלֹא נָתַתִּי הַמִּצְוֹות אֶלָּא לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יא, יג) : וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם. הַמַּעֲשְׂרוֹת וְהַבִּכּוּרוֹת לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד, כג) : וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וגו'. הַקָּרְבָּנוֹת לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ, כא) : וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ. הַבְּרָכוֹת לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו, כד) : יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ. וְכֵן (ויקרא כה, כא) : וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי לָכֶם. וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה, לח) : לָתֵת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן. וְלֹא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד אֶלָּא אֲפִלּוּ כָּל הָאֲרָצוֹת סְבִיבוֹתֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע א, ג) : כָּל מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף רַגְלְכֶם בּוֹ וגו'. לֹא נָתַתִּי הַתּוֹרָה אֶלָּא לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד, ב) : כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי וגו'. הַצִּיצִית נָתַתִּי לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו, לט) : וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת. יָמִים טוֹבִים נָתַתִּי לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג, ז) : מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם. יוֹם הַכִּפּוּרִים נָתַתִּי לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג, כח) : כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא. לוּלָב לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג, מ) : וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן. סֻכָּה לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג, מב) : כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל וגו'. לֹא נָתַתִּי אוֹרָה אֶלָּא לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס, א) : קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ. לֹא נָתַתִּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים אֶלָּא לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר : הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם. פֶּסַח לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, ו) : וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת. הֱוֵי יְהִיוּ לְךָ לְבַדְּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ.

כד דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, הָרוֹאֶה אֶת הַלְּבָנָה הֵיאַךְ צָרִיךְ לְבָרֵךְ בִּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ, יֵשׁ מִן רַבָּנָן אָמְרִין בָּרוּךְ מְחַדֵּשׁ חֳדָשִׁים. וְיֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים בָּרוּךְ מְקַדֵּשׁ חֳדָשִׁים. וְיֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאִם אֵין יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשִׁים אוֹתוֹ אֵין אוֹתוֹ קִדּוּשׁ כְּלוּם. וְאַל תִּתְמַהּ עַל זֶה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קִדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כ, כו) : וְהִיִּיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה', וּלְפִי שֶׁהֵם מְקֻדָּשִׁים לַשָּׁמַיִם לְכָךְ מַה שֶּׁהֵם מְקַדְּשִׁים הוּא מְקֻדָּשׁ. רְצוֹנְךָ לֵידַע צֵא וּלְמֹד מִכְּלֵי הַשָּׁרֵת, מֹשֶׁה קִדֵּשׁ אֶת הַמִּשְׁכָּן, וְאֶת כָּל כֵּלָיו מִי הָיָה מְקַדְּשָׁם, יָכוֹל הָיָה מֹשֶׁה לָבוֹא וּלְקַדְּשָׁן, אֶלָּא מָה הָיוּ עוֹשִׂין הָיָה הַכֹּהֵן מְקַבֵּל בּוֹ דָּבָר שֶׁל קֹדֶשׁ וְהַכְּלִי מִתְקַדֶּשֶׁת, כְּשֵׁם שֶׁקִּדֵּשׁ מֹשֶׁה בְּדַם הַמִּזְבֵּחַ אוֹ יַיִן נֶסֶךְ אוֹ מִנְחָה, מְעָרֶה בִּכְלִי חֹל וּכְלִי חֹל מִתְקַדֵּשׁ. וְאִם כְּלִי חֹל כְּשֶׁהוּא מִתְמַלֵּא מִן הַקֹּדֶשׁ מִתְקַדֶּשֶׁת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם קְדוֹשִׁים וּמְקַדְּשִׁים אֶת הַחֹדֶשׁ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי קָדוֹשׁ אֲנִי וּלְעַצְמִי אֲנִי מְקַדֵּשׁ, אֶלָּא הֲרֵינִי מְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל וְהֵן מְקַדְּשִׁין אוֹתִי, לְכָךְ כְּתִיב (ויקרא כ, כו) : וְהִיִּיתֶם לִי קְדֹשִׁים, (ויקרא כא, ח) : כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר (תהלים כב, ד) : וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל. וּמָתַי הִתְחִילוּ יִשְׂרָאֵל לְקַדֵּשׁ אֶת הַחֹדֶשׁ בְּמִצְרָיִם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם.

כה דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קמז, יט) : מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב, זוֹ הַתּוֹרָה. (תהלים קמז, יט) : חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל, אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי הֳחָדָשִׁים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, חֻקִּים, אֵלּוּ הַמּוֹעֲדִים, שֶׁתְּלוּיִם בָּהֶם הַמִּשְׁפָּטִים, וְאֵין חֻקָּיו אֶלָּא חַגִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פא, ה) : כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא. כֵּיצַד הַמִּשְׁפָּטִים תְּלוּיִים בָּהֶן, אָדָם מוֹכֵר שָׂדֶה אוֹ בַיִת אוֹ עֶבֶד, אוֹ שֶׁהוּא לוֶה וּמַלְוֶה לַחֲבֵרוֹ, אִם רָצָה אָדָם לִגְזֹל לַחֲבֵרוֹ הוּא מוֹצִיא לוֹ שְׁטָר וְהַדַּיָּנִין רוֹאִין הֵיאַךְ כָּתַב לוֹ וּמֵאֵימָתַי כָּתַב לוֹ הַגְּרַמְסִיוֹן, מֵאֵיזֶה חֹדֶשׁ, בְּכַמָּה בַּחֹדֶשׁ הָיָה, וְכָךְ בּוֹדְקִין הַדַּיָּנִין וְאוֹמְרִין לַגּוֹזֵל אִי אֶפְשָׁר לְךָ לְגָזְלוֹ. הֱוֵי: חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל, הַדַּיָּנִין בּוֹדְקִין חֳדָשִׁים, שֶׁמִּן חֶשְׁבּוֹן חֳדָשִׁים הַדַּיָּנִין דָּנִין.

כו דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים עב, ז) : יִפְרַח בְּיָמָיו צַדִּיק וְרֹב שָׁלוֹם עַד בְּלִי יָרֵחַ, עַד שֶׁלֹּא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בְּרֶמֶז הוֹדִיעַ לָהֶם שֶׁאֵין הַמַּלְכוּת בָּאָה לָהֶם עַד שְׁלֹשִׁים דּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה

לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים, הַחֹדֶשׁ שִׁלּשִׁים יוֹם, וּמַלְכוּת שֶׁלָּכֶם שְׁלשִׁים דּוֹר. הַלְּבָנָה בָּרִאשׁוֹן שֶׁל נִיסָן מַתְחֶלֶת לְהָאִיר, וְכָל שֶׁהִיא הוֹלֶכֶת מְאִירָה עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר יָמִים, וְדִסְקוֹס שֶׁלָּהּ מִתְמַלֵּא, וּמֵחֲמִשָּׁה עָשָׂר עַד שְׁלשִׁים אוֹר שֶׁלָּהּ חָסֵר, בִּשְׁלשִׁים אֵינָהּ נִרְאֵית. כָּךְ יִשְׂרָאֵל חֲמִשָּׁה עָשָׂר דּוֹר מִן אַבְרָהָם וְעַד שְׁלֹמֹה. אַבְרָהָם הִתְחִיל לְהָאִיר, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מא, ב) : מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ, בָּא יִצְחָק אַף הוּא הֵאִיר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צז, יא) : אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק. בָּא יַעֲקֹב וְהוֹסִיף אוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה י, יז) : וְהָיָה אוֹר יִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ, וְאַחַר כָּךְ יְהוּדָה, פֶּרֶץ, חֶצְרוֹן, רָם, עַמִּינָדָב, נַחְשׁוֹן, שַׂלְמוֹן, בֹּעַז, עוֹבֵד, יִשַׁי, דָּוִד. כֵּיוָן שֶׁבָּא שְׁלֹמֹה נִתְמַלֵּא דִסְקוֹס שֶׁל לְבָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א כט, כג) : וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא ה׳ לְמֶלֶךְ, וְכִי יוּכַל אָדָם לֵישֵׁב בְּכִסְאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (דניאל ז, ט) : כָּרְסְיֵהּ שְׁבִיבִין דִּי נוּר. אֶלָּא מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹלֵט מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ וְשׁוֹלֵט בְּכָל הַמְּלָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלח, ד) : יוֹדוּךָ ה׳ כָּל מַלְכֵי אָרֶץ, כֵּן שָׁלַט שְׁלֹמֹה מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב ט, כג כד) : וְכֹל מַלְכֵי הָאָרֶץ מְבַקְּשִׁים אֶת פְּנֵי שְׁלֹמֹה וגו׳ וְהֵמָּה מְבִיאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר : וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא ה׳ לְמֶלֶךְ. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבוּשׁוֹ הוֹד וְהָדָר וְנָתַן לִשְׁלֹמֹה הוֹד מַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א כט, כה) : וַיִּתֵּן עָלָיו הוֹד מַלְכוּת. בְּכִסְאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּתִיב (יחזקאל א, י) : וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם וּפְנֵי אַרְיֵה, וּבִשְׁלֹמֹה כְּתִיב (מלכים א ז, כט) : וְעַל הַמִּסְגְּרוֹת אֲשֶׁר בֵּין הַשְּׁלָבִים אָרְיוֹת בָּקָר. וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (מלכים א ז, לג) : כְּמַעֲשֵׂה אוֹפַן הַמֶּרְכָּבָה. בְּכִסְאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵין דָּבָר רָע נוֹגֵעַ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ה, ה) : לֹא יְגֻרְךָ רָע, וּבִשְׁלֹמֹה כְּתִיב (מלכים א ה, יח) : אֵין שָׂטָן וְאֵין פֶּגַע רָע. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה שִׁשָּׁה רְקִיעִים וּבַשְּׁבִיעִי יוֹשֵׁב, וּבְכִסְאוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה כְּתִיב (מלכים א י, יט) : שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּא, וְיוֹשֵׁב בַּמַּעֲלָה הַשְּׁבִיעִית, הֲרֵי נִתְמַלֵּא דִּסְקוֹס שֶׁל לְבָנָה וּמִשָּׁם הִתְחִילוּ הַמְּלָכִים פּוֹחֲתִין וְהוֹלְכִין, (דברי הימים א ג, י) : וּבֶן שְׁלֹמֹה רְחַבְעָם, וּבֶן רְחַבְעָם אֲבִיָּה וּבְנוֹ אָסָא, יְהוֹשָׁפָט, יְהוֹרָם, אֲחַזְיָהוּ, יוֹאָשׁ, אֲמַצְיָהוּ, עֻזִּיָּה, יוֹתָם, אָחָז, יְחִזְקִיָּה, מְנַשֶּׁה, אָמוֹן, יֹאשִׁיָּהוּ, יְהוֹיָקִים. כֵּיוָן שֶׁבָּא צִדְקִיָּהוּ, דִּכְתִיב (ירמיה נב, יא) : וְאֶת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר, חָסַר אוֹרָהּ שֶׁל לְבָנָה. וְכָל אוֹתָן הַשָּׁנִים אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל חוֹטְאִין הָיוּ הָאָבוֹת מִתְפַּלְּלִין עֲלֵיהֶן וְעוֹשִׂין שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עכ, ג) : יִשְׂאוּ הָרִים שָׁלוֹם לָעָם. וְאֵין הָרִים אֶלָּא אָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ו, ב) : שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה׳. וְעַד מָתַי הָיוּ הָאָבוֹת מִתְפַּלְּלִין עֲלֵיהֶן, עַד שֶׁאָבַד צִדְקִיָּהוּ אֶת עֵינָיו וְחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עב, ז) : וְרֹב שָׁלוֹם עַד בְּלִי יָרֵחַ, עַד שְׁלשִׁים דּוֹר שֶׁהָיָה לְיִשְׂרָאֵל מִן הַמַּלְכוּת, מִן אוֹתָהּ שָׁעָה וְעַד עַתָּה מִי עוֹשֶׂה שָׁלוֹם לְיִשְׂרָאֵל, ה׳, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו, כו) : יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם.

כז דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שמות ד, כב כג) : וְאָמַרְתָּ אֶל פַּרְעֹה כֹּה אָמַר ה׳ בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל וָאֹמַר אֵלֶיךָ שַׁלַּח אֶת בְּנִי וְיַעַבְדֵנִי וַתְּמָאֵן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ, יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא (ישעיה מו, י) : מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית, בְּאַבְרָהָם הוּא אוֹמֵר (בראשית טו, יד) : וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי, מַהוּ דָּן, מַכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁנִּקְרָא נֶגַע, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יא, א) : עוֹד נֶגַע אֶחָד. מַהוּ דָּן אָנֹכִי, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹרֵעַ אֲנִי מֵהֶם בְּמַכַּת בְּכוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר : הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ. וְהַסִּימָן הַזֶּה מָסַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, וְאַבְרָהָם לְיִצְחָק, וְיִצְחָק לְיַעֲקֹב, וְיַעֲקֹב לְלֵוִי, וְלֵוִי לִקְהָת, וּקְהָת לְעַמְרָם, וְעַמְרָם לְמֹשֶׁה, וְהָיָה מֹשֶׁה מְשַׁמְּרוֹ וּבָא. מַהוּ בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל, אָמַר רַבִּי חִיָּא בָּנִים שֶׁאֲבוֹתָם בֵּרְכוּ אוֹתָן בְּמַעֲשֵׂיהֶם, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יד, יט) : בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן.

דָּבָר אַחֵר, בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל, בָּנִים שֶׁל מִי שֶׁנָּטַל אֶת הַבְּכוֹרָה.

דָּבָר אַחֵר, בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְפַרְעֹה הָרָשָׁע אִי אַתָּה יוֹדֵעַ כַּמָּה חִבַּבְתִּי אֶת הַבְּכוֹרָה, שֶׁכָּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי (דברים טו, יט) : לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ, וְכָל מִי שֶׁהוּא עוֹבֵד בּוֹ לוֹקֶה, וְאַתָּה שָׁלַחְתָּ יָדְךָ בִּבְכוֹרִי, דִּין הוּא שֶׁתִּלְקֶה. וְהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו עֶשֶׂר מַכּוֹת כְּנֶגֶד עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת שֶׁנִּתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ וְעָמַד בְּכֻלָּן, וְהֵבִיא אוֹתָן עַל יְדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְעַל יָדוֹ. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁמָּרְדוּ עָלָיו עֶשֶׂר מְדִינוֹת, נָהַג עִמּוֹ שְׁנֵי פְּלִמְרְכִין וְהָלַךְ וְכָבַשׁ אוֹתָן, אָמַר הַמֶּלֶךְ אִם אֶכְתְּבֵם עַל שְׁמִי הֵיאַךְ אֲנִי חוֹלֵק לָהֶם כָּבוֹד, וְאִם אֶכְתְּבֵם עַל שְׁמָם הֲרֵינִי מוֹצִיא עַצְמִי מִן הַכְּלָל, אֶלָּא הֲרֵינִי מְשַׁלְּשָׁם, וַהֲרֵי יֵשׁ כָּאן אַחַת יְתֵרָה, הֲרֵינִי מְחַלְּקוֹ עַל שְׁלָשְׁתֵּנוּ. כָּךְ הָיְתָה מַכַּת הַשְּׁחִין עַל יְדֵי שְׁלָשְׁתָּן, וּמַהוּ שֶׁאוֹמֵר בַּשְּׁחִין (שמות ט, יא) : בַּחַרְטֻמִּם, חָסֵר, שֶׁנָּגַע בַּשַּׂר שֶׁל מַעְלָן כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא לָהֶם עֲמִידָה. עֶשֶׂר מַכּוֹת הֵבִיא עֲלֵיהֶם בְּנִימוּס הַמַּלְכוּת, וְהַצְּפַרְדְּעִים הָיוּ לָהֶם קָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, מה) : וּצְפַרְדֵּעַ וַתַּשְׁחִיתֵם, שֶׁהָיוּ מְחַבְּלִין גּוּפֵיהֶן וּמְסָרְסִין אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ז, כח) : וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ וְעַל מִטָּתֶךָ. אָמְרוּ לָהֶם הַצְּפַרְדְּעִים מוֹנִיטָא שֶׁל אֱלֹהֵיכֶם בְּטֵלָה וְשֶׁלָּכֶם קַיֶּמֶת, לְפִיכָךְ וַתַּשְׁחִיתֵם, כְּמָה דְתֵימָא (בראשית לח, ט) : וְשִׁחֵת אַרְצָה. וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ מְדַבְּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ח, ח) : עַל דְּבַר הַצְּפַרְדְּעִים אֲשֶׁר שָׂם לְפַרְעֹה. וְעוֹד הֵבִיא עֲלֵיהֶם מַכַּת עָרֹב, לְפִי שֶׁהָיוּ מְעוּרְבָּבִין אִישׁ אֶחָד בָּא עַל עֶשֶׂר נָשִׁים, וַעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים בָּאִים עַל אִשָּׁה אַחַת, לְכָךְ הֵבִיא עֲלֵיהֶן עֵרֶבְּבְיָא. וּכְשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה : עוֹד נֶגַע אֶחָד אָבִיא עַל פַּרְעֹה, אָמַר מֹשֶׁה הֲרֵי הִגִּיעַ הַסִּימָן, (יחזקאל לג, כד) : אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם, הֲרֵי הַנֶּגַע אֶחָד. וּלְפִי שֶׁהֵן הָיוּ בְּכוֹרִים, לְכָךְ הָרַג בְּכוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר : הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ, הוּא הַסִּימָן עַל אַבְרָהָם דָּן אָנֹכִי.

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִקְרָא יִשְׂרָאֵל בְּנִי בְכֹרִי, לְפִי שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה (דברים כא, יז) : כִּי אֶת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם, כָּךְ יִשְׂרָאֵל יוֹרְשִׁים שְׁנֵי עוֹלָמוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא. וּלְכָךְ מָסַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹד הַלְּבָנָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ הֵם מוֹנִים בָּהּ, וְהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מוֹנִין לַחַמָּה, לוֹמַר מַה חַמָּה אֵינָהּ אֶלָּא בַּיּוֹם כָּךְ אֵין מוֹשְׁלִים אֶלָּא בָּעוֹלָם הַזֶּה, וּמַה הַחַמָּה הִיא שֶׁל אֵשׁ, כָּךְ הֵם עֲתִידִין לִדּוֹן בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג, יט) : כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר. וּכְשֵׁם שֶׁהַלְּבָנָה נִרְאֵית בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, כָּךְ יִשְׂרָאֵל מוֹשְׁלִים בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. וּכְשֵׁם שֶׁהַלְּבָנָה הִיא שֶׁל אוֹר, כָּךְ יִשְׂרָאֵל נוֹחֲלִין הָאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צז, יא) : אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה. וְאוֹמֵר (ישעיה ס, א) : קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ. וּלְכָךְ נֶאֱמַר : הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, שֶׁיִּהֵא שֶׁלָּכֶם, שֶׁאַתֶּם בְּדוּגְמָתָהּ.

כח דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, זֶה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁהֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּאֶצְבָּעוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה מִתְקַשֶּׁה בָּהֶן, הֶרְאָהוּ מַעֲשֵׂה שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל, לא) : שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי וגו׳. הֶרְאָהוּ מַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ח, ד) : וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה. הֶרְאָהוּ הַשְּׂרָצִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא, כט) : וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא. וְהַלְּבָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר : הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם. זְעֲזַע אֶת הַיַּמִּים וְהֶרְאָהוּ אֶת בֶּן נְפִילִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט, ג) : קוֹל ה׳ עַל הַמָּיִם. זְעֲזַע אֶת הַיְּשׁוּב וְהֶרְאָהוּ אֶת הַצָּב, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט, ה) : קוֹל ה׳ שֹׁבֵר אֲרָזִים. זְעֲזַע אֶת הַמִּדְבָּר וְהֶרְאָהוּ שָׁם אֶת הַדּוּאָר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט, ח) : קוֹל ה׳ יָחִיל מִדְבָּר. זְעֲזַע אֶת הָאֵשׁ וְהֶרְאָהוּ אֶת הַסַּלַּמַנְדְּרָא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט, ז) : קוֹל ה׳ חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ. וְאֵימָתַי עָשָׂה לוֹ כֵּן בְּזֶה לָכֶם הַטָּמֵא. זְעֲזַע אֶת הָעוֹלָם וְהֶרְאָה לוֹ אֶת הַלְּבָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט, ד) : קוֹל ה׳ בַּכֹּחַ. זְעֲזַע אֶת הָעוֹלָם וְהֶרְאָה לוֹ מַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט, ד) : קוֹל ה׳ בֶּהָדָר. זְעֲזַע אֶת הָעוֹלָם וְהֶרְאָה לוֹ מַעֲשֵׂה שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט, ט) : קוֹל ה׳ יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת. (תהלים כט, ט) : וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת, אֵלּוּ סַמָּנֵי הַקְּטֹרֶת (תהלים כט, ט) : וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד,

כָּל הַמְּלָכִים כָּל אֶחָד וְאֶחָד הָיוּ אוֹמְרִים כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִתְחִילוּ כֻּלָּן נוֹתְנִין שֶׁבַח לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלח, ד) : יוֹדוּךָ ה׳ כָּל מַלְכֵי אָרֶץ :

כט דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, מִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מִדַּת בָּשָׂר וָדָם שְׁנַיִם עוֹמְדִים בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ אֶחָד מְלַמֵּד קָטֵיגוֹרְיָא שֶׁלּוֹ וְאֶחָד סָנֵיגוֹרְיָא שֶׁלּוֹ, לֹא כָּל הַמְלַמֵּד קָטֵיגוֹרְיָא מְלַמֵּד סָנֵיגוֹרְיָא וְלֹא הַמְלַמֵּד סָנֵיגוֹרְיָא מְלַמֵּד קָטֵיגוֹרְיָא, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן הוּא מְלַמֵּד סָנֵיגוֹרְיָא הוּא מְלַמֵּד קָטֵיגוֹרְיָא. הוּא הַפֶּה שֶׁאָמַר (ישעיה א, ד) : הוֹי גּוֹי חֹטֵא. הוּא הַפֶּה שֶׁאָמַר (ישעיה כו, ב) : פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי צַדִּיק. הַפֶּה שֶׁאָמַר (ישעיה א, ד) : עַם כֶּבֶד עָוֹן, הוּא שֶׁאָמַר (ישעיה ס, כא) : וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים. הַפֶּה שֶׁאָמַר (ישעיה א, ד) : בָּנִים מַשְׁחִיתִים, הוּא שֶׁאָמַר (ישעיה נד, יג) : וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה׳. הַפֶּה שֶׁאָמַר (ישעיה א, ד) : זֶרַע מְרֵעִים, הוּא שֶׁאָמַר (ישעיה סא, ט) : וְנוֹדַע בַּגּוֹיִם זַרְעָם. הַפֶּה שֶׁאָמַר (ישעיה א, טו) : גַּם כִּי תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ, הוּא הַפֶּה שֶׁאָמַר (ישעיה סה, כד) : וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה. הַפֶּה שֶׁאָמַר (ישעיה א, יד) : חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי, הוּא שֶׁאָמַר (ישעיה סו, כג) : וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ. לָמָּה אָמַר חָדְשֵׁיכֶם, לְפִי שֶׁחֲדָשִׁים מַתָּנָה הֵם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר : הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם.

ל דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ אוֹצָרוֹת מְלֵאִים זָהָב וָכֶסֶף אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, וְהָיָה לוֹ בֵּן אֶחָד, כָּל זְמַן שֶׁהָיָה הַבֵּן קָטָן הָיָה אָבִיו מְשַׁמֵּר אֶת הַכֹּל, הִגְדִּיל הַבֵּן וְעָמַד עַל פִּרְקוֹ אָמַר לוֹ אָבִיו כָּל זְמַן שֶׁהָיִיתָ קָטָן אֲנִי הָיִיתִי מְשַׁמֵּר אֶת הַכֹּל, עַכְשָׁיו שֶׁעָמַדְתָּ עַל פִּרְקְךָ הֲרֵי הַכֹּל מָסוּר לְךָ. כָּךְ הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁמֵּר אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, יד) : וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים, כֵּיוָן שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל מָסַר לָהֶם הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר : הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם.

לא דָּבָר אַחֵר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה וְכָתַב לָהּ מַתָּנוֹת מוּעָטוֹת, כֵּיוָן שֶׁבָּא לְלָקְחָהּ, כָּתַב לָהּ מַתָּנוֹת רַבּוֹת כְּבַעַל. כָּךְ הָעוֹלָם הַזֶּה אֵרוּסִין הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ב, כא) : וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם, וְלֹא מָסַר לָהֶם אֶלָּא הַלְּבָנָה בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר : הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, אֲבָל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ יִהְיוּ נִשּׂוּאִין, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נד, ה) : כִּי בֹעֲלַיִךְ עֹשַׂיִךְ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה מוֹסֵר לָהֶן אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל יב, ג) : וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד.

פרשה טז

א וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (איוב יב, יב) : בִּישִׁישִׁים חָכְמָה וְאֹרֶךְ יָמִים תְּבוּנָה, לָמָּה זָכוּ הַזְּקֵנִים שֶׁיִּגָּאֲלוּ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵיהֶן, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל מֹשֶׁה בַּסְּנֶה, אָמַר לוֹ (שמות ג, טז) : לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁבָּא מֹשֶׁה, מִיָּד (שמות ד, כט) : וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיַּאַסְפוּ אֶת כָּל זִקְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאוֹמֵר (שמות ד, לא) : וַיַּאֲמֵן הָעָם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֲרֵינִי פּוֹרֵעַ לַזְּקֵנִים, עַל שֶׁעָשׂוּ אֶת יִשְׂרָאֵל לְהַאֲמִין בִּשְׁמִי, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה (שמות ג, יג) : וְאָמַרְתִּי לָהֶם

אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם, אִלּוּ לֹא קִבְּלוּ הַזְּקֵנִים אֶת דְּבָרָיו שֶׁל מֹשֶׁה, אַף כָּל יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ מְקַבְּלִים, אֶלָּא הַזְּקֵנִים קִבְּלוּ תְּחִלָּה וּמָשְׁכוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵיהֶם וְעָשׂוּ אוֹתָן לְהַאֲמִין לִשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַף אֲנִי עוֹשֶׂה לָהֶם כָּבוֹד, וְיִהְיֶה גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵיהֶן, שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל שׁוֹחֲטִים פִּסְחֵיהֶם עַל יְדֵיהֶן שֶׁל זְקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הַכָּתוּב מְשַׁבְּחָן: בִּישִׁישִׁים חָכְמָה.

ב מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה ל, טו): בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן, תְּנִינַן בַּכֹּל מִתְרַפְּאִין חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְגִלּוּי עֲרָיוֹת, וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. כֵּיצַד שֶׁאִם יֹאמְרוּ לוֹ לְאָדָם בּוֹא וַהֲרֹג אֶת הַנֶּפֶשׁ וְאַתָּה מִתְרַפֵּא, אַל יִשְׁמַע לָהֶן, שֶׁכֵּן כְּתִיב (בראשית ט, ו): שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ, הוֹאִיל וְכָל מִי שֶׁהוּא שׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ, הֵיאַךְ יָכוֹל הַחוֹלֶה לְהִתְרַפֵּאוֹת בִּשְׁפִיכוּת דָּמִים. גִּלּוּי עֲרָיוֹת כֵּיצַד, אִם יֹאמְרוּ לוֹ לְאָדָם עֲסֹק בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת וְאַתָּה מִתְרַפֵּא, לֹא יִשְׁמַע לָהֶן, שֶׁאָסוּר לוֹ לְאָדָם לַעֲסֹק בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת, אַתָּה מוֹצֵא שְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת סְמוּכוֹת, פָּרָשַׁת נָזִיר וּפָרָשַׁת סוֹטָה, הַנָּזִיר נוֹדֵר שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָדַרְתָּ שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן כְּדֵי לְהַרְחִיק עַצְמְךָ מִן הָעֲבֵרָה, אַל תֹּאמַר הֲרֵינִי אוֹכֵל עֲנָבִים וְאֵין לִי עָוֹן, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹאִיל וְנָדַרְתָּ מִן הַיַּיִן הֲרֵינִי מְלַמֶּדְךָ שֶׁלֹּא תֶחֱטָא לְפָנַי, אָמַר לְמֹשֶׁה לַמֵּד לְיִשְׂרָאֵל הִלְכוֹת נְזִירוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו, ב ד): אִישׁ כִּי יַפְלִא לִנְדֹּר וגו' מִיַּיִן וְשֵׁכָר יַזִּיר, מִכֹּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן, וְכֵינָן שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּךְ הֲרֵי הוּא כְּמַלְאָךְ. (במדבר ו, ח): כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ קָדוֹשׁ הוּא לַה', כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (דניאל ד, ט): וַאֲלוּ עִיר וְקַדִּישׁ. וְכֵן הָאִשָּׁה נִקְרֵאת גֶּפֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכח, ג): אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַל תֹּאמַר הוֹאִיל וְאָסוּר לִי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּאִשָּׁה הֲרֵינִי תוֹפְשָׂהּ וְאֵין לִי עָוֹן אוֹ שֶׁאֲנִי מְנַפְּפָהּ וְאֵין לִי עָוֹן, אֲנִי נוֹשְׁקָהּ וְאֵין לִי עָוֹן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֵׁם שֶׁאִם נָדַר נָזִיר שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן אָסוּר לֶאֱכֹל עֲנָבִים לַחִים וִיבֵשִׁים וּמִשְׁרַת עֲנָבִים וְכָל הַיּוֹצֵא מִגֶּפֶן הַיַּיִן, אַף אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ אָסוּר לִגַּע בָּהּ כָּל עִקָּר, שֶׁכֵּן שְׁלֹמֹה אוֹמֵר (משלי ו, כז כט): הֲיַחְתֶּה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ וּבְגָדָיו לֹא תִשָּׂרַפְנָה, כֵּן הַבָּא אֶל אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא יִנָּקֶה כָּל הַנֹּגֵעַ בָּהּ, לְכָךְ סָמַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פָּרָשַׁת נָזִיר לְפָרָשַׁת סוֹטָה שֶׁהֵן דּוֹמוֹת זוֹ לָזוֹ, וְכָל מִי שֶׁנּוֹגֵעַ בְּאִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ מֵבִיא מִיתָה עַל עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ז, כו): כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה, וּכְתִיב (משלי ה, ה): רַגְלֶיהָ יֹרְדוֹת מָוֶת שְׁאוֹל צְעָדֶיהָ יִתְמֹכוּ, הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהּ כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ הֵיאַךְ יְכוֹלָה הִיא לִתֵּן חַיִּים לַחוֹלֶה, לְכָךְ אֵין מִתְרַפְּאִין בָּהּ. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים כֵּיצַד, שֶׁאִם הָיָה אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל חוֹלֶה וְיֹאמְרוּ לוֹ לֵךְ אֵצֶל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים פְּלוֹנִית וְאַתָּה מִתְרַפֵּא, אָסוּר לֵילֵךְ, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר (שמות כב, יט): זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ, וְהוֹאִיל שֶׁכָּל מִי שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים יָחֳרָם, מוּטָב לוֹ לָמוּת בַּחֹלִי וְאַל יֵעָשֶׂה חֵרֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְלֹא זֶה בִּלְבַד אָסוּר, אֶלָּא כָּל דָּבָר שֶׁהוּא שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אָסוּר לְהִתְרַפֵּאוֹת בּוֹ, שֶׁאִם יֹאמְרוּ לוֹ לְאָדָם טֹל מִמַּה שֶׁמַּקְטִירִין לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אוֹ טֹל מִן הָאֲשֵׁרָה וַעֲשֵׂה מֵהֶן קָמִיעַ וְהִתְרַפֵּא, אַל תִּטֹּל, שֶׁכֵּן כְּתִיב (דברים יג, יח): וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם, זוֹ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. וְאוֹמֵר (דברים ז, כו): וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ, לָמָּה, שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ וְאֵין מוֹעִילִין כְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י, ה): אַל תִּירְאוּ מֵהֶם כִּי לֹא יָרֵעוּ וְגַם הֵיטִיב אֵין אוֹתָם, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁיִּרְמְיָהוּ אוֹמֵר לְדוֹרוֹ, הֲרֵינִי נִכְנָס עִם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לְדִין וְאוֹמֵר מַעֲשֶׂיהָ וּמַעֲשֵׂה אֱלֹהִים וְיִוָּדַע מַה בֵּין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אַתָּה מוֹצֵא אַרְבַּע פְּעָמִים בְּדַף אֶחָד הֶרְאָה יִרְמְיָה גְּנוּתָהּ שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְשִׁבְחוֹ שֶׁל אֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י, ב ג): כֹּה אָמַר ה' אֶל דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם אַל תִּלְמָדוּ כִּי חֻקּוֹת הָעַמִּים הֶבֶל הוּא. (ירמיה י, ד ה): בְּכֶסֶף וּבְזָהָב יְיַפֵּהוּ, כִּתֹּמֶר מִקְשָׁה הֵמָּה. שְׁמַעְתֶּם גְּנוּתָהּ שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בּוֹאוּ וְשִׁמְעוּ שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י, ו): מֵאֵין

כָּמוֹךָ ה׳. (ירמיה י, ז) : מִי לֹא יִרְאֲךָ מֶלֶךְ הַגּוֹיִם. שְׁמַעְתֶּם שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹאוּ וְשִׁמְעוּ גְּנוּתָהּ שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י, ח ט) : וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ וְיִכְּסָלוּ וגו׳ כֶּסֶף מְרֻקָּע מִתַּרְשִׁישׁ יוּבָא וגו׳. שְׁמַעְתֶּם גְּנוּתָהּ שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בּוֹאוּ וְאַגִּיד לָכֶם שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י, י) : וַה׳ אֱלֹהִים אֱמֶת. שְׁמַעְתֶּם שִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם בּוֹאוּ וְשִׁמְעוּ גְּנוּתָהּ שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י, יא) : כֹּה תֹאמְרוּן לָהֶם אֱלָהַיָּא די שְׁמַיָּא וְאַרְקָא לָא עֲבַדוּ יֶאבַדוּ מֵאַרְעָא וּמִן תְּחוֹת שְׁמַיָּא אֵלֶּה, שְׁמַעְתֶּם גְּנוּתָהּ שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בּוֹאוּ וְשִׁמְעוּ שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י, יב יג) : עֹשֵׂה אֶרֶץ בְּכֹחוֹ וגו׳ לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם. שְׁמַעְתֶּם שִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם בּוֹאוּ וְשִׁמְעוּ גְּנוּתָהּ שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י, יד טו) : נִבְעַר כָּל אָדָם מִדַּעַת וגו׳ אַךְ הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים. שְׁמַעְתֶּם גְּנוּתָהּ שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בּוֹאוּ וְשִׁמְעוּ שִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י, טז) : לֹא כְאֵלֶּה חֵלֶק יַעֲקֹב כִּי יוֹצֵר הַכֹּל הוּא. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹאִיל וְהִיא כְּאֶבֶן דּוֹמֵם וְאֵין בָּהּ מַמָּשׁ וַאֲחֵרִים שׁוֹמְרִים אוֹתָהּ שֶׁלֹּא יִגְּנְבוּ אוֹתָהּ הֵיאַךְ יְכוֹלָה הִיא לִתֵּן חַיִּים לְחוֹלֶה, לְכָךְ אָסוּר לְהִתְרַפְּאוֹת מִכָּל אֲשֶׁר לָהּ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא לְיִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהָיוּ בְּמִצְרַיִם הָיוּ עוֹבְדִין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְלֹא הָיוּ עוֹזְבִין אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כ, ח) : אִישׁ אֶת שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹבְדִין לֵאלֹהֵי מִצְרַיִם לֹא יִגָּאֲלוּ, לֵךְ וֶאֱמֹר לָהֶן שֶׁיַּנִּיחוּ מַעֲשֵׂיהֶן הָרָעִים וְלִכְפֹּר בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שמות יב, כא) : מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם, כְּלוֹמַר מִשְׁכוּ יְדֵיכֶם מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וּקְחוּ לָכֶם צֹאן, וְשַׁחֲטוּ אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל מִצְרַיִם וַעֲשׂוּ הַפֶּסַח, שֶׁבִּכְּךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹסֵחַ עֲלֵיכֶם, הֱוֵי (ישעיה ל, טו) : בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן.

ג דָּבָר אַחֵר, מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים צז, ז) : יֵבֹשׁוּ כָּל עֹבְדֵי פֶסֶל, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה לִשְׁחֹט הַפֶּסַח, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם הַדָּבָר הַזֶּה הֵיאַךְ אֲנִי יָכוֹל לַעֲשׂוֹת, אִי אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁהַצֹּאן אֱלֹהֵיהֶן שֶׁל מִצְרַיִם הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ח, כב) : הֵן נִזְבַּח אֶת תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חַיֶּיךָ אֵין יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין מִכָּאן עַד שֶׁיִּשְׁחֲטוּ אֶת אֱלֹהֵי מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם, שֶׁאוֹדִיעַ לָהֶם שֶׁאֵין אֱלֹהֵיהֶם כְּלוּם. וְכֵן מָצִינוּ שֶׁעָשָׂה, שֶׁבְּאוֹתָהּ הַלַּיְלָה הִכָּה בְּכוֹרֵיהֶם שֶׁל מִצְרַיִם וּבוֹ בַּלַּיְלָה שָׁחֲטוּ יִשְׂרָאֵל פִּסְחֵיהֶן וְאָכְלוּ, וְהָיוּ הַמִּצְרִים רוֹאִים בְּכוֹרֵיהֶם הֲרוּגִים וֵאלֹהֵיהֶן שְׁחוּטִין וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹת כְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לג, ד) : וּמִצְרַיִם מְקַבְּרִים אֵת אֲשֶׁר הִכָּה ה׳ בָּהֶם כָּל בְּכוֹר וּבֵאלֹהֵיהֶם עָשָׂה ה׳ שְׁפָטִים, הֱוֵי : יֵבֹשׁוּ כָּל עֹבְדֵי פֶסֶל.

ד דָּבָר אַחֵר, מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי טז, יא) : פֶּלֶס וּמֹאזְנֵי מִשְׁפָּט לַה׳, וְכֵן מָצִינוּ מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל שָׁוִין כְּאַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צט, ו) : מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ, בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה בֵּין מֹשֶׁה לִשְׁמוּאֵל, מֹשֶׁה הָיָה נִכְנָס וּבָא אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִשְׁמֹעַ הַדִּבּוּר, וְאֵצֶל שְׁמוּאֵל הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ג, י) : וַיָּבֹא ה׳ וַיִּתְיַצֵּב, לָמָּה כָּךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּדִין וּבִצְדָקָה אֲנִי בָּא עִם הָאָדָם. מֹשֶׁה הָיָה יוֹשֵׁב וּמִי שֶׁהָיָה לוֹ דִּין בָּא אֶצְלוֹ וְנִדּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יח, יג) : וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת הָעָם, אֲבָל שְׁמוּאֵל הָיָה טוֹרֵחַ בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וְשׁוֹפֵט, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטָעֲרוּ לָבוֹא אֶצְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ז, טז) : וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֹשֶׁה שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּמָקוֹם אֶחָד לָדוּן אֶת יִשְׂרָאֵל יָבוֹא אֶצְלִי לְאֹהֶל מוֹעֵד לִשְׁמֹעַ הַדִּבּוּר, אֲבָל שְׁמוּאֵל שֶׁהָלַךְ אֵצֶל יִשְׂרָאֵל בָּעֲיָרוֹת וְדָן אוֹתָם, אֲנִי הוֹלֵךְ וּמְדַבֵּר עִמּוֹ, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טז, יא) : פֶּלֶס וּמֹאזְנֵי מִשְׁפָּט לַה׳ : וְכֵן מָצִינוּ בִּיהוּדָה עַל שֶׁהִצִּיל שָׁלֹשׁ נְפָשׁוֹת, תָּמָר וּשְׁנֵי בָּנֶיהָ מִן הָאֵשׁ, הִצִּיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו מִן הָאֵשׁ, וּמִי הֵם חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, הֱוֵי, פֶּלֶס וּמֹאזְנֵי מִשְׁפָּט לַה׳ : וְכֵן בְּמִצְרַיִם הָיוּ מְשֵׁעְבָּדִים יִשְׂרָאֵל שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְהָיָה הַמִּצְרִי

הוֹלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְתוֹפֵס אַיָּל אוֹ צְבִי וְשׁוֹחֲטוֹ, וְשׁוֹפֵת אֶת הַסִּיר וּמְבַשֵּׁל וְאוֹכֵל, וְיִשְׂרָאֵל רוֹאִין וְלֹא טוֹעֲמִין, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טז, ג): בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל סִיר הַבָּשָׂר בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לָשֹׂבַע, לֹא כְתִיב בְּאָכְלֵנוּ מִסִּיר הַבָּשָׂר, אֶלָּא בְּשִׁבְתֵּנוּ, שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין לַחְמָם בְּלֹא בָשָׂר, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתֶּם זִנַּקְתֶּם אֶת בָּנַי בַּבָּשָׂר שֶׁהֱיִיתֶם אוֹכְלִין וְלֹא הֱיִיתֶם נוֹתְנִין לָהֶם, אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה לְבָנַי שֶׁיִּשְׁחַטוּ אֶת הַצֹּאן שֶׁאַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים לָהֶן וְהֵן אוֹכְלִין וְאַתֶּם נְמֵסִים, לָמָּה, שֶׁאֲנִי דַּיָּן אֱמֶת, הֲוֵי: פֶּלֶס וּמֹאזְנֵי מִשְׁפָּט לַה׳, לְכָךְ נֶאֱמַר: מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן.

פרשה יז

א וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי טז, ד): כֹּל פָּעַל ה׳ לַמַּעֲנֵהוּ, אַתָּה מוֹצֵא שֶׁכָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית לֹא בָרָא אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ וְלַעֲשׂוֹת בָּהֶן רְצוֹנוֹ. בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן בָּרָא שָׁמַיִם וָאָרֶץ אַף הֵם לִכְבוֹדוֹ בְּרָאָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סו, א): כֹּה אָמַר ה׳ הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי, וְאוֹמֵר (תהלים יט, ב): הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל. וְכֵן הָאוֹר שֶׁבָּרָא לִכְבוֹדוֹ הוּא, דִכְתִיב (תהלים קד, ב): עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה. מַה נִּבְרָא בְּיוֹם שֵׁנִי, רָקִיעַ, לִכְבוֹדוֹ בְּרָאוֹ שֶׁיַּעַמְדוּ שָׁם הַמַּלְאָכִים וְיִהְיוּ מְקַלְּסִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קנ, א): הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ. מַה בָּרָא בְּיוֹם שְׁלִישִׁי, דְּשָׁאִים וְאִילָנוֹת, וּמָצִינוּ שֶׁהַדְּשָׁאִין מְקַלְּסִין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סה, יד): יִתְרוֹעָעוּ אַף יָשִׁירוּ, וּמִנַּיִן אַף הָאִילָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א טז, לג): אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי ה׳. אַתָּה מוֹצֵא שֶׁצִּוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִן הָאִילָנוֹת לַעֲשׂוֹת מֵהֶן מִצְוֹת. בְּפָרָה אֲדֻמָּה צִוָּה לְהַשְׁלִיךְ בִּשְׂרָפָתָהּ עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב, וְהַזָּאַת מֵי נִדָּה צִוָּה לַעֲשׂוֹת בָּאֵזוֹב, וְטַהֲרַת הַמְּצֹרָע צִוָּה לַעֲשׂוֹת בְּעֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב. וְכֵן בְּמִצְרַיִם צִוָּה לְהַגִּיעַ הַדָּם אֶל הַמַּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת בָּאֵזוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב. וְכֵן בָּרָא הַמַּיִם בְּיוֹם שְׁלִישִׁי, שֶׁכִּנְּסָן מֵעַל הָאָרֶץ, וּמִשָּׁם קִלּוּסוֹ עוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צג, ד): מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי יָם. מַה נִּבְרָא בְּיוֹם רְבִיעִי מְאוֹרוֹת, לִכְבוֹדוֹ בְּרָאָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמח, ג): הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ. בְּיוֹם חֲמִישִׁי בָּרָא עוֹפוֹת לִכְבוֹדוֹ לְהַקְרִיב מֵהֶן קָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א, יד): אִם מִן הָעוֹף עֹלָה קָרְבָּנוֹ. מַה נִּבְרָא בְּיוֹם שִׁשִּׁי בְּהֵמוֹת, לִכְבוֹדוֹ, וְצִוָּה לְהַקְרִיב מֵהֶם קָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א, ב): אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה׳ מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבָּקָר, וּבָרָא בוֹ אָדָם לִכְבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמח, ז יג): הַלְלוּ אֶת ה׳ מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וגו׳, הֲוֵי: כֹּל פָּעַל ה׳ לַמַּעֲנֵהוּ.

ב דָּבָר אַחֵר, וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שיר השירים ב, ג): כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר, לָמָּה נִמְשַׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְתַפּוּחַ, לוֹמַר לָךְ מַה תַּפּוּחַ זֶה נִרְאֶה לָעַיִן בְּלֹא כְלוּם וְיֵשׁ בּוֹ טַעַם וְרֵיחַ, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שיר השירים ה, טז): חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים, וְנִרְאֶה לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְלֹא רָצוּ לְקַבֵּל הַתּוֹרָה וְהָיְתָה הַתּוֹרָה בְּעֵינֵיהֶם כְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ. וְיֵשׁ בּוֹ טַעַם וְרֵיחַ, טַעַם מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לד, ט): טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב ה׳. וְיֵשׁ בּוֹ מַאֲכָל, דִכְתִיב (משלי ח, יט): טוֹב פִּרְיִי מֵחָרוּץ וּמִפָּז. וְיֵשׁ בָּהּ רֵיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד, יא): וְרֵיחַ שַׂלְמֹתַיִךְ כְּרֵיחַ לְבָנוֹן. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל אָנוּ יוֹדְעִין כֹּחָהּ שֶׁל תּוֹרָה, לְפִיכָךְ אֵין אָנוּ זָזִין מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְתוֹרָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ב, ג): בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי. וְכֵן יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן נִרְאִין

שְׁפָלִים, וְצִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת מֵהֶן כַּמָּה מִצְוֹת, הָאֵזוֹב נִרְאֶה לָאָדָם שֶׁאֵינוֹ כְּלוּם, וְכֹחוֹ גָּדוֹל לִפְנֵי הָאֱלֹהִים שֶׁמָּשַׁל אוֹתוֹ לְאֶרֶז בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, בְּטַהֲרַת מְצֹרָע, בִּשְׂרֵפַת הַפָּרָה, וּבְמִצְרַיִם צִוָּה לַעֲשׂוֹת מִצְוָה בָּאֵזוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב. וְכֵן בִּשְׁלֹמֹה אוֹמֵר (מלכים א ה, יג): וַיְדַבֵּר עַל הָעֵצִים מִן הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְّבָנוֹן וְעַד הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַקָּטָן וְגָדוֹל שָׁוִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּבִדְבָרִים קְטַנִּים הוּא עוֹשֶׂה נִסִּים, וְעַל יְדֵי אֵזוֹב שֶׁהוּא שָׁפָל שֶׁבָּאִילָנוֹת גָּאַל אֶת יִשְׂרָאֵל, הֱוֵי: כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר.

ג דָּבָר אַחֵר, וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב, כְּלוֹמַר אֲנִי עוֹשֶׂה אֶתְכֶם אֲגֻדָּה לְעַצְמִי, אַף עַל פִּי שֶׁאַתֶּם שְׁפָלִים כְּאֵזוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, ה): וְהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים. וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם אֲשֶׁר בַּסַּף, מַה רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָגֵן עֲלֵיהֶם בְּדָם, כְּדֵי לִזְכֹּר לָהֶם דַּם מִילַת אַבְרָהָם. וּבִשְׁנֵי דָּמִים נִצּוֹלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בְּדַם פֶּסַח וּבְדַם מִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, ו): וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי, בְּדַם פֶּסַח וּבְדַם מִילָה. וְהִגַּעְתֶּם אֶל הַמַּשְׁקוֹף, בִּזְכוּת אַבְרָהָם. וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת, בִּזְכוּת יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וּבִזְכוּתָם רָאָה אֶת הַדָּם, וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחִית.

ד וְעָבַר ה׳ לִנְגֹּף אֶת מִצְרַיִם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב לא, יד): וּמָה אֶעֱשֶׂה כִּי יָקוּם אֵל וְכִי יִפְקֹד מָה אֲשִׁיבֶנּוּ, מִי אָמַר הַפָּסוּק הַזֶּה, שַׂר הָעוֹלָם אֲמָרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֲמָרוֹ אִיּוֹב עַל עַצְמוֹ, וְכֵן כָּל בָּאֵי עוֹלָם עֲתִידִין לוֹמַר כָּךְ. אָנוּ מוֹצְאִין בְּדוֹר הַמַּבּוּל בִּישִׁיבָה דָּן אוֹתָם הָאֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט, י): ה׳ לַמַּבּוּל יָשָׁב, מַה כְּתִיב בָּהֶם (בראשית ז, כג): וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם, אֲבָל מִצְרַיִם בַּעֲבָרָה דָּן אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָבַר ה׳ לִנְגֹּף אֶת מִצְרַיִם, וּכְתִיב (שמות יב, יב): וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם, אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא הוּא עוֹמֵד וְדָן אֶת עוֹלָמוֹ בַּעֲמִידָה, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה יד, ד): וְעָמְדוּ רַגְלָיו בַּיּוֹם הַהוּא, וּכְתִיב (צפניה ג, ח): לָכֵן חַכּוּ לִי נְאֻם ה׳ לְיוֹם קוּמִי לָעַד, אוֹמְרִים בָּאֵי עוֹלָם אִם בִּישִׁיבָה דָּן דּוֹר הַמַּבּוּל וּמָחָה אוֹתָן, וּבַעֲבָרָה דָּן אֶת הַמִּצְרִים וְהָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶן, לִכְשֶׁיַּעֲמֹד לֶעָתִיד לָבוֹא וְדָן עוֹלָמוֹ מִי יוּכַל לַעֲמֹד, לְכָךְ כְּתִיב (איוב לא, יד): וּמָה אֶעֱשֶׂה כִּי יָקוּם אֵל. מִפְּנֵי מָה עָתִיד לָקוּם, מִפְּנֵי צַעֲקַת עֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יב, ו): מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאֲנִקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם יֹאמַר ה׳.

ה וְעָבַר ה׳ לִנְגֹּף אֶת מִצְרַיִם, יֵשׁ אוֹמְרִים עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְיֵשׁ אוֹמְרִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ, וּמַהוּ שֶׁאָמַר: לִנְגֹּף, מְלַמֵּד שֶׁאַף הַמְעֻבָּרוֹת שֶׁהָיוּ רְאוּיוֹת לֵילֵד הִפִּילוּ וּמֵתוּ הָאִמָּהוֹת, וְהַמִּשְׁחִית יָצָא וְחִבֵּל כָּל מַה שֶּׁמָּצָא, וְאֵין לִנְגֹּף אֶלָּא עֻבָּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא, כב): וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַבֵּל בְּכוֹרֵיהֶם שֶׁל מִצְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין כָּל מַה שֶּׁאָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ. לְמָה הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיִשְׂרָאֵל דּוֹמִין, לְמֶלֶךְ שֶׁבָּא עִם בָּנָיו בַּיָּם וּסְפִינוֹת שֶׁל פִּירָטוֹן מַקִּיפוֹת אוֹתוֹ, אָמַר לָהֶם הֵא לָכֶם מוּכָנוֹת מוֹרְנִיּוֹת שֶׁלִּי שֶׁאֲנִי עוֹבֵר עַל גַּבֵּי הַיָּם וְנִלְחָם עִמָּהֶן. כָּךְ הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם בָּנָיו בְּמִצְרַיִם וּמַחֲנוֹת מִצְרַיִם מְחַשְּׁבִים עֲלֵיהֶם כָּל הַלַּיְלָה, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִי רְשָׁעִים עַל בָּנַי אַתֶּם מְחַשְּׁבִים, מוֹרְנִיּוֹת שֶׁלִּי מוּכָנוֹת הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, ח): וַיּוֹשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ. הֵן עָסוּקִים בַּצָּלִי וְהָיָה הוֹרֵג הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכוֹרֵיהֶן שֶׁל מִצְרַיִם, וְהֵן הָיוּ מַזִּין עַל פִּתְחֵיהֶן וּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל הָיָה עוֹמֵד עַל פִּתְחֵיהֶם. וְהֵם עוֹסְקִים בְּהַלֵּל וּבְהִלְכוֹת הַפֶּסַח וְהָאֱלֹהִים מַפְרִישׁ שֶׁיְּכַפֵּר דַּם טְמֵאִים עַל דַּם טְהוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לד, כג): פּוֹדֶה ה׳ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו. הֵן הָיוּ עָסוּקִין בַּמַּצּוֹת שֶׁהָיוּ טוֹחֲנִין וְלָשִׁין, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹקֵר נְטִיעָתָן שֶׁל מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ז, ז):

פרשה יח

א וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה מד, כו): מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ וַעֲצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יב, ז): לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה, וְהֵיאַךְ קִיֵּם אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם מַכַּת הַחֹשֶׁךְ הִתְחִיל פַּרְעֹה צוֹוֵחַ (שמות י, כד): לְכוּ עִבְדוּ אֶת ה׳ רַק צֹאנְכֶם וּבְקַרְכֶם יֻצָּג. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה חַיֶּיךָ (שמות י, כו): וְגַם מִקְנֵנוּ יֵלֵךְ עִמָּנוּ לֹא תִשָּׁאֵר פַּרְסָה, מַהוּ פַּרְסָה, אֲפִלּוּ בְּהֵמָה שֶׁהִיא כֵּלָּה שֶׁל מִצְרִי וְיֵשׁ בָּהּ טֶלֶף אֶחָד לְיִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ מֵנִיחַ אוֹתָהּ. (שמות י, כו): כִּי מִמֶּנּוּ נִקַּח, אַחַר שֶׁאָמַר: כִּי מִמֶּנּוּ נִקַּח, חָזַר וְאָמַר (שמות י, כו): וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע מַה נַּעֲבֹד אֶת ה׳. אָמַר לוֹ אִם אַתָּה שֶׁאַתָּה בָּשָׂר וָדָם בְּנֵי אָדָם מֵתִים אִם עוֹבְרִין עַל צִוּוּיֶךָ, וְאִם תּוֹצִיא דָּבָר מִלְּפָנֶיךָ וְתֹאמַר גְּבוּ לִי כָּךְ וְכָךְ יָכוֹל הָעוֹלָם לַעֲמֹד לְפָנֶיךָ, אֲבָל אָנוּ שֶׁמָּא יֹאמַר לָנוּ אֱלֹהִים הַקְרִיבוּ קָרְבָּן שֶׁל מָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנִים, הֱוֵי: וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע. אָמַר לוֹ פַּרְעֹה, עַד מָתַי אַתָּה נִכְנָס לְכָאן (שמות י, כח): לֵךְ מֵעָלַי הִשָּׁמֶר לְךָ אַל תֹּסֵף רְאוֹת פָּנַי. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה יָפֶה דִּבַּרְתָּ (שמות י, כט): לֹא אֹסִף עוֹד רְאוֹת פָּנֶיךָ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָה עֲדַיִן מִתְבַּקֵּשׁ לִי לְהוֹדִיעַ לְפַרְעֹה מַכָּה אַחַת, מִיָּד קָפַץ עָלָיו אֱלֹהִים כִּבְיָכוֹל נִכְנַס בַּפָּלָטִין שֶׁל פַּרְעֹה בִּשְׁבִיל מֹשֶׁה, שֶׁאָמַר לוֹ: לֹא אֹסִף עוֹד רְאוֹת פָּנֶיךָ, שֶׁלֹּא יִמָּצֵא בַדָּאי, וְאַתָּה מוֹצֵא שֶׁלֹּא דִּבֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם מֹשֶׁה בְּבֵיתוֹ שֶׁל פַּרְעֹה אֶלָּא אוֹתָהּ שָׁעָה, מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ט, כט): כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר אֶפְרֹשׂ כַּפַּי אֶל ה׳, וְעַכְשָׁיו קָפַץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְדִבֵּר עִם מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יא, א): עוֹד נֶגַע אֶחָד אָבִיא עַל פַּרְעֹה וגו׳. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה שָׂמַח וְנִתְגַּדֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יא, ג): גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד. הִתְחִיל צוֹוֵחַ בְּפַרְהֶסְיָא (שמות יא, ד): כֹּה אָמַר ה׳ כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה, יָפֶה אָמַרְתָּ: אַל תֹּסֵף רְאוֹת פָּנַי, אֲנִי אֵינִי עוֹד בָּא אֶצְלְךָ אֶלָּא אַתָּה בָּא אֶצְלִי, וְשַׁר צָבָא הַזֶּה שֶׁעוֹמֵד עִמְּךָ וְזֶה הִפְּרְכוֹס שֶׁלְּךָ וְכָל בְּנֵי פָּלָטִין אֵלּוּ שֶׁלְּךָ בָּאִין אֶצְלִי עִמְּךָ וּמְבַקְּשִׁים הֵימֶנִּי וּמִשְׁתַּחֲוִים לִי שֶׁנֵּצֵא מִכָּאן, דִּכְתִיב (שמות יא, ח): וְיָרְדוּ כָל עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלַי וְהִשְׁתַּחֲווּ לִי לֵאמֹר, לֹא רָצָה לוֹמַר וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִי, מִשּׁוּם כְּבוֹד מַלְכוּת. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ חֲצִי הַלַּיְלָה כַּאֲשֶׁר אָמַר מֹשֶׁה, מִיָּד וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַה׳ הִכָּה כָל בְּכוֹר, לְפִיכָךְ מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ וַעֲצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים, שֶׁעָשָׂה עֵצָה עִם אַבְרָהָם בִּשְׁבִיל הַדָּבָר הַזֶּה, אֵימָתַי כְּשֶׁבָּאוּ הַמְּלָכִים וְרָדַף אוֹתָם, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דַּיֶּךָ עַד חֲצִי הַלַּיְלָה, בּוֹא וְנַחְלֹק הַלַּיְלָה אֲנִי וְאַתָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יד, טו): וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ הַשָּׁעָה שָׁלְמָה הָעֵצָה, הֱוֵי: וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, לְכָךְ כְּתִיב: וַעֲצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים.

ב דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קיט, סב): חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ. חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל הַמִּשְׁפָּטִים שֶׁעָשִׂיתָ בְּמִצְרַיִם, וְלָנוּ עָשִׂיתָ צְדָקָה, הֵיאַךְ, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁאָמַר מֹשֶׁה (שמות יב, יב): וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר, הִתְחִילוּ מֵהֶם יְרֵאִים וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁלֹּא הָיוּ מִתְיָרְאִין, מִי שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא הָיָה מוֹלִיךְ בְּכוֹרוֹ אֵצֶל יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לוֹ בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ טֹל אֶת זֶה וְיָלִין עִמָּךְ, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ חֲצִי הַלַּיְלָה הָרַג הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל הַבְּכוֹרוֹת, וְאוֹתָם שֶׁהָיוּ נְתוּנִים בְּבָתֵּיהֶם

שֶׁל יִשְׂרָאֵל, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹסֵעַ בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבֵין הַמִּצְרִים וְהָיָה נוֹטֵל נִשְׁמָתוֹ שֶׁל מִצְרִי וּמַנִּיחַ נִשְׁמָתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה הַיְּהוּדִי מִתְעוֹרֵר וּמוֹצֵא אֶת הַמִּצְרִי מֵת, בֵּין כָּל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, יג): וּפָסַחְתִּי עֲלֵיכֶם וְלֹא יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף, הִתְחִילוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ לְכָךְ נֶאֱמַר: עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ.

ג דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (משלי לא, יח): טָעֲמָה כִּי טוֹב סַחְרָהּ לֹא יִכְבֶּה וגו׳, אַתָּה מוֹצֵא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין שָׁם מֵת, הֵיאַךְ אַתָּה מוֹנֶה כָּל טִפָּה וְטִפָּה שֶׁהָיָה מוֹצִיא מִצְרִי לְכָל אִשָּׁה וְאִשָּׁה אוֹ שֶׁהַטִּפָּה הָרִאשׁוֹנָה הוּא בְּכוֹר וְנִמְצְאוּ כָּל בָּנִים מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, נא): וַיַּךְ כָּל בְּכוֹר בְּמִצְרָיִם רֵאשִׁית אוֹנִים בְּאָהֳלֵי חָם, טִפָּה רִאשׁוֹנָה. הַנְּקֵבוֹת הַבְּכוֹרוֹת אַף הֵן מֵתוֹת, חוּץ מִבִּתְיָה בַּת פַּרְעֹה, שֶׁנִּמְצָא לָהּ פְּרַקְלִיט טוֹב, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב, ב): וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא. לְפִיכָךְ אָמַר שְׁלֹמֹה: טָעֲמָה כִּי טוֹב סַחְרָהּ (משלי לא, טו): וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה, בְּאֵיזֶה לַיְלָה, וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה.

ד דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, אָמַר אֱלִיהוּא (איוב לד, כ): רֶגַע יָמֻתוּ וַחֲצוֹת לָיְלָה, כֵּיוָן שֶׁמֵּתוּ הִתְחִילוּ הַכֹּל צוֹוְחִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה הוּא וְכָל עֲבָדָיו וְכָל מִצְרַיִם, מִיָּד וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה מַה פַּרְעֹה מְבַקֵּשׁ, מִי בָּא אֵצֶל מִי אַתָּה אֶצְלִי אוֹ אֲנִי אֶצְלְךָ, אָמַר לוֹ בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ קוּמוּ צְאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי, לָמָּה (איוב ט, ד): חָכַם לֵבָב וְאַמִּיץ כֹּחַ מִי הִקְשָׁה אֵלָיו וַיִּשְׁלָם.

ה דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, אָמַר דָּוִד (תהלים עז, ז): אֶזְכְּרָה נְגִינָתִי בַּלָּיְלָה, אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל נִזְכֶּרֶת אֲנִי אֶת הַשְּׁבָרִים שֶׁהָיִיתָ שׁוֹבֵר אֶת הָאוֹיְבִים בַּעֲבוּרִי בַּלַּיְלָה. וְאֵין נְגִינָתִי אֶלָּא לְשׁוֹן שֶׁבֶר, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (איכה ג, סג): אֲנִי מַנְגִּינָתָם, וְאוֹמֵר (בראשית יד, כ): אֲשֶׁר מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ. בָּא עָלֵינוּ סַנְחֵרִיב שָׁבַרְתָּ אוֹתוֹ בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב יט, לה): וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה׳ וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר, אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה בּוֹא וּרְאֵה אַהֲבָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁהֵן גִּבּוֹרֵי כֹּחַ עוֹשֵׂי דְּבָרוֹ עֲשָׂאָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמְרִין לְיִשְׂרָאֵל, וּמִי הֵם מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סב, ו): עַל חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלִַם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים, וְכֵיוָן שֶׁבָּא סַנְחֵרִיב מִיכָאֵל יָצָא וְהִכָּה בָהֶם, וְגַבְרִיאֵל הִצִּיל בְּמִצְוָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַחֲנַנְיָה וַחֲבֵרָיו. לָמָּה כָּךְ, אֶלָּא תְּנָאִין עָשָׂה עִמָּהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵימָתַי, כְּשֶׁבִּקֵּשׁ לֵירֵד לְהַצִּיל אַבְרָהָם מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ אָמְרוּ מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל לְפָנָיו אָנוּ יוֹרְדִין לְהַצִּיל אוֹתוֹ, אָמַר לָהֶם אִלּוּ יָרַד לְשֵׁם אֶחָד מִכֶּם לַכִּבְשָׁן אַתֶּם הֱיִיתֶם מַצִּילִין אוֹתוֹ, אֶלָּא לִשְׁמִי יָרַד וַאֲנִי יוֹרֵד וּמַצִּילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו, ז): אֲנִי ה׳ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים, אֶלָּא אֶתֵּן לָכֶם זְמַן אֵימָתַי תֵּרְדוּ עַל שֶׁנִּזְדַּקְּקְתֶּם לְהַצִּילוֹ לִכְבוֹד שְׁמִי, אַתָּה מִיכָאֵל עַל מַחֲנֵה אַשּׁוּר, וְאַתָּה גַּבְרִיאֵל עַל מַחֲנֵה כַּשְׂדִּים. כֵּיוָן שֶׁיָּרַד גַּבְרִיאֵל לְהַצִּיל לַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, גָּזַר לָאֵשׁ וְיָצָא וְלִהַט כָּל אוֹתָן שֶׁהִשְׁלִיכוּ אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ג, כב): גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ דִּי הַסִּקוּ לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וגו׳. וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַרְבַּע אֱמוֹת מֵתוּ שָׁם, בָּרִאשׁוֹנָה כְּתִיב (דניאל ג, ג): בֵּאדַיִן מִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סְגָנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְהַדְּבְרֵי מַלְכָּא, וְכָאן חָסְרוּ אַרְבַּע, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ג, כז): וּמִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא, לְפִיכָךְ אָמַר חֲנַנְיָה (תהלים קיז, א): הַלְלוּ אֶת ה׳ כָּל גּוֹיִם. מִישָׁאֵל אָמַר (תהלים קיז א): שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים. וַעֲזַרְיָה אָמַר (תהלים קיז, ב): כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ. הַמַּלְאָךְ אוֹמֵר (תהלים קיז ב): וֶאֱמֶת ה׳ לְעוֹלָם, אֱמֶת מַה שֶׁאָמַר לִי כְּשֶׁיָּרַדְתִּי לְהַצִּיל אַבְרָהָם, וְכֵן מִיכָאֵל עָשָׂה מַה שֶׁאָמַר לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב יט, לה): וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה׳, תָּנָא כֻּלָּן פּוֹלְמַרְכִין וְדֻכָּסִין הָיוּ שׁוֹתִין יַיִן וְהִנִּיחוּ

קַנְקַנֵּיהֶם מֵשְׁלָכִים, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְסַנְחֵרִיב אַתָּה עָשִׂיתָ שֶׁלָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב יט, כג) : בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חֵרַפְתָּ, אַף אֲנִי בְּיַד מַלְאָכַי, מָה עָשָׂה לוֹ (ישעיה י, טז) : וְתַחַת כְּבֹדוֹ יִקַּד יְקֹד כִּיקוֹד אֵשׁ. מַהוּ וְתַחַת כְּבֹדוֹ, שֶׁשָּׂרַף גּוּפָן מִבִּפְנִים וְהִנִּיחַ בִּגְדֵיהֶם מִבַּחוּץ, שֶׁכְּבוֹדוֹ שֶׁל אָדָם בִּגְדוֹ, וְלָמָּה הִנִּיחַ בִּגְדֵיהֶם, אֶלָּא שֶׁהָיוּ בָּנָיו שֶׁל שֵׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית י, כב) : בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חַיָּב אֲנִי לְשֵׁם אֲבִיהֶם שֶׁנָּטְלוּ הוּא וְיֶפֶת בִּגְדֵיהֶם וְכִסּוּ עֶרְוַת אֲבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ט, כג) : וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת אֶת הַשִׂّמְלָה, לְכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמִיכָאֵל הַנַּח בִּגְדֵיהֶן וּשְׂרֹף נִשְׁמָתָן, מַה כְּתִיב שָׁם (מלכים ב יט, לה) : וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קא, ח) : לַבֹּקְרִים אַצְמִית כָּל רִשְׁעֵי אָרֶץ, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל וְחִזְקִיָּהוּ יוֹשְׁבִין וְאוֹמְרִין אֶת הַהַלֵּל, שֶׁהָיָה לַיִל שֶׁל פֶּסַח וְהָיוּ מִתְיָרְאִים לוֹמַר עַכְשָׁו יִרוּשָׁלַיִם מִתְכַּבֶּשֶׁת בְּיָדוֹ, כֵּיוָן שֶׁהִשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר לַעֲמֹד וְלִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע וּלְהִתְפַּלֵּל, מָצְאוּ אוֹיְבֵיהֶם פְּגָרִים מֵתִים, לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִישַׁעְיָה (ישעיה ח, ג) : קְרָא שְׁמוֹ מַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז, וּמִהֵר לָבֹז שְׁלָלָם. וְהָאֶחָד קָרָא שְׁמוֹ (ישעיה ז, יד) : עִמָּנוּאֵל, לוֹמַר שֶׁאֲנִי עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב לב, ח) : עִמּוֹ זְרוֹעַ בָּשָׂר וְעִמָּנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ, וּכְשֵׁם שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּיַד מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל, כֵּן לֶעָתִיד לָבֹא יַעֲשֶׂה עַל יְדֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (עובדיה א, כא) : וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו, זֶה מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל. וְרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ אוֹמֵר זֶה מִיכָאֵל לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל יב, א) : וּבָעֵת הַהִיא יַעֲמֹד מִיכָאֵל הַשַּׂר הַגָּדוֹל הָעֹמֵד עַל בְּנֵי עַמֶּךָ, שֶׁהוּא תּוֹבֵעַ צָרְכֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּמְדַבֵּר עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה א, יב) : וַיַּעַן מַלְאַךְ ה׳ וַיֹּאמַר ה׳ צְבָאוֹת עַד מָתַי אַתָּה לֹא תְרַחֵם אֶת יְרוּשָׁלִַם, וְאוֹמֵר (דניאל י, כא) : וְאֵין אֶחָד מִתְחַזֵּק עִמִּי עַל אֵלֶּה כִּי אִם מִיכָאֵל שַׂרְכֶם, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי לְמָה מִיכָאֵל וְסמא״ל דּוֹמִין לְסָנֵיגוֹר וְקָטֵיגוֹר עוֹמְדִין בַּדִּין, זֶה מְדַבֵּר וְזֶה מְדַבֵּר, גָּמַר זֶה דְּבָרָיו וְזֶה דְּבָרָיו, יָדַע אוֹתוֹ הַסְּנֵיגוֹר שֶׁנָּצַח הִתְחִיל מְשַׁבֵּחַ אֶת הַדַּיָּין שֶׁיּוֹצִיא אִיפּוֹפְסִין. בִּקֵּשׁ אוֹתוֹ קָטֵיגוֹר לְהוֹסִיף דָּבָר, אָמַר לוֹ הַסָּנֵיגוֹר הַחֲרֵשׁ וְנִשְׁמַע מִן הַדַּיָּן. כָּךְ מִיכָאֵל וְסמא״ל עוֹמְדִים לִפְנֵי הַשְּׁכִינָה וְהַשָּׂטָן מְקַטְרֵג וּמִיכָאֵל מְלַמֵּד זְכוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהַשָּׂטָן בָּא לְדַבֵּר וּמִיכָאֵל מְשַׁתְּקוֹ, לָמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פח, ט) : אֶשְׁמְעָה מַה יְּדַבֵּר הָאֵל ה׳ כִּי יְדַבֵּר שָׁלוֹם אֶל עַמּוֹ, הֱוֵי (תהלים עז, ז) : אֶזְכְּרָה נְגִינָתִי בַּלָּיְלָה, עַל נֵס שֶׁל חִזְקִיָּהוּ.

דָּבָר אַחֵר, אֶזְכְּרָה נְגִינָתִי, נִזְכַּר אֲנִי מַה שֶּׁעָשִׂיתָ לָנוּ בְּמִצְרַיִם, וּמְנַגְּנִין שֶׁעָשִׂיתָ לְמִצְרַיִם, הֵיאַךְ מִתְּחִלָּה כְּשֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָבִיא הַמַּכּוֹת עַל הַמִּצְרִים, מַכַּת בְּכוֹרוֹת אָמַר לְהָבִיא תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד, כג) : הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ. הִתְחִיל אוֹמֵר (שמות ה, ב) : מִי ה׳ אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם אָבִיא עָלָיו מַכַּת בְּכוֹרוֹת תְּחִלָּה מְשַׁלְּחָן, אֶלָּא מֵבִיא אֲנִי עָלָיו מַכּוֹת אַחֵרוֹת [תחלה] וּבְעֵקֶב זֹאת אֲנִי מֵבִיא אֶת כֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר : וַה׳ הִכָּה כָל בְּכוֹר, לְפִיכָךְ דָּוִד מְקַלֵּס (תהלים צא, יא) : מִי יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ, מִי יוֹדֵעַ נַגְנִין שֶׁלְּךָ שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עז, כ) : בַּיָּם דַּרְכֶּךָ וּשְׁבִילְךָ בְּמַיִם רַבִּים וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נוֹדָעוּ, דְּבָרִים שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה בְּעֵקֶב מִי יוֹדֵעַ.

ו אָמַר הָאֱלֹהִים לְמֹשֶׁה אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מָה אַתֶּם עוֹשִׂים תִּהְיוּ יוֹדְעִים שֶׁיִּגֹּף אֶת מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, כג) : וְעָבַר ה׳ לִנְגֹּף אֶת מִצְרַיִם, אָמַר רַבִּי לֵוִי מַהוּ וְעָבַר ה׳, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹבֵר אֲנִי עַל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָמַרְתִּי, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָלַךְ בְּנוֹ לְבַרְבַּרְיָאה עָמְדוּ הַבַּרְבָּרִיִּים וְקִבְּלוּ אוֹתוֹ וְעָשׂוּ אוֹתוֹ מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם, שָׁמַע הַמֶּלֶךְ וְאָמַר מַה כָּבוֹד אֲנִי עוֹשֶׂה לְאֵלּוּ שֶׁגִּדְּלוּ בְּנִי וְהִמְלִיכוּהוּ עֲלֵיהֶם, אֶלָּא אֲנִי קוֹרֵא שֵׁם אוֹתָהּ הַמְּדִינָה עַל שֵׁם בְּנִי. חָזְרוּ אַחֲרֵי יָמִים וְקִלְּלוּ בְּנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וְשִׁעְבְּדוּ אוֹתוֹ, אָמַר הַמֶּלֶךְ אֲנִי עוֹבֵר עַל מַה שֶּׁכִּבַּדְתִּי אוֹתָם, יוֹצֵא אֲנִי וְעוֹשֶׂה עִמָּהֶם מִלְחָמָה וּמַצִּיל אֶת בְּנִי. כָּךְ יָרַד יוֹסֵף לְמִצְרַיִם וְקִבְּלוּ אוֹתוֹ וְעָשׂוּ אוֹתוֹ מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם,

שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מג, ו) : וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ, כִּבְּדוּ אֶת יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית נ, ג) : וַיִּבְכּוּ אוֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמַה כָּבוֹד אֲנִי עוֹשֶׂה לְמִצְרַיִם, הֲרֵינִי קוֹרֵא אוֹתָהּ בִּשְׁמָהּ שֶׁל גַּן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יג, י) : כְּגַן ה׳ כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. כְּשֶׁחָזְרוּ וְשִׁעְבְּדוּ בָּהֶן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות יב, יב) : וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם, חוֹזֵר אֲנִי מֵאוֹתוֹ כָּבוֹד וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָהּ שְׁמָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ד, יט) : מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה תִהְיֶה :

ז מַה כְּתִיב לְמַעְלָה (שמות יב, כג) : וּפָסַח ה׳ עַל הַפֶּתַח, אוֹתָהּ שָׁעָה כִּבְיָכוֹל עָמַד לוֹ בַּפֶּתַח, אֶלָּא בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁהַטַּבָּח מַכְנִיס צֹאנוֹ וְכָל שֶׁה אוֹ כֶּבֶשׂ שֶׁהוּא רוֹצֶה לִשְׁחֹט נוֹטֵל הַסִּיקְרָא וְרוֹשֵׁם עָלָיהָ לְהַכִּיר אֵיזֶה יִשְׁחֹט וְאֵיזֶה לֹא יִשְׁחֹט. כָּךְ (שמות יב, יב) : וְרָאָה אֶת הַדָּם, כִּבְיָכוֹל עָמַד בַּפֶּתַח וְדוֹחֶה הַמַּשְׁחִית שֶׁלֹּא יִגֹּף אֶת יִשְׂרָאֵל. אָמַר לָהֶם הָאֱלֹהִים (שמות יב, כד) : וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה לְחָק לְךָ וּלְבָנֶיךָ עַד עוֹלָם, כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתִי לָכֶם עַכְשָׁו כָּךְ אֲנִי עָתִיד לַעֲשׂוֹת לָכֶם לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג, יט) : כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וגו׳, אֲבָל אַתֶּם (מלאכי ג, יז) : וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל בְּנוֹ.

ח אָמַר רַבִּי חֲלַפְתָּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין כְּנָסָיו וּכְנִפְלְאוֹתָיו וְאֵין כִּגְבוּרוֹתָיו וּכְמַעֲשָׂיו, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמז, ה) : גָּדוֹל אֲדוֹנֵנוּ וְרַב כֹּחַ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָדוֹשׁ וְטָהוֹר וּפָשַׁט יָדָיו בַּטְּמֵאִים, לָמָּה, בִּשְׁבִיל שֶׁגָּדוֹל וְנוֹרָא הוּא, וּבִשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל הוֹדִיעַ כֹּחוֹ. וְלָמָּה בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, שֶׁאָמַר לְיַעֲקֹב (בראשית מו, ד) : אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה. וְהוּא עוֹשֶׂה מִלְחַמְתָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מַלְאָךְ אֶחָד הָפַךְ אֶת סְדוֹם, וְכָאן (ישעיה מב, יג) : ה׳ כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה.

ט דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָפְכָה הַמְּדִינָה שִׁעְבּוּדָהּ עַל הַשְּׁבוּיִם שֶׁבָּאוּ אֲלֵיהֶם, אַף הוּא הָפַךְ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין וַהֲרָגָם. כָּךְ מִצְרַיִם הָפְכוּ גְּזֵרָתָן עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ עוֹשִׂין בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וְשֶׁנָּתְנוּ מְלֶאכֶת אִישׁ עַל אִשָּׁה וּמְלֶאכֶת אִשָּׁה עַל אִישׁ, אַף הָאֱלֹהִים הָפַךְ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין וַהֲרָגָן בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, כְּשֵׁם שֶׁהָפַךְ סְדוֹם בַּלַּיְלָה כָּךְ הָרַג בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה, לְכָךְ אָמַר דָּוִד (תהלים עו, ח) : אַתָּה נוֹרָא אַתָּה וּמִי יַעֲמֹד לְפָנֶיךָ מֵאָז אַפֶּךָ.

י הַרְבֵּה נִסִּים עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הָרַג בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם שֶׁהָיוּ מְשׁוּלִים לִבְהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כג, כ) : אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם. הָרַג בְּכוֹרֵי שֶׁבִי, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לַשָּׁבוּי שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין, רְצוֹנְךָ שֶׁתֵּצֵא וְיִגָּאֲלוּ יִשְׂרָאֵל, וְהוּא אוֹמֵר לֹא נֵצֵא מִכָּאן לְעוֹלָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ יִשְׂרָאֵל, לְכָךְ דָּנָן עִמָּהֶם. מִבְּכֹר פַּרְעֹה עַד בְּכוֹר הַשְּׁבִי, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה שִׂמְחָה לִבְנוֹ וְהָרַג שׁוֹנְאָיו, אָמַר הַמֶּלֶךְ כָּל מִי שֶׁשָּׂמֵחַ לִי יָבֹא לְשִׂמְחַת בְּנִי, וְכָל מִי שֶׁשּׂוֹנֵא לִי יֵהָרֵג עִם הַשּׂוֹנְאִים. כָּךְ הָאֱלֹהִים עָשָׂה שִׂמְחָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁגְּאָלָן, אָמַר הָאֱלֹהִים כָּל מִי שֶׁאוֹהֵב אֶת בְּנִי יָבֹא וְיִשְׂמַח עִם בְּנִי. הַכְּשֵׁרִים שֶׁבַּמִּצְרִים בָּאוּ וְעָשׂוּ פֶּסַח עִם יִשְׂרָאֵל וְעָלוּ עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, לח) : וְגַם עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם, וְכָל מִי שֶׁרָצוּ שֶׁלֹּא יִגָּאֲלוּ יִשְׂרָאֵל, מֵתוּ עִם הַבְּכוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, נא) : וַיַּךְ כָּל בְּכוֹר בְּמִצְרָיִם. צָעֲקוּ כֻּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר : וַתְּהִי צְעָקָה גְּדוֹלָה בְּמִצְרָיִם, בָּאוּ כֻּלָּם לַהֲרֹג פַּרְעֹה, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל הָעָם, וְהֵן קוֹרִין אֶת הַלֵּל, וּפַרְעֹה מַכְרִיז לְגִבּוֹרָיו בּוֹאוּ וְנִקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן. אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים בַּלַּיְלָה אַתָּה מוֹצִיא אֶת בָּנַי, לֹא תוֹצִיא לְבָנַי בַּלַּיְלָה, אֶלָּא יֵצְאוּ בְּרֹאשׁ גָּלוּי בַּחֲצִי הַיּוֹם, נִתְפַּזְּרוּ יִשְׂרָאֵל בְּכָל מִצְרַיִם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר : וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל

עָשׂוּ כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּשְׁאֲלוּ מִמִּצְרַיִם, וּמֹשֶׁה הָיָה עוֹסֵק בְּעַצְמוֹת יוֹסֵף, וּבִכְלֵי הַמִּשְׁכָּן שֶׁהֵכִין יַעֲקֹב אָבִינוּ, וְכֵן דָּוִד אָמַר (תהלים נח, יא) : יִשְׂמַח צַדִּיק כִּי חָזָה נָקָם.

יא וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס, רַבִּי שְׁמוּאֵל אוֹמֵר כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ אָפוּ הַבָּצֵק שֶׁלָּשׁוּ, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק, וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וגו׳, מִשָּׁעָה שֶׁנִּגְזְרָה עֲלֵיהֶן הַגְּזֵרָה, שֶׁהֵן לֹא עָשׂוּ בְּמִצְרַיִם אֶלָּא מָאתַיִם וָעֶשֶׂר שָׁנָה, וּבַיּוֹם שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם, בּוֹ בַּיּוֹם עָלוּ, וּבוֹ בַּיּוֹם יָצָא יוֹסֵף מִבֵּית הָאֲסוּרִין, לְכָךְ הַלַּיְלָה הַזֶּה שִׂמְחָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר : לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַה׳ : בָּעוֹלָם הַזֶּה עָשָׂה לָהֶם נֵס בַּלַּיְלָה, שֶׁהָיָה נֵס עוֹבֵר, אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא הַלַּיְלָה נַעֲשָׂה יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ל, כו) : וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה, וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם וגו׳, כָּאוֹר שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתְּחִלָּה, וּגְנָזוֹ בַּגַּן עֵדֶן :

יב מָה רָאָה לוֹמַר לֵיל שִׁמֻּרִים, שֶׁבּוֹ עָשָׂה גְּדֻלָּה לַצַּדִּיקִים, כְּשֵׁם שֶׁעָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, וּבוֹ הִצִּיל לְחִזְקִיָּהוּ, וּבוֹ הִצִּיל לַחֲנַנְיָה וַחֲבֵרָיו, וּבוֹ הִצִּיל לְדָנִיֵּאל מִגֹּב אֲרָיוֹת, וּבוֹ מָשִׁיחַ וְאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא מִתְגַּדְּלִין, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כא, יב) : אָמַר שֹׁמֵר אָתָא בֹּקֶר וְגַם לָיְלָה. מָשָׁל לְאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה מְצַפָּה לְבַעְלָהּ שֶׁפֵּרַשׁ לִמְדִינַת הַיָּם, אָמַר לָהּ יְהֵא סִימָן הַזֶּה בְּיָדֵךְ בְּעֵת שֶׁתִּרְאִי אוֹתוֹ סִימָן דְּעִי שֶׁאֲנִי בָּא וַאֲנִי קָרוֹב לָבוֹא. כָּךְ יִשְׂרָאֵל מְצַפִּין מִשֶּׁעָמְדָה אֲדוֹם אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַסִּימָן הַזֶּה יִהְיֶה בְּיֶדְכֶם בַּיּוֹם שֶׁעָשִׂיתִי לָכֶם תְּשׁוּעָה וּבְאוֹתוֹ לַיְלָה הֱיוּ יוֹדְעִים שֶׁאֲנִי גוֹאַלְכֶם, וְאִם לָאוּ אַל תַּאֲמִינוּ, שֶׁלֹּא קָרְבָה הָעֵת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס, כב) : אֲנִי ה׳ בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה. וְאוֹמֵר (חגי ב, ו כב) : עוֹד אַחַת מְעַט הִיא וַאֲנִי מַרְעִישׁ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וגו׳ וְהָפַכְתִּי כִּסֵּא מַמְלָכוֹת וגו׳. וּכְשֵׁם שֶׁהָפַכְתִּי אֶת מִצְרַיִם כָּךְ אֲנִי הוֹפֵךְ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס, יב) : וְהַגּוֹיִם חָרֹב יֶחֱרָבוּ, וְאוֹמֵר (איוב לח, יג) : לֶאֱחֹז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ וגו׳ :

פרשה יט

א וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (משלי יד, י) : לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ וּבְשִׂמְחָתוֹ לֹא יִתְעָרַב זָר, מַהוּ כָּךְ, אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁהַלֵּב מַרְגִּישׁ בַּצָּרָה שֶׁהוּא מֵצֵר, כָּךְ כְּשֶׁאָדָם שָׂמֵחַ הַלֵּב שָׂמֵחַ תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר : לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ. וְכֵן דָּוִד אָמַר (תהלים לח, יא) : לִבִּי סְחַרְחַר עֲזָבַנִי כֹחִי. וּבְשִׂמְחָתִי לִבִּי שָׂמֵחַ תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים טז, ט) : לָכֵן שָׂמַח לִבִּי וַיָּגֶל כְּבוֹדִי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (איכה א, כב) : כִּי רַבּוֹת אֲנָחֹתַי וְלִבִּי דָוָי, וְלֶעָתִיד לָבוֹא מֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל הָאֵיבָרִים וְאֵינוֹ מְנַחֵם תְּחִלָּה אֶלָּא הַלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ב, טז) : וְדִבַּרְתִּי עַל לִבָּהּ.

דָּבָר אַחֵר, לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ, זוֹ חַנָּה שֶׁהַרְבֵּה הָיְתָה מִצְטָעֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א א, י) : וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ, הִיא לְעַצְמָהּ, כֵּיוָן שֶׁנִּפְקְדָה לֹא פְקָדָהּ הָאֱלֹהִים אֶלָּא לְעַצְמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יד, י) : וּבְשִׂמְחָתוֹ לֹא יִתְעָרַב זָר, וּכְתִיב (שמואל א ב, א) : עָלַץ לִבִּי בַּה׳ כִּי שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ, אֲנִי לְעַצְמִי שָׂמַחְתִּי, אֲבָל אַחֵר לֹא יִשְׂמַח עִמִּי.

דָּבָר אַחֵר, לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ, זוֹ הַשּׁוּנַמִּית, אֵימָתַי, כְּשֶׁמֵּת בְּנָהּ וּבָאתָה לִקְבֹּל לֶאֱלִישָׁע, וּמַה כְּתִיב (מלכים ב ד, כז) : וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים הַרְפֵּה לָהּ כִּי נַפְשָׁהּ מָרָה לָהּ. כֵּיוָן שֶׁשָּׁלַח גֵּיחֲזִי לְהַחֲיוֹת בְּנָהּ וְאָמַר לוֹ (מלכים ב ד, כט) : וְקַח מִשְׁעַנְתִּי בְיָדְךָ, אָמְרָה לוֹ הַשּׁוּנַמִּית (מלכים ב ד, ל) : חַי ה׳ וְחֵי נַפְשְׁךָ, עָמַדְתָּ בַּמִּסְטוֹרִין שֶׁל אֱלֹהִים, מִתְּחִלָּה נָתַתָּה לִי בֵּן אַף עַכְשָׁיו עֲמֹד אַתָּה בַּמִּסְטוֹרִין שֶׁל אֱלֹהִים וְהַחֲיֵה אוֹתוֹ, הֱוֵי : לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ.

דָּבָר אַחֵר, לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ, זֶה דָּוִד, בְּשָׁעָה שֶׁיָּרַד עִם אָכִישׁ לְסַיֵּעַ אוֹתוֹ עָשָׂה שָׁם שְׁלֹשָׁה יָמִים וּבָאוּ עֲמָלֵקִים וְשָׁבוּ נָשָׁיו וּבָנָיו וְשָׂרְפוּ אֶת צִקְלָג, הִתְחִיל דָּוִד בּוֹכֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ל, ו) : וַתֵּצֶר לְדָוִד מְאֹד כִּי אָמְרוּ הָעָם לְסָקְלוֹ, לֹא עָשׂוּ אֶלָּא הִצִּילוּ נְשׁוֹתֵיהֶן וּבְנֵיהֶן וּבְנוֹתֵיהֶן וּבָאוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהֶעֱלוּ אֶת אֲרוֹן ה׳ וּנְתָנוּהוּ לִמְקוֹמוֹ, מַה כְּתִיב שָׁם (דברי הימים א כט, ט) : וְגַם דָּוִיד הַמֶּלֶךְ שָׂמַח שִׂמְחָה גְּדוֹלָה.

דָּבָר אַחֵר, לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ נְתוּנִין בְּמִצְרַיִם בְּשִׁעְבּוּד, וְכֵיוָן שֶׁבָּאוּ לָצֵאת וְגָזַר עֲלֵיהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת פֶּסַח, בָּאוּ הַמִּצְרִים לֶאֱכֹל עִמָּהֶם, אָמַר לָהֶם הָאֱלֹהִים חַס וְשָׁלוֹם, כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ, הֱוֵי : לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ וּבְשִׂמְחָתוֹ לֹא יִתְעָרַב זָר.

ב דָּבָר אַחֵר, זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תהלים קיט, פ) : יְהִי לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ, אָמַר דָּוִד רִבּוֹן הָעוֹלָם כְּשֶׁאֲנִי עוֹסֵק בְּחֻקֶּיךָ לֹא יְהֵא רְשׁוּת לַיֵּצֶר הָרָע לְהָצִיץ בִּי, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פו, יא) : הוֹרֵנִי ה׳ דַּרְכֶּךָ אֲהַלֵּךְ בַּאֲמִתֶּךָ, שֶׁלֹּא יַטְעֶה אוֹתִי יֵצֶר הָרָע וַאֲנִי מִתְבַּיֵּשׁ מִן הַצַּדִּיקִים, וְעוֹד שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהוּא מַטְעֶה אוֹתִי אֲנִי מוֹנֵעַ עַצְמִי מִדִּבְרֵי תוֹרָה, וַאֲנִי בָּא לְהַשְׁמִיעַ תַּלְמוּדִי לְפָנֶיךָ וּקְטַנִּים מִמֶּנִּי, הֵם מְשִׁיבִין וְאוֹמְרִין אֵינוֹ כָךְ, וַאֲנִי מִתְבַּיֵּשׁ, אֶלָּא עֲשֵׂה לִבִּי אֶחָד כְּדֵי שֶׁיְּהֵא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּתַמּוּת, הֲדָא הוּא דִכְתִיב : יְהִי לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא אֵבוֹשׁ.

דָּבָר אַחֵר, יְהִי לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ, זֶה חֻקַּת הַפֶּסַח וְחֻקַּת פָּרָה אֲדֻמָּה, לָמָּה, שֶׁשְּׁנֵיהֶן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, בָּזֶה נֶאֱמַר : זֹאת חֻקַּת הַפָּסַח, וּבָזֶה נֶאֱמַר (במדבר יט, ב) : זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה, וְאִי אַתָּה יוֹדֵעַ אֵיזוֹ חֻקָּה גְּדוֹלָה מִזּוֹ. מָשָׁל לִשְׁתֵּי מַטְרוֹנוֹת דּוֹמוֹת שֶׁהָיוּ מְהַלְּכוֹת שְׁתֵּיהֶן כְּאַחַת נִרְאוֹת שָׁוֹוֹת, מִי גְּדוֹלָה מִזּוֹ אוֹתָהּ שֶׁחֲבֵרְתָּהּ מְלַוָּה אוֹתָהּ עַד בֵּיתָהּ וְהוֹלֶכֶת אַחֲרֶיהָ. כָּךְ בַּפֶּסַח נֶאֱמַר בּוֹ : חֻקָּה, וּבְפָרָה נֶאֱמַר בָּהּ : חֻקָּה, וּמִי גְּדוֹלָה, הַפָּרָה, שֶׁאוֹכְלֵי פֶּסַח צְרִיכִין לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט, יז) : וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת, הֱוֵי : כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ.

ג אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים עָשָׂה מֹשֶׁה וְהִסְכִּימָה דַעְתּוֹ לְדַעַת הַמָּקוֹם, בְּהַר סִינַי דָּרַשׁ וְאָמַר אִם יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָן מוּעָדִים לְדִבְּרוֹת אָמַר לָהֶם (שמות יט, טו) : אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה, אֲנִי שֶׁאֲנִי מוּעָד לַדִּבּוּר אֵינוֹ דִּין שֶׁאַפְרִישׁ עַצְמִי מִן הָאִשָּׁה, וְהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה, כח) : וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי. וְהַשְׁנִיָּה דָּרַשׁ בְּאֹהֶל מוֹעֵד וְאָמַר וּמָה אִם סִינַי שֶׁלֹּא הָיְתָה קְדֻשָּׁתוֹ אֶלָּא לִשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה, לֹא עָלִיתִי אֶלָּא בִּרְשׁוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, ג) : וַיִּקְרָא אֵלָיו ה׳ מִן הָהָר לֵאמֹר, אֹהֶל מוֹעֵד שֶׁהוּא לְדוֹרוֹת הֵיאַךְ יָכוֹל אֲנִי לְהִכָּנֵס לְתוֹכוֹ אֶלָּא אִם קוֹרֵא אוֹתִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהִסְכִּים לְדַעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א, א) : וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר ה׳ אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד. הַשְּׁלִישִׁית דָּרַשׁ בְּחֻקַּת הַפֶּסַח, כְּשֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל אָמַר וּמָה אִם הַפֶּסַח שֶׁהָיָה לְשָׁעָה בְּמִצְרַיִם אָמַר לִי : זֹאת חֻקַּת הַפָּסַח כָּל בֶּן נֵכָר וגו׳, יִשְׂרָאֵל שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים יְכוֹלִין הֵן לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, מִיָּד (שמות לב, יט) : וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר.

ד דָּבָר אַחֵר, זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה נו, ג): וְאַל יֹאמַר בֶּן הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל ה׳ לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי ה׳ מֵעַל עַמּוֹ, אָמַר אִיּוֹב (איוב לא, לב): בַּחוּץ לֹא יָלִין גֵּר, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹסֵל לִבְרִיָּה אֶלָּא לַכֹּל הוּא מְקַבֵּל, הַשְּׁעָרִים נִפְתָּחִים בְּכָל שָׁעָה וְכָל מִי שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לִכָּנֵס יִכָּנֵס, לְכָךְ הוּא אוֹמֵר: בַּחוּץ לֹא יָלִין גֵּר, כְּנֶגֶד (דברים לא, יב): וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ. (איוב לא, לב): דְּלָתַי לָאֹרַח אֶפְתָּח, כְּנֶגֶד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא סוֹבֵל בְּרִיּוֹתָיו.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה כְּנֶגֶד מִי אָמַר: בַּחוּץ לֹא יָלִין גֵּר, אֶלָּא עֲתִידִים גֵּרִים לִהְיוֹת כֹּהֲנִים מְשָׁרְתִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה יד, א): וְנִלְוָה הַגֵּר עֲלֵיהֶם וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב, וְאֵין וְנִסְפְּחוּ אֶלָּא כְּהֻנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ב, לו): סְפָחֵנִי נָא אֶל אַחַת הַכְּהֻנּוֹת, שֶׁעֲתִידִין לִהְיוֹת אוֹכְלִין מִלֶּחֶם הַפָּנִים, לְפִי שֶׁבְּנוֹתֵיהֶן נִשָּׂאוֹת לַכְּהֻנָּה. וְכֵן שָׁאַל עַקִּילָס הַגֵּר אֶת רַבּוֹתֵינוּ, אָמַר לָהֶם מַה שֶּׁכָּתוּב (דברים י, יח): וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה, אָמַר לוֹ יַעֲקֹב שֶׁשְּׁמוֹ יִשְׂרָאֵל כָּךְ שָׁאַל מִלִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (בראשית כח, כ): וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ, וְאַתָּה שֶׁבָּאתָ אֶצְלֵנוּ לֹא דַּיְּךָ שֶׁאַתָּה כְּמוֹתֵנוּ אֶלָּא דַּיְּךָ שֶׁתְּהֵא כְּיַעֲקֹב בְּכוֹרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְסוֹף דָּבָר לֹא תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיַּעֲקֹב לֶחֶם וְשִׂמְלָה שָׁאַל, אֶלָּא אָמַר יַעֲקֹב הִבְטִיחֵנִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא עִמָּדִי וְיַעֲמִיד מִמֶּנִּי אֶת הָעוֹלָם, אֵימָתַי יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי, כְּשֶׁיַּעֲמִיד מִמֶּנִּי בָּנִים כֹּהֲנִים אוֹכְלִים מִלֶּחֶם הַפָּנִים וְלוֹבְשִׁים בִּגְדֵי כְּהֻנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל, זֶה לֶחֶם הַפָּנִים. וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ, אֵלּוּ בִּגְדֵי כְּהֻנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות מ, יג): וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת אַהֲרֹן אֵת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ. וְכֵן כָּאן וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה, כְּלוֹמַר שֶׁמַּעֲמִיד בָּנִים מִן הַגֵּר, שֶׁאוֹכְלִים לֶחֶם הַפָּנִים וְלוֹבְשִׁים בִּגְדֵי כְּהֻנָּה, הֱוֵי: בַּחוּץ לֹא יָלִין גֵּר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַחַר כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה שֶׁאֲנִי עָתִיד לַעֲשׂוֹת לְבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה אַתֶּם קוֹרִים תִּגָּר, הֱוֵי: וְאַל יֹאמַר בֶּן הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל ה׳ וגו׳.

דָּבָר אַחֵר, וְאַל יֹאמַר בֶּן הַנֵּכָר, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (זכריה ב, יד): רָנִי וְשִׂמְחִי בַּת צִיּוֹן, וּכְתִיב (זכריה ב, טו): וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל ה׳, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמַה לַגֵּרִים אֲנִי אוֹמֵר כֵּן עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לְצִיּוֹן וּלְיִשְׂרָאֵל. וְאַל יֹאמַר בֶּן הַנֵּכָר, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַגֵּרִים, אַתֶּם מִתְיָרְאִים לְפִי שֶׁפְּסַלְתִּי אֶתְכֶם וְאָמַרְתִּי בַּפֶּסַח: כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ, לָמָּה לֹא תִשְׁאֲלוּ לַגִּבְעוֹנִים מַה טּוֹבָה עָשִׂיתִי לָהֶם, בְּנֵי אָדָם שֶׁעָשׂוּ בְּעָרְמָה וְעָשׂוּ מִירְאָה וּבָאוּ לָהֶן אֵצֶל בָּנַי וְנִשְׁבְּעוּ לָהֶן, מָה עָשִׂיתִי לְשָׁאוּל וּלְבֵיתוֹ עַל שֶׁבִּקֵּשׁ לְהָרְגָם, שֶׁהָרְגוּ הֵם שִׁבְעָה מִבָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב כא, ח): וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֶת שְׁנֵי בְּנֵי רִצְפָּה וְאֶת חֲמֵשֶׁת בְּנֵי מִיכַל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָה אִם לַגִּבְעוֹנִים שֶׁהָיוּ אֱמֹרִיִּים וּבָאוּ מִירְאָה וְעָשׂוּ מִרְמָה עִם יִשְׂרָאֵל, קִבַּלְתִּי אוֹתָם וְעָשִׂיתִי לָהֶם טוֹבָה, וְעָשִׂיתִי דִּיקִי שֶׁלָּהֶם בְּבָנַי, הַגֵּרִים שֶׁהֵם בָּאִים מֵאַהֲבָה וּמְשָׁרְתִים לִשְׁמִי, אֵינִי מְקַבְּלָן וּמְגַדְּלָן, לְפִיכָךְ (ישעיה נו, ג): וְאַל יֹאמַר בֶּן הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל ה׳ לְשָׁרְתוֹ, אֵלּוּ הַגֵּרִים שֶׁמְּהוּלִים הֵם, אֲבָל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עַרְלֵי לֵב הֵם, שֶׁכָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹסֵל אֶת עַרְלֵי לֵב וּמוֹרִידָם לַגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לב, יח): בֶּן אָדָם נְהֵה עַל הֲמוֹן מִצְרַיִם וְהוֹרִדֵהוּ, וְכֵן יְשַׁעְיָה אוֹמֵר (ישעיה ה, יד): לָכֵן הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעְרָה פִיהָ לִבְלִי חֹק, לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁמְּבַזֶּה חָק מִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קה, י): וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם, שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל הַמְּהוּלִים יוֹרְדִין לַגֵּיהִנֹּם.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַמִּינִים וְרִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים הוֹאִיל וְאָנוּ מְהוּלִין אֵין אָנוּ יוֹרְדִין לַגֵּיהִנֹּם, מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה מְשַׁלֵּחַ מַלְאָךְ וּמוֹשֵׁךְ עָרְלָתָן וְהֵם יוֹרְדִין לַגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נה, כא): שָׁלַח יָדָיו בִּשְׁלֻמָיו חִלֵּל בְּרִיתוֹ,

וְכֵיוָן שֶׁגִּיהִנֹּם רוֹאָה לָעָרְלָה תְּלוּיָה בָּהֶם, פּוֹתַחַת פִּיהָ וְלוֹחֶכֶת אוֹתָם, הֱוֵי: וּפָעֲרָה פִּיהָ לִבְלִי חֹק.

ה זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה הַזְהֵר לְיִשְׂרָאֵל עַל מִצְוַת הַפֶּסַח, כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ, וְכָל עֶבֶד אִישׁ מִקְנַת כֶּסֶף וּמַלְתָּה אֹתוֹ וגו', כֵּיוָן שֶׁרָאוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁפָּסַל לָעֲרֵלִים לֶאֱכֹל בַּפֶּסַח עָמְדוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְשָׁעָה קַלָּה וּמָלוּ כָּל עַבְדֵיהֶם וּבְנֵיהֶם וְכָל מִי שֶׁיָּצָא עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה מִשְׁתֶּה לְאוֹהֲבָיו, אָמַר הַמֶּלֶךְ אִם אֵין סִימָנְטְרִי עַל כָּל הַמְּסֻבִּין אַל יִכָּנֵס אֶחָד מֵהֶם לְכָאן. כָּךְ הָאֱלֹהִים עָשָׂה מִשְׁתֶּה לָהֶם (שמות יב, ח): צְלִי אֵשׁ עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים, מִפְּנֵי שֶׁגְּאָלָן מִן הַצָּרָה, אָמַר לָהֶם אִם אֵין חוֹתָמוֹ שֶׁל אַבְרָהָם בִּבְשַׂרְכֶם לֹא תִּטְעֲמוּ מִמֶּנּוּ, מִיָּד כָּל הַנּוֹלָד בְּמִצְרַיִם נִמּוֹלוּ לְשָׁעָה קַלָּה, עֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (תהלים נ, ה): אִסְפוּ לִי חֲסִידַי כֹּרְתֵי בְרִיתִי עֲלֵי זָבַח. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, לֹא בִּקְּשׁוּ יִשְׂרָאֵל לָמוּל בְּמִצְרַיִם, אֶלָּא כֻּלָּם בִּטְּלוּ הַמִּילָה בְּמִצְרַיִם חוּץ מִשִּׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג, ח): וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ, לָמָּה (דברים לג, ט): כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ, בְּמִצְרַיִם. וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ לְגָאֳלָן וְלֹא הָיָה לָהֶם זְכוּת, מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרָא לְמֹשֶׁה וְאָמַר לוֹ לֵךְ וּמְהוֹל אוֹתָם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁם הָיָה יְהוֹשֻׁעַ שֶׁמָּל אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ה, ב): וְשׂוּב מֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית, וְהַרְבֵּה מֵהֶן לֹא הָיוּ מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם לָמוּל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיַּעֲשׂוּ הַפֶּסַח וְכֵיוָן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה אֶת הַפֶּסַח גָּזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם וְנוֹשְׁבוֹת בַּגַּן עֵדֶן מִן הָרוּחוֹת שֶׁבַּגַּן עֵדֶן הָלְכוּ וְנִדְבְּקוּ בְּאוֹתוֹ הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד, טז): עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן, וְהָיָה רֵיחוֹ הוֹלֵךְ מַהֲלַךְ אַרְבָּעִים יוֹם, נִתְכַּנְּסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֵצֶל מֹשֶׁה אָמְרוּ לוֹ בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ הַאֲכִילֵנוּ מִפִּסְחֲךָ, מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ עֲיֵפִים מִן הָרֵיחַ, הָיָה אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם אֵין אַתֶּם נִמּוֹלִין אֵין אַתֶּם אוֹכְלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח וגו', מִיָּד נָתְנוּ עַצְמָן וּמָלוּ, וְנִתְעָרֵב דַּם הַפֶּסַח בְּדַם הַמִּילָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹבֵר וְנוֹטֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְנוֹשְׁקוֹ וּמְבָרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, ו): וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ וגו', חֲיִי בְּדַם הַפֶּסַח, חֲיִי בְּדַם מִילָה.

ו כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (תהלים קמז, יט): מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲמָה אַחֶרֶת אַל יִתְעָרְבוּ בּוֹ וְאַל יֵדְעוּ מִסְתּוֹרָיו אֶלָּא אַתֶּם לְעַצְמְכֶם, בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּשֶׁאָכְלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמִצְרַיִם, אָכְלוּ אוֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, יא): וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ, עַל שֵׁם (דברים טז, ג): כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, אֲבָל לָעָתִיד לָבוֹא (ישעיה נב, יב): כִּי לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצְאוּ וּבְמְנוּסָה לֹא תֵלֵכוּן, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְסוֹחֵר שֶׁנִּכְנַס לִשְׂרוֹת בְּפוּנְדָּק, עָמַד שָׁם כָּל הַיּוֹם, בַּלַּיְלָה עָמַד וְנָטַל כָּל אֲשֶׁר לוֹ וְיָצָא לְדַרְכּוֹ, עָמְדָה הַפּוּנְדָּקִית בַּבֹּקֶר וְהִתְחִילָה צוֹוַחַת רְאוּ הַפְּרַגְמַטוֹטוֹס עָמַד בַּלַּיְלָה וְנָטַל כָּל אֲשֶׁר לִי וְיָצָא לוֹ, שָׁמַע אוֹתוֹ הַפְּרַגְמַטוֹטוֹס וְאָמַר מִי גָּרַם לִי לִשְׁמֹעַ כָּךְ, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁיָּצָאתִי בַּלַּיְלָה, לְפִיכָךְ נִשְׁבַּע אֲנִי שֶׁלֹּא אֵצֵא בַּלַּיְלָה עוֹד. כָּךְ הִתְקִינוּ יִשְׂרָאֵל עַצְמָן בַּלַּיְלָה לָצֵאת בָּהַשְׁכָּמָה, עָמְדוּ הַמִּצְרִים אַחַר שֶׁהָלְכוּ לָהֶם וְאָמְרוּ נִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם מִפְּנֵי שֶׁנָּטְלוּ כָּל אֲשֶׁר לָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, ט): וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִי גָּרַם לָכֶם כָּל אֵלּוּ חִפָּזוֹן שֶׁיְּצָאתֶם בּוֹ, מִכָּן וָאֵילָךְ כִּי לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצְאוּ, לְשֶׁעָבַר אֲנִי וּבֵית דִּינִי הָיִיתִי מְהַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג, כא): וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם, אֲבָל לָעָתִיד לָבוֹא אֲנִי לְבַדִּי, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נב, יב): כִּי הֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם ה' וּמְאַסִּפְכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

ז קַדֵּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתִי יַעֲקֹב בְּכוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד, כב): בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל, כָּךְ אֲנִי עוֹשֶׂה לְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ בְּכוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פט, כח): אַף אָנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ. כָּךְ קַדֵּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר. וְהַזְהֵר לְיִשְׂרָאֵל כְּשֵׁם שֶׁבָּרָאתִי אֶת הָעוֹלָם וְאָמַרְתִּי לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל לִזְכֹּר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ, ח): זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, כָּךְ הֱיוּ זוֹכְרִים הַנִּסִּים שֶׁעָשִׂיתִי לָכֶם בְּמִצְרַיִם וְזִכְרוּ לַיּוֹם שֶׁיְּצָאתֶם מִשָּׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג, ג): זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם, לָמָּה, כִּי בְּחֹזֶק יָד הֹצִאֲךָ ה' מִמִּצְרָיִם. (דברים טז, ד): וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר שְׁבֻעַת יָמִים, כְּנֶגֶד שִׁבְעַת יָמִים שֶׁבֵּין הַגְּאֻלָּה לִקְרִיעַת יַם סוּף, כְּשֵׁם שֶׁבַּתְּחִלָּה הֵם שִׁבְעַת יְמֵי בְרֵאשִׁית, וּכְשֵׁם שֶׁהַשַּׁבָּת מִתְקַיֶּמֶת אֶחָד לְשִׁבְעַת יָמִים, כָּךְ יִהְיוּ אֵלֶּה שִׁבְעַת יָמִים מִתְקַיְּימִים בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג, י): וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה בְּמְדִינַת הַיָּם הִגִּיעוּהָ גַּלִּים עַד שֶׁלֹּא נִכְנְסָה אֶצְלוֹ, אָמַר לָהּ לֹא תִזְכְּרִי כָּל הַגַּלִּים שֶׁעָבְרוּ עָלַיִךְ, אֶלָּא אוֹתוֹ יוֹם שֶׁפָּלַטְתְּ מֵהֶם תְּהֵא זוֹכֶרֶת אוֹתִי, עֲשֵׂי אוֹתוֹ שִׂמְחָה בְּכָל שָׁנָה. כָּךְ יִשְׂרָאֵל נִגְלָה עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגָאֳלָם וְכַמָּה גַּלִּים קָשִׁים עָבְרוּ עֲלֵיהֶם, וְעָשָׂה לָהֶם תְּשׁוּעָה, לְכָךְ הִזְהִירָן שֶׁיִּהְיוּ שְׂמֵחִים בָּהֶם בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לב, יא): שִׂמְחוּ בַה' וְגִילוּ צַדִּיקִים.

ח דָּבָר אַחֵר, קַדֵּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל כְּשֶׁתָּבוֹאוּ לָאָרֶץ תַּעֲבִירוּ (שמות לד, יט): כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לִי, יָכוֹל לֹא לְהַעֲבִירוֹ מִיָּד, תַּלְמוּד לוֹמַר: וְהַעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לַה', מִיָּד הִזְהִירָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל שֶׁחָס עֲלֵיהֶם בְּמִצְרָיִם. וְהָיָה כִּי יִשְׁאָלְךָ בִּנְךָ מָחָר, הוֹדִיעֵהוּ נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָכֶם בְּמִצְרַיִם כְּשֶׁהִקִּשָׁה פַּרְעֹה לְשַׁלֵּחַךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כִּי הִקְשָׁה פַרְעֹה, עָשָׂה אוֹתוֹ סִימָן בְּיָדְךָ וּבְרֹאשְׁךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד, יט): וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְכָה, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה לְבִתּוֹ שִׂמְחָה גְּדוֹלָה שֶׁהָיְתָה נְתוּנָה אֵצֶל שׁוֹנְאִים, אָמַר לָהּ אָבִיהָ, עֲשִׂי אוֹתָהּ שִׂמְחָה שֶׁעָשִׂיתִי לָךְ עֲטָרָה לְרֹאשֵׁךְ שֶׁלֹּא תִּשְׁכְּחִי אוֹתָהּ. כָּךְ הָאֱלֹהִים עָשָׂה נִסִּים לְיִשְׂרָאֵל וּבִשְׁבִילָן הָרַג בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם, לְכָךְ הִזְהִירָם עַל קְדֻשַּׁת בְּכוֹרִים שֶׁהוּא בְּיָדָיו, הָרַג אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, כט): וַה' הִכָּה כָּל בְּכוֹר, שֶׁיִּהְיוּ עֲטָרָה בְּרֹאשָׁם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִשְׁכְּחוּ הַנֵּס לְעוֹלָם.

סדר בשלח

פרשה כ

א וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (משלי כו, ג): שׁוֹט לַסּוּס מֶתֶג לַחֲמוֹר. שׁוֹט לַסּוּס זֶה פַּרְעֹה הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יב, יז): וַיְנַגַּע ה׳ אֶת פַּרְעֹה עַל דְּבַר שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר אֵשֶׁת אַבְרָם (קהלת ד, ט): טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן הָאֶחָד. וְאוֹמֵר (בראשית יב, טז): וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ. וּמֶתֶג לַחֲמוֹר, זֶה הָיָה אֲבִימֶלֶךְ, אֵימָתַי (בראשית כ, יח): כִּי עָצֹר עָצַר ה׳ בְּעַד כָּל רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ, הִתְחִיל מְשַׁבֵּחַ עַצְמוֹ וְאוֹמֵר (בראשית כ, ה ו): בְּתֻם לְבָבִי וּבְנִקְיֹון כַּפַּי, וָאֶחְשֹׂךְ גַּם אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹ לִי, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לַחֲמוֹר שֶׁהָיָה אָדָם רוֹכֵב עָלָיו, רָאָה אֶת הַתִּינוֹק בַּשּׁוּק, קָפַץ עָלָיו וְלֹא הִזִּיקוֹ, הִתְחִילוּ מְשַׁבְּחִין לַחֲמוֹר שֶׁדִּלֵּג עַל הַתִּינוֹק וְלֹא הִזִּיקוֹ. אָמְרוּ לָהֶם בְּעָלָיו חַיֵּיכֶם אִלּוּלֵי אֲנִי שֶׁהִמְשַׁכְתִּיו בְּרֶסֶן שֶׁל פִּיו הָיָה מַזִּיקוֹ. כָּךְ אָמְרוּ כָּשֵׁר הָיָה אֲבִימֶלֶךְ שֶׁלֹּא קָרַב אֵצֶל שָׂרָה, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוּא הָיָה מְבַקֵּשׁ וַאֲנִי לֹא הִנַּחְתִּיו, וַאֲנִי הוּא שֶׁמְּשַׁכְתִּיו, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמ, ט): אַל תִּתֵּן ה׳ מַאֲוַיֵּי רָשָׁע, לְכָךְ נֶאֱמַר (משלי כו, ג): מֶתֶג לַחֲמוֹר, וְשֵׁבֶט לְגֵו כְּסִילִים זֶה פַּרְעֹה וְהַמִּצְרִיִּים, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּתְכַּלּוּ בַּמַּכּוֹת, שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתָם שִׁלְּחוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה, מִשֵּׁל אֲבִימֶלֶךְ לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאֶחָד שֶׁנִּכְנַס בַּפָּלָטִין שֶׁל מֶלֶךְ וְנָטַל דִּיפְלוֹמָטָר שֶׁלּוֹ בָּאֲפֵלָה, יָצָא וּתְפָשׂוֹ, אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ מַה בְּיָדֶךָ, וְהָיָה מִירַתֵּת, אָמַר לוֹ לָמָּה אַתָּה מִירַתֵּת, שֶׁמָּא נָטַלְתָּ כְּלוּם מִן הַפָּלָטִין, אָמַר לוֹ לָאו, וּמָה הַדִּיפְלוֹמָטָר הַזֶּה, מִי נְתָנוֹ לְךָ. כָּךְ אָמַר אֲבִימֶלֶךְ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים (בראשית כ, ד): הֲגוֹי גַּם צַדִּיק תַּהֲרֹג, אָמַר לוֹ יוֹדֵעַ אַתָּה שֶׁלֹּא נָגַעְתִּי בָהּ. אָמַר לוֹ וּמָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אִישׁ עוֹשָׂה אֶצְלְךָ, וְעַכְשָׁו שַׁלְּחָהּ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אִישׁ. (בראשית כ, ג ז): הִנְךָ מֵת עַל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר לָקַחְתָּ וגו׳ וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ, מַהוּ וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ, מָשָׁל לְרֹאשׁ הַמְּדִינָה שֶׁשָּׁלַח אֶת עַבְדּוֹ אֵצֶל הַדַּיָּן לְהַכּוֹתוֹ, וְהִתְחִיל מְבַקֵּשׁ מִן הַדַּיָּן, אָמַר לוֹ הַדַּיָּן לִי לֹא עָשִׂיתָ דָּבָר, יֹאמַר אֲדוֹנְךָ וַאֲנִי מַנִּיחֶךָ. כָּךְ אָמַר הָאֱלֹהִים אַבְרָהָם מָסַר לִי דִּינוֹ מֵאֶמֶשׁ, וַאֲנִי הִכְתַּבְתִּי שֶׁאֲנִי (תהלים קמו, ז): עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים, וְאַתָּה עֲשַׂקְתּוֹ, יִתְפַּלֵּל עָלֶיךָ וַאֲנִי עוֹזְבֶךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כ, ז): וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וֶחְיֵה. (משלי כו, ג): מֶתֶג לַחֲמוֹר, מְשֵׁל פַּרְעֹה לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְרוֹעֶה אֶחָד שֶׁהָיָה רוֹעֶה חֲזִירִים, מָצָא רָחֵל אַחַת מְשָׁכָהּ בֵּינֵיהֶן, שָׁלַח בַּעֲלָהּ אֶצְלוֹ וְאָמַר תֵּן לִי רְחֵלִי, אָמַר לוֹ אֵין לְךָ אֶצְלִי רָחֵל. אָמַר הַבַּעַל הוֹדִיעוּ לִי מֵהֵיכָן הוּא מַשְׁקֶה בַּהֲמוֹתָיו, הָלְכוּ וְהוֹדִיעוּהוּ וְסָתַם אֶת הַמַּעְיָנוֹת. אָמַר לוֹ שְׁלַח לִי רְחֵלִי, אָמַר לוֹ אֵין לְךָ בְּיָדִי רָחֵל. אָמַר הַבַּעַל הוֹדִיעוּ לִי מֵהֵיכָן הוּא מַרְבִּיץ אֶת בַּהֲמוֹתָיו, הָלְכוּ וְהוֹדִיעוּהוּ, וְהָרַס אֶת הַצְּרִיפִין, אָמַר לוֹ שְׁלַח לִי רְחֵלִי, אָמַר אֵין לְךָ בְּיָדִי רָחֵל. אָמַר הוֹדִיעוּ לִי הֵיכָן הוּא רוֹעֶה, הָלְכוּ וְהוֹדִיעוּ לוֹ וְשָׂרַף אֶת כָּל הָעֵשֶׂב שֶׁהָיָה לוֹ, אָמַר לוֹ שְׁלַח לִי רְחֵלִי, אָמַר אֵין לְךָ בְּיָדִי רָחֵל. אָמַר הוֹדִיעוּ לִי הֵיכָן בְּנוֹ הוֹלֵךְ לִלְמֹד בָּאִסְכּוֹלִי, וְהָלַךְ וְלָקַח בְּנוֹ תַּחַת יָדוֹ, אָמַר לוֹ שְׁלַח לִי רְחֵלִי, אָמַר לוֹ הֲרֵי רְחֵלְךָ. הָיָה מַנְהִיג וְהוֹלֵךְ וְאַחַר כָּךְ חֲבָשׁוֹ אֵצֶל בְּנוֹ, אָמַר לוֹ עַכְשָׁו אֵין רְחֵלְךָ בְּיָדִי לָמָּה אַתָּה חוֹבְשֵׁנִי, מַה יֵּשׁ לְךָ בְּיָדִי עוֹד. אָמַר לוֹ שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ כָּל מַה שֶּׁיָּלְדָה וְגִזּוֹתֶיהָ כָּל הַיָּמִים שֶׁהָיְתָה אֶצְלְךָ. הִתְחִיל צוֹוֵחַ וְאוֹמֵר וּלְוַאי לֹא נְתַתִּיהָ, וְהָיוּ בְּנֵי אָדָם אוֹמְרִים עָמַד בִּדְבָרָיו וְלֹא שִׁלְּחָהּ לוֹ וְהוּא שֶׁבִּקֵּשׁ לְהָרְגוֹ.

כָּךְ הַמֶּלֶךְ זֶה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָחֵל אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, רוֹעֶה חֲזִירִים זֶה פַּרְעֹה. יָרְדוּ יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם וְנָתַן עֲלֵיהֶם מִסִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א, יב): וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים, וְאוֹמֵר (שמות א, כב): כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד. הִתְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְמֹשֶׁה אֱמֹר לְפַרְעֹה (שמות ז, טז): שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי, הָלַךְ וְאָמַר לוֹ, הִתְחִיל אוֹמֵר (שמות ה, ב): מִי ה׳ אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ, הִתְחִיל מֹשֶׁה וְאָמַר לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֲרֵי הוּא אוֹמֵר מִי ה׳ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְשַׁלֵּחַ, אָמַר לוֹ הֵיכָן מִצְרַיִם שׁוֹתִים, אָמַר לוֹ מִנִּילוּס, אָמַר לוֹ הֲפֹךְ אוֹתוֹ לְדָם, אָמַר לוֹ אֵינִי יָכוֹל לְהָפְכוֹ, יֵשׁ אָדָם שׁוֹתֶה מִן הַבְּאֵר מַשְׁלִיךְ אֶבֶן לְתוֹכָהּ, אָמַר לוֹ יֵלֵךְ אַהֲרֹן וַיַּהַפְכֶנוּ, הָלַךְ אַהֲרֹן וְהִכָּהוּ וְנֶהְפַּךְ

לְדָם. לָמָּה לֹא הִכָּה אוֹתוֹ מֹשֶׁה, אָמַר נִשְׁלַכְתִּי לְתוֹכוֹ וְלֹא הִזִּיקַנִי, וּבִשְׁבִיל כֵּן הִכָּהוּ אַהֲרֹן. הִתְחִילוּ הַמִּצְרִים מְבַקְּשִׁים לִשְׁתּוֹת וְלֹא הָיוּ מוֹצְאִין, חָזַר וְאָמַר: שַׁלַּח עַמִּי, וְלֹא רָצָה, אָמַר לוֹ הֵיכָן בְּהֶמְתּוֹ רוֹעָה, בַּמִּדְבָּר, שָׁלַח עֲלֵיהֶן בָּרָד וְשִׁבֵּר כָּל עֵץ שֶׁלָּהֶם וְשָׁרַף אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ט, כד): וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת וגו'. וְאַחַר כָּךְ שָׁלַח לָהֶם אַרְבֶּה וְאָכַל כָּל יֶרֶק הָעֵץ, וְנָטַל מַקְלוֹ וְשָׁרַף [וערף] כָּל בְּהֵמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ט, ג): וְהִנֵּה יַד ה' הוֹיָה. הֵבִיא עָלָיו כָּל הַמַּכּוֹת וְלֹא רָצָה לְשַׁלְּחָם, וְאַחַר כָּךְ נָטַל בְּנוֹ וַחֲבָשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, כט): וַה' הִכָּה כָל בְּכוֹר, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר (שמות יב, לא): קוּמוּ צְאוּ. רָדַף אַחֲרֵיהֶם תְּפָשׂוֹ וַחֲבָשׁוֹ בְּצַד בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלו, טו): וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְּיַם סוּף. הִתְחִיל פַּרְעֹה אוֹמֵר וּלְוַאי לֹא שִׁלַּחְתִּים, וְהֵם אוֹמְרִין רְאֵה אִישׁ שֶׁעָמַד בִּדְבָרָיו שֶׁמְּשַׁלְּחָן הֲרֵי הוֹרְגוֹ, הֱוֵי: וְשֵׁבֶט לְגֵו כְּסִילִים, לָמָּה נֶאֱמַר בָּהֶם שֵׁבֶט, לְפִי שֶׁמִּכָּל מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא הִרְגִּישׁוּ עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶן אֶת הַשְּׁחִין, כֵּיוָן שֶׁלָּקוּ אָמְרוּ אֵלּוּ לָאֵלּוּ הֲרֵי מַכָּה רָעָה. וְאֵין לְשׁוֹן שֵׁבֶט אֶלָּא שְׁחִין, שֶׁכֵּן אִיּוֹב אוֹמֵר (איוב ט, לד): יָסֵר מֵעָלַי שִׁבְטוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר: וְשֵׁבֶט לְגֵו כְּסִילִים, אָמַר פַּרְעֹה הֲרֵי לָקָה עַמִּי וְהָרַג אֶת בְּנִי, וַהֲרֵי בָּנָיו יוֹצְאִין, כֵּיוָן שֶׁשִּׁלְּחָם הִתְחִיל קוֹרֵא וַוי וַוי, הֱוֵי: וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה.

ב דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה נ, לג לד): כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת עֲשׁוּקִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה [וגו'] גֹּאֲלָם חָזָק ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאָדָם שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס, אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ מְכֹר לִי אֶת הַפַּרְדֵּס הַזֶּה, מָכַר לוֹ בְּמָנֶה, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ בַּעַל הַפַּרְדֵּס מַה בְּתוֹכוֹ. אָמְרוּ לוֹ בְּכַמָּה מָכַרְתָּ אֶת הַפַּרְדֵּס, אָמַר לָהֶם בְּמָנֶה. אָמְרוּ לוֹ יֵשׁ בּוֹ זֵיתִים בְּמֵאָה מָנֶה, גְּפָנִים בְּמֵאָה מָנֶה, רִמּוֹנִים בְּמֵאָה מָנֶה, מִינֵי בְּשָׂמִים בְּמֵאָה מָנֶה, וְכֵן כָּל מִין וּמִין בְּמֵאָה מָנֶה, אָמְרוּ לוֹ וְלֹא הָיִיתָ יוֹדֵעַ מָה אַתָּה מוֹכֵר וּמַה יֵּשׁ בַּפַּרְדֵּס (שיר השירים ד, יג יד): כְּפָרִים עִם נְרָדִים נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם, וְאִלּוּ לֹא הָיוּ שֶׁל לוֹקֵחַ אֶלָּא מַעְיָנוֹת שֶׁבְּתוֹכוֹ, דַּי, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים יג, טו): מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנֹזְלִים מִן לְבָנוֹן, הִתְחִיל הַמּוֹכֵר תּוֹהֵא. כָּךְ הָיָה פַּרְעֹה כְּשֶׁשִּׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ לְפָנָיו כְּלוּם, אָמְרוּ לוֹ גְּדוֹלֵי מַלְכוּת מָה עָשִׂיתָ, אִלּוּ לֹא הָיָה בְּיָדָם אֶלָּא הַבְּזָה לְבַדָּהּ דַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, לח): וְגַם עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁכַּמָּה עֲשִׁירִים הָיוּ בָהֶם, כַּמָּה חֲכָמִים וְכַמָּה בַּעֲלֵי אֻמָּנִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד, יג): שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים, כַּמָּה אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטַף הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה נ, לג): וְכָל שֹׁבֵיהֶם הֶחֱזִיקוּ בָם, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (ירמיה נ, לג): גֹּאֲלָם חָזָק ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִתְחִיל קוֹרֵא וַוי וַוי, וַיְהִי בְּשַׁלַּח.

ג דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בְּשַׁלַּח, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קמז, טו): הַשּׁוֹלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ, אוֹי לָהֶם לָרְשָׁעִים שֶׁהֵם רִמָּה וְתוֹלֵעָה וּבְטֵלִים מִן הָעוֹלָם וּמְבַקְּשִׁים לְבַטֵּל דְּבָרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לָהֶם אַתֶּם אֲמַרְתֶּם (שמות ה, ב): וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלֵּחַ, וַאֲנִי אָמַרְתִּי (שמות ה, א): שַׁלַּח עַמִּי, נִרְאֶה דִּבְרֵי מִי עוֹמְדִים דִּבְרֵי מִי בְּטֵלִים. לַסּוֹף עָמַד פַּרְעֹה מֵעַצְמוֹ וְהָלַךְ וְנָפַל עַל רַגְלָיו שֶׁל מֹשֶׁה וְאָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל (שמות יב, לא): קוּמוּ צְאוּ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַה פַּרְעֹה דְּבָרֶיךָ עָמְדוּ אוֹ דְּבָרַי, לְכָךְ נֶאֱמַר: הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ, אֵימָתַי וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה, וְכִי פַּרְעֹה שִׁלְּחָם, בִּלְעָם אָמַר (במדבר כג, כב): אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, וְכָאן כְּתִיב: וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה, אֶלָּא מִלַּמֵּד שֶׁהָיָה פַּרְעֹה מְלַוֶּה אוֹתָם וְאוֹמֵר לָהֶם הִתְפַּלְּלוּ וּבַקְּשׁוּ עָלַי רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, לב): גַּם צֹאנְכֶם גַּם בְּקַרְכֶם קְחוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וָלֵכוּ וּבֵרַכְתֶּם גַּם אֹתִי, וְאֵין שִׁלּוּחַ הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא לְוָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח, טז): וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם.

ד דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי כָּתַבְתִּי בַּתּוֹרָה (דברים כב, ז): שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ, וְאַתָּה שִׁלַּחְתָּ אֶת הָאָבוֹת וּבָנִים הִשְׁלַכְתָּ לַיְאוֹר, אַף אֲנִי מְשַׁלֵּחַ אוֹתְךָ לַיָּם וּמְאַבֵּד אוֹתְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלו, טו): וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְּיַם סוּף, וְאֶקַּח אֶת בִּתְּךָ וְאוֹרִישׁ לָהּ גַּן עֵדֶן.

ה דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שיר השירים ד, יג): שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים, אָמַר רַבִּי לֵוִי מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁהָיָה לוֹ שָׂדֶה וְהָיָה בָּהּ גַּל שֶׁל צְרוֹרוֹת, עָמַד וּמְכָרָהּ לְאַחֵר, עָמַד אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁקְּנָאָהּ, וְהֶעֱבִיר אוֹתוֹ הַגַּל מִתּוֹכָהּ וּמָצָא תַּחְתָּיו מַיִם חַיִּים, נְטָעָהּ גְּפָנִים עֲשָׂאָהּ שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת, נָטַע בָּהּ כָּל מִינֵי בְּשָׂמִים, נָטַע בָּהּ רִמּוֹנִים הֶעֱמִידָהּ עַל קַנִּים, בָּנָה מִגְדָּל בְּתוֹכָהּ וְהוֹשִׁיב בְּתוֹכָהּ שׁוֹמֵר, כָּל מִי שֶׁהָיָה עוֹבֵר עָלֶיהָ הָיָה מְשַׁבְּחָהּ. עָבַר עָלֶיהָ אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁמְּכָרָהּ רָאָה אוֹתָהּ מְלֵאָה כָּל טוּב, אָמַר אוֹי לִי שֶׁכָּךְ מָכַרְתִּי אוֹי לִי שֶׁכָּךְ הוֹצֵאתִי מִיָּדִי. כָּךְ הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם גַּל שֶׁל צְרוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד, יב): גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַּלָּה גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם, כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ נַעֲשׂוּ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים וגו׳, נַעֲשׂוּ כְּגֶפֶן הַיַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פ, ט): גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ, נַעֲשׂוּ שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת, רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה, וְכֵן כֻּלָּם. נָטַע בָּהּ כָּל מִינֵי בְּשָׂמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד, יד): נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם קָנֶה וְקִנָּמוֹן. נָטַע בָּהּ תַּפּוּחִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ח, ה): תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ. סְמָכָהּ עַל הַקַּנִּים, אֵלּוּ קְנֵי הַמְּנוֹרָה. מָצָא בָּהּ מַיִם חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד, טו): מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים. בָּנָה בָּהּ מִגְדָּל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ה, ב): וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ וְגַם יֶקֶב חָצֵב בּוֹ. הוֹשִׁיב בְּתוֹכָהּ שׁוֹמֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכא, ה): ה׳ שֹׁמְרֶךָ ה׳ צִלְּךָ עַל יַד יְמִינֶךָ, כָּל הַיָּמִים שֶׁהָיוּ הַבְּרִיּוֹת רוֹאִים אֶת יִשְׂרָאֵל הָיוּ מְשַׁבְּחִין אוֹתָן, וּמִי הָיָה מְשַׁבְּחָן, בִּלְעָם הָרָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כד, ה ו): מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב, כִּנְחָלִים נִטָּיוּ. בִּלְעָם רָאָה אוֹתָן וְתָמַהּ, פַּרְעֹה רָאָה אוֹתָם שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, דְּגָלִים דְּגָלִים, הִתְחִיל צוֹוֵחַ וְאָמַר אוֹי לוֹ לְאוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁכָּךְ הוֹצִיא מִתַּחַת יָדוֹ, לָכֵן נֶאֱמַר: וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה.

ו דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קכד, ז): נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלָטָה מִפַּח יוֹקְשִׁים, מָשָׁל לְיוֹנָה שֶׁהָיְתָה יוֹשֶׁבֶת בְּקִנָּהּ, רָאָה אוֹתָהּ נָחָשׁ רָע הָיָה מְבַקֵּשׁ לַעֲלוֹת אֵלֶיהָ, בָּרְחָה הֵימֶנּוּ לְמָקוֹם אַחֵר, עָלָה וְיָשַׁב לָהּ בְּקִנָּהּ, נָפְלָה הָאֵשׁ בְּקִנָּהּ וְנִשְׂרַף הַנָּחָשׁ, פָּרְחָה הַצִּפּוֹר וְיָשְׁבָה לָהּ בַּגַּג, כֵּיוָן שֶׁנִּשְׂרַף הַנָּחָשׁ וְהַקֵּן אָמְרוּ לַצִּפּוֹר עַד מָתַי אַתְּ פּוֹרַחַת מִמָּקוֹם זֶה לְמָקוֹם זֶה, הָלְכָה וּמָצְאָה לָהּ קֵן נָאֶה וּמְשֻׁבָּח וְיָשְׁבָה לָהּ בְּתוֹכוֹ. כָּךְ הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם וְהָיָה פַּרְעֹה הַנָּחָשׁ מִתְחַכֵּם עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א, י): הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ, וְהוּא נִמְשָׁל כַּנָּחָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר [על פי (יחזקאל כט, ב ג)]: הַנָּבִא עַל פַּרְעֹה הַתַּנִּים הַגָּדוֹל, בָּרְחוּ יִשְׂרָאֵל מִפָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע יא, יא): יֶחֱרְדוּ כְּצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם, וְכֵיוָן שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם נִשְׂרַף פַּרְעֹה בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו, ז): תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ. יָשְׁבוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קב, ח): וָאֶהְיֶה כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל גָּג, וְאַחַר כָּךְ בָּרְחוּ כְּצִפּוֹר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כז, ח): כְּצִפּוֹר נוֹדֶדֶת מִקִּנָּהּ כֵּן אִישׁ נוֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ. וּכְשֶׁבָּאוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מָצְאוּ לָהֶם קֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פד, ד): גַּם צִפּוֹר מָצְאָה בַיִת, וְכֵן דָּוִד אָמַר (תהלים קלב, ה): עַד אֶמְצָא מָקוֹם לַה׳ מִשְׁכָּנוֹת לַאֲבִיר יַעֲקֹב, לְכָךְ נֶאֱמַר: נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלָטָה.

ז דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה, כְּשֶׁשָּׁלַח פַּרְעֹה אֶת הָעָם מִי צָוַח וַוי, פַּרְעֹה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה בְּנוֹ הוֹלֵךְ לִמְדִינָה אַחַת, הָלַךְ וְשָׂרָה אֵצֶל עָשִׁיר אֶחָד וְקִבֵּל הָעָשִׁיר בְּנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ בְּעַיִן טוֹבָה, כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע הַמֶּלֶךְ מִי קִבֵּל בְּנוֹ וּבְאֵיזֶה מְדִינָה הוּא, הָיָה מְשַׁלֵּחַ אִגֶּרֶת אֵצֶל אוֹתוֹ הָאִישׁ וְאָמַר לוֹ שַׁלַּח אֶת בְּנִי פַּעַם אַחַת וּב׳ וְג׳ הָיָה מְשַׁלֵּחַ

בְּכָל זְמַן וּבְכָל שָׁעָה וְשָׁעָה, עַד שֶׁהָלַךְ וְהוֹצִיא לִבְנוֹ בְּעַצְמוֹ, הִתְחִיל אוֹתוֹ הָאִישׁ צוֹעֵק עַל שֶׁיָּצָא בְּנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ. אָמְרוּ לוֹ שְׁכֵנָיו לָמָּה אַתָּה צוֹעֵק, אָמַר לָהֶם כָּבוֹד הָיָה לִי כְּשֶׁהָיָה בְּנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ אֶצְלִי שֶׁהָיָה הַמֶּלֶךְ כּוֹתֵב אִגֶּרֶת לִי, וְהָיָה זָקוּק לִי וְהָיִיתִי סָפוּן בְּפָנָיו, עַכְשָׁו שֶׁנִּמְשַׁךְ בְּנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מֵאֶצְלִי אֵינוֹ נִזְקָק לִי בְּדָבָר, לְכָךְ אֲנִי צוֹעֵק. כָּךְ אָמַר פַּרְעֹה, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אֶצְלִי הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זָקוּק לִי וְהָיִיתִי סָפוּן בְּפָנָיו וְהָיָה מְשַׁלֵּחַ לִי אִגֶּרֶת בְּכָל שָׁעָה וְאוֹמֵר (שמות ט, א) : כֹּה אָמַר ה׳ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח עַמִּי, וְהָיָה פַּרְעֹה שׁוֹמֵעַ מִפִּי מֹשֶׁה שַׁלַּח אֶת בְּנִי וְלֹא הָיָה מְבַקֵּשׁ לְשַׁלְּחָם, כְּשֶׁיָּרַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמִצְרַיִם וְהוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג, ח) : וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם, הִתְחִיל פַּרְעֹה צוֹעֵק וַוי שֶׁשִּׁלַּחְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל, לְכָךְ נֶאֱמַר : וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה.

ח דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה, מִי אָמַר וַוי, מֹשֶׁה אָמַר וַוי, מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁנַּעֲשָׂה לְבִתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שׁוֹשְׁבִין וְהָיָה רוֹאֶה בַּמַּזָּל שֶׁהוּא מוֹצִיאָהּ מִבֵּית אָבִיהָ וְאֵינוֹ בָּא עִמָּהּ לְבֵית הֶחָתָן לְחֻפָּתָהּ, הִתְחִיל בּוֹכֶה, אָמְרוּ לוֹ מִפְּנֵי מָה אַתָּה בּוֹכֶה, אָמַר לָהֶם בּוֹכֶה אֲנִי שֶׁנִּתְיַגַּעְתִּי לְהוֹצִיאָהּ וְאֵינִי בָּא עִמָּהּ לְחֻפָּתָהּ. כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה, צוֹעֵק אֲנִי שֶׁנִּתְיַגַּעְתִּי לְהוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, וְאֵינִי נִכְנָס עִמָּהֶן לָאָרֶץ, לְכָךְ : וַיְהִי בְּשַׁלַּח.

ט דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה, מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁמָּצָא צְרוֹר שֶׁל מַרְגָּלִיּוֹת וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה בְּיָדוֹ, אָמַר לְאֶחָד בַּדֶּרֶךְ רְצוֹנְךָ לִטֹּל הַצְּרוֹר הַזֶּה שֶׁבְּיָדִי, אָמַר לוֹ לָמָּה לִי צְרוֹר שֶׁלְּךָ, אָמַר לוֹ טֹל אוֹתָהּ וְאֵינִי עוֹמֵד בְּפָנֶיךָ, נְטָלָהּ הֵימֶנּוּ. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנָס בַּמְּדִינָה יָשַׁב וְחָרַז הַגְּדוֹלוֹת לְעַצְמָן וְהַקְּטַנּוֹת לְעַצְמָן וְהַבֵּינוֹנִיּוֹת לְעַצְמָן. נִכְנַס אוֹתוֹ שֶׁמָּסַר לוֹ אֶת הַצְּרוֹר, בָּעִיר, וְרָאָה אֶת הָאִישׁ שֶׁנְּטָלוֹ הֵימֶנּוּ שֶׁפִּתְּחָן בַּחוּץ וְאָדָם בָּא לִקַּח מִמֶּנּוּ, וְאָמַר לוֹ קְטַנָּה זוֹ בְּכַמָּה, אָמַר לוֹ בְּמֵאָה רִבּוֹא, וְהַגְּדוֹלָה בְּכַמָּה, אָמַר לוֹ בְּאֶלֶף רִבּוֹא, וְהַבֵּינוֹנִיּוֹת בְּכַמָּה, אָמַר לוֹ בִּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת רִבּוֹא. כֵּיוָן שֶׁרָאָה כָּךְ קָרַע בְּגָדָיו, אָמַר כָּל הָעֹשֶׁר הַזֶּה בְּיָדִי הָיָה וְחִנָּם הוֹצֵאתִי מִיָּדִי אוֹי לוֹ לְאוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁכָּךְ הוֹצִיא מִיָּדוֹ. כָּךְ הָיָה פַּרְעֹה, הַצְּרוֹר שֶׁל מַרְגָּלִיּוֹת אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים א, יג) : צְרוֹר הַמֹּר דּוֹדִי לִי, הִתְחִיל צוֹוֵחַ (שמות יב, לא) : קוּמוּ צְאוּ, הִתְחִיל מֹשֶׁה מוֹנֶה אוֹתָן, שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף חוּץ מִשִּׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי שֶׁלֹּא מָנָה אוֹתָן, כְּשֶׁרָאָה פַּרְעֹה כָּל הָאֶכְלוּסִין, הִתְחִיל צוֹוֵחַ וַוי, הֱוֵי : וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה.

י דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תהלים סו, ג) : אִמְרוּ לֵאלֹהִים מַה נּוֹרָא מַעֲשֶׂיךָ בְּרֹב עֻזְּךָ יְכַחֲשׁוּ לְךָ אֹיְבֶיךָ, רַבִּי יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר אִמְרוּ לְפוּעֲלָא טָבָא יְיַשֵּׁר כֹּחֶךָ, כֵּיצַד הַנִּצְלָבִין צוֹלְבִין אֶת צוֹלְבֵיהֶן הַנֶּהֱרָגִין הוֹרְגִין אֶת הוֹרְגֵיהֶן, הָמָן חָשַׁב לִתְלוֹת אֶת מָרְדְּכַי וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו. פַּרְעֹה אָמַר (שמות א, כב) : כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ, וְהוּא הוּשְׁלַךְ לַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו, ד) : מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם, הֱוֵי : אִמְרוּ לֵאלֹהִים מַה נּוֹרָא מַעֲשֶׂיךָ. מַהוּ בְּרֹב עֻזְּךָ יְכַחֲשׁוּ לְךָ אֹיְבֶיךָ יִשְׁתַּבְּרוּ. רַבִּי בֶּרֶכְיָה אָמַר יֵעָשׂוּ כַּזָּבִים בְּדִבְרֵיהֶם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה, כא) : וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ, אַתָּה מוֹצֵא נְבוּכַדְנֶצַּר אָמַר (דניאל ג, כה) : וְרֵוֵה דִּי רְבִיעָאָה דָּמֵי לְבַר אֱלָהִין, מָה עָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מְסָרוֹ לַמַּלְאָךְ הַשָּׂטָן וְהִתְחִיל מְנַגְּדוֹ וְאוֹמֵר לוֹ אִי רָשָׁע לֵחָה סְרוּחָה, אֱמֹר מָה רָאִיתָ, הִתְחִיל אוֹמֵר (דניאל ג, כח) : בְּרִיךְ אֱלָהֲהוֹן דִּי שַׁדְרַךְ מִישַׁךְ וַעֲבַד נְגוֹ דִּי שְׁלַח מַלְאָכֵהּ וְשֵׁזִיב לְעַבְדּוֹהִי, לָא כְתִיב אֶלָּא מַלְאָכֵהּ, הֱוֵי : בְּרֹב עֻזְּךָ יְכַחֲשׁוּ לְךָ אֹיְבֶיךָ, יַעֲשׂוּ כְזָבִים דִּבְרֵיהֶם. וְעוֹד אָמַר נְבוּכַדְנֶצַּר (דניאל ד, לב) : וְלָא אִיתַי דִּי יְמַחֵא בִידֵהּ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רָשָׁע לֵחָה סְרוּחָה שֶׁמָּא אֲנִי מַעֲבִיר בִּיָּא עַל בְּרִיָּה, חָזַר

וְאָמַר (דניאל ד, לד) : דִּי כָל מַעֲבָדוֹהִי קְשׁוֹט וְאֹרְחָתֵהּ דִּין, הֱוֵי : בְּרֹב עֻזְּךָ יְכַחֲשׁוּ לְךָ אֹיְבֶיךָ. פַּרְעֹה עַל יְדֵי שֶׁאָמַר (שמות ה, ב) : מִי ה׳, חָזַר וְאָמַר (שמות ט, כז) : ה׳ הַצַּדִּיק, וְעַל יְדֵי שֶׁאָמַר (שמות ה, ב) : וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלֵּחַ, הוּא הָיָה מַחֲזִיר עַל פִּתְחֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם לְכוּ לְשָׁלוֹם, צְאוּ לְשָׁלוֹם, הֱוֵי : בְּרֹב עֻזְּךָ יְכַחֲשׁוּ לְךָ אֹיְבֶיךָ.

יא וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁלֹּא נָהַג עִמָּם כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ, הֵיאַךְ דֶּרֶךְ כָּל הָאָרֶץ, מִי שֶׁהוּא קוֹנֶה עֲבָדִים קוֹנֶה אוֹתָם עַל מְנָת שֶׁיִּהְיוּ מַרְחִיצִין אוֹתוֹ וְסָכִין אוֹתוֹ וּמַלְבִּישִׁין אוֹתוֹ וְטוֹעֲנִין אוֹתוֹ וּמְאִירִין לְפָנָיו, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא עָשָׂה כֵן לְיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא לֹא נָחָם אֱלֹהִים כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ, אֶלָּא שֶׁהָיָה מַרְחִיצָן, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, ט) : וָאֶרְחָצֵךְ בַּמַּיִם, וְסָךְ אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, ט) : וַאֲסֻכֵךְ בַּשָּׁמֶן. וְהִלְבִּישָׁן, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, י) : וָאַלְבִּשֵׁךְ רִקְמָה. וּנְשָׂאָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, ד) : וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים. וּמֵאִיר לִפְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג, כא) : וַה׳ הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם, לְכָךְ נֶאֱמַר : וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ [וגו׳, ולא נחם אלהים דרך ארץ] פְּלִשְׁתִּים, לָמָּה, אֶלָּא שֶׁטָּעוּ שִׁבְטוֹ שֶׁל אֶפְרַיִם וְיָצְאוּ מִמִּצְרַיִם עַד שֶׁלֹּא שָׁלַם הַקֵּץ, וְנֶהֶרְגוּ מֵהֶם שְׁלֹשִׁים רִבּוֹא. וְלָמָּה נֶהֶרְגוּ, שֶׁחִשְּׁבוּ מִיּוֹם שֶׁנִּדְבַּר עִם אַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים וְטָעוּ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, ט) : בְּנֵי אֶפְרָיִם נוֹשְׁקֵי רוֹמֵי קָשֶׁת, לוּלֵי שֶׁטָּעוּ לֹא יָצָאוּ, מִי הָיָה חָפֵץ לְהוֹצִיא אֶל הוֹרֵג בָּנָיו, אֶפְרָיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ט, יג) : וְאֶפְרַיִם לְהוֹצִיא אֶל הוֹרֵג בָּנָיו, וַהֲרָגוּם פְּלִשְׁתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א ז, כ כא) : וּבְנֵי אֶפְרַיִם שׁוּתָלַח, וַהֲרָגוּם אַנְשֵׁי גַּת. וְהָיוּ עַצְמוֹתֵיהֶם שְׁטוּחִין בַּדֶּרֶךְ חֳמָרִים חֳמָרִים, שֶׁכְּבָר הָיָה לָהֶם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה שֶׁיָּצְאוּ עַד שֶׁלֹּא יָצְאוּ אֲחֵיהֶם מִמִּצְרָיִם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל עַצְמוֹת בְּנֵי אֶפְרַיִם שְׁטוּחִין בַּדֶּרֶךְ יַחְזְרוּ לְמִצְרָיִם. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה וּבִקֵּשׁ לֵילֵךְ לִמְדִינָתוֹ, הוֹשִׁיבָהּ בְּאַפִּרְיוֹן וְלֹא הִסְפִּיק לִכָּנֵס לַמְדִינָה עַד שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ, קְבָרָהּ עַל פֶּתַח הַמְּדִינָה וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא אֲחוֹתָהּ, אָמַר הַמֶּלֶךְ הֲרֵינִי מְסַבְּבָה שֶׁלֹּא תִּרְאֶה קִבְרָהּ שֶׁל אֲחוֹתָהּ וְתַחֲזֹר לָהּ, מֶה עָשָׂה סִבְּבָה מֵאֲחוֹרֵי הַמְדִינָה. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִהְיוּ מְסַבְּבִים אֶת הַדֶּרֶךְ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאוּ עַצְמוֹת אֲחֵיהֶם מֻשְׁלָכִין בַּדֶּרֶךְ וְיַחְזְרוּ לְמִצְרָיִם, מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָטַל דָּמָם שֶׁל בְּנֵי אֶפְרַיִם וְטָבַל בּוֹ כֵלָיו כִּבְיָכוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סג, ב) : מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינִי מִתְנַחֵם עַד שֶׁאֶנְקֹם נִקְמָתָן שֶׁל בְּנֵי אֶפְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר : וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים.

יב דָּבָר אַחֵר, וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים, אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלְּחָם פַּרְעֹה לֹא נִתְנַחֵם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁנִּשְׁבָּה בְּנוֹ וְהָלַךְ אָבִיו וְהִצִּילוֹ מִן הַלִּסְטִים וַהֲרָגָן, וְהָיָה הַבֵּן אוֹמֵר לְאָבִיו כָּךְ וְכָךְ עָשׂוּ לִי, כָּךְ וְכָךְ הִכּוּ אוֹתִי וְשִׁעְבְּדוּ אוֹתִי, אַף עַל פִּי שֶׁהֲרָגָן לֹא הָיָה מִתְנַחֵם, אֶלָּא הָיָה אוֹמֵר כָּךְ וְכָךְ עָשׂוּ לִבְנִי. כָּךְ עָשׂוּ הַמִּצְרִים שִׁעְבְּדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א, יד) : וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם, הֵבִיא עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֶשֶׂר מַכּוֹת וְגָאַל אֶת בָּנָיו, אַף עַל פִּי כֵן הָיָה אוֹמֵר אֵינִי מִתְנַחֵם עַד שֶׁאֶהֱרֹג לְכֻלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, כז) : וַיְנַעֵר ה׳ אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם, וּכְתִיב (שמות טו, א) : סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם, וּכְתִיב (יואל ד, יט) : מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה תִהְיֶה, לְכָךְ נֶאֱמַר : וְלֹא נָחָם.

יג דָּבָר אַחֵר, וְלֹא נָחָם, מִמִּצְרַיִם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַחַד עָשָׂר מַסָּעוֹת, אֶלָּא נְשָׂאָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים א, ב) : אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב, וְאַחַר כָּךְ (דברים א, ג) : וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה, לְכָךְ נֶאֱמַר : וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים.

דָּבָר אַחֵר, וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים וְנִשְׁבּוּ, וְהָיוּ בְּשִׁעְבּוּד וּמֵתוּ מֵהֶן, יָרַד הַמֶּלֶךְ וְהִצִּיל מַה שֶּׁנִּשְׁתַּיֵּיר מֵהֶם וְהָיְתָה שִׂמְחָה לְפָנָיו עַל שֶׁהִצִּיל אֶת בָּנָיו, אֲבָל לֹא הָיָה מִתְנַחֵם עַל אוֹתָן שֶׁמֵּתוּ.

יד דָּבָר אַחֵר, וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מָשָׁל לְבֶן מֶלֶךְ שֶׁנִּשְׁבָּה בְּיַד הַבַּרְבָּרִים וְהָיוּ מְשַׁעְבְּדִים בּוֹ יוֹתֵר, לְיָמִים הָלַךְ הַמֶּלֶךְ וְהִצִּיל אֶת בְּנוֹ מִיָּדָן, אָמַר הַמֶּלֶךְ לִבְנוֹ בְּנִי אֲנִי שָׂמֵחַ עַל שֶׁהִצַּלְתִּיךָ מִיָּדָן, אֲבָל אֵינִי מִתְנַחֵם עַד שֶׁאֲנִי מִשְׁתַּעְבֵּד בָּהֶם כְּשֵׁם שֶׁשִּׁעְבְּדוּ בְּךָ. כָּךְ כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם הָיוּ מְשַׁעְבְּדִים בָּהֶם בְּטִיט וּבִלְבֵנִים, וְנִגְלָה עֲלֵיהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהִצִּילָן וְהָיְתָה שִׂמְחָה לְפָנָיו עַל שֶׁהִצִּילָן, אָמַר אֵינִי מִתְנַחֵם עַד שֶׁאַרְדֶּה אוֹתָן לַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלו, טו): וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְּיַם סוּף. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ שְׁנֵים עָשָׂר בָּנִים וְהָיָה לוֹ עֶשֶׂר אוּסִיּוֹת, אָמַר הַמֶּלֶךְ אִם אֶתֵּן אוֹתָם לְבָנַי נִמְצָא אֲנִי עוֹשֶׂה בֵּינֵיהֶן מְרִיבָה, אֶלָּא הֲרֵינִי מַמְתִּין עַד שֶׁאֶקְנֶה עוֹד שְׁתַּיִם וַאֲחַר כָּךְ אֲחַלְּקֵם בֵּינֵיהֶם. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם אֲנִי מַכְנִיסָן עַכְשָׁיו לָאָרֶץ אֵין בָּהּ חֵלֶק לִשְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים, אֶלָּא הֲרֵינִי מְעַכְּבָן בַּמִּדְבָּר עַד שֶׁיִּירְשׁוּ אֶת עֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְיִטְלוּהוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה, וְאַחַר כָּךְ אֲנִי מַכְנִיסָן לָאָרֶץ, לְכָךְ נֶאֱמַר: וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים.

טו דָּבָר אַחֵר, וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן וְהָיָה מְבַקֵּשׁ לִתֵּן לוֹ יְרֻשָּׁה, וְאוֹמֵר, אִם נוֹתְנָהּ לוֹ אֲנִי עַכְשָׁו, עֲדַיִן קָטָן הוּא וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁמָרָהּ, אֶלָּא עַד שֶׁיִּלְמַד בְּנִי כְּתָבִין וְיַעֲמֹד עַל עָמְקָן, וְאַחַר כָּךְ אֲנִי נוֹתְנָהּ לוֹ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם אֲנִי מַכְנִיס עַכְשָׁו יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, עֲדַיִן לֹא נִתְעַסְּקוּ בְּמִצְוֹת, וְאֵינָן יוֹדְעִין עִסְקֵי תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, אֶלָּא אֶתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, וְאַחַר כָּךְ אַכְנִיסֵם לָאָרֶץ.

טז דָּבָר אַחֵר, וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים, לָמָּה דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִים שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִין לָאָרֶץ, עָמְדוּ וְקָצְצוּ הַנְּטִיעוֹת שֶׁהָיוּ לָהֶן, כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ שֶׁנִּתְעַכְּבוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיוּ סְבוּרִים שֶׁבַּמִּדְבָּר תְּהֵא דִּירָתָם, עָמְדוּ וְנָטְעוּ נְטִיעוֹת וְגִדְּלוּ אוֹתָן, וְאַחַר כָּךְ הִכְנִיסָן לָאָרֶץ. וְרַבֵּנוּ הַגָּדוֹל אוֹמֵר, לְפִי שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן אֵימָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, עִכְּבָן אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר וּמֵאִיר לָהֶם בְּעַמּוּד עָנָן בַּיּוֹם וּבְעַמּוּד אֵשׁ לָיְלָה, וְשָׁמְעוּ כָּל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְנָפְלָה עֲלֵיהֶם רְעָדָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו, טז): תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד, וְאַחֲרָיו מַה כְּתִיב (שמות טו, יז): תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ.

יז וַיַּסֵּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם, כְּגוֹן סוֹחֵר אֶחָד שֶׁקָּנָה פָּרָה לְקִנְיָנוֹ, וְהָיָה בֵּיתוֹ אֵצֶל בֵּית הַשְּׁחִיטָה, אָמַר אִם אֲנִי מוֹלִיךְ אוֹתָהּ אֶל דֶּרֶךְ בֵּיתִי, הִיא רוֹאָה אֶת בֵּית הַשְּׁחִיטָה וְאֶת הַדָּמִים וְהִיא בּוֹרַחַת, אֶלָּא הֲרֵינִי מוֹלִיכָהּ אֶל דֶּרֶךְ אַחֶרֶת. כָּךְ הָיוּ בְּנֵי עַזָּה וְאַשְׁקְלוֹן וְכָל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים עֲתִידִין לַעֲמֹד כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל בְּשָׁעָה שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל הַמִּלְחָמָה וַיַּחְזְרוּ לָהֶם לְמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג, יז): פֶּן יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיְמָה, מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹלִיכָן דֶּרֶךְ אַחֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּסֵּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם.

יח מַהוּ וַיַּסֵּב, שֶׁהִקִּיפָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֵׁם שֶׁהוּא אוֹמֵר (זכריה ב, ט): וַאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ נְאֻם ה׳ חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב. וּכְגוֹן רוֹעֶה שֶׁהָיָה רוֹעֶה צֹאנוֹ וְרָאָה זְאֵבִים בָּאִין

עַל הַצֹּאן וְהָיָה סוֹבֵב אֶת הַצֹּאן שֶׁלֹּא יִנָּזֵקוּ. כָּךְ בְּשָׁעָה שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הָיוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם וּמוֹאָב וּכְנַעַן וַעֲמָלֵק עוֹמְדִין וְנוֹתְנִין אֶת הָעֵצָה הֵיאַךְ לָבֹא עַל יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ, סִבֵּב אוֹתָן שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּסֵּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם. וְלֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה בִּלְבָד אֶלָּא לֶעָתִיד לָבוֹא כָּךְ, מִנַּיִן, שֶׁכָּךְ דָּוִד אוֹמֵר (תהלים קכה, ב): יְרוּשָׁלִַם הָרִים סָבִיב לָהּ וַה' סָבִיב לְעַמּוֹ.

דָּבָר אַחֵר, וַיַּסֵּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם, מִכָּאן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ אֲפִלּוּ עָנִי שְׁבְּיִשְׂרָאֵל לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיֵּסֵב, שֶׁכָּךְ עָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּסֵּב אֱלֹהִים.

יט וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁעָלוּ מְזֻיָּנִין. וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (משלי י, ז): חֲכַם לֵב יִקַּח מִצְוֹת, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל הָיוּ עֲסוּקִים בְּכֶסֶף וְזָהָב, וּמֹשֶׁה הָיָה עָסוּק בְּעַצְמוֹת יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת וגו', אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, עָלֶיךָ נִתְקַיֵּים חֲכַם לֵב יִקַּח מִצְוֹת, יוֹסֵף הָיָה חַיָּב לְאָבִיו לְקָבְרוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּנוֹ, וְאַתָּה לֹא בְּנוֹ וְלֹא בֶּן בְּנוֹ, וְלֹא הָיִיתָ חַיָּב לַעֲסֹק בּוֹ, וְקָבַרְתָּ אוֹתוֹ, וְכֵן אֲנִי שֶׁאֵינִי חַיָּב לִבְרִיָּה, אֲנִי מְטַפֵּל בְּךָ וְאֶקְבְּרֶךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לד, ו): וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּיְא. וּמִנַּיִן הָיָה מֹשֶׁה יוֹדֵעַ הֵיכָן הָיָה יוֹסֵף קָבוּר, יֵשׁ אוֹמְרִים סֶרַח בַּת אָשֵׁר, הָרְאָה אוֹתוֹ, וְהָיָה קָבוּר בַּנִּילוּס, מָה עָשָׂה מֹשֶׁה וכו': וְיֵשׁ אוֹמְרִים בְּתוֹךְ הַפַּלְטֵרִין הָיָה קָבוּר, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמְּלָכִים קְבוּרִים, וְעָשׂוּ מִצְרִים כְּלָבִים שֶׁל זָהָב בִּכְשָׁפִים שֶׁאִם יָבוֹא אָדָם לְשָׁם יִהְיוּ נוֹבְחִים וְקוֹלָן הוֹלֵךְ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם מַהֲלַךְ אַרְבָּעִים יוֹם, וְשִׁתְּקָן מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר, (שמות יא, ז): וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ. הִתְחִיל מֹשֶׁה צוֹוֵחַ יוֹסֵף יוֹסֵף הִגִּיעַ הַשָּׁעָה שֶׁאָמַרְתָּ (בראשית נ, כה): פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם, מִיָּד נִתְנַדְנֵד הָאָרוֹן וּנְטָלוֹ מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף. וְהָיוּ עַצְמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף מְחַזְּרִין עִמָּהֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה אָמַרְתָּ לְאַחֶיךָ (בראשית נ, כא): אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם, חַיֶּיךָ אַתָּה נִפְטָר וְיִהְיוּ עַצְמוֹתֶיךָ מְחַזְּרִין עִמָּהֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ט, ו): וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם, וְאֵין אָדָם אֶלָּא יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, ס): אֹהֶל שִׁכֵּן בָּאָדָם, וּכְתִיב (תהלים עח, סז): וַיִּמְאַס בְּאֹהֶל יוֹסֵף, בִּזְכוּת עַצְמוֹתֶיךָ הֵם עוֹשִׂים פֶּסַח קָטָן. כִּי הִשְׁבִּיעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לָמָּה שְׁנֵי פְּעָמִים, אֶלָּא הוּא נִשְׁבַּע לָהֶם שֶׁאֵין בִּלְבּוֹ עֲלֵיהֶם, וְהֵם נִשְׁבָּעִים לוֹ שֶׁאֵין בִּלְבָּם עָלָיו. לָמָּה וְהַעֲלִיתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם, אָמַר רַבִּי לֵוִי מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְאָדָם שֶׁהִכְנִיס יֵינוֹ בַּמַּרְתֵּף, נִכְנְסוּ הַגַּנָּבִים וְנָטְלוּ הַחֲבִיּוֹת וְהָלְכוּ לָהֶם וְשָׁתוּ אוֹתוֹ, וּבָא בַּעַל הַיַּיִן וּמָצָא אוֹתָם שֶׁגָּנְבוּ הֶחָבִית, אָמַר לָהֶם שְׁתִיתֶם הַיַּיִן הַחֲזִירוּ הֶחָבִית לִמְקוֹמוֹ. כָּךְ מִשְּׁכֶם גָּנְבוּ אֶחָיו שֶׁל יוֹסֵף אוֹתוֹ וּמָכְרוּ אוֹתוֹ, וּכְשֶׁבָּא לִפָּטֵר מִן הָעוֹלָם הִשְׁבִּיעַ אוֹתָם, אָמַר לָהֶם בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם אֶחָי, מִשְּׁכֶם גְּנַבְתֶּם אוֹתִי חָי, הַחֲזִירוּ אֶת עַצְמוֹתַי לִשְׁכֶם, לְכָךְ נֶאֱמַר (יהושע כד, לב): וְאֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם.

פרשה כא

א וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מַה תִּצְעַק אֵלָי, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תהלים לד, יח): צָעֲקוּ וַה' שָׁמֵעַ, מַהוּ כֵן, אֶלָּא שְׁתֵּי יְרֻשׁוֹת הִנְחִיל יִצְחָק לִשְׁנֵי בָנָיו, הִנְחִיל לְיַעֲקֹב הַקּוֹל, וְכֵן

הוּא אוֹמֵר (בראשית כז, כב) : הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב. וְהִנְחִיל לְעֵשָׂו הַיָּדַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כז, כב) : וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו. וְעֵשָׂו הָיָה מִתְגָּאֶה בִּירֻשָּׁתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כ, יח) : וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי פֶּן בַּחֶרֶב וגו׳. וְיַעֲקֹב מִתְגָּאֶה בִּירֻשָּׁתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כו, ז) : וַנִּצְעַק אֶל ה׳ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ, לֶעָתִיד לָבוֹא שְׁנֵיהֶן נוֹטְלִין שְׂכָרָן, עֵשָׂו נוֹטֵל שְׂכָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לד, ה) : כִּי רְוִיָּה בַשָּׁמַיִם חַרְבִּי הִנֵּה עַל אֱדוֹם תֵּרֵד. וְיַעֲקֹב נוֹטֵל שְׂכָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה לג, יא) : קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה. לְכָךְ כְּתִיב : צָעֲקוּ וַה׳ שָׁמֵעַ, לְפִי שֶׁצָּעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, י) : וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה׳, שָׁמַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תְּפִלָּתָם, וְאָמַר לְמֹשֶׁה : מַה תִּצְעַק אֵלָי, כְּבָר שָׁמַעְתִּי צַעֲקָתָם [צעקתך] דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ.

ב דָּבָר אַחֵר, מַה תִּצְעַק אֵלָי, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (איוב כב, כח) : וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקָם לָךְ, אָמַר רַבִּי לֵוִי כְּשֵׁם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה לְמֹשֶׁה וּמְדַבֵּר עִמּוֹ, כָּךְ הָיָה מֹשֶׁה מְצַוֶּה כִּבְיָכוֹל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכֵּן בְּנֵי יוֹסֵף אוֹמְרִים לוֹ (במדבר לו, ב) : אֶת אֲדֹנִי צִוָּה ה׳, וַאדֹנִי צִוָּה בַה׳, וּכְשֵׁם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹרֵא לְמֹשֶׁה וּמְדַבֵּר עִמּוֹ, כָּךְ הָיָה מֹשֶׁה קוֹרֵא לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמְדַבֵּר עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה, וּכְתִיב (במדבר כז, טו טז) : וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל ה׳ לֵאמֹר יִפְקֹד ה׳ אֱלֹהֵי הָרוּחֹת, רְאֵה כַּמָּה הָיָה שׁוֹלֵט, וּכְשֶׁרָאָה אֶת פַּרְעֹה רוֹדֵף אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא לִצְעֹק, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה מַה תִּצְעַק אֵלָי, אָמַר לוֹ לָמָּה אַתָּה מִצְטָעֵר, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מָשָׁל לְאוֹהֲבוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ עֵסֶק, הָלַךְ לִצְעֹק לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ מָה אַתָּה צוֹעֵק, גְּזֹר וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה : מַה תִּצְעַק אֵלָי, דַּבֵּר, וַאֲנִי עוֹשֶׂה.

ג דָּבָר אַחֵר, מַה תִּצְעַק אֵלָי, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (ישעיה סה, כד) : וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה, שְׁתֵּי פְּעָמִים הוּא אוֹמֵר בַּפָּסוּק וַאֲנִי, וַאֲנִי, וּמֹשֶׁה אוֹמֵר (דברים לב, לט) : רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא, אֶלָּא כָּל מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה רְצוֹן הַמָּקוֹם וּמְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ בַּתְּפִלָּה, שׁוֹמֵעַ לוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְכֵן לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר : וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֶעָתִיד לָבוֹא (ישעיה סה, כד) : הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע, וּמָה הֵם מְדַבְּרִים, אֶלָּא שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד עוֹמֵד וּמַשְׁמִיעַ תַּלְמוּדוֹ, כִּבְיָכוֹל הוּא יוֹשֵׁב וּמַשְׁמִיעַ עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג, טז) : אָז נִדְּבְרוּ יִרְאֵי ה׳ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וּכְתִיב (ישעיה ל, כ) : וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ, וְאוֹמֵר (ישעיה נד, יג) : וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה׳, כָּךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אִם כֵּן מַה תִּצְעַק אֵלָי. וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדַת בָּשָׂר וָדָם אִם שׁוֹמֵעַ דִּבְרֵי אָדָם עוֹשֶׂה דִּינוֹ, אִם לֹא שָׁמַע אֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן דִּינוֹ, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, עַד שֶׁלֹּא יְדַבֵּר אָדָם הוּא יוֹדֵעַ מַה בְּלִבּוֹ. וְכֵן בִּשְׁלֹמֹה אוֹמֵר (דברי הימים א כח, ט) : דַּע אֶת אֱלֹהֵי אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ וגו׳ וְכָל יֵצֶר מַחְשָׁבוֹת מֵבִין, עַד שֶׁלֹּא יְצָרָהּ מַחֲשָׁבָה שֶׁבְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם הוּא מֵבִין. אַתָּה מוֹצֵא לִפְנֵי שִׁבְעָה דּוֹרוֹת עַד שֶׁלֹּא נוֹלַד נְבוּכַדְנֶצַּר נִתְנַבֵּא יְשַׁעְיָה וּפֵרֵשׁ מָה עָתִיד לַחֲשֹׁב בְּלִבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה יד, יג) : וְאַתָּה אָמַרְתָּ בִּלְבָבְךָ הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה, וּמַה אִם לִפְנֵי שִׁבְעָה דּוֹרוֹת צָפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְרָאָה מָה עָתִיד לַחְשֹׁב, הַצַּדִּיק בֶּן יוֹמוֹ אֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה עָתִיד לַחְשֹׁב, לְכָךְ כְּתִיב : וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה, לְכָךְ נֶאֱמַר : מַה תִּצְעַק אֵלָי.

ד דָּבָר אַחֵר, מַה תִּצְעַק אֵלָי, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תהלים סה, ג) : שֹׁמֵעַ תְּפִלָּה עָדֶיךָ כָּל בָּשָׂר יָבֹאוּ, מַהוּ שֹׁמֵעַ תְּפִלָּה, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בְּשֵׁם רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יִרְמְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מִתְפַּלְּלִין אֵין אַתָּה מוֹצֵא שֶׁכֻּלָּן מִתְפַּלְּלִין כְּאֶחָד, אֶלָּא כָּל כְּנֵסִיָּה וּכְנֵסִיָּה מִתְפַּלֶּלֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ, הַכְּנֶסֶת הַזּוֹ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ

הַכְּנֶסֶת הָאַחֶרֶת, וּמֵאַחַר שֶׁכָּל הַכְּנֵסִיּוֹת גּוֹמְרוֹת כָּל הַתְּפִלּוֹת הַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל הַתְּפִלּוֹת נוֹטֵל כָּל הַתְּפִלּוֹת שֶׁהִתְפַּלְּלוּ בְּכָל הַכְּנֵסִיּוֹת כֻּלָּן וְעוֹשֶׂה אוֹתָן עֲטָרוֹת וְנוֹתְנָן בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: עָדֶיךָ כָּל בָּשָׂר יָבֹאוּ, וְאֵין עָדֶיךָ אֶלָּא עֲטָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מט, יח): כִּי כֻלָּם כַּעֲדִי תִלְבָּשִׁי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה מט, ג): יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְעַטֵּר בִּתְפִלָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, יב): וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשֵׁךְ.

דָּבָר אַחֵר, שֹׁמֵעַ תְּפִלָּה וגו׳, אַתָּה מוֹצֵא בָּשָׂר וָדָם אֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁמֹעַ שִׂיחַת שְׁנַיִם כְּאֶחָד, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן אֶלָּא הַכֹּל מִתְפַּלְּלִין לְפָנָיו וְהוּא שׁוֹמֵעַ וּמְקַבֵּל תְּפִלָּתָן.

דָּבָר אַחֵר, שֹׁמֵעַ תְּפִלָּה, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר, בָּשָׂר וָדָם אִם בָּא עָנִי לוֹמַר דָּבָר לְפָנָיו אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ הֵימֶנּוּ, אִם בָּא עָשִׁיר לוֹמַר דָּבָר, מִיָּד הוּא שׁוֹמֵעַ וּמְקַבְּלוֹ, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן אֶלָּא הַכֹּל שָׁוִין לְפָנָיו, הַנָּשִׁים, וְהָעֲבָדִים, וְהָעֲנִיִּים, וְהָעֲשִׁירִים. תֵּדַע לְךָ שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים כָּתוּב בּוֹ מַה שֶּׁכָּתוּב בְּעָנִי, בְּמֹשֶׁה כְּתִיב (תהלים צ, א): תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים, וּבְעָנִי כְתִיב (תהלים קב, א): תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעֲטֹף וְלִפְנֵי ה׳ יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ. זוֹ תְּפִלָּה וְזוֹ תְּפִלָּה, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁהַכֹּל שָׁוִין בַּתְּפִלָּה לִפְנֵי הַמָּקוֹם. תֵּדַע לְךָ כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם רָדַף אַחֲרֵיהֶם פַּרְעֹה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, י): וּפַרְעֹה הִקְרִיב, וּכְתִיב (שמות יד, י): וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה׳, הִתְחִיל מֹשֶׁה אַף הוּא מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַמָּקוֹם, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מָה אַתָּה עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל, כְּבָר הִתְפַּלְּלוּ בָּנַי וְשָׁמַעְתִּי תְּפִלָּתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: מַה תִּצְעַק אֵלָי.

ה הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שיר השירים ב, יד): יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע, הָיָה לוֹמַר יוֹנָה בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע וּמַהוּ שֶׁאָמַר יוֹנָתִי, אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל יוֹנָתִי, רְאֵה מַה כְּתִיב (הושע ז, יא): וַיְהִי אֶפְרַיִם כְּיוֹנָה פוֹתָה אֵין לֵב, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶצְלִי הֵם כְּיוֹנָה פוֹתָה, כָּל מַה שֶּׁאֲנִי גוֹזֵר עֲלֵיהֶם עוֹשִׂים וְשׁוֹמְעִים לִי, אֲבָל אֵצֶל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים קָשִׁים הֵם כַּחֵיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט, ט): גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה, (בראשית מט, כז): בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף, (בראשית מט, יז): יְהִי דָן נָחָשׁ עַלֵּי דֶרֶךְ, לְפִיכָךְ הֵם קָשִׁים כְּנֶגֶד עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, לָמָּה שֶׁעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אוֹמְרִין לָהֶם מָה אַתֶּם מְבַקְּשִׁין מִן הַשַּׁבָּת הַזּוֹ שֶׁאַתֶּם שׁוֹמְרִים, מִן הַמִּילָה הַזּוֹ שֶׁאַתֶּם מוּלִים, וְהֵם מְבַקְּשִׁים לְבַטֵּל לָהֶם אֶת הַמִּצְוֹת וְהֵם נַעֲשִׂים כְּנֶגְדָּם קָשִׁין כַּחֵיּוֹת, אֲבָל אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּיוֹנָה תַּמָּה, וְשׁוֹמְעִים לוֹ כָּל מַה שֶּׁהוּא גוֹזֵר עֲלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד, לא): וַיַּאֲמֵן הָעָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמות כד, ז): כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, לְכָךְ נֶאֱמַר (שיר השירים ב, יד): יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הָיוּ נוֹשְׂאִין עֵינֵיהֶן וְהָיוּ הַמִּצְרִים רוֹדְפִים אַחֲרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, י): וּפַרְעֹה הִקְרִיב [וגו׳], נוֹסְעִים אֵינוֹ אוֹמֵר אֶלָּא נֹסֵעַ, כֵּיוָן שֶׁיָּצָא פַרְעֹה וְהַמִּצְרִיִּים לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם תָּלוּ עֵינֵיהֶם לַשָּׁמַיִם וְרָאוּ שָׂרָן שֶׁל מִצְרַיִם פּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אוֹתוֹ נִתְיָרְאוּ הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, י): וַיִּירְאוּ מְאֹד, וּמַהוּ וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם, שָׂרָן שֶׁל מִצְרַיִם הָיָה שְׁמוֹ מִצְרַיִם, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַפִּיל אֻמָּה עַד שֶׁהוּא מַפִּיל שָׂרָן תְּחִלָּה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בִּנְבוּכַדְנֶצַּר שֶׁהִפִּיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשָׂרוֹ תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ד, כח): עוֹד מִלְּתָא בְּפֻם מַלְכָּא קָל מִן שְׁמַיָּא נְפַל, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן אָבִין שָׂרוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר קָל שְׁמוֹ, וְהִפִּילוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אַף שָׂרוֹ שֶׁל פַּרְעֹה מִצְרַיִם שְׁמוֹ וְהָיָה פּוֹרֵחַ לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם, כֵּיוָן שֶׁהִשְׁקִיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמִּצְרִים בַּיָּם לֹא שִׁקַּע תְּחִלָּה אֶלָּא שָׂרָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, כז): וַיְנַעֵר ה׳ אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם, זֶה שָׂרָן שֶׁל מִצְרַיִם,

וְאַחַר כָּךְ (תהלים קלו, טו) : וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ, וְכֵן סוּסֵיהֶם וְרוֹכְבֵיהֶם רָמָה בַיָּם אֵינוֹ אוֹמֵר, אֶלָּא (שמות טו, א) : סוּס וְרֹכְבוֹ, זֶה הַשַּׂר שֶׁלָּהֶן, הֱוֵי : וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם. וּמַהוּ וּפַרְעֹה הִקְרִיב, אֶלָּא שֶׁהִקְרִיב אֶת יִשְׂרָאֵל לַתְּשׁוּבָה שֶׁעָשׂוּ.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה, יָפָה הָיְתָה הַקְרָבַת פַּרְעֹה לְיִשְׂרָאֵל מִמֵּאָה צוֹמוֹת וּתְפִלּוֹת, לָמָּה, שֶׁכֵּיוָן שֶׁרָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם וְרָאוּ אוֹתָן, נִתְיָרְאוּ מְאֹד וְתָלוּ עֵינֵיהֶם לַמָּרוֹם וְעָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְהִתְפַּלְּלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, י) : וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה׳, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה, מֶה עָשִׂיתָ לָנוּ, עַכְשָׁו הֵם בָּאִים וְעוֹשִׂים לָנוּ כָּל מַה שֶּׁעָשִׂינוּ עִמָּהֶם, שֶׁהָרַגְנוּ בְּכוֹרֵיהֶם וְנָטַלְנוּ מָמוֹנָם וּבָרַחְנוּ, לֹא אַתָּה אָמַרְתָּ לָנוּ (שמות ה ג, כב) : וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיוּ עוֹמְדִים וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִים מַה לַּעֲשׂוֹת, וְהָיָה הַיָּם סוֹגֵר, וְהַשּׂוֹנֵא רוֹדֵף, וְהַחַיּוֹת מִן הַמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ה יד, ג) : סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר, אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר אֵין סָגַר אֶלָּא חַיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ו, כג) : אֱלָהִי שְׁלַח מַלְאֲכֵהּ וּסְגַר פֶּם אַרְיָוָתָא. כֵּיוָן שֶׁרָאוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מֻקָּפִין מִשָּׁלֹשׁ רוּחוֹת, הַיָּם סוֹגֵר, וְהַשּׂוֹנֵא רוֹדֵף וְהַחַיּוֹת מִן הַמִּדְבָּר, תָּלוּ עֵינֵיהֶם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְצָעֲקוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה׳, וְלָמָּה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָהֶם כָּךְ, אֶלָּא שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לִתְפִלָּתָן.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ וְהָיְתָה בַּת מְלָכִים צוֹעֶקֶת לוֹ בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ הַצִּילֵנִי מִיַּד הַלִּסְטִים, שָׁמַע הַמֶּלֶךְ וְהִצִּילָהּ, לְאַחַר יָמִים בִּקֵּשׁ לִשָּׂא אוֹתָהּ לְאִשָּׁה, הָיָה מִתְאַוֶּה שֶׁתְּדַבֵּר עִמּוֹ וְלֹא הָיְתָה רוֹצָה, מֶה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ גָּרָה בָהּ הַלִּסְטִים כְּדֵי שֶׁתִּצְעַק וְיִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ עָלֶיהָ הַלִּסְטִים הִתְחִילָה צוֹעֶקֶת לַמֶּלֶךְ, אָמַר לָהּ הַמֶּלֶךְ לְכָךְ הָיִיתִי מִתְאַוֶּה לִשְׁמֹעַ קוֹלֵךְ. כָּךְ יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהָיוּ בְּמִצְרַיִם וְהָיוּ מְשַׁעְבְּדִים בָּהֶם הִתְחִילוּ צוֹעֲקִים וְתוֹלִין עֵינֵיהֶם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב, כג) : וַיְהִי בַּיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וגו׳ וַיִּזְעָקוּ, מִיָּד (שמות ב, כה) : וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הִתְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹצִיאָן מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה, וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹלָם פַּעַם אַחֶרֶת וְלֹא הָיוּ רוֹצִין, מֶה עָשָׂה, גָּרָה לְפַרְעֹה לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר : וּפַרְעֹה הִקְרִיב, מִיָּד וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה׳, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְכָךְ הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ, לִשְׁמֹעַ קוֹלְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ב, יד) : יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע, הַשְׁמִיעִנִי קוֹל אֵינוֹ אוֹמֵר, אֶלָּא (שיר השירים ב, יד) : הַשְׁמִיעִנִי אֶת קוֹלֵךְ אוֹתוֹ הַקּוֹל שֶׁכְּבָר שָׁמַעְתִּי בְּמִצְרַיִם, לְכָךְ כְּתִיב : הַשְׁמִיעִנִי אֶת קוֹלֵךְ, כֵּיוָן שֶׁהִתְפַּלְּלוּ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה מָה אַתָּה עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל, כְּבָר קָדְמָה תְּפִלָּתָן שֶׁל בָּנַי לִתְפִלָּתְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר : מַה תִּצְעַק אֵלָי.

ו וְאַתָּה הָרֵם אֶת מַטְּךָ, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתָּה אוֹמֵר לִי שֶׁאֶקְרַע אֶת הַיָּם וְאֶעֱשֶׂה אֶת הַיָּם יַבָּשָׁה, וְהָכְתִיב (ירמיה ה, כב) : אֲשֶׁר שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם, וַהֲרֵי נִשְׁבַּעְתָּ שֶׁאֵין אַתָּה קוֹרְעוֹ לְעוֹלָם.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לֹא כָּךְ אָמַרְתָּ שֶׁאֵין הַיָּם נַעֲשֵׂית יַבָּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר : אֲשֶׁר שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם, וּכְתִיב (איוב לח, ח) : וַיָּסֶךְ בִּדְלָתַיִם יָם, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא קָרָאתָ מִתְּחִלַּת הַתּוֹרָה, מַה כְּתִיב (בראשית א, ט) : וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם, אֲנִי הוּא שֶׁהִתְנֵיתִי עִמּוֹ, כָּךְ הִתְנֵיתִי מִתְּחִלָּה שֶׁאֲנִי קוֹרְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, כז) : וַיָּשֶׁב הַיָּם לִפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ, לִתְנָאוֹ שֶׁהִתְנֵיתִי עִמּוֹ מִתְּחִלָּה. מִיָּד שָׁמַע מֹשֶׁה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהָלַךְ לִקְרֹעַ הַיָּם, וְכֵיוָן שֶׁהָלַךְ לִקְרֹעַ אֶת הַיָּם, לֹא קִבֵּל עָלָיו לְהִקָּרֵעַ, אָמַר לוֹ הַיָּם, מִפָּנֶיךָ אֲנִי נִקְרָע, אֲנִי גָּדוֹל מִמְּךָ, שֶׁאֲנִי נִבְרֵאתִי בַּשְּׁלִישִׁי וְאַתָּה נִבְרֵאתָ בַּשִּׁשִּׁי. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה כָּךְ הָלַךְ וְאָמַר לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

אֵין הַיָּם רוֹצֶה לְהִקָּרֵעַ, מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן יְמִינוֹ עַל יְמִינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סג, יב) : מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה וגו׳. מִיָּד רָאָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבָרַח, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיד, ג) : הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס, מַה רָאָה, אֶלָּא שֶׁרָאָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנָּתַן יַד יְמִינוֹ עַל מֹשֶׁה וְלֹא יָכֹל לְעַכֵּב אֶלָּא בָּרַח מִיָּד. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה מִפְּנֵי מָה אַתָּה בּוֹרֵחַ, אָמַר לוֹ הַיָּם מִפְּנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, מִפְּנֵי יִרְאָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִיָּד כֵּיוָן שֶׁהֵרִים מֹשֶׁה יָדוֹ עַל הַיָּם, נִבְקַע, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, כא) : וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם, אֵינוֹ אוֹמֵר וַיִּבָּקַע הַיָּם, אֶלָּא וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם, מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמַּיִם שֶׁהָיוּ בְּכָל הַמַּעְיָנוֹת וּבַבּוֹרוֹת וּבְכָל מָקוֹם, נִבְקְעוּ, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם, וְכֵן בְּשָׁעָה שֶׁחָזְרוּ חָזְרוּ כָּל הַמַּיִם, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר (שמות יד, כח) : וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם, וְכָל הַנִּסִּים הַלָּלוּ נַעֲשׂוּ עַל יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, כא) : וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם, לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁבְּחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סג, יא) : וַיִּזְכֹּר יְמֵי עוֹלָם מֹשֶׁה עַמּוֹ, וּכְתִיב (ישעיה סג, יב) : מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה זְרוֹעַ תִּפְאַרְתּוֹ :

ז דָּבָר אַחֵר, מַה תִּצְעַק אֵלַי, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב לו, יט) : הֲיַעֲרֹךְ שׁוּעֲךָ לֹא בְצָר, מַהוּ כֵּן אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת הַמָּשָׁל אוֹמֵר כַּבֵּד אֶת רוֹפְאֲךָ עַד שֶׁלֹּא תִּצְטָרֵךְ לוֹ. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר עֲרֹךְ שׁוּעַ כְּלַפֵּי בּוֹרְאֲךָ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ לְךָ צָרִים מִלְּמַעְלָן.

אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר רַבִּי חֲנִינָא בְּשָׁעָה שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, עָמַד סמא״ל הַמַּלְאָךְ לְקַטְרֵג אוֹתָן, וְרַבִּי חָמָא בַּר רַבִּי חֲנִינָא פֵּרְשָׁהּ מִשּׁוּם אָבִיו, מָשָׁל לְרוֹעֶה שֶׁהָיָה מַעֲבִיר צֹאנוֹ בַּנָּהָר, בָּא זְאֵב לְהִתְגָּרוֹת בַּצֹּאן, רוֹעֶה שֶׁהָיָה בָּקִי מֶה עָשָׂה, נָטַל תַּיִשׁ גָּדוֹל וּמְסָרוֹ לוֹ, אָמַר יְהֵא מִתְגַּשֵּׁשׁ בָּזֶה עַד שֶׁנַּעֲבֹר אֶת הַנָּהָר וְאַחַר כָּךְ אֲנִי מְבִיאוֹ. כָּךְ בְּשָׁעָה שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם עָמַד סמא״ל הַמַּלְאָךְ לְקַטְרֵג אוֹתָן, אָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם עַד עַכְשָׁו הָיוּ אֵלּוּ עוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְאַתָּה קוֹרֵעַ לָהֶם אֶת הַיָּם. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָסַר לוֹ אִיּוֹב שֶׁהָיָה מִיּוֹעֲצֵי פַרְעֹה, דִּכְתִיב בּוֹ (איוב א, א) : אִישׁ הָיָה בְּאֶרֶץ עוּץ אִיּוֹב שְׁמוֹ, אָמַר לוֹ הִנֵּה בְיָדֶךָ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַד שֶׁהוּא מִתְעַסֵּק עִם אִיּוֹב, יִשְׂרָאֵל עוֹלִים לַיָּם וְיוֹרְדִים, וְאַחַר כָּךְ אַצִּיל אֶת אִיּוֹב, וְהוּא שֶׁאָמַר אִיּוֹב (איוב טז, יב) : שָׁלֵו הָיִיתִי וַיְפַרְפְּרֵנִי, אָמַר אִיּוֹב שָׁלֵו הָיִיתִי בָּעוֹלָם וַיְפַרְפְּרֵנִי וְאָחַז בְּעָרְפִּי וַיְפַצְפְּצֵנִי, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת אוֹתִי לְעַמּוֹ לְמַטָּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב טז, יב) : וַיְקִימֵנִי לוֹ לְמַטָּרָה, וּכְתִיב (איוב טז, יא) : יַסְגִּירֵנִי אֵל אֶל עָוֶל, מְסָרַנִי בְּיַד הַשָּׂטָן, וּכְדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ יִשְׂרָאֵל רְשָׁעִים בַּדִּין, לְכָךְ הִרְטָה אוֹתִי בְּיָדוֹ, הֱוֵי (איוב טז, יא) : וְעַל יְדֵי רְשָׁעִים יִרְטֵנִי, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה הֲרֵי מָסַרְתִּי אִיּוֹב לַשָּׂטָן מַה בְּיָדְךָ לַעֲשׂוֹת, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ.

ח רַבִּי אַבְטוֹלִיס הַזָּקֵן אָמַר מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן וְהִכְעִיסוֹ, וְגָזַר עָלָיו גְּזֵרָה קָשָׁה, וְהָיָה הַפֶּדָגוֹג מְבַקֵּשׁ עַל יָדוֹ, אָמַר לוֹ כְּלוּם אַתָּה מְבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי אֶלָּא עַל בְּנִי, כְּבָר הִתְרַצֵּיתִי לִבְנִי. רַבִּי אוֹמֵר, אָמַר לוֹ אֶמֶשׁ הָיִיתָ אוֹמֵר (שמות ה, כג) : וּמֵאָז בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה, וְעַכְשָׁו אַתָּה עוֹמֵד וּמַרְבֶּה בִּתְפִלָּה, מַה תִּצְעַק אֵלַי, אֶמֶשׁ הָיוּ אוֹמְרִים (שמות יד, יא) : הֲמִבְּלִי אֵין קְבָרִים, וְעַכְשָׁו אַתָּה מַרְבֶּה בִּתְפִלָּה, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ, יַסִּיעוּ דָּבָר מִלִּבָּן. רַבִּי אוֹמֵר אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּדֵי הִיא הַאֲמָנָה שֶׁהֶאֱמִינוּ בִּי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֶקְרַע לָהֶם הַיָּם, שֶׁלֹּא אָמְרוּ לְמֹשֶׁה הֵיאַךְ נַחְזֹר לַאֲחוֹרֵינוּ, שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר לֵב טַף וְנָשִׁים שֶׁעִמָּנוּ, אֶלָּא הֶאֱמִינוּ בִּי וְהָלְכוּ אַחַר מֹשֶׁה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, עֵת לְקַצֵּר וְעֵת לְהַאֲרִיךְ, בָּנַי שְׁרוּיִם בְּצַעַר וְהַיָּם סוֹגֵר וְהָאוֹיֵב רוֹדֵף, וְאַתָּה עוֹמֵד וּמַרְבֶּה בִּתְפִלָּה, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה אֵין לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא לִסַּע בִּלְבָד, וְיִסָּעוּ, יַסִּיעוּ רַגְלֵיהֶם מִן הַיַּבָּשָׁה לַיָּם וְאַתָּה רוֹאֶה נִסִּים שֶׁאֶעֱשֶׂה לָהֶם. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֵין יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לְהִתְפַּלֵּל לְפָנַי,

וּמַה אִם אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה יְחִידִי עָשִׂיתִי יַבָּשָׁה בִּשְׁבִילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, ט) : יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם, בִּשְׁבִיל עֵדָה קְדוֹשָׁה שֶׁעֲתִידָה לוֹמַר לְפָנַי (שמות טו, ב) : זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רַבִּי בְּנָיָא אוֹמֵר, בִּזְכוּת אַבְרָהָם אֲנִי בּוֹקֵעַ לָהֶם אֶת הַיָּם, בַּעֲבוּר מַה שֶּׁעָשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ה כב, ג) : וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה, וְאוֹמֵר (שמות יד, כא) : וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר בִּזְכוּת יַעֲקֹב אֲנִי קוֹרֵעַ לָהֶם אֶת הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כח, יד) : וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כְּבָר הִכְתַּבְתִּי עָלֶיךָ (במדבר יב, ז) : בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא, וְאַתָּה בִּרְשׁוּתִי וְהַיָּם בִּרְשׁוּתִי, כְּבָר עֲשִׂיתִיךָ גִּזְבָּר עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר : וְאַתָּה הָרֵם אֶת מַטְּךָ.

ט אָמַר רַבִּי סִימוֹן מָשָׁל לְבַעַל הַזְּמוֹרָה שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּחוּץ וְהַזְּמוֹרָה בְּיָדוֹ, אָמְרוּ אִלּוּלֵי שֶׁהַזְּמוֹרָה בְּיָדוֹ לֹא הָיָה מִתְכַּבֵּד, שָׁמַע הַמֶּלֶךְ וְאָמַר לוֹ, הַעֲבֵר הַזְּמוֹרָה מִמְּךָ וְצֵא לַחוּץ וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמְךָ אֲנִי נוֹטֵל אֶת רֹאשׁוֹ. כָּךְ אָמְרוּ הַמִּצְרִיִּים לֹא הָיָה יָכוֹל מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת כְּלוּם אֶלָּא בַּמַּטֶּה, בּוֹ הִכָּה הַיְאוֹר, בּוֹ הֵבִיא כָּל הַמַּכּוֹת, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לְתוֹךְ הַיָּם וְהַמִּצְרִיִּים עוֹמְדִים מֵאַחֲרֵיהֶם, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה הַשְׁלֵךְ אֶת מַטְּךָ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ אִלּוּלֵי הַמַּטֶּה לֹא הָיָה יָכוֹל לִקְרֹעַ אֶת הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר : הָרֵם אֶת מַטְּךָ.

י וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה, אִם בַּיָּם לָמָּה בַּיַּבָּשָׁה, וְאִם בַּיַּבָּשָׁה לָמָּה בְּתוֹךְ הַיָּם, אֶלָּא מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁלֹּא נִקְרַע לָהֶם הַיָּם עַד שֶׁבָּאוּ לְתוֹכוֹ עַד חוֹטְמָן, וְאַחַר כָּךְ נַעֲשָׂה לָהֶם יַבָּשָׁה.

דָּרַשׁ רַבִּי נְהוֹרָאִי, הָיְתָה בַּת יִשְׂרָאֵל עוֹבֶרֶת בַּיָּם וּבְנָהּ בְּיָדָהּ וּבוֹכֶה, וּפוֹשֶׁטֶת יָדָהּ וְנוֹטֶלֶת תַּפּוּחַ אוֹ רִמּוֹן מִתּוֹךְ הַיָּם וְנוֹתֶנֶת לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, ט) : וַיּוֹלִיכֵם בַּתְּהֹמוֹת כַּמִּדְבָּר, מַה בַּמִּדְבָּר לֹא חָסְרוּ כְּלוּם, אַף בַּתְּהֹמוֹת לֹא חָסְרוּ כְּלוּם. הוּא שֶׁמֹּשֶׁה אָמַר לָהֶם (דברים ב, ז) : זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר, שֶׁלֹּא הָיוּ חֲסֵרִים אֶלָּא לְהַזְכִּיר דָּבָר וְהוּא נִבְרָא לִפְנֵיהֶם. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אֲפִלּוּ דִּבּוּר לֹא הָיוּ חֲסֵרִין, אֶלָּא מִי שֶׁהָיָה מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ דָּבָר וְהוּא נַעֲשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, יח) : וַיְנַסּוּ אֵל בִּלְבָבָם לִשְׁאָל אֹכֶל לְנַפְשָׁם.

דָּבָר אַחֵר, לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר, שֶׁלֹּא הָיָה חָסֵר דָּבָר בָּעוֹלָם, וּמָה הָיָה חָסֵר, תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע יד, ג) : קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל ה׳.

יא וְחִזַּקְתִּי אֶת לֵב פַּרְעֹה, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מָשָׁל לִשְׁנֵי אַתְלִיטִים אֶחָד חַלָּשׁ וְאֶחָד גִּבּוֹר, נָצַח הַגִּבּוֹר לַחַלָּשׁ וְנָטַל עֲטָרָה בְּרֹאשׁוֹ, מִי גָּרַם לַגִּבּוֹר לִטֹּל הָעֲטָרָה לֹא הַחַלָּשׁ. כָּךְ מִי גָּרַם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִטֹּל שֶׁבַח וְכָבוֹד לֹא פַרְעֹה שֶׁנִּצְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלו, טו) : וְנֹעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְּיַם סוּף, לְפִיכָךְ וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה. וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָמַז לְאֶרֶץ מִצְרַיִם וְעָלְתָה, וְהָיוּ רוֹאִין מִלְחָמָה בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

פרשה כב

א וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה נְטֵה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וְיָשֻׁבוּ הַמַּיִם וגו׳, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שיר השירים ב, טו): אֶחֱזוּ לָנוּ שֻׁעָלִים שֻׁעָלִים קְטַנִּים, כְּשֶׁהָיָה מוֹשֵׁל הַמַּלְכֻיּוֹת לֹא הָיָה מוֹשְׁלָן אֶלָּא בְּחַיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ז, ג): וְאַרְבַּע חֵיָוָן רַבְרְבָן סָלְקָן מִן יַמָּא. וּכְשֶׁהוּא מוֹשֵׁל אֶת הַמִּצְרִים אֵינוֹ מוֹשְׁלָן אֶלָּא לְשוּעָלִים, מַה שּׁוּעָל זֶה קָטָן מִן ד׳ חַיּוֹת, כָּךְ מִצְרַיִם קְטַנִּים מִן הַמַּלְכֻיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כט, טו): מִן הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן עֲרוּמִים הָיוּ הַמִּצְרִים, לְפִיכָךְ הוּא מוֹשְׁלָן כְּשוּעָלִים, מַה שּׁוּעָל זֶה מְהַלֵּךְ וּמַבִּיט לַאֲחוֹרָיו, כָּךְ הַמִּצְרִים מְהַלְּכִין וּמַבִּיטִין לַאֲחוֹרֵיהֶם, וּמָה אָמְרוּ (שמות א, י): הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ, אָמְרוּ בּוֹאוּ וְנָבוֹא עֲלֵיהֶן בְּחָכְמָה, וְנִרְאֶה הֵיאַךְ אֲנַחְנוּ מִשַּׁעְבְּדִין עַל יִשְׂרָאֵל בְּדָבָר שֶׁלֹּא יְהֵא אֱלֹהֵיהֶן יָכוֹל לְהָבִיא עָלֵינוּ בְּאוֹתָהּ מִדָּה, אִם נְדוּנֵם בַּחֶרֶב, יָכוֹל הוּא לְהָבִיא עָלֵינוּ חֶרֶב, וְאִם בָּאֵשׁ, יָכוֹל הוּא לְהָבִיא עָלֵינוּ אֵשׁ, יוֹדְעִין אָנוּ שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם, אֶלָּא בּוֹאוּ וְנָדוּנֵם בַּמַּיִם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהָבִיא אוֹתָם עָלֵינוּ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רְשָׁעִים כְּבָר נִשְׁבַּעְתִּי שֶׁאֵינִי מֵבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה לָכֶם, אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם לַמַּבּוּל וְכָל אֶחָד וְאֶחָד אֲנִי גּוֹרְרוֹ לְמַבּוּלוֹ, וְהוּא שֶׁדָּוִד אוֹמֵר (תהלים סג, יא): יַגִּירֻהוּ עַל יְדֵי חֶרֶב מְנָת שֻׁעָלִים יִהְיוּ, אֵלּוּ הַמִּצְרִיִּים הָרְשָׁעִים שֶׁגְּרָרָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַרְבּוֹ שֶׁל יָם. מַהוּ מְנָת שֻׁעָלִים יִהְיוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַמַּכָּה הַזּוֹ תְּהֵא מִתְקֶנֶת לָהֶם לַשּׁוּעָלִים שֶׁשְּׁמָרָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלֹא הֵבִיא עֲלֵיהֶן י׳ מַכּוֹת, וְשָׁם מֵתוּ.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה שׁוּעָלִים קַדְמָאָה מָלֵא, וְתִנְיָינָא חָסֵר, שֻׁעָלִים כְּתִיב, עַל שֵׁם שַׁעֲלוֹ שֶׁל יָם.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן דְּצִפּוֹרֵי מָה הָיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרוֹת וְהַצְּנוּעוֹת עוֹשׂוֹת, הָיוּ נוֹטְלוֹת אֶת בְּנֵיהֶן וּמַטְמִינוֹת אוֹתָם בְּמִחִילוֹת, וְהָיוּ הַמִּצְרִים הָרְשָׁעִים מְבִיאִין קְטַנִּים וּמַכְנִיסִין אוֹתָם בְּבָתֵּיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְעוֹקְצִים אוֹתָם וּבוֹכִים, וְהָיָה הַתִּינוֹק שׁוֹמֵעַ קוֹלוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁהָיָה בּוֹכֶה וְהָיָה בּוֹכֶה עִמּוֹ, וְהָיוּ נוֹטְלִין אוֹתוֹ וּמַשְׁלִיכִין אוֹתוֹ לַיְאוֹר. לְכָךְ נֶאֱמַר: אֶחֱזוּ לָנוּ שֻׁעָלִים שֻׁעָלִים קְטַנִּים וגו׳ עַד שֶׁנַּעֲשָׂה כְרָמֵינוּ סְמָדָר, לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם עַל מִצְרַיִם, שֶׁיָּשׁוּב הַגַּלְגַּל עֲלֵיהֶם. וְכֵן יִתְרוֹ אוֹמֵר (שמות יח, יא): עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה׳ מִכָּל הָאֱלֹהִים כִּי בַּדָּבָר וגו׳, אָמַר מַכִּירוֹ הָיִיתִי לְשֶׁעָבַר וּבְיוֹתֵר עַתָּה, שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה שֶׁחָשְׁבוּ לְאַבֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל בָּהּ דָּנָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם.

ב דָּבָר אַחֵר, וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כֵּיוָן שֶׁעָלָה אַחֲרוֹן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל מִן הַיָּם, יָרַד לְתוֹכוֹ אַחֲרוֹן שֶׁל מִצְרַיִם, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר, עַל אֵלּוּ [ועל אלו] וְאֵלּוּ נִגְעַל הַיָּם מֵאַרְבַּע רוּחוֹתָיו, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַה יַּעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ אִי אַתָּה זָקוּק, לָמָּה, שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה לָהֶם נֵס. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שָׁלַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יָדוֹ וְהֶעֱלָן מִן הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יח, יז): יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ מָשָׁל לְמִי שֶׁרָאָה הַגְּיָסוֹת בָּאוֹת עָלָיו וְהָיָה בְּנוֹ עִמּוֹ, מֶה עָשָׂה נָטַל בְּנוֹ בְּיָדוֹ וְהָיָה נִלְחָם עִם הַגַּיִס בַּשְּׁנִיָּה, וְאָמַר לוֹ בְּנוֹ אַבָּא לֹא אֶחְסַר אוֹתָן שְׁתֵּי יָדַיִם אַחַת שֶׁהִיא מַחֲזֶקֶת אוֹתִי וְאַחַת שֶׁהוֹרֶגֶת בַּגַּיִס. כָּךְ אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יְהִי שָׁלוֹם עַל אוֹתָן שְׁתֵּי יָדֶיךָ, אַחַת שֶׁהָיְתָה מַצֶּלֶת אוֹתָנוּ מִן הַיָּם, וְאַחַת שֶׁהָיְתָה מְנַעֶרֶת הַמִּצְרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו, ו): יְמִינְךָ ה׳ נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ ה׳ וגו׳. וְיָשֹׁב הַיָּם לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא וְיָשֻׁבוּ הַמַּיִם, מִכָּאן שֶׁכָּל הַמִּימוֹת חָזְרוּ.

עַל הַמִּצְרִיִּים לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא עַל מִצְרַיִם, שֶׁנָּטַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שַׂר שֶׁלָּהֶם תְּחִלָּה וְטִבְּעוֹ בַּיָּם, וְאַחַר כָּךְ יָרְדוּ כֻּלָּם אַחֲרָיו, לְכָךְ נֶאֱמַר: וְיָשֻׁבוּ הַמַּיִם עַל מִצְרַיִם, וְאַחַר כָּךְ עַל רִכְבּוֹ וְעַל פָּרָשָׁיו.

ג וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת ה׳, שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע צָרִיךְ לְהַזְכִּיר קְרִיעַת יַם סוּף וּמַכַּת בְּכוֹרִים בֶּאֱמֶת וְיַצִּיב, וְאִם לֹא הִזְכִּיר אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, אֲבָל אִם לֹא הִזְכִּיר יְצִיאַת מִצְרַיִם מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טז, ג): לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וּמַה בֵּין יְצִיאַת מִצְרַיִם לִקְרִיעַת יַם סוּף, אֶלָּא שֶׁיְּצִיאַת מִצְרַיִם קָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד, לד): אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים, (דברים ד, כ): וְאֶתְכֶם לָקַח ה׳, תֵּדַע לְךָ שֶׁזּוֹ קָשָׁה מִזּוֹ, שֶׁבִּיצִיאַת מִצְרַיִם כְּתִיב (שמות כ, ב): אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ וגו׳, אֲבָל בִּקְרִיעַת יַם סוּף אֵינוֹ מַזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם, וְלָמָּה צָרִיךְ לְהַזְכִּיר קְרִיעַת יַם סוּף בֶּאֱמֶת וְיַצִּיב, לְפִי שֶׁכֵּיוָן שֶׁקָּרַע לָהֶם אֶת הַיָּם הֶאֱמִינוּ בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּאֲמִינוּ בַּה׳ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ, וּבִזְכוּת הָאֲמָנָה שֶׁהֶאֱמִינוּ זָכוּ לוֹמַר שִׁירָה וְשָׁרְתָה עֲלֵיהֶם שְׁכִינָה, שֶׁכֵּן כְּתִיב אַחֲרָיו (שמות טו, א): אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, לְכָךְ צָרִיךְ אָדָם לִסְמֹךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, כְּשֵׁם שֶׁהֵם הִסְמִיכוּ שִׁירָה אַחַר הָאֲמָנָה וְהַקְּרִיעָה, וּכְשֵׁם שֶׁהֵם טְהֲרוּ לִבָּם וְאָמְרוּ שִׁירָה, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת ה׳ וַיַּאֲמִינוּ, וְאַחַר כָּךְ: אָז יָשִׁיר, כָּךְ צָרִיךְ אָדָם לְטַהֵר לִבּוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל, וְכֵן אִיּוֹב אָמַר (איוב טז, יז): עַל לֹא חָמָס בְּכַפָּי וּתְפִלָּתִי זַכָּה.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן בֶּן רַבִּי נְחֶמְיָה וְכִי יֵשׁ תְּפִלָּה עֲכוּרָה, אֶלָּא כָּל מִי שֶׁיָּדָיו מְלֻכְלָכוֹת בְּגָזֵל הוּא קוֹרֵא לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאֵינוֹ עוֹנֶה אוֹתוֹ, לָמָּה, שֶׁתְּפִלָּתוֹ בַּעֲבֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ו, יג): וַיֹּאמֶר ה׳ לְנֹחַ קֵץ כָּל בָּשָׂר וגו׳, אֲבָל אִיּוֹב שֶׁלֹּא הָיָה בַּעֲמָלוֹ גָּזֵל, הָיְתָה תְּפִלָּתוֹ זַכָּה, לְכָךְ אוֹמֵר: עַל לֹא חָמָס בְּכַפָּי, לְפִי שֶׁאֵין עָוֶל בְּכַפַּי וּבַעֲמָלִי, תְּפִלָּתִי זַכָּה.

אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר רַבִּי חֲנִינָא מִנַּיִן שֶׁכָּל מִי שֶׁהַגָּזֵל בְּיָדוֹ תְּפִלָּתוֹ עֲכוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה א, טו): וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם וגו׳ אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ, מִפְּנֵי מָה, שֶׁיְּדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ. וּמִנַּיִן שֶׁכָּל מִי שֶׁמַּרְחִיק עַצְמוֹ מִן הַגָּזֵל תְּפִלָּתוֹ זַכָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כד, ד): נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (תהלים כד, ה ו): יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת ה׳, זֶה דּוֹר דּוֹרְשָׁיו.

פרשה כג

א אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תהלים צג, ב): נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז, אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּהוּ, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּעוֹלָם אַתָּה, לֹא נִתְיַשֵּׁב כִּסְאֲךָ וְלֹא נוֹדַעְתָּ בְּעוֹלָמְךָ עַד שֶׁאָמְרוּ בָּנֶיךָ שִׁירָה, לְכָךְ נֶאֱמַר: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה מִלְחָמָה וְנָצַח, וְעָשׂוּ אוֹתוֹ אָגוּסְטוּס, אָמְרוּ לוֹ עַד שֶׁלֹּא עָשִׂיתָ הַמִּלְחָמָה הָיִיתָ מֶלֶךְ, עַכְשָׁיו עֲשִׂינוּךָ אָגוּסְטוּס. מַה יֵּשׁ כָּבוֹד בֵּין הַמֶּלֶךְ לְאָגוּסְטוּס, אֶלָּא, הַמֶּלֶךְ עוֹמֵד עַל הַלּוּחַ וְאָגוּסְטוּס יוֹשֵׁב. כָּךְ אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, בֶּאֱמֶת עַד שֶׁלֹּא בָּרָאתָ עוֹלָמְךָ הָיִיתָ אַתָּה, מִשֶּׁבָּרָאתָ אוֹתוֹ אַתָּה הוּא, אֶלָּא כִּבְיָכוֹל עוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר (חבקוק ג, ו): עָמַד וַיְמַדֵּד אָרֶץ, אֲבָל מִשֶּׁעָמַדְתָּ בַּיָּם וְאָמַרְנוּ שִׁירָה לְפָנֶיךָ בְּאָז, נִתְיַשְּׁבָה מַלְכוּתְךָ וְכִסְאֲךָ נָכוֹן, הֲוֵי נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז, בְּאָז יָשִׁיר.

ב דָּבָר אַחֵר, אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תהלים קו, יב) : וַיַּאֲמִינוּ בִּדְבָרָיו יָשִׁירוּ תְּהִלָּתוֹ, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב כְּבָר שֶׁהֶאֱמִינוּ עַד שֶׁהָיוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד, לא) : וַיַּאֲמֵן הָעָם, חָזְרוּ וְלֹא הֶאֱמִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, ז) : אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם לֹא הִשְׂכִּילוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ עַל הַיָּם וְרָאוּ גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵיאַךְ עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט בָּרְשָׁעִים, כְּמָה דְתֵימָא (דברים לכ, מא) : וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי, וְשִׁקַּע אֶת מִצְרַיִם בַּיָּם, מִיָּד (שמות יד, לא) : וַיַּאֲמִינוּ בַּה׳, וּבִזְכוּת הָאֲמָנָה שָׁרְתָה עֲלֵיהֶם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאָמְרוּ שִׁירָה, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵין אָז אֶלָּא לָשׁוֹן אֲמָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לט, ה) : וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ, וּכְתִיב (בראשית לט, ד) : וְכָל יֶשׁ לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ, הֱוֵי וַיַּאֲמִינוּ בִּדְבָרָיו יָשִׁירוּ תְּהִלָּתוֹ.

ג דָּבָר אַחֵר, אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (שיר השירים ד, יא) : נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ, אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָמִים בַּמֶּה שֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ בּוֹ אֲנִי מְקַלֶּסְךָ.

אָמַר רַבִּי לֵוִי בַּר חִיָּא מָשָׁל לִמְדִינָה שֶׁמָּרְדָה עַל הַמֶּלֶךְ וְאָמַר הַמֶּלֶךְ לַדֵּכֶס שֶׁלּוֹ נֵלֵךְ וְנִלָּחֵם בָּהּ, אָמַר לוֹ דֵּכֶס אֵין אַתָּה יָכוֹל, הֶחֱרִישׁ הַמֶּלֶךְ וְהָלַךְ בַּלַּיְלָה בְּעַצְמוֹ וּכְבָשָׁהּ. יָדַע דֵּכֶס עָשָׂה עֲטָרָה וְהֵבִיא לַמֶּלֶךְ, אָמַר לוֹ הָעֲטָרָה הַזּוֹ לָמָּה, אָמַר בִּשְׁבִיל שֶׁחָטָאתִי בְּדָבָר וְאָמַרְתִּי לְךָ אֵין אַתָּה יָכוֹל. כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ בְּאָז, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ה, כג) : וּמֵאָז בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה, וַהֲרֵי טִבַּעְתָּ אוֹתוֹ לַיָּם, לְכָךְ אֲנִי מְשַׁבַּחֲךָ בְּאָז, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה. בֹּא וּרְאֵה דֶּרֶךְ הַצַּדִּיקִים בַּמֶּה שֶׁהֵם סוֹרְחִים הֵם מְתַקְּנִים, הֱוֵי: נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה, מִמִּי הֵם לְמֵדִים מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁבַּדָּבָר שֶׁהוּא מַכֶּה הוּא מְרַפֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ל, יז) : כִּי אַעֲלֶה אֲרֻכָה לָךְ וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ, מִמַּכּוֹת שֶׁאֲנִי מַכֶּה אוֹתָךְ, מֵהֶם אֲנִי מְרַפֵּא אוֹתָךְ. מִנַּיִן תֵּדַע כֵּן, מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, צֵא וּלְמַד מִמָּרָה, שֶׁהוֹרָה לְמֹשֶׁה דָּבָר מַר וְהִשְׁלִיךְ לַמַּיִם וְנִמְתְּקוּ הַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו, כה) : וַיּוֹרֵהוּ ה׳ עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ אֶל הַמָּיִם, אֵי זֶה הָיָה, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר יַרְדִּינוֹן הָיָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר שֶׁל עֲרָבָה הָיָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר שֶׁל זַיִת הָיָה, מִכָּל מָקוֹם עֵץ מַר הָיָה וְהִמְתִּיק הַמַּיִם הַמָּרִים. וְכָךְ מֹשֶׁה לֹא קִנְטֵר אֶלָּא בְּאָז, וּבַמֶּה שֶׁסָּרַח תִּקֵּן מַעֲשָׂיו וְאָמַר: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה.

ד דָּבָר אַחֵר, אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (משלי לא, כו) : פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ, מִיּוֹם שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם וְעַד שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַיָּם לֹא מָצִינוּ אָדָם שֶׁאָמַר שִׁירָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, בָּרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן וְלֹא אָמַר שִׁירָה, הִצִּיל אַבְרָהָם מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ וּמִן הַמְּלָכִים וְלֹא אָמַר שִׁירָה, וְכֵן יִצְחָק מִן הַמַּאֲכֶלֶת וְלֹא אָמַר שִׁירָה, וְכֵן יַעֲקֹב מִן הַמַּלְאָךְ וּמִן עֵשָׂו וּמִן אַנְשֵׁי שְׁכֶם וְלֹא אָמַר שִׁירָה, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לַיָּם וְנִקְרַע לָהֶם, מִיָּד אָמְרוּ שִׁירָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, הֱוֵי: פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאֵלּוּ הָיִיתִי מְצַפֶּה, וְאֵין אָז אֶלָּא שִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכו, ב) : אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פַּזִּי, מָה רָאוּ יִשְׂרָאֵל לוֹמַר שִׁירָה בְּאָז, אֶלָּא אָמְרוּ מִתְּחִלָּה הָיָה הַיָּם הַזֶּה יַבָּשָׁה, וְעָמְדוּ דּוֹרוֹ שֶׁל אֱנוֹשׁ וְהִכְעִיסוּ לְפָנָיו בְּאָז, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ד, כו) : אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם ה׳, וַעֲשָׂאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָם וּפָרַע מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ה, ח) (עמוס ט, ו) : הַקּוֹרֵא לְמֵי הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל פְּנֵי הָאָרֶץ, וְעַכְשָׁיו יָם הָיָה, וְנַעֲשָׂה לָנוּ יַבָּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, כט) : וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַّבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם, נְקַלְּסֵנוּ בְּאָז, שֶׁהָפַךְ לָנוּ יָם לְיַבָּשָׁה. הֱוֵי: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵין אָז אֶלָּא לְשׁוֹן בִּטָּחוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג, כג) : אָז תֵּלֵךְ לָבֶטַח דַּרְכֶּךָ.

ה דָּבָר אַחֵר, אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שיר השירים ד, ח) : אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה, אָמַר רַבִּי לֵוִי בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם כַּלָּה מְקַשְּׁטִין וּמְבַשְּׂמִין אוֹתָהּ וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין אוֹתָהּ לַחֻפָּה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא עָשָׂה כֵן אֶלָּא אָמַר לִכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל: אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה, מִטִּיט וּלְבֵנִים לְקַחְתִּיךְ וַעֲשִׂיתִיךְ כַּלָּה. לָמָּה שְׁנֵי פְּעָמִים אִתִּי מִלְּבָנוֹן, אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִתִּי גְלִיתֶם מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנִּקְרָא לְבָנוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לז, כד) : אֲנִי עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יַרְכְּתֵי לְבָנוֹן, וּמִנַּיִן שֶׁהָלְכָה שְׁכִינָה עִם יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג, יד) : לְמַעַנְכֶם שִׁלַּחְתִּי בָבֶלָה, וְאוֹמֵר (יחזקאל א, ג) : הָיֹה הָיָה דְבַר ה׳ אֶל יְחֶזְקֵאל בֶּן בּוּזִי הַכֹּהֵן, וְכֵן דָּנִיֵּאל אוֹמֵר (דניאל י, ד) : וַאֲנִי הָיִיתִי עַל יַד הַנָּהָר הַגָּדוֹל הוּא חִדָּקֶל, וְכֵן מֹשֶׁה אוֹמֵר (ויקרא כו, מד) : וְאַף גַּם זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם וגו׳, אֵינִי יָכוֹל לְהַנִּיחָם כִּי אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיהֶם, מִפְּנֵי קְדֻשַּׁת שְׁמִי עָשִׂיתִי, וְעִמִּי אַתֶּם חוֹזְרִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שיר השירים ד, ח) : אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי, מִן הַמַּלְכֻיּוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ לְבָנוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לא, ג) : הִנֵּה אַשּׁוּר אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מיכה ב, יג) : עָלָה הַפֹּרֵץ לִפְנֵיהֶם וַיַּעֲבֹר מַלְכָּם לִפְנֵיהֶם וַה׳ בְּרֹאשָׁם. (שיר השירים ד, ח) : תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה, אָמַר רַבִּי יוּסְטָא הַר הוּא וּשְׁמוֹ אֲמָנָה, עַד אוֹתוֹ הָהָר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִמֶּנּוּ וּלְהַלָּן חוּצָה לָאָרֶץ.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן רַבִּי יוֹסֵי כְּשֶׁיַּגִּיעוּ הַגָּלֻיּוֹת לְשָׁם יִהְיוּ אוֹמְרִים שִׁירָה, לְכָךְ נֶאֱמַר: תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה.

דָּבָר אַחֵר, תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה, עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לוֹמַר שִׁירָה לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צח, א) : שִׁירוּ לַה׳ שִׁיר חָדָשׁ כִּי נִפְלָאוֹת עָשָׂה, וּבְאֵיזֶה זְכוּת אוֹמְרִים יִשְׂרָאֵל שִׁירָה, בִּזְכוּת אַבְרָהָם שֶׁהֶאֱמִין בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו, ו) : וְהֶאֱמִן בַּה׳, הִיא הָאֱמוּנָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹחֲלִין בָּהּ, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (חבקוק ב, ד) : וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה, הֱוֵי: תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה. מֵרֹאשׁ שְׂנִיר, בִּזְכוּת יִצְחָק, (חבקוק ב, ד) : וְחֶרְמוֹן, בִּזְכוּת יַעֲקֹב, (חבקוק ב, ד) : מִמְּעֹנוֹת אֲרָיוֹת, גָּלוּת בָּבֶל וּמָדָי. (חבקוק ב, ד) : מֵהַרְרֵי נְמֵרִים, זוֹ אֱדוֹם.

דָּבָר אַחֵר, תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה, אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה, לֹא זָכוּ יִשְׂרָאֵל לוֹמַר שִׁירָה עַל הַיָּם אֶלָּא בִּזְכוּת אֲמָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד, לא) : וַיַּאֲמֵן הָעָם, וּכְתִיב (שמות יד, לא) : וַיַּאֲמִינוּ בַּה׳, אָמַר רַבִּי יִצְחָק הָיוּ רוֹאִין כָּל אוֹתָן נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָהֶם וְלֹא הָיָה לָהֶם לְהַאֲמִין, אֶלָּא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר אַבָּא, בִּשְׁבִיל הָאֲמָנָה שֶׁהֶאֱמִין אַבְרָהָם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֶאֱמִן בַּה׳, מִמֶּנָּה זָכוּ יִשְׂרָאֵל לוֹמַר שִׁירָה עַל הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, הֱוֵי: תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה.

ו דָּבָר אַחֵר, אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים נט, יז) : וַאֲנִי אָשִׁיר עֻזֶּךָ וַאֲרַנֵּן לַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ, וַאֲנִי אָשִׁיר עֻזֶּךָ, לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה יב, ב) : הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד. וַאֲרַנֵּן לַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ, אוֹתוֹ בֹּקֶר שֶׁל יוֹם הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כא, יב) : אָמַר שֹׁמֵר אָתָא בֹקֶר וְגַם לָיְלָה, (תהלים נט, יז) : כִּי הָיִיתָ מִשְׂגָּב לִי, בֶּאֱדוֹם. (תהלים נז, יז) : וּמָנוֹס בְּיוֹם צַר לִי, בְּגוֹג וּמָגוֹג.

דָּבָר אַחֵר, וַאֲנִי אָשִׁיר עֻזֶּךָ, אֵימָתַי בְּשָׁעָה שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַיָּם וְאוֹמְרִים שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, וּמָה אָמְרוּ, עָזִי וְזִמְרָת יָהּ. וַאֲרַנֵּן לַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ, אוֹתוֹ בֹּקֶר שֶׁהִשְׁקַפְתָּ עַל מַחֲנֵה מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, כד) : וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר.

דָּבָר אַחֵר, אוֹתוֹ הַבֹּקֶר שֶׁהוֹרַדְתָּ לָנוּ אֶת הַמָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טז, יג) : וּבַבֹּקֶר הָיְתָה שִׁכְבַת הַטָּל.

דָּבָר אַחֵר, אוֹתוֹ הַבֹּקֶר שֶׁל מַתַּן תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, טז): וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹת הַבֹּקֶר. כִּי הָיִיתָ מִשְׁגָּב לִי, בְּפַרְעֹה וּבְמִצְרַיִם. וּמָנוֹס בְּיוֹם צַר לִי, בַּעֲמָלֵק.

ז דָּבָר אַחֵר, אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים סח, כו): קִדְּמוּ שָׁרִים אַחַר נֹגְנִים, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בִּקְּשׁוּ הַמַּלְאָכִים לוֹמַר שִׁירָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּם, וְלֹא הִנִּיחָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לָהֶם לְגִיוֹנוֹתַי נְתוּנִין בְּצָרָה וְאַתֶּם אוֹמְרִים לְפָנַי שִׁירָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שמות יד, כ): וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלָּיְלָה, כְּמָה דְתֵימָא (ישעיה ו, ג): וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר, וְכֵיוָן שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַיָּם בָּאוּ הַמַּלְאָכִים לְהַקְדִּים שִׁירָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְקַדְּמוּ בָנַי תְּחִלָּה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, אָז שָׁר לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אָז יָשִׁיר, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה. וְכֵן דָּוִד הוּא אוֹמֵר: קִדְּמוּ שָׁרִים, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁעָמְדוּ עַל הַיָּם, דִּכְתִיב: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה. אַחַר נֹגְנִים, אֵלּוּ הַמַּלְאָכִים, וְלָמָּה כָּךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמַּלְאָכִים, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי מַשְׁפִּיל אֶתְכֶם אֲנִי אוֹמֵר שֶׁיְּקַדְּמוּ תְּחִלָּה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבָּשָׂר וָדָם יֹאמְרוּ תְּחִלָּה, עַד שֶׁלֹּא יָמוּת אֶחָד מֵהֶם, אֲבָל אַתֶּם כָּל זְמַן שֶׁאַתֶּם מְבַקְּשִׁים אַתֶּם חַיִּים וְקַיָּמִים. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנִּשְׁבָּה בְּנוֹ וְהָלַךְ וְהִצִּילוֹ, וְהָלְכוּ בְּנֵי הַפְּלָטִין מְבַקְּשִׁין לְקַלֵּס לַמֶּלֶךְ, וּבְנוֹ מְבַקֵּשׁ לְקַלְּסוֹ. אָמְרוּ לוֹ אֲדוֹנֵנוּ מִי יְקַלֶּסְךָ תְּחִלָּה, אָמַר לָהֶם בְּנִי, מִכָּאן וָאֵילָךְ מִי שֶׁרוֹצֶה לְקַלְּסֵנִי יְקַלְּסֵנִי. כָּךְ כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְקָרַע לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַיָּם וְהָיוּ הַמַּלְאָכִים מְבַקְּשִׁים לוֹמַר שִׁירָה, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ אַתֶּם, הֲוֵי: קִדְּמוּ שָׁרִים, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל. אַחַר נֹגְנִים, אֵלּוּ הַמַּלְאָכִים. (תהלים סח, כו): בְּתוֹךְ עֲלָמוֹת תּוֹפֵפוֹת, אֵלּוּ הַנָּשִׁים, שֶׁהֵן קִלְּסוּ בָּאֶמְצַע, כְּדִכְתִיב: וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה.

ח רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מִי אָמַר קִלּוּס לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַתִּינוֹקוֹת, אוֹתָן שֶׁהָיָה פַּרְעֹה מְבַקֵּשׁ לְהַשְׁלִיךְ לַיְאוֹר שֶׁהֵם מַכִּירִין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כֵּיצַד, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם וְהָיְתָה אִשָּׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל מְבַקֶּשֶׁת לֵילֵד, וְהָיְתָה יוֹצֵאת לַשָּׂדֶה וְיוֹלֶדֶת שָׁם, וְכֵיוָן שֶׁהָיְתָה יוֹלֶדֶת, עוֹזֶבֶת הַנַּעַר וּמוֹסֶרֶת אוֹתוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאוֹמֶרֶת רִבּוֹן הָעוֹלָם, אֲנִי עָשִׂיתִי אֶת שֶׁלִּי וְאַתָּה עֲשֵׂה אֶת שֶׁלְּךָ.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִיָּד הָיָה יוֹרֵד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ כִּבְיָכוֹל וְחוֹתֵךְ טִבּוּרָן וּמַרְחִיצָן וְסָכָן, וְכֵן יְחֶזְקֵאל אָמַר (יחזקאל טז, ה): וַתֻּשְׁלְכִי אֶל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּגֹעַל נַפְשֵׁךְ, וּכְתִיב (יחזקאל טז, ד): וּמוֹלְדוֹתַיִךְ בְּיוֹם הוּלֶּדֶת אוֹתָךְ לֹא כָרַת שָׁרֵךְ, וּכְתִיב (יחזקאל טז, ט): וָאֲרַחֲצֵךְ בַּמַּיִם. וְהָיָה נוֹתֵן שְׁנֵי טְנָרִין בְּיָדוֹ אֶחָד מְנִיקוֹ שֶׁמֶן וְאֶחָד מְנִיקוֹ דְּבַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב, יג): וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע, וְהָיוּ גְדֵלִים בַּשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, ז): רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ, וְכֵיוָן שֶׁהָיוּ גְדֵלִין הָיוּ נִכְנָסִין לְבָתֵּיהֶן וְהָיוּ שׁוֹאֲלִין לָהֶם מִי הָיָה זָקוּק לָכֶם, וְהָיוּ אוֹמְרִים לָהֶם בָּחוּר אֶחָד נָאֶה וּמְשֻׁבָּח הָיָה יוֹרֵד וְעוֹשֶׂה לָנוּ כָּל צְרָכֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ה, י): דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרְבָבָה. וְכֵיוָן שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לַיָּם הָיוּ אוֹתָן הַתִּינוֹקוֹת שָׁם וְהֵם רָאוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּיָּם הִתְחִילוּ אוֹמְרִים לַאֲבוֹתֵיהֶם זֶהוּ אוֹתוֹ שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה לָנוּ כָּל אוֹתָן הַדְּבָרִים כְּשֶׁהָיִינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ.

ט דָּבָר אַחֵר, אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים ט, יז): נוֹדַע ה׳ מִשְׁפָּט עָשָׂה, מְדַבֵּר בְּמִצְרַיִם שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּהֶם מִשְׁפָּטִים בְּמִצְרַיִם וְעַל הַיָּם. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר עֶשֶׂר מַכּוֹת לָקוּ הַמִּצְרִים בְּאֶצְבַּע אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ח, טו): וַיֹּאמְרוּ

הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא, וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, לא) : וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה, וְהַיָּד חָמֵשׁ אֶצְבָּעוֹת, וְחָמֵשׁ פְּעָמִים עֶשֶׂר הֲרֵי חֲמִשִּׁים. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאִיּוֹב שֶׁבָּאוּ עָלָיו חֲמִשִּׁים מַכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יט, כא) : חָנֵּנִי חָנֵּנִי אַתֶּם רֵעָי כִּי יַד אֱלוֹהַּ נָגְעָה בִּי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אַרְבָּעִים מַכּוֹת לָקוּ הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם וּמָאתַיִם עַל הַיָּם, שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהָיְתָה בָּאָה עֲלֵיהֶן הָיוּ בָּאוֹת אַרְבַּע, כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, מז) : יַהֲרֹג בַּבָּרָד גַּפְנָם, וּכְתִיב (תהלים עח, מט) : חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים. עֶבְרָה אַחַת, זַעַם שְׁתַּיִם, צָרָה שָׁלֹשׁ, מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים אַרְבַּע, הֱוֵי בְּאֶצְבַּע לָקוּ אַרְבָּעִים מַכּוֹת וּבַיָּד מָאתַיִם, הֱוֵי : מִשְׁפָּט עָשָׂה. וּמַהוּ נוֹדַע ה׳, כְּדִכְתִיב (שמות יד, יח) : וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה׳, בְּשָׁעָה שֶׁאֶעֱשֶׂה הַדִּין לְפַרְעֹה, שֶׁכֵּן כְּתִיב אַחֲרָיו (שמות יד, יח) : בְּהִכָּבְדִי בְּפַרְעֹה, וּכְתִיב (תהלים ט, יז) : בְּפֹעַל כַּפָּיו נוֹקֵשׁ רָשָׁע, זֶה פַּרְעֹה, מַה אָמַר (שמות א, כב) : כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד וגו׳, וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה לוֹ כְּשֵׁם שֶׁעָשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלו, טו) : וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְּיַם סוּף, מַהוּ (תהלים ט, יז) : הִגָּיוֹן סֶלָה, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל מָה עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת, אֶלָּא לוֹמַר שִׁירִים וּזְמָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר : אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, אָז יָשִׁירוּ מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ אוֹמֵר, אֶלָּא אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מִכָּאן שֶׁנֶּאֱמְרָה הַפָּרָשָׁה עַל פִּי מֹשֶׁה, וְאַחַר כָּךְ אֲמָרוּהָ אֲבוֹתֵינוּ עַל הַיָּם.

י דָּבָר אַחֵר, אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שיר השירים א, ה) : שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה, כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אוֹמֶרֶת שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמַעֲשַׂי וְנָאוָה אֲנִי בְּמַעֲשֵׂה אֲבוֹתַי, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ אַל תְּהִי קוֹרֵא (שיר השירים א, ה) : בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם, אֶלָּא בּוֹנוֹת יְרוּשָׁלִָם, זוֹ סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין וּמַבְנִין אוֹתָהּ.

דָּבָר אַחֵר, בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן עֲתִידָה יְרוּשָׁלַיִם לְהֵעָשׂוֹת מֶטְרוֹפּוֹלִין לְכָל הָאֲרָצוֹת, כְּדִכְתִיב (יהושע טו, מז) : אַשְׁדּוֹד [ו] בְּנוֹתֶיהָ. מַהוּ (שיר השירים א, ה) : כְּאָהֳלֵי קֵדָר, מָה אֹהָלִים שֶׁל יִשְׁמְעֵאלִים כְּעוּרִים מִבַּחוּץ וְנָאִים מִבִּפְנִים, כָּךְ הֵם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן נִרְאִים כְּעוּרִים בָּעוֹלָם הַזֶּה הֵם מְלֵאִים מִבִּפְנִים, מִקְרָא מִשְׁנָה תַּלְמוּד הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת. אִי מָה אָהֳלֵיהֶם שֶׁל יִשְׁמְעֵאלִים מִטַּלְטְלִין מִמָּקוֹם לְמָקוֹם יָכוֹל אַף יִשְׂרָאֵל יִטַּלְטְלוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר (שיר השירים א, ה) : כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה, כַּיְרִיעָה שֶׁל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁמִּשָּׁעָה שֶׁמִּתָּחָן כְּאֹהֶל לֹא זָזוּ מִמְּקוֹמָן. אִי מָה אָהֳלֵיהֶם שֶׁל יִשְׁמְעֵאלִים אֵין לָהֶם תִּכְבֹּסֶת, יָכוֹל אַף יִשְׂרָאֵל כֵּן, תַּלְמוּד לוֹמַר : כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה, מָה הַשַּׁלְמָה הַזֹּאת מִתְלַכְלֶכֶת וְחוֹזֶרֶת וּמִתְלַבֶּנֶת, כָּךְ יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן חוֹטְאִים הֵן שָׁבִים בִּתְשׁוּבָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

דָּבָר אַחֵר, שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה, בַּמֶּה שֶׁאֲנִי שְׁחוֹרָה בּוֹ אֲנִי נָאוָה. חָטְאוּ בְּחוֹרֵב, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט, ח) : וּבְחֹרֵב הִקְצַפְתֶּם אֶת ה׳, וּבְחֹרֵב אָמְרוּ (שמות כד, ז) : כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע. בַּיָּם הִמְרוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, ז) : וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף, וּבַיָּם אָמְרוּ שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר : אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת.

יא כָּל הַשִּׁירוֹת שֶׁנֶּאֱמְרוּ בָּעוֹלָם לְשׁוֹן נְקֵבוֹת, לוֹמַר מָה הַנְּקֵבָה הַזֹּאת מִתְעַבֶּרֶת וְיוֹלֶדֶת וְחוֹזֶרֶת וְיוֹלֶדֶת, כָּךְ הֵן הַצָּרוֹת בָּאוֹת עֲלֵיהֶן, וְהָיוּ אוֹמְרִים שִׁירוֹת בְּלְשׁוֹן נְקֵבוֹת, לְכָךְ עָמְדוּ בָּבֶל וּמָדַי וְיָוָן וֶאֱדוֹם, וְשִׁעְבְּדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא, אֵין עוֹד צָרוֹת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סה, טז) : כִּי נִשְׁכְּחוּ הַצָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת, וּכְתִיב (ישעיה לה, י) : שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וגו׳, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אוֹמְרִים שִׁיר לְשׁוֹן זָכָר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צח, א) : שִׁירוּ לַה׳ שִׁיר חָדָשׁ.

יב דָּבָר אַחֵר, אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים מ, ג): וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שָׁאוֹן, מִמִּצְרַיִם. (תהלים מ, ג): מִטִּיט הַיָּוֵן, מִטִּיט וּלְבֵנִים. (תהלים מ, ג): וַיָּקֶם עַל סֶלַע רַגְלַי, זֶה הַיָּם. (תהלים מ, ג): כּוֹנֵן אֲשֻׁרָי, שֶׁעָבְרוּ בַּיַּבָּשָׁה, מִיָּד (תהלים מ, ד): וַיִּתֵּן בְּפִי שִׁיר חָדָשׁ, מָשָׁל לְאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה נִדָּה, הִשְׁלִימָה יְמֵי נִדָּתָהּ וְטָהֲרָה, בָּאתָה אֵצֶל אִישָׁהּ אָמַר לָהּ מִי מֵעִיד עָלַיִךְ שֶׁטָּהַרְתִּי, אָמְרָה לוֹ הֲרֵי שִׁפְחָתִי מְעִידָה שֶׁטָּהַרְתִּי לְפָנֶיהָ וְטָבַלְתִּי, לְכָךְ נֶאֱמַר: אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת, נָאִים אָנוּ לוֹמַר שִׁירָה לְפָנֶיךָ, שֶׁאֵין בָּנוּ טֻמְאָה, וַהֲרֵי הַמִּילָה מְעִידָה עָלֵינוּ שֶׁאָנוּ טְהוֹרִים, לְכָךְ נֶאֱמַר: אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת, וְאֵין זֹאת אֶלָּא מִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יז, י): זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ. וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר, נִהְיֶה אוֹמְרִים לְבָנֵינוּ, וּבָנֵינוּ לִבְנֵיהֶן, שֶׁיִּהְיוּ אוֹמְרִים לְפָנֶיךָ כַּשִּׁירָה הַזֹּאת בְּעֵת שֶׁתַּעֲשֶׂה לָהֶם נִסִּים.

יג אָשִׁירָה לַה׳ כִּי גָאֹה גָּאָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב מ, י): עֲדֵה נָא גָאוֹן וָגֹבַהּ, הַכֹּל מִתְגָּאִין זֶה עַל זֶה, חֹשֶׁךְ מִתְגָּאֶה עַל הַתְּהוֹם שֶׁהוּא לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ, וְהָרוּחַ מִתְגָּאָה עַל הַמַּיִם שֶׁהוּא לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ, וְהָאֵשׁ מִתְגָּאֶה עַל הָרוּחַ שֶׁהוּא לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ, וְהַשָּׁמַיִם מִתְגָּאִים עַל הָאֵשׁ שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְגָּאֶה עַל הַכֹּל, הֱוֵי: כִּי גָאֹה גָּאָה.

אָמַר רַבִּי אָבִין, אַרְבָּעָה מִינֵי גֵּאִים נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם: גֵּאֶה שֶׁבַּבְּרִיּוֹת, אָדָם. גֵּאֶה שֶׁבָּעוֹפוֹת, נֶשֶׁר. גֵּאֶה שֶׁבַּבְּהֵמוֹת, שׁוֹר. גֵּאֶה שֶׁבַּחַיּוֹת, אַרְיֵה. וְכֻלָּן נָטְלוּ מַלְכוּת, וְנִתְּנָה לָהֶם גְּדֻלָּה, וְהֵם קְבוּעִים תַּחַת הַמֶּרְכָּבָה שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל א, י): וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם, וּפְנֵי אַרְיֵה וּפְנֵי שׁוֹר וּפְנֵי נָשֶׁר, וְכָל כָּךְ לָמָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְגָּאוּ בָּעוֹלָם, וְיֵדְעוּ שֶׁיֵּשׁ מַלְכוּת שָׁמַיִם עֲלֵיהֶם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (קהלת ה, ז): כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם, הֱוֵי: כִּי גָאֹה גָּאָה.

יד דָּבָר אַחֵר, כִּי גָאֹה גָּאָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שיר השירים א, ט): לְסֵסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה, דָּרַשׁ רַבִּי פָּפּוֹס לְסֵסָתִי כְּתִיב [כמו שכתוב בשיר השירים רבה]: עַד יֵשׁ לְךָ רוּחַ יֵשׁ לְךָ כְּנָפַיִם, מִיָּד הֶסִיטָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהֵבִיאָן מִבֵּין גַּלְגַּלֵּי הַמֶּרְכָּבָה וְהֶסִיטָן עַל הַיָּם. מַהוּ (שיר השירים א, ט): דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי, שֶׁנִּדְמוּ גַּלֵּי הַיָּם לְסוּסִיּוֹת נְקֵבוֹת וּמִצְרַיִם הָרְשָׁעִים לְסוּסִים זְכָרִים מְזֻהָמִים, וְהָיוּ רָצִים אַחֲרֵיהֶם עַד שֶׁנִּשְׁתַּקְּעוּ בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם. וְהָיָה הַמִּצְרִי אוֹמֵר לְסוּסוֹ אֶתְמוֹל הָיִיתִי מוֹשְׁכֶךָ לְהַשְׁקוֹתְךָ מַיִם וְלֹא הָיִיתָ בָּא אַחֲרַי, עַכְשָׁו אַתָּה בָּא לְשָׁקְעֵנִי בַּיָּם, וְהָיָה הַסּוּס אוֹמֵר לוֹ: רָמָה בַיָּם, רְאֵה מַה בַּיָּם, רוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם אֲנִי רוֹאֶה בַּיָּם:

טו דָּבָר אַחֵר, סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם. סוּסֵיהֶם וְרוֹכְבֵיהֶם לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא סוּס וְרֹכְבוֹ, מְלַמֵּד שֶׁנָּטַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שַׂר שֶׁלָּהֶם תְּחִלָּה וְהִשְׁלִיכוֹ לְתוֹךְ הַיָּם. עָזִי וְזִמְרָת יָהּ, עָזִי הוּא וַעֲטָרָה לְרֹאשִׁי וְהוּא כֹּחִי. וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה, יְהִי לִי אֵין כָּתוּב כָּאן אֶלָּא וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה, הָיָה לִי וְיִהְיֶה לִי. זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלִים יוֹרְדֵי הַיָּם, מֹשֶׁה כַּמָּה נִתְחַבֵּט וְנִתְחַנֵּן לִפְנֵי הַמָּקוֹם עַד שֶׁרָאָה אֶת הַדְּמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג, יח): הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות לג, כ): לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת פָּנָי, וּבַסּוֹף הֶרְאָה לוֹ בְּסִימָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג, כב): וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי. הַחַיּוֹת הַנּוֹשְׂאוֹת אֶת הַכִּסֵּא אֵינָן מַכִּירוֹת אֶת הַדְּמוּת, וּבְשָׁעָה שֶׁמַּגִּיעַ זְמַנָּן לוֹמַר שִׁירָה הֵן אוֹמְרִים בְּאֵיזֶה מָקוֹם הוּא אֵין אָנוּ יוֹדְעוֹת אִם כָּאן הוּא אִם בְּמָקוֹם אַחֵר הוּא, אֶלָּא בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא (יחזקאל ג, יב): בָּרוּךְ כְּבוֹד ה׳ מִמְּקוֹמוֹ, וְעוֹלֵי הַיָּם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַרְאֶה בְּאֶצְבָּעוֹ וְאוֹמֵר: זֶה

אֵלִי וְאַנְוֵהוּ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה אֲמַרְתֶּם לְפָנַי פַּעַם אַחַת זֶה אֵלִי, אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא אַתֶּם אוֹמְרִים אוֹתוֹ דָּבָר שְׁתֵּי פְּעָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כה, ט) : וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה וגו׳.

פרשה כד

א וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דברים לב, ו) : הֲלֹה׳ תִּגְמְלוּ זֹאת, רַבִּי שֵׁשָׁא בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי אַבָּא הָיָה כּוֹתֵב ה״א לְמַטָּן וְלמ״ד לְמַעְלָן, כְּלוֹמַר הוֹי הֲלֹה׳ תִּגְמְלוּ זֹאת, אַחַר כָּל הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה לָכֶם, שֶׁקָּרַע לָכֶם אֶת הַיָּם לִשְׁנֵים עָשָׂר קְרָעִים, וְשִׁסַּע אֶת הַמִּצְרִיִּים בַּיָּם, וְהָיְתָה יָדוֹ אַחַת מְשַׁסַּעְתָּן וְיָדוֹ אַחַת מַצֶּלֶת אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו, ו) : יְמִינְךָ ה׳ נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ ה׳ וגו׳, הֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן הַיָּם וְנָתַן לָכֶם כַּסְפָּם וּזְהָבָם וְכָל מַה שֶׁהָיָה עַל סוּסֵיהֶם שֶׁהָיוּ מְקֻשָּׁטִים בְּכֶסֶף וּבְזָהָב, וְזָן אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְלֹא הִנִּיחַ אֶתְכֶם אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת, כַּמָּה שׂוֹנְאִים בָּאִים עֲלֵיכֶם וְלֹא הִנִּיחַ אֶתְכֶם לִבְרֹחַ אֶלָּא הָיָה מַפִּילָן לִפְנֵיכֶם וּמְשַׁמֶּרְכֶם, וְלֹא מִשּׂוֹנְאֵיכֶם בִּלְבָד אֶלָּא אַף מִן הַנְּחָשִׁים וּמִן הָעַקְרַבִּים, וְהָיָה מֵאִיר לִפְנֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג, כא) : וַה׳ הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם, שְׁכַחְתֶּם כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ שֶׁעָשָׂה עִמָּכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהָיָה צַלְמוֹ שֶׁל מִיכָה עוֹבֵר עִמָּכֶם בַּיָּם, וְהִנַּחְתֶּם דִּבְרֵי תוֹרָה וְהִתְקַעְתֶּם בִּדְבָרִים אֲחֵרִים. הֲלֹה׳ תִּגְמְלוּ זֹאת, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי אִלְעָאי לֹא דַיָּם שֶׁעָבַר עִמָּהֶם צַלְמוֹ שֶׁל מִיכָה, אֶלָּא שֶׁהָיוּ מַקִּישִׁין כְּלַפֵּי מַעְלָה דְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ז, כג) : אֲשֶׁר פָּדִיתָ לְךָ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וֵאלֹהָיו, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קו, ז) : וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף, מַהוּ שְׁתֵּי פְּעָמִים, אֶלָּא עַל הַיָּם הִמְרוּ שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹצִים לֵירֵד, אִלּוּלֵי שֵׁבֶט יְהוּדָה שֶׁקָּפַץ תְּחִלָּה וְקִדֵּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיד, א ב) : בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם, הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ. וּבְיַם סוּף מִנַּיִן שֶׁהִמְרוּ, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁיָּרְדוּ לְתוֹךְ הַיָּם הָיָה מָלֵא טִיט שֶׁהָיָה עַד עַכְשָׁו לַח מִן הַמַּיִם וְהָיָה בּוֹ כְּמִין טִיט, שֶׁנֶּאֱמַר (חבקוק ג, טו) : דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר מַיִם רַבִּים, וְהָיָה אוֹמֵר רְאוּבֵן לְשִׁמְעוֹן, בְּמִצְרַיִם בְּטִיט, וּבַיָּם טִיט. בְּמִצְרַיִם בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים, וּבַיָּם חֹמֶר מַיִם רַבִּים, הֱוֵי : וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף. וְאַחַר כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ אַתֶּם גּוֹמְלִים לִי בִּישָׁא. הֲלֹה׳ תִּגְמְלוּ זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם, עַל דּוֹרוֹ שֶׁל יִרְמְיָה אָמַר הַפָּסוּק הַזֶּה, עַם נָבָל שֶׁעָשׂוּ נְבֵלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עט, ב) : נָתְנוּ אֶת נִבְלַת עֲבָדֶיךָ מַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם, לָמָּה שֶׁלֹּא הָיוּ חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב, ו) : עַם נָבָל וְלֹא חָכָם.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא אִם יִהְיֶה הַגִּבּוֹר שֶׁבַּגִּבּוֹרִים לְמַטָּה וְהַחַלָּשׁ שֶׁבַּחֲלָשִׁין לְמַעְלָה, נוֹצֵחַ הוּא, וּבְיוֹתֵר אִם יִהְיֶה הַגִּבּוֹר לְמַעְלָן וְהַחַלָּשׁ לְמַטָּה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גִּבּוֹר שֶׁבַּגִּבּוֹרִים לְמַעְלָה וְאַתָּה בָּשָׂר וָדָם לְמַטָּה אֵין אַתָּה צָרִיךְ לְהִתְבּוֹנֵן, עַם נָבָל וְלֹא חָכָם. הֲלוֹא הוּא אָבִיךָ קָנֶךָ, אִם זָכִיתָ אָבִיךָ, כְּשֵׁם שֶׁבְּנוֹ מִתְחַטֵּא עִם אָבִיו וְהוּא עוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ, כֵּן אַתֶּם מִתְחַטְּאִין לְפָנָיו וְהוּא עוֹשֶׂה רְצוֹנְכֶם.

דָּבָר אַחֵר, אִם אָבִיךָ לָמָּה קָנֶךָ, אִם קָנֶךָ לָמָּה אָבִיךָ, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם הוּא מְרַחֵם עֲלֵיהֶם כְּאָב עַל בָּנִים, וּבִזְמַן שֶׁאֵין עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ הוּא

רוֹדֶה אוֹתָן כְּעֶבֶד, מָה הָעֶבֶד בְּטוֹבָתוֹ וְשֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ מְשַׁמֵּשׁ לַאדוֹנָיו בְּעַל כָּרְחוֹ, כָּךְ אַתֶּם תַּעֲשׂוּ רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם בְּטוֹבָה וְשֶׁלֹּא בְּטוֹבָה, עַל כָּרְחֲכֶם. רַבִּי תַּחְלִיפָא דְּקֵיסָרִין בְּשֵׁם רַבִּי פִּילָא אוֹמֵר בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה נִסִּים עוֹשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם הָאָדָם וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ, שֶׁאִלּוּלֵי הָיָה אוֹכֵל פַּת כְּשֶׁהִיא חַיָּה הָיְתָה יוֹרֶדֶת בְּתוֹךְ מֵעָיו וּמְשָׁרֶטֶת אוֹתוֹ, אֶלָּא בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעְיָן בְּתוֹךְ גַּרְגַּרְתּוֹ שֶׁהוּא מוֹרִיד אֶת הַפַּת בְּשָׁלוֹם. (דברים לב, ו) : הוּא עָשְׂךָ וַיְכוֹנְנֶךָ, עֲשָׂאֲךָ מַה שֶּׁאַתָּה צָרִיךְ, וְאַחַר כָּל אֵלּוּ הַלְּהִ׳ תִּגְמְלוּ זֹאת, הוֹלֵךְ אַתָּה וּמְדַבֵּר דְּבָרִים יְתֵרִים.

דָּבָר אַחֵר, הַלְּהִ׳ תִּגְמְלוּ זֹאת, אָמַר לָהֶם אַחַר שֶׁעָשָׂה לָכֶם כָּל הַנִּסִּים אַתֶּם מְסָרְבִין בּוֹ, דִּכְתִיב (תהלים קו, ז) : וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף, עַל יָם, עַל שְׂפַת הַיָּם. בְּיַם סוּף, כְּמַשְׁמָעוֹ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְמַלֵּא עֲלֵיהֶם חֵמָה שַׂר שֶׁל יָם וּבִקֵּשׁ לְשָׁטְפָן עַד שֶׁגָּעַר בּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיִבְּשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (נחום א, ד) : גּוֹעֵר בַּיָּם וַיַּבְּשֵׁהוּ, וְאוֹמֵר (תהלים קו, ט) : וַיִּגְעַר בְּיַם סוּף וַיֶּחֱרָב, כֵּיוָן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה כָּךְ הִסִּיעָן מֵחֶטְאוֹ שֶׁל יָם. לְכָךְ נֶאֱמַר : וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל.

ב רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, כְּלוּם הוֹצִיאָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמִּצְרַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, אֶחָת, לָתֵת לָנוּ בִּזַּת מִצְרָיִם : שֵׁנִית, לְהַרְכִּיבֵנוּ עַל עַנְנֵי כָבוֹד : שְׁלִישִׁית, לִקְרֹעַ לָנוּ אֶת הַיָּם : רְבִיעִית, לְהַפְרַע לָנוּ מִן הַמִּצְרִיִּים : חֲמִישִׁית, לוֹמַר לְפָנָיו שִׁירָה. עַכְשָׁו כְּבָר נָתַן לָנוּ בִּזַּת מִצְרַיִם, וְהִרְכִּיבָנוּ עַל עַנְנֵי כָבוֹד, וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וּפָרַע לָנוּ מִן הַמִּצְרִיִּים, וְאָמַרְנוּ שִׁירָה לְפָנָיו, נַחְזֹר לְמִצְרָיִם. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה כָּךְ אָמַר לִי הַמָּקוֹם (שמות יד, יג) : כִּי כַּאֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם וגו׳, אָמְרוּ לוֹ כְּבָר מֵתוּ כֻּלָּן נַחְזֹר לְמִצְרַיִם. אָמַר לָהֶם בּוֹאוּ וּפִרְעוּ אֶת הַשְּׁטָר שֶׁכָּךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות ג, יב) : בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר עַל פִּי הַגְּבוּרָה לֹא נָסְעוּ אֶלָּא שֶׁהִסִּיעָן מֹשֶׁה בְּמַקֵּל, לְפִי שֶׁרָאוּ פִּגְרֵי מִצְרַיִם שֶׁהָיוּ מַעֲבִידִים בָּהֶם בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים מֻשְׁטָפִים עַל פְּנֵי הַמַּיִם, אָמְרוּ לֹא נִשְׁתַּיֵּר אָדָם בְּמִצְרַיִם (במדבר יד, ד) : נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה, נַעֲשֶׂה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְתֵלֵךְ בְּרֹאשֵׁנוּ וְנַחְזֹר לְמִצְרָיִם. יָכוֹל שֶׁאָמְרוּ וְלֹא עָשׂוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר (נחמיה ט, יז) : וַיְמָאֲנוּ לִשְׁמֹעַ וְלֹא זָכְרוּ נִפְלְאֹתֶיךָ. רַבִּי יְהוּדָה בַּר אִלְעָאי אוֹמֵר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הָיְתָה בְּיָדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְהִסִּיעָהּ מֹשֶׁה מִיִּשְׂרָאֵל, לְכָךְ נֶאֱמַר : וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל.

ג דָּבָר אַחֵר, וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים עח, נב) : וַיַּסַּע כַּצֹּאן עַמּוֹ, כְּאֵיזֶה צֹאן כְּצֹאנוֹ שֶׁל יִתְרוֹ, מַה צֹּאנוֹ שֶׁל יִתְרוֹ יָצָא מִן הַיִּשּׁוּב לַמִּדְבָּר, כָּךְ יִשְׂרָאֵל יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם לַמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, נב) : וַיְנַהֲגֵם כָּעֵדֶר בַּמִּדְבָּר.

דָּבָר אַחֵר, מָה הַצֹּאן אֵין נִכְנֶסֶת לְצֵל קוֹרָה כָּךְ הִנְהִיג הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַרְבָּעִים שָׁנָה יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר.

דָּבָר אַחֵר, מָה הַצֹּאן אֵין מְתַקְּנִין לָהּ אַפּוֹטִיקוֹן אֶלָּא רוֹעָה בְּכָל יוֹם, כָּךְ יִשְׂרָאֵל לֹא הִתְקִין לָהֶם אַפּוֹטִיקוֹן אֶלָּא בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טז, ד) : וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ.

דָּבָר אַחֵר, מָה הַצֹּאן, אַפִּלּוּ מְחַבֶּלֶת אֶת הָאִילָנוֹת אֵין בְּעָלֶיהָ מַעֲלִין עָלֶיהָ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל אַף עַל פִּי שֶׁהֵן חוֹטְאִין, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹהֵג בָּהֶן כַּצֹּאן. אִי מָה הַצֹּאן אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת מַתַּן שָׂכָר יָכוֹל אַף יִשְׂרָאֵל כֵּן, שֶׁקְּרָאָם צֹאן, אֵין לָהֶם מַתַּן שָׂכָר. תַּלְמוּד לוֹמַר (יחזקאל לד, לא) : וְאַתֵּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם, צֹאן לָעֲנָשִׁים וְאָדָם לְמַתַּן שָׂכָר. אִי מָה הַצֹּאן מְתֻקָּן לִטְבִיחָה אַף יִשְׂרָאֵל כָּךְ, תַּלְמוּד לוֹמַר (יחזקאל לו,

לח) : כְּצֹאן קֳדָשִׁים, מַה קָּדָשִׁים כָּל מִי שֶׁנּוֹגֵעַ בָּהֶן מִתְחַיֵּב, כָּךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ב, ג) : קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה׳ רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה כָּל אֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ. מָה הַצֹּאן כָּל מָקוֹם שֶׁהָרוֹעֶה מַנְהִיגָהּ שָׁם נִמְשָׁכֶת, כָּךְ יִשְׂרָאֵל כָּל מָקוֹם שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מַסִּיעָן הֵן נִמְשָׁכִין אַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים א, ד) : מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָרוּצָה, לְכָךְ נֶאֱמַר : וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, הִסִּיעָן מֵחֶטְאוֹ שֶׁל יַם סוּף, שֶׁכֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ שִׁירָה מָחֲלָה לָהֶם הַשִּׁירָה עַל שֶׁחָטְאוּ בַּיָּם.

ד אֶל מִדְבַּר שׁוּר, אֵין אָנוּ מוֹצְאִין שֶׁיֵּשׁ מִדְבָּר שֶׁשְּׁמוֹ שׁוּר, וּמַהוּ מִדְבַּר שׁוּר, אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בִּזְכוּת אַבְרָהָם שֶׁדִּבַּרְתִּי עִמּוֹ וְאָמַרְתִּי לוֹ (בראשית טו, יד) : וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ וגו׳, שֶׁכָּתוּב בּוֹ (בראשית כ, א) : וַיֵּשֶׁב בֵּין קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר. רַבִּי אָבִין אוֹמֵר, מַהוּ מִדְבַּר שׁוּר, שֶׁנִּתְאַוּוּ יִשְׂרָאֵל לֵעָשׂוֹת בּוֹ שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת דְּגָלִים דְּגָלִים.

דָּבָר אַחֵר, מִדְבַּר שׁוּר, מִדְבַּר כּוּב, אָמְרוּ עָלָיו עַל מִדְבַּר כּוּב שֶׁהוּא שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת פַּרְסָה וּמָלֵא נְחָשִׁים שְׂרָפִים וְעַקְרַבִּים. רַבִּי אַבָּא הֵסִיחַ לִפְנֵי רַבֵּנוּ פַּעַם אַחַת עָבַר אָדָם בְּתוֹךְ מִדְבַּר כּוּב זֶה וְרָאָה נָחָשׁ אֶחָד יָשֵׁן וְהָיָה בּוֹ כְּקוֹרַת בֵּית הַבַּד, וְרָאָה אֶת הַנָּחָשׁ וְהוּא לֹא רָאָהוּ מֵרֹב שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ חֲרָדָה נִתְבַּהֵל וְנָשַׁר שְׂעָרוֹ, וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ מְרוּטֶה. הוּא שֶׁמֹּשֶׁה אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל (דברים ח, טו) : הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְמִי הוּא אוֹמֵר גָּדוֹל, אִם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹ לַמִּדְבָּר, אֶלָּא אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה גָּדוֹל וְנוֹרָא הוּא אֱלֹהִים, שֶׁהֱיִיתֶם מַכְעִיסִים אוֹתוֹ וּמְהַלְּכִין בְּאוֹתוֹ מִדְבָּר שֶׁהוּא מָלֵא נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים וּשְׂרָפִים וּרְעָבוֹן, וְהוֹלִיךְ אֶתְכֶם בְּתוֹכוֹ בְּשָׁלוֹם, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהָיוּ הַנְּחָשִׁים וְהַשְּׂרָפִים רוֹבְצִים בִּפְנֵיהֶם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּהֲלוּ יִשְׂרָאֵל מֵהֶן.

דָּבָר אַחֵר, מַהוּ מִדְבַּר שׁוּר, אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הָיָה הָעוֹלָם מִדְבָּר, כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ נַעֲשָׂה הָעוֹלָם שׁוּר.

דָּבָר אַחֵר, עַד שֶׁלֹּא קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה הָיָה הָעוֹלָם עָשׂוּי מִדְבָּר, כֵּיוָן שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה נַעֲשָׂה הָעוֹלָם שׁוּר. אֵלּוּ דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי סִימוֹן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֶעָתִיד לָבוֹא כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה לְצִיּוֹן שֶׁהִיא מִדְבָּר, כִּדְכְתִיב (ישעיה סד, ט) : צִיּוֹן מִדְבָּר הָיָתָה, וְלֶעָתִיד לָבוֹא אֲנִי אֶהְיֶה לָהּ שׁוּר, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ב, ט) : וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהּ נְאֻם ה׳ חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ.

פרשה כה

א וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קלה, ו) : כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה׳ עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, כָּל מַה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ לַעֲשׂוֹת עוֹשֶׂה, שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ.

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ בָּשָׂר וָדָם עוֹשֶׂה לוֹ טְרַקְאִירִין וְנוֹתֵן כָּל מִינֵי מַשְׁקִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁמָּא יָכוֹל לְהוֹצִיא אֶת כֻּלָּן מִמָּקוֹם אֶחָד. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן כְּשֶׁהִמְטִיר אֵשׁ וְגָפְרִית עַל הַסְּדוֹמִיִּים הָיָה מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יט, כד): וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם מִן הַשָּׁמָיִם. וְהַטַּל מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ה, ו): כְּטַל מֵאֵת ה'. וְהַמָּן מִן הַשָּׁמַיִם, מָשָׁל לְמוּלְיָר שֶׁל זָהָב בְּקֵשׁ צִנִּים הוֹצִיא מִמֶּנּוּ, בְּקֵשׁ גֶּחָלִים הוֹצִיא מִמֶּנּוּ, כָּךְ כְּשֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַמַּכּוֹת עַל הַמִּצְרִיִּים לֹא הֵבִיא אֶלָּא מִן הַשָּׁמַיִם, וּכְשֶׁפָּרַע מִן הָאֱמוֹרִיִּים, לֹא פָּרַע מֵהֶן אֶלָּא מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע י, יא): וַה' הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם, וּכְשֶׁפָּרַע מִסִּיסְרָא פָּרַע מִמֶּנּוּ מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ה, כ): מִן הַשָּׁמַיִם נִלְחֲמוּ, וּכְשֶׁמֵּיטִיב לְיִשְׂרָאֵל אֵינוֹ מֵיטִיב אֶלָּא מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כח, יב): יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם, הַבְּרָכוֹת מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כו, טו): הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמָיִם.

ב רַבִּי סִימוֹן בְּשֵׁם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פָּתַח (הושע יב, ו): וַה' אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת ה' זִכְרוֹ, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה צִבְיוֹנוֹ בִּבְרִיּוֹתָיו.

דָּבָר אַחֵר, אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה צִבְיוֹנוֹ בְּמַלְאָכָיו, כְּשֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ הוּא עוֹשֶׂה אוֹתָם יוֹשְׁבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ו, יא): וַיָּבֹא מַלְאַךְ ה' וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֵלָה, וּפְעָמִים עוֹשֶׂה אוֹתָן עוֹמְדִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ו, ב): שְׂרָפִים עֹמְדִים, וּכְתִיב (זכריה ג, ז): וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה, וּפְעָמִים עוֹשֶׂה אוֹתָן בִּדְמוּת נָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ה, ט): וְהִנֵּה שְׁתַּיִם נָשִׁים יוֹצְאוֹת וְרוּחַ בְּכַנְפֵיהֶם, וּפְעָמִים בִּדְמוּת אֲנָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח, ב): וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, וּפְעָמִים עוֹשֶׂה אוֹתָן רוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ד): עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת, וּפְעָמִים אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ד): מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט.

דָּבָר אַחֵר, וַה' אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה צִבְיוֹנוֹ בָּעוֹלָם, כְּשֶׁבִּקֵּשׁ הוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, יד): לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ, וְהוֹרִיד מַיִם מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יא, יא): לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם, וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ הֶעֱלָה מַיִם מִן הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא, יז): עֲלִי בְּאֵר עֲנוּ לָהּ. וְהוֹרִיד מָן לְיִשְׂרָאֵל מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם.

ג דָּבָר אַחֵר, הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קמה, טז): פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן, בֹּא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מִדַּת בָּשָׂר וָדָם כָּל זְמַן שֶׁהַסְּפוֹג בְּיָדוֹ פּוֹתֵחַ יָדוֹ אֵין טִפָּה יוֹרֵד, קוֹפֵץ יָדוֹ הוּא מוֹרִיד מָיִם, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, הַסְּפוֹג בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סה, י): פֶּלֶג אֱלֹהִים מָלֵא מָיִם, וְכֵן (ישעיה מ, יב): מִי מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם, אִם עָצַר אֵין הַמַּיִם יוֹרְדִין, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יב, טו): הֵן יַעְצֹר בַּמַּיִם וְיִבָּשׁוּ. וְאוֹמֵר (דברים יא, יז): וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר, פּוֹתֵחַ יָדוֹ הַמָּטָר יוֹרֵד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כח, יב): יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב, וְאוֹמֵר: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן, לְכָל חַי מָזוֹן אֵין כָּתוּב כָּאן, אֶלָּא לְכָל חַי רָצוֹן, שֶׁהוּא נוֹתֵן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד רְצוֹנוֹ מַה שֶּׁהוּא מְבַקֵּשׁ, וְכֵן לֶעָתִיד לָבוֹא נוֹתֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כָּל מַה שֶּׁהוּא מְבַקֵּשׁ, וְאִם תָּמֵהַּ אַתָּה עַל הַדָּבָר, רְאֵה מָה עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל בָּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוֹרִיד לָהֶם הַמָּן שֶׁהָיָה בּוֹ מִכָּל מִינֵי מַטְעַמִּים, וְהָיָה כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל טוֹעֵם כָּל מַה שֶּׁהָיָה רוֹצֶה, שֶׁכֵּן כְּתִיב (דברים ב, ז): זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר, מַהוּ דָּבָר, כְּשֶׁהָיָה מִתְאַוֶּה לֶאֱכֹל דָּבָר וְהָיָה אוֹמֵר בְּפִיו אִלּוּלֵי הָיָה לִי פִּטְמָא אַחַת לֶאֱכֹל, מִיָּד

הָיָה נַעֲשָׂה לְתוֹךְ פִּיו טַעַם פְּטָמָא. דָּבָר הָיוּ אוֹמְרִים וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה רְצוֹנָם.

אָמַר רַבִּי אַבָּא אַף דָּבָר לֹא הָיָה אוֹמֵר בְּפִיו אֶלָּא חוֹשֵׁב בְּלִבּוֹ לוֹמַר מַה שֶּׁנַּפְשׁוֹ מִתְאַוָּה, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ וְהָיָה טוֹעֵם טַעַם מַה שֶּׁהָיָה מִתְאַוֶּה. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, שֶׁכֵּן אָמַר יְחֶזְקֵאל (יחזקאל טז, יט) : וְלַחְמִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ סֹלֶת וָשֶׁמֶן וּדְבַשׁ הֶאֱכַלְתִּיךְ. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר : הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם, וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר : (שמות טז, לא) : וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחַת בִּדְבָשׁ, וְאוֹמֵר (במדבר יא, ח) : וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן, כֵּיצַד מִתְקַיְּמִין שְׁלֹשָׁה כְּתוּבִין הַלָּלוּ, בַּחוּרִים הָיָה טוֹעֲמִין טַעַם לֶחֶם, זְקֵנִים טַעַם דְּבַשׁ, תִּינוֹקוֹת טַעַם שָׁמֶן.

ד דָּבָר אַחֵר, הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה סה, א) : נִדְרַשְׁתִּי לְלוֹא שָׁאָלוּ, מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מֵהָעִנְיָן (שמות טז, ב) : וַיִּלּוֹנוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מַה הַלָּנָה הָיָה שָׁם, אֶלָּא הַצֵּידָה שֶׁהוֹצִיאוּ בְּיָדָם מִמִּצְרַיִם עָשָׂה לָהֶם שִׁשִּׁים וְאַחַת סְעוּדוֹת, וְאָכְלוּ אוֹתוֹ שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד יוֹם, וְשָׁלַם אוֹתוֹ הַבָּצֵק וּבָעֶרֶב הֵלִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיִּלּוֹנוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הָיָה לָהֶם לָבוֹא וְלוֹמַר לְמֹשֶׁה הֲוֵי יוֹדֵעַ שֶׁנִּשְׁלַם אוֹתוֹ הַבָּצֵק, אֶלָּא בָּאוּ עָלָיו בִּמְרִיבָה וְאָמְרוּ (שמות טז, ג) : כִּי הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ מִמִּצְרַיִם אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב, אָמְרוּ רָעָב שֶׁל לֶחֶם וְרָעָב שֶׁל מַיִם. וְכֵיוָן שֶׁהֵלִינוּ הָיָה צָרִיךְ מִיָּד שֶׁיֵּצֵא הַכַּעַס עֲלֵיהֶם וְלֹא עָשָׂה לָהֶם כָּךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵן עָשׂוּ כְּמוֹת שֶׁהֵן וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה כְּמוֹת שֶׁאָנִי, אֶמֹר לָהֶם בְּשַׁחֲרִית יִהְיֶה הַמָּן יוֹרֵד לָכֶם. הֲוֵי : נִדְרַשְׁתִּי לְלוֹא שָׁאָלוּ נִמְצֵאתִי לְלֹא בִקְשֻׁנִי, הָיָה לָהֶם שֶׁכֵּיוָן שֶׁכָּלְתָה הָעֵגָה יַעַמְדוּ וִיבַקְּשׁוּ רַחֲמִים מִלְּפָנַי, אֶלָּא עָמְדוּ וְשָׁפְכוּ תַּרְעֹמֶת כְּלַפֵּי מַעְלָה, לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב (ישעיה סה, א) : הִנְנִי הִנְנִי אֶל גּוֹי לֹא קֹרָא בִשְׁמִי. מַהוּ הִנְנִי שְׁתֵּי פְּעָמִים, אֶלָּא הִנְנִי עַל הַבְּאֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יז, ו) : הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר, וְהִנְנִי עַל הַמָּן, שֶׁנֶּאֱמַר : הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם.

ה דָּבָר אַחֵר, הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (קהלת יא, א) : שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל פְּנֵי הַמָּיִם כִּי בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ, רַבִּי חָנִין אָמַר בְּשָׁעָה שֶׁקָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, עָנָה לוֹ (בראשית כב, א) : וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חַיֶּיךָ [בו] בְּאוֹתוֹ לָשׁוֹן אֲנִי מְשַׁלֵּם שָׂכָר לְבָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר : הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם. וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (משלי כ, ז) : מִתְהַלֵּךְ בְּתֻמּוֹ צַדִּיק, זֶה אַבְרָהָם, דִּכְתִיב בֵּיהּ (בראשית יז, א) : הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וְהְיֵה תָמִים, (משלי כ, ז) : אַשְׁרֵי בָנָיו אַחֲרָיו, אַתָּה מוֹצֵא כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה אַבְרָהָם אָבִינוּ לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בְּעַצְמוֹ, עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבָנָיו בַּמִּדְבָּר, הוּא אָמַר (בראשית יח, ד) : יֻקַּח נָא מְעַט מַיִם עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן מַיִם עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, מִנַּיִן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יז, ו) : הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר. הוּא אָמַר (בראשית יח, ד) : וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם, וּפָרַע לָהֶם בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, ט) : וָאֶרְחָצֵךְ בַּמַּיִם. הוּא אָמַר (בראשית יח, ד) : וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (תהלים קה, לט) : פָּרַשׂ עָנָן לְמָסָךְ. הוּא לִוָּה אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח, טז) : וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם, וּפָרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג, כא) : וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם. הוּא אָמַר (בראשית יח, ה) : וְאֶקְחָה פַת לֶחֶם, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר : הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי בֶּן רַבִּי שָׁלוֹם בְּשֵׁם רַבִּי יוֹנָה וְאַף רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי חָמָא בֶּן רַבִּי חֲנִינָא אָמַר לְאַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם מַסָּעוֹת יָרַד לָהֶם הַמָּן, וְהֵיכָן יָרַד בְּאָלוּשׁ, וְלָמָּה בְּאָלוּשׁ בִּזְכוּת שֶׁאָמַר אַבְרָהָם (בראשית יח, ו) : לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פָּרַע לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר : הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם.

ו דָּבָר אַחֵר, הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תהלים פו, ח) : אֵין כָּמוֹךָ בָּאֱלֹהִים ה׳ וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ, לָמָּה אֵין כָּמוֹךָ בָּאֱלֹהִים ה׳, שֶׁאֵין מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּמַעֲשֶׂיךָ, כֵּיצַד בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, בָּשָׂר וָדָם עוֹשֶׂה לוֹ שְׁבִיל בַּדֶּרֶךְ, שֶׁמָּא יָכוֹל הוּא לַעֲשׂוֹת שְׁבִיל בַּיָּם, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן אֶלָּא עוֹשֶׂה לוֹ שְׁבִיל בְּתוֹךְ הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עז, כ) : בַּיָּם דַּרְכֶּךָ וּשְׁבִילְךָ בְּמַיִם רַבִּים וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נוֹדָעוּ. בָּשָׂר וָדָם מְפַשְּׁפֵשׁ שְׁטָרוֹתָיו, אִם מָצָא שֶׁמִּתְחַיְּבִים לוֹ בְּנֵי אָדָם הוּא מוֹצִיא שְׁטָרוֹתָיו וְגוֹבֶה מֵהֶם, וְאִם מָצָא שֶׁהוּא חַיָּב לְאָדָם כּוֹבְשׁוֹ וְאֵינוֹ מוֹצִיאוֹ, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, מָצָא שֶׁאָנוּ חַיָּבִין לוֹ הוּא כּוֹבְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ז, יט) : יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ, וְאִם מוֹצֵא לָנוּ זְכוּת הוּא מוֹצִיא, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה נא, י) : הוֹצִיא ה׳ אֶת צִדְקֹתֵינוּ. בָּשָׂר וָדָם בְּשָׁעָה שֶׁמְּבַקֵּשׁ לִבְנוֹת פָּלָטִין, מִשֶּׁהוּא בוֹנֶה אֶת הַתַּחְתּוֹנִים אַחַר כָּךְ הוּא בוֹנֶה אֶת הָעֶלְיוֹנִים, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא מִשֶּׁבָּרָא אֶת הָעֶלְיוֹנִים בָּרָא אֶת הַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, א) : בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם [ואחר כך] וְאֵת הָאָרֶץ. בָּשָׂר וָדָם בִּזְמַן שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לִקַּח לוֹ עֶבֶד אִם יֵשׁ עָלָיו עוֹרְרִים אֵינוֹ לוֹקְחוֹ, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן אֶלָּא אוֹמֵר (דברים ד, לד) : אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי. בָּשָׂר וָדָם תַּלְמִיד טוֹעֵן פָּנָס לִפְנֵי רַבּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן (שמות יג, כא) : וַה׳ הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם. בָּשָׂר וָדָם הָעֶבֶד מַרְחִיץ רַבּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא (יחזקאל טז, ט) : וָאֶרְחָצֵךְ בַּמַּיִם. בָּשָׂר וָדָם הָעֶבֶד מַלְבִּישׁ רַבּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא (יחזקאל טז, י) : וָאַלְבִּשֵׁךְ רִקְמָה, בָּשָׂר וָדָם הָעֶבֶד מַנְעִיל אֶת רַבּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן (יחזקאל טז, י) : וָאֶנְעֲלֵךְ תָּחַשׁ. בָּשָׂר וָדָם הָעֶבֶד טוֹעֵן אֶת רַבּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא (שמות יט, ד) : וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים. בָּשָׂר וָדָם הָרַב יָשֵׁן וְהָעֶבֶד עוֹמֵד עַל גַּבּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכא, ד) : לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל. בְּבָשָׂר וָדָם הַמַּיִם מִלְּמַעְלָן וְהַלֶּחֶם מִלְּמַטָּן, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן אֶלָּא הַמַּיִם מִלְּמַטָּן זוֹ הַבְּאֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא, יז) : עָלִי בְּאֵר וגו׳, וְהַלֶּחֶם מִלְּמַעְלָה : הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם וגו׳, הֱוֵי : אֵין כָּמוֹךָ בָּאֱלֹהִים ה׳ וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ.

ז דָּבָר אַחֵר, הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם, [הדא הוא דכתיב] [דכתיב] (משלי ט, ה) : לְכוּ לַחְמוּ בְּלַחְמִי וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי גָּרַם לָכֶם לֶאֱכֹל מִן הַמָּן וְלִשְׁתּוֹת מֵהַבְּאֵר, מִפְּנֵי שֶׁקִּבַּלְתֶּם אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו, כה) : שָׂם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט וגו׳, הֱוֵי בִּזְכוּת לַחְמִי נְטַלְתֶּם לַחְמוֹ שֶׁל מָן, וּבִזְכוּת יַיִן שֶׁמָּסַכְתִּי, שְׁתִיתֶם מֵי הַבְּאֵר, שֶׁנֶּאֱמַר : וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי. וְלָמָּה לֹא אָמְרוּ שִׁירָה עַל הַמָּן כְּשֵׁם שֶׁאָמְרוּ עַל הַבְּאֵר, אֶלָּא עַל הַמָּן הָיוּ מוֹצִיאִין דִּבְרֵי תִפְלוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא, ו) : וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה אֵין כֹּל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינִי מְבַקֵּשׁ לֹא תַּרְעוֹמוֹתֵיכֶם וְלֹא קִלּוּסֵיכֶם, לְפִיכָךְ לֹא נָתַן לָהֶם רְשׁוּת לוֹמַר שִׁירָה אֶלָּא עַל הַבְּאֵר, מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ מְחַבְּבִין אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא, יז) : עֲלִי בְּאֵר עֲנוּ לָהּ.

דָּבָר אַחֵר, הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תהלים כג, ה) : תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי, אֵימָתַי אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל דָּבָר זֶה כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְהָיוּ הָאֻמּוֹת אוֹמְרִים עֲתִידִין אֵלּוּ לָמוּת בַּמִּדְבָּר, וְאָמְרוּ (תהלים עח, יט) : הֲיוּכַל אֵל לַעֲרֹךְ שֻׁלְחָן בַּמִּדְבָּר, מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֶסְבָּן תַּחַת עַנְנֵי כָבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג, יח) : וַיַּסֵּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם, וְהֶאֱכִילָם מָן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ח, טז) : הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר. וְהָיָה גָּבְהוֹ שֶׁל מָן יוֹתֵר מִמֵּי הַמַּבּוּל, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, כג) : וַיְצַו שְׁחָקִים מִמָּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח, וּבַמַּבּוּל כְּתִיב (בראשית ז, יא) : וַאֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ, וְהָיוּ אֻמּוֹת רוֹאִין אֶת יִשְׂרָאֵל מְסֻבִּין וְאוֹכְלִין וּמְקַלְּסִין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כג, ה) : תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי דְּשַׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי, זֶה הַשְּׁלָו, (תהלים כג, ה) : כּוֹסִי

רְוָיָה, זֶה הַבְּאֵר. וְכֵן לֶעָתִיד לָבוֹא הוּא עוֹשֶׂה שָׁלוֹם לָהֶם, וְהֵם מְסֻבִּין וְאוֹכְלִין בְּגַן עֵדֶן, וְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים רוֹאִין מִנְהָגָם וְנִימוּסִין [נסחא אחרת, ונימסין], שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סה, יג) : הִנֵּה עֲבָדַי יֹאכֵלוּ וְאַתֶּם תִּרְעָבוּ וגו׳.

ח דָּבָר אַחֵר, הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה לג, טז) : הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שמואל א ב, ח) : מֵקִים מֵעָפָר דָּל, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מְשֻׁקָּעִים בְּטִיט וּבִלְבֵנִים בְּמִצְרַיִם וְהוֹצִיאָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּקוֹמָה זְקוּפָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כו, יג) : וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת, הֱוֵי : מֵקִים מֵעָפָר דָּל, סִיקוֹסִים נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב, וְאָמַר לוֹ (בראשית כח, יד) : וְהָיָה זַרְעֶךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ, כְּשֶׁיַּגִּיעוּ בָּנֶיךָ עַד עֲפַר הָאָרֶץ אוֹתָהּ שָׁעָה (בראשית כח, יד) : וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה, הֱוֵי : מֵקִים מֵעָפָר דָּל, וְרִמְּמָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כח, א) : וּנְתָנְךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ וגו׳. רְאֵה מַה כְּתִיב (דברים א, לא) : וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נְשָׂאֲךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ, אָמַר לָהֶם הֲרֵי רוֹמַמְתִּי אֶתְכֶם עַל כָּל הָעוֹלָם, אִם תִּהְיוּ עוֹשִׂים רְצוֹנִי אֲנִי מַשְׁרֶה אֶתְכֶם בַּמֶּה שֶׁבָּרָאתִי עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יז, יב) : כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרֵאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ, שָׁם אֲנִי מְרוֹמֵם אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ב, ח) : וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם, אוֹתָהּ שָׁעָה אֲנִי מַסְפִּיק לָכֶם מַעֲדַנֵּי גַן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לא, כ) : מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ, לְכָךְ אָמַר הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן.

דָּבָר אַחֵר, הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דברים ח, ז) : כִּי ה׳ אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה, לִרְאוֹת שֶׁלְּחָן שֶׁהוּא עָרוּךְ בְּגַן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קטז, ט) : אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה׳ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים, כִּבְיָכוֹל מֵסֵב לְמַעְלָה מִן הָאָבוֹת, וְאָבוֹת וְכָל הַצַּדִּיקִים בְּתוֹכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג, ג) : וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ, וְהוּא מְחַלֵּק לָהֶם מָנוֹת. וְאִם תָּמֵהַּ אַתָּה בְּדָבָר זֶה הֲלֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה בִּשְׁבִילָם הָיָה מֵסֵב בֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים א, יג) : בֵּין שָׁדַי יָלִין, קַל וָחֹמֶר בְּגַן עֵדֶן. וְהוּא מֵבִיא לָהֶם פֵּרוֹת מִגַּן עֵדֶן וּמַאֲכִילָן מֵעֵץ חַיִּים. וּמִי מְבָרֵךְ תְּחִלָּה, הַכֹּל חוֹלְקִין כָּבוֹד לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא יְצַוֶּה לְבָרֵךְ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְמִיכָאֵל בָּרֵךְ, וְהוּא אוֹמֵר לְגַבְרִיאֵל, וְגַבְרִיאֵל לַאֲבוֹת הָעוֹלָם, וְהֵן חוֹלְקִין כָּבוֹד לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן, וְהֵם לַזְּקֵנִים, וְהֵם חוֹלְקִין כָּבוֹד לְדָוִד, וְאוֹמְרִים הַמֶּלֶךְ שֶׁבָּאָרֶץ יְבָרֵךְ אֶת הַמֶּלֶךְ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וְנוֹתְנִין לְדָוִד הַכּוֹס וְאוֹמֵר (תהלים קטז, יג) : כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם ה׳ אֶקְרָא, עֲלֵיהֶם שִׁבַּח דָּוִד וְאָמַר (תהלים לא, כ) : מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ, הֱוֵי : כִּי ה׳ אֱלֹהֶיךָ הוּא מְבִיאֲךָ, עַל זֶה נֶאֱמַר : הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן.

דָּבָר אַחֵר, הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב לט, יג יח) : כְּנַף רְנָנִים נֶעֱלָסָה, כִּי תַעֲזֹב לָאָרֶץ בֵּיצֶיהָ, הִקְשִׁיחַ בָּנֶיהָ לְלֹא לָהּ וגו׳, כָּעֵת בַּמָּרוֹם תַּמְרִיא וגו׳. מָשָׁל לַחֲסִידָה שֶׁהָיְתָה יוֹלֶדֶת בַּעֲפַר הָאָרֶץ וְהָיוּ הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים דָּשִׁין אוֹתָהּ וּמְאַבְּדִין אוֹתָהּ, מִי גָרַם לָהּ עַל שֶׁהָיְתָה יוֹלֶדֶת בָּאָרֶץ, אֶלָּא מִשֶּׁעָלְתָה לַמָּרוֹם וַתֵּלֶד לְשָׁם אֵין בְּרִיָּה מַזִּיקַתָּה, אֲבָל הִיא מְשַׁחֶקֶת מִן הַכֹּל. כָּךְ יִשְׂרָאֵל, כְּנַף רְנָנִים נֶעֱלָסָה, כְּנַף (יחזקאל טז, ח) : וָאֶפְרֹשׂ כְּנָפִי עָלַיִךְ. רְנָנִים (תהלים לג, א) : רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּה׳ : נֶעֱלָסָה (משלי ז, יח) : נִתְעַלְּסָה בָּאֲהָבִים. אִם אֶבְרָה (תהלים נה, ז) : וָאֹמַר מִי יִתֶּן לִי אֵבֶר כַּיּוֹנָה. חֲסִידָה (ירמיה ח, ז) : גַּם חֲסִידָה בַּשָּׁמַיִם יָדְעָה מוֹעֲדֶיהָ. כִּי תַעֲזֹב לָאָרֶץ בֵּיצֶיהָ (ירמיה יב, ז) : עָזַבְתִּי אֶת בֵּיתִי. וְעַל עָפָר תְּחַמֵּם (תהלים מד, כו) : כִּי שָׁחָה לֶעָפָר נַפְשֵׁנוּ. וַתִּשְׁכַּח כִּי רֶגֶל תְּזוּרֶהָ (ישעיה נא, יג) : וַתִּשְׁכַּח ה׳ עֹשֶׂךָ. וְחַיַּת הַשָּׂדֶה תְּדוּשֶׁהָ, אֵלּוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב יג, ז) : וַיְשִׂמֵם כֶּעָפָר לָדֶשׁ. הִקְשִׁיחַ בָּנֶיהָ לְלֹא לָהּ (ירמיה ד, כב) : בָּנִים סְכָלִים הֵמָּה. לְרִיק יְגִיעָה (תהלים ו, ז) : יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי. בְּלִי פָחַד (ירמיה לו, כד) : וְלֹא פָחֲדוּ. כִּי הִשָּׁה אֱלוֹהַּ חָכְמָה (ירמיה ד, כב) : כִּי אֱוִיל עַמִּי אוֹתִי לֹא יָדָעוּ בָּנִים סְכָלִים הֵמָּה וְלֹא נְבוֹנִים הֵמָּה חֲכָמִים הֵמָּה לְהָרַע. וְלֹא חָלַק לָהּ בַּבִּינָה, לֹא נְבוֹנִים הֵמָּה,

כָּל אֵלּוּ לָמָּה מִפְּנֵי שֶׁהִנִּיחוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲבָל כְּשֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְיִתְלוּ עֵינֵיהֶם לַמָּרוֹם, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (תהלים קכג, א): אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם. כָּעֵת בַּמָּרוֹם תַּמְרִיא (איוב ה, יא): לָשׂוּם שְׁפָלִים לְמָרוֹם, אוֹתָהּ שָׁעָה תִּשְׂחַק לַסּוּס וּלְרֹכְבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כ, ח): אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר, הֵמָּה: הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן.

דָּבָר אַחֵר, הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נז, טו): מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן. מְצָדוֹת סְלָעִים מִשְׂגַּבּוֹ, זֶה דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יח, ג): ה' סַלְעִי וּמְצוּדָתִי. לַחְמוֹ נִתָּן, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח, ה): וְאֶקְחָה פַת לֶחֶם. מֵימָיו נֶאֱמָנִים, זוֹ הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נה, א): הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם.

דָּבָר אַחֵר, לַחְמוֹ נִתָּן, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלו, כה): נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. מֵימָיו נֶאֱמָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ג): הַמִּקָּרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו.

דָּבָר אַחֵר, לַחְמוֹ נִתָּן, זֶה הַמָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טז, ד): הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם. מֵימָיו נֶאֱמָנִים, זֶה הַבְּאֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא, יז): עֲלִי בְּאֵר עֲנוּ לָהּ.

דָּבָר אַחֵר, לַחְמוֹ נִתָּן מֵימָיו נֶאֱמָנִים, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁמְּפַקֵּד לִבְנֵי תוֹרָה אַל תְּהֵא אוֹמֵר עַל מַה שֶׁלֹּא שָׁמַעְתָּ שָׁמָעְתִּי, וְלֹא תְהֵא אוֹסֵר לַאֲחֵרִים וּמַתִּיר לְעַצְמוֹ, אֶלָּא יִהְיוּ יוֹצְאִין מִפִּיךָ נֶאֱמָנִין כְּשֵׁם שֶׁיָּצְאוּ מִפִּי מֹשֶׁה, וַאֲנִי מַרְאֶה לְךָ יֹפִי פָּנִים אֶל פָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לג, יז): מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל הֵיאַךְ אָנוּ רוֹאִין פָּנֶיךָ וַהֲלוֹא מְסֹרָתָנוּ בְּיַד אֱדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ז, ז): דְּחִילָה וְאֵימְתָנִי, אָמַר לָהֶם אַל תִּירְאוּ מֵהֶם שֶׁעֲתִידִים אַתֶּם שֶׁתֹּאמְרוּ לִי הֵיכָן הֵם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה לג, יט): אֶת עַם נוֹעֹז לֹא תִרְאֶה, וְאַתֶּם רוֹאִים שִׂמְחָתָהּ שֶׁל צִיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לג, כ): חֲזֵה צִיּוֹן קִרְיַת מוֹעֲדֵנוּ עֵינֶיךָ תִּרְאֶינָה יְרוּשָׁלִַם נָוֶה שַׁאֲנָן.

ט וַיָּצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים סח, כ): בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בַּמִּדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ, אֲנִי נָתַתִּי לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה שֶׁתִּהְיוּ עוֹסְקִים בָּהּ יוֹם יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח, לד): אַשְׁרֵי אָדָם שֹׁמֵעַ לִי לִשְׁקֹד עַל דַּלְתֹתַי יוֹם יוֹם, וְכֵן (ישעיה נח, ב): וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן, חַיֵּיכֶם שֶׁאַשְׂבִּיעַ אֶתְכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם יוֹם בְּיוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טז, ד): וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי וגו', וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאֲנִי מְבָרֵךְ אֶתְכֶם יוֹם יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם יַעֲמָס לָנוּ, וּכְשֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנִי אֲנִי קוֹרֵא אֶתְכֶם (ישעיה מו, ג): הָעֲמֻסִים מִנִּי בֶטֶן, וּמַעֲמִיס אֲנִי לָכֶם כּוֹס יְשׁוּעוֹת, בִּזְכוּת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנִּקְרָא: אֶבֶן מַעֲמָסָה, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה יב, ג): וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא אָשִׂים אֶת יְרוּשָׁלִַם אֶבֶן מַעֲמָסָה.

י וַיּוֹתְרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ, אֵלּוּ מְחַסְּרֵי אֲמָנָה שֶׁהָיוּ בָהֶם, וּמִי הֵם, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אֵלּוּ דָּתָן וַאֲבִירָם, נֶאֱמַר כָּאן אֲנָשִׁים, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן אֲנָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טז, כו): סוּרוּ נָא מֵעַל אָהֳלֵי הָאֲנָשִׁים, מָה אֲנָשִׁים שֶׁנֶּאֱמְרוּ לְהַלָּן דָּתָן וַאֲבִירָם, אַף אֲנָשִׁים שֶׁנֶּאֱמְרוּ כָּאן דָּתָן וַאֲבִירָם. וַיֶּרֶם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ, וְכִי יֵשׁ לְךָ דָּבָר שֶׁבַּתְּחִלָּה עוֹשֶׂה תּוֹלָעִים וְאַחַר כָּךְ מַבְאִישׁ, אֶלָּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּקֵּשׁ לְהַרְאוֹת מַעֲשֵׂיהֶן לַבְּרִיּוֹת, שֶׁלֹּא יָרִיחַ אֶת רֵיחוֹ בָּעֶרֶב וְיַעַמְדוּ וְיַשְׁלִיכוּ אוֹתוֹ, אֶלָּא שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה לְכָל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת שֶׁל תּוֹלָעִים. מִיָּד וַיִּקְצֹף עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה, כֵּיוָן שֶׁכָּעַס שָׁכַח לוֹמַר לָהֶם שֶׁיִּלְקְטוּ בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי שְׁנֵי עֳמָרִים לָאֶחָד, כֵּיוָן שֶׁהָלְכוּ וְלָקְטוּ בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וּמָצְאוּ כִּכְּלַיִם, בָּאוּ הַנְּשִׂיאִים וְאָמְרוּ לְמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹאוּ כָּל נְשִׂיאֵי הָעֵדָה

וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה, וּמָה אָמַר לָהֶם: הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳, וְאֵינוֹ אוֹמֵר הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי, אֶלָּא אֲשֶׁר דִּבֵּר, שֶׁשָּׁכַח, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: עַד אָנָה מֵאַנְתֶּם, שֶׁהוּא מַכְנִיס מֹשֶׁה בִּכְלָלָם.

יא רְאוּ כִּי ה׳ נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת, לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא דְּעוּ, מָה רְאוּ, אֶלָּא כָּךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם יָבוֹאוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְיֹאמְרוּ לָכֶם לָמָּה אַתֶּם עוֹשִׂים אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת בַּיּוֹם הַזֶּה, אִמְרוּ לָהֶם רְאוּ שֶׁאֵין הַמָּן יוֹרֵד בְּשַׁבָּת. וּמַהוּ נָתַן לָכֶם, לָכֶם נִתְּנָה וְלֹא לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, מִכָּאן אָמְרוּ, אִם יָבוֹאוּ מֵעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְיִשְׁמְרוּ אֶת הַשַּׁבָּת, לֹא דַּיָּם שֶׁאֵין מְקַבְּלִים שָׂכָר וכו׳, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ח, כב): וְיוֹם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמות לא, יז): בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו׳, מָשָׁל לְמֶלֶךְ יוֹשֵׁב וּמַטְרוֹנָא יוֹשֶׁבֶת כְּנֶגְדּוֹ, הָעוֹבֵר בֵּינֵיהֶם חַיָּב.

יב אָמַר רַבִּי לֵוִי, אִם מְשַׁמְּרִים יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת כָּרָאוּי אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד בֶּן דָּוִד בָּא, לָמָּה, שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹות, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים צה, ז): כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ הַיּוֹם אִם בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל אַף עַל פִּי שֶׁנְּתַתִּי קִצְבָּה לַקֵּץ שֶׁיָּבוֹא בֵּין עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה בֵּין שֶׁאֵין עוֹשִׂין בְּעוֹנָתָהּ הִיא בָּאָה, אִם עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד אֲנִי מֵבִיא אוֹתָהּ שֶׁלֹּא בְּעוֹנָתָהּ, הֱוֵי: הַיּוֹם אִם בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ, וּכְשֵׁם שֶׁמָּצִינוּ שֶׁעַל כָּל הַמִּצְוֹות בֶּן דָּוִד בָּא, עַל שְׁמִירַת יוֹם אֶחָד שֶׁל שַׁבָּת בֶּן דָּוִד בָּא, לְפִי שֶׁהַשַּׁבָּת שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹות.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר אֲבִינָא, מָצִינוּ בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים שֶׁשְּׁקוּלָה שַׁבָּת כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹות, בַּתּוֹרָה מִנַּיִן, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁשָּׁכַח מֹשֶׁה לוֹמַר לָהֶם מִצְוַת שַׁבָּת, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות טז, כח): עַד אָנָה מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֹתַי וגו׳, וּמַה כְּתִיב אַחֲרָיו: רְאוּ כִּי ה׳ נָתַן לָכֶם [את] הַשַּׁבָּת. בַּנְּבִיאִים מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כ, כא): וַיַּמְרוּ בִי בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בְּחֻקֹּתַי לֹא הָלָכוּ, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (יחזקאל כ, כא): וְאֶת שַׁבְּתוֹתַי חִלְּלוּ. בַּכְּתוּבִים מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (נחמיה ט, יג): וְעַל הַר סִינַי יָרַדְתָּ וְדִבַּרְתָּ עִמָּהֶם, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (נחמיה ט, יד): וְאֶת שַׁבַּת קָדְשְׁךָ הוֹדַעְתָּ לָהֶם, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם תִּזְכּוּ לִשְׁמֹר שַׁבָּת מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ שְׁמַרְתֶּם כָּל הַמִּצְוֹות שֶׁבַּתּוֹרָה, וְאִם חִלַּלְתֶּם אוֹתָהּ מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ חִלַּלְתֶּם כָּל הַמִּצְוֹות, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה נז, ב): שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל רָע, בְּעֵת שֶׁאָדָם שׁוֹמֵר אֶת הַשַּׁבָּת, גּוֹזֵר גְּזֵרָה וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַיְּמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נח, יג): אִם תָּשִׁיב מִשַׁّבָּת רַגְלֶךָ, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (ישעיה נח, יד): אָז תִּתְעַנַּג עַל ה׳, כְּמָה דְתֵימָא (תהלים לו, ז): וְהִתְעַנֵּג עַל ה׳ וְיִתֶּן לְךָ מִשְׁאֲלֹת לִבֶּךָ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כָּל מַה שֶּׁאַתָּה אוֹכֵל בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵינוֹ אֶלָּא מִן הַפֵּרוֹת, אֲבָל הַקֶּרֶן, קַיֶּמֶת לְךָ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נח, יד): וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִי ה׳ דִּבֵּר.

פרשה כו

א וַיָּבֹא עֲמָלֵק, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב ג, כה) : לֹא שָׁלַוְתִּי וְלֹא שָׁקַטְתִּי וְלֹא נָחְתִּי וַיָּבֹא רֹגֶז. לֹא שָׁלַוְתִּי, מִבָּבֶל. וְלֹא שָׁקַטְתִּי, מִמָּדַי. וְלֹא נָחְתִּי, מִיָּוָן. וַיָּבֹא רֹגֶז, בֶּאֱדוֹם.

דָּבָר אַחֵר, לֹא שָׁלַוְתִּי, מִגְּזֵרָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁגָּזַר פַּרְעֹה עָלַי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א, יד) : וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם, וְהֶעֱמִיד לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹאֵל, זוֹ מִרְיָם, עַל שֵׁם הַמְּרוּר. וְלֹא שָׁקַטְתִּי, מִגְּזֵרָה שְׁנִיָּה (שמות א, טז) : אִם בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ, וְהֶעֱמִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹאֵל, זֶה אַהֲרֹן, עַל שֵׁם הַהֲרָיוֹן. וְלֹא נָחְתִּי, מִגְּזֵרָה שְׁלִישִׁית שֶׁגָּזַר וְאָמַר (שמות א, כב) : כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ, וְהֶעֱמִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹאֵל, עַל שֵׁם הַמַּיִם, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב, י) : כִּי מִן הַמַּיִם מְשִׁיתִהוּ, וַיָּבֹא רֹגֶז, זֶה עֲמָלֵק.

ב וַיָּבֹא עֲמָלֵק, מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן (שמות יז, א) : וַיִּסְעוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מַיִם לִשְׁתּוֹת הָעָם, לָעָם לֹא הָיָה, לַצֹּאן וְלַבָּקָר הָיָה, מִיָּד בָּאוּ לַעֲשׂוֹת מְרִיבָה עִם מֹשֶׁה וְאָמְרוּ לוֹ (שמות יז, ג) : לָמָּה זֶּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם, מִכָּן הָיָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר נָפַל בֵּיתָא חֲבָל לְכַוָּתָא. (שמות יז, ג) : אֲנִי וּמִקְנִי בַּצָּמָא, יֵשׁ אוֹמְרִים בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל אָדָם אֵינָהּ אֶלָּא חַיָּיו, יוֹצֵא אָדָם לַדֶּרֶךְ אִם אֵין בְּהֶמְתּוֹ עִמּוֹ מִסְתַּגֵּף הוּא. מִיָּד עָמַד מֹשֶׁה בִּתְפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יז, ד) : וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה׳ לֵאמֹר, מַהוּ לֵאמֹר, אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הוֹדִיעֵנִי אִם הוֹרְגִים אוֹתִי אִם לָאוּ, אָמַר לוֹ מָה אִכְפַּת לָךְ (שמות יז, ה) : עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם, מַהוּ עֲבֹר, אָמַר לוֹ עֲבֹר עַל דִּבְרֵיהֶם. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מַהוּ עֲבֹר, אָמַר הֱוֵי דוֹמֶה לִי, מָה אֲנִי מְשַׁלֵּם טוֹבָה תַּחַת רָעָה, אַף אַתָּה הֱוֵי מְשַׁלֵּם טוֹבָה תַּחַת רָעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ז, יח) : מִי אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר עֲבֹר עַל חַטָּיָא שֶׁלָּהֶם, וְרַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר : עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם, מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּאֲוָה יָבוֹא וִידַבֵּר כְּנֶגְדֶּךָ. וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהְיוּ עֵדִים שֶׁלֹּא יְהוּ אוֹמְרִים לְךָ מַעְנָנוֹת הָיוּ שָׁם. (שמות יז, ה) : וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיְאֹר, אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם מַטֶּה זֶה שֶׁל פַּרְעָנוּת הוּא, הוּא הִבְאִישׁ הַמַּיִם בְּמִצְרַיִם וְהוּא הֵבִיא עֶשֶׂר מַכּוֹת עַל הַמִּצְרִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵין מִדָּתִי כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם שֶׁהוּא מַכֶּה בְּאַזְמֵל וּמְרַפֵּא בִּרְטִיָּה, אֲבָל אֲנִי בַּמֶּה שֶׁאֲנִי מַכֶּה בּוֹ אֲנִי מְרַפֵּא, לְכָךְ נֶאֱמַר : וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיְאֹר קַח בְּיָדֶךָ, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל שֶׁהוּא שֶׁל בְּרָכָה. (שמות יז, ו) : וְהִכִּיתָ בַצּוּר, מַהוּ וְהִכִּיתָ בַצּוּר, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם מְבַקְּשִׁים הֵם מִן הָאֶבֶן הַזּוֹ הוֹצִיא לָהֶם, אִם מִן הָאֶבֶן הַזּוֹ תֵּן לָהֶם, כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ הַמַּיִם הִשְׁקוּ כָּל אָהֳלֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. מַה כְּתִיב שָׁם (שמות יז, ז) : וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַסָּה וּמְרִיבָה, וּמַה מְּרִיבָה הָיְתָה שָׁם, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבָּנָן, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אָמְרוּ אִם רִבּוֹן הוּא עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא רִבּוֹן עָלֵינוּ, נַעַבְדֶּנּוּ, וְאִם לָאו נִמְרֹד בּוֹ. וְרַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר אִם מַסְפִּיק לָנוּ מְזוֹנוֹתֵינוּ כְּמֶלֶךְ שֶׁהוּא שָׁרוּי בַּמְּדִינָה וְאֵין בְּנֵי הַמְּדִינָה צְרִיכִין לוֹ כְּלוּם, נַעַבְדֶּנּוּ, וְאִם לָאו נִמְרֹד בּוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ אִם מְהַרְהֲרִים אָנוּ בִּלְבָבֵנוּ וְהוּא יוֹדֵעַ מַה שֶּׁאָנוּ מְהַרְהֲרִים, נַעַבְדֶּנּוּ, וְאִם לָאו נִמְרֹד בּוֹ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם בְּקַשְׁתֶּם לִבְדֹּק אוֹתִי יָבוֹא הָרָשָׁע וְיִבְדֹּק אֶתְכֶם, מִיָּד וַיָּבֹא עֲמָלֵק, מַה כְּתִיב שָׁם (שמות יז, ז) : הֲיֵשׁ ה׳ בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן וַיָּבֹא עֲמָלֵק, וְכִי מָה עִנְיַן זֶה אֵצֶל זֶה, מָשָׁל לְתִינוֹק שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אָבִיו וְרָאָה חֲבֵרוֹ שֶׁל אָבִיו, אָמַר לוֹ, רָאִיתָ אֶת אַבָּא, אָמַר לוֹ אָבִיו אַתָּה רוֹכֵב עַל כְּתֵפִי וְאַתָּה שׁוֹאֵל עָלַי, הֲרֵינִי מַשְׁלִיכְךָ וְיָבוֹא הַשּׁוֹנֵא וְיִשְׁלֹט בָּךְ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אֲנִי נָשָׂאתִי אֶתְכֶם עַל עַנְנֵי כָּבוֹד וְאַתֶּם אוֹמְרִים : הֲיֵשׁ ה׳ בְּקִרְבֵּנוּ, לְפִיכָךְ יָבוֹא הַשּׁוֹנֵא וְיִשְׁלֹט בָּכֶם, הֱוֵי : וַיָּבֹא עֲמָלֵק.

ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים, לָמָּה לִיהוֹשֻׁעַ, מִתְּחִלָּה אַתָּה דוֹרֵשׁ שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ לְהַדְרִיכוֹ לְמִלְחָמָה, לְפִי שֶׁהוּא עָתִיד לְהַכְנִיס אֶת יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ.

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה לִיהוֹשֻׁעַ, אָמַר לוֹ זְקֵנְךָ עַל יָדוֹ יָרְדוּ לְמִצְרַיִם, לֵךְ הִזְדַּוֵּג עִם מִי שֶׁאֵרַע אוֹתָם בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם.

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה לִיהוֹשֻׁעַ, אָמַר לוֹ זְקֵנְךָ אָמַר (בראשית מב, יח) : אֶת הָאֱלֹקִים אֲנִי יָרֵא, וּבָזֶה כְּתִיב (דברים כה, יח) : וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים, יָבוֹא בֶּן בְּנוֹ שֶׁאָמַר אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא, וְיִפָּרַע מִמִּי שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים. בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים, מַהוּ אֲנָשִׁים, אֲנָשִׁים שֶׁל חָכְמָה וּבְיִרְאַת חֵטְא. וְצֵא הִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק, מִכָּן אַתָּה לָמֵד שֶׁהָיוּ תַּחַת עַנְנֵי הַכָּבוֹד, שֶׁאֵין אוֹמְרִים צֵא אֶלָּא לְמִי שֶׁהוּא שָׁרוּי בְּפָנִים. וּמַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי, אָמַר לוֹ מַטֶּה זֶה בְּיָדִי, שֶׁאָמַר הַמָּקוֹם יְהִי בְיָדְךָ לְעוֹלָם.

דָּבָר אַחֵר, וּמַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי, כְּשֶׁעָשָׂה בּוֹ אַהֲרֹן נִסִּים, נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ז, יב) : מַטֵּה אַהֲרֹן, וּבִזְמַן שֶׁעָשִׂיתִי אֲנִי בּוֹ נִסִּים, נִקְרָא עַל שְׁמִי. וּבִזְמַן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה נִסִּים, נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמַטֵּה הָאֱלֹהִים.

סדר יתרו

פרשה כז

א וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי כז, י) : רֵעֲךָ וְרֵעַ אָבִיךָ אַל תַּעֲזֹב, רֵעֲךָ זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (תהלים קכב, ח) : לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי. וְרֵעַ אָבִיךָ, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מא, ח) : זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי, אַל תַּעֲזֹב, וְאִם עָזַבְתָּ תֵּן דַּעְתְּךָ שֶׁלֹּא תִכָּנֵס לְבֵית אָחִיךָ. בְּיוֹם אֵידֶךָ, זֶה יִשְׁמָעֵאל וְעֵשָׂו.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי כְּשֶׁהֶגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת יִשְׂרָאֵל לְבָבֶל הָיוּ כְּפוּתִים מֵאַחוֹרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמִדְרַשׁ אֵיכָה, עַד (ישעיה כא, טו) : כִּי מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נָדָדוּ, אֲבִיכֶם שֶׁהָיָה מֵשִׁלְךָ בַּמִּדְבָּר פָּתַחְתִּי לוֹ בְּאֵר מַיִם, וְאַתֶּם עֲשִׂיתֶם כָּךְ, הֱוֵי (משלי כז, י) : טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב מֵאָח רָחוֹק.

דָּבָר אַחֵר, טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב, הוּא יִתְרוֹ, שֶׁהָיָה רָחוֹק לְיִשְׂרָאֵל מִן עֵשָׂו אָחִיו שֶׁל יַעֲקֹב, בְּיִתְרוֹ מַה כְּתִיב (שמואל א טו, ו) : וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל הַקֵּינִי, בְּעֵשָׂו כְּתִיב (דברים כה, יז) : זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק וגו׳, אַתָּה מוֹצֵא דְבָרִים רַבִּים כְּתוּבִים בְּעֵשָׂו לִגְנַאי וּכְתוּבִים בְּיִתְרוֹ לְשֶׁבַח, בְּעֵשָׂו כְּתִיב (איכה ה, יא) : נָשִׁים בְּצִיּוֹן עִנּוּ, וּבְיִתְרוֹ כְּתִיב (שמות ב, כא) : וַיִּתֵּן אֶת צִפֹּרָה בִּתּוֹ. בְּעֵשָׂו כְּתִיב (תהלים יד, ד) : אֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ לֶחֶם, וּבְיִתְרוֹ

כְּתִיב (שמות ב, כ) : קְרָאן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם. בְּעֵשָׂו כְּתִיב (דברים כה, יח) : וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים, וּבְיִתְרוֹ כְּתִיב (שמות יח, כג) : וְצִוְּךָ אֱלֹהִים. עֵשָׂו בִּטֵּל אֶת הַקָּרְבָּנוֹת, וּבְיִתְרוֹ כְּתִיב (שמות ב, יב) : וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים. עֵשָׂו שָׁמַע בִּיצִיאָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְנִלְחַם עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יז, ח) : וַיָּבֹא עֲמָלֵק, יִתְרוֹ שָׁמַע בְּשִׁבְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּבָא וְנִדְבַּק עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ.

ב דָּבָר אַחֵר, וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (משלי ג, לה) : כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה יִתְרוֹ, בְּשָׁעָה שֶׁבָּא אֵצֶל מֹשֶׁה מַה כָּבוֹד נָחַל (שמות יח, ו) : וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה אֲנִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר שָׁלַח לוֹ בְּיַד שָׁלִיחַ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר שָׁלַח לוֹ אִגֶּרֶת וְאָמַר עֲשֵׂה בְּגִינִי, וְאִם אֵין אַתָּה עוֹשֶׂה בְּגִין אִשְׁתְּךָ, וְאִם אֵין אַתָּה עוֹשֶׂה בְּגִינָהּ עֲשֵׂה בְּגִין בָּנֶיךָ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ צֵא, וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי הוּא שֶׁאָמַרְתִּי וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נ, א) : אֵל אֱלֹהִים ה׳ דִּבֶּר וַיִּקְרָא אָרֶץ, אֲנִי הוּא שֶׁאֲנִי מְקָרֵב אֲנִי הוּא שֶׁאֲנִי מְרַחֵק, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כג, כג) : הַאֱלֹהֵי מִקָּרוֹב אָנִי נְאֻם ה׳, אֲנִי הוּא שֶׁקֵּרַבְתִּי לְיִתְרוֹ וְלֹא רִחַקְתִּיו, אָדָם זֶה שֶׁבָּא אֶצְלִי לֹא בָּא אֶלָּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְלֹא בָּא אֶלָּא לְהִתְגַּיֵּר, אַף אַתָּה קָרְבֵהוּ אַל תַּרְחִיקֵהוּ, מִיָּד (שמות יח, ז) : וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ. אָמְרוּ, יָצָא מֹשֶׁה יָצָא אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא, וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף אָרוֹן יָצָא עִמָּהֶם, לְכָךְ נֶאֱמַר : כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ.

ג דָּבָר אַחֵר, וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, רְאֵה כַּמָּה טוֹבוֹת וּבְרָכוֹת בָּאוּ לְיִתְרוֹ מִשָּׁעָה שֶׁנִּתְחַתֵּן עִם מֹשֶׁה, מַה כְּתִיב (שמות יח, יב) : וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכֹל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁבָּא בִּלְעָם לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, לֹא דַיָּן שֶׁלֹּא קִלְּלָן אֶלָּא בֵּרְכָן, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁרָאָה עֲמָלֵק הִתְחִיל לְקַלְּלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כד, כ) : רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד, אֲבָל לְיִתְרוֹ מַהוּ אוֹמֵר (במדבר כד, כא) : אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ, אָמַר לוֹ קֵינִי עִמָּנוּ הָיִיתָ בָּעֲצָה, מִי הוֹשִׁיבְךָ אֵצֶל אֵיתָנֵי עוֹלָם, מָשָׁל לְצִפּוֹר שֶׁבָּרַח מִן הַצַּיָּד וְנָפְלָה לְתוֹךְ יָדוֹ שֶׁל אַנְדְּרוּאַנְטִיָּא, כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתוֹ הַצַּיָּד הִתְחִיל מְקַלְּסָהּ וְאָמַר לָהּ כַּמָּה נָאָה בְּרִיחָה שֶׁבָּרַחְתְּ, כָּךְ הָיָה בִּלְעָם מְשַׁבֵּחַ אֶת יִתְרוֹ וְאָמַר לוֹ : אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ.

ד דָּבָר אַחֵר, וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (ירמיה טז, יט) : ה׳ עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי אָרֶץ, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֶׁעָשִׂיתָ לָנוּ נִסִּים בַּיָּם אָמַרְנוּ לְךָ (שמות טו, ב) : עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ, הֲלוֹא שָׁמְעָה רָחָב וּבָאָה וְדָבְקָה בָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ב, ט י) : וַתֹּאמֶר אֶל הָאֲנָשִׁים יָדַעְתִּי כִּי נָתַן ה׳ לָכֶם אֶת הָאָרֶץ, כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה׳ אֶת מֵי יַם סוּף, הֱוֵי : ה׳ עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה. כְּשֶׁעָשִׂיתָ נִסִּים בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ב, י) : וְיִתֵּן עֹז לְמַלְכּוֹ, לֹא בָאת מַלְכַּת שְׁבָא וְשִׁבְּחָה אוֹתְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א י, א) : וּמַלְכַּת שְׁבָא שֹׁמַעַת אֶת שֵׁמַע שְׁלֹמֹה, וּמָה אָמְרָה (מלכים א י, ט) : יְהִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ בָּרוּךְ אֲשֶׁר חָפֵץ בְּךָ. כְּשֶׁהוֹצֵאתָ אוֹתָנוּ מִמִּצְרַיִם וְנָתַתָּ לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת עֹז, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט, יא) : ה׳ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, וְלֹא שָׁמַע יִתְרוֹ וּבָא וְנִדְבַּק בָּךְ, הֱוֵי : אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי אָרֶץ.

ה דָּבָר אַחֵר, וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (איוב לא, לב) : בַּחוּץ לֹא יָלִין גֵּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעֵיל בַּפָּרָשָׁה (שמות יב, מג) : זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח, עַד גֵּר שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל וְהוֹלִיד בַּת וְהָלְכָה הַבַּת וְנִשֵּׂאת לְכֹהֵן כָּשֵׁר וְיָלְדָה בֵּן, הֲרֵי זֶה רָאוּי לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְנִמְצָא הַגֵּר מִבִּפְנִים וּבֶן לֵוִי מִבַּחוּץ, הֱוֵי בַּחוּץ לֹא יָלִין גֵּר.

(איוב לא, לב) : דְּלָתַי לָאֹרַח אֶפְתָּח, זֶה יִתְרוֹ, שֶׁהוֹרִיד לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, כג) : וַיְצַו שְׁחָקִים מִמָּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח.

ו דָּבָר אַחֵר, וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי יט, כה) : לֵץ תַּכֶּה וּפֶתִי יַעֲרִם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי כא, יא) : בַּעֲנָשׁ לֵץ יֶחְכַּם פֶּתִי, עָמָלֵק וְיִתְרוֹ הָיוּ בְּעֵצָה עִם פַּרְעֹה, כְּשֶׁרָאָה יִתְרוֹ שֶׁאִבֵּד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עֲמָלֵק מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא תּוֹהֶא וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, שֶׁכֵּן כְּתִיב לְמַעְלָה (שמות יז, יד) : כִּי מָחֹה אֶמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק, וְאַחַר כָּךְ וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, אָמַר אֵין לִי לֵילֵךְ אֶלָּא אֵצֶל אֱלוֹהַּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּמִנַּיִן אַתָּה לָמֵד שֶׁעֲמָלֵק וְהַמִּדְיָנִים צָרִיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כב, ז) : וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן, וְכֵן (שופטים ו, ג) : מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם. וְכֵן בְּלָעָם הָרָשָׁע אוֹמֵר (במדבר כד, כ) : וַיַּרְא אֶת עֲמָלֵק, שֶׁלֹּא חָזַר בּוֹ, וּכְשֶׁרָאָה לְיִתְרוֹ שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה מָה אָמַר (במדבר כד, כא) : וַיַּרְא אֶת הַקֵּינִי, מָשָׁל לְצַיָּד שֶׁהָיָה צָד צִפָּרִים, צָד אֶת הָרִאשׁוֹנָה, בָּא לָצוּד אֶת הַשְּׁנִיָּה הָלְכָה וְיָשְׁבָה לָהּ עַל אִיקּוּנִין שֶׁל מֶלֶךְ, עָמַד לוֹ הַצַּיָּד תּוֹהֶא בָּהּ, אָמַר לָהּ אִם אֶזְרֹק עָלֶיהָ אֶבֶן, אֲנִי מִתְחַיֵּב בְּנַפְשִׁי, וְאִם אֶתֵּן אֶת הַקָּנֶה מִתְיָרֵא אֲנִי שֶׁלֹּא יִגַּע בָּאִיקּוּנִין שֶׁל מֶלֶךְ, אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אֹמַר לָךְ, אֶלָּא לְמָקוֹם יָפֶה בָּרַחְתָּ וְנִפְלַטְתָּ. כָּךְ בִּלְעָם רָאָה לְיִתְרוֹ וַעֲמָלֵק בָּעֵצָה, עָמַד עַל עֲמָלֵק וּמָחָה שְׁמוֹ, בָּא לִרְאוֹת יִתְרוֹ מְצָאוֹ שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, אָמַר לוֹ לְמָקוֹם יָפֶה בָּרַחְתָּ, הֱוֵי (במדבר כד, כא) : אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ כְּאַבְרָהָם, הֱוֵי : לֵץ תַּכֶּה, זֶה עֲמָלֵק. וּפֶתִי יַעֲרִם, זֶה יִתְרוֹ. (משלי יט, כה) : וְהוֹכִיחַ לְנָבוֹן, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁהוֹכִיחוֹ יִתְרוֹ כְּשֶׁרָאָהוּ יוֹשֵׁב וְדָן אֶת יִשְׂרָאֵל כָּל הַיּוֹם, אָמַר לוֹ (שמות יח, יד) : מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ, (שמות יח, יח) : נָבֹל תִּבֹּל, אָמַר לוֹ מִדַּעְתִּי לֹא תַעֲשֶׂה כֵּן, אֶלָּא הַמֶּלֶךְ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יח, יט) : וְעַתָּה שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (שמות יח, כד) : וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמָר.

ז דָּבָר אַחֵר, וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (קהלת יא, א) : שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל פְּנֵי הַמָּיִם כִּי בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ, וְכִי בְּנֵי אָדָם שׁוֹטִים הֵם שֶׁנּוֹתְנִין לַחְמָם עַל פְּנֵי הַמָּיִם, וְעַל מִי אָמַר, עַל יִתְרוֹ, שֶׁנָּתַן לַחְמוֹ לְמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב, כ) : קְרָאן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם, הֱוֵי : שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל פְּנֵי הַמָּיִם, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב, י) ; כִּי מִן הַמַּיִם מְשִׁיתִהוּ, לָמָּה, כִּי בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ, (שמות יח, יב) : וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכֹל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכָל לֶחֶם.

ח דָּבָר אַחֵר, וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, שִׁבְעָה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ, יֶתֶר, כְּשֶׁהָיָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד, יח) : וַיָּשָׁב אֶל יֶתֶר חֹתְנוֹ, וּמִשֶّנִּתְגַּיֵּר הוֹסִיף לוֹ אוֹת אַחַת כְּשֵׁם שֶׁעָשָׂה לְאַבְרָהָם וְנִקְרָא יִתְרוֹ.

דָּבָר אַחֵר, יִתְרוֹ, שֶׁיִּתֵּר פָּרָשָׁה אַחַת בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יח, כא) : וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל הָעָם. חֹבָב, שֶׁחִבֵּב אֶת הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת (במדבר י, כט) : וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב.

ט דָּבָר אַחֵר, וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה ב, ד) : שִׁמְעוּ דְבַר ה׳ בֵּית יַעֲקֹב, זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (משלי ו, א) : בְּנִי אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ, אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה, נֶאֱמְרָה עַל הַחֲבֵרִים, כָּל הַיָּמִים שֶׁאָדָם חָבֵר לֹא אִכְפַּת לוֹ בַּצִּבּוּר וְאֵינוֹ נֶעֱנָשׁ עָלָיו, נִתְמַנָּה אָדָם בָּרֹאשׁ וְנָטַל טַלִּית, לֹא יֹאמַר לְטוֹבָתִי אֲנִי נִזְקָק, לֹא אִכְפַּת לִי בַּצִּבּוּר, אֶלָּא כָּל טֹרַח הַצִּבּוּר עָלָיו, אִם רָאָה אָדָם מַעֲבִיר בִּיָּא עַל חֲבֵרוֹ, אוֹ עוֹבֵר עֲבֵרָה, וְלֹא מִמַּחֶה בְּיָדוֹ הוּא נֶעֱנָשׁ עָלָיו. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת : בְּנִי אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ, אַתָּה עָרֵב עָלָיו, (משלי ו, א) : תָּקַעְתָּ לַזָּר כַּפֶּיךָ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתָּה הִכְנַסְתָּ עַצְמְךָ לַזִּירָה, וּמִי שֶׁהוּא מַכְנִיס עַצְמוֹ לַזִּירָה אוֹ נִצּוֹחַ אוֹ נוֹצֵחַ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי וְאַתָּה עוֹמְדִים בַּזִּירָה אוֹ נִצַּחְתָּ אוֹ נִצַּחְתִּי. (משלי ו, ב) : נוֹקַשְׁתָּ בְּאִמְרֵי פִיךָ,

אֵין אִמְרֵי אֶלָּא הוֹרָאַת תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ז, א) : בְּנִי שְׁמֹר אֲמָרָי, וְכֵן (משלי ד, כ) : לַאֲמָרַי הַט אָזְנֶךָ, (משלי ו, ג) : עֲשֵׂה זֹאת אֲפוֹא בְּנִי וְהִנָּצֵל כִּי בָאתָ בְּכַף רֵעֶךָ, אֶלָּא תֵּן רְצוֹנְךָ לֵידַע מַה לַּעֲשׂוֹת, הוֹאִיל וְהִכְנַסְתָּ עַצְמְךָ לְעַרְבוּת זֶה לַעֲשׂוֹת רֹאשׁ, (משלי ו, ג) : לֵךְ הִתְרַפֵּס בַּאֲבַק רַגְלֵיהֶם שֶׁל שָׂרִים וּגְדוֹלִים מִמְּךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי ו, ג) : וּרְהַב רֵעֶיךָ, וְאֵין רְהַב אֶלָּא מַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פז, ד) : אַזְכִּיר רַהַב, וְאִם לָאו דָּמְךָ בְּרֹאשְׁךָ כְּדַם צְבִי וְאַיָּל, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי ו, ה) : הִנָּצֵל כִּצְבִי מִיָּד [כמו שכתוב בפרשת ויגש בבראשית רבה]. וְרַבָּנִין אָמְרִין, בְּנִי אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֲךָ, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם עֲרֵבִים בֵּינָן לְבֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. חֲבִיבִים יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ רֵעִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכב, ח) : לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי, וּמָה הָיְתָה עַרְבוּתָן, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא לִתֵּן אֶת הַתּוֹרָה, לֹא קִבְּלוּהָ אַחַת מִן הָאֻמּוֹת אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ שָׂדֶה וְהָיָה מְבַקֵּשׁ לְמָסְרָהּ לַאֲרִיסִים, קָרָא לָרֹאשׁוֹן וְאָמַר לוֹ, תְּקַבֵּל אַתָּה אֶת הַשָּׂדֶה הַזּוֹ, אָמַר לוֹ אֵין בִּי כֹּחַ קָשָׁה הֵימֶנּוּ, וְכֵן לַשֵּׁנִי וְלַשְּׁלִישִׁי וְלָרְבִיעִי וְלֹא קִבְּלוּהָ מִמֶּנּוּ, וְקָרָא לַחֲמִישִׁי וְאָמַר לוֹ תְּקַבֵּל אַתָּה הַשָּׂדֶה הַזּוֹ, אָמַר לוֹ הֵן, עַל מְנָת לְפָלְחָהּ, אָמַר לוֹ הֵן, מִשֶּׁנִּכְנָס לְתוֹכָהּ הוֹבִירָהּ, עַל מִי הַמֶּלֶךְ מַקְפִּיד עַל אוֹתָם שֶׁאָמְרוּ אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לְקַבְּלָהּ, אוֹ עַל מִי שֶׁקִּבְּלָהּ עָלָיו וּמִשֶּׁקִּבְּלָהּ עָלָיו נִכְנָס בָּהּ וְהוֹבִירָהּ, לֹא עַל זֶה שֶׁקִּבְּלָהּ. כָּךְ כְּשֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַר סִינַי, לֹא הִנִּיחַ אֻמָּה שֶׁלֹּא הִרְתִּיק עָלֶיהָ וְלֹא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם לְשָׁמְרָהּ, וּכְשֶׁבָּא אֵצֶל יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ (שמות כד, ז) : כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, לְכָךְ בְּדִין הוּא שֶׁתִּשְׁמְעוּ, הֱוֵי : שִׁמְעוּ דְּבַר ה׳ בֵּית יַעֲקֹב, וְאִם לָאו תֵּעָנְשׁוּ בָּעַרְבוּת, הֱוֵי : בְּנִי אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ.

דָּבָר אַחֵר, שִׁמְעוּ דְּבַר ה׳, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו שִׁמְרוּ לִי ב׳ כּוֹסוֹת הַלָּלוּ וְהָיָה דִּיאַטְרִיטָא, אָמַר לוֹ הֲוֵי זָהִיר בָּהֶם, עַד שֶׁהוּא נִכְנָס לַפָּלָטִין הָיָה עֵגֶל אֶחָד שָׁרוּי עַל פֶּתַח הַפָּלָטִין, נָגַח הָעֶבֶד וְנִשְׁבַּר אֶחָד מֵהֶם, וְהָיָה הָעֶבֶד עוֹמֵד וּמַרְתִּית לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, אָמַר לוֹ לָמָּה מַרְתִּית, אָמַר שֶׁנִּגְּחַנִי עֵגֶל וְשִׁבַּר אֶחָד מִשְּׁנֵי הַכּוֹסוֹת. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ אִם כֵּן דַּע וְהִזָּהֵר בַּשֵּׁנִי. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁנֵי כּוֹסוֹת מָזַגְתֶּם בְּסִינַי, נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, שִׁבַּרְתֶּם נַעֲשֶׂה עֲשִׂיתֶם לְפָנַי עֵגֶל, הִזָּהֲרוּ בְּנִשְׁמָע, הֱוֵי : שִׁמְעוּ דְּבַר ה׳ בֵּית יַעֲקֹב.

דָּבָר אַחֵר, שִׁמְעוּ דְּבַר ה׳, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה נה, ג) : שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם, הֵיאַךְ חֲבִיבִים יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מְפַתֶּה אוֹתָם, אָמַר לָהֶם אִם יִפֹּל אָדָם מֵרֹאשׁ הַגַּג כָּל גּוּפוֹ לוֹקֶה וְהָרוֹפֵא נִכְנָס אֶצְלוֹ וְנוֹתֵן לוֹ רִטְיָה בְּרֹאשׁוֹ וְכֵן בְּיָדָיו וְכֵן בְּרַגְלָיו וּבְכָל אֵבָרָיו, נִמְצָא כֻּלּוֹ רִטְיוֹת. אֲנִי אֵינִי כָּךְ, אֶלָּא רמ״ח אֵבָרִים בָּאָדָם הַזֶּה וְהָאֹזֶן אֶחָד מֵהֶם, וְכָל הַגּוּף מְלֻכְלָךְ בַּעֲבֵרוֹת וְהָאֹזֶן שׁוֹמַעַת וְכָל הַגּוּף מְקַבֵּל חַיִּים, שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם, לְכָךְ אָמַר : שִׁמְעוּ דְּבַר ה׳ בֵּית יַעֲקֹב. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּיִתְרוֹ שֶׁעַל יְדֵי שְׁמִיעָה זָכָה לְחַיִּים, שֶׁשָּׁמַע וְנִתְגַּיֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וגו׳.

פרשה כח

א וּמשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים סח, יט): עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶׁבִי, מַהוּ עָלִיתָ, נִתְעַלֵּיתָ, נִתְגַּשַּׁשְׁתָּ עִם הַמַּלְאָכִים שֶׁל מַעְלָה.

דָּבָר אַחֵר, עָלִיתָ לַמָּרוֹם, שֶׁלֹּא שָׁלְטָה בְּרִיָּה מִלְּמַעְלָן כְּשֵׁם שֶׁשָּׁלַט מֹשֶׁה.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה הַלּוּחוֹת הָיוּ אָרְכָּן שִׁשָּׁה טְפָחִים, כִּבְיָכוֹל הָיוּ בְּיַד מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שְׁנֵי טְפָחִים וּבְיָדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שְׁנֵי טְפָחִים וּשְׁנֵי טְפָחִים הָיוּ מַפְרִישִׁין בֵּין יַד לְיַד.

דָּבָר אַחֵר, עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶׁבִי, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם הַנִּכְנָס לִמְדִינָה נוֹטֵל דָּבָר שֶׁאֵין עֵין בְּנֵי הַמְּדִינָה עָלָיו, וּמֹשֶׁה עָלָה לַמָּרוֹם וְנָטַל אֶת הַתּוֹרָה שֶׁהָיוּ הַכֹּל נוֹשְׁאִין עֵינֵיהֶם עָלֶיהָ, הֱוֵי: עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶׁבִי, יָכוֹל מִפְּנֵי שֶׁשָּׁבָה אוֹתָהּ נְטָלָהּ חִנָּם, תַּלְמוּד לוֹמַר (תהלים סח, יט): לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם, בִּלְקִיחָה נִתְּנָה לוֹ. יָכוֹל יְהֵא חַיָּב לִתֵּן לוֹ דָּמִים, תַּלְמוּד לוֹמַר מַתָּנוֹת, בְּמַתָּנָה נִתְּנָה לוֹ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִּקְּשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְגֹּעַ בְּמֹשֶׁה, עָשָׂה בּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְלַסְטֵירִין שֶׁל פָּנָיו שֶׁל מֹשֶׁה דּוֹמֶה לְאַבְרָהָם, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִי אַתֶּם מִתְבַּיְּשִׁין הֵימֶנּוּ לֹא זֶהוּ שֶׁיִּרַדְתֶּם אֶצְלוֹ וַאֲכַלְתֶּם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה לֹא נִתְּנָה לְךָ תּוֹרָה אֶלָּא בִּזְכוּת אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם, וְאֵין אָדָם הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע יד, טו): הָאָדָם הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים, הֱוֵי: וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים.

ב וַיִּקְרָא אֵלָיו ה׳ מִן הָהָר לֵאמֹר, בִּזְכוּת הָהָר, וְאֵין הָהָר אֶלָּא אָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ו, ב): שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה׳. וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים, עָלָה בֶּעָנָן וְיָרַד בֶּעָנָן וּזְכוּת אָבוֹת עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת עִמּוֹ. כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב, אֵלּוּ הַנָּשִׁים, אָמַר לוֹ אֱמֹר לָהֶם רָאשֵׁי דְבָרִים שֶׁהֵם יְכוֹלוֹת לִשְׁמֹעַ, וְתַגִּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֵלּוּ הָאֲנָשִׁים, אָמַר לוֹ אֱמֹר לָהֶם דִּקְדּוּקֵי דְבָרִים שֶׁהֵם יְכוֹלִים לִשְׁמֹעַ.

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה לַנָּשִׁים תְּחִלָּה, שֶׁהֵן מִזְדָּרְזוֹת בְּמִצְוֹת.

דָּבָר אַחֵר, כְּדֵי שֶׁיְּהוּ מַנְהִיגוֹת אֶת בְּנֵיהֶן לַתּוֹרָה.

אָמַר רַבִּי תַּחְלִיפָא דְּקֵיסָרִין, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֶׁבָּרָאתִי אֶת הָעוֹלָם, לֹא צִוִּיתִי אֶלָּא לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, וְאַחַר כָּךְ נִצְטַוֵּית חַוָּה וְעָבְרָה וְקִלְקְלָה אֶת הָעוֹלָם, עַכְשָׁיו אִם אֵינִי קוֹרֵא לַנָּשִׁים תְּחִלָּה, הֵן מְבַטְּלוֹת אֶת הַתּוֹרָה, לְכָךְ נֶאֱמַר: כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב, אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ב, ה): בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר ה׳. וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר, בְּטַכְסִיס שֶׁל מְלָכִים נָהַג הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד, ח): אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה, לָמָּה כָּךְ בִּזְכוּת שֶׁאָמְרוּ (שמות כד, ז): נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע.

ג וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי הָעָם אֶל ה׳, אוֹתָהּ שָׁעָה בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה וּלְדַבֵּר עִמָּהֶם, וְהָיָה מֹשֶׁה עוֹמֵד, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָה אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי מֹשֶׁה, אָמַר רַבִּי לֵוִי מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁבִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת אוֹפִּימִשְׁטָאטָא חוּץ מִדַּעְתּוֹ שֶׁל אִפַּרְכוֹס, אָמַר לוֹ עֲשֵׂה דָּבָר פְּלוֹנִי, אָמַר לוֹ, כְּבָר נַעֲשֵׂית. שׁוּב אָמַר לוֹ, לֵךְ קְרָא לִפְלוֹנִי סִינְקְלִיטָקוֹס וְיָבֹא עִמְּךָ, עַד שֶׁהוּא הוֹלֵךְ עָשָׂה הַמֶּלֶךְ מַה שֶּׁבִּקֵּשׁ. כָּךְ בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן עֶשֶׂר דִּבְּרוֹת, הָיָה מֹשֶׁה עוֹמֵד מִצִּדּוֹ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי גּוֹלֶה לָהֶם אֶת הָרָקִיעַ וְאוֹמֵר (שמות כ, ב): אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ. הֵם אוֹמְרִים,

מִי אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹ מֹשֶׁה, אֶלָּא יֵרֵד מֹשֶׁה וְאַחַר כָּךְ אֲנִי אוֹמֵר: אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה (שמות יט, י): לֵךְ אֶל הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבַּסוּ שִׂמְלֹתָם, אָמַר לוֹ כְּבָר הִקְדַּשְׁתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, כג): כִּי אַתָּה הַעֵדֹתָה בָּנוּ לֵאמֹר וגו׳. אָמַר לוֹ (שמות יט, כד): לֶךְ רֵד וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ, עַד שֶׁמֹּשֶׁה יוֹרֵד, נִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, כה): וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל הָעָם, מִיָּד (שמות כ, א): וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים.

ד אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֶת הַכֹּל בְּבַת אֶחָת, מֵמִית וּמְחַיֶּה בְּבַת אֶחָת, מַכֶּה וְרוֹפֵא בְּבַת אֶחָת, אִשָּׁה עַל הַמַּשְׁבֵּר, יוֹרְדֵי הַיָּם וְהוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת וַחֲבוּשֵׁי בְּבֵית הָאֲסוּרִין, אֶחָד בַּמִּזְרָח וְאֶחָד בַּמַּעֲרָב וְאֶחָד בַּצָּפוֹן וְאֶחָד בַּדָּרוֹם, שׁוֹמֵעַ כֻּלָּן בְּבַת אַחַת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה מה, ז): יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ. עָפָר כְּמוֹ כֵן נֶהְפַּךְ לְאָדָם, חָזַר נֶהְפַּךְ לֶעָפָר, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ה, ח): וְהֹפֵךְ לַבֹּקֶר צַלְמָוֶת, מַהוּ לַבֹּקֶר, כִּתְחִלָּתוֹ, בִּתְחִלָּתוֹ מַהוּ אוֹמֵר (שמות ז, כ): וַיֵּהָפְכוּ כָּל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְדָם, חָזַר וְנֶהְפַּךְ הַדָּם לְמַיִם. בָּשָׂר חַי נֶהְפַּךְ לְמֵת, חָזַר הַמֵּת וְנֶהְפַּךְ לְחַי. הַמַּטֶּה נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ, חָזַר הַנָּחָשׁ וְנֶהְפַּךְ לְמַטֶּה. הַיָּם נֶהְפַּךְ לְיַבָּשָׁה, חָזְרָה הַיַּבָּשָׁה וְנֶהְפְּכָה לְיָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (עמוס ה, ח) (עמוס ט, ו): הַקּוֹרֵא לְמֵי הַיָּם וגו׳. וְכֵן דִּבּוּר (שמות כ, ח): זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ, וְאוֹמֵר (במדבר כח, ט): וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה. דִּבּוּר (ויקרא יח, טז): עֶרְוַת אֵשֶׁת אָחִיךָ לֹא תְגַלֶּה, (דברים כה, ה): כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו, וְכֻלָּן אֲמָרָן בְּבַת אַחַת, הֱוֵי: וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר.

ה בּוֹא וּרְאֵה שֶׁאֵין מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת עוֹשֶׂה מִלְחָמָה וְלִהְיוֹת סוֹפֵר וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינֶנּוּ כֵן, אֶתְמוֹל בַּיָּם כְּעוֹשֶׂה מִלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו, ג): ה׳ אִישׁ מִלְחָמָה, וְאוֹמֵר (איוב כו, יב): בְּכֹחוֹ רָגַע הַיָּם, וְהַיּוֹם בְּמַתַּן תּוֹרָה יָרַד לְלַמֵּד תּוֹרָה לְבָנָיו, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (איוב לו, כב): הֵן אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ מִי כָמֹהוּ מוֹרֶה, הֱוֵי: וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.

ו דָּבָר אַחֵר, וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר, אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מַה שֶּׁהַנְּבִיאִים עֲתִידִים לְהִתְנַבְּאוֹת בְּכָל דּוֹר וָדוֹר קִבְּלוּ מֵהַר סִינַי, שֶׁכֵּן מֹשֶׁה אוֹמֵר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל (דברים כט, יד): כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם, עִמָּנוּ עוֹמֵד הַיּוֹם, אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא עִמָּנוּ הַיּוֹם, אֵלּוּ הַנְּשָׁמוֹת הָעֲתִידוֹת לְהִבָּרְאוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ, שֶׁלֹּא נֶאֱמְרָה בָּהֶם עֲמִידָה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד קִבֵּל אֶת שֶׁלּוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מלאכי א, א): מַשָּׂא דְּבַר ה׳ אֶל יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי, בִּימֵי מַלְאָכִי לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא בְּיַד מַלְאָכִי, שֶׁכְּבָר הָיְתָה הַנְּבוּאָה בְּיָדוֹ מֵהַר סִינַי, וְעַד אוֹתָהּ שָׁעָה לֹא נִתְּנָה לוֹ רְשׁוּת לְהִתְנַבְּאוֹת. וְכֵן יְשַׁעְיָה אָמַר (ישעיה מח, טז): מֵעֵת הֱיוֹתָהּ שָׁם אָנִי, אָמַר יְשַׁעְיָה מִיּוֹם שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה בְּסִינַי שָׁם הָיִיתִי וְקִבַּלְתִּי אֶת הַנְּבוּאָה הַזֹּאת, אֶלָּא (ישעיה מח, טז): וְעַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהִים שְׁלָחַנִי וְרוּחוֹ, עַד עַכְשָׁיו לֹא נִתַּן לוֹ רְשׁוּת לְהִתְנַבְּאוֹת. וְלֹא כָּל הַנְּבִיאִים בִּלְבָד קִבְּלוּ מִסִּינַי נְבוּאָתָן, אֶלָּא אַף הַחֲכָמִים הָעוֹמְדִים בְּכָל דּוֹר וָדוֹר כָּל אֶחָד וְאֶחָד קִבֵּל אֶת שֶׁלּוֹ מִסִּינַי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים ה, יט): אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה׳ אֶל כָּל קְהַלְכֶם. קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר קוֹל אֶחָד נֶחְלַק לְשִׁבְעָה קוֹלוֹת וְהֵם נֶחְלָקִים לְשִׁבְעִים לָשׁוֹן. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר שֶׁמִּמֶּנּוּ נִתְנַבְּאוּ כָּל הַנְּבִיאִים שֶׁעָמְדוּ. רַבָּנָן אָמְרֵי שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ בַּת קוֹל.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מַהוּ (תהלים כט, ד): קוֹל ה׳ בַּכֹּחַ, אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, וַהֲלוֹא מַלְאָךְ אֶחָד אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּקוֹלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל י, ו): וּגְוִיָּתוֹ כְּתַרְשִׁישׁ וְקוֹל דְּבָרָיו כְּקוֹל הָמוֹן, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁכָּתוּב בּוֹ (ירמיה כג, כד): הֲלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא, צָרִיךְ לְדַבֵּר בְּכֹחַ, אֶלָּא קוֹל ה׳ בַּכֹּחַ, בְּכֹחַ כָּל הַקּוֹלוֹת. וְעַל דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן הֲדָא קְרָא מְסַיֵּעַ לֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, יב): ה׳ יִתֵּן אֹמֶר הַמְבַשְּׂרוֹת צָבָא רָב.

פרשה כט

א אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דברים ד, לג): הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים, הַמִּינִין שֶׁאֲלוּ אֶת רַבִּי שִׁמְלָאי אָמְרוּ לוֹ אֱלֹהוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ בָּעוֹלָם, אָמַר לָהֶם, לָמָּה, אָמְרוּ לוֹ, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב: הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים, אָמַר לָהֶם, שֶׁמָּא כָּתוּב מְדַבְּרִים, אֶלָּא (דברים לד, ג): מְדַבֵּר. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו, רַבִּי, לְאֵלּוּ דָּחִיתָ בְּקָנֶה רָצוּץ, לָנוּ מָה אַתָּה מֵשִׁיב, חָזַר רַבִּי לֵוִי וּפֵרְשָׁהּ, אָמַר לָהֶם: הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים, כֵּיצַד, אִלּוּ הָיָה כָּתוּב קוֹל ה׳ בְּכֹחוֹ, לֹא הָיָה הָעוֹלָם יָכוֹל לַעֲמֹד, אֶלָּא (תהלים כט, ד): קוֹל ה׳ בַּכֹּחַ, בַּכֹּחַ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, הַבַּחוּרִים לְפִי כֹּחָן וְהַזְּקֵנִים לְפִי כֹּחָן וְהַקְּטַנִּים לְפִי כֹּחָן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לֹא בִּשְׁבִיל שֶׁשְּׁמַעְתֶּם קוֹלוֹת הַרְבֵּה תִּהְיוּ סְבוּרִין שֶׁמָּא אֱלֹהוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ בַּשָּׁמַיִם, אֶלָּא תִּהְיוּ יוֹדְעִים שֶׁאֲנִי הוּא ה׳ אֱלֹהֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה, ו): אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ.

ב דָּבָר אַחֵר, אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דברים ה, ד): פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה׳ עִמָּכֶם, אָמַר רַבִּי אַבְדִּימֵי דְּמִן חֵיפָה, עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף יָרְדוּ עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְסִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, יח): רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן, הַנָּאִים וְהַמְשֻׁבָּחִים, יָכוֹל אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ רַבִּים דְּחוּקִים הָיוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר שִׁנְאָן, שַׁאֲנָן וְהַשְׁקֵט. (תהלים סח, יח): אֲדֹנָי בָּם, אֵין כְּתִיב בְּיו״ד, אֶלָּא בְּאָלֶ״ף דָּלֶ״ת, אֲדוֹנוֹ שֶׁל כָּל הָעוֹלָם בָּהֶם.

דָּבָר אַחֵר, אֲדֹנָי בָּם, אָמַר רַבִּי לֵוִי שֶׁהָיָה טַבְלָא שֶׁל שֵׁם הַמְפֹרָשׁ כָּתוּב עַל לִבָּם.

דָּבָר אַחֵר, אֲדֹנָי בָּם, רַבָּנָן אָמְרִין שְׁמוֹ שֶׁל אֱלֹהִים הָיָה מְעֹרָב עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד, מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל לֹא בִּשְׁבִיל שֶׁרְאִיתֶם פָּנִים הַרְבֵּה תִּהְיוּ סְבוּרִין שֶׁמָּא אֱלֹהוֹת הַרְבֵּה בַּשָּׁמַיִם, דְּעוּ שֶׁאֲנִי הוּא ה׳ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ.

ג אָמַר רַבִּי טוֹבִיָּה בֶּן רַבִּי יִצְחָק אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, שֶׁעַל מְנָת כֵּן הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁתְּקַבֵּל אֱלָהוּתִי עָלֶיךָ.

דָּבָר אַחֵר, אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, מָשָׁל לְבַת מְלָכִים שֶׁנִּשְׁבֵּית בְּיַד הַלִּסְטִים וּבָא הַמֶּלֶךְ וְהִצִּילָהּ, לְאַחַר יָמִים בִּקֵּשׁ לִשָּׂא אוֹתָהּ לְאִשָּׁה, אָמְרָה לוֹ מַה אַתָּה נוֹתֵן לִי, אָמַר לָהּ אִם אֵין לִיךָ עָלַי אֶלָּא שֶׁפְּדִיתִיךָ מִיַּד הַלִּסְטִים, דַּי.

ד דָּבָר אַחֵר, אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, רַבִּי אַחָא בְּרַבִּי חֲנִינָא פָּתַח בּוֹ (תהלים נ, ז) : שִׁמְעָה עַמִּי וַאֲדַבֵּרָה [כמו שכתוב בעשרת הדברות, עד] : אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אֱלוֹהַּ אֲנִי עַל כָּל בָּאֵי עוֹלָם, אֲבָל לֹא יִחַדְתִּי שְׁמִי אֶלָּא עֲלֵיכֶם, אֵינִי נִקְרָא אֱלֹהֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אֶלָּא אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

אָמַר רַבִּי לֵוִי, שְׁנֵי דְּבָרִים שָׁאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיִּרְאוּ כְּבוֹדוֹ וְיִשְׁמְעוּ קוֹלוֹ, וְהָיוּ רוֹאִין אֶת כְּבוֹדוֹ וְשׁוֹמְעִין אֶת קוֹלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה, כא) ; וַתֹּאמְרוּ הֵן הֶרְאָנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ אֶת כְּבֹדוֹ וְאֶת גָּדְלוֹ, וּכְתִיב (דברים ה, יא) : וְאֶת קֹלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, וְלֹא הָיָה בָהֶם כֹּחַ לַעֲמֹד, שֶׁכֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לְסִינַי וְנִגְלָה לָהֶם, פָּרְחָה נִשְׁמָתָם עַל שֶׁדִּבֵּר עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ה, ו) : נַפְשִׁי יָצְאָה בְּדַבְּרוֹ. אֲבָל הַתּוֹרָה בִּקְּשָׁה עֲלֵיהֶם רַחֲמִים מִלִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יֵשׁ מֶלֶךְ מַשִּׂיא בִּתּוֹ וְהוֹרֵג אַנְשֵׁי בֵיתוֹ, כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שְׂמֵחִים וּבָנֶיךָ מֵתִים, מִיָּד חָזְרָה נִשְׁמָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט, ח) : תּוֹרַת ה׳ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ, אָמַר רַבִּי לֵוִי, וְכִי לֹא הָיָה גָּלוּי לִפְנֵי הַמָּקוֹם שֶׁאִם הוּא מַרְאֶה כְּבוֹדוֹ לְיִשְׂרָאֵל וּמַשְׁמִיעָן קוֹלוֹ שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לַעֲמֹד, אֶלָּא צָפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהֵן עֲתִידִין לַעֲשׂוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁלֹּא יְהוּ אוֹמְרִין אִלּוּ הֶרְאָנוּ אֶת כְּבוֹדוֹ וְאֶת גָּדְלוֹ וְהִשְׁמִיעָנוּ אֶת קוֹלוֹ, לֹא הָיֵינוּ עוֹשִׂים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, לְכָךְ נֶאֱמַר : שִׁמְעָה עַמִּי וַאֲדַבֵּרָה.

ה דָּבָר אַחֵר, אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם מוֹלֵךְ וְיֵשׁ לוֹ אָב אוֹ אָח, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי אֵינִי כֵן (ישעיה מד, ו) : אֲנִי רִאשׁוֹן, שֶׁאֵין לִי אָב, (ישעיה מד, ו) : וַאֲנִי אַחֲרוֹן, שֶׁאֵין לִי אָח, (ישעיה מד, ו) : וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים, שֶׁאֵין לִי בֵּן.

דָּבָר אַחֵר, אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה מג, יב) : אָנֹכִי הִגַּדְתִּי וְהוֹשַׁעְתִּי וְהִשְׁמַעְתִּי וגו׳, אָנֹכִי הִגַּדְתִּי לְמִצְרַיִם שֶׁבְּרַחְתֶּם, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ וְיִרְדְּפוּ אַחֲרֵיכֶם וְיִטְבְּעוּ בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, ה) : וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם. וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, ל) : וַיּוֹשַׁע ה׳ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל. וְהִשְׁמַעְתִּי לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו, יד) : שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן, וְאֵין בָּכֶם זָר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יח, כז) : וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת חֹתְנוֹ, מִיָּד (שמות יט, א) : בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי. וְאַתֶּם עֵדַי נְאֻם ה׳ וַאֲנִי אֵל, אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ.

ו מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁנִּכְנַס לַמְּדִינָה מְכַבְּדִין אוֹתָהּ וּמַרְבִּיצִין אוֹתָהּ וּמְעַטְּרִים אוֹתָהּ וּמַפְרִישִׁין קִיטָאוֹת וְכֵלִים נָאִים וּמַדְלִיקִין נֵרוֹת, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי אֵינִי כֵן, אֶלָּא נִכְנַסְתִּי בְּעוֹלָמִי פָּרַשְׂתִּי קִיטָאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מ, כב) : הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם. הִדְלַקְתִּי נֵרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, יד) : וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת. רִבַּצְתִּי מַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, ט) : יִקָּווּ הַמַּיִם. עִטַּרְתִּי כָּל מַה שֶׁעָשִׂיתִי, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב, א) : וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם.

ז אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם בּוֹנֶה פָּלָטִין שֶׁמָּא יָכוֹל לְהָזִיז אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, אֲנִי אֵינִי כָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מו, ד) : אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא וַאֲנִי אֶסְבֹּל וַאֲמַלֵּט. אֲנִי

עָשִׂיתִי, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג, כא) : וַיַּעַשׂ ה׳ אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ. וַאֲנִי אֶשָּׂא (בראשית ב, טו) : וַיִּקַּח ה׳ אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם.

דָּבָר אַחֵר, אֲנִי עָשִׂיתִי (בראשית ו, ז) : כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם. וַאֲנִי אֶשָּׂא, לְנֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ז, טז) : וַיִּסְגֹּר ה׳ בַּעֲדוֹ. וַאֲנִי אֶסְבֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יא, ה) : וַיֵּרֶד ה׳ לִרְאֹת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמִּגְדָּל. וַאֲמַלֵּט, לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו, ז) : וַיֹּאמֶר ה׳ אֵלָיו אֲנִי ה׳ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים.

דָּבָר אַחֵר, אֲנִי עָשִׂיתִי לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב, ו) : הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ. וַאֲנִי אֶשָּׂא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, ד) : וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים. אֲנִי אֶסְבֹּל, בָּעֵגֶל. וַאֲמַלֵּט, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יד, כ) : וַיֹּאמֶר ה׳ סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ.

ח דָּבָר אַחֵר, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם יוֹצֵא לַאֲמִירָה, יוֹצֵא יְחִידִי. נִלְחָם, יוֹצְאִין עִמּוֹ רַבֵּי רְבָבוֹת. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא כְּשֶׁיּוֹצֵא לְמִלְחָמָה יוֹצֵא לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו, ג) : ה׳ אִישׁ מִלְחָמָה, וּכְשֶׁהוּא יוֹצֵא לָתֵת תּוֹרָה בְּסִינַי, יָצְאוּ עִמּוֹ רַבֵּי רְבָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, יח) : רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן.

ט דָּבָר אַחֵר, אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (עמוס ג, ח) : אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא, וְזֶהוּ דִכְתִיב (ירמיה י, ז) : מִי לֹא יִרָאֲךָ מֶלֶךְ הַגּוֹיִם כִּי לְךָ יָאָתָה, אָמְרוּ הַנְּבִיאִים לִירְמְיָהוּ מָה רָאִיתָ לוֹמַר מֶלֶךְ הַגּוֹיִם, כָּל הַנְּבִיאִים קוֹרִין אוֹתוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, וְאַתָּה קוֹרֵא אוֹתוֹ מֶלֶךְ הַגּוֹיִם. אָמַר לָהֶן שָׁמַעְתִּי מִמֶּנּוּ (ירמיה א, ה) : נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ, וַאֲנִי אָמַרְתִּי מֶלֶךְ הַגּוֹיִם, לוֹמַר אִם עַל בָּנָיו וְעַל בְּנֵי בֵיתוֹ לֹא חָס עַל אֲחֵרִים הוּא חָס, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, לו) : נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ. מִי לֹא יִרָאֲךָ מֶלֶךְ הַגּוֹיִם, מִי לֹא יִתְיָרֵא מִמְּךָ, מָשָׁל לְדָנֵיסְטוּס שֶׁמִּלֵּא כִיסוֹ זְהוּבִים וְהָיָה עוֹמֵד וְצוֹוֵחַ מִי שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ יָבוֹא וְיִשְׁאַל, וְהָיוּ הַכֹּל שׁוֹמְעִים וּבוֹרְחִים, לוֹמַר כְּשֶׁיָּבוֹא לִפְרַע מִמִּי שֶׁלָּוָה מִי יוּכַל לַעֲמֹד. כָּךְ כִּבְיָכוֹל יָרַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְסִינַי לִתֵּן הַדִּבְּרוֹת שֶׁלֹּא יִהְיֶה הָעוֹלָם מִתְמוֹטֵט, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, ט) : אֶרֶץ רָעָשָׁה אַף שָׁמַיִם נָטְפוּ, וְכֵן (שופטים ה, ה) : הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי ה׳, וְכֵן (איוב כו, יא) : עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יִרְעָפוּ, וְיִשְׂרָאֵל מַרְתִּיתִין, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, טז) : וַיֶּחֱרַד כָּל הָעָם, וְהָהָר מְרַתֵּת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, יח) : וַיֶּחֱרַד כָּל הָהָר מְאֹד, כָּל אֵלּוּ לָמָּה אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁדִּבֵּר דִּבְּרוֹת שֶׁל חַיִּים, וְהַנָּבִיא צוֹוֵחַ : אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא.

אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, וּמַה אִם בְּשָׁעָה שֶׁהוּא נוֹתֵן חַיִּים לָעוֹלָם, אֶרֶץ רָעָשָׁה, כְּשֶׁיָּבוֹא לִפְרֹעַ מִן הָרְשָׁעִים שֶׁעָבְרוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (נחום א, ו) : לִפְנֵי זַעְמוֹ מִי יַעֲמוֹד, (מלאכי ג, ב) : וּמִי מְכַלְכֵּל אֶת יוֹם בּוֹאוֹ, כְּשֶׁהוּא רָצוּי, אֵין בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּכֹחוֹ, כְּשֶׁהוּא קָם בַּחֲרוֹן אַפּוֹ, מִי יַעֲמֹד לְפָנָיו, הֱוֵי (ירמיה י, ז) : מִי לֹא יִרָאֲךָ מֶלֶךְ הַגּוֹיִם, דָּבָר אַחֵר, אַרְיֵה שָׁאָג, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (הושע יא, י) : אַחֲרֵי ה׳ יֵלְכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג, אָמַר רַבִּי סִימוֹן, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנִּכְנַס בַּפָּלָטִין שֶׁלּוֹ, שָׁמְעָה מַטְרוֹנָה שֶׁלּוֹ וְנָתְנָה מָקוֹם וְהָיְתָה מְרַתֶּתֶת, אִם הַמַּטְרוֹנָה מִתְיָרֵאת מַה יַּעֲשׂוּ הַשְּׁפָחוֹת וְהָעֲבָדִים. כָּךְ כְּשֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל שָׁמְעוּ קוֹלוֹת וָמֵתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ה, ו) : נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ, אִם יִשְׂרָאֵל כָּךְ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

דָּבָר אַחֵר, אַרְיֵה שָׁאָג, אָמְרֵי רַבָּנָן בְּשֵׁם רַבִּי הוֹשְׁעְיָא שָׁאַל בַּלְצָא אֶת רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר לוֹ, מֵהֵיכָן הָרַעַשׁ נַעֲשָׂה, אָמַר לוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִסְתַּכֵּל בְּבָתֵּי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּבְעוֹבְדֶיהָ הֵיאַךְ נְתוּנִים בְּשֶׁקֶט וּבְשַׁלְוָה בָּעוֹלָם, וְרוֹאֶה בֵּיתוֹ חָרֵב

וְנָתוּן בְּיָדָם שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, כִּבְיָכוֹל הוּא מְקַנֵּא וְשׂוֹאֵג, וּמִיָּד הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ רוֹעֲשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ד, טז): מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלִַם יִתֵּן קוֹלוֹ. וְיִשְׂרָאֵל מָה הָיוּ עוֹשִׂין, כִּבְיָכוֹל הוּא מֵגֵן עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ד, טז): וַה' מַחֲסֶה לְעַמּוֹ.

דָּבָר אַחֵר, אַרְיֵה שָׁאָג, בּוֹא וּרְאֵה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִקְרָא אַרְיֵה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כט, א): הוֹי אֲרִיאֵל אֲרִיאֵל, וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד נִקְרָא אַרְיֵה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל יט, כ): מָה אִמְּךָ לְבִיָּא בֵּין אֲרָיוֹת רָבָצָה. יִשְׂרָאֵל נִקְרָא אַרְיֵה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט, ט): גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה. וּנְבוּכַדְנֶצַּר נִקְרָא אַרְיֵה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ד, ז): עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ, וְהֶחֱרִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְנָטַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וְהֶגְלָה אֶת יִשְׂרָאֵל, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר (נחום ב, יב): אַיֵּה מְעוֹן אֲרָיוֹת, הֵיכָן הֵם בָּנַי. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה (ירמיה כה, ל): שָׁאֹג יִשְׁאַג עַל נָוֵהוּ.

דָּבָר אַחֵר, אַרְיֵה שָׁאָג, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, מְקַבְּלִין אַתֶּם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, אָמְרוּ לוֹ, הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, ד): עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי נָבֶל, עָלַי לְקַבֵּל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וּמַהוּ (עמוס ג, ח): ה' אֱלֹהִים דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, כְּשֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה, צִפּוֹר לֹא צָוַח, עוֹף לֹא פָּרַח, שׁוֹר לֹא גָּעָה, אוֹפַנִּים לֹא עָפוּ, שְׂרָפִים לֹא אָמְרוּ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ, הַיָּם לֹא נִזְדַּעֲזָע, הַבְּרִיּוֹת לֹא דִּבְּרוּ, אֶלָּא הָעוֹלָם שׁוֹתֵק וּמַחֲרִישׁ, וְיָצָא הַקּוֹל: אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים ה, יט): אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה' אֶל כָּל קְהַלְכֶם קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מַהוּ וְלֹא יָסָף, אֶלָּא כְּשֶׁאָדָם קוֹרֵא לַחֲבֵרוֹ יֵשׁ לְקוֹלוֹ בַּת קוֹל, וְהַקּוֹל שֶׁהָיָה יוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא הָיָה לְקוֹלוֹ בַּת קוֹל, וְאִם תָּמֵהַּ אַתָּה עַל זוֹ, הֲרֵי אֵלִיָּהוּ שֶׁבָּא לַכַּרְמֶל כִּנֵּס כָּל הַכְּמָרִים וְאָמַר לָהֶם (מלכים א יח, כז): קִרְאוּ בְקוֹל גָּדוֹל כִּי אֱלֹהִים הוּא, מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִדְמִים כָּל הָעוֹלָם וְהִשְׁתִּיק הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים, וְהָיָה הָעוֹלָם תֹּהוּ וָבֹהוּ כְּאִלּוּ לֹא הָיָה בְּרִיָּה בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א יח, כט): וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה וְאֵין קָשֶׁב, שֶׁאִם יְדַבֵּר הֵם אוֹמְרִים הַבַּעַל עָנָנוּ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה כְּשֶׁדִּבֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַר סִינַי, הִשְׁתִּיק כָּל הָעוֹלָם, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הַבְּרִיּוֹת שֶׁאֵין חוּץ מִמֶּנּוּ, וְאָמַר: אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ, וְלֶעָתִיד לָבוֹא כְּתִיב (ישעיה נא, יב): אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם.

סדר משפטים

פרשה ל

א וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים צט, ד) : וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפַּט אָהֵב, אֵימָתַי נִתַּן הָעֹז לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשָׁעָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֶת הַדִּין בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא בְּנְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע עַל יְדֵי שֶׁנִּתְגָּאָה וְאָמַר (דניאל ד, כז) : הֲלָא דָא הִיא בָּבֶל רַבְּתָא, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רָשָׁע לֵחָה סְרוּחָה, נִתְגָּאֵיתָ וְאָמַרְתָּ : בִּתְקָף חִסְנִי וּיְקָר הַדְרִי, וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁהַכֹּל שֶׁלִּי, הַגְּדֻלָּה שֶׁלִּי וְהַחֹסֶן שֶׁלִּי, הַכָּבוֹד שֶׁלִּי וְהֶהָדָר שֶׁלִּי. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר (דברי הימים א כט, יא) : לְךָ ה׳ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת, וְאוֹמֵר (תהלים קד, א) : ה׳ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִנְבוּכַדְנֶצַּר מְעַט מַלְכוּת שֶׁנִּתְּנָה לְךָ מִשֶּׁלִּי הוּא, וְכֵן דָּנִיֵּאל אוֹמֵר לוֹ (דניאל ב, לז) : דִּי אֱלָהּ שְׁמַיָּא מַלְכוּתָא חִסְנָא וְתָקְפָא וִיקָרָא יְהַב לָךְ, וְאַתָּה אָמַרְתָּ בִּתְקָף חִסְנִי וּיְקָר הַדְרִי, הֱוֵי : וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפַּט אָהֵב, הָעֹז שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהוּא אוֹהֵב אֶת הַמִּשְׁפָּט וּנְתָנוֹ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם אוֹהֲבָיו, וּמַה שֶּׁכָּתוּב (תהלים צט, ד) : אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים, אַתָּה כּוֹנַנְתָּ יַשְׁרוּת לְאוֹהֲבֶיךָ, שֶׁעַל יְדֵי הַמִּשְׁפָּטִים שֶׁנָּתַתָּ לָהֶם הֵם עוֹשִׂים מְרִיבָה זֶה עִם זֶה, וּבָאִין לִידֵי מִשְׁפָּט וְהֵן עוֹשִׂים שָׁלוֹם, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹן הָעוֹלָם עַד מָתַי אִי אַתָּה עוֹשֶׂה דִּין בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אָמַר לָהֶם עַד שֶׁתַּגִּיעַ עוֹנָתָן לִבָּצֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כז, ב) : בַּיּוֹם הַהוּא כֶּרֶם חֶמֶר עַנּוּ לָהּ, כְּלוּם קוֹטֵף אָדָם אֶת כַּרְמוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְבַּשֵּׁל, אֶלָּא מֵאַחַר שֶׁהוּא מְבֻשָּׁל, הוּא קוֹטְפוֹ וְנוֹתְנוֹ בַּגַּת וְדוֹרְכוֹ וּמְזַמֵּר וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁתַּגִּיעַ עוֹנָתָהּ שֶׁל אֱדוֹם וַאֲנִי דוֹרֵךְ אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ס, י) : עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעְלִי, אֲנִי פּוֹתֵחַ לָכֶם, וְאַתֶּם עוֹנִים אַחֲרָי, לְכָךְ נֶאֱמַר : כֶּרֶם חֶמֶר עַנּוּ לָהּ. (ישעיה כז, ג) : אֲנִי ה׳ נֹצְרָהּ לְרְגָעִים אַשְׁקֶנָּה, אֲנִי הוּא שֶׁמְּשַׁמֵּר אוֹתָהּ לְהַשְׁקוֹתָהּ כּוֹסוֹת הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר : לְרְגָעִים אַשְׁקֶנָּה, אִם בָּא אֲנִי לְהַבִּיט בָּהֶם מְכַלֶּה אֲנִי אוֹתָם מִן הָעוֹלָם, אֶלָּא (ישעיה כז, ד) : חֵמָה אֵין לִי, כְּשֵׁם שֶׁהֵם מִתְמַלְּאִין חֵמָה עַל בָּנַי, אֶלָּא מָה אֲנִי עוֹשֶׂה לָהֶם (ישעיה כז, ד) : אֶפְשָׁעָה בָהּ אֲצִיתֶנָּה יָחַד, אָמַר רַבִּי לֵוִי אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, יִשְׂרָאֵל שֶׁלִּי הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה, נה) : כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים, וְהַחֵמָה שֶׁלִּי, שֶׁנֶּאֱמַר (נחום א, ב) : נֹקֵם ה׳ וּבַעַל חֵמָה, וְאַתֶּם מִתְמַלְּאִים מִשֶּׁלִּי עַל שֶׁלִּי, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כז, ד) : מִי יִתְּנֵנִי שָׁמִיר וָשַׁיִת בַּמִּלְחָמָה. וְרַבָּנָן אָמְרִין אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם מְשַׁנֶּה אֲנִי מִדַּת הַדִּין שֶׁלִּי בְּבָרָק אֶחָד אֲנִי מְכַלֶּה אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב, מא) : אִם שָׁנוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי, וּמָה אֲנִי עוֹשֶׂה (דברים לב, מא) : וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה כז, ה) : אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעֻזִּי, וְאֵין מָעֻזִּי אֶלָּא דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צט, ד) : וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפַּט אָהֵב, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי יָכוֹל לַעֲבֹר אֶת הַדִּין עַל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וַאֲנִי אֵינִי מַעֲבִיר אֶלָּא תּוֹפֵס אֲנִי בַּדִּין, כָּךְ אַתֶּם לֹא תֵצְאוּ חוּץ לַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר : וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים.

ב מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן (שמות כ, כג) : וְלֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל מִזְבְּחִי, וּכְתִיב : וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, וְכִי מָה עִנְיַן זֶה אֵצֶל זֶה, וְכִי עֶרְוָתָן שֶׁל כֹּהֲנִים הָיְתָה מְגֻלָּה, וַהֲרֵי כְתִיב (שמות כח, מב) : וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי בָד לְכַסּוֹת בְּשַׂר עֶרְוָה, אֶלָּא אָמַר רַבִּי אֲבִינָא כְּשֵׁם שֶׁהִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַכֹּהֲנִים שֶׁלֹּא יְהוּ פּוֹסְעִין פְּסִיעוֹת גַּסּוֹת עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ אֶלָּא יְהוּ מְהַלְּכִין עָקֵב בְּצַד גּוּדָל, כָּךְ הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַדַּיָּנִין שֶׁלֹּא יַפְסִיעוּ פְּסִיעוֹת גַּסּוֹת בַּדִּין.

ג דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ בְּכָל מָקוֹם שֶׁכָּתוּב וְאֵלֶּה מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁכָּתוּב אֵלֶּה פּוֹסֵל אֶת הָרִאשׁוֹנִים, כֵּיצַד (בראשית ב, ד) : אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם, וּמַה פָּסַל שֶׁהָיָה בּוֹרֵא שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְהָיָה מִסְתַּכֵּל בָּהֶם וְלֹא הָיוּ עֲרֵבִים עָלָיו וְהָיָה מַחֲזִירָן לְתֹהוּ וָבֹהוּ, כֵּיוָן שֶׁרָאָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֵלּוּ עָרְבוּ לְפָנָיו, אָמַר אֵלּוּ תוֹלְדוֹת, לְפִיכָךְ אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ,

אֲבָל הָרִאשׁוֹנִים לֹא הָיוּ תוֹלְדוֹת. כַּיּוֹצֵא בּוֹ (בראשית ו, ט) : אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ, וּמַה פָּסַל דּוֹרוֹ שֶׁל אֱנוֹשׁ וְדוֹר הַמַּבּוּל וְקֵינָן וַחֲבֵרָיו, לְפִיכָךְ אָמַר (בראשית י, ב) : בְּנֵי יֶפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג. וְכַיּוֹצֵא בּוֹ (בראשית כה, יב) : וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם, מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים, וּמִי הֵם, מַה שֶּׁכָּתוּב לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כה, ב) : וַתֵּלֶד לוֹ אֶת זִמְרָן וְאֶת יָקְשָׁן, וְאַף כָּאן וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם בְּכֹר יִשְׁמָעֵאל נְבָיֹת, רְשָׁעִים הָיוּ כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. כַּיּוֹצֵא בּוֹ (בראשית כה, יט) : וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים, עַל מַה שֶּׁכָּתוּב לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ (בראשית כה, טז) : בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל, וּמִי הָיָה זֶה, עֵשָׂו וּבָנָיו שֶׁהָיָה בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק. וְאִם כֵּן יֵשׁ לוֹמַר הוֹאִיל וְאֵין כָּתוּב אֶלָּא וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת, אַף יַעֲקֹב שֶׁהוּא תּוֹלְדוֹת יִצְחָק בִּכְלַל עֵשָׂו. אַתָּה מוֹצֵא כָּל תּוֹלְדוֹת שֶׁבַּמִּקְרָא חֲסֵרִים חוּץ מִשְּׁנַיִם (בראשית ב, א) : אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, (רות ד, יח) : וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת פָּרֶץ, וְטַעַם גָּדוֹל יֵשׁ לָהֶם, לָמָּה אָמַר אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ מָלֵא, מִפְּנֵי שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ וְלֹא הָיָה מַלְאַךְ הַמָּוֶת בָּעוֹלָם, וּבִשְׁבִיל כָּךְ הוּא מָלֵא, וְכֵיוָן שֶׁחָטָא אָדָם וְחַוָּה חִסֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל תּוֹלְדוֹת שֶׁבַּמִּקְרָא, וְכֵיוָן שֶׁעָמַד פֶּרֶץ נַעֲשָׂה תּוֹלְדוֹת שֶׁלּוֹ מָלֵא, שֶׁהַמָּשִׁיחַ עוֹמֵד הֵימֶנּוּ וּבְיָמָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַבְלִיעַ הַמָּוֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כה, ח) : בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח, לְפִיכָךְ תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְתוֹלְדוֹת פָּרֶץ מָלֵא. וּלְכָךְ תּוֹלְדֹת יִצְחָק חָסֵר, לְהוֹצִיא יַעֲקֹב מִכְּלַל הָרְשָׁעִים. כַּיּוֹצֵא בּוֹ (בראשית לז, ב) : אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב, פָּסַל לְאַלּוּפֵי עֵשָׂו. כַּיּוֹצֵא בּוֹ (שמות א, א) : וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים, וּמִי הָיוּ אֵלּוּ שֶׁכָּתַב לְמַעְלָה (בראשית מו, ח כז) : בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי שִׁמְעוֹן. כַּיּוֹצֵא בּוֹ (במדבר ג, א) : וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן, מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים, וּמִי הָיוּ אֵלּוּ שֶׁכָּתַב לְמַעְלָה (במדבר א, מד) : כָּל הַפְּקֻדִּים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, מָה הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ צַדִּיקִים אַף אֵלּוּ צַדִּיקִים. אַף כָּאן וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים, מַה שֶּׁכָּתוּב לְמַעְלָה (שמות טו, כה) : שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט, דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הַפָּרָשָׁה (שמות יח, כב) : וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת, וְאָמַר כָּאן וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, וְהַדִּבְרוֹת בָּאֶמְצַע, מָשָׁל לְמַטְרוֹנָה שֶׁהָיְתָה מְהַלֶּכֶת, הַזַּיִן מִכָּאן וְהַזַּיִן מִכָּאן, וְהִיא בָּאֶמְצַע. כָּךְ הַתּוֹרָה, דִּינִין מִלְּפָנֶיהָ וְדִינִין מֵאַחֲרֶיהָ, וְהִיא בָּאֶמְצַע. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ח, כ) : בְּאֹרַח צְדָקָה אֲהַלֵּךְ, הַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת בְּאֵיזֶה נָתִיב אֲנִי מְהַלֶּכֶת, אֲהַלֵּךְ בְּדַרְכָּן שֶׁל עוֹשֵׂי צְדָקָה (משלי ח, כ) : בְּתוֹךְ נְתִיבוֹת מִשְׁפָּט, הַתּוֹרָה בָּאֶמְצַע וְדִינִין מִלְّפָנֶיהָ וְדִינִין מֵאַחֲרֶיהָ, מִלְּפָנֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט, וְדִינִין מֵאַחֲרֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים.

ד דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים נָתַן מֹשֶׁה נַפְשׁוֹ עֲלֵיהֶם וְנִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ, וְאֵלּוּ הֵן, יִשְׂרָאֵל וְהַתּוֹרָה וְהַדִּינִים. יִשְׂרָאֵל, כַּמָּה נִצְטָעֵר עֲלֵיהֶם וְנִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סג, יא) : וַיִּזְכֹּר יְמֵי עוֹלָם מֹשֶׁה עַמּוֹ. הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג, כב) : זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי. הַדִּינִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם. וְכֵן אֶסְתֵּר נָתְנָה נַפְשָׁהּ עַל יִשְׂרָאֵל וְנִקְרְאוּ עַל שְׁמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ד, ח) : וּלְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו עַל עַמָּהּ.

ה בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה מְשֻׁבַּחַת פָּרָשָׁה זוֹ, כַּמָּה פָּרְשִׁיּוֹת בָּהּ וְכַמָּה אַזְהָרוֹת הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל בְּפָרָשָׁה זוֹ (שמות כא, ב) : כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי, (שמות כא, ז) : כִּי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה, (שמות כא, טו) : וּמַכֵּה אָבִיו. וּמָה עִנְיַן אֵלּוּ לְאֵלּוּ, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל אֲנִי קָנִיתִי אֶתְכֶם בְּמִצְרַיִם בְּעֶשֶׂר מַכּוֹת שֶׁהֶרְאֵיתִי, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלט, יד) : נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ וְנַפְשִׁי יֹדַעַת מְאֹד, כְּשֵׁם שֶׁאַתֶּם מְצֻוִּים לֹא תַעֲבֹד בְּאָחִיךָ יוֹתֵר מִשֵּׁשׁ שָׁנִים, שֶׁלֹּא בָּרָאתִי אֶת הָעוֹלָם אֶלָּא לְשִׁשָּׁה יָמִים, לְפִיכָךְ נָתַתִּי לְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים שֶׁתְּהֵא רַשַּׁאי לַעֲבֹד בְּעֶבֶד עִבְרִי. כִּי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה, בַּת אַחַת הָיְתָה לִי וּמְכַרְתִּיהָ לָכֶם שֶׁאֵין אַתֶּם מוֹצִיאִין אוֹתָהּ אֶלָּא

חֲבוּשָׁה בָּאָרוֹן. (שמות כא, ז) : לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים, נַהֲגוּ בָּהּ כָּבוֹד שֶׁשְּׁבִיתֶם אוֹתָהּ מֵאֶצְלִי, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, יט) : עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶׁבִי. וְכֵן דָּוִד מְשַׁבֵּחַ (תהלים קמז, א) : הַלְּלוּיָה כִּי טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי נָעִים. רַבִּי שְׁמוּאֵל אוֹמֵר הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קַל בְּחָמוּר, שֶׁהַרְבֵּה אַזְהָרוֹת יֵשׁ כָּאן, כְּגוֹן מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָם אֲבִי כְנָעַן לֹא הִכָּה אֶלָּא רָאָה בִּלְבָד עַכְשָׁיו הוּא וּבָנָיו עֲבָדִים לְעוֹלָם, הַמְקַלֵּל וְהַמַּכֶּה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, וּמִי הָיוּ, אֵלּוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים שֶׁלֹּא רָצוּ לִתֵּן עֲלֵיהֶם עֵלּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבָא סַנְחֵרִיב עֲלֵיהֶם וְהֶגְלָם, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ עֲשָׂרָה בָּנִים וּמָרְדוּ בוֹ וּבִטְלוּ עֶשֶׂר דְּיוּטַגְמָאוֹת שֶׁלּוֹ, אָמַר לָהֶם כְּשֵׁם שֶׁבִּטַּלְתֶּם שֶׁלִּי כָּךְ אֲנִי מְשַׁלֵּחַ לַזְּבוּב וְיִפְּרַע מִכֶּם. כָּךְ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים מָרְדוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבִטְלוּ אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ה, יב) : כִּחֲשׁוּ בַּה׳ וַיֹּאמְרוּ לוֹא הוּא, הֵבִיא עֲלֵיהֶם הַזְּבוּב, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ז, יח) : יִשְׁרֹק ה׳ לַזְּבוּב, זֶה סַנְחֵרִיב, הֲוֵי אִם בִּטְלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּצְוֹת כְּאִלּוּ מְקַלְּלִין אָב וָאֵם, וְאֵין אָב אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סד, ז) : וְעַתָּה ה׳ אָבִינוּ אָתָּה, וְאֵם זוֹ הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי א, ח) : וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ, וְהִיא מְגֻדֶּלֶת בְּסִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד, יא) : בְּדֶרֶךְ חָכְמָה הֹרֵיתִיךָ.

ו בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּפָרָשָׁה זוֹ עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה, אִם מֵתָה (משלי ד, כג) : וְנָתַתָּ נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ, וְאִם לֹא מֵתָה עוֹנְשִׁין אוֹתוֹ מָמוֹן, עַד עַכְשָׁיו לֹא רָאָה הָאוֹר אֶלָּא נָתוּן בִּמְעֵי אִמּוֹ, שֶׁבְּכָל דָּבָר וְדָבָר הַתּוֹרָה מַזְהֶרֶת לְיִשְׂרָאֵל, מָשָׁל לְבֶן מְלָכִים שֶׁהִזְהִירוֹ אָבִיו שֶׁלֹּא יִתָּקֵל בְּכָל דָּבָר וְיִלְקֶה וְהוּא חָבִיב עָלָיו כְּבָבַת עֵינוֹ, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִזְהִיר לְיִשְׂרָאֵל עַל הַמִּצְוֹת, לָמָּה, שֶׁהֵן חֲבִיבִין עָלָיו יוֹתֵר מִן הַמַּלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד, א) : בָּנִים אַתֶּם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם. וְכֵן דָּוִד אָמַר (תהלים צט, ח) : ה׳ אֱלֹהֵינוּ אַתָּה עָנִיתָם אֵל נוֹשֵׂא הָיִיתָ לָהֶם וְנֹקֵם עַל עֲלִילוֹתָם.

ז רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַרְבֵּה דִּינֵי מִצְוֹת יֵשׁ כָּאן (שמות כא, לז) : כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה, לְפִי שֶׁשּׁוֹר גָּנַבְנוּ וְעָשִׂינוּ עֵגֶל, לְפִיכָךְ חֲמִשָּׁה בָּקָר שִׁלַּמְנוּ תַּחְתָּיו, שֶׁמֵּתוּ תַּחְתָּיו אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר, (שמות כא, לז) : וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה, אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת שֶׁמָּלְכוּ בָנוּ, וְשֶׁגָּנַבְנוּ לְיוֹסֵף עָשִׂינוּ אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה מְשֻׁעְבָּדִים בְּמִצְרַיִם. וְלָמָּה בְּשׁוֹר נוֹתֵן חֲמִשָּׁה וּבְשֶׂה אֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא אַרְבָּעָה, בְּשׁוֹר נוֹתֵן חֲמִשָּׁה שֶׁהוּא מוֹצִיאוֹ בְּפַרְהֶסְיָא, מָשָׁל לִשְׁנַיִם שֶׁעָלוּ לַבִּימָה לִדּוֹן, אֶחָד שֶׁמָּכַר בְּנוֹ שֶׁל שַׂר וְאֶחָד שֶׁזָּרַק אֶבֶן בְּאִיקּוֹנִין שֶׁל שַׂר, אוֹתוֹ שֶׁזָּרַק אֶבֶן בָּאִיקּוֹנִין שֶׁל שַׂר לָקַח חֲמִשָּׁה קָטְפּוֹרֶס, וְאוֹתוֹ שֶׁמָּכַר בְּנוֹ שֶׁל שַׂר מְשַׁלֵּם אַרְבַּע מֵאוֹת לְרַבּוֹ, לְכָךְ כְּתִיב: חֲמִשָּׁה בָקָר, אָמַר דָּוִד (תהלים קמג, ב) : וְאַל תָּבוֹא בְמִשְׁפָּט אֶת עַבְדֶּךָ.

ח כָּל אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר לָמָּה אֹהֵב אֱלֹהִים יְתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת אֶלָּא שֶׁאֵין עֵינֵיהֶם תְּלוּיוֹת אֶלָּא בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, ו) : אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן אַלְמָנוֹת, לְכָךְ כָּל הַגּוֹזְלָן כְּאִלּוּ גּוֹזֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא אֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְהוּא כּוֹעֵס עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, כג) : וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם, מָשָׁל לְבַת מְלָכִים שֶׁסָּרְחָה עַל אָבִיהָ וְהָיוּ לָהּ בָּנִים וְטָרְפָה אוֹתָם עָלָיו וְהָלְכָה לָהּ, כְּשֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתָם כְּאִלּוּ רוֹאֶה אֶת בִּתּוֹ לְפָנָיו, וּמִי שֶׁהוּא נוֹגֵעַ בָּהֶן נִפְרָע מִמֶּנּוּ. כָּךְ יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּצִיּוֹן וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁרוּי בֵּינֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלב, יד) : זֹאת מְנוּחָתִי עָדֵי עַד, וְכֵיוָן שֶׁחָטְאוּ טָרְפָה אַף הִיא הִשְׁלִיכָה בָּנֶיהָ עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ה, ג) : יְתוֹמִים הָיִינוּ וְאֵין אָב אִמֹּתֵינוּ כְּאַלְמָנוֹת, וּכְשֶׁהוּא רוֹאֶה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹשִׂים מִצְוֹתָיו מִתְנַחֵם עַל מַה שֶׁעָשָׂה בְּצִיּוֹן וּמְבַקֵּשׁ לָהּ זְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ח, ג) : שַׁבְתִּי אֶל צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָיִם. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר (תהלים קכו, ד) : שׁוּבָה ה׳ אֶת שְׁבִיתֵנוּ.

ט דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קמז, יט): מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב, אֵלּוּ הַדִּבְרוֹת. (תהלים קמז, יט): חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל, אֵלּוּ הַמִּשְׁפָּטִים. לְפִי שֶׁאֵין מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מִדַּת בָּשָׂר וָדָם מוֹרֶה לַאֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת וְהוּא אֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּלוּם, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן אֶלָּא מַה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הוּא אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת וְלִשְׁמֹר. מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁהָלְכוּ לְרוֹמִי וְדָרְשׁוּ שָׁם אֵין דְּרָכָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּבָשָׂר וָדָם שֶׁהוּא גוֹזֵר גְּזֵרָה וְהוּא אוֹמֵר לַאֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת וְהוּא אֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּלוּם וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן. הָיָה שָׁם מִין אֶחָד אַחַר שֶׁיָּצְאוּ אָמַר לָהֶם אֵין דִּבְרֵיכֶם אֶלָּא כָּזָב, לֹא אֲמַרְתֶּם אֱלֹהִים אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, לָמָּה אֵינוֹ מְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת. אָמְרוּ לוֹ רָשָׁע שֶׁבָּעוֹלָם אֵין אָדָם רַשַּׁאי לְטַלְטֵל בְּתוֹךְ חֲצֵרוֹ בְּשַׁבָּת, אָמַר לָהֶם הֵן, אָמְרוּ לוֹ הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים חֲצֵרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ו, ג): מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, וַאֲפִלּוּ אָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה, אֵינוֹ מְטַלְטֵל מְלוֹא קוֹמָתוֹ, אָמַר לָהֶם הֵן, אָמְרוּ לוֹ כְּתִיב (ירמיה כג, כד): הֲלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא.

דָּבָר אַחֵר, מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי חֲנִינָא, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס וְהָיָה נוֹטֵעַ בּוֹ כָּל מִינֵי אִילָנוֹת וְלֹא הָיָה נִכְנָס לְתוֹכוֹ אֶלָּא הוּא, שֶׁהָיָה מְשַׁמְּרוֹ, מִשֶּׁעָמְדוּ בָנָיו עַל פִּרְקָן, אָמַר לָהֶם בָּנַי הַפַּרְדֵּס הַזֶּה אֲנִי הָיִיתִי מְשַׁמְּרוֹ וְלֹא הִנַּחְתִּי אָדָם לְהִכָּנֵס בְּתוֹכוֹ, אַתֶּם תִּהְיוּ מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיִיתִי אֲנִי מְשַׁמְּרוֹ. כָּךְ אָמַר הָאֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁלֹּא בָּרָאתִי אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה הִתְקַנְּתִּי אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח, ל): וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן, מַהוּ אָמוֹן, אוֹמֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא, יב): כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת הַיֹּנֵק, לֹא נְתַתִּיהָ לְאֶחָד מִן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁכֵּיוָן שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ (שמות כד, ז): כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, מִיָּד נְתָנָהּ לָהֶם, הֲוֵי: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי, אֶלָּא לְמִי, לְיַעֲקֹב, שֶׁבְּחָרוֹ מִכָּל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְלֹא נָתַן לָהֶם אֶלָּא מִקְצָת, נָתַן לְאָדָם שֵׁשׁ מִצְוֹת, הוֹסִיף לְנֹחַ אַחַת, לְאַבְרָהָם שְׁמוֹנָה, לְיַעֲקֹב תֵּשַׁע, אֲבָל לְיִשְׂרָאֵל נָתַן לָהֶם הַכֹּל.

אָמַר רַבִּי סִימוֹן בְּשֵׁם רַבִּי חֲנִינָא מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לְפָנָיו שֻׁלְחָן עָרוּךְ וּמִינֵי תַּבְשִׁילִין, נִכְנַס עַבְדּוֹ נָתַן לוֹ חֲתִיכָה. שֵׁנִי, נָתַן לוֹ בֵּיצָה. שְׁלִישִׁי, נָתַן לוֹ יָרָק, וְכֵן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. נִכְנַס בְּנוֹ נָתַן לוֹ כָּל הַשֻּׁלְחָן לְפָנָיו, אָמַר לוֹ לָאֵלּוּ נָתַתִּי מָנָה מָנָה, אֲבָל אֶת הַכֹּל נָתַתִּי בִּרְשׁוּתְךָ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא נָתַן לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֶלָּא מִקְצַת מִצְוֹת, אֲבָל כְּשֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל אָמַר לָהֶם הֲרֵי כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁיָּצָא לְמִלְחָמָה וְהָיוּ הַלִּגְיוֹנוֹת עִמּוֹ, וְהָיָה שׁוֹחֵט בְּהֵמָה וְהָיָה מְחַלֵּק לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מָנָה כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ, הֵציץ בְּנוֹ וְאָמַר לוֹ מָה אַתָּה נוֹתֵן לִי, אָמַר לוֹ מִמַּה שֶׁהִתְקַנְּתִּי לְעַצְמִי. לְפִיכָךְ נָתַן הָאֱלֹהִים לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מִצְוֹת גָּלְמִיּוֹת שֶׁיִּיגְעוּ בָּהֶן וְלֹא הִפְרִישׁ בָּהֶן בֵּין טֻמְאָה לְטָהֳרָה, בָּאוּ יִשְׂרָאֵל וּפֵרַשׁ לָהֶם הַמִּצְוֹת כָּל אַחַת וְאַחַת, עָנְשָׁהּ וּמַתָּן שְׂכָרָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים א, ב): יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ, לְכָךְ נֶאֱמַר: חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל.

י דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה, מַהוּ וְאֵלֶּה, בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה חִבֵּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁחִסְּדוּ אוֹתוֹ דָּתָן וַאֲבִירָם בְּמִצְרַיִם, שֶׁאָמְרוּ לוֹ (שמות ב, יד): מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּזֶה שֶׁחִסַּדְתֶּם אוֹתוֹ, אֲנִי נוֹתֵן לוֹ גְּדֻלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, לְפִי שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה

מִיִּתְרוֹ שֶׁאָמַר (שמות יח, כא) : וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל הָעָם, אַרְבַּע מִדּוֹת אָמַר לוֹ וְלֹא מָצָא אֶלָּא אֶחָת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יח, כה) : וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי חַיִל, וּמִנָּה אוֹתָם שֹׂפְטִים עַל יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַתִּי לְךָ אֶת הַמִּשְׁפָּט, וְלַאֲחֵרִים מִנִּיתָ וְאֵינָן יוֹדְעִין, לֵךְ אַתָּה וְלַמְּדֵם, שֶׁנֶּאֱמַר : וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים.

יא דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים (שמות יט, טז) : וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר, בַּבֹּקֶר נִתְּנָה הַתּוֹרָה וּבָעֶרֶב נִתְּנוּ הַמִּשְׁפָּטִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב ד, כ) : מִבֹּקֶר לָעֶרֶב יֻכַּתּוּ, מָשָׁל לִשְׁנַיִם שֶׁיָּרְדוּ לִמְקָמָא, אֶחָד אֵמָּן וְאֶחָד הֶדְיוֹט, מִי גָּרַם לַהֶדְיוֹט לִלְקוֹת לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ מִי שֶׁיְּלַמְּדֶנּוּ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָמַד עַל הַר סִינַי וּמַחֲזִיק בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב, מא) : וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי, אָמַר דָּוִד (תהלים ז, ט) : שָׁפְטֵנִי ה׳ כְּצִדְקִי, בָּדַק וְלֹא הָיָה לוֹ שֶׁיְּלַמְּדֶנּוּ וְלָקָה, הִתְחִיל צוֹוֵחַ (תהלים קמג, ב) : וְאַל תָּבוֹא בְמִשְׁפָּט אֶת עַבְדֶּךָ, כָּל כָּךְ אֵימָתַי עַד שֶׁלֹּא סִדֵּר לְפָנָיו אֶת הַמִּשְׁפָּטִים, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר : מִבֹּקֶר לָעֶרֶב יֻכַּתּוּ.

דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, מַהוּ (איוב ד, כ) : מִבְּלִי מֵשִׂים לָנֶצַח יֹאבֵדוּ, אָמַר אִיּוֹב לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (איוב כג, ג ד) : מִי יִתֵּן יָדַעְתִּי וְאֶמְצָאֵהוּ, אֶעֱרְכָה לְפָנָיו מִשְׁפָּט, מָשָׁל לְבִרְיוֹן שֶׁהָיָה שִׁכּוֹר, בָּעַט בַּפַּלְקִי וְהוֹצִיא אִסָּרִין, רָגַם אִיקוֹנִין שֶׁל מוֹשֵׁל הָעִיר, קִלֵּל לַשּׁוֹטֵר, אָמַר הוֹדִיעֵנִי בְּאֵיזֶה הַמָּקוֹם מוֹשֵׁל הָעִיר שָׁרוּי וַאֲנִי מְלַמְּדוֹ אֶת הַדִּין, נִכְנָס, הֶרְאוּ לוֹ מוֹשֵׁל הָעִיר יוֹשֵׁב בַּבִּימָה, סָגַר לַמַּטְרוֹנָה וְטָרַד אִפַּרְכּוֹס, סִמָּא לַדֵּכּוֹס, נָתַן קָטָרִיקִי לַקְּרָטוֹס, קָרַב קִיסִין לַמַּגִּיסְטֵיר. כֵּיוָן שֶׁרָאָה מוֹשֵׁל הָעִיר עוֹשֶׂה כָּךְ נִתְיָרֵא, אָמַר בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם שִׁכּוֹר הָיִיתִי וְלֹא יָדַעְתִּי כֹּחַ מוֹשֵׁל הָעִיר. כָּךְ הָיָה אִיּוֹב עוֹמֵד וְצוֹוֵחַ: מִי יִתֵּן יָדַעְתִּי וְאֶמְצָאֵהוּ אֶעֱרְכָה לְפָנָיו מִשְׁפָּט, רָגַם הָאִיקוֹנִין, שֶׁאָמַר (איוב ג, ג) : יֹאבַד יוֹם אִוָּלֶד בּוֹ. בָּעַט בַּפַּלְקִי וְהוֹצִיא אִסָּרִין (איוב ג, ט) : יֶחְשְׁכוּ כּוֹכְבֵי נִשְׁפּוֹ. קִלֵּל לַשִּׁלְטוֹן (איוב ג, ו) : הַלַּיְלָה הַהוּא יִקָּחֵהוּ אֹפֶל. רָאָה הַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בַּבִּימָה, סָגַר לַמַּטְרוֹנָה (במדבר יב, י) : וְהִנֵּה מִרְיָם מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג. טָרַד לְמֹשֶׁה (במדבר כ, יב) : לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקָּהָל הַזֶּה. סִמָּא לַדֵּכּוֹס, זֶה יִצְחָק, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כז, א) : וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו מֵרְאֹת. נָתַן קָטָרִיקִי לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו, יג) : יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ. קָרַב קִיסִין עַל יַעֲקֹב (בראשית לב, לב) : וְהוּא צֹלֵעַ עַל יְרֵכוֹ. כְּשֶׁרָאָה אִיּוֹב אָמַר בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ שִׁכּוֹר הָיִיתִי, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יט, ד) : וְאַף אָמְנָם שָׁגִיתִי אִתִּי תָּלִין מְשׁוּגָתִי, וְכָל כָּךְ לָמָּה, שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִין כֹּחוֹ שֶׁל דִּין, הֱוֵי : מִבְּלִי מֵשִׂים לָנֶצַח יֹאבֵדוּ.

יב דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קמז, יט) : מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב, פַּעַם אַחַת אָמַר לוֹ עֲקִילַס לְאַדְרְיָנוֹס הַמֶּלֶךְ, רוֹצֶה אֲנִי לְהִתְגַּיֵּר וּלְהֵעָשׂוֹת יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ לְאֵמָּה זוֹ אַתָּה מְבַקֵּשׁ, כַּמָּה בָּזִיתִי אוֹתָהּ, כַּמָּה הָרַגְתִּי אוֹתָהּ, לַיְרוּדָה שֶׁבָּאֻמּוֹת אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהִתְעָרֵב, מָה רָאִיתָ בָּהֶם שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לְהִתְגַּיֵּר. אָמַר לוֹ, הַקָּטָן שֶׁבָּהֶם יוֹדֵעַ הֵיאַךְ בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם, מַה נִּבְרָא בְּיוֹם רִאשׁוֹן וּמַה נִּבְרָא בְּיוֹם שֵׁנִי, כַּמָּה יֵשׁ מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, וְעַל מַה הָעוֹלָם עוֹמֵד, וְתוֹרָתָן אֱמֶת. אָמַר לוֹ, לֵךְ וּלְמַד תּוֹרָתָן וְאַל תִּמּוֹל. אָמַר לוֹ עֲקִילַס, אֲפִלּוּ חָכָם שֶׁבְּמַלְכוּתְךָ וְזָקֵן בֶּן מֵאָה שָׁנָה אֵינוֹ יָכוֹל לִלְמֹד תּוֹרָתָן אִם אֵינוֹ מָל, שֶׁכֵּן כָּתוּב : מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי, וּלְמִי, לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

יג דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי כט, ד) : מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁבָּרָא אֶת עוֹלָמוֹ בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, א) : בְּרֵאשִׁית

בָּרָא אֱלֹהִים, בָּרָא ה׳ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אֱלֹהִים. וַיֹּאמֶר ה׳ יְהִי רָקִיעַ אֵינוֹ אוֹמֵר, אֶלָּא אֱלֹהִים, וְכֵן כֻּלְּהוֹן. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר (תהלים עה, ח): כִּי אֱלֹהִים שֹׁפֵט, לְלַמֶּדְךָ שֶׁבַּדִּין נִבְרָא הָעוֹלָם. (משלי כט, ד): וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֱרְסֶנָּה, זֶה אָדָם, מַה דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה בְּשָׁעָה שֶׁהִיא מְבַקֶּשֶׁת לְהַפְרִישׁ חַלָּתָהּ, מְגַבֶּלֶת אֶת הַקֶּמַח וְאַחַר כָּךְ נוֹטֶלֶת חַלָּה, כָּךְ עָשָׂה הָאֱלֹהִים, גִּבֵּל אֶת הָעוֹלָם וְאַחַר כָּךְ נָטַל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב, ו): וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ, וְאַחַר כָּךְ (בראשית ב, ז): וַיִּיצֶר, כֵּיוָן שֶׁחָטָא אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים (בראשית ג, יז): אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ, לְכָךְ נֶאֱמַר: וְאִישׁ תְּרוּמוֹת.

דָּבָר אַחֵר, מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ, זֶה יְהוֹשָׁפָט, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב יט, ו): וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל הַשֹּׁפְטִים רְאוּ מָה אַתֶּם עֹשִׂים. וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֱרְסֶנָּה, זֶה חָכָם, שֶׁהוּא יוֹדֵעַ הֲלָכוֹת וּמִדְרָשׁוֹת וְאַגָּדוֹת, וְיָתוֹם וְאַלְמָנָה הוֹלְכִין אֶצְלוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה דִּין בֵּינֵיהֶן, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶן עָסוּק אֲנִי בְּמִשְׁנָתִי אֵינִי פָּנוּי, וְאָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים מַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִלּוּ הֶחֱרַבְתָּ אֶת הָעוֹלָם, לְכָךְ נֶאֱמַר: וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֱרְסֶנָּה.

דָּבָר אַחֵר, מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, ו): וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים. וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֱרְסֶנָּה, אֵלּוּ דּוֹר הַמַּבּוּל שֶׁלֹּא הָיוּ עוֹשִׂין אֶת הַדִּין, רְאֵה מַה כְּתִיב בָּהֶם (איוב כד, ג ד): חֲמוֹר יְתוֹמִים יִנְהָגוּ יַטּוּ אֶבְיוֹנִים מִדָּרֶךְ.

אָמַר רַבִּי אַחָא בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן לָהֶם אַרְבָּעָה דְּבָרִים, תּוֹרָה וְיִסּוּרִין וַעֲבוֹדַת קָרְבָּנוֹת וּתְפִלָּה, וְלֹא בִּקְּשׁוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כא, יד): וַיֹּאמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ, אֵלּוּ הַיִּסּוּרִין. (איוב כא, יד): וְדַעַת דְּרָכֶיךָ לֹא חָפָצְנוּ, זֶה תּוֹרָה. (איוב כא, טו): וּמַה שַּׁדַּי כִּי נַעַבְדֶנּוּ, אֵלּוּ הַקָּרְבָּנוֹת. (איוב כא, טו): וּמַה נּוֹעִיל כִּי נִפְגַּע בּוֹ, זֶה תְּפִלָּה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִי גָּרַם לָכֶם שֶׁתֹּאבְדוּ מִן הָעֶרֶב שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הַבֹּקֶר שֶׁל הָעוֹלָם הַבָּא, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִבַּלְתֶּם אֶת הַתּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ד, כ): מִבֹּקֶר לָעֶרֶב יֻכַּתּוּ, לָמָּה, מִבְּלִי מֵשִׂים לָנֶצַח יֹאבֵדוּ, וְאֵין מֵשִׂים אֶלָּא דִּינִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם.

יד דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, דָּוִד אָמַר (תהלים יט, י): יִרְאַת ה׳ טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד, מַהוּ כָּךְ, אַתָּה מוֹצֵא אָדָם שׁוֹנֶה מִדְּרָשׁ הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת, וְאִם אֵין בּוֹ יִרְאַת חֵטְא אֵין בְּיָדוֹ כְּלוּם, מָשָׁל לְאָדָם שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ יֵשׁ לִי אֶלֶף מִדּוֹת שֶׁל תְּבוּאָה, יֵשׁ לִי אֶלֶף מִדּוֹת שֶׁל שֶׁמֶן, וְאֶלֶף שֶׁל יַיִן. אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ יֵשׁ לְךָ אַפּוֹתִיקָאוֹת לִתֵּן אוֹתָן בָּהֶם, אִם יֵשׁ לְךָ כֵּן הַכֹּל שֶׁלָּךְ וְאִם לָאו אֵין בְּיָדְךָ כְּלוּם. כָּךְ אָדָם שׁוֹנֶה הַכֹּל, אָמְרוּ לוֹ אִם יֵשׁ לְךָ יִרְאַת חֵטְא הַכֹּל שֶׁלָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לג, ו): וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ וגו׳ יִרְאַת ה׳ הִיא אוֹצָרוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר: יִרְאַת ה׳ טְהוֹרָה, וְהַנָּבִיא צוֹוֵחַ (ישעיה א, כז): צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה.

טו דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תהלים עב, א ב): לִשְׁלֹמֹה אֱלֹהִים מִשְׁפָּטֶיךָ לְמֶלֶךְ תֵּן וגו׳ יָדִין עַמְּךָ בְצֶדֶק, רַבִּי אוֹמֵר כְּשֵׁם שֶׁהִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַדִּבְּרוֹת כָּךְ הִזְהִיר עַל הַדִּין, לָמָּה, שֶׁבּוֹ הָעוֹלָם תָּלוּי, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כט, ד): מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ, וּבוֹ צִיּוֹן נִבְנֵית, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה א, כז): צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה, וּבוֹ צַדִּיקִים מִתְגַּדְּלִין, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, ג): אַשְׁרֵי שֹׁמְרֵי מִשְׁפָּט. אַתָּה מוֹצֵא מִשְׁפָּטִים הַרְבֵּה יֵשׁ בָּעִנְיָן הַזֶּה, לְפִי שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות כ, ב): אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים, מַהוּ אוֹמֵר עַל עֶבֶד עִבְרִי (שמות כא, ב): כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֵׁם שֶׁבָּרָאתִי אֶת הָעוֹלָם לְשִׁשָּׁה יָמִים וְנַחְתִּי בַּשְּׁבִיעִי, כָּךְ יַעֲשֶׂה עִמְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְיֵצֵא בֶּן חוֹרִין, מַהוּ שֶׁכָּתַב לְפָנָיו (שמות כא, ג): אִם בְּגַפּוֹ יָבֹא, אִם נִכְנַס יְחִידִי יֵצֵא יְחִידִי, אִם בְּאִשְׁתּוֹ יֵצֵא עִמָּהּ.

(שמות כא, ד) : אִם אֲדֹנָיו יִתֶּן לוֹ אִשָּׁה וגו׳, וְאֵין יִשְׂרָאֵל נִכְנָסִין לַמְּדָה הַזּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן פָּשְׁעוּ בַּמִּצְוֹת, לְפִי שֶׁחֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל כְּבָבַת הָעַיִן הָעֶלְיוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ב, יב) : כִּי הַנֹּגֵעַ בָּכֶם נֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ, אֵלּוּ הַסּוֹפְרִים וְהַחֲכָמִים שֶׁתִּקְּנוּ הַסְיָג הַזֶּה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לִבְנוֹ יַעֲשֶׂה עִם פְּלוֹנִי וְלֹא יְצַעֲרֶנּוּ, הָלַךְ וְעָשָׂה אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ חִנָּם לֹא הִנִּיחַ שֶׁלֹּא הָיָה מְצַעֲרוֹ, כְּשֶׁנִּתְרַצָּה לִבְנוֹ גָּזַר עַל מְצַעֲרָיו לְהָרְגָן. כָּךְ גָּזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּהוּ יִשְׂרָאֵל מְשֻׁעְבָּדִים בְּמִצְרַיִם עַד שֶׁיִּרְצֶה וְיַחֲזִירֵם, עָמְדוּ עֲלֵיהֶם וְשִׁעְבְּדוּ אוֹתָם בְּחֹזֶק, לֹא שֶׁמָּרְדוּ בָּהֶן אֶלָּא אָמַר לָהֶם הָאֱלֹהִים הַנְהֵג בָּהֶם כַּעֲבָדִים וְיַעֲשׂוּ צְרָכֶיהָם עַד שֶׁתִּשְׁלַם הַגְּזֵרָה, אֶלָּא (זכריה א, טו) : אֲנִי קָצַפְתִּי מְעָט וְהֵם עָזְרוּ לְרָעָה. כָּךְ אַחַר הַדִּבְּרוֹת הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּשְׁפָּטִים שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ עֲלֵיהֶם יִשְׂרָאֵל וְיַעֲשֶׂה לָהֶם כְּשֵׁם שֶׁעָשָׂה לַמִּצְרִים. לְכָךְ אָמַר הַנָּבִיא לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל (זכריה ז, ט י) : אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שְׁפֹטוּ, וְאַלְמָנָה וְיָתוֹם וְגֵר וְעָנִי אַל תַּעֲשֹׁקוּ.

טז רַבִּי נָתָן אוֹמֵר נָאֶה לֵאלֹהִים הַדִּין שֶׁהוּא שׁוֹמְרוֹ וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא פָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ט, כג) : כִּי אֲנִי ה׳ עֹשֶׂה חֶסֶד וּמִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּאַבְרָהָם שֶׁעָמַד בְּעֶשֶׂר נִסְיוֹנוֹת וְלֹא נָשָׂא [לו] פָּנִים אֶלָּא בְּדָבָר אֶחָד שֶׁאָמַר (בראשית טו, יג) : יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ, אֶלָּא הוּא הָיָה מְבַקֵּשׁ מִן הָאֱלֹהִים שֶׁיִּשְׁמֹר הַמִּשְׁפָּט, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח, כה) : הֲשֹׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט, רְאֵה שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ הֵיאַךְ נִתְפַּשׁ בַּמְּצוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ה, יג) : לֹכֵד חֲכָמִים בְּעָרְמָם, וְכַמָּה רוּחוֹת וְשֵׁדִים כָּבַשׁ שְׁלֹמֹה וְהוֹרָה הַמִּשְׁפָּט לַכֹּל, וּלְבַסּוֹף נִלְכַּד בְּזִקְנָתוֹ וְהִתְחִיל מְפַחֵד מִן הָרוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ג, ח) : אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת, וְהָיוּ הָרוּחוֹת מִתְּחִלָּה מִתְבַּעֲתִים מִפָּנָיו, וּלְבַסּוֹף הִתְחִיל מְפַחֵד מִפְּנֵיהֶם, לְכָךְ אֵין מִצְוָה שֶׁלֹּא הִזְהִיר עָלֶיהָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא, ז) : וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה, מִי גָּרַם לוֹ כָּךְ, אֶלָּא עִבּוּר הַדִּין שֶׁעִבֵּר עַל אֲחֵרִים. (שמות כא, יב) : מַכֵּה אִישׁ וָמֵת, מִי גָּרַם לוֹ מִיתָה, שֶׁלֹּא נִסְתַּכֵּל בַּתּוֹרָה שֶׁכָּתוּב בָּהּ (בראשית ט, ו) : שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ, מָשָׁל לְאָדָם שֶׁקָּפַח אִיקוֹנִין שֶׁל מֶלֶךְ וְעָלָה לַבִּימָה, אָמַר הַמֶּלֶךְ לֹא קָרָאתָ בַּדִּיוּטַגְמָא שֶׁלִּי שֶׁכָּל מִי שֶׁנּוֹגֵעַ בָּאִיקוֹנִין שֶׁלִּי הוּא אָבֵד, לָמָּה לֹא חַסְתָּ עַל עַצְמְךָ. כָּךְ אִם הָרַג אָדָם נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל כְּאִלּוּ הוּא מַעֲבִיר אִיקוֹנִין שֶׁל מֶלֶךְ וְהוּא נִדּוֹן וְאֵין לוֹ חַיִּים, שֶׁאָדָם נִבְרָא בִּדְמוּת מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. וְאִם הָרַג בִּשְׁגָגָה נָתַן לוֹ הָאֱלֹהִים מָקוֹם שֶׁיִּבְרַח לְשָׁם, וְאִם הָרַג בְּמֵזִיד אֲפִלּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל הוּא נֶהֱרָג. אֵין לְךָ גָּדוֹל מִשָּׁאוּל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב א, כד) : בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל אֶל שָׁאוּל בְּכֶינָה, מִי גָבָה הֵימֶנּוּ הַדָּם שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ בְּמִיתָתוֹ, לֹא יִשְׂרָאֵל גָּבוּ אוֹתוֹ אֶלָּא הַגִּבְעוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב כא, ו) : יֻתַּן לָנוּ שִׁבְעָה אֲנָשִׁים מִבָּנָיו, הַכֹּהֲנִים מָחֲלוּ לוֹ וְהַגִּבְעוֹנִים לֹא מָחֲלוּ לוֹ, לְכָךְ רִחֲקָם הָאֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב כא, ב) : וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה, וּמִן הַדָּבָר הַזֶּה הָיָה דָּוִד מִתְיָרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נא, טז) : הַצִּילֵנִי מִדָּמִים אֱלֹהִים.

יז רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הַרְבֵּה אַזְהָרוֹת כְּתוּבוֹת כָּאן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא, יח) : כִּי יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, אֵין דָּבָר טוֹב וְאֵין שָׁלוֹם יוֹצֵא מִתּוֹךְ מְרִיבָה, קַיִן לֹא נָגַע בְּאָחִיו אֶלָּא מִתּוֹךְ מְרִיבָה (שמות כא, יח) : וְהִכָּה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף, וְהִזְהִיר הָאֱלֹהִים כָּאן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא, יט) : אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ, לָמָּה כָּתוּב אֱלֹהִים כָּאן עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, אֶלָּא שֶׁהַבְּרִיּוֹת שְׁטוּפִים בְּיֵצֶר הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ח, כא) : כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו, אִם בְּלָעוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַיֵּצֶר הָרָע, הֲרֵי הַכֹּל בָּאִין לְתַחַת כְּנָפָיו, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֲמִיתָהוּ. אַתָּה מוֹצֵא יֵצֶר הָרָע הוּא מַרְגִּיל אֶת הָאָדָם לַחֲטוֹא, וְהוּא הוֹרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (חבקוק א, ז) : מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא, לְכָךְ הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּשְׁפָּטִים שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט בָּעוֹלָם הַזֶּה וַאֲנִי מַצִּיל אֶתְכֶם מִן הַמִּשְׁפָּט שֶׁל גֵּיהִנֹּם. לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּן לָרְשָׁעִים עַל כָּל הַדִּינִין הָאֵלֶּה,

שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לד, כ) : הִנְנִי אָנִי וְשָׁפַטְתִּי בֵּין שֶׂה בְּרִיָּה וּבֵין שֶׂה רָזָה, מִצְרַיִם שֶׁעִבְּדָה אֶת יִשְׂרָאֵל וְנִפְרַע הֵימֶנָּה וְדָנָהּ בְּמִצְרַיִם וְדָנָהּ בַּיָּם, לְמָה הָיוּ דוֹמִין, לְלִסְטִים שֶׁנִּכְנְסוּ לְכַרְמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וְרָצְצוּ גְּפָנִים, בָּא הַמֶּלֶךְ וּמָצָא כַּרְמוֹ מְחֻבָּל וְנִתְמַלֵּא חֵמָה וְיָרַד עַל הַלִּסְטִים, לֹא הָיָה צָרִיךְ לֹא לְדָבָר וְלֹא לִבְרִיָּה אֶלָּא הוּא יָרַד וְקָצְצָן וַעֲקָרָן כְּשֵׁם שֶׁעָשׂוּ לְכַרְמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. כָּךְ מִצְרַיִם דָּנוּ בָּנָיו שֶׁל אֱלֹהִים דִּינִין קָשִׁים, נִתְמַלֵּא עֲלֵיהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֵמָה וְהִכָּם, מַכָּה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וְלֹא שָׁבַע מִדָּמָם, שְׁפָטָם עֶשֶׂר פְּעָמִים וְאָמַר לֹא עָשִׂיתִי לָהֶן כְּלוּם, בָּאוּ לַיָּם וְהָרַג הַמּוֹנִים שֶׁאֵין לָהֶן חֵקֶר. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין פַּרְעֹה מִתְנַחֵם עַל הֲמוֹנוֹ עַד שֶׁיִּרְאֶה לְגוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לב, לא) : אוֹתָם יִרְאֶה פַרְעֹה וְנִחַם עַל כָּל הֲמוֹנוֹ.

יח רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִשְׁפָּט לִזְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּשֵׁם שֶׁסַּנְהֶדְּרִין יוֹשֶׁבֶת בַּמָּרוֹם לִפְנֵי הָאֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ז, ט י) : חָזֵה הֲוֵית עַד דִּי כָרְסָוָן רְמִיו וְעַתִּיק יוֹמִין יְתִב וגו׳ דִּינָא יְתִב וְסִפְרִין פְּתִיחוּ, יָשַׁב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנִּקְרָא עַתִּיק יוֹמִין שֶׁיִּפָּרַע מֵאֵלּוּ שֶׁבָּאוּ עָלָיו בְּגַאֲוָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ב, ג) : אַל תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהִבְרִיוֹנִים שֶׁלּוֹ גָּנוּ אוֹתוֹ בַּפּוֹרְפִּירָא שֶׁהוּא לָבוּשׁ, אָמַר לָהֶם הַמֶּלֶךְ הִנַּחְתֶּם הַכֹּל וַעֲסַקְתֶּם בַּפּוֹרְפִּירָא שֶׁאֲנִי לָבוּשׁ, חַיֵּיכֶם שֶׁאֲנִי מַחֲלִיפָהּ וְנִפְרַע מִכֶּם. כָּךְ אֵלּוּ הָרְשָׁעִים שֶׁגָּנְעוּ בְּעַתִּיק יוֹמִין, לֹא שֶׁהוּא זָקֵן אֶלָּא שֶׁיִּגְעוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם, כִּדְכְתִיב (מלאכי ב, יז) : הוֹגַעְתֶּם ה׳ בְּדִבְרֵיכֶם, אָמַר לָהֶם אֲנִי מַחֲלִיפָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סג, ב) : מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ, וּפוֹרֵעַ מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מב, יג) : ה׳ כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה.

יט אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר כָּל הַתּוֹרָה תְּלוּיָה בַּמִּשְׁפָּט, לְכָךְ נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דִּינִין אַחַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, לְפִי שֶׁהַבְּרִיּוֹת מַעֲבִירִין עַל הַדִּין וְהוּא נִפְרָע מֵהֶם וּמְלַמֵּד אֶת בָּאֵי עוֹלָם, שֶׁלֹּא הָפַךְ אֶת סְדוֹם עַד שֶׁעִבְּרָה אֶת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, מט) : גְּאוֹן שִׂבְעַת לֶחֶם וְשַׁלְוַת הַשְׁקֵט. וְאַף יְרוּשָׁלַיִם לֹא גָּלְתָה עַד שֶׁעִבְּרָה אֶת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה א, כג) : יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אַלְמָנָה לֹא יָבוֹא אֲלֵיהֶם, וְלָמָּה נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֶּתֶר לִיהוּדָה, וַהֲלוֹא לֹא לְבַדּוֹ הוּא גִּבּוֹר מִכָּל אֶחָיו, וַהֲלוֹא שִׁמְעוֹן וְלֵוִי גִּבּוֹרִים וְהָאֲחֵרִים, אֶלָּא שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לְתָמָר, לָכֵן נַעֲשָׂה דַּיָּן הָעוֹלָם. מָשָׁל לְדַיָּן שֶׁבָּא דִּין שֶׁל יְתוֹמָה לְפָנָיו וְזִכָּה אוֹתָהּ, כָּךְ יְהוּדָה בָּא דִּין תָּמָר לְפָנָיו שֶׁתִּשָּׂרֵף וְהוּא זִכָּה אוֹתָהּ מִפְּנֵי שֶׁמָּצָא לָהּ זְכוּת. כֵּיצַד הָיוּ יִצְחָק וְיַעֲקֹב יוֹשְׁבִים שָׁם וְכָל אֶחָיו וְהָיוּ מְחַפִּין אוֹתוֹ, הִכִּיר יְהוּדָה לַמָּקוֹם וְאָמַר אֲמִתַּת הַדָּבָר, וְאָמַר (בראשית לח, כו) : צָדְקָה מִמֶּנִּי, וַעֲשָׂאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָשִׂיא. וְכֵן הָיָה בֶּן זוֹמָא אוֹמֵר וְדוֹרֵשׁ נִתְבַּיֵּשְׁתָּ בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵין אַתָּה מִתְבַּיֵּשׁ מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁהוּא אֵשׁ אֹכְלָה, לָמָּה, שֶׁאֵין בָּשְׁתּוֹ שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה כְּלוּם אֶלָּא בּשֶׁת עֲמִידָתוֹ שֶׁל הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לב, ו) : עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד אֵלֶיךָ וגו׳.

כ וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְפִי שֶׁהִרְבֵּיתִי עֲלֵיכֶם דִּינִין אֲנִי מַרְבֶּה עֲלֵיכֶם שָׂכָר, וְהִזְהַרְתִּי אֶתְכֶם עַל כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁהִיא חַיֵּיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ח, ה) : שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע, וְכֵן כָּל עִנְיָן שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה הַזּוֹ, לְהוֹרֵג נֶפֶשׁ, לְמַכֵּה שׁוֹר, לְמַבְעִיר בְּעֵרָה, כָּל אַחַת וְאַחַת כָּתַבְתִּי עָנְשָׁהּ בְּצִדָּהּ וּשְׂכָרָהּ בְּצִדָּהּ. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהִתְקִין שְׁנֵי דְרָכִים, אַחַת מְלֵאָה קוֹצִים וְדַרְדַּרִים וְסִירָאוֹת, וְאַחַת מְלֵאָה בֹּשֶׂם, וְהָעוֹרְרִים הוֹלְכִין בַּדֶּרֶךְ הָרָע וְהַקּוֹצִים מוֹסִיפִים מַכָּה עַל מַכּוֹתֵיהֶם, וְהַפִּקְחִים הוֹלְכִין בַּדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, וְנִמְצְאוּ הֵם הוֹלְכִין וּכְלֵיהֶם מִתְבַּשְּׂמִים הֵימֶנָּה. כָּךְ הָאֱלֹהִים הִתְקִין שְׁנֵי דְרָכִים, לַצַּדִּיקִים אֶחָד וְלָרְשָׁעִים אֶחָד, מִי שֶׁאֵין לוֹ עֵינַיִם הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ רְשָׁעִים וְנִתְקַל וְאֵין לוֹ עֲמִידָה, כְּבִלְעָם הָרָשָׁע שֶׁנִּטְרַף מִן הָעוֹלָם

וּכְדוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל שֶׁנִּתְרַחֲקוּ מִן הַחַיִּים, וּכְגֵיחֲזִי שֶׁיָּצָא מִן הָעוֹלָם רֵיקָם, אֲבָל הַצַּדִּיקִים שֶׁמְּהַלְּכִים בְּתוּמָם הֵם זוֹכִים וּבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כ, ז) : מִתְהַלֵּךְ בְּתֻמּוֹ צַדִּיק אַשְׁרֵי בָנָיו אַחֲרָיו.

כא דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, הַרְבֵּה הוּא דִּינָן שֶׁל רְשָׁעִים מַה שֶּׁמּוּכָן לָהֶם, מַה כְּתִיב בָּהֶם (תהלים יא, ו) : יַמְטִר עַל רְשָׁעִים פַּחִים וגו׳, לְפִי שֶׁהֵן עוֹבְרִין עַל הַמִּצְוֹת וְעַל הַדִּין שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִתְּנוּ אֶלָּא אַחַר הַדִּבְּרוֹת, לְכָךְ עָנְשָׁן חָמוּר שֶׁהוּא מְבַטֵּל אֶת הַדִּבְּרוֹת. כֵּיצַד, בִּטְלוּ יִשְׂרָאֵל (שמות כ, ג) : לֹא יִהְיֶה לְךָ, וּמָחַל לָהֶם, שֶׁאֵין בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מַמָּשׁ אֶלָּא קִנְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב, טז) : יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ, וְכֵן כְּתִיב (תהלים קו, כ) : וַיָּמִירוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר, וּכְשֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים בַּזְּנוּת נָפְלוּ מֵהֶן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף. מָשָׁל לְבַת מְלָכִים שֶׁשִּׁחֲקָה לְסָרִיס, כָּעַס עָלֶיהָ הַמֶּלֶךְ, אָמְרוּ לוֹ וַהֲלֹא לְסָרִיס שִׁחֲקָה, אָמַר לֹא כָּעַסְתִּי אֶלָּא עַל שֶׁהִרְגִּילָה אֶת עַצְמָהּ לִשְׂחֹק וְלִזְנוּת, וְכֵן שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ מַרְגִּילִין אֶת הָאָדָם לְעֶרְוָה. כֵּיוָן שֶׁזִּנְתָּה אָמְרוּ לְאָבִיהָ לָקְתָה עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה קָטָפּוֹרוֹס וְשָׁתַק. כָּךְ יִשְׂרָאֵל מַה נֶּהֱנוּ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁלֹּא רוֹאָה וְלֹא שׁוֹמַעַת וְלֹא מְדַבֶּרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קטו, ח) : כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם, אֲבָל הַזְּנוּת שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁל מַמָּשׁ לָקוּ עָלָיו, וְנִמְחַל לָהֶם עַל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲבָל עַל הַדִּינִין וְעַל הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ הִזְהִירָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ז, ב) : שְׁמֹר מִצְוֹתַי וֶחְיֵה, וְכֵן (משלי ז, ג) : כָּתְבֵם עַל לוּחַ לִבֶּךָ.

כב דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, יֵשׁ לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שׁוֹפְטִים וְיֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל שׁוֹפְטִים וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַה בֵּינֵיהֶם, מָשָׁל לְחוֹלֶה שֶׁנִּכְנַס הָרוֹפֵא אֶצְלוֹ לְבַקְּרוֹ, אָמַר לִבְנֵי בֵיתוֹ הַאֲכִילוּהוּ כָּל מַה שֶּׁהוּא מְבַקֵּשׁ, נִכְנַס אֵצֶל אַחֵר אָמַר לָהֶם הִזָּהֲרוּ בּוֹ שֶׁלֹּא יֹאכַל דָּבָר פְּלוֹנִי. אָמְרוּ לוֹ לָרִאשׁוֹן אָמַרְתָּ שֶׁיֹּאכַל מַה שֶּׁיִּרְצֶה וְלַשֵּׁנִי אָמַרְתָּ שֶׁלֹּא יֹאכַל דָּבָר פְּלוֹנִי. אָמַר לָהֶם הָרִאשׁוֹן אֵינוֹ לְחַיִּים לְפִיכָךְ אָמַרְתִּי שֶׁיֹּאכַל כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה, אֲבָל זֶה שֶׁהוּא לְחַיִּים אָמַרְתִּי הִזָּהֲרוּ בּוֹ. כָּךְ לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁנִּפְרָשִׁים וְאֵינָן עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וְאֵינָן עוֹשִׂין אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כ, כה) : וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לָהֶם חֻקִּים לֹא טוֹבִים, אֲבָל הַמִּצְוֹת כְּתִיב בָּהֶן (ויקרא יח, ה) : אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם.

כג דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תהלים צט, ד) : וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפַּט אָהֵב, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל הֲרֵי נָתַן לָכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת תּוֹרָתוֹ, אִם אֵין אַתֶּם עוֹשִׂין אֶת הַדִּינִין נוֹטֵל תּוֹרָתוֹ מִכֶּם, לָמָּה, שֶׁלֹּא נָתַן לָכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא עַל מְנָת שֶׁתַּעֲשׂוּ אֶת הַדִּינִין, שֶׁנֶּאֱמַר : וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפַּט אָהֵב, וְאִם עֲשִׂיתֶם אֶת הַדִּינִין, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִיר לָכֶם בָּתֵּי דִינִין שֶׁלָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה א, כו) : וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (ישעיה א, כז) : צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה.

כד דָּבָר אַחֵר, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (ישעיה נו, א) : כֹּה אָמַר ה׳ שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה, זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (משלי כד, כג) : גַּם אֵלֶּה לַחֲכָמִים הַכֵּר פָּנִים בְּמִשְׁפָּט בַּל טוֹב, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִי גָרַם לַדַּיָּנִין שֶׁיִּהְיוּ יוֹדְעִין לָדוּן עַל יְדֵי שֶׁקִּבַּלְתֶּם אֶת הַתּוֹרָה שֶׁכָּתוּב בָּהּ (ויקרא כו, מו) : אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת, אֶלָּא הֱוֵי יוֹדְעִים הַכֵּר פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט בַּל טוֹב, מַהוּ בַּל טוֹב, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהַדַּיָּן יוֹשֵׁב וְדָן בֶּאֱמֶת כִּבְיָכוֹל מַנִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וּמַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בְּצִדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ב, יח) : וְכִי הֵקִים ה׳ לָהֶם שֹׁפְטִים וְהָיָה ה׳ עִם הַשֹּׁפֵט, וְכֵיוָן שֶׁרוֹאֶה אוֹתוֹ שֶׁהוּא נוֹשֵׂא פָנִים, כִּבְיָכוֹל מְסַלֵּק שְׁכִינָתוֹ וְעוֹלֶה לַשָּׁמַיִם, וְהַמַּלְאָכִים

אוֹמְרִים לוֹ רִבּוֹן הָעוֹלָם, מַה יֵּשׁ לְךָ, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם רָאִיתִי אֶת הַדַּיָּן שֶׁהוּא נוֹשֵׂא פָּנִים, וְעָמַדְתִּי לִי מִשָּׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יב, ו): מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאֲנְקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם יֹאמַר ה׳, וּמַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה, שׁוֹלֵף חַרְבּוֹ כְּנֶגְדּוֹ, לְהוֹדִיעַ שֶׁיֵּשׁ דַּיָּן לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יט, כט): גּוּרוּ לָכֶם מִפְּנֵי חֶרֶב כִּי חֵמָה עֲוֹנוֹת חָרֶב לְמַעַן תֵּדְעוּ שַׁדּוּן, שַׁדִּין כְּתִיב, שֶׁיֵּשׁ דִּין בָּעוֹלָם, לְפִיכָךְ אָמַר שְׁלֹמֹה: גַּם אֵלֶּה לַחֲכָמִים הַכֵּר פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט בַּל טוֹב, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא טוֹב לְךָ שֶׁאֲנִי מַנִּיחֲךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (נחום א, ז): טוֹב ה׳ לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה וְיֹדֵעַ חֹסֵי בוֹ, לְכָךְ כְּתִיב: כֹּה אָמַר ה׳ שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה, וַאֲנִי מְקָרֵב עַצְמִי עִמָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נו, א): כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בִּנְבוּכַדְנֶצַּר כְּשֶׁרָאָה אֶת הַחֲלוֹם נִכְנַס דָּנִיֵּאל אֶצְלוֹ וְרָאָה שֶׁהוּא עָתִיד לְטָרְדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ד, כט): וּמִן אֲנָשָׁא לָךְ טָרְדִין, עָשָׂה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ מְרַתֵּת וּמְפַחֵד, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ד, טז): אֱדַיִן דָּנִיֵּאל דִּי שְׁמֵהּ בֵּלְטְשַׁאצַּר אֶשְׁתּוֹמַם כְּשָׁעָה חֲדָה, אָמַר לוֹ לָמָּה אַתְּ מְפַחֵד, אָמַר לוֹ רוֹאֶה אֲנִי אֶת הַחֲלוֹם וְאֵינִי יָכוֹל לְאָמְרוֹ, אָמַר לוֹ (דניאל ד, טז): מָרְאִי חֶלְמָא לְשָׂנְאָךְ וּפִשְׁרֵהּ לְעָרָךְ. מִי שֶׁדּוֹרֵשׁ הַמִּקְרָא הַזֶּה עוֹשֶׂה לְדָנִיֵּאל מֵטִיחַ דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה, שֶׁאָמַר לִנְבוּכַדְנֶצַּר: מָרְאִי חֶלְמָא לְשָׂנְאָךְ, אֵין שׂוֹנְאוֹ בָּעוֹלָם יוֹתֵר מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהֶחֱרִיב אֶת בֵּיתוֹ וְהֶגְלָה אֶת בָּנָיו, וְעוֹד גַּם יִשְׂרָאֵל הָיוּ שׂוֹנְאָיו וְהָיָה מְקַלֵּל אוֹתָן. אֶלָּא נָתַן דָּנִיֵּאל לִבּוֹ כְּנֶגֶד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר מָרִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם הָבֵא אֶת הַחֲלוֹם לְשׂוֹנְאֲךָ זֶה. אָמַר נְבוּכַדְנֶצַּר לְדָנִיֵּאל רָאִיתִי בַּחֲלוֹמִי (דניאל ד, ז ט): וַאֲרוּ אִילָן בְּגוֹא אַרְעָא, וּמְזוֹן לְכֹלָּא בֵּהּ, זֶה מֶלֶךְ גּוֹזֵר גְּזֵרָה, סוֹגֵר הַיָּם הַכֹּל מֵתִים, פּוֹתֵחַ הַיָּם הַכֹּל חַיִּים, לְכָךְ וּמְזוֹן לְכֹלָּא בֵּהּ, כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ הַחֲלוֹם אָמַר לוֹ מָה אֶעֱשֶׂה הֵיאַךְ אַתְּ מוֹלִיכֵנִי, אָמַר לוֹ (דניאל ד, כד): לָהֵן מַלְכָּא מִלְּכִי יִשְׁפַּר עֲלָךְ וַחֲטָאָךְ בְּצִדְקָה פְרֻק. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי מָסַרְתִּי אֶת הַצְּדָקָה לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח, יט): כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה, וְאַתָּה אוֹמֵר לָרָשָׁע וַחֲטָאָךְ בְּצִדְקָה פְרֻק, אֶלָּא אָמַר לִנְבוּכַדְנֶצַּר עֲשֵׂה צְדָקָה וּפְתַח אוֹצָרֶךָ, שֶׁרָאָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיָּצְאוּ עֲרוּמִים מִירוּשָׁלַיִם וְלֹא הָיָה בְּיָדָם שָׁוֶה פְּרוּטָה, לְכָךְ אָמַר לוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה צְדָקָה. פָּתַח אוֹצְרוֹתָיו וְהָיָה מְפַרְנֵס לְיִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ (דניאל ד, כד): וְלִקְצָת יַרְחִין תְּרֵי עֲשַׂר וגו׳. שָׁמַע נְבוּכַדְנֶצַּר בַּת קוֹל שֶׁהָיוּ מִתְרַגְּשִׁין, אָמַר הַקּוֹל הַזֶּה מֵהֵיכָן הוּא, אָמְרוּ לוֹ אוֹתָן הָעֲנִיִּים שֶׁאָמַרְתָּ לָתֵת לָהֶם חֵלֶק וְהָיֵינוּ מְחַלְּקִין לָהֶם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתָּ. אָמַר אִלּוּלֵי נְכָסִים שֶׁהָיָה לִי מֵהֵיכָן הָיִיתִי בּוֹנֶה כָּל הַמְּדִינָה הַזֹּאת לִכְבוֹדִי, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ד, כז): עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר הֲלָא דָא הִיא בָּבֶל רַבְּתָא, וַאֲנִי מְבַזְבֵּז כָּל נְכָסִים, אִם יֵלְכוּ נְכָסַי אֵין לִי כָּבוֹד, נָעַל אֶת הָאוֹצָרוֹת. כֵּיוָן שֶׁאָמַר כָּךְ עָנָה אוֹתוֹ בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ד, כח): עוֹד מִלְּתָא בְּפֻם מַלְכָּא קָל מִן שְׁמַיָּא נְפַל, מִי גָּרַם לוֹ לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, הַצְּדָקָה. וּמָה אִם הָרָשָׁע כָּךְ יִשְׂרָאֵל עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, הֲוֵי: שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה. מָשָׁל לְאָדָם שֶׁנִּכְנַס לִמְדִינָה וְשָׁמַע שֶׁפְּלוֹטִמְיָא נַעֲשֵׂית, הָלַךְ וְשָׁאַל לַלּוּדָר אָמַר מָתַי פְּלוֹטִמְיָא נַעֲשֵׂית, אָמַר לוֹ רְחוֹקָה הִיא, הָלַךְ וְשָׁאַל לְאוֹתוֹ שֶׁעוֹשֶׂה פְּלוֹטִמְיָא, וְאָמַר קְרוֹבָה הִיא. אָמַר זֶה, לֹא שָׁאַלְתִּי לַלּוּדָר וְאָמַר לִי רְחוֹקָה הִיא. אָמַר לוֹ זוֹ הִיא דַּעְתְּךָ שֶׁהָיִיתָ שׁוֹאֵל לַלּוּדָר, וְכִי רוֹצֶה הוּא שֶׁאֶעֱשֶׂה פְּלוֹטִמְיָא, אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהוּא יוֹרֵד וְנֶהֱרָג. כָּךְ שָׁאֲלוּ יִשְׂרָאֵל לְבִלְעָם אֵימָתַי תִּהְיֶה יְשׁוּעָה, אָמַר לָהֶם (במדבר כד, יז): אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זוֹ הִיא דַּעְתְּכֶם, אֵין אַתֶּם יוֹדְעִין שֶׁסּוֹף בִּלְעָם יוֹרֵד לַגֵּיהִנֹּם וְאֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁתָּבוֹא יְשׁוּעָתִי, אֶלָּא הֱיוּ דּוֹמִים לַאֲבִיכֶם שֶׁאָמַר (בראשית מט, יט): לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה׳, צָפָה לִישׁוּעָה שֶׁהִיא קְרוֹבָה, לְכָךְ נֶאֱמַר, כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא.

דָּבָר אַחֵר, כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא, כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתְכֶם אֵינוֹ אוֹמֵר, אֶלָּא יְשׁוּעָתִי, יְהִי שְׁמוֹ מְבֹרָךְ, אִלּוּלֵי שֶׁהַדָּבָר כָּתוּב אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם אֵין לָכֶם זְכוּת, בִּשְׁבִילִי אֲנִי עוֹשֶׂה, כִּבְיָכוֹל כָּל יָמִים שֶׁאַתֶּם שָׁם בַּצָּרָה אֲנִי עִמָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צא, טו): עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה, וַאֲנִי גּוֹאֵל לְעַצְמִי, שֶׁנֶּאֱמַר

(ישעיה נט, טז) : וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתּוֹמֵם וגו׳, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (זכריה ט, ט) : גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלִָם הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע, וּמוֹשִׁיעַ אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא וְנוֹשָׁע, הֲוֵי אֲפִלּוּ אֵין בְּיֶדְכֶם מַעֲשִׂים, עוֹשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁבִילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר : כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא.

דָּבָר אַחֵר, שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קיט, קכא) : עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק בַּל תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי, אָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל רִבּוֹן הָעוֹלָם הִסְתַּכֵּל שֶׁאָנוּ מְבַקְּשִׁים לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט וְאָנוּ מִתְיָרְאִין מִן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אֶלָּא אַל תִּמְסְרֵנוּ בִּידֵיהֶם, הֲוֵי : עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק, מָשָׁל לְסוֹחֵר מְבַקֵּשׁ לָלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ, שָׁמַע שֶׁלִּסְטִים בַּדֶּרֶךְ, מֶה עָשָׂה לָקַח פְּרַקְמַטְיָא שֶׁלּוֹ וַעֲשָׂאָהּ אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, יָצָא לַדֶּרֶךְ וּתְפָשׂוּהוּ לִסְטִים, אָמְרוּ לוֹ מַה בְּיָדְךָ, אָמַר לָהֶם כְּלֵי זְכוּכִית, אָמְרוּ לוֹ מִכַּמָּה זוֹ, אָמַר לָהֶם שְׁתַּיִם בְּסֶלַע וְשָׁלֹשׁ בְּסֶלַע. אָמְרוּ זֶה לָזֶה בִּשְׁבִיל אֵלּוּ אָנוּ הוֹרְגִים אוֹתוֹ, הִנִּיחוּהוּ. נִכְנַס לַמְּדִינָה הִתְחִיל פּוֹתֵחַ הַגְּלוּסְקָאוֹת וְיָשַׁב לִמְכֹּר, נִכְנְסוּ אוֹתָן הַלִּסְטִים וְרָאוּ אוֹתוֹ יוֹשֵׁב וּמוֹכֵר, אָמְרוּ לוֹ בְּכַמָּה זוֹ, אָמַר לָהֶם זוֹ בְּעֶשְׂרִים זְהוּבִים, וְזוֹ בִּשְׁלוֹשִׁים. אָמְרוּ לוֹ אֵין אַתָּה הוּא שֶׁאָמַרְתָּ לָנוּ בַּדֶּרֶךְ שְׁתַּיִם בְּסֶלַע שָׁלֹשׁ בְּסֶלַע, אָמַר לָהֶם הֵן, אֶלָּא אוֹתָהּ שָׁעָה הָיִיתִי בְּמָקוֹם הַמָּוֶת, עַכְשָׁיו אִם אֵין אַתֶּם נוֹתְנִין לִי דָּמֶיהָ אֵין אַתֶּם נוֹטְלִין אוֹתָהּ. כָּךְ יִשְׂרָאֵל בָּעוֹלָם הַזֶּה מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מִצְוֹת אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא כְּשֶׁיִּרְאוּ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת הֵם תְּמֵהִים שֶׁאֵין הָעוֹלָם כֻּלּוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל אֶת הַשָּׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סד, ג) : וּמֵעוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עַיִן לֹא רָאָתָה, וְכִי מֵעוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ, אֶלָּא אֵין הָעוֹלָם יָכוֹל לִשְׁמֹעַ מַהוּ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת, לְכָךְ נֶאֱמַר : כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי מֵבִיא אֶת הַיְשׁוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ג, ט) : לַה׳ הַיְשׁוּעָה, וּמִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט כּוֹתֵב אֲנִי עָלָיו שֶׁהוּא מְקָרֵב אֶת הַיְשׁוּעָה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בִּיהוֹשָׁפָט, שֶׁעָשָׂה שׁוֹפְטִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב יט, ה) : וַיַּעֲמֵד [יהושפט] שֹׁפְטִים, וּכְשֶׁבָּאוּ בְּנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב הֵן הָיוּ עוֹמְדִין וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה מִלְחַמְתָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב כ, טו) : כִּי לֹא לָכֶם הַמִּלְחָמָה כִּי לֵאלֹהִים, כְּשֵׁם שֶׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (שמות יד, יד) : ה׳ יִלָּחֵם לָכֶם, לָמָּה מִפְּנֵי שֶׁעָשׂוּ אֶת הַדִּין גָּרְמוּ הַיְשׁוּעָה שֶׁתָּבוֹא, לְכָךְ נֶאֱמַר : שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה, הֲוֵי : וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (שמות כא, ב) : כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי.

פרשה לא

א אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קיב, ה) : טוֹב אִישׁ חוֹנֵן וּמַלְוֶה יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט, אֵין בְּרִיָּה שֶׁאֵינָהּ חַיֶּבֶת לֵאלֹהִים, אֶלָּא שֶׁהוּא חַנּוּן וְרַחוּם וּמוֹחֵל עַל כָּל הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עט, ח) : אַל תִּזְכֹּר לָנוּ עֲוֹנֹת רִאשֹׁנִים, מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁלָּוָה מִן דְּיוֹסְטוֹס וּשְׁכָחוֹ, לְאַחַר זְמַן בָּא וְעָמַד לְפָנָיו אָמַר לוֹ יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁאֲנִי חַיָּב לְךָ, אָמַר לוֹ לָמָּה הִזְכַּרְתָּ, חוֹב הָרִאשׁוֹן כְּבָר בָּטֵל הוּא מִלִּבִּי. כָּךְ אֲדוֹן הָעוֹלָם, הַבְּרִיּוֹת חוֹטְאִין לְפָנָיו וְהוּא מִסְתַּכֵּל שֶׁאֵין עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וְהוּא מַנִּיחַ לָהֶם רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן, וּכְשֶׁהֵם שָׁבִים בָּאִין לְהַזְכִּיר הַחוֹב שֶׁעָשׂוּ בָּרִאשׁוֹנָה, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם (ישעיה מג, יח) : אַל תִּזְכְּרוּ רִאשֹׁנוֹת. מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאִם שָׁב אָדָם וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה אֲפִלּוּ יֵשׁ

בְּיָדוֹ עֲוֹנוֹת הַרְבֵּה הוּא עוֹשֶׂה אוֹתָן זְכֻיּוֹת, דִּכְתִיב (יחזקאל לג, יט): וּבְשׁוּב רָשָׁע מֵרִשְׁעָתוֹ וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עֲלֵיהֶם הוּא יִחְיֶה, כָּל פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא יִזָּכְרוּ לוֹ, לְכָךְ הוּא מַזְהִיר עַל הֶעָנִי (שמות כב, כד): לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה, לֹא תָשִׂימוּן עָרוֹם, (שמות כב, כו): וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי חַנּוּן אָנִי, וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר (תהלים לד, יח): צָעֲקוּ וַה׳ שָׁמֵעַ.

ב רַבִּי אַבָּהוּ אוֹמֵר כְּתִיב (שמות כג, ד): שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָבַע שָׁלֹשׁ רְגָלִים וְהַתּוֹרָה בִּזְכוּת הָאָבוֹת שֶׁאֵינָן בָּאִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רֵיקָנִין, וְאַף בַּדּוֹרוֹת הַלָּלוּ אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְצֵרִים, אֵין הַתּוֹרָה זָזָה מֵהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נט, כא): לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ וגו׳. מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁהָיָה לוֹ עֵסֶק לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְהָיוּ לוֹ סָנֵגוֹרִין מְפַיְּסִין עָלָיו, כָּךְ אָדָם עוֹשֶׂה מִצְוֹת וְהוּא בֶּן תּוֹרָה וְגוֹמֵל חֲסָדִים, וְהַשָּׂטָן עוֹמֵד וּמְקַטְרֵג, וְסָנֵגוֹרִין עוֹמְדִין כְּנֶגְדּוֹ מְלַמְּדִין זְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יח, טז): מַתָּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ, מַה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה עִם הָעֲנִיִּים מְסַיְּעִין אוֹתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר (תהלים מא, ב): אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל דָּל.

ג דָּבָר אַחֵר, אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, הֵדָא הוּא דִכְתִיב (קהלת ה, יב יג): יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְרָעָתוֹ, וְאָבַד הָעֹשֶׁר הַהוּא בְּעִנְיַן רָע, אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּנִסְיוֹנוֹ, שֶׁאֵין בְּרִיָּה שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַסֶּה אוֹתָהּ, הֶעָשִׁיר מְנַסֵּהוּ אִם תְּהֵא יָדוֹ פְּתוּחָה לָעֲנִיִּים, וּמְנַסֶּה הֶעָנִי אִם יָכוֹל לְקַבֵּל יִסּוּרִין וְאֵינוֹ כּוֹעֵס, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נח, ז): וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת. וְאִם עָמַד הֶעָשִׁיר בְּנִסְיוֹנוֹ וְעוֹשֶׂה צְדָקוֹת, הֲרֵי הוּא אוֹכֵל מָמוֹנוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילוֹ מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים מא, ב): אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל דָּל בְּיוֹם רָעָה יְמַלְּטֵהוּ ה׳. וְאִם עָמַד הֶעָנִי בְּנִסְיוֹנוֹ וְאֵינוֹ מְבַעֵט, הֲרֵי הוּא נוֹטֵל כִּפְלַיִם לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יח, כח): כִּי אַתָּה עַם עָנִי תוֹשִׁיעַ. מִמִּי אַתָּה לָמֵד מֵאִיּוֹב שֶׁנִּתְיַסֵּר בָּעוֹלָם הַזֶּה וְשִׁלֵּם לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּפְלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב מב, י): וַיֹּסֶף ה׳ אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאִיּוֹב לְמִשְׁנֶה. אֲבָל הֶעָשִׁיר שֶׁעֵינוֹ רָעָה הוֹלֵךְ הוּא וּמָמוֹנוֹ מִן הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ה, יב): וְאָבַד הָעֹשֶׁר הַהוּא בְּעִנְיַן רָע, שֶׁעֵינוֹ רָעָה כְּנֶגֶד גַּבָּאֵי צְדָקָה, לָמָּה שֶׁגַּלְגַּל הוּא בָּעוֹלָם, לֹא מִי שֶׁהוּא עָשִׁיר הַיּוֹם עָשִׁיר לְמָחָר, וּמִי שֶׁהוּא עָנִי הַיּוֹם עָנִי לְמָחָר, אֶלָּא לָזֶה מוֹרִיד וְלָזֶה מַעֲלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עה, ח): כִּי אֱלֹהִים שֹׁפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים, בּוֹא וּרְאֵה יֵשׁ עֹשֶׁר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה רַע לִבְעָלָיו וְיֵשׁ עֹשֶׁר שֶׁעוֹשֶׂה טוֹב לִבְעָלָיו. עוֹשֶׂה רַע לִבְעָלָיו זֶה עָשְׁרוֹ שֶׁל קֹרַח שֶׁהוּא הָיָה עָשִׁיר מִכָּל יִשְׂרָאֵל, וּכְתִיב (במדבר טז, לג): וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאֹלָה.

דָּבָר אַחֵר, זֶה עָשְׁרוֹ שֶׁל הָמָן הָרָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ה, יא): וַיְסַפֵּר לָהֶם הָמָן אֶת כְּבוֹד עָשְׁרוֹ, וּכְתִיב (אסתר ט, כה): וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ. וְשֶׁהוּא טוֹב לִבְעָלָיו זֶה עָשְׁרוֹ שֶׁל יְהוֹשָׁפָט, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב יח, א): וַיְהִי לִיהוֹשָׁפָט עֹשֶׁר וְכָבוֹד לָרֹב, וּמֶה הָיָה לוֹ (דברי הימים ב יח, לא): וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט וַה׳ עֲזָרוֹ. וְיֵשׁ גְּבוּרָה שֶׁהִיא טוֹבָה לִבְעָלֶיהָ וְיֵשׁ שֶׁהִיא רָעָה לִבְעָלֶיהָ, טוֹבָה לִבְעָלֶיהָ זֶה דָּוִד, שֶׁכָּתוּב (שמואל א יח, ז): הִכָּה שָׁאוּל בַּאֲלָפָיו וְדָוִד בְּרִבְבֹתָיו, וּמִשָּׁם אֲהֵבוּהוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א יח, טז): וְכָל יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה אֹהֵב אֶת דָּוִד. רָעָה לִבְעָלֶיהָ זוֹ גְּבוּרָתוֹ שֶׁל גָּלְיָת, שֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמְחָרֵף, וּמֶה הָיָה לוֹ שֶׁמֵּת כְּכֶלֶב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א יז, נא): וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים כִּי מֵת גִּבּוֹרָם וַיָּנֻסוּ. וְיֵשׁ חָכְמָה טוֹבָה לִבְעָלֶיהָ וְיֵשׁ רָעָה לִבְעָלֶיהָ, טוֹבָה לִבְעָלֶיהָ, זֶה יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לד, ט): וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה, לְמָה הוּא דּוֹמֶה, לְגִיפְיוֹן שֶׁמַּשְׁקֶה כָּל הַמְּדִינָה וְהַכֹּל מִשְׁבְּחִין אוֹתוֹ, אָמַר לָהֶם אֶחָד שַׁבְּחוּ לַמַּעְיָן שֶׁמַּסְפִּיק לָזֶה. כָּךְ הָיוּ מְשַׁבְּחִים לִיהוֹשֻׁעַ שֶׁהָיָה מַשְׁקֶה כָּל יִשְׂרָאֵל מֵחָכְמָתוֹ, אָמַר לָהֶם שַׁבְּחוּ לְמֹשֶׁה שֶׁכָּךְ הֶעֱמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לד, ט): כִּי סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עָלָיו.

רָעָה לִבְעָלֶיהָ, זֶה בִּלְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כד, טז): נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל, וּמֶה הָיָה לוֹ (במדבר לא, ח): וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב, לְכָךְ נֶאֱמַר: עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְרָעָתוֹ.

ד דָּבָר אַחֵר, אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תהלים טו, ה): כַּסְפּוֹ לֹא נָתַן בְּנֶשֶׁךְ, בּוֹא וּרְאֵה כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֹשֶׁר וְנוֹתֵן צְדָקָה לָעֲנִיִּים וְאֵינוֹ מַלְוֶה בְּרִבִּית, מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ קִיֵּם הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּסְפּוֹ לֹא נָתַן בְּנֶשֶׁךְ וְשֹׁחַד עַל נָקִי לֹא לָקָח עֹשֵׂה אֵלֶּה לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם, וּמִי הָיָה זֶה עוֹבַדְיָה, שֶׁהָיָה עָשִׁיר אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁל אַחְאָב, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א יח, ג): וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל עוֹבַדְיָה אֲשֶׁר עַל הַבָּיִת, וְהָיָה עָשִׁיר יוֹתֵר מִדַּאי וְהוֹצִיא כָּל מָמוֹנוֹ לִצְדָקָה, שֶׁהָיָה זָן אֶת הַנְּבִיאִים, כֵּיוָן שֶׁבָּא כָּל אוֹתוֹ הָרָעָה, הָיָה לוֶה בְּנֶשֶׁךְ מִן יְהוֹרָם בֶּן אַחְאָב, מַה שֶּׁהָיָה מַסְפִּיק לַנְּבִיאִים, זֶה קִיֵּם כַּסְפּוֹ לֹא נָתַן בְּנֶשֶׁךְ אֲבָל יְהוֹרָם שֶׁהִלְוָה בְּרִבִּית, אָמַר הָאֱלֹהִים עַד עַכְשָׁו זֶה קַיָּם, יָבוֹא יֵהוּא וְיַהֲרֹג אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב ט, כד): וְיֵהוּא מִלֵּא יָדוֹ בַּקֶּשֶׁת וַיַּךְ אֶת יְהוֹרָם בֵּין זְרֹעָיו וַיֵּצֵא הַחֵצִי מִלִּבּוֹ, וְלָמָּה בֵּין זְרוֹעוֹתָיו וַיֵּצֵא מִלִּבּוֹ, לְפִי שֶׁהִקְשָׁה אֶת לִבּוֹ וּפָשַׁט יָדָיו לְקַבֵּל הָרִבִּית, לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (יחזקאל יח, יג): בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וָחָי לֹא יִחְיֶה, לְכָךְ מַזְהִיר לָהֶם אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי. וְאַף בִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ עוֹשִׂין כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה א, כב): כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים. וּמַה נַּעֲשָׂה לָהֶם (ירמיה ו, ל); כֶּסֶף נִמְאָס קְרָאוּ לָהֶם. וְכֵן (יחזקאל ז, יט): כַּסְפָּם בַּחוּצוֹת יַשְׁלִיכוּ, לָמָּה, עַל שֶׁעָבְרוּ עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה (ויקרא כה, לז): אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ.

ה דָּבָר אַחֵר, אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, כֵּיוָן שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת אָמַר לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּתְפִלָּתוֹ, רִבּוֹן הָעוֹלָם אִם יֵשׁ אָדָם שֶׁיִּתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ שֶׁתִּתֵּן לוֹ מָמוֹן, וְאַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁרַע לוֹ, אַל תִּתֵּן לוֹ. וְאִם רָאִיתָ אָדָם נָאֶה בְּעָשְׁרוֹ תֵּן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א ח, לט) (דברי הימים ב ו, ל): וְנָתַתָּה לָאִישׁ כְּכָל דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע אֶת לְבָבוֹ, לְפִי שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה הָיוּ הָרְשָׁעִים עֲשִׁירִים וּנְתוּנִים בְּשַׁלְוָה וְהַשְּׁקֵט וְהַצַּדִּיקִים עֲנִיִּים, אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא כְּשֶׁיִּפְּתַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַצַּדִּיקִים אוֹצְרוֹת גַּן עֵדֶן, הָרְשָׁעִים שֶׁאָכְלוּ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית עֲתִידִין לִהְיוֹת נוֹשְׁכִין בְּשִׁנֵּיהֶם אֶת בְּשָׂרָם, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ד, ה): הַכְּסִיל חֹבֵק אֶת יָדָיו וְאֹכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ, וְהֵם אוֹמְרִים וּלְוַאי הָיֵינוּ פּוֹעֲלִים וְהָיֵינוּ טוֹעֲנִין בִּכְתֵפֵנוּ, וּלְוַאי שֶׁהָיֵינוּ עֲבָדִים וְיִהְיֶה לָנוּ כָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ד, ו): טוֹב מְלֹא כַף נָחַת מִמְּלֹא חָפְנַיִם עָמָל וּרְעוּת רוּחַ, לְכָךְ נֶאֱמַר: אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמִי הֵם עַמְּךָ, אָמַר לָהֶם הָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מט, יג): כִּי נִחַם ה׳ עַמּוֹ וַעֲנִיָּו יְרַחֵם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם אִם הָיוּ לוֹ עֲנִיִּים קְרוֹבִים וְהוּא עָשִׁיר אֵינוֹ מוֹדֶה בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יט, ז): כָּל אֲחֵי רָשׁ שְׂנֵאֻהוּ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א כט, יב): וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ, וְאֵינוֹ מְחוֹפֵף אֶלָּא עַל הָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה יד, לב): כִּי ה׳ יִסַּד צִיּוֹן וּבָהּ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמּוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר: אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, אָמַר דָּוִד רִבּוֹן הָעוֹלָם יֵשֵׁב עוֹלָמְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סא, ח): יֵשֵׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹהִים, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם אֶעֱשֶׂה עוֹלְמִי שָׁוְה, (תהלים סא, ח): חֶסֶד וֶאֱמֶת מַן יִנְצְרֵהוּ.

ו לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה, אִם הִלְוִיתָ אוֹתוֹ לֹא תִדְחָקֶנּוּ, שֶׁאִם יֵשׁ לוֹ שָׂדֶה אוֹ כָרֶם, לֹא תֹאמַר לוֹ טֹל לְךָ מָנֶה וַעֲשֵׂה מֵהֶם פְּרַקְמַטְיָא וּכְתֹב לִי אַפּוֹתִיקִי עַל שָׂדְךָ אוֹ עַל כַּרְמְךָ, לְמָחָר הוּא מַפְסִיד הַפְּרַקְמַטְיָא וְאַתָּה נוֹטֵל אֶת שָׂדֵהוּ אוֹ אֶת כַּרְמוֹ, לְכָךְ כְּתִיב: לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁכָּל מִי שֶׁלּוֹקֵחַ רִבִּית אֵין יָרֵא אֱלֹהִים, וְכֵן יְחֶזְקֵאל אוֹמֵר (יחזקאל יח, יג): בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וָחָי לֹא יִחְיֶה, מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁהָיָה אִילּוּגִין שֶׁלּוֹ נִקְרָא לִפְנֵי הַדַּיָּן, אָמַר הַדַּיָּן עַד עַכְשָׁו הוּא קַיָּם, כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וָחָי לֹא יִחְיֶה נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לָקַח.

דָּבָר אַחֵר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִי שֶׁחָיָה בְּרִבִּית בָּעוֹלָם הַזֶּה לֹא יִחְיֶה בָּעוֹלָם הַבָּא. וְהוֹלִיד בֵּן וְלֹא לָקַח רִבִּית, אָמְרוּ לוֹ אָבִיו הָיָה לוֹקֵחַ רִבִּית, אוֹמֵר לָהֶם מָה אִכְפַּת לִי וַאֲנִי כָּתַבְתִּי (יחזקאל יח, כ) : בֵּן לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֹן הָאָב, הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָּמוּת, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתֶּם אוֹמְרִים שֶׁיָּמוּת הַבֵּן, אֲפִלּוּ אָבִיו אִם רָצָה לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וְלִטֹּל לוֹ חַיִּים אֲנִי מְקַבְּלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל יח, כא) : וְהָרָשָׁע כִּי יָשׁוּב, אִם בְּכָל לְבָבוֹ הוּא שָׁב אֲנִי מְקַבְּלוֹ, לְפִיכָךְ נֶאֱמַר : לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה. (שמות כב, כד) : לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ, לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא לֹא תָּשִׂים, מַהוּ לֹא תְשִׂימוּן, אֵלּוּ הָעֵדִים וְהֶעָרֵב וְהַדַּיָּנִין וְהַסּוֹפֵר, שֶׁאִלּוּלֵי הֵם לֹא יִטֹּל כְּלוּם, לְפִיכָךְ לוֹקִים כֻּלָּם. וּמִנַּיִן שֶׁהַוֶּה לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כג, כ) : לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ. לְמָה הָרִבִּית דּוֹמָה לְמִי שֶׁנִּשְׁכּוֹ נָחָשׁ וְלֹא הִרְגִּישׁ מִי נְשָׁכוֹ וְלֹא יָדַע עַד שֶׁנִּתְבַּטְבֵּט עָלָיו, כָּךְ הָרִבִּית אֵין אָדָם מַרְגִּישׁ בּוֹ עַד שֶׁתִּתְבַּטְבֵּט עָלָיו.

ז אִם חָבֹל תַּחְבֹּל, אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים אִם חַיָּב הוּא לְךָ אַף אַתָּה חַיָּב לִי, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב ו, לו) : כִּי יֶחֱטְאוּ לָךְ כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא יֶחֱטָא, שְׁנֵי דְּבָרִים יֵשׁ כָּאן חָבֹל תַּחְבֹּל, לִמֶּדְךָ הַכָּתוּב שֶׁהוּא נוֹטֵל יָתֵד שֶׁל מַחֲרֵשָׁה הִשְׁכִּים הוּא הֶשִׁיבוֹ. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר (שמות כב, כה) : עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ, וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (דברים כד, יג) : כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ, אֲמֹר מֵעַתָּה שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לְהַחֲזִיר לוֹ בַּמֶּה שֶׁיִּישַׁן, שֶׁאָמַר הַכָּתוּב : עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ, וּבַבֹּקֶר אַתָּה צָרִיךְ לְהַחֲזִיר לוֹ יָתֵד שֶׁל מַחֲרֵשָׁה, וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בְּפֹעֵל (דברים כד, טו) : בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ, לָמָּה, (דברים כד, טו) : כִּי עָנִי הוּא, וְאוֹמֵר (שמות כב, כו) : כִּי הִוא כְּסוּתָה לְבַדָּהּ, שֶׁאֵין לוֹ (שמות כב, כו) : בַּמֶּה יִשְׁכָּב, וְהוּא יוֹשֵׁב כָּל הַלַּיְלָה וִיהֵא צִנָּה פּוֹגַעַת בּוֹ וְהוּא צוֹעֵק אֵלַי וַאֲנִי עוֹנֶה אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, כו) : וְשָׁמַעְתִּי כִּי חַנּוּן אָנִי. שְׁנֵי דְּבָרִים יֵשׁ כָּאן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, בְּשָׂכִיר כָּתוּב : בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ, כְּגוֹן שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ וְהַחֲמוֹר אַחֲרָיו, מָכְרוּ לוֹ אֲלֻמָּה אַחַת וּנְתָנָהּ בִּכְתֵפוֹ וְהַחֲמוֹר בָּא בַּדֶּרֶךְ אַחַר הָאֲלֻמָּה וּמְקַוֶּה לְאָכְלָהּ, מָה עָשָׂה לוֹ אֲדוֹנוֹ קָשַׁר לוֹ הָאֲלֻמָּה לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ, אָמְרוּ לוֹ רָשָׁע כָּל הַדֶּרֶךְ רָץ בִּשְׁבִילָהּ וְלֹא נְתַתָּהּ בְּפָנָיו, כָּךְ שָׂכִיר עָמֵל וּמִצְטָעֵר כָּל הַיּוֹם שֶׁהוּא מְקַוֶּה לִשְׂכָרוֹ וּמוֹצִיאוֹ רֵיקָם, וְכֵן כָּתוּב (דברים כד, טו) : וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ.

ח וְשָׁמַעְתִּי כִּי חַנּוּן אָנִי, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (שמות כב, כז) : אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל. וּמָה עִנְיָן זֶה לָזֶה, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה לוֹ דִּין וּבָא אֵצֶל הַדַּיָּן וְזִכָּה אוֹתוֹ, וּבָא וְיָצָא אוֹתוֹ שֶׁנִּזְדַּכָּה וְאָמַר פְּלוֹנִי הַשּׁוֹפֵט אֵין כְּמוֹתוֹ בָּעוֹלָם, אַחַר יָמִים הָיָה לוֹ דִּין וּבָא אֶצְלוֹ וְחִיְּבוֹ, יָצָא מִלְּפָנָיו וְאָמַר אֵין דַּיָּן שׁוֹטֶה הֵימֶנּוּ. אָמְרוּ לוֹ אֶתְמוֹל הָיָה מְשֻׁבָּח וְהַיּוֹם שׁוֹטֶה, לְכָךְ הִזְהִיר לְךָ הַכָּתוּב : אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל, וְאִם קִלַּלְתָּ תְּבוּאָתְךָ אַתָּה מְקַלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, כח) : מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר, לְכָךְ נִכְתְּבוּ זֶה אַחַר זֶה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁהַדַּיָּנִין מִתְקַלְּלִין הַתְּבוּאָה מִתְמַעֶטֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (רות א, א) : וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ, לְכָךְ נֶאֱמַר : מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר, לֹא תַּפְרִישׁ מַעַשְׂרוֹת שֶׁלֹּא כְּתִקָּנָן, לֹא תַּפְרִישׁ מַעֲשֵׂר וְאַחַר כָּךְ תְּרוּמָה, וְלֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְאַחַר כָּךְ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, לְכָךְ נֶאֱמַר : לֹא תְאַחֵר. וְאִם הִפְרַשְׁתָּם כְּתִקָּנָן, בָּנִים זְכָרִים אֲנִי נוֹתֵן לְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, כח) : בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן לִי, שֶׁבְּכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר הָיוּ כֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כד, ה) : וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּכְשֶׁחָטְאוּ בָּעֵגֶל הוֹצִיאָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהֶעֱמִיד לְוִיִּם תַּחְתָּם, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר (במדבר ג, יב) : וַאֲנִי לָקַחְתִּי אֶת הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל בְּכוֹר, לְכָךְ נֶאֱמַר : בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן לִי.

ט כֵּן תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ, (ויקרא כב, כז) : וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהָלְאָה, וְכֵן כְּתִיב (שמות כב, כט) : בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוּ לִי, וְאִם נָתַתָּ אֵין אַתָּה נוֹתֵן מִשֶּׁלְּךָ אֶלָּא מִשֶּׁלִּי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר

(דברי הימים א כט, יד) : כִּי מִמְּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ לָךְ, וְאִם עָשִׂיתָ כֵּן (שמות כב, ל) : וְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי, וְכֵן כְּתִיב (ירמיה ב, ג) : קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה׳ רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה, כְּשֵׁם שֶׁהָעֲרֵמָה הַזֹּאת עוֹמֶדֶת וְהַכֹּהֵן יוֹרֵד לְתוֹכָהּ וְנוֹטֵל מִתּוֹכָהּ הַתְּרוּמָה, כָּךְ עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם עֲרֵמָה וְנָטַל אֲבוֹתֵינוּ שֶׁהֵם תְּרוּמָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר : קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה׳ רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה. וּלְכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁבִיל שֶׁאַתֶּם תְּרוּמָה אֵין לָכֶם רְשׁוּת לֶאֱכֹל טְרֵפָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, ל) : וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ, לָמָּה לַכֶּלֶב, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חַיָּבִים אַתֶּם לַכְּלָבִים, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָרַגְתִּי בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם וְהָיוּ הַמִּצְרִיִּים יוֹשְׁבִין כָּל הַלַּיְלָה וְקוֹבְרִין מֵתֵיהֶם וְהַכְּלָבִים נוֹבְחִין לָהֶם וּלְיִשְׂרָאֵל אֵינָן נוֹבְחִין, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יא, ז) : וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ, לְפִיכָךְ אַתֶּם חַיָּבִים לַכְּלָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר : לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ, מַה הַכְּלָבִים אֶחָד נוֹבֵחַ וְכֻלָּם מִתְקַבְּצִים וְנוֹבְחִים עַל חִנָּם, אֲבָל אַתֶּם לֹא תִהְיוּ כֵן, מִפְּנֵי שֶׁאַתֶּם אַנְשֵׁי קֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר : וְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי.

י דָּבָר אַחֵר, אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה ו, ל) : כֶּסֶף נִמְאָס קָרְאוּ לָהֶם, בְּשָׁעָה שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל מִירוּשָׁלַיִם הוֹצִיאוּ אוֹתָם הַשּׁוֹנְאִין בְּקוֹלָרִין וְהָיוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בָּאֻמָּה הַזּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר : כֶּסֶף נִמְאָס קָרְאוּ לָהֶם, מַה הַכֶּסֶף הַזֶּה נִצְרָף וְנַעֲשָׂה כְּלִי וְשׁוּב נִצְרָף וְנַעֲשָׂה כְּלִי וְכֵן פְּעָמִים הַרְבֵּה וּבָאַחֲרוֹנָה הָאָדָם פּוֹרְכוֹ בְּיָדוֹ וְאֵינוֹ נַעֲשָׂה עוֹד לִמְלָאכָה, כֵּן יִשְׂרָאֵל הָיוּ אוֹמְרִים שֶׁאֵין לָהֶם תְּקוּמָה, שֶׁמְּאָסָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר : כֶּסֶף נִמְאָס קָרְאוּ לָהֶם, כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע יִרְמְיָה זֶה בָּא לוֹ אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ רִבּוֹן הָעוֹלָם אֱמֶת שֶׁמָּאַסְתָּ אֶת בָּנֶיךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה יד, יט) ; הֲמָאֹס מָאַסְתָּ אֶת יְהוּדָה אִם בְּצִיּוֹן גָּעֲלָה נַפְשֶׁךָ מַדּוּעַ הִכִּיתָנוּ וְאֵין לָנוּ מַרְפֵּא, מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁהָיָה מַכֶּה לְאִשְׁתּוֹ אָמַר לוֹ שׁוּשְׁבִינָהּ עַד מָתַי אַתָּה מַכֶּה אוֹתָהּ, אִם לְגָרְשָׁהּ אַתָּה רוֹצֶה הַכֵּה אוֹתָהּ עַד שֶׁתָּמוּת, וְאִם אֵין אַתָּה רוֹצֶה אוֹתָהּ לָמָּה אַתָּה מַכֶּה אוֹתָהּ, אָמַר לוֹ אֲפִלּוּ כָּל פֶּלֶטִין שֶׁלִּי חָרֵב לְאִשְׁתִּי אֵינִי מְגָרֵשׁ. כָּךְ אָמַר יִרְמְיָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם לְגָרְשֵׁנוּ אַתָּה רוֹצֶה הַכֵּה אוֹתָנוּ עַד שֶׁנָּמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ה, כב) : כִּי אִם מָאֹס מְאַסְתָּנוּ קָצַפְתָּ עָלֵינוּ עַד מְאֹד, וְאִם לָאו מַדּוּעַ הִכִּיתָנוּ וְאֵין לָנוּ מַרְפֵּא. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲפִלּוּ אֲנִי מַחֲרִיב עוֹלָמִי אֵינִי מְגָרֵשׁ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה לא, לו) : כֹּה אָמַר ה׳ אִם יִמַּדּוּ שָׁמַיִם מִלְּמַעְלָה, אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַף עַל פִּי כֵן תְּנַאי הִתְנֵיתִי עִמָּהֶם אִם יֶחֱטְאוּ יְהֵא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִתְמַשְׁכֵּן עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כו, יא) : וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם, אַל תְּהֵי קוֹרֵא מִשְׁכָּנִי אֶלָּא מַשְׁכּוֹנִי. וְכֵן בִּלְעָם אוֹמֵר (במדבר כד, ה) : מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵי מַשְׁכּוֹנוֹת. וְנִקְרְאוּ אֹהָלֶיךָ כְּשֶׁהֵם בְּנוּיִים, וּמִשְׁכְּנֹתֶיךָ כְּשֶׁהֵם חֲרֵבִים, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי חַיָּב לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֲנִי מְמַשְׁכֵּן לָהֶם מִשְׁכָּנִי, אֶלָּא עֲוֹנוֹתֵיהֶם גָּרְמוּ לָכֶם שֶׁאֲמַשְׁכֵּן לָהֶם מִקְדָּשִׁי, אִלּוּלֵי כֵן לָמָּה אֲנִי חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נ, א) : כֹּה אָמַר ה׳ אֵיזֶה סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֹנוֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם, וְכֵן הִתְנֵיתִי עִם מֹשֶׁה עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר : אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה, וְאִם תַּעֲבֹרוּ עַל הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ, אֲנִי מְמַשְׁכֵּן שְׁתֵּי מַשְׁכּוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר : אִם חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, וּלְעוֹלָם הֵם מְמֻשְׁכָּנִים, אָמַר לוֹ לָאו, אֶלָּא עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ, עַד שֶׁיָּבוֹא מָשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג, כ) : וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא.

יא דָּבָר אַחֵר, אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי כח, ח) : מַרְבֶּה הוֹנוֹ בְּנֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לְחוֹנֵן דַּלִּים יְקַבְּצֶנּוּ, יֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא עָשִׁיר וּמַלְוֶה בְּרִבִּית וּמְכַנֵּס מָמוֹן הַרְבֵּה וְהוּא מֵת בְּלֹא בָנִים וְכָל הַמָּמוֹן שֶׁלּוֹ נִכְנָס לְטִמְיוֹן, מָה הַמֶּלֶךְ עוֹשֶׂה

בְּאוֹתוֹ מָמוֹן, בּוֹנֶה בִּימְסָאוֹת וּמֶרְחַצָּאוֹת וְאִיצְטַבָּאוֹת וּבָתֵּי כִסְאוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהֵא לְצָרְכֵי הָעֲנִיִּים, הֱוֵי: לְחוֹנֵן דַּלִּים יְקַבְּצֶנּוּ.

דָּבָר אַחֵר, מַרְבֶּה הוֹנוֹ בְּנֶשֶׁךְ, זֶה עֵשָׂו הָרָשָׁע שֶׁהוּא מַלְוֶה בְּנֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית, וּלְמִי הוּא מַכְנִיס כָּל הַמָּמוֹן, לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: לְחוֹנֵן דַּלִּים, וְנֶאֱמַר (יחזקאל לט, י): וְשָׁלְלוּ אֶת שֹׁלְלֵיהֶם וּבָזְזוּ אֶת בֹּזְזֵיהֶם, לְפִיכָךְ הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יַלְווּ בְּרִבִּית כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ אֲחֵרִים אֶת נִכְסֵיהֶם, הֲרֵי אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הֶעָנִי.

יב דָּבָר אַחֵר, לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (משלי יט, יז): מַלְוֵה ה' חוֹנֵן דָּל וּגְמֻלוֹ יְשַׁלֶּם לוֹ, עַד הֵיכָן (משלי כב, ז): עֶבֶד לֹוֶה לְאִישׁ מַלְוֶה.

דָּבָר אַחֵר, אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ, אֵין בָּעוֹלָם קָשֶׁה מִן הָעֲנִיּוּת, שֶׁהוּא קָשֶׁה מִכָּל יִסּוּרִין שֶׁבָּעוֹלָם, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, כָּל הַיִּסּוּרִין לְצַד אֶחָד וְהָעֲנִיּוּת לְצַד אֶחָד. רְצוֹנְךָ לֵידַע בֹּא וּרְאֵה, כְּשֶׁהָיָה הַשָּׂטָן מְקַטְרֵג אִיּוֹב לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר לוֹ נָתַתָּ לוֹ מָמוֹן וּבָנִים וְאַתָּה חָס עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב א, י): הֲלֹא אַתָּה שַׂכְתָּ בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל אֲשֶׁר לוֹ, וְאוֹמֵר (איוב א, ט): הֲחִנָּם יָרֵא אִיּוֹב אֱלֹהִים, (איוב א, יא): וְאוּלָם שְׁלַח נָא יָדְךָ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָה אַתָּה רוֹצֶה עֲנִיּוּת אוֹ יִסּוּרִין, אָמַר לוֹ אִיּוֹב רִבּוֹן הָעוֹלָם מְקַבֵּל אֲנִי עָלַי כָּל יִסּוּרִין שֶׁבָּעוֹלָם וְלֹא עֲנִיּוּת, כְּשֶׁאֵצֵא לַשּׁוּק וְאֵין בְּיָדִי פְּרוּטָה לִקְנוֹת מָה אוֹכַל. כֵּיוָן שֶׁנִּתְיַשֵּׁר מַה כְּתִיב הִתְחִיל צוֹוֵחַ כְּנֶגֶד מִדַּת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כג, ג): מִי יִתֵּן יָדַעְתִּי וְאֶמְצָאֵהוּ. אָמַר לוֹ אֱלִיהוּא מָה אַתָּה צוֹוֵחַ לֹא אָמַרְתָּ שֶׁאֵינְךָ מְבַקֵּשׁ הָעֲנִיּוּת אֶלָּא הַיִּסּוּרִין, לֹא אַתָּה שֶׁבָּחַרְתָּ הַיִּסּוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לו, כא): הִשָּׁמֶר לְךָ אַל תֵּפֶן אֶל אָוֶן כִּי עַל זֶה בָּחַרְתָּ מֵעֹנִי, לְכָךְ קָשֶׁה הָעֲנִיּוּת מִכָּל הַיִּסּוּרִין, לְכָךְ נֶאֱמַר: אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא דַּיּוֹ עֲנִיּוּתוֹ אֶלָּא שֶׁאַתָּה נוֹטֵל הֵימֶנּוּ רִבִּית, הֱוֵי: אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ.

יג דָּבָר אַחֵר, אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ, לֹא עִמָּךְ הוּא הֶעָנִי אֶלָּא עִמִּי הוּא, וְכֵן אָמַר דָּוִד (תהלים יח, כח): כִּי אַתָּה עַם עָנִי תוֹשִׁיעַ, אֵין מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מִדַּת בָּשָׂר וָדָם מִי שֶׁהוּא עָשִׁיר וְיֵשׁ לוֹ קָרוֹב עָנִי אֵינוֹ מוֹדֶה בּוֹ, רוֹאֶה קְרוֹבוֹ נִטְמָן מִפָּנָיו שֶׁהוּא מִתְבַּיֵּשׁ לְהָשִׁיחַ עִמּוֹ לְפִי שֶׁהוּא עָנִי, וְכֵן שְׁלֹמֹה אוֹמֵר (משלי יט, ז): כָּל אֲחֵי רָשׁ שְׂנֵאֻהוּ, וְאוֹמֵר (משלי יד, כ): גַּם לְרֵעֵהוּ יִשָּׂנֵא רָשׁ, וְכֵן אִיּוֹב אָמַר (איוב יט, יד): חָדְלוּ קְרוֹבָי וגו'. וְאִם הָיָה עָשִׁיר הַכֹּל נִדְבָּקִים בּוֹ וְאוֹהֲבִים אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יד, כ): וְאֹהֲבֵי עָשִׁיר רַבִּים. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, מִי הֵם עִמּוֹ, הָעֲנִיִּים, רוֹאֶה לֶעָנִי וְנִדְבַּק בּוֹ. רְצוֹנְךָ לֵידַע רְאֵה מַה כְּתִיב (ישעיה סו, ב): כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (ישעיה סו, ב): וְאֶל זֶה אַבִּיט אֶל עָנִי וגו'. וְכֵן מֹשֶׁה אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל (דברים ז, ז): לֹא מֵרֻבְּכֶם חָשַׁק ה', וּכְתִיב (דברים ז, ז): כִּי אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל הָעַמִּים. וּכְשֶׁיִּתְרַצֶּה לְצִיּוֹן עַל מִי הוּא מְרַחֵם תְּחִלָּה, עַל הָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה יד, לב): כִּי ה' יִסַּד צִיּוֹן וּבָהּ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמּוֹ, וְכֵן (ישעיה מט, יג): כִּי נִחַם ה' עַמּוֹ וַעֲנִיָּו יְרַחֵם, הֱוֵי: אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ, אֵין הֶעָנִי עִמָּךְ אֶלָּא עִמִּי, לְכָךְ נֶאֱמַר: כִּי אַתָּה עַם עָנִי תוֹשִׁיעַ. לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ, לֹא תִנְשֹׁךְ אֶת הֶעָנִי כְּשֵׁם שֶׁנָּשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת הָאָדָם וַעֲקָרוֹ לוֹ וּלְתוֹלְדוֹתָיו, וְכֵן אַתָּה לֹא תִרְאֶה אֶת הֶעָנִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּתִּים אוֹ שָׂדוֹת אוֹ כְּרָמִים אוֹ עֶבֶד אוֹ אָמָה וְאַתָּה עוֹקֵף עָלָיו וְנוֹטְלוֹ הֵימֶנּוּ, לְכָךְ כְּתִיב: לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה, לֹא תִנְשְׁכֶנּוּ, לֹא תִהְיֶה כְּנָחָשׁ שֶׁהוּא עָרוּם לְרָעָה. (ויקרא כה, לו): אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ, וְלֹא תֹאמַר לוֹ שְׁאַל לְךָ אֲנִי מַלְוֶה אוֹתְךָ וּלְמָחָר רִבִּית עוֹלָה וְאַתָּה נוֹטֵל אֶת שֶׁלּוֹ וּמַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ שֶׁחָבַלְתָּ בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ, מִיכָּן אַתָּה לָמֵד שֶׁכָּל מִי שֶׁנּוֹטֵל רִבִּית מִיִּשְׂרָאֵל אֵינוֹ יָרֵא מִן הַמָּקוֹם.

מָשָׁל לְמִי שֶׁרָצַח וְהֵבִיאוּהוּ לִפְנֵי הַשִּׁלְטוֹן, כֵּיוָן שֶׁקָּרָא אֶת נוֹטָרִין שֶׁלּוֹ אָמַר עַד עַכְשָׁו חָי. כָּךְ כָּל מִי שֶׁנּוֹטֵל רִבִּית מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עָשָׂה אֶת כָּל הָרָעוֹת וְהָעֲבֵרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל יח, יג) : בְּנֶשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר עַד עַכְשָׁו הוּא חָי. (יחזקאל יח, יג) : וָחָי לֹא יִחְיֶה אֵת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה עָשָׂה מוֹת יוּמָת דָּמָיו בּוֹ יִהְיֶה, אֲבָל מִי שֶׁהוּא מַלְוֶה בְּלֹא רִבִּית מַעֲלֶה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאִלּוּ עָשָׂה כָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים טו, ה) : כַּסְפּוֹ לֹא נָתַן בְּנֶשֶׁךְ וגו׳.

יד דָּבָר אַחֵר, אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים עה, ח) : כִּי אֱלֹהִים שֹׁפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים, לְמָה דּוֹמֶה הָעוֹלָם הַזֶּה, לְגַלְגַּל שֶׁבַּגִּנָּה כְּלֵי חֶרֶס שֶׁבּוֹ הַתַּחְתּוֹנִים עוֹלִים מְלֵאִים וְהָעֶלְיוֹנִים יוֹרְדִין רֵיקָנִין, כָּךְ לֹא כָּל מִי שֶׁהוּא עָשִׁיר הַיּוֹם הוּא עָשִׁיר לְמָחָר, וְלֹא מִי שֶׁהוּא עָנִי הַיּוֹם עָנִי לְמָחָר, לָמָּה שֶׁגַּלְגַּל הוּא בָּעוֹלָם. (דברים טו, י) : כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה, אָמַר רַבִּי אַחָא גַּלְגַּל הוּא בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כ, כו) : מְזָרֶה רְשָׁעִים מֶלֶךְ חָכָם וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אוֹפָן, וְאֵין אוֹפָן אֶלָּא גַּלְגַּל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, כה) : וַיָּסַר אֵת אֹפַן מַרְכְּבֹתָיו. אַשְׁרָיו כָּל מִי שֶׁיָּדוֹ פְּשׁוּטָה לַעֲנִיִּים, רְאֵה מַה כְּתִיב (משלי כב, ב) : עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ עֹשֵׂה כֻלָּם ה׳, וְכֵן (משלי כט, יג) : רָשׁ וְאִישׁ תְּכָכִים נִפְגָּשׁוּ מֵאִיר עֵינֵי שְׁנֵיהֶם ה׳, הֶעָנִי קָנָה חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה וְהֶעָשִׁיר קָנָה חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְעָנִי שֶׁפָּשַׁט יָדוֹ וְאֵין בַּעַל הַבַּיִת רוֹצֶה לִתֵּן לוֹ עֹשֵׂה כֻלָּם ה׳, מִי שֶׁעָשָׂה אֶת זֶה עָשִׁיר הוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹתוֹ עָנִי, וּמִי שֶׁעָשָׂה אֶת זֶה עָנִי הוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹתוֹ עָשִׁיר, אֵין לְךָ מִדָּה קָשָׁה מִן הָעֲנִיּוּת, שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק בַּעֲנִיּוּת כְּאִלּוּ דְּבוּקִין בּוֹ כָּל יִסּוּרִים שֶׁבָּעוֹלָם וּכְאִלּוּ בָּאוּ עָלָיו כָּל הַקְּלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה תוֹרָה, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ אִלּוּ נִתְקַבְּצוּ כָּל יִסּוּרִין לְצַד אֶחָד וְהָעֲנִיּוּת לְצַד אֶחָד, הָעֲנִיּוּת מַכְרַעַת לְכֻלָּן. לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֻשָּׁה, בּוֹא וּרְאֵה כָּל מִי שֶׁהוּא מַלְוֶה בְּרִבִּית עוֹבֵר עַל כָּל הָעֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ מוֹצֵא מִי שֶׁיְּלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, כֵּיצַד אָדָם שֶׁחָטָא אַחַת מִכָּל הָעֲבֵרוֹת וְעוֹמֵד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּדִּין, הַמַּלְאָכִים עוֹמְדִין, אֵלּוּ מְלַמְּדִים זְכוּת וְאֵלּוּ מְלַמְּדִים חוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב יח, יח) ; רָאִיתִי אֶת ה׳ יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמְדִים עַל יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ. אֲבָל מִי שֶׁמַּלְוֶה לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית אֵין אֶחָד מֵהֶם מְלַמֵּד לוֹ זְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל יח, יג) : בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וָחָי לֹא יִחְיֶה. וְכָל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁמַּלְוֶה לַחֲבֵרוֹ וְאֵינוֹ נוֹטֵל רִבִּית כְּאִלּוּ קִיֵּם כָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁכֵּן דָּוִד אוֹמֵר (תהלים טו, א) : ה׳ מִי יָגוּר בְּאָהֳלֶךָ, וּכְתִיב (תהלים טו, ה) : כַּסְפּוֹ לֹא נָתַן בְּנֶשֶׁךְ וגו׳.

טו דָּבָר אַחֵר, לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֻשָּׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קיב, ה) : טוֹב אִישׁ חוֹנֵן וּמַלְוֶה יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט, בּוֹא וּרְאֵה כָּל בְּרִיּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לוֹין זֶה מִזֶּה, הַיּוֹם לוֶה מִן הַלַּיְלָה וְהַלַּיְלָה מִן הַיּוֹם, וְאֵינָן דָּנִין זֶה עִם זֶה כַּבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט, ג) : יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר. הַלְּבָנָה לוָה מִן הַכּוֹכָבִים וְהַכּוֹכָבִים מִן הַלְּבָנָה, וּכְשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה אֵינָם יוֹצְאִים, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ט, ז) : הָאֹמֵר לַחֶרֶס וְלֹא יִזְרָח וּבְעַד כּוֹכָבִים יַחְתֹּם. הָאוֹר לוֶה מִן הַשֶּׁמֶשׁ וְהַשֶּׁמֶשׁ מִן הָאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (חבקוק ג, יא) : שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה. הַחָכְמָה לוָה מִן הַבִּינָה וְהַבִּינָה מִן הַחָכְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ז, ד) : אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ. הַשָּׁמַיִם לוֹין מִן הָאָרֶץ וְהָאָרֶץ מֵהַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כח, יב) : יִפְתַּח ה׳ לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם. הַחֶסֶד לוָה מִן הַצְּדָקָה וְהַצְּדָקָה מִן הַחֶסֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כא, כא) ; רֹדֵף צְדָקָה וָחָסֶד. הַתּוֹרָה לוָה מִן הַמִּצְוֹת וְהַמִּצְוֹת מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ז, ב) : שְׁמֹר מִצְוֹתַי, בְּרִיּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לוֹין זֶה מִזֶּה וְעוֹשִׂים שָׁלוֹם זֶה עִם זֶה בְּלֹא דְבָרִים, בְּשָׂר וָדָם לוָה מֵחֲבֵרוֹ וּמְבַקֵּשׁ לְבָלְעוֹ בְּרִבִּית וּבְגָזֵל, וְאֵלּוּ שֶׁנּוֹטְלִין רִבִּית אוֹמְרִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָמָּה אֵין אַתָּה נוֹטֵל מֵעוֹלָמְךָ שָׁכָר שֶׁהַבְּרִיּוֹת בְּתוֹכוֹ, שְׂכַר הָאָרֶץ שֶׁאַתָּה מַשְׁקֶה, שְׂכַר הַצְּמָחִים שֶׁאַתָּה מַעֲלֶה, שְׂכַר הַמְּאוֹרוֹת שֶׁאַתָּה מֵאִיר, שְׂכַר הַנְּשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ, שְׂכַר הַגּוּף שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵר. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רְאוּ כַּמָּה הִלְוֵיתִי

וְאֵינִי נוֹטֵל רִבִּית, וּמַה הִלְוִתָּה הָאָרֶץ וְאֵינָהּ נוֹטֶלֶת רִבִּית, אֶלָּא אֲנִי נוֹטֵל הַקֶּרֶן שֶׁהִלְוֵיתִי וְהִיא נוֹטֶלֶת אֶת שֶׁלָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת יב, ז) : וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ, אוֹי לְמִי שֶׁנּוֹטֵל רִבִּית, מַה נֶּאֱמַר בּוֹ (יחזקאל יח, יג) : בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וָחָי לֹא יִחְיֶה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁפָּתַח לְאֶחָד אוֹצָרוֹ הִתְחִיל מוֹנֶה בּוֹ עֲנִיִּים, הוֹרֵג בּוֹ אַלְמָנוֹת, מְבַזֶּה בּוֹ אֶבְיוֹנִים, מַפְשִׁיט בּוֹ בְּנֵי אָדָם וְעוֹשֶׂה אוֹתָם עֲרֻמִּים, וְעָשָׂה בּוֹ חָמָס וְגָזֵל וּמְמַלֵּא אוֹתוֹ שֶׁקֶר, וּמַפְסִיד אוֹצָרוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹתֵחַ אוֹצָרוֹת וְנוֹתֵן לַבְּרִיּוֹת מִכַּסְפּוֹ וּזְהָבוֹ שֶׁהֵם שֶׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (חגי ב, ח) ; לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב, הִתְחִיל עָנִי שֶׁהוּא לוֶֹה מִן הֶעָשִׁיר, נוֹטֵל הֵימֶנּוּ רִבִּית. הוֹרֵג בּוֹ אַלְמָנוֹת, אִם לָוְתָה מִמֶּנּוּ אַלְמָנָה הֲרֵי הוּא דּוֹחֲקָהּ לִטֹּל הֵימֶנָּהּ רִבִּית. מְבַזֶּה בּוֹ אֶבְיוֹנִים, אִם בִּקְשׁוּ מִמֶּנּוּ צְדָקָה הֲרֵי הוּא מְדַקְדֵּק עִמָּהֶם, וְהָאֱלֹהִים אוֹמֵר (משלי יז, ה) : לֹעֵג לָרָשׁ חֵרֵף עֹשֵׂהוּ. מַפְשִׁיט בּוֹ עֲרֻמִּים, אִם חַיָּב לוֹ מָנֶה אוֹ יוֹתֵר נוֹטֵל טַלִּיתוֹ הֵימֶנּוּ וְיוֹשֵׁב עָרוֹם וּמִתְבַּיֵּשׁ. וְעוֹשֶׂה בּוֹ חָמָס וְגָזֵל, שֶׁהֵם מוֹסְרִים בְּיָדוֹ מַשְׁכּוֹנָם וְהוּא בּוֹלְעָם, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר (ישעיה לג, א) : הוֹי שׁוֹדֵד וְאַתָּה לֹא שָׁדוּד. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לוֹ מָמוֹן שֶׁל אֱמֶת וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ שֶׁקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע י, יג) : חֲרַשְׁתֶּם רֶשַׁע עַוְלָתָה קְצַרְתֶּם, לְכָךְ אַתֶּם עוֹבְרִים מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי י, כה) : כַּעֲבוֹר סוּפָה וְאֵין רָשָׁע, לְכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְהִיר בַּתּוֹרָה : אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, וְאִם אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לְךָ דַּיְּךָ שֶׁאֲנִי קוֹרֵא אוֹתוֹ רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לז, כא) : לוֶֹה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁמַּזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם : אִם חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ, הַחֲזִירֵהוּ לוֹ שֶׁלֹּא יִצְעַק לְפָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, כו) : וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר (שמות מא, ב) : אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל דָּל. וְכֵן שְׁלֹמֹה אוֹמֵר (משלי כב, כב) : אַל תִּגְזָל דָּל כִּי דַל הוּא, לָמָּה (משלי כב, כג) : כִּי ה׳ יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ.

טז אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל, רַבִּי מֵאִיר אָמַר עַל הַכֹּל הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל דַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מְלַמְּדִים אוֹתָן מִשְׁפָּט, וְעַל הַנָּשִׂיא, שֶׁנֶּאֱמַר : אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁלֹּא לָקָה קֹרַח וַעֲדָתוֹ אֶלָּא עַל שֶׁפָּשַׁט יָדוֹ בְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. וְכֵן אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם לָקוּ עַל שֶׁבִּזּוּ הַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב לו, טז) : וַיִּהְיוּ מַלְעִיבִים בְּמַלְאֲכֵי אֱלֹהִים, וּכְתִיב (ירמיה ה, ד) : חִזְּקוּ פְנֵיהֶם מִסֶּלַע מֵאֲנוּ לָשׁוּב. לְכָךְ הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כְּבוֹדָן שֶׁל זְקֵנִים וְשֶׁל צַדִּיקִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי א, ו) : לְהָבִין מָשָׁל וּמְלִיצָה דִּבְרֵי חֲכָמִים וְחִידֹתָם, לָמָּה הִזְהִיר עֲלֵיהֶם לְפִי שֶׁהֵם מַזְהִירִים אֶת יִשְׂרָאֵל מִן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, עַל כֵּן נֶאֱמַר (שמות כג, יג) : וּבְכֹל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (שמות כג, יז) : שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה, קָבַע אֱלֹהִים שְׁלֹשָׁה רְגָלִים, חַג הַמַּצּוֹת, שֶׁבּוֹ עָשָׂה נִסִּים לָהֶם בְּמִצְרַיִם ; חַג הַקָּצִיר, שֶׁבּוֹ נִתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאוֹכְלִים מִפֵּרוֹתֶיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח, יט) : טוֹב פִּרְיִי מֵחָרוּץ וּמִפָּז ; חַג הָאָסִיף, שֶׁבּוֹ הָאֱלֹהִים מְמַלֵּא בָּתֵּיהֶם בְּרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג, ט) : כַּבֵּד אֶת ה׳ מֵהוֹנֶךָ, לְכָךְ הוּא אוֹמֵר (שמות כג, יט) : רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ.

יז דָּבָר אַחֵר, אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי כח, כב) : נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עָיִן, זֶה קַיִן שֶׁהִבְהִיל עַצְמוֹ לִטֹּל הָעוֹלָם, כֵּיצַד כְּשֶׁהָיָה עִם אָחִיו, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ד, ח) : וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה, אָמְרוּ זֶה לָזֶה בּוֹא וְנַחֲלֹק הָעוֹלָם, אָמַר קַיִן טֹל אַתָּה אֶת הַמִּטַּלְטְלִין וַאֲנִי הַקַּרְקָעוֹת, וְחָלְקוּ בֵּינֵיהֶם, נָטַל הֶבֶל אֶת הַמִּטַּלְטְלִין וְקַיִן אֶת הַקַּרְקָעוֹת, וְחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ מִן הָעוֹלָם, הָיָה הֶבֶל מְהַלֵּךְ בָּעוֹלָם וְקַיִן רוֹדְפוֹ, אָמַר לוֹ צֵא מִתּוֹךְ שֶׁלִּי, וְהָיָה הוֹלֵךְ לָהָרִים, וְאוֹמֵר צֵא מִתּוֹךְ שֶׁלִּי, עַד שֶׁעָמַד עָלָיו וַהֲרָגוֹ, הֲוֵי : נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עָיִן, זֶה קַיִן, שֶׁהָיְתָה עֵינוֹ רָעָה בְּאָחִיו, (משלי כח, כב) : וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ, וּמַה חֶסְרוֹן הִגִּיעַ לוֹ, שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

(בראשית ד, יב) : נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ, וּמַהוּ כֵן שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁהוֹלֵךְ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה מֵבִיא לוֹ רָעָה לְרַגְלָיו, וְהָיוּ מַכִּין אוֹתוֹ וְרוֹדְפִין אַחֲרָיו עַד שֶׁמּוֹצִיאִין אוֹתוֹ, וּשְׁלֹמֹה קוֹרֵא עָלָיו (קהלת ו, ג) : אִם יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה, זֶה קַיִן שֶׁהוֹלִיד מֵאָה בָנִים. (קהלת ו, ג) : וְשָׁנִים רַבּוֹת יִחְיֶה, שֶׁחָיָה כְּמוֹ שֶׁחָיָה אָדָם, (קהלת ו, ג) : וְרַב שֶׁיִּהְיוּ יְמֵי שָׁנָיו, שֶׁהוֹסִיף יָמִים עַל יְמֵי אָבִיו תשכ״ו שָׁנִים, (קהלת ו, ג) : וְנַפְשׁוֹ לֹא תִשְׂבַּע מִן הַטּוֹבָה, שֶׁלֹּא תִשְׂבַּע נַפְשׁוֹ בְּמָמוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר : נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ. (קהלת ו, ג) : וְגַם קְבוּרָה לֹא הָיְתָה לוֹ, שֶׁהָיָה תָּלוּי בְּרִפְיוֹן וּבָא הַמַּבּוּל וּשְׁטָפוֹ, (קהלת ו, ג) : אָמַרְתִּי טוֹב מִמֶּנּוּ הַנֶּפֶל, זֶה הֶבֶל אָחִיו שֶׁעָמַד עָלָיו וְהִפִּילוֹ הָרוּג בַּשָּׂדֶה.

דָּבָר אַחֵר, נִבְהַל לַהוֹן זֶה עֶפְרוֹן, בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתָה שָׂרָה וְהָיָה אַבְרָהָם מְבַקֵּשׁ מָקוֹם לְקָבְרָהּ אָמַר לָהֶם (בראשית כג, ח) : שְׁמָעוּנִי וּפִגְעוּ לִי בְּעֶפְרוֹן בֶּן צֹחַר, מִיָּד הָלְכוּ וּמִנּוּהוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם אִסְטְרָטִיגּוֹס עֲלֵיהֶם, אָמְרוּ לוֹ מְכֹר אֶת הַמְּעָרָה לְאַבְרָהָם. אָמַר לָהֶם אֵינִי מוֹכְרָהּ לוֹ. אָמְרוּ לוֹ אִם אֵין אַתָּה עוֹשֶׂה אָנוּ מַעֲבִירִין אוֹתְךָ מִן אִסְטְרָטִיגּוֹס שֶׁלְּךָ, מִיָּד עָמַד אַבְרָהָם וְשָׁקַל לוֹ.

אָמַר רַבִּי חָמָא כָּל שֶׁקֶל הָאָמוּר בַּתּוֹרָה סְלָעִים, וּבַנְּבִיאִים לִיטְרִין, וּבַכְּתוּבִים קַנְטָרִין.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פַּזִּי חוּץ מִשִּׁקְלֵי עֶפְרוֹן שֶׁהָיוּ קַנְטָרִין, מַה הָיָה אָמַר עֶפְרוֹן לְאַבְרָהָם אִם אַתָּה נוֹתֵן לִי אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף מִן סְחוֹרַת בֵּיתְךָ אַתָּה נוֹתְנָהּ לִי, וְעַל יְדֵי שֶׁהִכְנִיס עַיִן רָעָה בְּמָמוֹנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם חִסְּרוֹ הַכָּתוּב וי״ו, הֱוֵי : וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ, הָאִישׁ שֶׁעֵינוֹ רָעָה חִסְּרוֹ הַכָּתוּב וי״ו, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁלֹּא נִקְרֵאת הַמְּעָרָה לִשְׁמוֹ אֶלָּא לִשְׁמָן שֶׁל בְּנֵי חֵת, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כה, י) : אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי חֵת, מֵעֶפְרוֹן אֵינוֹ אוֹמֵר אֶלָּא מֵאֵת בְּנֵי חֵת.

דָּבָר אַחֵר, נִבְהַל לַהוֹן, זֶה עֵשָׂו, בְּשָׁעָה שֶׁמֵּת יִצְחָק בָּאוּ יַעֲקֹב וְעֵשָׂו וְחָלְקוּ אֶת הַכֹּל, אָמַר יַעֲקֹב רָשָׁע זֶה עָתִיד הוּא לִכָּנֵס הוּא וּבָנָיו לִמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה וִיהֵא לוֹ חֵלֶק וְדִירָה עִם הַצַּדִּיקִים הַקְּבוּרִים בְּתוֹכָהּ, מִיָּד עָמַד וְנָטַל אֶת כָּל הַמָּמוֹן שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ וְעָשָׂה אוֹתוֹ כְּרִי, וְאָמַר לְעֵשָׂו, אָחִי חֵלֶק שֶׁיֵּשׁ לְךָ בִּמְעָרָה זוֹ תִּרְצֶה אוֹ הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב הַזֶּה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר עֵשָׂו הֲרֵי זֶה בֵּית קְבוּרָה מָצוּי בְּכָל מָקוֹם וּבִשְׁבִיל קֶבֶר אֶחָד שֶׁיֵּשׁ לִי בַּמְּעָרָה אֲנִי מְאַבֵּד כָּל הַמָּמוֹן הַזֶּה, מִיָּד עָמַד וְנָטַל כָּל אוֹתוֹ הַמָּמוֹן וְנָתַן לוֹ חֶלְקוֹ, הוּא שֶׁיַּעֲקֹב אוֹמֵר לְיוֹסֵף (בראשית נ, ה) : בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי, קָנִיתִי אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא כָּרִיתִי, אָמַר לָהֶן כְּרִי שֶׁל דִּינָרִין נָתַתִּי לְעֵשָׂו, הֱוֵי : וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ, וּמַהוּ חֶסֶר שֶׁלֹּא נִכְנַס בִּמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה.

דָּבָר אַחֵר, נִבְהַל לַהוֹן זֶה הַשּׂוֹאֵל שֶׁהָיְתָה עֵינוֹ צָרָה לִשְׂכֹּר שְׁתֵּי פָּרוֹת כְּאַחַת וְהוּא שׂוֹאֵל אַחַת וְשׂוֹכֵר אַחַת, וְעַל יְדֵי שֶׁלֹּא שָׂכַר אֶלָּא אַחַת אִם מֵתָה אוֹ נִשְׁבְּרָה הוּא מְשַׁלֵּם, אִם שָׂכַר וּמֵתָה אָמְרָה תּוֹרָה (שמות כב, יד) : אִם שָׂכִיר הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ, הֱוֵי : נִבְהַל לַהוֹן אִישׁ רַע עָיִן, שֶׁהָיְתָה עֵינוֹ רָעָה לִשְׂכֹּר, מִתּוֹךְ כָּךְ וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ, הוּא שֶׁכָּתוּב (שמות כב, יג) : בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם.

דָּבָר אַחֵר, נִבְהַל לַהוֹן, אָמַר רַבִּי לֵוִי זֶה שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא מַעְשְׂרוֹתָיו כָּרָאוּי, מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מוֹצִיא מַעְשְׂרוֹתָיו כָּרָאוּי וְהָיָה לוֹ שָׂדֶה אַחַת וְהָיְתָה עוֹשָׂה אֶלֶף מִדּוֹת וּמוֹצִיא מִמֶּנָּהּ מֵאָה מִדּוֹת לְמַעֲשֵׂר, וּמִן הַמּוֹתָר הָיָה מִתְפַּרְנֵס הוּא וּבְנֵי בֵיתוֹ, בְּשָׁעַת פְּטִירָתוֹ קָרָא לִבְנוֹ וְאָמַר לוֹ, בְּנִי תֵּן דַּעְתְּךָ עַל שָׂדֶה זוֹ כָּךְ וְכָךְ מִדּוֹת הִיא עוֹשָׂה, כָּךְ וְכָךְ מִדּוֹת לְמַעֲשֵׂר וּמִמֶּנָּה הָיִיתִי מִתְפַּרְנֵס כָּל יָמַי, כְּשֶׁנִּפְטַר מִן הָעוֹלָם, שָׁנָה רִאשׁוֹנָה זָרַע אוֹתָהּ הַבֵּן עָשְׂתָה אֶלֶף מִדּוֹת וְהוֹצִיא מִמֶּנָּה מֵאָה

לְמַעֲשֵׂר. שָׁנָה שְׁנִיָּה, נִכְנַס בּוֹ עַיִן רָעָה פִּחֵת עֲשָׂרָה וּפִחֲתָה הִיא מֵאָה. וְכֵן שְׁלִישִׁית וְכֵן רְבִיעִית וְכֵן חֲמִישִׁית, עַד שֶׁעָמְדָה עַל מַעְשְׂרוֹתֶיהָ, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ קְרוֹבָיו כָּךְ, עָמְדוּ וְלָבְשׁוּ לְבָנִים וְנִתְעַטְּפוּ לְבָנִים וְנִכְנְסוּ אֶצְלוֹ, אָמַר לָהֶן לֹא בָאתֶם אֶלָּא לִשְׁמֹחַ עָלַי, אָמְרוּ לוֹ חַס וְשָׁלוֹם לֹא בָּאנוּ אֶלָּא לִשְׁמֹחַ עִמְּךָ, לְשֶׁעָבַר הָיִיתָ בַּעַל הַבַּיִת וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּהֵן, וְעַכְשָׁיו נַעֲשֵׂיתָ כֹּהֵן וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּעַל הַבַּיִת, הֱוֵי: וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ.

דָּבָר אַחֵר, נִבְהָל לַהוֹן, אָמַר רַבִּי יִצְחָק זֶה שֶׁהָיָה מַלְוֶה בְּרִבִּית שֶׁהָיְתָה עֵינוֹ צָרָה לְהַלְווֹת לְיִשְׂרָאֵל בְּלֹא רִבִּית, וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי כח, ח): מַרְבֶּה הוֹנוֹ בְּנֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לְחוֹנֵן דַּלִּים יְקַבְּצֶנּוּ, וְאֵיזֶה חוֹנֵן דַּלִּים, זֶה עֵשָׂו, וְכִי עֵשָׂו חוֹנֵן דַּלִּים הוּא וַהֲלוֹא עוֹשֵׁק דַּלִּים הוּא, אֶלָּא כְּגוֹן הֶגְמוֹנִים וְדֵכָסִים וְאִפַּרְכִּין שֶׁהֵן יוֹצְאִין לָעֲיָרוֹת וְגוֹזְלִין וּבוֹזְזִין וּכְשֶׁהֵם חוֹזְרִין אוֹמְרִים הָבִיאוּ לָנוּ עֲנִיִּים וּנְפַרְנְסֵם, וְהַמָּשָׁל הֶדְיוֹט אוֹמֵר מְנָאֶפֶת בַּתַּפּוּחִים וְחוֹלֶקֶת לַחוֹלִין.

דָּבָר אַחֵר, מַהוּ לְחוֹנֵן דַּלִּים יְקַבְּצֶנּוּ, שֶׁכָּל מַה שֶּׁמַּלְכוּת בָּבֶל מְכַנֶּסֶת בָּעוֹלָם הַזֶּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתְנוֹ לְיִשְׂרָאֵל לְעָתִיד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כג, יח): וְהָיָה סַחְרָהּ וְאֶתְנַנָּהּ קֹדֶשׁ לַה': דָּבָר אַחֵר, אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה וְלֹא תִקַּח מִמֶּנּוּ רִבִּית, אַתְּ עִמִּי, מַה אֲנִי אֵינִי מוֹט לְעוֹלָם אַף אַתָּה אֵין אַתָּה מוֹט לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים טו, ה): כַּסְפּוֹ לֹא נָתַן בְּנֶשֶׁךְ, וּכְתִיב (תהלים טו, ה): עֹשֵׂה אֵלֶּה לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם.

פרשה לב

א הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים פב, ו): אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם, אִלּוּ הִמְתִּינוּ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂים אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, לֹא הָיְתָה גְּלֻיּוֹת וְלֹא מַלְאַךְ הַמָּוֶת שׁוֹלֵט בָּהֶן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמות לב, טז): וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל הַלֻּחֹת, מַהוּ חָרוּת, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר חֵרוּת מִן גְּלֻיּוֹת, וְרַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר חֵרוּת מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת, בְּשָׁעָה שֶׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל (שמות כד, ז): כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָדָם הָרִאשׁוֹן צִוִּיתִיו מִצְוָה אַחַת כְּדֵי שֶׁיְּקַיְּמֶנָּה וְהִשְׁוֵיתִיו לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג, כב): הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ, אֵלּוּ שֶׁהֵן עוֹשִׂין וּמְקַיְּימִין תרי״ג מִצְוֹת חוּץ מִן הַכְּלָלִים וּמִן הַפְּרָטִים וּמִן הַדִּקְדּוּקִים, אֵינוֹ דִין שֶׁיִּהְיוּ הֵן חַיִּין וְקַיָּמִין לְעוֹלָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר כא, יט): וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל, שֶׁנַּחֲלוּ מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּהְיוּ חַיִּים וְקַיָּמִים לְעוֹלָם, כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ (שמות לב, ח): אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל, בָּא מוֹת עֲלֵיהֶם, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשִׁיטָתוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן הֲלַכְתֶּם שֶׁלֹּא עָמַד בְּנִסְיוֹנוֹ שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת וּבְתֵשַׁע שָׁעוֹת נִקְנְסָה עָלָיו מִיתָה, אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם, וַהֲלַכְתֶּם אַחַר מִדּוֹתָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן (תהלים פב, ז): אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן. מַהוּ (תהלים פב, ז): וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אוֹ כְּאָדָם אוֹ כְּחַוָּה.

דָּבָר אַחֵר, וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בֶּן רַבִּי חָמָא אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִפַּלְתֶּם עַצְמְכֶם, לְשֶׁעָבַר הֱיִיתֶם מִשְׁתַּמְּשִׁים עַל יְדֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, עַכְשָׁיו אֵין אַתֶּם מִשְׁתַּמְּשִׁים אֶלָּא עַל יְדֵי מַלְאָךְ, הֲוֵי: הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ.

ב דָּבָר אַחֵר, הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה ג, יט): וְאָנֹכִי אָמַרְתִּי אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים, מַהוּ אֲשִׁיתֵךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִשָּׁעָה שֶׁעֲמַדְתֶּם בְּסִינַי וְקִבַּלְתֶּם אֶת הַתּוֹרָה וְכָתַבְתִּי שֶׁאֲנִי אוֹהֵב אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז, ח): כִּי מֵאַהֲבַת ה׳ אֶתְכֶם, וְאַחַר שֶׁאָהַבְתִּי אֶתְכֶם הֵיאַךְ אֲנִי יָכוֹל לִשְׂנֹא אֶתְכֶם, אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים, וְאֵין אֲשִׁיתֵךְ אֶלָּא שִׂנְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג, טו): וְאֵיבָה אָשִׁית.

דָּבָר אַחֵר, אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר חִיַּבְתֶּם עַצְמְכֶם, כְּדִכְתִיב (שמות כא, ל): כֹּכֶל אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו, וְרַבִּי בֶּרֶכְיָה אָמַר בִּיַּרְתֶּם עַצְמְכֶם, כְּדִכְתִיב (ישעיה ה, ו): שָׁמִיר וָשָׁיִת. (ירמיה ג, יט): וְאֶתֵּן לָךְ אֶרֶץ חֶמְדָה, לָמָּה נִקְרֵאת חֶמְדָה, שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ נָתוּן בְּתוֹכָהּ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים סח, יז): הָהָר חָמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ.

דָּבָר אַחֵר, אֶרֶץ חֶמְדָה, שֶׁחָמְדוּ לָהּ כָּל הַמְּלָכִים, שֶׁבֵּין הָעַי וּבֵין יְרִיחוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שְׁלֹשָׁה מִלִּין, לָזוֹ מֶלֶךְ וְלָזוֹ מֶלֶךְ.

דָּבָר אַחֵר, אֶרֶץ חֶמְדָה, רַבָּנָן אָמְרֵי אֶרֶץ שֶׁנֶּחְמְדוּ לָהּ אֲבוֹת הָעוֹלָם, אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יב, א): לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ, יִצְחָק (בראשית כו, ג): גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת, יַעֲקֹב (בראשית מז, ל): וּנְשָׁאתַנִי מִמִּצְרַיִם. וְלָמָה הֵם מִתְחַמְּדִים לָהּ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם חַיִּים תְּחִלָּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. וּמַהוּ (ירמיה ג, יט): נַחֲלַת צְבִי, לָמָה הוּא מוֹשְׁלָהּ לִצְבִי, מַה הַצְּבִי מִשֶּׁאָדָם מַפְשִׁיטוֹ אֵין עוֹרוֹ מַחֲזִיק אֶת בְּשָׂרוֹ, כָּךְ בְּשָׁעָה שֶׁזָּכוּ יִשְׂרָאֵל אֵין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מַחְזֶקֶת פֵּרוֹתֶיהָ.

דָּבָר אַחֵר, מַה צְּבִי זֶה קַל לֶאֱכֹל, כָּךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל פֵּרוֹתֶיהָ קַלִּין לֶאֱכֹל. וְרַבָּנִין אָמְרֵי מַה צְּבִי זֶה רַגְלָיו קַלִּין יוֹתֵר מִכָּל בְּהֵמָה וּמִן הַחַיָּה, כָּךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְמַהֶרֶת לְבַשֵּׁל פֵּרוֹתֶיהָ יוֹתֵר מִכָּל הָאֲרָצוֹת, וְכָל כָּךְ לָמָּה, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁיְּהֵא שְׁמִי מְיֻחָד עֲלֵיכֶם, (ירמיה ג, יט): וָאֹמַר אָבִי תִּקְרְאִי לִי וּמֵאַחֲרֵי לֹא תָשׁוּבִי, אַתֶּם לֹא עֲשִׂיתֶם כֵּן אֶלָּא (ירמיה ג, כ): אָכֵן בָּגְדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ, רַבָּנָן אָמְרֵי מֵאִישָׁהּ אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא מֵרֵעָהּ, מַה אִשָּׁה זוֹ אֵינָהּ יְכוֹלָה לִמְרֹד בְּבַעֲלָהּ אֶלָּא בְּרֵעָהּ הִיא יְכוֹלָה לִכְפֹּר בּוֹ, לָמָּה שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶן גָּמִיסְקִין, כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל לֹא עֲשִׂיתוּנִי כְּבַעַל אֶלָּא כְּרֵעַ, כְּשֵׁם שֶׁהָאִשָּׁה בּוֹגֶדֶת בְּרֵעָהּ כָּךְ בְּגַדְתֶּם בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי סִימוֹן הַלְוַאי כְּאִשָּׁה בְּרֵעָהּ שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא נוֹתֵן לָהּ שָׂכָר הִיא נִשְׁמַעַת לוֹ פָּסַק הֵימֶנָּה שָׂכָר אוֹמֶרֶת לוֹ כְּלוּם הָיִיתִי מְשֻׁעְבֶּדֶת לְךָ אֶלָּא בִּשְׁבִיל הַשָּׂכָר, כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל כְּלוּם חִסַּרְתִּי אֶתְכֶם עַד שֶׁכִּפַּרְתֶּם בִּי, הֲוֵי: בָּגְדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ, דָּבָר אַחֵר, הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִלּוּ זְכִיתֶם אֲנִי בְּעַצְמִי נַעֲשֵׂיתִי לָכֶם שָׁלִיחַ כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשִׂיתִי לָכֶם בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג, כא): וַה׳ הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם, וְעַכְשָׁיו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם, הֲרֵינִי מוֹסֵר אֶתְכֶם לְשָׁלִיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ.

ג וְאִימָתַי נִמְסְרוּ לְשָׁלִיחַ, בְּשָׁעָה שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, מִנַּיִן, שֶׁכֵּן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה (שמות לב, לד): לֵךְ נְחֵה אֶת הָעָם, אָמַר מֹשֶׁה (שמות לג, טו): אִם אֵין פָּנֶיךָ

הֹלְכִים אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה. וְעוֹד אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם מַה בֵּינֵינוּ לְבֵין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לָנוּ נְבִיאִים וְלָהֶם נְבִיאִים, לָנוּ שַׂר וְלָהֶם שַׂר.

אָמַר רַבִּי לֵוִי שְׁתֵּי מִדּוֹת טוֹבוֹת בִּטֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁלֹּא יַעַמְדוּ עֲלֵיהֶם נְבִיאִים וְשֶׁלֹּא יִמָּסְרוּ יִשְׂרָאֵל לְשַׂר כָּל יְמֵי מֹשֶׁה, כֵּיוָן שֶׁמֵּת מֹשֶׁה חָזַר אוֹתוֹ הַשַּׂר לִמְקוֹמוֹ, שֶׁכֵּן יְהוֹשֻׁעַ רָאָהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ה, יג יד): וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ, וַיֹּאמֶר לֹא כִּי אֲנִי שַׂר צְבָא ה׳ עַתָּה בָּאתִי, לְכָךְ נֶאֱמַר: הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ.

ד הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הִזָּהֲרוּ בַּשָּׁלִיחַ שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר בִּשְׁלִיחוּתִי, מִדַּת הַדִּין הוּא (שמות כג, כא): אַל תַּמֵּר בּוֹ, לְשֶׁעָבַר הוּא אוֹמֵר (דברים ט, ז): מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם ה׳, וְהָיִיתִי מְקַבֵּל מִכֶּם, אֲבָל עַכְשָׁיו אַל תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם.

דָּבָר אַחֵר, אַל תַּמֵּר בּוֹ, אַל תְּמִירוּנִי בּוֹ וְאַל תַּעֲשׂוּנִי תְּמוּרָתוֹ, שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ הוֹאִיל וְהוּא הַשַּׂר שֶׁלָּנוּ לוֹ אֲנַחְנוּ עוֹבְדִים וְהוּא נוֹשֵׂא אֶת פִּשְׁעֵינוּ, לָאו, אֶלָּא כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם, לֹא כְּמוֹתִי שֶׁכָּתוּב בִּי (מיכה ז, יח): נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע, אֲבָל הוּא לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאַתֶּם גּוֹרְמִים לוֹ שֶׁיִּשָּׁמֵט שְׁמִי מִקִּרְבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג, כא): כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ.

דָּבָר אַחֵר, כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ, לְפִי שֶׁאֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת נִזּוֹנִין אֶלָּא מִזִּיו שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר (נחמיה ט, ו): וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם, מַהוּ כָּךְ אָמַר רַבִּי חֲגַאי בְּשֵׁם רַבִּי יִצְחָק וְאַתָּה מְחַיֶּה לְכוּלְּהוֹן, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהוּא מִתְחַיֵּב עַל יָדָם, (שמות כג, כב): כִּי אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר, יְדַבֵּר אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא אֲדַבֵּר, אִם מְקַבְּלִין אַתֶּם הֵימֶנּוּ כְּאִלּוּ לִי אַתֶּם מְקַבְּלִים, אִם עוֹשִׂים אַתֶּם כֵּן (שמות כג, כב): וְאָיַבְתִּי אֶת אֹיְבֶיךָ, הֱוֵי: הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ.

ה רַבִּי יִצְחָק פָּתַח (ירמיה ג, יט כ): וְאָנֹכִי אָמַרְתִּי אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים, אָכֵן בָּגְדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ. וְאָנֹכִי אָמַרְתִּי אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים, כָּל הַנִּסִּים וְהַגְּבוּרוֹת שֶׁעָשִׂיתִי לָכֶם לֹא שֶׁתִּתְּנוּ שְׂכָרִי אֶלָּא שֶׁתִּהְיוּ מְכַבְּדִים אוֹתִי כְּבָנִים וְקוֹרְאִים אוֹתִי אֲבִיכֶם, (ירמיה ג, יט): וָאֹמַר אָבִי תִּקְרְאִי לִי, וּמַה נִּסִּים עָשִׂיתִי לִבְרִיָּה בָּעוֹלָם יוֹתֵר מִכֶּם, שֶׁעָשִׂיתִי לָכֶם שֶׁהֱיִיתֶם מְהַלְּכִים אַחֲרַי וַאֲנִי מְהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם וּמֵאִיר לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג, כא): וַה׳ הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם. וָאֹמַר אָבִי תִּקְרְאִי לִי, וְאַתֶּם מָה עֲשִׂיתֶם, אָכֵן בָּגְדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ, מֵאִישָׁהּ אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא מֵרֵעָהּ, לָמָּה, אֶלָּא אָדָם שֶׁהוּא נוֹטֵל אִשָּׁה וְעוֹשֶׂה עִמָּהּ יָמִים הַרְבֵּה אֲפִלּוּ הֶעֱנִי אִשְׁתּוֹ אֵינָהּ כּוֹפֶרֶת בּוֹ אֶלָּא אוֹמֶרֶת בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה עָשִׁיר הֶאֱכִילַנִי וְהִלְבִּישַׁנִי, וְעַכְשָׁיו שֶׁהֶעֱנִי אֵינִי כּוֹפֶרֶת בּוֹ, וּבְשָׁעָה שֶׁהִיא זוֹנָה אִם נָתַן לָהּ הֲרֵי הִיא מוֹדָה לוֹ, וְאִם לֹא נָתַן לָהּ אֵינָהּ מַכֶּרֶת אוֹתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר: אָכֵן בָּגְדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ.

דָּבָר אַחֵר, הַזּוֹנָה בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ אוֹהֵב וְהוּא מְכַבְּדָהּ בְּחֵפֶץ, הִיא מַרְאַתּוֹ לְחַבְרוֹתֶיהָ וְאוֹמֶרֶת רְאוּ כַּמָּה כִּבְּדַנִי אוֹהֲבִי, וְאַתֶּם בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא עֲשִׂיתֶם כֵּן, אֶלָּא עָשִׂיתִי לָכֶם נִסִּים וּגְבוּרוֹת שֶׁהָיוּ עַנְנֵי כָּבוֹד מַקִּיפִין אֶתְכֶם וְהַמָּן יוֹרֵד וְהַבְּאֵר עוֹלָה וְהַשְּׂלָיו מָצוּי, וְלֹא קִלַּסְתֶּם אוֹתִי וְלֹא הֱיִיתֶם כַּזּוֹנָה לְקַלֵּס אֶתְנָן [על פי יחזקאל טז, לא]: שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ב, ו): וְלֹא אָמְרוּ אַיֵּה ה׳ הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, אַף אֲנִי (שמות לג, ג): כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ, אֶלָּא מָה אֶעֱשֶׂה הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ.

ו דָּבָר אַחֵר, הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תהלים לד, ח) : חֹנֶה מַלְאַךְ ה׳ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם, עוֹשֶׂה אָדָם מִצְוָה אַחַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לוֹ מַלְאָךְ אֶחָד לְשָׁמְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר : חֹנֶה מַלְאַךְ ה׳. עוֹשֶׂה שְׁתֵּי מִצְוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לוֹ שְׁנֵי מַלְאָכִים לִשְׁמְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צא, יא) : כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ. עָשָׂה הַרְבֵּה מִצְוֹת נוֹתֵן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֲצִי מַחֲנֵהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צא, ז) : יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ, וְהוּא חֲצִי מַחֲנֵהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, יח) : רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן.

ז דָּבָר אַחֵר, הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תהלים פב, ו) : אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם, כְּשֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל בְּסִינַי וְקִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת, עַל כָּל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים יֵשׁ לְךָ רְשׁוּת בָּהֶם וְעַל אֻמָּה זוֹ אֵין לְךָ רְשׁוּת בָּהּ, שֶׁהֵם חֶלְקִי, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי חַי וְקַיָּם כָּךְ בָּנַי קַיָּמִין, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב, ח) : בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם, וּכְתִיב (דברים לב, ט) : כִּי חֵלֶק ה׳ עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ, וְלֹא רְצִיתֶם אֶלָּא חִבַּלְתֶּם מַעֲשֵׂיכֶם וַאֲמַרְתֶּם לָעֵגֶל (שמות לב, ח) ; אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל, וּלְכָךְ (תהלים פב, ז) : אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן, מָה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּשָׂרִים אַף אַתֶּם כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר : הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁהֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב שָׂרֵי כָּל מַלְכוּת וּמַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כח, יב) : וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה, הֶרְאָה לוֹ כַּמָּה אֻמּוֹת וְכַמָּה אִיפָּרְכִין וְכַמָּה שִׁלְטוֹנִין עוֹמְדִים מִכָּל מַלְכוּת וּמַלְכוּת, וּכְשֵׁם שֶׁהֶרְאָה לוֹ אוֹתָן עוֹמְדִים כָּךְ הֶרְאָה לוֹ אוֹתָן נוֹפְלִין, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כח יב) : וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵה אַף אַתָּה, אָמַר לוֹ יַעֲקֹב מִתְיָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא אֵרֵד כְּשֵׁם שֶׁיָּרְדוּ אֵלּוּ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַל תִּתְיָרֵא, כְּשֵׁם שֶׁאֵינִי יוֹרֵד מִגְּדֻלָּתִי כָּךְ לֹא אַתָּה וְלֹא בָנֶיךָ יוֹרְדִים מִגְּדֻלָּתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כח, יג) : וְהִנֵּה ה׳ נִצָּב עָלָיו, אֵימָתַי בְּשָׁעָה שֶׁהֵם עוֹשִׂים רְצוֹנִי, וּבְשָׁעָה שֶׁאֲמַרְתֶּם אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל וַעֲזַבְתֶּם אוֹתִי וַהֲלַכְתֶּם בְּדַרְכֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, מָה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּשָׂרִים אַף אַתֶּם בְּשָׂרִים, שֶׁנֶּאֱמַר : הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ.

ח אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, מַלְאָךְ אַתָּה מְשַׁלֵּחַ עִמִּי, כָּךְ הָיוּ הַתְּנָאִים, לֹא אָמַרְתָּ (שמות ג, ח) : וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן הָאָרֶץ הַהִוא, וְעַתָּה אַתָּה אוֹמֵר : הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ, (שמות לג, טו) : אִם אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה. אָמַר לוֹ (שמות לג, ג) : כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ, אָמַר מֹשֶׁה הֲרֵי אָמַרְתָּ מַלְאָךְ, וַאֲנִי אוֹמֵר : אִם אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים, נִרְאֶה דִּבְרֵי מִי עוֹמְדִים, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (שמות לג, יב) : וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה׳ רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ (שמות לג, יד) : פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי לָךְ, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת (קהלת ח, ד ה) : בַּאֲשֶׁר דְּבַר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן וגו׳, שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע.

ט הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מִי שֶׁשָּׁמַר אֶת הָאָבוֹת הוּא יִשְׁמֹר אֶת הַבָּנִים, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאַבְרָהָם כְּשֶׁבֵּרַךְ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ, אָמַר לוֹ (בראשית כד, ז) : ה׳ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וגו׳ הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנֶיךָ, וְיַעֲקֹב אָבִינוּ מָה אָמַר לְבָנָיו (בראשית מח, טז) : הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי וגו׳ אָמַר לָהֶם הוּא גְּאָלָנִי מִיַּד עֵשָׂו, הוּא הִצִּילַנִי מִיַּד לָבָן, הוּא זָנַנִי וּפִרְנָסַנִי בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה אַף עַכְשָׁו מִי שֶׁשָּׁמַר אֶת הָאָבוֹת יִשְׁמֹר אֶת הַבָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר : הִנֵּה אָנֹכִי. בְּכָל מָקוֹם שֶׁהַמַּלְאָךְ נִרְאֶה הַשְּׁכִינָה נִרְאֵית, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג, ב) : וַיֵּרָא מַלְאַךְ ה׳ אֵלָיו בְּלַבַּת אֵשׁ, וּמִיָּד (שמות ג, ד) : וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים, וְלֹא עוֹד אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁצּוֹעֲקִים יִשְׂרָאֵל לְפָנָיו תָּבוֹא לָהֶם תְּשׁוּעָה, כָּךְ בַּסְּנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג, ט) : הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי, וְכֵן בְּגִדְעוֹן (שופטים ו, יא יב) : וַיָּבֹא מַלְאַךְ וגו' וַיֵּרָא אֵלָיו מַלְאַךְ ה' וגו' (שופטים ו, יד) : וַיֹּאמֶר לֵךְ בְּכֹחֲךָ זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל, וְכֵן לֶעָתִיד לָבוֹא בְּשָׁעָה שֶׁיִּגָּלֶה הַגְּאֻלָּה בָּא עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג, א) : הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי וּפִנָּה דֶרֶךְ לְפָנָי.

סדר תרומה

פרשה לג

א וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי ד, ב) : כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ, אַל תַּעֲזֹבוּ אֶת הַמִּקָּח שֶׁנָּתַתִּי לָכֶם, יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁלּוֹקֵחַ מִקָּח, יֵשׁ בּוֹ זָהָב אֵין בּוֹ כֶּסֶף, יֵשׁ בּוֹ כֶּסֶף אֵין בּוֹ זָהָב, אֲבָל הַמִּקָּח שֶׁנָּתַתִּי לָכֶם יֵשׁ בּוֹ כֶּסֶף, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יב, ז) : אִמְרוֹת ה' אֲמָרוֹת טְהֹרוֹת כֶּסֶף צָרוּף. יֵשׁ בּוֹ זָהָב, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט, יא) : הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב. יֵשׁ אָדָם לוֹקֵחַ שָׂדוֹת אֲבָל לֹא כְרָמִים, כְּרָמִים וְלֹא שָׂדוֹת, אֲבָל הַמִּקָּח הַזֶּה יֵשׁ בּוֹ שָׂדוֹת וְיֵשׁ בּוֹ כְּרָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד, יג) : שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים. יֵשׁ לְךָ אָדָם לוֹקֵחַ מִקָּח וּבְנֵי אָדָם אֵינָן יוֹדְעִין מַהוּ, אֲבָל מִשְׂכַּר הַסַּרְסוּר נִתְוַדַּע מַה לָּקַח. כָּךְ הַתּוֹרָה אֵין אָדָם יוֹדֵעַ מַה הִיא, אֶלָּא מִשָּׂכָר שֶׁלָּקַח מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד, כט) : וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ. וְיֵשׁ לְךָ מִקָּח שֶׁמִּי שֶׁמִּכָּרוֹ נִמְכָּר עִמּוֹ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, מָכַרְתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי, כִּבְיָכוֹל נִמְכַּרְתִּי עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר : וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בַּת יְחִידָה, בָּא אֶחָד מִן הַמְּלָכִים וּנְטָלָהּ, בִּקֵּשׁ לֵילֵךְ לוֹ לְאַרְצוֹ וְלִטֹּל לְאִשְׁתּוֹ. אָמַר לוֹ : בִּתִּי שֶׁנָּתַתִּי לְךָ יְחִידִית הִיא, לִפְרֹשׁ מִמֶּנָּה אֵינִי יָכוֹל, לוֹמַר לְךָ אַל תִּטְלָהּ אֵינִי יָכוֹל לְפִי שֶׁהִיא אִשְׁתְּךָ, אֶלָּא, זוֹ טוֹבָה עֲשֵׂה לִי, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה הוֹלֵךְ קִיטוֹן אֶחָד עֲשֵׂה לִי, שֶׁאָדוּר אֶצְלְכֶם, שֶׁאֵינִי יָכוֹל לְהַנִּיחַ אֶת בִּתִּי. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, נָתַתִּי לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה, לִפְרֹשׁ הֵימֶנָּה אֵינִי יָכוֹל, לוֹמַר לָכֶם אַל תִּטְלוּהָ אֵינִי יָכוֹל, אֶלָּא בְּכָל מָקוֹם שֶׁאַתֶּם הוֹלְכִים בַּיִת אֶחָד עֲשׂוּ לִי שֶׁאָדוּר בְּתוֹכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כה, ח) : וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ.

ב דָּבָר אַחֵר, וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים סח, יט) : עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶׁבִי, כָּל עִלּוּיֶיךָ לֹא הָיָה אֶלָּא מִן הַמָּרוֹם, עָלִיתָ לַמָּרוֹם, (שמות יט, ג) : וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים, (שמות כ, כא) : וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל. שָׁבִיתָ שֶׁבִי, מֶלֶךְ בְּשָׁעָה שֶׁחֲיָלוֹתָיו נִשְׁבִּים הוּא מֵצַר, תֹּאמַר אַף כָּאן כָּךְ, תַּלְמוּד לוֹמַר (תהלים סח, יט) : לָקַחְתָּ. וּבְשָׁעָה שֶׁאָדָם מוֹכֵר הוּא מֵצַר, תַּלְמוּד לוֹמַר (תהלים סח, יט) : מַתָּנוֹת בָּאָדָם, אָמַר לָהֶם כָּךְ

אֲנִי מַעֲלֶה עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ מַתָּנָה נְתַתִּיהָ לָכֶם. (תהלים סח, יט) : אַף סוֹרְרִים, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מָה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אוֹמְרִין שֶׁאֵינִי חוֹזֵר עִמָּהֶם עַל שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט, יב) : סָרוּ מַהֵר, אֲפִלּוּ סוֹרְרִים הֵן אֵינִי מַנִּיחַ אוֹתָם וְעִמָּהֶם אֲנִי דָּר, שֶׁנֶּאֱמַר : אַף סוֹרְרִים לִשְׁכֹּן יָהּ אֱלֹהִים.

ג דָּבָר אַחֵר, וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שיר השירים ה, ב) : אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר, אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אֲנִי יָשַׁנְתִּי לִי מִן הַקֵּץ, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עג, כו) : צוּר לְבָבִי וְחֶלְקִי אֱלֹהִים לְעוֹלָם. אֲנִי יְשֵׁנָה מִן הַמִּצְוֹות, אֲבָל זְכוּת אֲבוֹתַי עוֹמֶדֶת לִי וְלִבִּי עֵר. אֲנִי יְשֵׁנָה מִמַּעֲשֵׂה הָעֵגֶל, וְלִבִּי עֵר, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְתִּיק עָלַי, הֱוֵי : וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה. (שיר השירים ה, ב) : פִּתְחִי לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי, עַד מָתַי אֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּלֹא בַּיִת, (שיר השירים ה, ב) : שֶׁרֹאשִׁי נִמְלָא טָל, אֶלָּא עֲשוּ לִי מִקְדָּשׁ שֶׁלֹּא אֶהְיֶה בַּחוּץ.

ד דָּבָר אַחֵר, וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, רַבִּי בֶּרֶכְיָה פָּתַח (דברי הימים א כט, יא) : לְךָ ה׳ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וגו׳ כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, אַתָּה מוֹצֵא כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַעְלָן בָּרָא לְמַטָּן. לְמַעְלָן זְבוּל וַעֲרָפֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סג, טו) : וּרְאֵה מִזְּבֻל קָדְשְׁךָ, עֲרָפֶל (שמות כ, יח) : וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל, וּכְתִיב (איוב כב, יג) : הַבְעַד עֲרָפֶל יִשְׁפּוֹט. לְמַטָּן (מלכים א ח, יב) : אָז אָמַר שְׁלֹמֹה ה׳ אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל, וּכְתִיב (מלכים א ח, יג) : בָּנֹה בָּנִיתִי בֵית זְבֻל לָךְ. לְמַעְלָן (ישעיה ו, ב) : שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ. לְמַטָּן (שמות כו, טו) : עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים. לְמַעְלָן כְּרוּבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לז, טז) : יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים, לְמַטָּן (שמות כה, כ) : וְהָיוּ הַכְּרוּבִים. לְמַעְלָן (יחזקאל א, כ) : וְהָאוֹפַנִּים יִנָּשְׂאוּ לְעֻמָּתָם. לְמַטָּן (מלכים א ז, לג) : וּמַעֲשֵׂה הָאוֹפַנִּים כְּמַעֲשֵׂה אוֹפַן הַמֶּרְכָּבָה, וְכֵן (יחזקאל א, טו) : וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ. לְמַעְלָן (תהלים יא, ד) : ה׳ בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ. לְמַטָּן (שמואל א א, ט) : הֵיכַל ה׳. לְמַעְלָן (תהלים סח, יג) : מַלְכֵי צְבָאוֹת יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן. לְמַטָּן (שמות יב, מא) : יָצְאוּ כָּל צִבְאוֹת ה׳. לְמַעְלָן (בראשית א, ו) : יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם. לְמַטָּן (שמות כו, לג) : וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם. לְמַעְלָן (דברי הימים א כט, כג) : כִּסֵּא ה׳. לְמַטָּן (ירמיה יז, יב) ; כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרֵאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ. לְמַעְלָן (איוב כה, ג) : הֲיֵשׁ מִסְפָּר לִגְדוּדָיו. לְמַטָּן (שמואל ב ד, ב) : וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים שָׂרֵי גְדוּדִים. לְמַעְלָן (בראשית טו, ה) : וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים. לְמַטָּן (דברים א, י) : וְהִנְכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב. לְמַעְלָן (יחזקאל ט, יא) : וְהִנֵּה הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים. לְמַטָּן (ויקרא טז, ד) : כְּתֹנֶת בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ. לְמַעְלָן (תהלים לד, ח) : חֹנֶה מַלְאַךְ ה׳, וּלְמַטָּן (מלאכי ב, ז) : כִּי מַלְאַךְ ה׳ צְבָאוֹת הוּא. לְמַעְלָן (ישעיה ו, ז) : בְּמֶלְקָחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ, וּלְמַטָּן (שמות כ, כד) : מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי. לְמַעְלָן (ישעיה מ, כב) : וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת. לְמַטָּן (במדבר כד, ה) : מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב. לְמַעְלָן (תהלים קד, ב) : נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה, וּלְמַטָּן (שמות כו, א) : עֶשֶׂר יְרִיעֹת. לְמַעְלָן (דניאל ב, כב) : וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא. לְמַטָּן (שמות כז, כ) : שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁחֲבִיבִין כָּל מַה שֶּׁלְּמַטָּן מִשֶּׁל לְמַעְלָן, תֵּדַע לָךְ שֶׁהִנִּיחַ מַה שֶּׁלְּמַעְלָן וְיָרַד בְּשֶׁלְּמַטָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כה, ח) : וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, הֱוֵי : כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, וְאוֹמֵר (חגי ב, ח) : לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב אָמַר ה׳ צְבָאוֹת.

ה דָּבָר אַחֵר, וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי כב, א) : נִבְחַר שֵׁם מֵעֹשֶׁר רָב, נִבְחַר שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, כג) : לוּלֵי מֹשֶׁה בְּחִירוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמות לג, יז) : וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם, מֵעָשְׁרוֹ שֶׁל קֹרַח, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טז, יג) : חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מַחְתֹּת, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לְךָ עֹשֶׁר אַתָּה מִתְגָּאֶה, נִבְחַר שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מִכָּל עָשְׁרְךָ שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב, הֱוֵי (משלי כב, א) : מִכֶּסֶף וּמִזָּהָב חֵן טוֹב.

דָּבָר אַחֵר, נִבְחַר שְׁמוֹ שֶׁל פִּנְחָס מִן עָשְׁרוֹ שֶׁל זִמְרִי שֶׁהָיָה נְשִׂיא שֵׁבֶט שִׁמְעוֹן, וּמָה עָשָׂה זִמְרִי עָלָיו אָמַר שְׁלֹמֹה (משלי כא, כט) : הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו, זֶה זִמְרִי, (משלי כא, כט) : וְיָשָׁר הוּא יָבִין דַּרְכּוֹ, זֶה פִּנְחָס. וּמָה הֵעֵז זִמְרִי, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁבָּאָה כָּזְבִּי בִּקֵּשׁ לִטְּלָהּ, אָמְרָה לוֹ אֵינִי נִשְׁמַעַת לְךָ שֶׁכֵּן צִוּנִי אַבָּא שֶׁלֹּא אֶהְיֶה נִשְׁמַעַת אֶלָּא לְמֹשֶׁה, אָמַר לָהּ אֲנִי גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה שֶׁהוּא מִשֵּׁבֶט ג׳ וַאֲנִי מִשֵּׁבֶט ב׳, וּרְצוֹנֵךְ לֵידַע שֶׁאֲנִי גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה, בְּפָנָיו אֲנִי נוֹטֵל אוֹתָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה, ו) : וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיַּקְרֵב אֶל אֶחָיו אֶת הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה מַקִּישׁ דְּבָרִים כְּנֶגְדּוֹ, אָמַר לוֹ, מֹשֶׁה, זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת, אָמַר לוֹ, אֲסוּרָה הִיא לָךְ, אָמַר לוֹ זִמְרִי, אַתָּה הוּא הַנֶּאֱמָן שֶׁל תּוֹרָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְגָּאֶה בְּךָ וְאוֹמֵר (במדבר יב, ז) : לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה, שֶׁאַתָּה אוֹמֵר אֲסוּרָה זוֹ, אַף אִשְׁתְּךָ שֶׁנְּטַלְתָּ אֲסוּרָה הִיא לָךְ, זוֹ מִדְיָנִית וְזוֹ מִדְיָנִית, זוֹ גְּדוֹלָה בַּת אָבוֹת, וְאִשְׁתְּךָ בַּת כּוּשִׁית, הֲוֵי : לְעֵינֵי מֹשֶׁה, וּשְׁלֹמֹה צוֹוֵחַ : הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו. וְכֵיוָן שֶׁרָאוּ אוֹתוֹ הָיוּ בּוֹכִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה, ו) : וְהֵמָּה בֹכִים, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֹשֶׁה בּוֹכֶה אַתָּה, וְהֵיכָן חָכְמָתְךָ שֶׁאָמַרְתָּ דָּבָר וְהִבְלַעְתָּ לְקֹרַח, וְעַכְשָׁו אַתָּה בּוֹכֶה, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת (תהלים עו, ו) : אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב נָמוּ שְׁנָתָם. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה (משלי כא, ל) : אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד ה׳, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ אֲנִי מִי מוּכָן לְדָבָר זֶה, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (משלי כא, לא) : סוּס מוּכָן לְיוֹם מִלְחָמָה וְלַה׳ הַתְּשׁוּעָה, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי דָּרַשׁ פִּנְחָס בְּעַצְמוֹ, וּמָה אִם הַסּוּס שֶׁהוּא נוֹתֵן נַפְשׁוֹ לְיוֹם מִלְחָמָה אֲפִלּוּ הוּא מֵת הוּא נוֹתֵן נַפְשׁוֹ עַל בְּעָלָיו, אֲנִי עַל קְדֻשַּׁת שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, (במדבר כה, ז) : וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר, הִתְחִיל אוֹמֵר בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וּמָה אֶעֱשֶׂה אֵינִי יָכוֹל, שְׁנַיִם יְכוֹלִין לְאֶחָד, שֶׁמָּא אֶחָד יָכוֹל לִשְׁנַיִם, עַד שֶׁהוּא נוֹטֵל עֵצָה בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ הַנֶּגֶף נוֹגֵף וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר (משלי כד, י) : הִתְרַפִּיתָ בְּיוֹם צָרָה, (משלי כד, יא) : הַצֵּל לְקֻחִים לַמָּוֶת, (משלי כד, יב) : כִּי תֹאמַר הֵן לֹא יָדַעְנוּ זֶה, אֲנִי מֵעִיד עָלֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כד, יב) : הֲלֹא תֹכֵן לִבּוֹת הוּא יָבִין. נִכְנַס פִּנְחָס וּמָצָא אוֹתָם שֶׁקִּבְּעָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זֶה עִם זֶה וְהָיוּ כְּרוּכִין זֶה בָּזֶה וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִין לְהִפָּרֵשׁ עַצְמָן, וְדָקַר שְׁנֵיהֶם דֶּרֶךְ דְּבִיקָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה, ח) : וַיִּדְקֹר אֶת שְׁנֵיהֶם. כֵּיוָן שֶׁיָּצָא נִכְנְסוּ שִׁבְטוֹ שֶׁל זִמְרִי, מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָגַף אֶת כֻּלָּן, כֵּיוָן שֶׁרָאָה פִּנְחָס אֶת הַנֶּגֶף עָמַד וְהָיָה מִתְפַּלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, ל) : וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל, מִיָּד קָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה וְאָמַר לוֹ בוֹא וְאוֹדִיעֲךָ מִי הֶעֱמִיד זַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה, יא) : פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר, לְכָךְ נֶאֱמַר : נִבְחַר שֵׁם מֵעֹשֶׁר רָב.

דָּבָר אַחֵר, נִבְחַר שְׁמוֹ שֶׁל מָרְדְּכַי מֵעָשְׁרוֹ שֶׁל הָמָן, אָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה מָה עָשָׂה אוֹתוֹ רָשָׁע, הוֹצִיא כָּל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהָיָה לוֹ וְנָתַן לַאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חַיֶּיךָ : נִבְחַר מִכֶּסֶף וּמִזָּהָב חֵן טוֹב, נִבְחַר חִנָּהּ שֶׁל אֶסְתֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ב, טו) : וַתְּהִי אֶסְתֵּר נֹשֵׂאת חֵן. כֵּיוָן שֶׁבָּא הָרָשָׁע עִם הַמָּמוֹן אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ (אסתר ג, יא) : הַכֶּסֶף נָתוּן לָךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ אַתֶּם מוֹכְרִים שֶׁלִּי עַל שֶׁלִּי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה, נה) : כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים, וּכְתִיב (חגי ב, ח) : לִי הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב, חַיֶּיךָ מַה שֶּׁאָמַרְתָּ : הַכֶּסֶף נָתוּן לָךְ וגו׳, כָּךְ (אסתר ח, א) : בַּיּוֹם הַהוּא נָתַן הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה אֶת בֵּית הָמָן.

ו דָּבָר אַחֵר, וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (משלי ד, ב) : כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם, אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּרַבִּי, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם אָדָם מוֹכֵר חֵפֶץ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ הוּא עָצֵב עָלָיו, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל וְשָׂמֵחַ, הֲוֵי : לֶקַח טוֹב. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם אָדָם לוֹקֵחַ חֵפֶץ מֵצַר לְשָׁמְרָהּ, אֲבָל הַתּוֹרָה מְשַׂמֶּרֶת בְּעָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו, כב) : בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם אָדָם לוֹקֵחַ חֵפֶץ מִן הַשּׁוּק שֶׁמָּא יָכוֹל לִקְנוֹת

בְּעָלָיו, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם כִּבְיָכוֹל לִי אַתֶּם לוֹקְחִים, הֱוֵי: וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה.

ז דָּבָר אַחֵר, וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דברים לג, ד): תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה, דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְלָאי תרי״ג מִצְוֹות נִתְּנוּ לְיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁכֵּן מִנְיַן תּוֹרָה, וְאִם תֹּאמַר אֵינָן אֶלָּא תרי״א וּשְׁתַּיִם הֵיכָן הֵם, אֶלָּא אָמְרֵי רַבָּנָן אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ, מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁמָעוּם, וְתרי״א אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה וגו׳, אַל תִּקְרֵי מוֹרָשָׁה אֶלָּא יְרֻשָּׁה, יְרֻשָּׁה הִיא לְיִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם, מָשָׁל לְבֶן מְלָכִים שֶׁנִּשְׁבָּה כְּשֶׁהוּא קָטָן לִמְדִינַת הַיָּם, אֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים אֵינוֹ בּוֹשׁ מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹמֵר לִירֻשַּׁת אֲבוֹתַי אֲנִי חוֹזֵר, כָּךְ תַּלְמִיד חָכָם שֶׁהוּא פּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה וְהָלַךְ וְהִתְעַסֵּק בִּדְבָרִים אֲחֵרִים, אֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים הוּא מְבַקֵּשׁ לַחֲזֹר אֵינוֹ בּוֹשׁ, מִפְּנֵי שֶׁאוֹמֵר לִירוּשַׁת אֲבוֹתַי אֲנִי חוֹזֵר.

דָּבָר אַחֵר, מוֹרָשָׁה, אַל תְּהִי קוֹרֵא מוֹרָשָׁה אֶלָּא מְאֹרָסָה, מָה חָתָן זֶה כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נָשָׂא אֲרוּסָתוֹ הוּא הָיָה פְּרָאדוּרָן לְבֵית חָמִיו, מִשֶּׁנִּשָּׂאָהּ הֲרֵי אָבִיהָ בָּא אֶצְלָהּ. כָּךְ עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל (שמות יט, ג): וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים, מִשֶּׁנִּתְּנָה תּוֹרָה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה (שמות כה, ח): וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם.

דָּבָר אַחֵר, אַל תְּהִי קוֹרֵא מוֹרָשָׁה אֶלָּא מְאֹרָסָה, מְלַמֵּד שֶׁהַתּוֹרָה אֲרוּסָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ב, כא): וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם, וּמִנַּיִן שֶׁהוּא כְּאֵשֶׁת אִישׁ לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו, כז כט): הֲיַחְתֶּה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ וּבְגָדָיו לֹא תִשָּׂרַפְנָה, אִם יְהַלֵּךְ אִישׁ עַל הַגֶּחָלִים וְרַגְלָיו לֹא תִכָּוֶינָה, כֵּן הַבָּא אֶל אֵשֶׁת רֵעֵהוּ.

ח דָּבָר אַחֵר, וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה עַל עִסְקֵי הַמִּשְׁכָּן, אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם יְכוֹלִין הֵם יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹתוֹ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַפִּלּוּ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יָכוֹל לַעֲשׂוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כה, ב): מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ. אָמְרוּ רַבָּנָן, אַף בַּמָּן שֶׁהָיָה יוֹרֵד לְיִשְׂרָאֵל הָיוּ יוֹרְדוֹת בּוֹ אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, וְהָיוּ הַגְּדוֹלִים שֶׁבָּהֶן בָּאִין וּמְלַקְּטִים אוֹתָן וְהָיוּ גוֹנְזִין אוֹתָן, תֵּדַע שֶׁכֵּן הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לו, ג): וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר, וְכִי בַּבֹּקֶר הָיוּ מְבִיאִין בַּצָּהֳרַיִם לֹא הָיוּ מְבִיאִים, אֶלָּא מִמַּה שֶׁהָיָה הַמָּן מוֹרִיד לָהֶם הֵבִיאוּ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמות לה, כז): וְהַנְּשִׂאִם הֵבִיאוּ, (שמות כה, ג): וְזֹאת הַתְּרוּמָה, אָמַר רַבִּי טַבְיוֹמִי בְּשָׁעָה שֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ לִפָּטֵר מִן הָעוֹלָם, קָרָא לְבָנָיו, אָמַר לָהֶם הֱיוּ יוֹדְעִין שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לוֹמַר לִבְנֵיכֶם לַעֲשׂוֹת מִשְׁכָּן, אֶלָּא יִהְיוּ כָּל צְרָכָיו מוּכָנִים בְּיֶדְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מח, כא): וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם, וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ כְּשֶׁהָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ חַי לֹא הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם בָּנָיו, אֶלָּא כָּךְ אָמַר לָהֶם עָתִיד הוּא לוֹמַר לָכֶם (שמות כה, ח): וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ, וְהוּא יוֹרֵד וּמַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם. וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁהִתְקִינוּ עַצְמָן לַדְּבָרִים, וְיֵשׁ מֵהֶן שֶׁשָּׁכְחוּ, וּכְשֶׁבָּא מֹשֶׁה וְעָשׂוּ הַמִּשְׁכָּן, יֵשׁ מֵהֶם שֶׁהֵבִיאוּ מֵעַצְמָן, וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ אֶלָּא מִמַּה שֶׁהָיָה מֻנָּח בְּיָדוֹ, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר (שמות לה, כג): וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא אִתּוֹ תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן, וְאוֹמֵר (שמות לה, כד): וְכָל אֲשֶׁר נִמְצָא אִתּוֹ עֲצֵי שִׁטִּים.

פרשה לד

א וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב לז, כג) : שַׁדַּי לֹא מְצָאנֻהוּ שַׂגִּיא כֹחַ, אָמַר רַבֵּנוּ הַגָּדוֹל צְרִיכִין אָנוּ לְהַחֲזִיק טוֹבָה לְאִיּוֹב שֶׁכָּל מַה שֶׁאָמַר אֱלִיהוּא בָּא הוּא וְהוֹסִיף עַל דְּבָרָיו, אָמַר אִיּוֹב לַחֲבֵרָיו מָה אַתֶּם סוֹבְרִים שֶׁכָּל מַה שֶׁאֲמַרְתֶּם הוּא כָּל שִׁבְחוֹ, מִי יוּכַל לְסַפֵּר כָּל שְׁבָחָיו וּגְבוּרוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל הַדְּבָרִים שֶׁדִּבַּרְתֶּם (איוב כו, יד) : הֶן אֵלֶּה קְצוֹת דְּרָכָיו, בָּא אֱלִיהוּא וְאָמַר : שַׁדַּי לֹא מְצָאנֻהוּ שַׂגִּיא כֹחַ, מִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ הַפָּסוּק הַזֶּה אוֹמֵר שֶׁמָּא חֵרוּפִים הוּא, חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא כָּךְ אָמַר אֱלִיהוּא לֹא מָצִינוּ כֹּחַ גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם בְּרִיּוֹתָיו, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא בְּטַרְחוּת עִם בְּרִיּוֹתָיו, לֹא בָּא עַל הָאָדָם אֶלָּא לְפִי כֹחוֹ, אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל אִלּוּ הָיָה בָּא עֲלֵיהֶם בְּחֹזֶק כֹּחוֹ, לֹא הָיוּ יְכוֹלִין לַעֲמֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה, כב) : אִם יֹסְפִים אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ וגו׳. אֶלָּא לֹא בָּא עֲלֵיהֶם אֶלָּא לְפִי כֹּחָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט, ד) : קוֹל ה׳ בַּכֹּחַ, בְּכֹחוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר אֶלָּא בַּכֹּחַ, לְפִי כֹחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד.

דָּבָר אַחֵר, שַׁדַּי לֹא מְצָאנֻהוּ שַׂגִּיא כֹחַ, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה עֲשֵׂה לִי מִשְׁכָּן, הִתְחִיל מַתְמִיהַּ וְאוֹמֵר כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָלֵא עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים וְהוּא אוֹמֵר עֲשֵׂה לִי מִשְׁכָּן, וְעוֹד הָיָה מִסְתַּכֵּל וְרָאָה שֶׁשְּׁלֹמֹה עוֹמֵד וּבוֹנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהוּא גָּדוֹל מִן הַמִּשְׁכָּן, וְאָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (מלכים א ח, כז) : כִּי הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ, אָמַר מֹשֶׁה וּמַה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהוּא יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִן הַמִּשְׁכָּן שְׁלֹמֹה אוֹמֵר כֵּן, מִשְׁכָּן עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, לְכָךְ אָמַר מֹשֶׁה (תהלים צא, א) : יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי סִימוֹן יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר הוּא עֶלְיוֹן עַל כָּל בְּרִיּוֹתָיו, מַהוּ (תהלים צא, צ) : בְּצֵל שַׁדַּי, בְּצֵל אֵל, בְּצֵל רַחוּם, בְּצֵל חַנּוּן, אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא בְּצֵל שַׁדַּי, בְּצֵל שֶׁעָשָׂה בְּצַלְאֵל, לְכָךְ נֶאֱמַר : בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה סָבוּר כָּךְ אֲנִי סָבוּר, אֶלָּא כ׳ קֶרֶשׁ בַּצָּפוֹן וְכ׳ בַּדָּרוֹם וְח׳ בַּמַּעֲרָב, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֵרֵד וַאֲצַמְצֵם שְׁכִינָתִי בְּתוֹךְ אַמָּה עַל אַמָּה.

ב דָּבָר אַחֵר, וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים, מַה כְּתִיב לְמַעְלָה : וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, מִיָּד וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים, מַה הַתּוֹרָה קָדְמָה לַכֹּל, כָּךְ בְּמַעֲשֵׂה הַמִּשְׁכָּן הִקְדִּים אֶת הָאָרוֹן לְכָל הַכֵּלִים, מָה הָאוֹר קָדַם לְכָל מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, דִּכְתִיב (בראשית א, ג) : וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר, וְאַף בַּמִּשְׁכָּן בַּתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת אוֹר, דִּכְתִיב (משלי ו, כג) : כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר, קָדְמוּ מַעֲשֶׂיהָ לְכָל הַכֵּלִים.

דָּבָר אַחֵר, וְעָשׂוּ אֲרוֹן, מִפְּנֵי מַה בְּכָל הַכֵּלִים הָאֵלֶּה כְּתִיב : וְעָשִׂיתָ, וּבָאָרוֹן כְּתִיב : וְעָשׂוּ אֲרוֹן, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי שָׁלוֹם, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָבוֹאוּ הַכֹּל וְיַעַסְקוּ בָּאָרוֹן כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוּ כֻּלָּם לַתּוֹרָה.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי (משנה אבות ד-יג) : שְׁלֹשָׁה כְּתָרִים הֵם, כֶּתֶר מַלְכוּת וְכֶתֶר כְּהֻנָּה וְכֶתֶר תּוֹרָה. כֶּתֶר מַלְכוּת, זֶה הַשֻּׁלְחָן, דִּכְתִיב בּוֹ (שמות כה, כד) : זֵר זָהָב סָבִיב. כֶּתֶר כְּהֻנָּה, זֶה הַמִּזְבֵּחַ, דִּכְתִיב בּוֹ (שמות ל, ג) : זֵר זָהָב סָבִיב. וְכֶתֶר תּוֹרָה זֶה הָאָרוֹן, דִּכְתִיב בּוֹ (שמות כה, יא) : זֵר זָהָב. לָמָּה נִכְתָּבִים זָר וְנִקְרָאִים זֵר, אֶלָּא לוֹמַר לָךְ אִם אָדָם זוֹכֶה נַעֲשִׂים לוֹ זֵר, וְאִם לָאו זָר. וּמִפְּנֵי מָה בְּכֻלָּן כְּתִיב (שמות כה, כד) (שמות ל, ג) : וְעָשִׂיתָ לוֹ, וּבָאָרוֹן כְּתִיב (שמות כה, יא) : וְעָשִׂיתָ עָלָיו, לְלַמֶּדְךָ שֶׁכֶּתֶר תּוֹרָה מְעֻלָּה יוֹתֵר מִכֻּלָּן, זָכָה אָדָם לַתּוֹרָה כְּאִלּוּ זָכָה לְכֻלָּן.

ג דָּבָר אַחֵר, וְעָשׂוּ אֲרוֹן, מַה כְּתִיב לְמַעְלָן (שמות כה, ח): וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אַתֶּם צֹאנִי וַאֲנִי רוֹעֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לד, יא): וְאַתֵּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם, וַאֲנִי רוֹעֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פ, ב): רֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה, עָשׂוּ דִּיר לָרוֹעֶה שֶׁיָּבוֹא וְיִרְעֶה אֶתְכֶם, לְכָךְ נֶאֱמַר: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם. אַתֶּם כֶּרֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ה, ז): כִּי כֶרֶם ה׳ צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי שׁוֹמֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכא, ד): הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל, עָשׂוּ סֵכָּה לַשּׁוֹמֵר שֶׁיִּשְׁמֹר אֶתְכֶם. אַתֶּם בָּנִים וַאֲנִי אֲבִיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד, א): בָּנִים אַתֶּם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם, וַאֲנִי אֲבִיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה לא, ח): כִּי הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב, כָּבוֹד לַבָּנִים כְּשֶׁהֵן אֵצֶל אֲבִיהֶם, וְכָבוֹד לָאָב כְּשֶׁהוּא אֵצֶל בָּנָיו. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי יז, ו): עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים, עָשׂוּ בַּיִת לָאָב שֶׁיָּבוֹא וְיִשְׁרֶה אֵצֶל בָּנָיו, לְכָךְ נֶאֱמַר: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ.

פרשה לה

א וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קד, טז): יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי ה׳ אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע, הַרְבֵּה בְּרִיּוֹת בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ וְלֹא הָיָה הָעוֹלָם רָאוּי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן וּגְנָזָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִן הָעוֹלָם, וְאֵיזֶה זֶה אוֹר שֶׁנִּבְרָא בְּיוֹם רִאשׁוֹן, דְּאָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן הָאוֹר שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיוֹם רִאשׁוֹן אָדָם צוֹפֶה וּמַבִּיט בּוֹ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּכֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּדוֹרוֹ שֶׁל אֱנוֹשׁ וּבְדוֹר הַמַּבּוּל וּבְדוֹר הַפְּלָגָה שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם מְקֻלְקָלִים, עָמַד וּגְנָזוֹ מֵהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לח, טו): וְיִמָּנַע מֵרְשָׁעִים אוֹרָם. וּלְמִי גְּנָזוֹ, לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, ד): וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב, מַהוּ כִּי טוֹב, שֶׁהָיָה אוֹרוֹ נָאֶה לָעוֹלָם וְלֹא הָיָה מַזִּיק כַּשֶּׁמֶשׁ הַזֶּה. וְהֵיכָן גְּנָזוֹ בַּגַּן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צז, יא): אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק, וְהַרְבֵּה בְּרִיּוֹת בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעוֹלָם, וְלֹא הָיָה הָעוֹלָם רָאוּי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, וְהָיוּ רְאוּיִין לְהִגָּנֵז וְלֹא נִגְנְזוּ מִפְּנֵי כְּבוֹד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵיזֶה זֶה זָהָב, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ טוֹבָה גְּדוֹלָה חָלַק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְעוֹלָמוֹ בַּזָּהָב, יֵשׁ אָדָם פּוֹרֵט זָהוּב אֶחָד וְהוּא מוֹצִיא מִמֶּנּוּ כַּמָּה יְצִיאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב, יב): וּזְהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב, וּמַהוּ טוֹב טוּבֵיהּ דְּהוּא בְּבֵיתֵיהּ טוּבֵיהּ דְּהוּא בְּלִוְיָתֵיהּ.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ לֹא הָיָה הָעוֹלָם רָאוּי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּזָּהָב, וְלָמָּה נִבְרָא בִּשְׁבִיל הַמִּשְׁכָּן וּבִשְׁבִיל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּזְהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (דברים ג, כה): הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן. שִׁבְעָה זְהָבִים הָיוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, זָהָב טוֹב, זָהָב טָהוֹר, זָהָב שָׁחוּט, זָהָב סָגוּר, זָהָב מְזֻקָּק, זְהַב פַּרְוָיִם, זָהָב מוּפָז. זָהָב טוֹב, כְּמַשְׁמָעוֹ. וְטָהוֹר, שֶׁהָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְכוּר וְאֵינוֹ חָסֵר כְּלוּם. זָהָב שָׁחוּט, שֶׁהָיָה נִמְשַׁךְ כְּחוּט וְהָיוּ סָכִין בּוֹ כְּשַׁעֲוָה הַנְּתוּנָה עַל גַּבֵּי פִּנְקָס. זָהָב סָגוּר, שֶׁהָיָה סוֹגֵר כָּל הַזְּהָבִים שֶׁהָיוּ שָׁם. זָהָב מְזֻקָּק, שֶׁהָיוּ טוֹחִין בּוֹ אֶת הַכְּתָלִים, וַהֲרֵי כָּתוּב (דברי הימים א כט, ד): כֶּסֶף מְזֻקָּק לָטוּחַ בּוֹ קִירוֹת הַבָּתִּים, לָמָּה קוֹרִין אוֹתוֹ כֶּסֶף, שֶׁהָיָה מַכְסִיף כָּל הַזְּהָבִים שֶׁהָיוּ שָׁם. זָהָב מוּפָז, רַבִּי פַּטְרִיקִי אָחִיו שֶׁל רַבִּי דְרוֹסַאי אוֹמֵר שֶׁהָיָה דּוֹמֶה לַגָּפְרִית הַזּוֹ שֶׁהִיא מוּצָתָה בָּאֵשׁ. זְהַב פַּרְוָיִם, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ שֶׁהָיָה דּוֹמֶה לְדַם הַפָּרִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה פֵּרוֹת. וְאַף הָאַרָזִים הָיוּ רְאוּיִן לְהִגָּנֵז וְלֹא נִגְנָזוּ.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, לֹא הָיָה הָעוֹלָם רָאוּי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּאֲרָזִים, אֶלָּא לֹא נִבְרְאוּ אֶלָּא בִּשְׁבִיל הַמִּשְׁכָּן וּבִשְׁבִיל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, טז) : יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי ה׳ אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע, וְאֵין לְבָנוֹן אֶלָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ג, כו) : הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹנָתָן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִינֵי אֲרָזִים הֵם וְאֵין לְךָ מִשֶּׁבָּח מִכֻּלָּן אֶלָּא שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מא, יט) : אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס וְעֵץ שָׁמֶן וגו׳. וְלָמָּה לֹא נִגְנְזוּ, שֶׁצָּפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהֵן עֲתִידִין לַעֲשׂוֹת בָּהֶן מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן בַּמָּקוֹם שֶׁהַשְּׁכִינָה עֲתִידָה לִשְׁכּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, יז) : אֲשֶׁר שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ, וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁשָּׁם צִפֳּרִים הָיוּ מְקַנְּנוֹת, אֶלָּא הַצִּפֳּרִים שֶׁהָיָה כֹּהֵן שׁוֹחֵט וּמַקְרִיב בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וּמַהוּ (תהלים קד, יז) : חֲסִידָה בְּרוֹשִׁים בֵּיתָהּ, וְכִי חֲסִידָה בַּאֲרָזִים בֵּיתָהּ, וּמַהוּ חֲסִידָה, זֶה כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג, ח) : תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ.

ב דָּבָר אַחֵר, וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים, לָמָּה עֲצֵי שִׁטִּים, לְמֵד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דֶּרֶךְ אֶרֶץ לַדּוֹרוֹת, שֶׁאִם יְבַקֵּשׁ אָדָם לִבְנוֹת בֵּיתוֹ מֵאֵילָן עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, אוֹמֵר לוֹ, וּמַה מֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ, כְּשֶׁאָמַר לַעֲשׂוֹת מִשְׁכָּן, אָמַר, לֹא תָּבִיא אֶלָּא מֵאִילָן שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, אַתָּם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

ג דָּבָר אַחֵר, וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים, מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן (שמות כה, מ) : וּרְאֵה וַעֲשֵׂה, וְכִי מֹשֶׁה עָשָׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן וַהֲלוֹא כְתִיב (שמות לו, א) : וְעָשָׂה בְצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכֹל אִישׁ חֲכַם לֵב, אֶלָּא מֹשֶׁה לְתַלְמוּד וּבְצַלְאֵל לְמַעֲשֶׂה, מִכָּאן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ לִתֵּן שָׂכָר לַמְּעַשֶּׂה כָּעוֹשֶׂה, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּמֹשֶׁה שֶׁעָשָׂה בְּצַלְאֵל לִמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, וְהֶעֱלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאִלּוּ הוּא עֲשָׂאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א כא, כט) : וּמִשְׁכַּן ה׳ אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר.

ד דָּבָר אַחֵר, וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים. לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים מִשְׁכָּן, מַהוּ לַמִּשְׁכָּן, אָמַר רַבִּי הוֹשַׁעְיָא, עַל שׁוּם שֶׁהוּא עוֹמֵד לְמַשְׁכֵּן, שֶׁאִם נִתְחַיְּבוּ שׂוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּלָיָה, יְהֵא מִתְמַשְׁכֵּן עֲלֵיהֶן. אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וַהֲלוֹא עֲתִידִים הֵם שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם לֹא מִשְׁכָּן וְלֹא מִקְדָּשׁ, וּמַה תְּהֵא עֲלֵיהֶם, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי נוֹטֵל מֵהֶם צַדִּיק אֶחָד וּמְמַשְׁכְּנוֹ בַּעֲדָם, וּמְכַפֵּר אֲנִי עֲלֵיהֶם עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵיהֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (איכה ב, ד) : וַיַּהֲרֹג כֹּל מַחֲמַדֵּי עָיִן.

ה דָּבָר אַחֵר, וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה (שמות כה, ג) : וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת. זָהָב זוֹ בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ב, לב) : הוּא צַלְמָא רֵאשֵׁהּ דִּי דְהַב טָב. וְכֶסֶף זוֹ מָדַי, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ב, לב) : חֲדוֹהִי וּדְרָעוֹהִי דִּי כְסַף. נְחֹשֶׁת זוֹ יָוָן, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ב, לב) : מְעוֹהִי וְיַרְכָתֵהּ דִּי נְחָשׁ. אֲבָל בַּרְזֶל אֵין כְּתִיב כָּאן, לֹא בַּמִּקְדָּשׁ וְלֹא בַּמִּשְׁכָּן, לָמָּה, שֶׁנִּמְשַׁל בּוֹ אֱדוֹם, שֶׁהֶחֱרִיבָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. לְלַמֶּדְךָ שֶׁמִּכָּל הַמַּלְכֻיּוֹת יְקַבֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דּוֹרוֹן לֶעָתִיד לָבוֹא חוּץ מֵאֱדוֹם, וַהֲרֵי בָּבֶל אַף הִיא הֶחֱרִיבָה אוֹתוֹ, אֶלָּא עַל שֶׁלֹּא קִעַקְעָה אוֹתוֹ, אֲבָל אֱדוֹם מַה כְּתִיב בָּהּ (תהלים קלז, ז) : הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ, עַד עַכְשָׁיו הַיְסוֹד בָּהּ, לְפִיכָךְ לֹא נִכְתַּב בַּרְזֶל בַּמִּשְׁכָּן וּבַמִּקְדָּשׁ, שֶׁמְּשׁוּלִין בּוֹ אֱדוֹם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא לֶעָתִיד לָבוֹא שֶׁכָּל הָאֻמּוֹת עֲתִידִין לְהָבִיא דּוֹרוֹן לְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ וּמִצְרַיִם מְבִיאָה תְּחִלָּה וּכְסָבוּר שֶׁלֹּא לְקַבֵּל מֵהֶם, וְאוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַכְסַנְיָא נַעֲשׂוּ לְבָנַי בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, לב) : יֶאֱתָיוּ חַשְׁמַנִּים מִנִּי מִצְרָיִם כּוּשׁ תָּרִיץ יָדָיו לֵאלֹהִים, מִיָּד מְקַבֵּל מֵהֶן.

נָשְׂאָה כּוּשׁ קַל וָחוֹמֶר וּמַה מִּצְרַיִם שֶׁשִּׁעְבְּדוּ בָּהֶן קִבֵּל מֵהֶם אָנוּ שֶׁלֹּא נִשְׁתַּעְבַּדְנוּ בָּהֶן עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, מִיָּד כּוּשׁ תָּרִיץ יָדָיו לֵאלֹהִים, מִיָּד כָּל הַמַּלְכֻיּוֹת שׁוֹמְעוֹת וְהֵן מְבִיאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, לג) : מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ שִׁירוּ לֵאלֹהִים, וְאַחַר כָּךְ מַלְכוּת אֱדוֹם נוֹשֵׂאת קַל וָחוֹמֶר בְּעַצְמָהּ וְאוֹמֶרֶת וּמַה הַלָּלוּ שֶׁאֵינָן אַחֵיהֶם קִבְּלוּ מֵהֶם אָנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, וְאַף הִיא מְבַקֶּשֶׁת לְהָבִיא דּוֹרוֹן לְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, וְאוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (תהלים סח, לא) : גְּעַר חַיַּת קָנֶה, שֶׁכֻּלָּהּ חַיָּה מִן הַקָּנֶה.

דָּבָר אַחֵר, גְּעֹר חַיָּה הַדָּרָה בֵּין הַקָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פ, יד) : יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר. (תהלים סח, לב) : עֲדַת אַבִּירִים בְּעֶגְלֵי עַמִּים, אוֹתָהּ שֶׁאוֹכֶלֶת שַׁמְּנָן שֶׁל עַמִּים וּבָאָה בְּכֹחוֹ שֶׁל אַבְרָהָם וְאוֹמֵר מֵהֶם אֲנִי, עֵשָׂו בֶּן יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, (תהלים סח, לב) : מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי כָסֶף, אַף עַל פִּי שֶׁחָטָא אָדָם וְכוֹעֶסֶת עָלָיו מַתֶּרֶת אֶת הַפַּס וְנוֹטֶלֶת אֶת הַכֶּסֶף וְהִיא מִתְרַצָּה לוֹ. וּמַהוּ (תהלים סח, לב) : בְּזַר עַמִּים קְרָבוֹת יֶחְפָּצוּ, שֶׁהִיא מְפַזֶּרֶת לְיִשְׂרָאֵל מִתַּלְמוּדָהּ שֶׁל תּוֹרָה וּמְכַנֶּסֶת אוֹתָן בַּמֶּה שֶׁיֵּצֶר הָרַע חָפֵץ בּוֹ.

דָּבָר אַחֵר, בְּזַר עַמִּים קְרָבוֹת יֶחְפָּצוּ, שֶׁפִּזְּרוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם.

דָּבָר אַחֵר, בְּזַר עַמִּים, שֶׁעָשׂוּ אֶת יִשְׂרָאֵל זָרִים לִי, וְהֵם מְבִיאִין קָרְבָּנוֹת.

ו דָּבָר אַחֵר, וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן, אָמַר רַבִּי אָבִין מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ אִיקוֹנִין נָאֶה, אָמַר לְבֶן בֵּיתוֹ עֲשֵׂה לִי כְּמוֹתָהּ. אָמַר לוֹ אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ אֵיךְ יָכוֹל אֲנִי לַעֲשׂוֹת כְּמוֹתָהּ, אָמַר לוֹ אַתָּה בְּסַמְמָנֶיךָ וַאֲנִי בִּכְבוֹדִי. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, (שמות כה, מ) : וּרְאֵה וַעֲשֵׂה, אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹן הָעוֹלָם אֱלוֹהַּ אֲנִי שֶׁאֲנִי יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כָּאֵלּוּ, אָמַר לוֹ (שמות כה, מ) : כְּתַבְנִיתָם, בִּתְכֵלֶת וּבְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי, וּכְשֵׁם שֶׁאַתָּה רוֹאֶה לְמַעְלָה כָּךְ עֲשֵׂה לְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כו, טו) : עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים, כַּנָּתוּן בָּאִיסְטְרַטְיָא שֶׁל מַעְלָה, וְאִם תַּעֲשֶׂה כְּאוֹתָהּ שֶׁל מַעְלָה לְמַטָּה, אֲנִי מֵנִיחַ סַנְקְלִיטִין שֶׁל מַעְלָה וּמַשְׁרֶה שְׁכִינָתִי בֵּינֵיכֶם לְמַטָּה, מַה לְּמַעְלָן (ישעיה ו, ב) : שְׂרָפִים עֹמְדִים, אַף לְמַטָּה עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים, מַה לְּמַעְלָה כּוֹכָבִים, אַף לְמַטָּן כֵּן.

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ קַרְסֵי זָהָב נִרְאִין בַּמִּשְׁכָּן כְּכוֹכָבִים הַנִּרְאִים בָּרָקִיעַ.

סדר תצוה

פרשה לו

א וְאַתָּה תְּצַוֶּה, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (ירמיה יא, טז): זַיִת רַעֲנָן יְפֵה פְּרִי תֹאַר קָרָא ה׳ שְׁמֵךְ, וְכִי לֹא נִקְרְאוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא כַּזַּיִת הַזֶּה בִּלְבָד, וַהֲלוֹא בְּכָל מִינֵי אִילָנוֹת נָאִים וּמְשֻׁבָּחִים נִקְרְאוּ יִשְׂרָאֵל, בְּגֶפֶן וּתְאֵנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פ, ט): גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ, תְּאֵנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ט, י): כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ, כַּתָּמָר, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ז, ח): זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר. כָּאֶרֶז, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, יג): כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה. כֶּאֱגוֹז, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ו, יא): אֶל גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי, וּקְרָאָן בְּכָל מִינֵי שְׁלָחִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד, יג): שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים, וּבָא יִרְמְיָה לוֹמַר: זַיִת רַעֲנָן יְפֵה פְּרִי תֹאַר, אֶלָּא מָה הַזַּיִת הַזֶּה, עַד שֶׁהוּא בְּאִילָנוֹ מְגַרְגְּרִין אוֹתוֹ וְאַחַר כָּךְ מוֹרִידִין אוֹתוֹ מִן הַזַּיִת וְנָחְבָּט, וּמִשֶּׁחוֹבְטִין אוֹתוֹ מַעֲלִין אוֹתוֹ לַגַּת וְנוֹתְנִין אוֹתָן בַּמַּטְחֵן, וְאַחַר כָּךְ טוֹחֲנִין אוֹתָן, וְאַחַר כָּךְ מַקִּיפִין אוֹתָן בַּחֲבָלִים, וּמְבִיאִין אֲבָנִים וְאַחַר כָּךְ נוֹתְנִין אֶת שַׁמְנָן. כָּךְ יִשְׂרָאֵל, בָּאִין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְחוֹבְטִין אוֹתָם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְחוֹבְשִׁים אוֹתָן וְכוֹפְתִין אוֹתָם בְּקוֹלָרִין וּמַקִּיפִין אוֹתָן טַרְטִיוֹטִין, וְאַחַר כָּךְ עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹנֶה לָהֶם, מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב, כג): וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכֵן (דברים ד, ל): בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ (דברים ל, לא): כִּי אֵל רַחוּם ה׳ אֱלֹהֶיךָ, הֱוֵי: זַיִת רַעֲנָן יְפֵה פְּרִי תֹאַר.

דָּבָר אַחֵר, מָה רָאָה יִרְמְיָה לִמְשֹׁל אֲבוֹתֵינוּ כַּזַּיִת, אֶלָּא כָּל הַמַּשְׁקִין מִתְעָרְבִים זֶה בָּזֶה, וְהַשֶּׁמֶן אֵינוֹ מִתְעָרֵב אֶלָּא עוֹמֵד, כָּךְ יִשְׂרָאֵל אֵינָם מִתְעָרְבִים עִם הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז, ג): וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם.

דָּבָר אַחֵר, כָּל הַמַּשְׁקִים אָדָם מְעָרֵב בָּהֶם וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזֶה תַּחְתּוֹן וְאֵיזֶה עֶלְיוֹן, אֲבָל הַשֶּׁמֶן אֲפִלּוּ אַתָּה מְעָרְבוֹ בְּכָל הַמַּשְׁקִין שֶׁבָּעוֹלָם הוּא נָתוּן לְמַעְלָה מֵהֶן. כָּךְ אֲבוֹתֵינוּ, בְּשָׁעָה שֶׁהֵם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם נִצָּבִים לְמַעְלָה מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כח, א): וּנְתָנְךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן, הֱוֵי: זַיִת רַעֲנָן יְפֵה פְּרִי תֹאַר.

דָּבָר אַחֵר, זַיִת רַעֲנָן, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תהלים מח, ג): יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ, מַהוּ יְפֵה נוֹף, לָשׁוֹן יְוָנִי קוֹרִין לְכַלָּה נִמְפִּי, מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ, שֶׁלֹּא הָיָה אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מֵצֵר כְּשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, לָמָּה, שֶׁהָיָה אָדָם נִכְנָס לְשָׁם מָלֵא עֲוֹנוֹת, וְהָיָה מַקְרִיב קָרְבָּן וּמִתְכַּפֵּר לוֹ, אֵין שִׂמְחָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ שֶׁהָיָה יוֹצֵא צַדִּיק, הֱוֵי: יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ. כְּתִיב בְּצוֹר (יחזקאל כז, ג): צוֹר אַתְּ אָמַרְתְּ אֲנִי כְּלִילַת יֹפִי, אַתְּ אָמַרְתְּ אֲבָל אֲחֵרִים אֵינָם אוֹמְרִים, אֲבָל יְרוּשָׁלַיִם הַכֹּל אוֹמְרִים שִׁבְחָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ב, טו): הֲזֹאת הָעִיר שֶׁיֹּאמְרוּ כְּלִילַת יֹפִי, וּכְתִיב (תהלים מח, ג): הַר צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן קִרְיַת מֶלֶךְ רָב, מָקוֹם שֶׁמַּקְרִיבִין בּוֹ קָרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א, יא): וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה, לְכָךְ נֶאֱמַר: זַיִת רַעֲנָן יְפֵה פְּרִי תֹאַר, כְּשֵׁם שֶׁהַשֶּׁמֶן מֵאִיר כָּךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מֵאִיר לְכָל הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס, ג): וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֶךָ, לָכֵן נִקְרְאוּ אֲבוֹתֵינוּ זַיִת רַעֲנָן, שֶׁהֵם מְאִירִים לַכֹּל בֶּאֱמוּנָתָם, לְכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ.

ב לֹא שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לָהֶם אֶלָּא שֶׁתְּאִירוּ לִי כְּשֵׁם שֶׁהֵאַרְתִּי לָכֶם, לָמָּה, כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֶתְכֶם בִּפְנֵי כָּל הָאֻמּוֹת, שֶׁיִּהְיוּ אוֹמְרִים יִשְׂרָאֵל מְאִירִים לְמִי שֶׁמֵּאִיר לַכֹּל. מָשָׁל לְפִקֵּחַ וְסוּמָא שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין, אָמַר הַפִּקֵּחַ לַסּוּמָא בּוֹא וַאֲנִי סוֹמְכֶךָ, וְהָיָה הַסּוּמָא מְהַלֵּךְ, כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ לַבַּיִת אָמַר הַפִּקֵּחַ לַסּוּמָא צֵא וְהַדְלֵק לִי אֶת הַנֵּר וְהָאֵר לִי שֶׁלֹּא תְהֵא מַחֲזִיק לִי טוֹבָה שֶׁלִּוִּיתִיךָ, לְכָךְ אָמַרְתִּי לְךָ שֶׁתְּאִיר. כָּךְ הַפִּקֵּחַ זֶה

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב טז, ט) : כִּי ה׳ עֵינָיו הֵמָּה מְשֹׁטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ, וְהַסּוּמָא אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נט, י) : נְגַשְּׁשָׁה כַעִוְרִים קִיר וּכְאֵין עֵינַיִם נְגַשֵּׁשָׁה כָּשַׁלְנוּ בַצָּהֳרַיִם כַּנֶּשֶׁף, בָּעֲגֻל בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת, וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵאִיר לָהֶם וְהִנְהִיגָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג, כא) : וַה׳ הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לַעֲשׂוֹת הַמִּשְׁכָּן קָרָא לְמֹשֶׁה וְאָמַר לוֹ : וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל (תהלים יח, כט) : כִּי אַתָּה תָּאִיר נֵרִי, וְאַתָּה אוֹמֵר שֶׁנָּאִיר לְפָנֶיךָ, אָמַר לָהֶם בִּשְׁבִיל לְהַעֲלוֹת אֶתְכֶם שֶׁתָּאִירוּ לִי כְּשֵׁם שֶׁהֵאַרְתִּי לָכֶם, לְכָךְ נֶאֱמַר : זַיִת רַעֲנָן.

ג דָּבָר אַחֵר, זַיִת רַעֲנָן, רְאֵה הֵיאַךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מְאִירִין לָאָדָם בְּשָׁעָה שֶׁעוֹסֵק בָּהֶן, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ הוּא נִכְשָׁל, מָשָׁל לְמִי שֶׁעוֹמֵד בָּאֲפֵלָה בָּא לְהַלֵּךְ מָצָא אֶבֶן וְנִכְשַׁל בָּהּ, מָצָא בִּיב נוֹפֵל בּוֹ הִקִּישׁ פָּנָיו בַּקַּרְקַע, לָמָּה, שֶׁלֹּא הָיָה בְּיָדוֹ נֵר, כָּךְ הֶדְיוֹט שֶׁאֵין בְּיָדוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה, מָצָא עֲבֵרָה וְנִכְשַׁל בָּהּ וָמֵת, שֶׁכֵּן רוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת (משלי ה, כג) : הוּא יָמוּת בְּאֵין מוּסָר, וְאֵין מוּסָר אֶלָּא דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד, יג) : הַחֲזֵק בַּמּוּסָר אַל תֶּרֶף. לָמָּה הוּא מֵת לְפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בַּתּוֹרָה וְהוֹלֵךְ וְחוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד, יט) : דֶּרֶךְ רְשָׁעִים כָּאֲפֵלָה לֹא יָדְעוּ בַּמֶּה יִכָּשֵׁלוּ, אֲבָל אוֹתָם שֶׁעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה הֵם מְאִירִים בְּכָל מָקוֹם, מָשָׁל לְמִי שֶׁעוֹמֵד בַּאֲפֵלָה וְנֵר בְּיָדוֹ, רָאָה אֶבֶן וְלֹא נִכְשָׁל, רָאָה בִּיב וְלֹא נָפַל, לָמָּה, עַל שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ נֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיט, קה) : נֵר לְרַגְלִי דְּבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי. וְכֵן (משלי ד, יב) : אִם תָּרוּץ לֹא תִכָּשֵׁל, וְכֵן (משלי כ, כז) : נֵר ה׳ נִשְׁמַת אָדָם, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְהֵא נֵרִי בְּיָדְךָ וְנֵרְךָ בְּיָדִי, וְאֵיזוֹ נֵרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, זוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו, כג) : כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר, מַהוּ כִּי נֵר מִצְוָה, אֶלָּא כָּל מִי שֶׁעוֹשֶׂה מִצְוָה הוּא כְּאִלּוּ מַדְלִיק נֵר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמְחַיֶּה נַפְשׁוֹ שֶׁנִּקְרֵאת נֵר, שֶׁנֶּאֱמַר : נֵר ה׳ נִשְׁמַת אָדָם. וּמַהוּ וְתוֹרָה אוֹר, אֶלָּא הַרְבֵּה פְּעָמִים שֶׁאָדָם מְחַבֵּב בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, וְיֵצֶר הָרָע שֶׁבְּתוֹכוֹ אוֹמֵר מַה לְּךָ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וּמְחַסֵּר אֶת נְכָסֶיךָ, עַד שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לַאֲחֵרִים תֵּן לְבָנֶיךָ, וְיֵצֶר טוֹב אוֹמֵר לוֹ תֵּן לַמִּצְוָה, רְאֵה מַה כְּתִיב : כִּי נֵר מִצְוָה, מָה הַנֵּר הַזֶּה כְּשֶׁהוּא דּוֹלֵק אַפִּלּוּ אֶלֶף אֲלָפִים קָרוֹנִין וְסֶבֶקִין מַדְלִיקִין הֵימֶנּוּ אוֹר בִּמְקוֹמוֹ, כָּךְ כָּל מִי שֶׁיִּתֵּן לְמִצְוָה, אֵינוֹ מְחַסֵּר אֶת נְכָסָיו, לְכָךְ נֶאֱמַר : כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר.

ד וְאַתָּה תְּצַוֶּה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב יד, טו) : תִּקְרָא וְאָנֹכִי אֶעֱנֶךָּ לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסֹף, בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים נִתְאַוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַעֲשֵׂה יָדָיו, וְאֵין תִּכְסֹף אֶלָּא תַּאֲוָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לא, ל) : כִּי נִכְסֹף נִכְסַפְתָּה, (תהלים פד, ג) : נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי, וְאֵלּוּ הֵן אַרְבָּעָה דְּבָרִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹבֵל עוֹלָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מו, ד) : אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא וַאֲנִי אֶסְבֹּל וַאֲמַלֵּט, וְצִוָּה לִבְנֵי קְהָת שֶׁיִּסְבְּלוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ז, ט) : וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ, וְתֵדַע שֶׁכִּבְיָכוֹל הוּא הָיָה סוֹבְלָן בְּשָׁעָה שֶׁבָּאוּ לַיַּרְדֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ג, טו) : וְהַיַּרְדֵּן מָלֵא עַל כָּל גְּדוֹתָיו, וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִין בְּנֵי קְהָת לַעֲבֹר, מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, סְבָלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ג, יג) : וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים, אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה הָאָרוֹן סוֹבֵל אֶת סוֹבְלָיו וְלֹא הַכֹּהֲנִים סְבָלוּהוּ אֶלָּא הוּא סְבָלָן, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ד, יח) : נִתְּקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁמֵּר עוֹלָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכא, ד ה) : הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל ה׳ שֹׁמְרֶךָ, וְאָמַר לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּשְׁמְרוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ג, לח) : וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד מִזְרָחָה, וּמֵאִיר לָעוֹלָם, דִּכְתִיב (יחזקאל מג, ב) : וְהָאָרֶץ הֵאִירָה מִכְּבֹדוֹ, וְאָמַר לְיִשְׂרָאֵל : וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ, הֱוֵי : לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסֹף.

פרשה לז

א וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת אַהֲרֹן אָחִיךָ, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (זכריה י, ד): מִמֶּנּוּ פִּנָּה מִמֶּנּוּ יָתֵד מִמֶּנּוּ קֶשֶׁת מִלְחָמָה, בּוֹא וּרְאֵה אֻמּוֹת הַקַּדְמוֹנִים כְּשֶׁהָיוּ מְבַקְּשִׁים לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ, הָיוּ מְבִיאִים מִכָּל מָקוֹם וּמַעֲמִידִים עֲלֵיהֶם, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר (בראשית לו, לב): וַיִּמְלֹךְ בֶּאֱדוֹם מִדִּנְהָבָה, מִבָּצְרָה, וְכֵן כֻּלָּן, אֲבָל יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא מֵהֶם גְּדוֹלֵיהֶם, מֵהֶם מַלְכֵיהֶם, מֵהֶם כֹּהֲנֵיהֶם, מֵהֶם נְבִיאֵיהֶם, מֵהֶם שָׂרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: מִמֶּנּוּ פִּנָּה זוֹ הַמֶּלֶךְ דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיח, כא): אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה. מִמֶּנּוּ יָתֵד, זֶה כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כב, כג): וּתְקַעְתִּיו יָתֵד בְּמָקוֹם נֶאֱמָן. מִמֶּנּוּ קֶשֶׁת מִלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א יב, ב): נֹשְׁקֵי קֶשֶׁת מַיְמִינִים וּמַשְׂמְאִלִים. (זכריה י, ד): מִמֶּנּוּ יָצָא כָּל נוֹגֵשׁ יַחְדָּו, אֵלּוּ סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת בָּנָיו אִתּוֹ, מֵהֵיכָן, מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ אוֹהֵב וּבִקֵּשׁ לְמַנּוֹת קָתָלִיקוֹס וּמִנָּהוּ עַל כָּל בֵּית גְּנָזָיו, לְאַחַר יָמִים בִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת אִסְטַרְטִיגוֹס וְהָיָה אוֹתוֹ אוֹהֵבוֹ סָבוּר שֶׁמָּא יַעֲשֵׂהוּ וְלֹא עֲשָׂאוֹ, אָמַר לוֹ לֵךְ וּמַנֵּה אִסְטַרְטִיגוֹס, אָמַר לוֹ אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ מֵאֵיזוֹ גִינוֹסְיָא, אָמַר לוֹ מִגִּינוֹסְיָא שֶׁלְּךָ. כָּךְ בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַנּוֹת עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן וַעֲשָׂאוֹ לְמֹשֶׁה גִּזְבָּר עַל הַדַּיָּנִין וְעַל הַכֹּל, וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל, הָיָה מֹשֶׁה סָבוּר שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה כֹּהֵן גָּדוֹל, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֵךְ וּמַנֵּה לִי כֹּהֵן גָּדוֹל, אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹן הָעוֹלָם מֵאֵיזֶה שֵׁבֶט אֲמַנֶּה לְךָ, אָמַר לוֹ מִשֵּׁבֶט לֵוִי, אוֹתָהּ הַשָּׁעָה שָׂמַח מֹשֶׁה, אָמַר כָּךְ שִׁבְטִי חָבִיב, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַהֲרֹן אָחִיךָ הוּא, לְכָךְ נֶאֱמַר: וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת אַהֲרֹן אָחִיךָ. רַבָּנָן אָמְרֵי, כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר שִׁמֵּשׁ מֹשֶׁה בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים לֹא שִׁמֵּשׁ אֶלָּא שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים. רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי סִימוֹן אוֹמֵר כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שִׁמֵּשׁ מֹשֶׁה בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א, כג, יג): בְּנֵי עַמְרָם אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה, וּכְתִיב (דברי הימים א כג, יד): וּמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים.

ב דָּבָר אַחֵר, וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ. אָמְרוּ בְּשָׁעָה שֶׁיָּרַד מֹשֶׁה מִסִּינַי וְרָאָה יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, הִבִּיט בְּאַהֲרֹן וְהָיָה מַקִּישׁ עָלָיו בְּקוּרְנָס, וְהוּא לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְעַכְּבָם עַד שֶׁיֵּרֵד מֹשֶׁה, וּמֹשֶׁה הָיָה סָבוּר שֶׁהָיָה אַהֲרֹן שֵׁתֶף עִמָּהֶן, וְהָיָה בְּלִבּוֹ עָלָיו, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מֹשֶׁה, יוֹדֵעַ אֲנִי כַּוָּנָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן הֵיאַךְ הָיְתָה לְטוֹבָה, מָשָׁל לְבֶן מְלָכִים שֶׁזָּחָה דַעְתּוֹ עָלָיו וְנָטַל אֶת הַצִּפּוֹרֶן לַחְתֹּר בֵּית אָבִיו, אָמַר לוֹ פַּדְּגוֹגוֹ אַל תְּיַגַּע עַצְמְךָ תֵּן לִי וַאֲנִי אֶחְתֹּר, הֵצִיץ הַמֶּלֶךְ עָלָיו וְאָמַר לוֹ יוֹדֵעַ אֲנִי הֵיאַךְ הָיְתָה כַּוָּנָתְךָ, חַיֶּיךָ אֵינִי מַשְׁלִיט בְּרִיָּה עַל פָּלָטִין שֶׁלִּי אֶלָּא אַתָּה. כָּךְ בְּשָׁעָה שֶׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְאַהֲרֹן (שמות לב, א): קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים, אָמַר לָהֶם (שמות לב, ב): פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב, אָמַר לָהֶם אֲנִי כֹּהֵן, אֲנִי אֶעֱשֶׂה אוֹתוֹ וּמַקְרִיב לְפָנָיו, וְהוּא לֹא נִתְעַסֵּק אֶלָּא לְעַכְּבָן עַד שֶׁיָּבוֹא מֹשֶׁה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַהֲרֹן יוֹדֵעַ אֲנִי הֵיאַךְ הָיְתָה כַּוָּנָתְךָ, חַיֶּיךָ אֵין אֲנִי מַשְׁלִיט עַל קָרְבְּנוֹתֵיהֶן שֶׁל בָּנַי אֶלָּא אַתָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ, הֵיכָן אָמַר לוֹ הַדָּבָר הַזֶּה לְמֹשֶׁה, בַּמִּשְׁכָּן.

אָמַר רַבִּי לֵוִי מָשָׁל לְאוֹהֵבוֹ שֶׁל מֶלֶךְ קוֹמִיס וְרָפוּסָא, בִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת סְטַרְטִיגוֹס לְאֶחָד וְהוֹדִיעַ לוֹ, אָמַר לוֹ אָחִיךָ הוּא, כָּךְ עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה קוֹמִיס

(במדבר יב, ז) : לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה, עֲשָׂאוֹ רָפוּסָא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יח, יג) : וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת הָעָם, בִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל הוֹדִיעַ לוֹ, אָמַר לוֹ אַהֲרֹן אָחִיךָ הוּא.

ג דָּבָר אַחֵר, וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים סה, ה) : אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ, אָמַר רַבִּי יִצְחָק מָשָׁל לְאוֹהֲבוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁתִּגְּרוֹ וַעֲשָׂאוֹ פְּרוֹטִיקַאטוֹר, שֶׁלֹּא יְהֵא זָז מִפָּלָטִין וְאוֹכֵל מוֹתָרָיו שֶׁל מֶלֶךְ. כָּךְ אַהֲרֹן הָיָה שָׁוֶה לְכָל יִשְׂרָאֵל, וַעֲשָׂאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאָמַר לוֹ (ויקרא כא, יב) : וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא, וְאָכַל מוֹתָרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ב, י) : וְהַנּוֹתֶרֶת מִן הַמִּנְחָה.

ד דָּבָר אַחֵר, וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קיט, צב) : לוּלֵי תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי, כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה : וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ, הֵרַע לוֹ, אָמַר לוֹ תּוֹרָה הָיְתָה לִי וּנְתַתִּיהָ לְךָ, שֶׁאִלּוּלֵי הִיא אִבַּדְתִּי עוֹלָמִי. מָשָׁל לְחָכָם שֶׁנָּטַל קְרוֹבָתוֹ וְעָשְׂתָה עִמּוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה, אָמַר לָהּ בַּקְּשִׁי לִי אִשָּׁה, אָמַר לָהּ יָכוֹל אֲנִי לִטֹּל חוּץ מֵרְשׁוּתֵךְ אֶלָּא שֶׁהָיִיתִי מְבַקֵּשׁ עִנְוְתָנוּתֵךְ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, יָכוֹל הָיִיתִי לַעֲשׂוֹת לְאָחִיךָ כֹּהֵן גָּדוֹל חוּץ מִדַּעְתְּךָ, אֶלָּא שֶׁהָיִיתִי מְבַקֵּשׁ שֶׁתְּהֵא גָּדוֹל עָלָיו. מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִכָּל הָאֲרָצוֹת בָּחַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּמֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בָּחַר בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וּמִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ לֹא בָחַר אֶלָּא בְּבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים. כָּךְ בָּחַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיִשְׂרָאֵל, וּמִיִּשְׂרָאֵל לֹא בָחַר אֶלָּא שֵׁבֶט לֵוִי, וּמִשֵּׁבֶט לֵוִי בָּחַר אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ב, כח) : וּבָחֹר אֹתוֹ מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. תְּרוּמָה לְצַד וְהַמַּעֲשֵׂר לְצַד, נָדָב וַאֲבִיהוּא לְצַד, אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר לְצַד. אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר נִבְחֲרוּ, שֶׁנֶּאֱמַר : וּבָחֹר אֹתוֹ מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, לְכָךְ נֶאֱמַר (תהלים סה, ה) : אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ.

פרשה לח

א וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קיט, פט) : לְעוֹלָם ה' דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם, אָמַר דָּוִד כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה אֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י, י) : וַה' אֱלֹהִים אֱמֶת, כָּךְ דְּבָרְךָ אֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר : לְעוֹלָם ה' דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם, אַל תֹּאמַר בַּשָּׁמָיִם אֶלָּא כַּשָּׁמָיִם, כְּשֵׁם שֶׁמִּתְּחִלָּה גָּזַר וְנַעֲשׂוּ שָׁמָיִם, אַף דָּבָר שֶׁדִּבַּרְתָּ לְקַדֵּשׁ אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו קַיָּם לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה, יג) : וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם, לָמָּה כָּךְ (ישעיה נה, יא) : כֵּן יִהְיֶה דְּבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי, לְכָךְ נֶאֱמַר : זֶה הַדָּבָר.

ב דָּבָר אַחֵר, וְזֶה הַדָּבָר, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (חבקוק א, יב) : הֲלוֹא אַתָּה מִקֶּדֶם ה' אֱלֹהַי קְדֹשִׁי לֹא נָמוּת, עַד שֶׁלֹּא עָמַד אָדָם הָרִאשׁוֹן וְאָכַל אֶת הָאִילָן, כָּךְ הָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁלֹּא יֹאכַל מִן הָאִילָן וְלֹא יָמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר : הֲלוֹא אַתָּה מִקֶּדֶם ה' אֱלֹהַי קְדֹשִׁי לֹא נָמוּת, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבִּטֵּל צִוּוּיְךָ הֵבֵאתָ עָלָיו מִיתָה לְהַכּוֹת אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (חבקוק א, יב) : ה' לְמִשְׁפָּט שַׂמְתּוֹ, אַתָּה גּוֹזֵר וְאוֹמֵר קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ לֵאלֹהֵיכֶם, וְכֵן וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם, רִבּוֹן הָעוֹלָם אַתָּה מְבַקֵּשׁ שֶׁנִּהְיֶה קְדוֹשִׁים

הָסֵר מִמֶּנּוּ הַמָּוֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲלוֹא אַתָּה מִקֶּדֶם ה׳ אֱלֹהַי קְדֹשִׁי לֹא נָמוּת, אָמַר לָהֶם אִי אֶפְשָׁר, ה׳ לְמִשְׁפָּט שַׂמְתּוֹ.

ג לְקַח פַּר בֶּן בָּקָר, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קיא, ב): גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי ה׳ דְּרוּשִׁים לְכָל חֶפְצֵיהֶם, כְּשֶׁהוּא רוֹצֶה הוּא קוֹרְאָהּ לְשׁוֹן נְקֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט, ב): וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה, וּכְשֶׁהוּא רוֹצֶה הוּא קוֹרְאוֹ לְשׁוֹן זָכָר, שֶׁנֶּאֱמַר: לְקַח פַּר בֶּן בָּקָר, לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם עַל מַה שֶּׁעָתִיד, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ט, ב): וַיֹּאמֶר אֶל אַהֲרֹן קַח לְךָ עֵגֶל בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת, לְכָךְ נֶאֱמַר: גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי ה׳ דְּרוּשִׁים לְכָל חֶפְצֵיהֶם.

דָּבָר אַחֵר, שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּבוֹד לְאַהֲרֹן, שֶׁהִלְבִּישוֹ כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ב, ז): כִּי מַלְאַךְ ה׳ צְבָאוֹת הוּא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה מִכָּאן אָמְרוּ כָּל כֹּהֵן שֶׁהוּא אוֹכֵל בַּתְּרוּמָה וְאֵינוֹ בֶּן תּוֹרָה אֵינוֹ כֹּהֵן לֶעָתִיד לָבוֹא, אֶלָּא נִמְאָס מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד, ו): כִּי אַתָּה הַדַּעַת מָאַסְתָּ וְאֶמְאָסְךָ מִכַּהֵן לִי, שֶׁכֵּן שְׁלֹשָׁה אַלְפִּין יֶשׁ בּוֹ, שֶׁנִּמְאָס מִן הַכְּהֻנָּה וּמִן הַמִּקְדָּשׁ וּמִן הַלְּוִיָּה. אֲבָל אִם הָיָה בֶּן תּוֹרָה, הוּא כְּמַלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ב, ז): כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְּשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ ה׳ צְבָאוֹת הוּא, וְאִם לָאו רְאֵה מַה כְּתִיב (איוב י, כב): אֶרֶץ עֲפָתָה כְּמוֹ אֹפֶל, זֶה גֵּיהִנֹּם שֶׁהָרְשָׁעִים פּוֹרְחִים כָּעוֹף.

דָּבָר אַחֵר, עֲפָתָה, שֶׁהָרְשָׁעִים עֲיֵפִים בָּהּ. וּמִי יֵרֵד לְשָׁם אָמַר רַבִּי חָמָא מִי שֶׁאֵינוֹ רָגִיל לַעֲשׂוֹת תַּלְמוּדוֹ סְדָרִים סְדָרִים וּבוֹעֵט, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב י, כב): צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים. (מלאכי ב, ז): וְתוֹרָה יְבַקְּשׁוּ מִפִּיהוּ, אִם יָגַע בָּהּ אֵלּוּ לֹא דַּיּוֹ אֶלָּא שֶׁהוּא נַעֲשָׂה תַּלְמִידוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נד, יג): וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה׳, וְכֵן (ישעיה ל, כ): וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ.

ד דָּבָר אַחֵר, זֶה הַדָּבָר, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (הושע יד, ג): קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים, זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תהלים כו, ו ז): אֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפָּי, לַשְׁמִעַ בְּקוֹל תּוֹדָה. יָכוֹל אַף לְהַקְרִיב פָּרִים וְאֵילִים, תַּלְמוּד לוֹמַר: לַשְׁמִעַ בְּקוֹל תּוֹדָה. לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹמְרִים רִבּוֹן הָעוֹלָם, הַנְּשִׂיאִים חוֹטְאִים וּמְבִיאִים קָרְבָּן וּמִתְכַּפֵּר לָהֶם, מָשִׁיחַ חוֹטֵא וּמֵבִיא קָרְבָּן וּמִתְכַּפֵּר לוֹ, אָנוּ אֵין לָנוּ קָרְבָּן. אָמַר לָהֶם (ויקרא ד, יג): וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וגו׳. אָמְרוּ לוֹ עֲנִיִּים אָנוּ וְאֵין לָנוּ לְהָבִיא קָרְבָּנוֹת. אָמַר לָהֶם, דְּבָרִים אֲנִי מְבַקֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל ה׳, וַאֲנִי מוֹחֵל עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם. וְאֵין דְּבָרִים אֶלָּא דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים א, א): אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה. אָמְרוּ לוֹ, אֵין אָנוּ יוֹדְעִין, אָמַר לָהֶם בְּכוּ וְהִתְפַּלְּלוּ לְפָנַי וַאֲנִי מְקַבֵּל, אֲבוֹתֵיכֶם כְּשֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ בְּמִצְרַיִם לֹא בִּתְפִלָּה פָּדִיתִי אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב, כג): וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ. בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ לֹא בִּתְפִלָּה עָשִׂיתִי לָהֶם נִסִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ז, ו): וַיִּקְרַע יְהוֹשֻׁעַ שִׂמְלֹתָיו, וּמַה אָמַרְתִּי לוֹ (יהושע ח, יח): נְטֵה בַּכִּידוֹן. בִּימֵי הַשּׁוֹפְטִים בִּבְכִיָּה שָׁמַעְתִּי צַעֲקָתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ו, ז): וַיְהִי כִּי זָעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה׳. בִּימֵי שְׁמוּאֵל לֹא בִּתְפִלָּה שָׁמַעְתִּי לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ז, ט): וַיִּזְעַק שְׁמוּאֵל אֶל ה׳ בְּעַד יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲנֵהוּ ה׳. וְכֵן אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם אַף עַל פִּי שֶׁהִכְעִיסוּנִי בִּשְׁבִיל שֶׁבָּכוּ לְפָנַי רִחַמְתִּי עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה לא, ו): כֹּה אָמַר ה׳ רָנּוּ לְיַעֲקֹב שִׂמְחָה וגו׳, הֲוֵי אֵינִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם לֹא זְבָחִים וְלֹא קָרְבָּנוֹת אֶלָּא דְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל ה׳. לְכָךְ אָמַר דָּוִד (תהלים כו, ו): אֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפָּי, אֵינִי אוֹמֵר לְהַקְרִיב לְךָ, אֶלָּא לַשְׁמִעַ בְּקוֹל תּוֹדָה, שֶׁאֲנִי מוֹדֶה לְךָ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה.

דָּבָר אַחֵר, קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים, אָמַר מֹשֶׁה (דברים לג, כז): מְעוֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁבִּזְכוּתָן נִבְרָא הָעוֹלָם וַעֲלֵיהֶם הָעוֹלָם עוֹמֵד. רַבִּי אוֹמֵר (דברים לג, כז): וַיְגָרֵשׁ

מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב, זֶה הָמָן, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ז, ו): אִישׁ צַר וְאוֹיֵב, וְלָמָּה צַר וְאוֹיֵב, אֶלָּא צַר לְמַעְלָן וְאוֹיֵב לְמַטָּן, צַר לָאָבוֹת וְאוֹיֵב לַבָּנִים, צַר לִי וְאוֹיֵב לְךָ. (דברים לג, כז): וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד, אֵלּוּ בָּנָיו. (דברים לג, כח): וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב, אֵין עַיִן אֶלָּא נְבוּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כט, י): כִּי נָסַךְ עֲלֵיכֶם ה' רוּחַ תַּרְדֵּמָה וַיְעַצֵּם אֶת עֵינֵיכֶם.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל גְּדוֹלָה חִבָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁנֶּה סִדְרֵי בְּרֵאשִׁית בִּשְׁבִיל טוֹבָתָן, שֶׁהוּא מוֹרִיד לָהֶם מָן מִן הַשָּׁמַיִם וּמַעֲלֶה לָהֶם מִן הָאָרֶץ טָל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טז, יד): וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל, וְכֵן (דברים לג, כח): אַף שָׁמָיו יַעַרְפוּ טָל. כֵּיוָן שֶׁרָאָה משֶׁה מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים, אָמַר לָהֶם (דברים לג, כח): אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּה', בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵן מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (דברים לג, כח): מָגֵן עֶזְרֶךָ, כְּנֶגֶד אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יד, כ): אֲשֶׁר מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ. (דברים לג, כח): וַאֲשֶׁר חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ, כְּנֶגֶד יִצְחָק, שֶׁפָּשַׁט צַוָּארוֹ כְּנֶגֶד הַחֶרֶב. (דברים לג, כח): וְיִכָּחֲשׁוּ אוֹיְבֶיךָ לָךְ, כְּנֶגֶד יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לו, ו): וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו. (דברים לג, כח): וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ, בִּימֵי מָרְדְּכַי, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ו, יא): וַיִּקַּח הָמָן אֶת הַלְּבוּשׁ וְאֶת הַסּוּס, מִי גָרַם לְמָרְדְּכַי לָבֹא לִידֵי הַגְּדֻלָּה הַזֹּאת, אֱמֹר שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל בְּכָל שָׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ד, א): וּמָרְדְּכַי יָדַע אֶת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה, מֵאַחַר שֶׁרָאָה עַצְמוֹ בִּגְדֻלָּה לֹא הֵגֵס לִבּוֹ וְלֹא עָמַד מִן הַתְּפִלָּה, אֶלָּא (אסתר ו, יב): וַיָּשֹׁב מָרְדְּכַי, כְּשֵׁם שֶׁהָיָה מִתְּחִלָּה. (דברים ל, ז): וְנָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל הָאָלוֹת הָאֵלֶּה, לֹא עָלֶיךָ אֶלָּא עַל אֹיְבֶיךָ וְעַל שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר רְדָפוּךָ, וְאַתָּה תַּעֲמֹד לְךָ מִן הַתְּפִלָּה, לָאו, אֶלָּא מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, (דברים ל, ח): וְאַתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה', כְּשֵׁם שֶׁעָשָׂה מָרְדֳּכַי, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ו, יב): וַיָּשֹׁב מָרְדֳּכַי אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ, שֶׁחָזַר לְשַׁקּוֹ וּלְתַעֲנִיתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר: קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים. אַף כָּאן הוּא אוֹמֵר, זֶה הַדָּבָר, לְפִי שֶׁלֹּא הִתְרַצָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַהֲרֹן אֶלָּא עַל יְדֵי הַתְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט, כ): וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף ה' מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ.

ה דָּבָר אַחֵר, וְזֶה הַדָּבָר, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (משלי ג, לה): כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, אֵין כָּבוֹד אֶלָּא תּוֹרָה, תֵּדַע לָךְ, מָה אָמַר בְּרֹאשׁ דִּבְרֵי הַיָּמִים: אָדָם שֵׁת אֱנוֹשׁ וְכֵן כֵּלָן, וְאֵין אַתָּה מוֹצֵא בְּאֶחָד מֵהֶם כָּבוֹד, עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְיַעְבֵּץ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א ד, ט): וַיְהִי יַעְבֵּץ נִכְבָּד מֵאֶחָיו. לָמָּה כָּתוּב בּוֹ כָּבוֹד, עַל שֶׁיָּגַע בַּתּוֹרָה, הֲוֵי: כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאַהֲרֹן, מַה כְּתִיב (מלאכי ב, ו): תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ, מָה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמשֶׁה (שמות כח, ב): וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת, וְכָל אֵלּוּ בִּזְכוּת הַתּוֹרָה שֶׁהָיָה יָגֵעַ בָּהּ, הֲוֵי: כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ.

ו דָּבָר אַחֵר, וְזֶה הַדָּבָר, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תהלים קיט, פט): לְעוֹלָם ה' דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם, וְכִי אֵין דְּבָרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִצָּב בָּאָרֶץ אֶלָּא בַּשָּׁמָיִם, אָמַר רַבִּי חִזְקִיָּה בַּר חִיָּא מִפְּנֵי שֶׁהִבְטִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּבָר בַּשָּׁמַיִם וְאַחַר רְד"ו שָׁנִים בָּאֲתָה הַהַבְטָחָה שֶׁהִבְטִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַצַּדִּיק, כֵּיצַד בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם (בראשית יב, א ב): לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ, וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל, אָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם מַה הֲנָאָה יֵשׁ לִי בְּכָל הַבְּרָכוֹת הַלָּלוּ וַהֲרֵינִי הוֹלֵךְ מִן הָעוֹלָם בְּלֹא בָנִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם כְּבָר אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאֵין אַתָּה מוֹלִיד. אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם כָּךְ אֲנִי רוֹאֶה בַּמַּזָּל שֶׁלִּי שֶׁאֵינִי מוֹלִיד. אָמַר לוֹ מִן הַמַּזָּל אַתָּה מִתְיָרֵא, חַיֶּיךָ כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לִמְנוֹת אֶת הַכּוֹכָבִים כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לִמְנוֹת בָּנֶיךָ.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי סִימוֹן בְּשֵׁם רַבִּי חָנִין בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הֶעֱלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אַבְרָהָם לְמַעְלָה מִכִּפַּת הָרָקִיעַ וְאָמַר לוֹ (בראשית טו, ה): הַבֵּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ, אָמַר לוֹ כְּשֵׁם

שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אֶת אֵלּוּ וְאִי אַתָּה יָכוֹל לִמְנוֹתָם, כָּךְ יִהְיֶה זַרְעֶךָ שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לִמְנוֹתָם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּיַעֲקֹב שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לוֹ (בראשית כח, יד): וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ. וְכֵן (בראשית מו, ד): אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי אַעֲלְךָ גַּם עָלֹה, וְקִיֵּם לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֱוֵי: לְעוֹלָם ה׳ דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאַהֲרֹן שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה וְאָמַר לוֹ (שמות כח, א): וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת אַהֲרֹן אָחִיךָ, וְקִיֵּם לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֱוֵי: וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם.

ז אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, יָבוֹא קָדוֹשׁ, וְיִכָּנֵס לְקָדוֹשׁ, וְיַקְרִיב לִפְנֵי קָדוֹשׁ, וִיכַפֵּר עַל קְדוֹשִׁים. יָבוֹא קָדוֹשׁ, זֶה אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, טז): לְאַהֲרֹן קְדוֹשׁ ה׳. וְיִכָּנֵס לְקָדוֹשׁ, זֶה מִקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו, יז): מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ. וְיַקְרִיב לִפְנֵי קָדוֹשׁ, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט, ב): כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה׳. וִיכַפֵּר עַל קְדוֹשִׁים, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט, ב): קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. לְקַח פַּר בֶּן בָּקָר אֶחָד, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (ישעיה מו, י): מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית. פַּר אֶחָד, זֶה אַהֲרֹן. וְאֵילִם שְׁנַיִם, זֶה אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר, רֶמֶז נָתַן לוֹ שֶׁשְּׁנֵי בָנָיו עֲתִידִין לָמוּת וְאֵינָן מְשַׁמְּשִׁין אֶלָּא שְׁנָיִם.

ח דָּבָר אַחֵר, וְזֶה הַדָּבָר, בְּאֵיזֶה זְכוּת הָיָה אַהֲרֹן נִכְנָס לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, זְכוּת הַמִּילָה הָיְתָה נִכְנֶסֶת עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז, ג): בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן, זוֹ הַמִּילָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמֵר (בראשית יז, י): זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מלאכי ב, ה): בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם. רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר, זְכוּת הַשְּׁבָטִים הָיְתָה נִכְנֶסֶת עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם, מִנְיַן זֶה, י״ב, וְאֵלּוּ הֵן י״ב אֲבָנִים שֶׁהָיוּ נְתוּנוֹת עַל לִבּוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, וַעֲלֵיהֶם שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים, וְכַסֶּדֶר הַזֶּה הָיוּ נְתוּנוֹת, רְאוּבֵן שָׁדַרְגְּנִין, שִׁמְעוֹן שִׁמְפּוֹזִין, לֵוִי דִּיקְנִיתִין, יְהוּדָה בְּרָדִינִין, יִשָּׂשכָר סַנְפִּירִינוּוִן, זְבוּלוּן אִסְמָרַגְדִּין, דָּן כּוֹחָלִין, נַפְתָּלִי אָבָאטִיס, גָּד הִימוֹסְיוֹן, אָשֵׁר קְרוֹמַטִּיסִין, יוֹסֵף פְּרָאלוֹקִין, בִּנְיָמִין מַרְגָּלִיטוֹס. מַה טַּעַם, שֶׁיְּהֵא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִסְתַּכֵּל בָּהֶם וּבְבִגְדֵי כֹּהֵן בִּכְנִיסָתוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וְנִזְכָּר לִזְכוּת הַשְּׁבָטִים. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר, מָשָׁל לְבֶן מְלָכִים שֶׁהָיָה פַּדְגּוֹגוֹ נִכְנַס אֶצְלוֹ לְלַמֵּד סַנֵּיגוֹרְיָא עַל בְּנוֹ, וְהָיָה מִתְיָרֵא מִן הָעוֹמְדִים עָלָיו שֶׁמָּא יִפְגְּעוּ בּוֹ, מֶה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ הִלְבִּישוֹ פּוֹרְפִּירָא שֶׁלּוֹ שֶׁיְּהוּ רוֹאִין אוֹתוֹ וּמִתְיָרְאִין מִמֶּנּוּ. כָּךְ אַהֲרֹן הָיָה נִכְנַס בְּכָל שָׁעָה לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, וְאִלּוּלֵי זְכֻיּוֹת הַרְבֵּה שֶׁהָיוּ נִכְנָסוֹת עִמּוֹ וּמְסַיְּעוֹת אוֹתוֹ לֹא הָיָה יָכוֹל לְהִכָּנֵס, לָמָּה, שֶׁהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שָׁם, מֶה עָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לוֹ מִדְּמוּת לְבוּשֵׁי הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי כח, מ): וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כֻתֳּנֹת, כְּשֵׁם שֶׁכָּתוּב (ישעיה נט, יז): וַיִּלְבַּשׁ צְדָקָה כַּשִּׁרְיָן וְכוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ וַיִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי נָקָם.

ט וּמְלֵאתָ בוֹ מִלֵּאַת אֶבֶן, כֵּיצַד הָיוּ נְתוּנִים, טוּר אֹדֶם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת, עַל אֹדֶם הָיָה כָּתוּב, אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב רְאוּבֵן. עַל פִּטְדָה הָיָה כָּתוּב, שִׁמְעוֹן. עַל בָּרֶקֶת הָיָה כָּתוּב, לֵוִי. וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי נוֹפֶךְ סַפִּיר וְיַהֲלֹם, עַל נוֹפֶךְ הָיָה כָּתוּב, יְהוּדָה. עַל סַפִּיר הָיָה כָּתוּב, יִשָּׂשכָר. עַל יַהֲלֹם הָיָה כָּתוּב, זְבוּלוּן. וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה, עַל לֶשֶׁם הָיָה כָּתוּב, דָּן. עַל שְׁבוֹ הָיָה כָּתוּב, נַפְתָּלִי. עַל אַחְלָמָה הָיָה כָּתוּב, גָּד. וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם וְיָשְׁפֵה, עַל תַּרְשִׁישׁ הָיָה כָּתוּב, אָשֵׁר. עַל שֹׁהַם הָיָה כָּתוּב, יְהוֹסֵף. עַל יָשְׁפֵה הָיָה כָּתוּב, בִּנְיָמִין שִׁבְטֵי יְשׁוּרוּן:

סדר כי תשא

פרשה לט

א כִּי תִשָּׂא, כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא (שיר השירים ז, ג) : שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר וגו׳, וְכָל הַפִּתְיחוֹת כֻּלָּן כָּעִנְיָן הַכָּתוּב בַּפָּרָשִׁיּוֹת, וְעוֹד אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֹשֶׁה חַיָּבִין לִי יִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁלָּווּ הֵימֶנִּי, שֶׁנֶּאֱמַר : כִּי תִשָּׂא, כְּמָה דְתֵימָא (דברים כד, י) : כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ, אֱמֹר לָהֶם שֶׁיִּפְרְעוּ מַה שֶּׁהֵם חַיָּבִים לִי, הֱוֵי : כִּי תִשָּׂא, וַאֲשַׁלְּמָה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ב, א) : וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם.

פרשה מ

א וַיְדַבֵּר ה׳ רְאֵה קָרָאתִי בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל, כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא, (איוב כח, כז) : אָז רָאָהּ וַיְסַפְּרָהּ הֱכִינָהּ וְגַם חֲקָרָהּ. צָפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְרָאָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְקַבְּלִין אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁאִלּוּלֵי כֵּן לֹא בָּרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר : אָז רָאָהּ וַיְסַפְּרָהּ, וּמַה כְּתִיב אַחֲרָיו (איוב כח, כח) : וַיֹּאמֶר לָאָדָם הֵן יִרְאַת ה׳ הִיא חָכְמָה, וְאֵין אָדָם אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לד, לא) : וְאַתֶּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם. אָז רָאָהּ וַיְסַפְּרָהּ, בְּסִינַי. הֱכִינָהּ, בְּאֹהֶל מוֹעֵד. וְגַם חֲקָרָהּ, בְּעַרְבוֹת מוֹאָב בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים.

דָּבָר אַחֵר, אָז רָאָהּ וַיְסַפְּרָהּ, אָמְרוּ רַבָּנָן צָרִיךְ אָדָם לִהְיוֹת נוֹטֵל מָשָׁל לוֹמַר פִּרְקוֹ אוֹ אַגָּדָתוֹ אוֹ מִדְרָשׁוֹ, בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לְאָמְרָם בַּצִּבּוּר לֹא יֹאמַר הוֹאִיל שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ בְּיָפֶה כְּשֶׁאֶכָּנֵס לִדְרֹשׁ אֲנִי אוֹמֵר, אָמַר רַב אַחָא מִן הָאֱלֹהִים אַתָּה לָמֵד, כְּשֶׁבִּקֵּשׁ לוֹמַר תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל אֲמָרָהּ אַרְבַּע פְּעָמִים בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ עַד שֶׁלֹּא אֲמָרָהּ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר : אָז רָאָהּ וַיְסַפְּרָהּ הֱכִינָהּ וְגַם חֲקָרָהּ, וְאַחַר כָּךְ וַיֹּאמֶר לָאָדָם, וְכֵן (שמות כ, א) : וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וְאַחַר כָּךְ לֵאמֹר לְיִשְׂרָאֵל. אָמְרוּ רַבָּנָן רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן תּוֹרְתָּא פַּעַם אַחַת בָּא לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר לוֹ עֲמֹד וּקְרָא

בַּתּוֹרָה, אָמַר לָהֶם לֹא עָבַרְתִּי עַל הַפָּרָשָׁה, וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים, הֱוֵי: אָז רָאָהּ וַיְסַפְּרָהּ.

אָמַר רַבִּי הוֹשַׁעְיָא כָּל מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ וְאֵין בְּיָדוֹ יִרְאַת חֵטְא אֵין בְּיָדוֹ כְּלוּם. כָּל נַגָּר שֶׁאֵין בְּיָדוֹ אֶרְגַּלְיָא שֶׁלּוֹ אֵינוֹ נַגָּר, לָמָּה שֶׁקַּפְּלִיּוֹת שֶׁל תּוֹרָה בְּיִרְאַת חֵטְא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לג, ו): יִרְאַת ה' הִיא אוֹצָרוֹ.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ תּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, מוּטָב לוֹ שֶׁלֹּא יָצָא לָעוֹלָם, אֶלָּא נֶהֱפְכָה הַשִּׁלְיָא עַל פָּנָיו. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיֹּאמֶר לָאָדָם הֵן יִרְאַת ה' וגו'.

אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, מַהוּ הֵן יִרְאַת ה' וגו', אָמַר הָאֱלֹהִים אִם הָיוּ לְךָ מַעֲשִׂים טוֹבִים אֲנִי נוֹתֵן לְךָ שָׂכָר, וּמַה שָׂכָר, תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לָאָדָם הֵן יִרְאַת ה' הִיא חָכְמָה וְסוּר מֵרַע בִּינָה, וְאִם סָרְתָּ מִן הָרָע, אֲנִי מַעֲמִיד מִמְּךָ בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּבִינִים בַּתּוֹרָה, מֵהֵיכָן אַתָּה לָמֵד מִיּוֹכֶבֶד וּמִרְיָם בְּעֵת שֶׁיָּרְאוּ מֵהָאֱלֹהִים, כִּדְכְתִיב (שמות א, יז): וַתִּירֶאן הַמְיַלְּדוֹת אֶת הָאֱלֹהִים.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא שְׂכַר הַיִּרְאָה תּוֹרָה, שֶׁמִּיּוֹכֶבֶד הֶעֱמִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת מֹשֶׁה וְזָכָה שֶׁתִּכָּתֵב הַתּוֹרָה עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג, כב): זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי, וּכְתִיב (דברים לג, ד): תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה, מִרְיָם עַל יְדֵי שֶׁסָּרָה מִן הָרַע וּמִן הַחֵטְא הֶעֱמִיד מִמֶּנָּהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּצַלְאֵל וְזָכָה לְחָכְמָה וּלְבִינָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל, וּכְתִיב (שמות לא, ג): וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת.

ב דָּבָר אַחֵר, קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל, אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא רְאֵה קָרָאתִי, אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן וְאָמַר לוֹ כָּךְ וְכָךְ עֲשֵׂה (שמות כה, לא): וְעָשִׂיתָ מְנֹרַת, (שמות כה, כג): וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן, (שמות ל, א): וְעָשִׂיתָ מִזְבַּח, כָּךְ כָּל מַעֲשֵׂה הַמִּשְׁכָּן. בָּא מֹשֶׁה לֵירֵד סָבוּר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אוֹתוֹ, קָרָא לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ מֹשֶׁה מֶלֶךְ עֲשִׂיתִיךָ אֵין דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת דָּבָר, אֶלָּא גּוֹזֵר וַאֲחֵרִים עוֹשִׂים, אַף אַתָּה אֵין לְךָ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת דָּבָר אֶלָּא אֱמֹר לָהֶם וְהֵם עוֹשִׂין, וְלֹא אָמַר לוֹ לְמִי יֹאמַר, אָמַר מֹשֶׁה לְמִי אֹמַר, אָמַר לוֹ אֲנִי מַרְאֶה לְךָ, וּמֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵבִיא לוֹ סִפְרוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְהֶרְאָה לוֹ כָּל הַדּוֹרוֹת שֶׁהֵן עֲתִידִין לַעֲמֹד מִבְּרֵאשִׁית עַד תְּחִיַּת הַמֵּתִים, דּוֹר וָדוֹר וּמְלָכָיו, דּוֹר וָדוֹר וּמַנְהִיגָיו, דּוֹר וָדוֹר וּנְבִיאָיו. אָמַר לוֹ כָּל אֶחָד וְאֶחָד הִתְקַנְּתִּיו מֵאוֹתָהּ שָׁעָה, וְכֵן בְּצַלְאֵל מֵאוֹתָהּ שָׁעָה הִתְקַנְּתִּיו, הֱוֵי: רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל.

ג דָּבָר אַחֵר, רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (קהלת ז, י): מַה שֶּׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי שֶׁהִתְקַנְּתִּיו מֵרֹאשׁ שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמִּשְׁכָּן כְּבָר קָרָאתִי לוֹ שֵׁם, מַהוּ (קהלת ז, י): וְנוֹדָע אֲשֶׁר הוּא אָדָם, עַד שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן מוּטָל גֹּלֶם הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק שֶׁעָתִיד לַעֲמֹד מִמֶּנּוּ, יֵשׁ שֶׁהוּא תָּלוּי בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם, וְיֵשׁ שֶׁהוּא תָּלוּי בְּשַׂעֲרוֹ, וְיֵשׁ שֶׁהוּא תָּלוּי בְּמִצְחוֹ, וְיֵשׁ בְּעֵינָיו, וְיֵשׁ בְּחוֹטְמוֹ, וְיֵשׁ בְּפִיו, וְיֵשׁ בְּאָזְנוֹ, וְיֵשׁ בְּמַלְתִּין [זה מקום הנזם]. וְתֵדַע לְךָ בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה אִיּוֹב מְבַקֵּשׁ לְהִתְוַכֵּחַ עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאָמַר (איוב כג, ג ד): מִי יִתֵּן יָדַעְתִּי וְאֶמְצָאֵהוּ, אֶעֱרְכָה לְפָנָיו מִשְׁפָּט. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשִׁיבוֹ אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהִתְוַכֵּחַ עִמִּי (איוב לח, ד): אֵיפֹה הָיִיתָ בְּיָסְדִי אָרֶץ, מַהוּ אֵיפֹה, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִיּוֹב, אֱמֹר לִי הָאֵיפָה שֶׁלְּךָ בְּאֵיזֶה מָקוֹם הָיְתָה תְּלוּיָה, בְּרֹאשׁוֹ אוֹ בְּמִצְחוֹ אוֹ בְּאֵיזֶה אֵבֶר שֶׁלּוֹ, אִם יוֹדֵעַ אַתָּה בְּאֵיזֶה מָקוֹם הָיְתָה

אֵיפָתְךָ אַתָּה מִתְוַכֵּחַ עִמִּי, הֲוֵי: אֵיפֹה הָיִיתָ, הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם עַל יְדֵי שֶׁאָמַר דָּבָר אֶחָד בָּנָיו יוֹרְדִין לְמִצְרַיִם וּמִשְׁתַּעְבְּדִין בְּמִצְרַיִם, הֶרְאָה אוֹתוֹ לְמֹשֶׁה עוֹמֵד וְגוֹאֲלָם, הֶרְאָה לוֹ לְיוֹסֵף זָן אֶת הַשְּׁבָטִים, הֶרְאָה לוֹ לְמֹשֶׁה מוֹשֵׁחַ נְבִיאִים, הֶרְאָה לוֹ לִשְׁמוּאֵל מוֹשֵׁחַ מְלָכִים, לִיהוֹשֻׁעַ מַכְנִיס יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, לְדָוִד מְיַסֵּד הַבַּיִת, לִשְׁלֹמֹה בּוֹנֵהוּ, לַעֲתַלְיָה אֵם אֲחַזְיָה וּבָנֶיהָ מְנַתְּקִין אֶת מַסְמְרוֹת הַזָּהָב שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, יְהוֹיָדָע מְתַקֵּן, אָמוֹן עוֹשֶׂה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, יֹאשִׁיָּה מְבַעֲרָהּ, נְבוּכַדְנֶצַּר מַחֲרִיב הַבַּיִת, דָּרְיָוֶשׁ בּוֹנֶה אוֹתוֹ, וְהֶרְאָהוּ לִבְצַלְאֵל עוֹשֶׂה הַמִּשְׁכָּן, הֲוֵי: רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל.

ד דָּבָר אַחֵר, רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם, זֶה אֶחָד מִשִּׁבְעָה בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּקְרְאוּ לָהֶם שֵׁמוֹת, יֵשׁ שֶׁנִּקְרְאוּ לוֹ אַרְבָּעָה זֶה אֵלִיָּהוּ, בְּצַלְאֵל שִׁשָּׁה, וִיהוֹשֻׁעַ שִׁשָּׁה, וּמֹשֶׁה שִׁבְעָה, מָרְדְּכַי שְׁנַיִם, דָּנִיֵּאל חֲמִשָּׁה, חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה אַרְבָּעָה, אֵלִיָּהוּ אַרְבָּעָה.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת אֵלִיָּהוּ יְרוּשַׁלְמִי הָיָה וּמִיּוֹשְׁבֵי לִשְׁכַּת הַגָּזִית הָיָה וּמִכְּרַךְ שֶׁל יְהוּדָה הָיָה, וּבִשְׁנֵי שְׁבָטִים הָיָה חֶלְקוֹ, חֲמִשָּׁה בְּבִנְיָמִין, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע יח, כח): וְצֵלַע הָאֶלֶף וְהַיְבוּסִי הִיא יְרוּשָׁלָיִם, שְׁלֹשָׁה בִּיהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע טו, לז): צְנָה צְנָן וַחֲדָשָׁה וּמִגְדַּל גָּד.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָא צְנָן שֶׁהִיא צִנָּה, וַחֲדָשָׁה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַדְּשָׁהּ לֶעָתִיד לָבוֹא, וּמִגְדַּל גָּד, שֶׁמִּשָּׁם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹצֵא וּמֵגִיד מַשְׁתִּיתָן שֶׁל עֵשָׂו. וְנִקְרְאוּ לוֹ לְאֵלִיָּהוּ אַרְבָּעָה שֵׁמוֹת, שֶׁכֵּן כְּתִיב (דברי הימים א ח, כז): וְיַעֲרֶשְׁיָה וְאֵלִיָּה וְזִכְרִי בְּנֵי יְרֹחָם, לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ כֵּן, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ לְהַרְעִישׁ עוֹלָמוֹ הוּא עוֹמֵד וּמַזְכִּיר זְכוּת אָבוֹת וֵאלֹהִים מְרַחֵם עַל עוֹלָמוֹ. וּבְצַלְאֵל נִקְרְאוּ לוֹ שִׁשָּׁה שֵׁמוֹת וְאַתְּ מְיַחֲסוֹ וּבָא מִשִּׁבְטוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א ד, א ב): בְּנֵי יְהוּדָה פֶּרֶץ וְחֶצְרוֹן וְכַרְמִי וְחוּר וְשׁוֹבָל, וּרְאָיָה וגו׳, וְאֵין חֶצְרוֹן אֶלָּא בֶּן בְּנוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מו, יב): וַיִּהְיוּ בְנֵי פֶרֶץ חֶצְרוֹן וְחָמוּל, וּכְתִיב (דברי הימים א ב, כד): וְאַחַר מוֹת חֶצְרוֹן בְּכָלֵב אֶפְרָתָה, וְכִי יֵשׁ אָדָם מֵת בְּאָדָם, שֶׁכָּתוּב: וְאַחַר מוֹת חֶצְרוֹן בְּכָלֵב, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מַהוּ וְאַחַר מוֹת חֶצְרוֹן בְּכָלֵב וגו׳ מִשֶּׁמֵּת חֶצְרוֹן בָּא כָלֵב אֶל אֶפְרָת, זוֹ מִרְיָם שֶׁהָיָה שְׁמָהּ אֶפְרָת, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ כֵּן, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל פָּרִים וְרָבִים עַל יָדֶיהָ, (דברי הימים א ב, יט כ): וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר, וְחוּר הוֹלִיד אֶת אוּרִי וְאוּרִי הוֹלִיד אֶת בְּצַלְאֵל, (דברי הימים א ד, ב): וּרְאָיָה בֶּן שׁוֹבָל הוֹלִיד אֶת יַחַת וְיַחַת הוֹלִיד אֶת אֲחוּמַי וְאֶת לָהַד, בְּצַלְאֵל מַה שֶּׁקָּרָא לוֹ אוּמָּתוֹ שֶׁלּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרָא לוֹ חֲמִשָּׁה שֵׁמוֹת שֶׁל חִבָּה עַל שֵׁם הַמִּשְׁכָּן, רְאָיָה, שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה וּלְכָל יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהֶם מִן בְּרֵאשִׁית הִתְקַנְּתִּיו לַעֲשׂוֹת הַמִּשְׁכָּן, וְשׁוֹבָל, שֶׁהֶעֱמִיד שׁוֹבָךְ לֵאלֹהִים, זֶה הַמִּשְׁכָּן, שֶׁהָיָה עוֹמֵד כַּשּׁוֹבָךְ, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי סִימוֹן הֶעֱמִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִשְׁכָּן כַּשּׁוֹבָךְ. יַחַת, שֶׁנָּתַן חִתִּיתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל. אֲחוּמַי, שֶׁאִיחָה אֶת יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וַעֲשָׂאָן כְּאַחִים לַמָּקוֹם.

דָּבָר אַחֵר, אֲחוּמַי, שֶׁנָּתַן אֵימָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יִשְׂרָאֵל. לָהַד, שֶׁנָּתַן הוֹד וְהָדָר עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיָה הַמִּשְׁכָּן הֲדָרָן.

דָּבָר אַחֵר, לָהַד, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר חִיָּא שֶׁהַדֵּל שֶׁבַּשְּׁבָטִים מִדַּבֵּק לוֹ.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בֶּן פָּזִי אֵין לְךָ גָּדוֹל מִשֵּׁבֶט יְהוּדָה וְאֵין לְךָ יָרוּד מִשֵּׁבֶט דָּן, שֶׁהָיָה מִן הַלְּחֵנוֹת, וּמַה כְּתִיב בּוֹ (בראשית מו, כג): וּבְנֵי דָן חֻשִׁים, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָבוֹא וְיִזְדַּוֵּג לוֹ, שֶׁלֹּא יְהוּ מְבַזִּין אוֹתוֹ וְשֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם רוּחוֹ גַּסָּה עָלָיו, לְפִי שֶׁהַגָּדוֹל וְהַקָּטָן שָׁוִין לִפְנֵי הַמָּקוֹם, בְּצַלְאֵל מִשֶּׁל יְהוּדָה וְאָהֳלִיאָב מִדָּן וְהוּא מִזְדַּוֵּג

לוֹ, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא הַגָּדוֹל וְהַקָּטָן שָׁוִים. לְעוֹלָם אַל יְהֵא אָדָם מַנִּיחַ בְּצֵרוֹ, הַמִּשְׁכָּן בִּשְׁנֵי שְׁבָטִים אֵלּוּ נַעֲשָׂה, וְכֵן הַמִּקְדָּשׁ, שְׁלֹמֹה מִיהוּדָה, וְחִירָם (מלכים א ז, יד) : בֶּן אִשָּׁה אַלְמָנָה מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי הוּא בְּצַרְכֶּן, אַל תַּנִּיחוּ בְּצַרְכֶּן וְלֹא בְּצָרָן שֶׁל אֲבוֹתֵיכֶם, אַף אַתֶּם אַל תַּנִּיחוּ אוֹתוֹ, דִּכְתִיב (איוב כב, כה) : וְהָיָה שַׁדַּי בְּצָרֶיךָ, עֲשֵׂה אוֹתוֹ בְּצָרֶךָ, שֶׁיְּהֵא עִמְּךָ בְּצָרָה שֶׁמַּגִּיעַ אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צא, טו) : עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה.

דָּבָר אַחֵר, בְּצָרֶיךָ, שֶׁאִם בָּאוּ שׂוֹנְאִים אֶהֱא כְּנֶגְדָּן, שֶׁנֶּאֱמַר : וְהָיָה שַׁדַּי בְּצָרֶיךָ.

דָּבָר אַחֵר, שֶׁנַּעֲשָׂה חוֹמוֹתֶיךָ, וְאֵין בְּצָרֶיךָ אֶלָּא חוֹמָה, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (ישעיה כה, יב) : וּמִבְצַר מִשְׂגַּב חוֹמֹתֶיךָ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה אֲנִי חוֹמָה לָכֶם, וְכֵן לֶעָתִיד לָבוֹא כְּשֶׁיִּבְנֶה צִיּוֹן אֲנִי נַעֲשָׂה לָהּ חוֹמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ב, ט) : וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהּ נְאֻם ה׳ חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְתוֹכָהּ, וְכֵן (ישעיה מג, א) : קָרָאתִי בְשִׁמְךָ לִי אָתָּה.

פרשה מא

א וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ, כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא (דניאל ט, ז) : לְךָ ה׳ הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים, מַהוּ כֵן, אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין אֶת הַצְּדָקָה מַבִּיטִים אָנוּ מַעֲשִׂים שֶׁלָּנוּ וְיֵשׁ לָנוּ בֹּשֶׁת פָּנִים, אֵין לָנוּ שָׁעָה שֶׁאָנוּ בָּאִין בִּזְרוֹעַ אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁאָנוּ מוֹצִיאִין אֶת מַעֲשְׂרוֹתֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כו, יב) : כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר, מַה כְּתִיב בַּסּוֹף (דברים כו, טו) : הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם.

אָמַר רַבִּי אֲלֶכְּסַנְדְּרִי גָּדוֹל כֹּחָן שֶׁל מוֹצִיאֵי מַעַשְׂרוֹת שֶׁהֵן הוֹפְכִין אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה, אַתָּה מוֹצֵא כָּל מָקוֹם שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה הַשְׁקִיפָה, לְשׁוֹן צַעַר הוּא, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (שמות יד, כד) : וַיַּשְׁקֵף ה׳ אֶל מַחֲנֵה מִצְרַיִם. וְכֵן בִּסְדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יט, כח) : וַיַּשְׁקֵף ה׳ עַל פְּנֵי סְדֹם, חוּץ מִזּוֹ.

אָמַר רַבִּי אֲלֶכְּסַנְדְּרִי גָּדוֹל כֹּחָן שֶׁל מוֹצִיאֵי מַעַשְׂרוֹת שֶׁהֵם הוֹפְכִים דְּבַר אֲרִירָה לִבְרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר : הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ.

אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁאָנוּ מַבִּיטִים בְּמַעֲשֵׂינוּ יֵשׁ לָנוּ בֹּשֶׁת פָּנִים, כֵּיצַד הוּא הַדָּבָר, אֶלָּא בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם אָדָם נוֹתֵן שָׂדֵהוּ לַאֲרִיסוּת וְהוּא נוֹתֵן זֶרַע וְנוֹתֵן פְּעֻלָּה וְהוּא חוֹלֵק עִמּוֹ בְּשָׁוֶה, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִשְׁתַּבַּח שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה זִכְרוֹ, אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא הָעוֹלָם וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ שֶׁלּוֹ, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (תהלים כד, א) : לַה׳ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ, הָאָרֶץ שֶׁלּוֹ, הַפֵּרוֹת שֶׁלּוֹ, וְהוּא מוֹרִיד גְּשָׁמִים וּמַפְרִיחַ טְלָלִים כְּדֵי לְגַדְּלָם, וְהוּא מְשַׁמְּרָם, וְהוּא עוֹשֶׂה כָּל דָּבָר, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא אָמַרְתִּי לְךָ שֶׁתִּתֵּן לִי אֶלָּא אֶחָד מֵעֲשָׂרָה מַעֲשֵׂר, אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים תְּרוּמָה, הֱוֵי : לְךָ ה׳ הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים, וְשֶׁלְּךָ הַצְּדָקָה. יִשְׂרָאֵל

עוֹבְרִים בַּיָּם, וְכַסְפּוֹ שֶׁל פֶּסֶל מִיכָה עוֹבֵר בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה י, יא) : וְעָבַר בַּיָּם צָרָה, וְהָיָה הַיָּם נִקְרָע לִפְנֵיהֶם, הֱוֵי : לְךָ ה׳ הַצְּדָקָה וְלָנוּ בּשֶׁת הַפָּנִים.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן נָאֶה הָיָה לַאֲבוֹתֵינוּ לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה וְלוֹמַר (שמות כד, ז) : כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, שֶׁמָּא נָאֶה הָיָה לָהֶם לוֹמַר (שמות לב, ד) : אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל, אֶתְמָהָא, אוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה מֹשֶׁה יוֹרֵד מִלְּמַעְלָן, אָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ (שמות לב, יז) : קוֹל מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה (שמות לב, יח) : אֵין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה, (שמות יז, יא) : וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל. (שמות לב, יח) : אֵין קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה, (שמות יז, יג) : וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ, מַהוּ (שמות לב, יח) : קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ, קוֹל חֲרוּפִין וְגִדּוּפִין אֲנִי שׁוֹמֵעַ, אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה עָמְדוּ וּפֵרְשׁוּ אוֹתָהּ (נחמיה ט, יח) : אַף כִּי עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ זֶה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלְךָ מִמִּצְרָיִם, חָסֵר כְּלוּם, מַהוּ (נחמיה ט, יח) : וַיַּעֲשׂוּ נֶאָצוֹת גְּדֹלוֹת, חֲרוּפִין וְגִדּוּפִין שֶׁהָיוּ שָׁם, וְאַחַר כָּל מַה שֶּׁעָשׂוּ לֹא הָיָה הַמָּן צָרִיךְ לֵירֵד, אֶלָּא מַה כְּתִיב (נחמיה ט, כ) : וּמַנְךָ לֹא מָנַעְתָּ מִפִּיהֶם, הֱוֵי : לְךָ ה׳ הַצְּדָקָה וְלָנוּ בּשֶׁת הַפָּנִים.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי שָׁלוֹם וְדַיְּךָ עַד כָּאן וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהָיוּ נוֹטְלִין מִן הַמָּן וּמַקְרִיבִין לִפְנֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, יט) : וְלַחְמִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ סֹלֶת וָשֶׁמֶן וּדְבַשׁ הֶאֱכַלְתִּיךְ וּנְתַתִּיהוּ לִפְנֵיהֶם לְרֵיחַ נִיחֹחַ, וְחוֹזֵר וְיוֹרֵד בַּיּוֹם הָאַחֵר, הֱוֵי : לְךָ ה׳ הַצְּדָקָה, דָּבָר אַחֵר, לְךָ ה׳ הַצְּדָקָה, אָמַר רַבִּי לֵוִי יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין לְמַטָּה וְחוֹקְקִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לְהַכְעִיס לְיוֹצְרָם, כִּדְכְתִיב (שמות לב, ד) : וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב לְמַעְלָן וְחוֹקֵק לָהֶם לוּחוֹת לָתֵת לָהֶם חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ, הֱוֵי : לְךָ ה׳ הַצְּדָקָה.

ב דָּבָר אַחֵר, וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי יח, טז) : מַתָּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ, מַתָּנָה שֶׁאָדָם נוֹתֵן מִשֶּׁלּוֹ יַרְחִיב לוֹ, מַעֲשֶׂה בְּאָבִין רַמָּאָה וכו׳ [כמו שכתוב במגלת אסתר במדרש] עַד שֶׁנָּטְלוּ אוֹתוֹ וְהוֹשִׁיבוּהוּ אֶצְלָם, לְקַיֵּם מַתָּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ.

דָּבָר אַחֵר, מַתָּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ, זֶה אַבְרָהָם, כְּשֶׁרָדַף אַחַר הַמְּלָכִים יָצָא מֶלֶךְ סְדוֹם לִקְרָאתוֹ אָמַר לוֹ (בראשית יד, כא) : תֶּן לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכֻשׁ קַח לָךְ, אָמַר אַבְרָהָם (בראשית יד, כב כג) : הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל ה׳, אִם מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתָּה אוֹמֵר אִם מִחוּט, חַיֶּיךָ בּוֹ בַּלָּשׁוֹן אֲנִי מְקַלֵּס אֶת בָּנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד, ג) : כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ. אַתָּה אָמַרְתָּ : עַד שְׂרוֹךְ נַעַל, בּוֹ בַּלָּשׁוֹן אֲנִי מְקַלֵּס אֶת בָּנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ז, ב) : מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים, הֱוֵי : מַתָּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ.

דָּבָר אַחֵר, מַתָּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְהָבִיא נְדָבָה לַמִּשְׁכָּן, מַה כְּתִיב (שמות לו, ג) : וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לִשְׁנֵי בְקָרִים הֵבִיאוּ כָּל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, מַה זָּכוּ לְהַרְחִיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת גְּבוּלָן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב, כ) : כִּי יַרְחִיב ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ, שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, הֱוֵי : מַתָּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים נִתְּנוּ מַתָּנָה, הַגְּשָׁמִים וְהַמְּאוֹרוֹת וְהַתּוֹרָה. גְּשָׁמִים מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כו, ד) : וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם. מְאוֹרוֹת מִנַּיִן, דִּכְתִיב (בראשית א, יז) : וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם. תּוֹרָה מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה. וְרַבִּי עֲזַרְיָה בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אַף שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כו, ו) : וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ.

ג דָּבָר אַחֵר, וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי ב, ו) : כִּי ה׳ יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה, גְּדוֹלָה הַחָכְמָה וּגְדוֹלָה מִמֶּנָּה הַדַּעַת וּתְבוּנָה, הֱוֵי : כִּי ה׳ יִתֵּן חָכְמָה, אֲבָל

לְמִי שֶׁהוּא אוֹהֵב, מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה. רַבִּי יִצְחָק וְרַבִּי לֵוִי חַד מִנְּהוֹן אָמַר לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְעָשִׁיר שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן בָּא בְּנוֹ מִבֵּית הַסֵּפֶר מָצָא תַּמְחוּי לִפְנֵי אָבִיו, נָטַל אָבִיו חֲתִיכָה אַחַת וּנְתָנָהּ לוֹ, מֶה עָשָׂה בְּנוֹ אָמַר לוֹ אֵינִי מְבַקֵּשׁ אֶלָּא מִזֶּה שֶׁבְּתוֹךְ פִּיךָ. מֶה עָשָׂה, נְתָנוֹ לוֹ, וְלָמָּה, עַל שֶׁהָיָה מְחַבְּבוֹ נָתַן לוֹ מִתּוֹךְ פִּיו, הֲוֵי: כִּי ה׳ יִתֵּן חָכְמָה, וְכָל מִי שֶׁהוּא מְחַבְּבוֹ יוֹתֵר, מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה. וְהָאֶחָד אוֹמֵר, מָשָׁל לֶעָשִׁיר שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן, בָּא מִבֵּית הַסֵּפֶר וְנָתַן לוֹ מָנָה, אָמַר לוֹ בְּנוֹ אֵינִי מְבַקֵּשׁ אֶלָּא מִן הַפִּיצְטָלִין שֶׁבְּתוֹךְ פִּיךָ, נָטַל וְנָתַן לוֹ מִתּוֹךְ פִּיו, הֲוֵי: כִּי ה׳ יִתֵּן חָכְמָה, אֶלָּא מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה.

דָּבָר אַחֵר, כִּי ה׳ יִתֵּן חָכְמָה, אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַר סִינַי לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה הָיוּ מְבַקְּשִׁים לִשְׁמֹעַ הַדִּבְּרוֹת מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בֶּן חָמָא שְׁנֵי דְּבָרִים שָׁאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לִרְאוֹת דְּמוּתוֹ וְלִשְׁמֹעַ מִפִּיו הַדִּבְּרוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שיר השירים א, ב): יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ.

אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בֶּן חָמָא שׁוֹמְעִין לְשׁוֹטֶה מַה שֶּׁהוּא מְבַקֵּשׁ, אֶלָּא שֶׁהָיָה צָפוּי וְגָלוּי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל אַחַר אַרְבָּעִים יוֹם לַעֲשׂוֹת הָעֵגֶל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם אֵינִי שׁוֹמֵעַ לָהֶם עֲתִידִין הֵם לוֹמַר לֹא תָבַעְנוּ בְּיַד מֹשֶׁה אֶלָּא שֶׁיַּרְאֵנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דְּמוּתוֹ וִידַבֵּר עִמָּנוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא יְהֵא לָהֶם פִּתְחוֹן פֶּה לוֹמַר שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁלֹּא שָׁמַעְנוּ מִפִּיו וְלֹא רָאִינוּ דְּמוּתוֹ לְפִיכָךְ עָשִׂינוּ לָנוּ אֱלֹהִים, אֶלָּא מָה אֶעֱשֶׂה הֲרֵינִי מַרְאֶה לָהֶם דְּמוּתִי וּמְדַבֵּר עִמָּהֶם פֶּה אֶל פֶּה, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (שמות כ, א): וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר, הֲוֵי: כִּי ה׳ יִתֵּן חָכְמָה. וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה, הֲוֵי: מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה, שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם תּוֹרָה מִפִּיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

ד דָּבָר אַחֵר, וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים יח, לו): וַתִּתֶּן לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ, מְדַבֵּר בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם בּוֹטְחִים בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהוּא מָגֵן לָהֶם, כְּדִכְתִיב (תהלים יח, לא): מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ. (תהלים יח, לו): וִימִינְךָ תִסְעָדֵנִי, זוֹ תּוֹרָה, דִּכְתִיב (דברים לג, ב): מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ. (תהלים יח, לו): וְעַנְוָתְךָ תַרְבֵּנִי, וְכִי יֵשׁ עָנָו גָּדוֹל מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר אַחָא, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם הַתַּלְמִיד יוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ, וּמִשֶּׁהוּא גוֹמֵר הַתַּלְמִיד אוֹמֵר לָרַב יְגַעְתִּיךָ, וְכָל הָעִנְיָן כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה, עַד (בראשית יח, ב): וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, יֵשׁ עָנָו גָּדוֹל מִזֶּה, הֲוֵי: וְעַנְוָתְךָ תַרְבֵּנִי.

אָמַר רַבִּי סִימוֹן בּוֹא וּרְאֵה מַה כְּתִיב (בראשית יח, טז): וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל פְּנֵי סְדֹם וגו׳, לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא [על פי (בראשית יח, כב)]: וַה׳ עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי אַבְרָהָם, אֶלָּא תִּקּוּן סוֹפְרִים הוּא, הֲוֵי: וְעַנְוָתְךָ תַרְבֵּנִי.

דָּבָר אַחֵר, וְעַנְוָתְךָ תַרְבֵּנִי, אָמַר בֶּן עֲזַאי בּוֹא וּרְאֵה עֲנָוָה שֶׁבְּיַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּשָׂר וָדָם [כמו שכתוב שם וכו׳].

דָּבָר אַחֵר, וְעַנְוָתְךָ תַרְבֵּנִי, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם כָּל הַיָּמִים שֶׁהַבְּרִיּוֹת מֵשְׁלָמִים לוֹ הוּא נִזְקָק לִתֵּן לָהֶם דּוֹנָטִיבָא, לְחַלֵּק לָהֶם אָנוֹנוֹת, וְהוּא זָקוּק לְחַיֵּיהֶם, אֲבָל אִם מָרְדוּ בוֹ חַס וְשָׁלוֹם אֵינוֹ נִזְקָק לָהֶם לְכָל דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם אֶלָּא פּוֹסֵק אָנוֹנוֹת שֶׁלָּהֶם, לָמָּה, שֶׁכָּפְרוּ בְּמַלְכוּתוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא

הֵם עוֹסְקִים וּמַכְעִיסִים אוֹתוֹ לְמַטָּה, וְהוּא עוֹסֵק לְמַעְלָה לִתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה שֶׁכֻּלָּהּ חַיִּים, הֱוֵי: וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַתּוֹ, יֵשׁ עָנָו גָּדוֹל מִזֶּה, הֱוֵי: וְעַנְוָתְךָ תַרְבֵּנִי.

ה דָּבָר אַחֵר, וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה, רַבָּנִין אָמְרֵי אִלּוּ עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה עַד שֶׁלֹּא נִתְּנוּ הַלּוּחוֹת לְמֹשֶׁה לֹא הָיוּ יוֹרְדִין בְּיָדוֹ. רַבִּי לֵוִי אָמַר מִשֶּׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה אֶת הַלּוּחוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַתּוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מַהוּ לְדַבֵּר אִתּוֹ, מָשָׁל לְתַלְמִיד שֶׁלִּמְּדוֹ רַבּוֹ תּוֹרָה, עַד שֶׁלֹּא לִמְּדוֹ הָיָה הָרַב אוֹמֵר וְהוּא עוֹנֶה אַחֲרָיו, מִשֶּׁלִּמֵּד אוֹתוֹ אוֹמֵר לוֹ רַבּוֹ בּוֹא וְנֹאמַר אֲנִי וְאַתָּה, כָּךְ כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַשָּׁמַיִם הִתְחִיל לוֹמַר אַחַר בּוֹרְאוֹ הַתּוֹרָה, כְּשֶׁלִּמְּדָהּ אָמַר בּוֹא וְנֹאמְרָהּ אֲנִי וְאַתָּה, הֱוֵי: לְדַבֵּר אִתּוֹ. מַהוּ כְּכַתּוֹ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ כָּל מִי שֶׁהוּא מוֹצִיא דִּבְרֵי תוֹרָה וְאֵינָן עֲרֵבִין עַל שׁוֹמְעֵיהֶן כְּכַלָּה שֶׁהִיא עֲרֵבָה לְבַעֲלָהּ נוֹחַ לוֹ שֶׁלֹּא אֲמָרָן, לָמָּה שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל הָיְתָה חֲבִיבָה עֲלֵיהֶם כְּכַלָּה שֶׁהִיא חֲבִיבָה עַל בֶּן זוּגָהּ, מִנַּיִן שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַתּוֹ.

אָמַר רַבִּי לֵוִי אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מַה כַּלָּה זוֹ מְקֻשֶּׁטֶת בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִינֵי תַּכְשִׁיטִין, כָּךְ תַּלְמִיד חָכָם צָרִיךְ לִהְיוֹת זָרִיז בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים. כְּכַתּוֹ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מַה כַּלָּה זוֹ כָּל יָמִים שֶׁהִיא בְּבֵית אָבִיהָ מַצְנַעַת עַצְמָהּ וְאֵין אָדָם מַכִּירָהּ וּכְשֶׁבָּאת לִכָּנֵס לְחֻפָּתָהּ הִיא מְגַלָּה פָּנֶיהָ, כְּלוֹמַר כָּל מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לִי עֵדוּת יָבוֹא וְיָעִיד עָלַי, כָּךְ תַּלְמִיד חָכָם צָרִיךְ לִהְיוֹת צָנוּעַ כַּכַּלָּה הַזּוֹ, וּמְפֻרְסָם בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים כַּכַּלָּה הַזּוֹ שֶׁהִיא מְפֻרְסֶמֶת עַצְמָהּ, הֱוֵי: וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַתּוֹ.

ו דָּבָר אַחֵר, וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ כָּל אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה לְמַעְלָה, הָיָה לוֹמֵד תּוֹרָה וְשׁוֹכֵחַ, אָמַר לוֹ רִבּוֹן הָעוֹלָם יֵשׁ לִי אַרְבָּעִים יוֹם, וְאֵינִי יוֹדֵעַ דָּבָר, מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִשֶּׁהִשְׁלִים אַרְבָּעִים יוֹם נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה מַתָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה. וְכִי כָּל הַתּוֹרָה לָמַד מֹשֶׁה, כְּתִיב בַּתּוֹרָה (איוב יא, ט): אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּהּ וּרְחָבָה מִנִּי יָם, וּלְאַרְבָּעִים יוֹם לִמְּדָהּ מֹשֶׁה. אֶלָּא כְּלָלִים לִמְּדָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הֱוֵי: כְּכַתּוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ, שְׁנֵי לֻחוֹת הָעֵדֻת, מַהוּ שְׁנֵי לֻחוֹת, כְּנֶגֶד שָׁמַיִם וָאָרֶץ, כְּנֶגֶד חָתָן וְכַלָּה, כְּנֶגֶד שְׁנֵי שׁוֹשְׁבִינִין, כְּנֶגֶד הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא. שְׁנֵי לֻחוֹת הָעֵדֻת, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא לֻחוֹת כְּתִיב, לֹא זוֹ גְּדוֹלָה מִזּוֹ, לֻחוֹת אֶבֶן, וְלָמָּה שֶׁל אֶבֶן, שֶׁרֻבָּן שֶׁל עֲנָשִׁין שֶׁבַּתּוֹרָה בִּסְקִילָה, לְכָךְ נֶאֱמַר: לֻחוֹת אֶבֶן.

דָּבָר אַחֵר, לֻחוֹת אֶבֶן, בִּזְכוּת יַעֲקֹב שֶׁנִּקְרָא אֶבֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט, כד): מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל.

דָּבָר אַחֵר, לֻחוֹת אֶבֶן, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מֵשִׂים לְחָיָיו כָּאֶבֶן הַזּוֹ אֵינוֹ זוֹכֶה לַתּוֹרָה.

ז וְהַלֻּחוֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי בְּכָל יוֹם וָיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב וְאוֹמֶרֶת אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק תָּדִיר בַּתּוֹרָה הֲרֵי זֶה נָזוּף לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַלֻּחוֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה. חָרוּת עַל הַלֻּחוֹת, מַהוּ חָרוּת, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יִרְמְיָה וְרַבָּנָן, רַבִּי

יְהוּדָה אוֹמֵר אַל תִּקְרֵי חָרוּת אֶלָּא חֵרוּת מִן גְּלוּיוֹת. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר חֵרוּת מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת. וְרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים חֵרוּת מִן הַיִּסּוּרִין.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אִם יָבוֹא מַלְאַךְ הַמָּוֶת וְיֹאמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל חִנָּם בְּרָאתַנִי בָּעוֹלָם, הוּא אוֹמֵר עַל כָּל אֱמָה שֶׁבָּעוֹלָם הִשְׁלַטְתִּי אוֹתְךָ חוּץ מֵאֱמָה זוֹ שֶׁנָּתַתִּי לָהּ חֵרוּת, הֱוֵי: חָרוּת עַל הַלֻּחוֹת. וַיַּרְא הָעָם כִּי בֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה, מַהוּ כִּי בֹשֵׁשׁ, בָּאוּ שֵׁשׁ שָׁעוֹת וְלֹא יָרַד, לָמָּה, שֶׁהִתְנָה עִמָּהֶם לְאַרְבָּעִים יוֹם אֲנִי מֵבִיא לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה, וְכֵיוָן שֶׁבָּאוּ שֵׁשׁ שָׁעוֹת וְלֹא יָרַד מֹשֶׁה, מִיָּד (שמות לב, א): וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל אַהֲרֹן, רַבָּנָן אָמְרֵי הַשָּׂטָן מָצָא אֶת יָדָיו אוֹתָהּ שָׁעָה, שֶׁהָיָה מֹשֶׁה נִרְאֶה תָּלוּי בֵּין הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְהָיוּ מַרְאִין אוֹתוֹ בָּאֶצְבַּע וְאוֹמֵר: כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ. אוֹתָהּ שָׁעָה עָמַד עֲלֵיהֶם חוּר וְאָמַר לָהֶם קְצִיעֵי צַוָּארַיָּא, אֵין אַתֶּם נִזְכָּרִים מַה נִּסִּים עָשָׂה לָכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִיָּד עָמְדוּ עָלָיו וַהֲרָגוּהוּ. נִכְנְסוּ עַל אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל אַהֲרֹן, וְאָמְרוּ לוֹ כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂינוּ לָזֶה כָּךְ אָנוּ עוֹשִׂים לְךָ, כֵּיוָן שֶׁרָאָה אַהֲרֹן כָּךְ נִתְיָרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, ה): וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו, מַהוּ מִזְבֵּחַ, מִן הַזָּבוּחַ שֶׁלְּפָנָיו.

דָּבָר אַחֵר, וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ, בִּקְשׁוּ לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ עִמּוֹ וְלֹא הִנִּיחַ לָהֶם, אָמַר לָהֶם הַנִּיחוּ לִי וַאֲנִי בּוֹנֵהוּ לְעַצְמִי שֶׁאֵין כְּבוֹדוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ שֶׁיִּבְנֶה אוֹתוֹ אַחֵר, וְאַהֲרֹן נִתְכַּוֵּן כְּדֵי לְאַחֵר הַדְּבָרִים, אָמַר, עַד שֶׁאֲנִי בּוֹנֵהוּ לְעַצְמִי מֹשֶׁה יֵרֵד, בָּנָה אוֹתוֹ וְלֹא יָרַד. מִיָּד (שמות לב, ו): וַיַּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת, וְהַנָּבִיא צוֹוֵחַ (צפניה ג, ז): אָכֵן הִשְׁכִּימוּ הִשְׁחִיתוּ כֹּל עֲלִילוֹתָם. (שמות לב, ו): וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק, בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא יְשִׁיבָה אַתָּה מוֹצֵא שָׁם תַּקָּלָה, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדוֹר הַמִּגְדָּל, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יא, ב): וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם, וּמַה תַּקָּלָה הָיְתָה שָׁם (בראשית יא, ד): וַיֹּאמְרוּ הָבָה נִבְנֶה לָנוּ עִיר. (בראשית לז, כה): וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל לָחֶם, וּכְתִיב (בראשית לז, כח): וַיִּמְכְּרוּ אֶת יוֹסֵף. (במדבר כה, א): וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים, מַה תַּקָּלָה הָיְתָה שָׁם, (במדבר כה, א): וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב, וּמָה הָיָה בְּסוֹפָן (במדבר כה, ט): וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים וגו׳, וְאַף כָּאן יְשִׁיבָה שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וגו׳, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הֵם קָמוּ לְצַחֵק בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְאַתָּה יוֹשֵׁב כָּאן (שמות לב, ז): רֵד. אוֹתָהּ שָׁעָה בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה לֵירֵד, וּמָצָא מַלְאָכֵי חַבָּלָה וְנִתְיָרֵא מֵהֶם וְלֹא יָרַד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים ט, יט): כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף וְהַחֵמָה. מֶה עָשָׂה מֹשֶׁה הָלַךְ וְאָחַז אֶת הַכִּסֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כו, ט): מְאַחֵז פְּנֵי כִסֵּא פָּרְשֵׂז עָלָיו עֲנָנוֹ. פָּרַשׂ וְהֵגֵן עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ (דברים ט, יב): קוּם רֵד מַהֵר מִזֶּה, אָמַר לוֹ מִתְיָרֵא אֲנִי. בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלִים הָעֲוֹנוֹת, אֶתְמוֹל מְנַגֵּחַ אוֹתָם, וְעַתָּה מִתְיָרֵא מֵהֶם. כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף וְהַחֵמָה, חֲמִשָּׁה מַלְאָכֵי חַבָּלָה הָיוּ שָׁם, אַף וְחֵמָה וְקֶצֶף וְהַשְּׁמֵד וְהַשְּׁחֵת. אוֹתָהּ שָׁעָה בָּאוּ שְׁלֹשָׁה הָאָבוֹת וְעָמְדוּ בִּשְׁלֹשָׁה מֵהֶם, נִשְׁתַּיְּרוּ אַף וְחֵמָה, אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָמִים בְּבַקָּשָׁה מִכִּסֵּא כְבוֹדֶךָ עֲמֹד אַתָּה בְּאֶחָד וַאֲנִי בְּאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ז, ז): קוּמָה ה׳ בְּאַפֶּךָ, וַאֲנִי אֶעֱמֹד בְּחֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, כג): וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידָם לוּלֵי מֹשֶׁה בְחִירוֹ עָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנָיו לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ. מִיָּד אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רֵד, יְרִידָה הִיא לְךָ, אָמַר לוֹ לָמָּה, (שמות לב, ז): שֶׁשִּׁחֵת עַמְּךָ, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה עַכְשָׁו אַתָּה קוֹרֵא אוֹתָם עַמִּי, אֵינָן אֶלָּא עַמְּךָ, (שמות לב, יב): שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי לֹא זָז מֹשֶׁה מִתְּפִלָּה עַד שֶׁקְּרָאָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, יד): וַיִּנָּחֶם ה׳ עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי שֶׁהָיָה בָּהֶם יֵצֶר הָרָע עוֹשִׂין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא אֲנִי עוֹקֵר מֵהֶם יֵצֶר הָרָע וְנוֹתֵן לָהֶם לֵב בָּשָׂר, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (יחזקאל לו, כו): וַהֲסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר.

פרשה מב

א וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֶךְ רֵד, רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא פָּתַח (משלי כה, יד) : נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן, (משלי כה, טו) : בְּאֹרֶךְ אַפַּיִם יְפַתֶּה קָצִין, מִי שֶׁהוּא אוֹמֵר לִתֵּן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ וְאֵינוֹ נוֹתְנָהּ לְמָה הוּא דּוֹמֶה, לִנְשִׂיאִים וְרוּחַ וְלִבְרָקִים שֶׁהֵם בָּאִים וּגְשָׁמִים אֵינָם יוֹרְדִין, זֶה הָיָה דּוֹר הַמִּדְבָּר כְּשֶׁהָיוּ בְּסִינַי הָיוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא שֶׁל זְקֵנִים וְכֵן שֶׁל בַּחוּרִים וְכֵן שֶׁל נְעָרִים וְכֵן שֶׁל נָשִׁים, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לְסִינַי וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם מַלְכוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְעָנוּ כֻּלָּם קוֹל אֶחָד וְאָמְרוּ (שמות כד, ז) : כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, הֲרֵי קוֹל שֶׁהָיָה קוֹל, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לַמִּדְבָּר עָבְרוּ עַל הַכֹּל וְשִׁחֲתוּ מַעֲשֵׂיהֶם, כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֵּן אָמַר לְמֹשֶׁה : לֶךְ רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ, וְאֵין שִׁחֵת אֶלָּא שֶׁחִבְּלוּ מַעֲשֵׂיהֶם, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (דברים לב, ה) : שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם. וְלֹא עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עָשׂוּ בִּלְבָד אֶלָּא גִּלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, וְאֵין שְׁחוֹק הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. וּמִנַּיִן לִשְׁחוֹק שֶׁהוּא שְׁפִיכוּת דָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ב, יד) : יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ. וְגִלּוּי עֲרָיוֹת מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לט, יז) : בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי לְצַחֶק בִּי וגו׳. וְלֹא הָיָה שָׁם גָּדוֹל מֵחוּר וְהָרְגוּ אוֹתוֹ, זוֹ שִׁיטַת אַבָּא הַדּוֹרֵשׁ.

דָּבָר אַחֵר, לֶךְ רֵד, בְּזַעַף. אוֹתָהּ שָׁעָה דִּבֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּנֶגְדּוֹ דְּבָרִים קָשִׁים.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֵין דִּבּוּר הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא דְּבָרִים קָשִׁים, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (בראשית מב, ל) : דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת. אוֹתָהּ שָׁעָה רָאָה מֹשֶׁה לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁהֵם עוֹמְדִים וּמְבַקְּשִׁים לָצֵאת וּלְחַבֵּל כָּל יִשְׂרָאֵל, אָמַר מֹשֶׁה אִם מַנִּיחַ אֲנִי אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵרֵד אֵין לָהֶם תְּקוּמָה לְעוֹלָם, אֵינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁאֲבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, מִיָּד הִתְחִיל מְלַמֵּד עֲלֵיהֶם סָנֵיגוֹרְיָא, אָמַר לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יֵשׁ לִי זְכוּת לְלַמֵּד עֲלֵיהֶם, אָמַר לוֹ רִבּוֹן הָעוֹלָם הִזָּכֵר לָהֶם כְּשֶׁבִּקַּשְׁתָּ לִתֵּן תּוֹרָה לִבְנֵי עֵשָׂו וְלֹא קִבְּלוּהָ וְיִשְׂרָאֵל קִבְּלוּהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, ח) : וַיַּעֲנוּ כָל הָעָם יַחְדָּו וגו׳. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָבְרוּ עַל הָעֲשָׂיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, ח) : סָרוּ מַהֵר מִן הַדֶּרֶךְ וגו׳, אָמַר לוֹ הִזָּכֵר לָהֶם כְּשֶׁהַלַּכְתִּי בִּשְׁלִיחוּתְךָ לְמִצְרַיִם וְאָמַרְתִּי לָהֶם שִׁמְךָ, מִיָּד הֶאֱמִינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לִשְׁמֶךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד, לא) : וַיַּאֲמֵן הָעָם, מִיָּד (שמות ד, לא) : וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ. אָמַר לוֹ עָבְרוּ עַל הִשְׁתַּחֲוָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, ח) : וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ. אָמַר לוֹ הִזָּכֵר לְבַחוּרֵיהֶם שֶׁשִּׁלַּחְתִּים וְהִקְרִיבוּ לְפָנֶיךָ זְבָחִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כד, ה) : וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ עָבְרוּ עַל הַזְּבִיחָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, ח) : וַיִּזְבְּחוּ לוֹ. אָמַר לוֹ הִזָּכֵר לָהֶם מַה שֶּׁאָמַרְתָּ בְּסִינַי (שמות כ, ב) : אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, אָמַר לוֹ עָבְרוּ עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, ח) : וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ, הֱוֵי : נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן, בִּטֵּל מֹשֶׁה מִיָּד אֶת הַפֵּרְעָנוּת, הֱוֵי : בְּאֹרֶךְ אַפַּיִם וגו׳.

ב הִתְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן לְמֹשֶׁה שְׁבִילִים שֶׁיְּבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, מִנַּיִן, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לְמַעְלָה כָּתוּב (שמות לב, ז) : לֶךְ רֵד, וְאַחַר כָּךְ הוּא אוֹמֵר (שמות לב, ט) : וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה רָאִיתִי אֶת הָעָם הַזֶּה, וְאֵין אֲמִירָה אֶלָּא לָשׁוֹן רַךְ, כְּאָדָם שֶׁיֵּשׁ בְּלִבּוֹ עַל חֲבֵרוֹ וְהוּא מְבַקֵּשׁ לְהִתְפַּיֵּס לוֹ וְהוּא אוֹמֵר לוֹ אֱמֹר לִי מֶה עָשִׂיתִי לְךָ שֶׁכֵּן עָשִׂיתָ, כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דְּבָרִים רַכִּים הִתְחִיל מְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם

רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, יא) : וַיְחַל מֹשֶׁה וגו׳. לֶךְ רֵד, אָמַר לוֹ, רִבּוֹן הָעוֹלָם, אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי (שמות יט, כד) : וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ, וְכֵן (שמות כד, א) : וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל ה׳, וְכָאן אַתָּה אוֹמֵר : לֶךְ רֵד, אָמַר לוֹ לֹא בִּשְׁבִיל כְּבוֹדְךָ אַתָּה עוֹלֶה לְכָאן אֶלָּא בִּשְׁבִיל כְּבוֹד בָּנַי, אָמַרְתִּי לַזָּקֵן שֶׁלָּהֶם (בראשית כח, יב) : וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ, מַהוּ בּוֹ, אֶלָּא כָּךְ אָמַרְתִּי לוֹ, כְּשֶׁיִּהְיוּ בָּנֶיךָ צַדִּיקִים הֵם מִתְרוֹמְמִים בָּעוֹלָם וְעוֹלִים, וְכֵן שְׁלוּחֵיהֶם מִתְעַלִּים עִמָּהֶם, וּכְשֶׁהֵם יוֹרְדִים, הֵם וּשְׁלוּחֵיהֶם בִּירִידָה. לֶךְ רֵד, לָמָּה, (שמות לכ, ז) : כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ, אָמַר לוֹ הוֹאִיל וְחָטְאוּ, אַתָּה וָהֵם בִּירִידָה.

ג דָּבָר אַחֵר, לֶךְ רֵד, אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן נִתְנַדָּה מֹשֶׁה וְנִזְעַף, וְאֵין רֵד אֶלָּא נִדּוּי, וּמֵהֵיכָן אַתָּה לָמֵד, בְּשָׁעָה שֶׁאֶחָיו שֶׁל יוֹסֵף מְכָרוּהוּ וְהָלְכוּ לְנַחֵם אֲבִיהֶם וְלֹא נִתְנֶחָם, אָמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים הַלָּלוּ עָשָׂה לָנוּ יְהוּדָה שֶׁאִלּוּלֵי בִּקֵּשׁ לֹא מָכַרְנוּ אוֹתוֹ, כְּשֵׁם שֶׁאָמַר לָנוּ אַל תַּהַרְגוּהוּ וְשָׁמַעְנוּ לוֹ, אִלּוּ אָמַר לָנוּ אַל תִּמְכְּרוּהוּ נִשְׁמַע לוֹ, אֶלָּא אָמַר לָנוּ (בראשית לז, כז) : לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים, וְעָמְדוּ וְנִדּוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לח, א) : וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו, וְלֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר אֶלָּא וַיֵּלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁהָיָה לוֹ יְרִידָה מִצַּד אֶחָיו. וּמַה וַיֵּרֶד הָאָמוּר לְהַלָּן נִדּוּי אַף רֵד הָאָמוּר כָּאן נִדּוּי, מָשָׁל לִמְדִינָה שֶׁשָּׁלְחָה פְּרֶזְבּוּטִיס לְעַטֵּר לַמֶּלֶךְ עַד שֶׁהוּא הוֹלֵךְ עָמְדוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה וְכָפוּ אֶת הַצְּלָמִים וְרָגְמוּ אֶת הָאִיקוֹנִין, עָמְדוּ גְּדוֹלֵי הַמְּדִינָה וְכָתְבוּ לַמֶּלֶךְ, וְנִכְנְסוּ הַכְּתָבִים עַד שֶׁלֹּא הָלַךְ הַפְּרֶזְבּוּטִיס לְהַכְּנֵס לְעַטֵּר לַמֶּלֶךְ, אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ וכו׳. כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ, וְכִי עַמּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הָיוּ, אֶלָּא זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (הושע ז, יג) : אוֹי לָהֶם כִּי נָדְדוּ מִמֶּנִּי שֹׁד לָהֶם כִּי פָשְׁעוּ בִי וְאָנֹכִי אֶפְדֵּם וְהֵמָּה דִּבְּרוּ עָלַי כְּזָבִים, מִמֶּנִּי הָיוּ פּוֹרְשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר : אוֹי לָהֶם כִּי נָדְדוּ מִמֶּנִּי, יֵשׁ אָדָם מַחֲלִיף דָּבָר רַע בְּדָבָר טוֹב, אָדָם שֶׁנּוֹתְנִין לְפָנָיו מַרְגָּלִיּוֹת וְשִׁיחוֹר, מַנִּיחַ הַמַּרְגָּלִיּוֹת וְנוֹטֵל הַשִּׁיחוֹר, וְהֵם מַנִּיחִים לַחַיִּים שֶׁל עוֹלָם וּבוֹחֲרִים בַּמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קטו, ה) : עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ. שֹׁד לָהֶם, שֶׁבָּר עָתִיד לְהַגִּיעָם, וְהֵמָּה דִּבְּרוּ עָלַי כְּזָבִים, וּמַה כְּזָבִים דִּבְּרוּ עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא אָמְרוּ וְכִי עִמָּנוּ הָיָה עָסוּק עִם עַצְמוֹ הָיָה עָסוּק, לְעַצְמוֹ פָּדָה וְלֹא פָּדָה אוֹתָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ז, כג) : מִפְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ לְךָ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וֵאלֹהָיו, רַבָּנִין אָמְרֵי (נחמיה ט, יח) : זֶה אֱלֹהֶיךָ פָּדָה אוֹתָנוּ. רַבִּי חַגַּי בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר זֶה אֱלֹהֶיךָ אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא (שמות לב, ד) : אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ, שִׁתְּפוּ אוֹתוֹ עִמָּהֶם, וְאָמְרוּ אֱלוֹהַּ וְהֶעֱגֵל פָּדָה אוֹתָנוּ, וּמְכַזְּבִים בִּי, וְאָנֹכִי אֶפְדֵּם וְהֵמָּה דִּבְּרוּ עָלַי כְּזָבִים, אַף אֲנִי אוֹמֵר שֶׁאֵינָם עַמִּי, לְכָךְ נֶאֱמַר : כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ.

ד דָּבָר אַחֵר, לֶךְ רֵד, רַבִּי יִצְחָק פָּתַח (צפניה א, יז) : וַהֲצֵרֹתִי לָאָדָם, זֶה מֹשֶׁה, (צפניה א, יז) : וְהָלְכוּ כַּעִוְרִים, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, לָמָּה (צפניה א, יז) : כִּי לַה׳ חָטָאוּ, שֶׁאָמְרוּ (שמות לב, ד) : אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל. (צפניה א, יז) : וְשֵׁפֵךְ דָּמָם כֶּעָפָר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, כז) : עִבְרוּ וָשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה. (צפניה א, יז) : וּלְחֵמָם כַּגְּלָלִים, שֶׁנֶּהֱרְגוּ וְהָיָה בְשָׂרָם מֻשְׁלָךְ כַּגְּלָלִים הַלָּלוּ.

אָמַר רַבִּי לֵוִי בַּעֲרָבְיָה קוֹרִין לְבִשְׂרָא לַחְמָא.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֶךְ רֵד, חָשְׁכוּ פָּנָיו שֶׁל מֹשֶׁה וְנַעֲשָׂה כְּסוּמָא מִן הַצָּרוֹת וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה מָקוֹם לֵירֵד, וְהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְבַקְּשִׁים לְהָרְגוֹ, אָמְרוּ הֲרֵי הַשָּׁעָה לְהָרְגוֹ, יָדַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָה הַמַּלְאָכִים מְבַקְּשִׁים לַעֲשׂוֹת לוֹ, מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֶלְבּוֹ בְּשֵׁם רַב חָנָן בַּר יוֹסֵף בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּא בַּר אַיְבוּ, פָּתַח לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פִּשְׁפֵּשׁ

מִתַּחַת כִּסֵּא כְּבוֹדוֹ, וְאָמַר לָךְ רֵד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט, יב): וַיֹּאמֶר ה׳ אֵלַי קוּם רֵד מַהֵר מִזֶּה. רַבִּי עֲזַרְיָה בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי סִימוֹן בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִלְעָאי אָמַר כֵּיוָן שֶׁבָּא מֹשֶׁה לֵירֵד בָּאוּ הַמַּלְאָכִים לְהָרְגוֹ, מֶה עָשָׂה אָחַז בַּכִּסֵּא שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּפָרַשׂ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טַלִּיתוֹ עָלָיו שֶׁלֹּא יְחַבְּלוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כו, ט): מְאַחֵז פְּנֵי כִסֵּא פַּרְשֵׂז עָלָיו עֲנָנוֹ, מַהוּ פַּרְשֵׂז נוֹטָרִיקוֹן: פִּ׳רַשׂ רַ׳חוּם שַׁ׳דַּי זִ׳יו עֲנָנוֹ עָלָיו.

ה דָּבָר אַחֵר, לָךְ רֵד, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר מַרְדּוּת הֵם צְרִיכִים, וּמִנַּיִן שֶׁאָמַר לוֹ כֵּן, מִמַּה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ אַתָּה יוֹדֵעַ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, ט): וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה רָאִיתִי אֶת הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם קְשֵׁה עֹרֶף הוּא, אֵין אָדָם אוֹמֵר פְּלוֹנִי קָשֶׁה אֶלָּא שֶׁהוּא צָרִיךְ מַרְדּוּת. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ מַהוּ לָךְ רֵד, מַרְדּוּת הֵם צְרִיכִים, מְסַיֵּעַ לֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר, וְתֵדַע לְךָ שֶׁכֵּן, בּוֹא וּרְאֵה כֵּיוָן שֶׁיָּרַד מֹשֶׁה מָה אָמַר לָהֶם (שמות לב, כו כז): וַיַּעֲמֹד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לַה׳, וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְהֵיכָן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁאָמַר לוֹ כָּךְ לָךְ רֵד, מַהוּ רֵד, מַרְדּוּת הֵם צְרִיכִים.

דָּבָר אַחֵר, לָךְ רֵד, אָמַר רַבִּי אָבִין אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה אַל יָרַע לְךָ עַל שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ לָךְ רֵד מִכָּאן, שֶׁהֲרֵי שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים כִּבְיָכוֹל יָרַדְתִּי מִן הַשָּׁמַיִם לָאָרֶץ בִּשְׁבִיל לִרְאוֹת בְּקַלְקָלַת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יא, ה): וַיֵּרֶד ה׳ לִרְאֹת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמִּגְדָּל, (בראשית יא, ז): הָבָה נֵרְדָה, (בראשית יח, כא): אֵרְדָה נָּא וְאֶרְאֶה. אַף אַתָּה לָךְ רֵד, דַּיּוֹ לָעֶבֶד לִהְיוֹת שָׁוֶה לְקוֹנוֹ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה כֵּן אָמַר אֵין סְלִיחָה, יָדַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַה בְּלִבּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְקָרָא אוֹתוֹ לְפַיְסוֹ, אָמַר לֹא אָמַרְתִּי לְךָ עַד שֶׁאַתָּה בַּסְּנֶה מַה שֶּׁעָתִידִין לַעֲשׂוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג, ז): וַיֹּאמֶר ה׳ רָאֹה רָאִיתִי, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה אַתָּה רוֹאֶה רְאִיָּה אַחַת וַאֲנִי רוֹאֶה שְׁתֵּי רְאִיּוֹת, רוֹאֶה אַתָּה אוֹתָם בָּאִים לְסִינַי וּמְקַבְּלִים תּוֹרָתִי, וַאֲנִי רוֹאֶה אוֹתָם שֶׁאַחַר שֶׁאָבוֹא לְסִינַי לִתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה וַאֲנִי חוֹזֵר בְּטֶטְרָאמוּלִין שֶׁלִּי שֶׁהֵן מִתְבּוֹנְנִין בּוֹ וְשׁוֹמְטִים אֶחָד מֵהֶן וּמַכְעִיסִים אוֹתִי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל א, י): וּפְנֵי שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאול לְאַרְבַּעְתָּן, וְהֵם מַכְעִיסִים אוֹתִי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, כ): וַיָּמִירוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר.

דָּבָר אַחֵר, רָאֹה רָאִיתִי וגו׳, מַהוּ עֳנִי עַמִּי, זֶה קְהַל הָעֵגֶל. רָאֹה רָאִיתִי הִיא הָרְאִיָּה שֶׁלְּהַלָּן הִיא הָרְאִיָּה שֶׁכָּאן.

ו לָךְ רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ, הָעָם אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא עַמְּךָ, אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם מִנַּיִן הֵם עַמִּי, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַמְּךָ הֵם, שֶׁעַד שֶׁהָיוּ בְּמִצְרַיִם אָמַרְתִּי לְךָ (שמות ז, ד): וְהוֹצֵאתִי אֶת צִבְאֹתַי אֶת עַמִּי, אָמַרְתִּי לְךָ שֶׁלֹּא לְעָרֵב בָּהֶם עֵרֶב רָב, אַתָּה שֶׁהָיִיתָ עָנָו וְכָשֵׁר אָמַרְתָּ לִי לְעוֹלָם מְקַבְּלִים הַשָּׁבִים, וַאֲנִי הָיִיתִי יוֹדֵעַ מַה הֵם עֲתִידִין לַעֲשׂוֹת, אָמַרְתִּי לְךָ, לָאו, וְעָשִׂיתִי רְצוֹנְךָ, וְהֵם הֵם שֶׁעָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל, שֶׁהָיוּ עוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְהֵם עָשׂוּ אוֹתוֹ וְגָרְמוּ לְעַמִּי לַחֲטֹא. רְאֵה מַה כְּתִיב אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא (שמות לב, ד): אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ, שֶׁהַגֵּרִים שֶׁעָלוּ עִם מֹשֶׁה הֵם עֲשָׂאוּהוּ וְאָמְרוּ לְיִשְׂרָאֵל אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ, לְכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְמֹשֶׁה: לָךְ רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ.

ז עָבְרוּ מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא (שמות לב, ח): סָרוּ מַהֵר מִן הַדֶּרֶךְ, כְּשֶׁהָיוּ בְּסִינַי הָיוּ שׁוֹשַׁנִּים וְרָדִין, עַכְשָׁו נַעֲשׂוּ סַרְיוּת, נַעֲשׂוּ כַּזָּבִים, לֹא עָשׂוּ לֹא שָׁעָה וְלֹא שְׁתַּיִם אֶלָּא מִיָּד סָרוּ.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, אַחַד עָשָׂר יוֹם הָיוּ עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה יוֹם הָיוּ מִתְחַשְּׁבִים הֵיאַךְ לַעֲשׂוֹת אֶת הָעֵגֶל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים א, ב): אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב, וְאַחַר בָּאוּ לְדַרְכֵּי עֵשָׂו (דברים א, ב): דֶּרֶךְ הַר שֵׂעִיר. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, עֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה יוֹם הָיוּ עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַחַד עָשָׂר יוֹם הָיוּ מִתְחַשְּׁבִין הֵיאַךְ לַעֲשׂוֹת הָעֵגֶל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר שֵׂעִיר, שֶׁעָשׂוּ מַעֲשֵׂה שֵׂעִיר.

דָּבָר אַחֵר, הַר שֵׂעִיר, מָה עֵשָׂו מְחָרֵף וּמְגַדֵּף, אַף הֵם מְחָרְפִים וּמְגַדְּפִים לִפְנֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, מָה עֵשָׂו עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אַף הֵם עָשׂוּ כֵן. וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי אִלְעָאי אוֹמֵר, יוֹם אֶחָד הָיוּ עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִנַּיִן, שֶׁכֵּן מִיכָה מְפָרֵשׁ (מיכה ב, ח): וְאֶתְמוּל עַמִּי לְאוֹיֵב יְקוּמֵם, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶתְמוֹל אֲמַרְתִּם (שמות כד, ז): כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, וְהַיּוֹם (שמות לב, ד): אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא אָמַר שְׁנֵי יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ב, לב): וְעַמִּי שְׁכֵחוּנִי יָמִים אֵין מִסְפָּר, כַּמָּה יָמִים שְׁנַיִם. וְרַבִּי יוֹנָה אָמַר טַעְמָא מִפָּסוּק אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נח, ב): וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן.

ח דָּבָר אַחֵר, סָרוּ מַהֵר, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא הִקְשַׁתֶּם אֶת הַדֶּרֶךְ עַל רֹאשׁוֹ, אָדָם שֶׁהוּא יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ מְהַלֵּךְ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה מִלִּין וְטוֹעֶה בַּשְּׁלִישִׁי, שֶׁמָּא מִן הָרִאשׁוֹן הוּא טוֹעֶה. כָּךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא הָיָה לָכֶם לִסְרֹחַ לֹא בַשֵּׁנִי וְלֹא בַשְּׁלִישִׁי אֶלָּא מִן הָרִאשׁוֹן, אֶתְמָהָא. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר אַף לֹא יוֹם אֶחָד הָיָה, אֶלָּא הָיוּ עוֹמְדִים בְּסִינַי וְאָמְרוּ בְּפִיהֶם (שמות כד, ז): נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, וְלִבָּם הָיָה מְכַוֵּן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, לו): וַיְפַתּוּהוּ בְּפִיהֶם. רַבִּי הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי אִידִּי אָמַר (דברים ט, טז): וָאֵרֶא וְהִנֵּה חֲטָאתֶם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם, בְּלַה׳ אֱלֹהֵיכֶם חֲטָאתֶם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת נָתַתִּי לָכֶם לִכְבוֹדְכֶם, (שמות כ, יג): לֹא תִרְצָח, לֹא תִנְאָף, לֹא תִגְנֹב, וְכֵן כֻּלָּם, לֹא הָיָה לָהֶן לַחֲטוֹא אֶלָּא בְּשֶׁלִּי, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט, טז): וָאֵרֶא וְהִנֵּה חֲטָאתֶם לַה׳, אֶתְמְהָא. רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר, (דברים א, ב): אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב, בַּמִּיחָד שֶׁבָּעֲשָׂרָה חֲטָאתֶם, בִּשְׁמִי שֶׁהוּא אֶחָד שֶׁהוּא רֹאשׁ לְכָל הַדִּבְּרוֹת (שמות כ, ב): אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ.

דָּבָר אַחֵר, סָרוּ מַהֵר, רַבִּי יוֹנָה בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר, כָּל נָבִיא שֶׁהָיָה עוֹמֵד הָיָה אוֹמֵר נְבוּאָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְלָמָּה הָיָה אוֹמֵר דְּבַר חֲבֵרוֹ, לְבָרֵר נְבוּאָתוֹ. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר לִנְבוּאָתוֹ הוּא נִזְקָק, חוּץ מִמֹּשֶׁה שֶׁאָמַר כָּל דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים וְשֶׁלּוֹ, וְכָל שֶׁהָיָה מִתְנַבֵּא מֵעֵין נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הָיָה. וְכָל הַדִּבְּרוֹת הוּא אוֹמֵר, חוּץ מִשְּׁנַיִם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲמָרָן לְיִשְׂרָאֵל מִפִּיו, אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא הָיָה לָכֶם לַחֲטוֹא אֶלָּא בַּמֶּה שֶׁצִּוִּיתִי אֶתְכֶם.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁקִּדֵּשׁ מַטְרוֹנָה בִּשְׁתֵּי מַרְגְּלִיּוֹת מִיָּד לְיָד, וְחָזַר וְשָׁלַח לָהּ עוֹד שְׁמוֹנֶה עַל יְדֵי שְׁלוּחוֹ, עִם שֶׁהָיְתָה מְשַׁחֶקֶת עִם אוֹהֲבָהּ אִבְּדָה אֶת שְׁתֵּי הַמַּרְגְּלִיּוֹת שֶׁנָּתַן לָהּ הַמֶּלֶךְ. כֵּיוָן שֶׁיָּדַע הַמֶּלֶךְ שֶׁאִבְּדָה אוֹתָן טָרְדָהּ מִבֵּיתוֹ. בָּא לוֹ שׁוֹשְׁבִינָהּ לְפַיֵּס לַמֶּלֶךְ, אָמַר אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ אֵימָתַי אַתָּה מוֹצֵא מְשֻׁבַּחַת וְנָאָה כְּמוֹתָהּ. אָמַר הַמֶּלֶךְ אִי שָׁמַיִם שְׁתֵּי מַרְגְּלִיּוֹת נָתַתִּי לָהּ מִיָּדִי לְיָדָהּ וְשָׁלַחְתִּי לָהּ עַל יָדְךָ שְׁמוֹנֶה, לֹא הָיָה לָהּ לְאַבֵּד אֶת שֶׁלְּךָ אוֹ שָׁלֹשׁ אוֹ אַפִּלּוּ כֻּלָּם, אֶלָּא כָּךְ הָיְתָה בּוֹסֶרֶת עָלַי שֶׁאוֹתָן שְׁתֵּי מַרְגְּלִיּוֹת שֶׁנָּתַתִּי לָהּ מִיָּד לְיָד אִבְּדָה אוֹתָן, הוּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לִירְמְיָה (ירמיה ב, יג): כִּי שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי, וּשְׁתֵּי רָעוֹת עָשׂוּ לְכָךְ וִיתֵּר עַל כ״ב, וּמַהוּ כִּי שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי, אָנֹכִי, וְלֹא יִהְיֶה לְךָ, הֱוֵי: סָרוּ מַהֵר מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם. עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה, רַבִּי תַּנְחוּם

בֶּן חֲנִילָאי אָמַר מֵאָה עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה קַנְטָרִין שֶׁל זָהָב הָיָה בָּעֵגֶל מִנְיַן מַסֵּ״כָה. מ׳ אַרְבָּעִים, ס׳ שִׁשִּׁים, כ׳ עֶשְׂרִים, ה׳ חֲמִשָּׁה. רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא אוֹמֵר מֵאָה וְעֶשְׂרִים קַנְטָרִין, מִנְיַן מָסָ״ךְ, שֶׁהוּא מַעֲבִיר ה׳.

דָּבָר אַחֵר, אָמַר רַבִּי אַמִּי מַסֵּכָה רָעָה הִסַּכְתֶּן לַדּוֹרוֹת, מִשְּׁתֵּי בִּישָׁתָא אִישְׁתִּיתֵין לְדָרַיָּיא. וְרַבִּי יִצְחָק אָמַר לְשׁוֹן סַרְדְּיוֹטִין הוּא, מַסֵּכָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ אֲנִי מְרַפֵּא אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה.

ט וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה רָאִיתִי אֶת הָעָם הַזֶּה מַהוּ וְהִנֵּה עַם קְשֵׁה עֹרֶף הוּא אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פּוֹלְוָיָה בְּשֵׁם רַבִּי מֵאִיר רְאוּיִים הֵן לְהֵעָרֵף.

אָמַר רַב יָקִים שְׁלֹשָׁה חֲצוּפִים הֵם חָצוּף בַּחַיָּה כֶּלֶב בָּעוֹף תַּרְנְגוֹל וּבָאֻמּוֹת יִשְׂרָאֵל.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר רַדִּיפָא בְּשֵׁם רַבִּי אַמִּי אַתָּה סָבוּר שֶׁהוּא לִגְנַאי וְאֵינוֹ אֶלָּא לְשִׁבְחָן אוֹ יְהוּדִי אוֹ צָלוּב.

אָמַר״רַבִּי אָבִין עַד עַכְשָׁו קוֹרִין אֶת יִשְׂרָאֵל בְּחוּצָה לָאָרֶץ הָאֻמָּה שֶׁל קְשֵׁה עֹרֶף.

אָמַר רַב נַחְמָן תֵּדַע לְךָ שֶׁהֵם קָשִׁים כְּשֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה מַה כְּתִיב בָּהֶם (שמות יט): וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַרְאֶה לָהֶם כָּל נִסַּי וּלְוַאי לֶהֱנֵי וְהִנֵּה עַם קְשֵׁה עֹרֶף הוּא וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי וְיִחַר אַפִּי בָּהֶם וַאֲכַלֵּם וְכִי מֹשֶׁה הָיָה תּוֹפֵשׂ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא אוֹמֵר הַנִּיחָה לִי אֶלָּא לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ שֶׁכָּעַס עַל בְּנוֹ וְהִכְנִיסוֹ לְקִיטוֹן וּמַתְחִיל לְבַקֵּשׁ לְהַכּוֹתוֹ וְהָיָה הַמֶּלֶךְ מְצַעֵק מִן הַקִּיטוֹן הַנִּיחָה לִי שֶׁאַכֶּנּוּ וְהָיָה פַּדְגּוֹג עוֹמֵד בַּחוּץ אָמַר הַפַּדְגּוֹג הַמֶּלֶךְ וּבְנוֹ לִפְנִים בַּקִּיטוֹן לָמָּה הוּא אוֹמֵר הַנִּיחָה לִי אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהַמֶּלֶךְ מְבַקֵּשׁ שֶׁאֵלֵךְ וַאֲפַיְסֶנּוּ עַל בְּנוֹ לְכָךְ הוּא מְצַעֵק הַנִּיחָה לִי כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי אָמַר מֹשֶׁה מִפְּנֵי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה שֶׁאֲפַיֵּס עַל יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי מִיָּד הִתְחִיל לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים הֲוֵי וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת פְּנֵי ה׳ אֱלֹהָיו:

פרשה מג

א וַיְחַל מֹשֶׁה, כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא (תהלים קו, כג): וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידָם לוּלֵי מֹשֶׁה בְחִירוֹ עָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנָיו, אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא הַסָּנִיגוֹר הַטּוֹב מַסְבִּיר פָּנִים בַּדִּין, מֹשֶׁה אֶחָד מִשְּׁנֵי סָנִיגוֹרִין שֶׁעָמְדוּ לְלַמֵּד סָנֵיגוֹרְיָא עַל יִשְׂרָאֵל וְהֶעֱמִידוּ פָּנִים כִּבְיָכוֹל כְּנֶגֶד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מֹשֶׁה וְדָנִיֵּאל. מֹשֶׁה מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: לוּלֵי מֹשֶׁה בְחִירוֹ וגו׳. דָּנִיֵּאל מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ט, ג): וָאֶתְּנָה אֶת פָּנַי אֶל ה׳ הָאֱלֹהִים לְבַקֵּשׁ וגו׳. אֵלּוּ שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁנָּתְנוּ פְּנֵיהֶם לְנֶגֶד מִדַּת הַדִּין לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל.

רַבִּי בֶּרֶכְיָה אָמַר שְׁתַּיִם, אַחַת בְּשֵׁם רַבֵּנוּ וְאַחַת בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, רַבֵּנוּ אָמַר לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה דָן אֶת בְּנוֹ וְהָיָה הַקָּטֵיגוֹר עוֹמֵד וּמְקַטְרֵג, מֶה עָשָׂה הַפַּדְגּוֹג שֶׁל בֵּן, כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתוֹ מִתְחַיֵּב דָּחַף אֶת הַקָּטֵיגוֹר וְהוֹצִיאוֹ לַחוּץ וְעָמַד לוֹ בִּמְקוֹמוֹ מְלַמֵּד עַל הַבֵּן סָנֵיגוֹרְיָא. כָּךְ בְּשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל הָיָה הַשָּׂטָן עוֹמֵד וּמְקַטְרֵג בִּפְנִים וּמֹשֶׁה עוֹמֵד מִבַּחוּץ, מֶה עָשָׂה מֹשֶׁה עָמַד וְדָחַף אֶת הַשָּׂטָן וְהוֹצִיאוֹ לַחוּץ וְעָמַד בִּמְקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר. עָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנָיו, עָמַד לוֹ בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל פּוֹרֵץ.

רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר, עָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנָיו, דָּבָר קָשֶׁה, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁכָּעַס עַל בְּנוֹ וְיָשַׁב עַל בִּימָה וְדָנוֹ וְחִיְּבוֹ, נָטַל אֶת הַקּוּלְמוֹס לַחְתּוֹם גְּזַר דִּינוֹ, מֶה עָשָׂה סוֹנְקַתְּדְּרוֹ, חָטַף אֶת הַקּוּלְמוֹס מִתּוֹךְ יָדוֹ שֶׁל מֶלֶךְ כְּדֵי לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ. כָּךְ בְּשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה יָשַׁב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם בַּדִּין לְחַיְּבָם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט, יד) : הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם, וְלֹא עָשָׂה אֶלָּא בָּא לַחְתּוֹם גְּזַר דִּינָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, יט) : זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם. מֶה עָשָׂה מֹשֶׁה נָטַל אֶת הַלּוּחוֹת מִתּוֹךְ יָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּדֵי לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְשַׂר שֶׁשָּׁלַח לְקַדֵּשׁ אִשָּׁה עִם הַסַּרְסוּר, הָלַךְ וְקִלְקְלָה עִם אַחֵר, הַסַּרְסוּר שֶׁהָיָה נָקִי מֶה עָשָׂה נָטַל אֶת כְּתֻבָּתָהּ מַה שֶּׁנָּתַן לוֹ הַשַּׂר לְקַדְּשָׁהּ וּקְרָעָהּ, אָמַר מוּטָב שֶׁתִּדּוֹן כִּפְנוּיָה וְלֹא כְּאֵשֶׁת אִישׁ. כָּךְ עָשָׂה מֹשֶׁה כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה נָטַל אֶת הַלּוּחוֹת וּשְׁבָרָן, כְּלוֹמַר שֶׁאִלּוּ הָיוּ רוֹאִין עָנְשָׁן לֹא חָטְאוּ. וְעוֹד אָמַר מֹשֶׁה מוּטָב נִדּוֹנִין כְּשׁוֹגְגִין וְאַל יְהוּ מְזִידִין, לָמָּה, שֶׁהָיָה כָּתוּב בַּלּוּחוֹת (שמות כ, ב) : אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, וְעָנְשׁוֹ אֶצְלוֹ, זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם, לְפִיכָךְ שָׁבַר אֶת הַלּוּחוֹת. וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידָם, מִיָּד הִתְחִיל חוֹגֵר בִּתְפִלָּה, הֱוֵי : וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת פְּנֵי ה׳ אֱלֹהָיו, שֶׁעָמַד בְּקַלּוּת רֹאשׁ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבַקֵּשׁ צָרְכָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, הֱוֵי : וַיְחַל מֹשֶׁה.

ב דָּבָר אַחֵר, וַיְחַל מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי טז, יד) : חֲמַת מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי מָוֶת, מְדַבֵּר בְּמֹשֶׁה, כְּשֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה עָלְתָה חֲמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְשָׁלַח מַלְאֲכֵי חַבָּלָה לְחַבֵּל יִשְׂרָאֵל, הֱוֵי : חֲמַת מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי מָוֶת. (משלי טז, יד) : וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנִּקְרָא חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כא, כב) : עִיר גִּבֹּרִים עָלָה חָכָם, שֶׁעָמַד וְלִמֵּד סָנֵיגוֹרְיָא עַל יִשְׂרָאֵל, וְרִצָּה אוֹתָם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, הֱוֵי : וַיְחַל מֹשֶׁה.

דָּבָר אַחֵר, וַיְחַל מֹשֶׁה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי כט, ח) : אַנְשֵׁי לָצוֹן יָפִיחוּ קִרְיָה, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּתְנוּ פִּיחָה בָּעוֹלָם בָּעֵגֶל שֶׁעָשׂוּ, דְּאָמַר רַבִּי אַסִּי אֵין דּוֹר וָדוֹר שֶׁאֵינוֹ נוֹטֵל אוֹקִיָּא מִמַּעֲשֵׂה הָעֵגֶל. (משלי כט, ח) : וַחֲכָמִים יָשִׁיבוּ אָף, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁהֵשִׁיב אַפּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּסָּנֵיגוֹרְיָא שֶׁלִּמֵּד עַל יִשְׂרָאֵל, הֱוֵי : וַיְחַל מֹשֶׁה.

ג דָּבָר אַחֵר, וַיְחַל מֹשֶׁה, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבָּנָן, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חָלָה מֹשֶׁה כְּשֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, מַהוּ וַיְחַל מֹשֶׁה, שֶׁהִכְנִיס לֵאלֹהִים כְּמִין דּוֹרוֹן, וְאֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה אֶלָּא לְשׁוֹן דּוֹרוֹן, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (תהלים מה, יג) : וּבַת צֹר בְּמִנְחָה פָּנַיִךְ יְחַלּוּ וגו׳. וְכֵן (מלאכי א, ט) : וְעַתָּה חַלּוּ נָא פְּנֵי אֵל וגו׳. וְרַבָּנָן אָמְרִין, מַהוּ וַיְחַל מֹשֶׁה, עָשָׂה אֶת הַמַּר מָתוֹק, וַיְחַל לְשׁוֹן חִלּוּי, כֵּיצַד, אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּא בַּר אָדָא דְּיָפוֹ בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לְמָרָה, מַה כְּתִיב שָׁם (שמות טו, כג) : וַיָּבֹאוּ מָרָתָה, הִתְחִיל מֹשֶׁה מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ וְאָמַר הַמַּיִם הַלָּלוּ לָמָּה נִבְרְאוּ מַה הֲנָיָה יֵשׁ לָעוֹלָם בָּהֶן, מוּטָב הָיָה אִלּוּ לֹא נִבְרְאוּ, יָדַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָה הָיָה מְחַשֵּׁב בְּלִבּוֹ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא תֹאמַר כֵּן, וְלֹא מַעֲשֵׂי יָדַי הֵן, יֵשׁ דָּבָר בָּעוֹלָם שֶׁלֹּא נִבְרָא לְצֹרֶךְ, אֶלָּא אֲנִי מְלַמֶּדְךָ הֵיאַךְ תְּהֵא

אוֹמֵר, אֱמֹר כָּךְ עֲשֵׂה אֶת הַמַּר מָתוֹק. וּמִנַּיִן שֶׁלִּמְּדוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִהְיוֹת אוֹמֵר כָּךְ, רְאֵה מַה כְּתִיב (שמות טו, כה) ; וַיִּצְעַק אֶל ה׳ וַיּוֹרֵהוּ ה׳ עֵץ, וַיַּרְאֵהוּ אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא וַיּוֹרֵהוּ, אֵין וַיּוֹרֵהוּ אֶלָּא לְשׁוֹן לִמּוּד, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד, ד) ; וַיֹּרֵנִי וַיֹּאמֶר לִי, וּכְתִיב (שמות לה, לד) : וּלְהוֹרֹת נָתַן בְּלִבּוֹ. הָיָה הַדָּבָר מָסֹרֶת בְּיַד מֹשֶׁה וְלֹא עָשָׂה, וְלָמָּה עָשָׂה אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לַמִּדְבָּר וּבִקֵּשׁ הָאֱלֹהִים לְכַלּוֹתָן אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם בִּקַּשְׁתָּ לְאַבֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל, מְכַלֶּה אַתָּה אוֹתָם מִן הָעוֹלָם, לֹא כָּךְ אָמַרְתָּ לִי בְּמָרָה הֱוֵי מִתְפַּלֵּל וֶאֱמֹר עֲשֵׂה אֶת הַמַּר מָתוֹק, וְאַף עַכְשָׁו חַלִּי מְרִירָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְרַפֵּא אוֹתָן, הֱוֵי : וַיִּחַל מֹשֶׁה.

אָמַר רַבִּי אָבִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי בַּר פְּרָטָא בִּימֵי מֹשֶׁה הָיָה לָנוּ מִי שֶׁיְּחַלֶּה הַמְּרִירוּת שֶׁלָּנוּ, הֱוֵי : וַיִּחַל מֹשֶׁה, אֲבָל בִּימֵי דָנִיֵּאל לֹא הָיָה לָנוּ מִי שֶׁיְּחַלֶּה הַמְּרִירוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ט, יג) : וְלֹא חִלִּינוּ אֶת פְּנֵי ה׳ אֱלֹהֵינוּ.

ד דָּבָר אַחֵר, וַיִּחַל מֹשֶׁה, מַהוּ כֵּן, אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֶלְבּוֹ בְּשֵׁם רַבִּי יִצְחָק, שֶׁהִתִּיר נִדְרוֹ שֶׁל יוֹצְרוֹ. כֵּיצַד, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל הָעֵגֶל עָמַד מֹשֶׁה מְפַיֵּס הָאֱלֹהִים שֶׁיִּמְחֹל לָהֶם. אָמַר הָאֱלֹהִים, מֹשֶׁה, כְּבָר נִשְׁבַּעְתִּי (שמות כב, יט) : זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם, וּדְבַר שְׁבוּעָה שֶׁיָּצָא מִפִּי אֵינִי מַחֲזִירוֹ. אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם וְלֹא נָתַתָּ לִי הֲפָרָה שֶׁל נְדָרִים, וְאָמַרְתָּ (במדבר ל, ג) : אִישׁ כִּי יִדֹּר נֶדֶר לַה׳ אוֹ הִשָּׁבַע שְׁבֻעָה לֶאְסֹר אִסָּר עַל נַפְשׁוֹ לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ, הוּא אֵינוֹ מוֹחֵל אֲבָל חָכָם מוֹחֵל אֶת נִדְרוֹ בְּעֵת שֶׁיִּשָּׁאֵל עָלָיו, וְכָל זָקֵן שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאָה אִם יִרְצֶה שֶׁיְּקַבְּלוּ אֲחֵרִים הוֹרָאָתוֹ צָרִיךְ הוּא לְקַיְּמָהּ תְּחִלָּה, וְאַתָּה צִוִּיתַנִי עַל הֲפָרַת נְדָרִים, דִּין הוּא שֶׁתַּתִּיר אֶת נִדְרְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתַנִי לְהַתִּיר לַאֲחֵרִים. מִיָּד נִתְעַטֵּף בְּטַלִּיתוֹ וְיָשַׁב לוֹ כְּזָקֵן, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹמֵד כְּשׁוֹאֵל נִדְרוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים ט, ט) : וָאֵשֵׁב בָּהָר, וְאֶפְשָׁר שֶׁהָיָה מֹשֶׁה יוֹשֵׁב וְהָאֱלֹהִים יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ עוֹמֵד, אָמַר רַבִּי דְּרוֹסָאי קָתֶדְרָא עָשָׂה לוֹ כְּקָתֶדְרָא שֶׁל אַסְטָלִיסְטָקִין הַלָּלוּ בְּשָׁעָה שֶׁהֵן נִכְנָסִין לִפְנֵי הַשִּׁלְטוֹן וְהֵן נִרְאִין עוֹמְדִין וְאֵינָן אֶלָּא יוֹשְׁבִין, וְאַף כָּאן כָּךְ, יְשִׁיבָה שֶׁהִיא נִרְאָה עֲמִידָה, הֱוֵי : וָאֵשֵׁב בָּהָר.

דָּבָר אַחֵר, וָאֵשֵׁב בָּהָר, וְכִי יֵשׁ יְשִׁיבָה לְמַעְלָה, אַתָּה מוֹצֵא שֶׁכֻּלָּם עוֹמְדִין, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ו, ב) : שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ, וְכֵן (יחזקאל א, כד כה) : בְּעָמְדָם תִּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶם, וְכֵן (דניאל ז, טז) : קְרֵבַת עַל חַד מִן קָאֲמַיָּא, וְכֵן אֲפִלּוּ מֹשֶׁה כְּשֶׁעָלָה לַמָּרוֹם הָיָה עוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י, י) : וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר, וּכְתִיב (דברים ה, ה) : אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין ה׳ וּבֵינֵיכֶם, וְאֵין יוֹשֵׁב שָׁם אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבַדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב יח, יח) : רָאִיתִי אֶת ה׳ יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ, וְהוּא אוֹמֵר וָאֵשֵׁב בָּהָר, וּמַהוּ כֵּן, אָמַר רַב הוּנָא בַּר אַחָא שֶׁיָּשַׁב לְהַתִּיר נִדְרוֹ שֶׁל יוֹצְרוֹ, וּמָה אָמַר לוֹ דָּבָר קָשֶׁה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן דָּבָר קָשֶׁה אָמַר לְפָנָיו תָּהִיתָ אֶתְמְהָא, אָמַר לוֹ תּוֹהֶא אֲנָא עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לַעֲשׂוֹת לְעַמִּי, אוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר מֹשֶׁה מֻתָּר לָךְ מֻתָּר לָךְ, אֵין כָּאן נֶדֶר וְאֵין כָּאן שְׁבוּעָה, הֱוֵי : וַיִּחַל מֹשֶׁה, שֶׁהֵפֵר נִדְרוֹ לְיוֹצְרוֹ, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (במדבר ל, ג) : וְלֹא יַחֵל דְּבָרוֹ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ לְפִיכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ אִישׁ הָאֱלֹהִים, לוֹמַר שֶׁהִתִּיר נֶדֶר לָאֱלֹהִים, וְכֵן וַיִּחַל מֹשֶׁה.

ה אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, פֶּתַח שֶׁל תְּשׁוּבָה פָּתַח לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות כ, ב) : אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, בְּסִינַי לְמֹשֶׁה, בְּשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל הָעֵגֶל הָיָה מֹשֶׁה מְפַיֵּס אֶת הָאֱלֹהִים וְלֹא הָיָה שׁוֹמֵעַ לוֹ, אָמַר לוֹ אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בָהֶם מִדַּת הַדִּין עַל שֶׁבִּטְּלוּ אֶת הַדִּבּוּר, אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם כָּךְ אָמַרְתָּ בְּסִינַי אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, אֱלֹהֵיכֶם לֹא נֶאֱמַר, לֹא לִי אָמַרְתָּ, שֶׁמָּא לָהֶם אָמַרְתָּ וַאֲנִי בִּטַּלְתִּי אֶת הַדִּבּוּר, אֶתְמְהָא לִי, הֱוֵי : וַיִּחַל מֹשֶׁה וגו׳.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעָיָה דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, לְפִיכָךְ חָזַר וּכְתָבָהּ בִּלְשׁוֹן רַבִּים (ויקרא יט, ב): אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם, וְכֵן בְּכָל הַמִּצְוֹות אוֹמֵר: אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם, וְלֹא אָמַר עוֹד אֲנִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ.

ו דָּבָר אַחֵר, וַיְחַל מֹשֶׁה, מַהוּ לָמָּה ה׳ יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בֶּן בַּיִת וְהִשְׁלִיטוֹ עַל כָּל מַה שֶׁהָיָה לוֹ, הָלַךְ אוֹתוֹ בֶּן בַּיִת וְהִלְוָה לִבְנֵי אָדָם עַל יְדֵי עֲרֵבִים, הִלְוָה לָזֶה חֲמִשִּׁים זְהוּבִים וְלָזֶה מֵאָה וְלָזֶה מָאתַיִם, בָּרְחוּ הַזִּים. אַחַר זְמַן שָׁמַע הַמֶּלֶךְ וְרַע לוֹ, אָמַר לוֹ הִשְׁלַטְתִּיךָ עַל שֶׁלִּי אֶלָּא לְאַבְּדָן. אָמַר לוֹ בֶּן בַּיִת, אֲנִי הִלְוֵיתִי וּבְאַחְרָיוּתִי הֵם לְשַׁלֵּם, אֲנִי מַעֲמִידְךָ עַל הַכֹּל, הֲרֵי פְּלוֹנִי עָרֵב יֵשׁ בְּיָדוֹ מֵאָה זְהוּבִים וּבְיַד פְּלוֹנִי חֲמִשִּׁים. כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָמָּה אַתָּה כּוֹעֵס לֹא בִּשְׁבִיל תּוֹרָתְךָ, בְּאַחֲרָיוּתִי הִיא, שֶׁאֲנִי וַחֲבֵרַי נְקַיִּם אוֹתָהּ, אַהֲרֹן וּבָנָיו יְקַיְּמוּהָ, יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב יְקַיְּמוּהָ, יָאִיר וּמָכִיר יְקַיְּמוּהָ, הַצַּדִּיקִים יְקַיְּמוּהָ, וַאֲנִי אֲקַיְּמֶנָּה, הֱוֵי: לָמָּה ה׳ יֶחֱרֶה אַפְּךָ. וְרַבִּי נְחֶמְיָה אָמַר בְּשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה עָמַד לוֹ מֹשֶׁה מְפַיֵּס אֶת הָאֱלֹהִים, אָמַר רִבּוֹן הָעוֹלָם עָשׂוּ לְךָ סִיּוּעַ וְאַתָּה כּוֹעֵס עֲלֵיהֶם, הָעֵגֶל הַזֶּה שֶׁעָשׂוּ יִהְיֶה מְסַיְּעֶךָ, אַתָּה מַזְרִיחַ אֶת הַחַמָּה וְהוּא הַלְּבָנָה, אַתָּה הַכּוֹכָבִים וְהוּא הַמַּזָּלוֹת, אַתָּה מוֹרִיד אֶת הַטָּל וְהוּא מַשִּׁיב רוּחוֹת, אַתָּה מוֹרִיד גְּשָׁמִים וְהוּא מְגַדֵּל צְמָחִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֹשֶׁה אַף אַתָּה טוֹעֶה כְּמוֹתָם וַהֲלוֹא אֵין בּוֹ מַמָּשׁ. אָמַר לוֹ אִם כֵּן לָמָּה אַתָּה כּוֹעֵס עַל בָּנֶיךָ, הֱוֵי: לָמָּה ה׳ יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ.

ז דָּבָר אַחֵר, לָמָּה ה׳ יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ, אָמַר מֹשֶׁה לֹא כָּךְ אָמַרְתָּ לִי (שמות לב, ז): כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ, עַמְּךָ חָטְאוּ וְלֹא עַמִּי, אִם עַמִּי חָטְאוּ לֹא עַמְּךָ חָטְאוּ, הֱוֵי: לָמָּה ה׳ יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ.

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה ה׳ יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ, מָשָׁל [לטפסר] לְמֶלֶךְ שֶׁנִּכְנַס לְבֵיתוֹ וּמָצָא אִשְׁתּוֹ מְגַפֶּפֶת לְדֶלְפְּקִי, וְכָעַס, אָמַר לוֹ שׁוּשְׁבִינוֹ אִם הָיָה מוֹלִיד יָפֶה הָיִיתָ כּוֹעֵס. אָמַר לוֹ [הטפסר] הַמֶּלֶךְ אֵין בּוֹ כֹּחַ לְדָבָר זֶה אֶלָּא לְלַמְּדָהּ שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה כָּךְ. כָּךְ אָמַר הָאֱלֹהִים יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ אֶלָּא שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ לַעֲשׂוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. אָמַר לוֹ וְאִם אֵין בּוֹ מַמָּשׁ לָמָּה אַתָּה כּוֹעֵס עַל בָּנֶיךָ, הֱוֵי: לָמָּה ה׳ יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ. אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, מָה רָאָה לְהַזְכִּיר כָּאן יְצִיאַת מִצְרַיִם, אֶלָּא אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם מֵהֵיכָן הוֹצֵאתָ אוֹתָם, מִמִּצְרַיִם, שֶׁהָיוּ כֻּלָּם עוֹבְדֵי טְלָאִים.

אָמַר רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן מָשָׁל לְחָכָם שֶׁפָּתַח לִבְנוֹ חֲנוּת שֶׁל בְּשָׂמִים בְּשׁוּק שֶׁל זוֹנוֹת, הַמָּבוֹי עָשָׂה שֶׁלּוֹ וְהָאֲמָנוּת עָשְׂתָה שֶׁלָּהּ, וְהַנַּעַר כְּבָחוּר עָשָׂה שֶׁלּוֹ יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, בָּא אָבִיו וּתְפָסוֹ עִם הַזּוֹנוֹת, הִתְחִיל הָאָב צוֹעֵק וְאוֹמֵר הוֹרֵגְךָ אָנִי, הָיָה שָׁם אוֹהֲבוֹ אָמַר לוֹ אַתָּה אִבַּדְתָּ אֶת הַנַּעַר וְאַתָּה צוֹעֵק כְּנֶגְדּוֹ, הִנַּחְתָּ כָּל הָאֲמָנִיּוֹת וְלֹא לִמַּדְתּוֹ אֶלָּא בַּשָּׂם, וְהִנַּחְתָּ כָּל הַמּוֹבָאוֹת וְלֹא פָּתַחְתָּ לוֹ חֲנוּת אֶלָּא בַּשּׁוּק שֶׁל זוֹנוֹת. כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם הִנַּחְתָּ כָּל הָעוֹלָם וְלֹא שִׁעְבַּדְתָּ בָּנֶיךָ אֶלָּא בְּמִצְרַיִם שֶׁהָיוּ עוֹבְדִין טְלָאִים וְלָמְדוּ מֵהֶם בָּנֶיךָ וְאַף הֵם עָשׂוּ הָעֵגֶל, לְפִיכָךְ אָמַר אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, דַּע מֵהֵיכָן הוֹצֵאתָ אוֹתָם.

ח דָּבָר אַחֵר, אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, מַה רָאָה לְהַזְכִּיר כָּאן יְצִיאַת מִצְרַיִם, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי בֶּן פְּרָטָא לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְאֶחָד שֶׁבָּא לִקַּח עֶבֶד, אָמַר לַאֲדוֹנָיו הָעֶבֶד הַזֶּה שֶׁאַתָּה מוֹכֵר קָאקְגְּרִיסִין הוּא אוֹ קָאלוֹחְסִין הוּא, אָמַר לוֹ קָאקְגְּרִיסִין הוּא וְעַל זֶה אֲנִי מוֹכְרוֹ,

לְקָחוֹ וְהוֹלִיכוֹ לְבֵיתוֹ, פַּעַם אַחַת סָרַח אוֹתוֹ הָעֶבֶד הִתְחִיל אֲדוֹנוֹ מַכֵּהוּ אָמַר לוֹ הוֹרֶגְךָ אָנִי, מָה אֲנִי מְבַקֵּשׁ עֶבֶד רָע, הִתְחִיל הָעֶבֶד צוֹוֵחַ בִּיָּא מַעֲבִיר עָלָי. אָמַר לוֹ אֲדוֹנָיו סָרַחְתָּ כָּל הַסִּרְחוֹן הַזֶּה וְאַתָּה צוֹוֵחַ בִּיָּא הֶעֱבַרְתָּ לִי. אָמַר הָעֶבֶד בֶּאֱמֶת בִּיָּא הֶעֱבַרְתָּ עָלָי. אָמַר לוֹ מָרִי הֵיאַךְ לָקַחְתָּ אוֹתִי בְּעֶבֶד טוֹב אוֹ בְּעֶבֶד רָע, אָמַר לוֹ בְּעֶבֶד רָע, אָמַר לוֹ בְּעֶבֶד רַע אַתָּה לְקַחְתַּנִי וּתְבַקְשֵׁנִי עֶבֶד טוֹב. כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹן הָעוֹלָם לֹא כָּךְ אָמַרְתָּ לִי (שמות ג, י): וְעַתָּה לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה, וְאָמַרְתִּי לְךָ בְּאֵיזֶה זְכוּת אַתָּה גּוֹאֲלָן, הֵם עוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְאָמַרְתָּ לִי אַתָּה עַכְשָׁו רוֹאֶה אוֹתָם עוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וַאֲנִי עוֹמֵד וְרוֹאֶה אוֹתָם שֶׁהֵן יוֹצְאִין מִמִּצְרַיִם, וְאֶקְרַע לָהֶם אֶת הַיָּם, וַאֲבִיאֵם אֶל הַמִּדְבָּר, וְאֶתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, וְאַרְאֶה לָהֶם אֶת כְּבוֹדִי פָּנִים בְּפָנִים וְהֵם מְקַבְּלִים מַלְכוּתִי, וְכוֹפְרִים בִּי בְּסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם וְעוֹשִׂין אֶת הָעֵגֶל, הוּא שֶׁאוֹמֵר (שמות ג, ז): רָאֹה רָאִיתִי אֶת עֳנִי עַמִּי, וְזֶהוּ קוֹל שֶׁל עֵגֶל (שמות לב, יח): קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ, וְעַד שֶׁלֹּא גְאַלְתָּם אָמַרְתָּ לִי שֶׁהֵם עוֹשִׂים אֶת הָעֵגֶל, וְעַכְשָׁו שֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהָרְגָן, לְכָךְ הִזְכִּיר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּסָּנֵיגוֹרְיָא שֶׁלּוֹ.

אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בֶּן חָמָא בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּהוּ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, מַהוּ רָאֹה רָאִיתִי, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה אַתָּה רוֹאֶה אוֹתָן עַכְשָׁו וַאֲנִי רוֹאֶה אוֹתָם הֵיאַךְ מִתְבּוֹנְנִים בִּי, אֲנִי יוֹצֵא בַּקָּרוּכִין שֶׁלִּי שֶׁאֶתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, יח): רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן, וְהֵם שׁוֹמְטִין אֶחָד מִן טֶטְרָאמוּלִין שֶׁלִּי, שֶׁכָּתוּב (יחזקאל א, י): וּפְנֵי שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאול, לְפִיכָךְ אָמַר מֹשֶׁה לָמָּה ה׳ יֶחֱרֶה אַפֶּךָ, אַתָּה הָיִיתָ יוֹדֵעַ אוֹתָם, וְעַכְשָׁיו אַתָּה כּוֹעֵס עֲלֵיהֶם עַל שֶׁעָשׂוּ הָעֵגֶל.

ט דָּבָר אַחֵר, אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, מָה רָאָה לְהַזְכִּיר כָּאן יְצִיאַת מִצְרָיִם, אָמַר רַבִּי אָבִין בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ שָׂדֶה בּוּר, אָמַר לָאָרִיס לֵךְ פַּרְנְסָהּ וַעֲשֵׂה אוֹתָהּ כֶּרֶם, הָלַךְ הָאָרִיס וּפִרְנֵס אוֹתָהּ שָׂדֶה וּנְטָעָהּ כֶּרֶם, הִגְדִּיל הַכֶּרֶם וְעָשָׂה יַיִן וְהֶחֱמִיץ, כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַמֶּלֶךְ שֶׁהֶחֱמִיץ הַיַּיִן, אָמַר לָאָרִיס לֵךְ וְקַץ אוֹתָהּ, מָה אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִן הַכֶּרֶם עוֹשֶׂה חֹמֶץ, אָמַר הָאָרִיס אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ כַּמָּה יְצִיאוֹת הוֹצֵאתָ עַל הַכֶּרֶם עַד שֶׁלֹּא עָמַד, וְעַכְשָׁו אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְקָצְצוֹ, וְאִם תֹּאמַר בִּשְׁבִיל שֶׁהֶחֱמִיץ יֵינוֹ, בִּשְׁבִיל שֶׁהוּא נַעַר לְכָךְ הֶחְמִיץ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה יַיִן יָפֶה. כָּךְ כְּשֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְכַלּוֹתָם, אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם לֹא מִמִּצְרַיִם הוֹצֵאתָם, מִמְּקוֹם עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְעַכְשָׁו נְעָרִים הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע יא, א): כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וָאֹהֲבֵהוּ, הַמְּתֵן מְעַט לָהֶם וְלֵךְ עִמָּהֶם וְעוֹשִׂין לְפָנֶיךָ מַעֲשִׂים טוֹבִים, הֲוֵי: אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרָיִם, (שמות לב, יב): לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם, (שמות לב, יב): וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר אַבָּא תְּהֵא הַתְּחוּת מְצוּיָה לְפָנֶיךָ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָה אָמַרְתָּ וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ, חַיֶּיךָ כָּךְ אֲנִי עוֹשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, יד): וַיִּנָּחֶם ה׳ עַל הָרָעָה.

פרשה מד

א זְכֹר לְאַבְרָהָם, פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא (תהלים פ, ט) : גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ, לָמָּה נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְגֶפֶן אֶלָּא מָה הַגֶּפֶן כְּשֶׁבְּעָלֶיהָ מְבַקְּשִׁין שֶׁתַּשְׁבִּיחַ מָה הֵם עוֹשִׂין עוֹקְרִין אוֹתָהּ מִמְּקוֹמָהּ וְשׁוֹתְלִין אוֹתָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר וְהִיא מַשְׁבַּחַת, כָּךְ כֵּיוָן שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹדִיעַ יִשְׂרָאֵל בָּעוֹלָם, מָה עָשָׂה, עֲקָרָן מִמִּצְרַיִם וֶהֱבִיאָן לַמִּדְבָּר וְהִתְחִילוּ מַצְלִיחִים שָׁם, וְהִתְחִילוּ מְקַבְּלִין הַתּוֹרָה וְאוֹמְרִים (שמות כד, ז) : כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, וְיָצָא לָהֶם שֵׁם בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, יד) : וַיֵּצֵא לָךְ שֵׁם בַּגּוֹיִם בְּיָפְיֵךְ.

דָּבָר אַחֵר, גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם, אַתָּה מְפַרְנֵס כָּל אוֹתָן הַדֵּעוֹת הָאֲמוּרוֹת בּוֹ (בראשית מ, ט) : וְהִנֵּה גֶּפֶן לְפָנָי, גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ, וּבַסּוֹף אַתָּה מְפַרְנֵס, מָה הַגֶּפֶן הִיא חַיָּה וְנִשְׁעֶנֶת עַל עֵצִים מֵתִים, כָּךְ יִשְׂרָאֵל הֵם חַיִּים וְקַיָּמִים וְנִשְׁעָנִין עַל הַמֵּתִים, אֵלּוּ הָאָבוֹת. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כַּמָּה תְּפִלּוֹת הִתְפַּלֵּל אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל שֶׁתֵּרֵד הָאֵשׁ, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (מלכים א יח, לז) : עֲנֵנִי ה׳ עֲנֵנִי, וְלֹא נַעֲנָה, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּיר אֶת הַמֵּתִים וְאָמַר (מלכים א יח, לו) : ה׳ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל, מִיָּד נַעֲנָה, מַה כְּתִיב (מלכים א יח, לח) : וַתִּפֹּל אֵשׁ ה׳. וְכֵן מֹשֶׁה בְּשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה עָמַד וְלִמֵּד עֲלֵיהֶם זְכוּת אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, וְלֹא נַעֲנָה, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּיר אֶת הַמֵּתִים מִיָּד נַעֲנָה, שֶׁנֶּאֱמַר : זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל, מַה כְּתִיב (שמות לב, יד) : וַיִּנָּחֶם ה׳ עַל הָרָעָה, הֱוֵי כְּשֵׁם שֶׁהַגֶּפֶן הַזֹּאת חַיָּה וְנִשְׁעֶנֶת עַל עֵצִים מֵתִים, כָּךְ יִשְׂרָאֵל חַיִּים וְנִשְׁעָנִים עַל הָאָבוֹת כְּשֶׁהֵם מֵתִים, הֱוֵי : זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל.

ב דָּבָר אַחֵר, זְכֹר לְאַבְרָהָם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (קהלת ד, ב) : וְשַׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ, כְּנֶגֶד מִי אָמַר שְׁלֹמֹה מִקְרָא זֶה, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר לֹא אָמָרוֹ אֶלָּא כְּנֶגֶד דָּוִד אָבִיו, כֵּיצַד, אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הָאֱלֹהִים שֶׁתֵּרֵד הָאֵשׁ וְלֹא נַעֲנָה, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּיר אֶת הַמֵּת דָּוִד אָבִיו מִיָּד נַעֲנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב ו, מב) : זָכְרָה לְחַסְדֵי דָוִיד עַבְדֶּךָ, מִיָּד (דברי הימים ב ז, א) : וּכְכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל אֶל ה׳ וְהָאֵשׁ יָרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם, כֵּיוָן שֶׁרָאָה שְׁלֹמֹה שֶׁהִזְכִּיר אוֹתָן תְּפִלּוֹת וְלֹא נַעֲנָה וְכֵיוָן שֶׁהִזְכִּיר דָּוִד אָבִיו מִיָּד יָרְדָה, הִתְחִיל אוֹמֵר : וְשַׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ מִן הַחַיִּים אֲשֶׁר הֵמָּה חַיִּים עֲדֶנָּה, עַל עַצְמוֹ אָמָרוֹ, וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר עַל מֹשֶׁה אָמָרוֹ, כֵּיצַד, כֵּיוָן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּמְחֹל לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁעָשׂוּ וּמַזְכִּיר זְכוּתוֹ, וְלֹא הָיָה הָאֱלֹהִים מִתְרַצֶּה לָהֶם, וְכֵיוָן שֶׁהִזְכִּיר אֶת הַמֵּתִים מִיָּד נַעֲנָה, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו : וַיִּנָּחֶם ה׳, הֱוֵי : וְשַׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת הַמֵּתִים מִן הַחַיִּים, זֶה מֹשֶׁה.

ג דָּבָר אַחֵר, זְכֹר לְאַבְרָהָם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי יא, כא) : יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה רָע, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בֶּן חָמָא, אִם עָשִׂיתָ מִצְוָה אַל תְּבַקֵּשׁ מַתַּן שְׂכָרָהּ מִיָּד לְיָד, לָמָּה, שֶׁלֹּא תִנָּקֶה, שֶׁאֵין אַתָּה מִתְנַקֶּה מֵעֲוֹנוֹתֶיךָ וְרָשָׁע אַתָּה נִקְרָא, שֶׁלֹּא בִקַּשְׁתָּ לְהַנְחִיל לְבָנֶיךָ כְּלוּם, שֶׁאִלּוּ בִּקְשׁוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת שֶׁעָשׂוּ, הֵיאַךְ הָיָה (משלי יא, כא) : זֶרַע צַדִּיקִים נִמְלָט, הֵיאַךְ הָיָה מַזְכִּיר זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל, מִיָּד וַיִּנָּחֶם ה׳, הֱוֵי : יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה רָע.

ד דָּבָר אַחֵר, זְכֹר לְאַבְרָהָם, אָמַר רַבִּי אָבִין בְּשֵׁם רַבִּי אַחָא מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהִפְקִיד לוֹ אוֹהֲבוֹ אֶצְלוֹ עֲשָׂרָה מַרְגְּלִיּוֹת, מֵת אוֹהֲבוֹ וְהִנִּיחַ בַּת אֶחָת, עָמַד הַמֶּלֶךְ וּנְטָלָהּ לְאִשָּׁה וַעֲשָׂאָהּ מַטְרוֹנָה וְנָתַן לָהּ שַׁלְשֶׁלֶת אַחַת שֶׁל עֶשֶׂר מַרְגְּלִיּוֹת וְנָתְנָה אוֹתָהּ בְּצַוָּארָהּ. לְאַחַר יָמִים אִבְּדָה הַשַּׁלְשֶׁלֶת, הִתְחִיל הַמֶּלֶךְ מְבַקֵּשׁ לְהוֹצִיאָהּ, אָמַר

מְגַרְשָׁהּ אֲנִי מִבֵּיתִי, אוֹצִיאָהּ מֵאֶצְלִי, נִכְנַס שׁוֹשְׁבִינָהּ אֵצֶל הַמֶּלֶךְ וְהָיָה מְפַיְּסוֹ וְלֹא הָיָה הַמֶּלֶךְ נִשְׁמַע לוֹ, אֶלָּא הָיָה אוֹמֵר מְגַרְשָׁהּ אֲנִי מֵאֶצְלִי, אָמַר לוֹ לָמָּה אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, אָמַר שֶׁנָּתַתִּי לָהּ עֶשֶׂר מַרְגָּלִיּוֹת וְאִבְּדָתָן. אָמַר חֵי מָרִי הַמֶּלֶךְ אַף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ אַתָּה לְהִתְפַּיֵּס וּלְרַצּוֹתָהּ, לֹא הָיָה הַמֶּלֶךְ שׁוֹמֵעַ לוֹ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַשּׁוֹשְׁבִין מַה שֶּׁבִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת עִמָּהּ וְאֵינוֹ מִתְרַצֶּה אֶלָּא מַתְּרִיס וְאוֹמֵר אֲגַרְשֶׁנָּה אָנִי. אָמַר לוֹ בִּשְׁבִיל עֶשֶׂר מַרְגָּלִיּוֹת שֶׁאִבְּדָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהוֹצִיאָהּ, אֵין אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁהִפְקִיד אָבִיהָ אֶצְלְךָ עֲשָׂרָה מַרְגָּלִיּוֹת, יוֹצְאוֹת עֶשֶׂר בְּעֶשֶׂר. כָּךְ כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה הָיָה הָאֱלֹהִים כּוֹעֵס עֲלֵיהֶם, הִתְחִיל אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (דברים ט, יד): הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם, אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם עַל מָה אַתָּה כּוֹעֵס עַל יִשְׂרָאֵל, אָמַר בִּשְׁבִיל שֶׁבִּטְלוּ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, אָמַר לוֹ יֵשׁ לָהֶן מֵהֵיכָן לִפְרַע, אָמַר לוֹ מִנַּיִן, אָמַר הִזָּכֵר שֶׁנִּסִּיתָ אַבְרָהָם בַּעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת, וְיֵצְאוּ עֶשֶׂר בְּעֶשֶׂר, הֱוֵי: זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל.

ה דָּבָר אַחֵר, זְכֹר לְאַבְרָהָם, לָמָּה מַזְכִּיר כָּאן שְׁלֹשֶׁת אָבוֹת, אָמְרִין רַבָּנָן אָמַר מֹשֶׁה אִם שְׂרֵפָה הֵם חַיָּבִים זְכֹר לְאַבְרָהָם שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ לִשָּׂרֵף עַל שְׁמֶךָ, וְתֵצֵא שְׂרֵפָתוֹ לִשְׂרֵפַת בָּנָיו. וְאִם הֲרִיגָה הֵם חַיָּבִים זְכֹר לְיִצְחָק אֲבִיהֶם שֶׁפָּשַׁט צַוָּארוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ לִשָּׁחֵט עַל שְׁמֶךָ, וְתֵצֵא הֲרִיגָתוֹ לַהֲרִיגַת בָּנָיו. וְאִם גָּלוּת הֵם חַיָּבִים זְכֹר לְיַעֲקֹב אֲבִיהֶן שֶׁגָּלָה מִבֵּית אָבִיו לְחָרָן וְיֵצְאוּ אֵלּוּ בְּאֵלּוּ, הֱוֵי: זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל.

ו דָּבָר אַחֵר, זְכֹר לְאַבְרָהָם, לָמָּה הִזְכִּיר שְׁלֹשֶׁת אָבוֹת, אָמַר רַבִּי לֵוִי אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם חַיִּים הֵם הַמֵּתִים, אָמַר לוֹ, מֹשֶׁה, נַעֲשֵׂיתָ מִין, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה אִם אֵין הַמֵּתִים חַיִּים לֶעָתִיד לָבוֹא יָפֶה אַתְּ עוֹשֶׂה לָהֶם כָּל מַה שֶּׁתְּבַקֵּשׁ, אֲבָל אִם חַיִּים הַמֵּתִים, מַה יֵּשׁ לְךָ לוֹמַר לָאָבוֹת לֶעָתִיד לָבוֹא כְּשֶׁיַּעַמְדוּ אֲבוֹתֵיהֶם וִיבַקְּשׁוּ מִמְּךָ הַבְטָחָה שֶׁהִבְטַחְתָּם, מַה יֵּשׁ לְךָ לַהֲשִׁיבָם, לֹא כָּךְ הִבְטַחְתָּם שֶׁאַתָּה מַרְבֶּה בְּנֵיהֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, וְעַכְשָׁו תְּבַקֵּשׁ לְכַלּוֹתָן, הֱוֵי: זְכֹר לְאַבְרָהָם.

ז דָּבָר אַחֵר, זְכֹר לְאַבְרָהָם, לָמָּה הִזְכִּיר כָּאן מֹשֶׁה שְׁלֹשֶׁת אָבוֹת, אָמַר רַבִּי אָבִין, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִיָּדְךָ כְּשֵׁם שֶׁבִּקַּשְׁתִּי מִסְּדוֹם עֲשָׂרָה, הַעֲמֵד לִי מֵהֶם עֲשָׂרָה צַדִּיקִים וְאֵינִי מְכַלֶּה אוֹתָם.

אָמַר רִבּוֹן הָעוֹלָם, אֲנִי מַעֲמִיד לָךְ, הֲרֵי אֲנִי וְאַהֲרֹן וְאֶלְעָזָר וְאִיתָמָר וּפִנְחָס וִיהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב. אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים הֲרֵי שִׁבְעָה וְהֵיכָן הַשְּׁלִשָּׁה, לֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה לַּעֲשׂוֹת, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, רִבּוֹן הָעוֹלָם חַיִּים הֵם הַמֵּתִים, אָמַר לוֹ הֵן, אָמַר אִם חַיִּים הֵם הַמֵּתִים זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל, הֲרֵי עֲשָׂרָה, לְכָךְ הִזְכִּיר שְׁלֹשֶׁת אָבוֹת.

ח דָּבָר אַחֵר, זְכֹר לְאַבְרָהָם, מָה רָאָה לְהַזְכִּיר שְׁלֹשֶׁת אָבוֹת, אָמַר רַבִּי אַלּוֹנִי בֶּן טַבָּרִי בְּשֵׁם רַבִּי יִצְחָק, כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה יָצְאוּ חֲמִשָּׁה מַלְאֲכֵי חַבָּלָה לְכַלּוֹתָן, אַף, וְחֵמָה, וְקֶצֶף, וְהַשְּׁמֵד, וְהַשְּׁחֵת. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים ט, יט): כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף וְהַחֵמָה, אָמַר רִבּוֹן הָעוֹלָם אַתָּה עוֹמֵד בְּאֶחָד וַאֲנִי בְּאֶחָד, אַתָּה עוֹמֵד בְּאַף, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ז, ז): קוּמָה ה׳ בְּאַפֶּךָ, וַאֲנִי בְּחֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, כג): לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ מֵהַשְׁחִית, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֲרֵי עָמַדְתִּי בְּאֶחָד וְאַתָּה בְּאֶחָד לִשְׁלֹשָׁה מַה תַּעֲשֶׂה, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה הֲרֵי שְׁלֹשֶׁת הָאָבוֹת עוֹמְדִין לִשְׁלָשְׁתָּן, לְפִיכָךְ הוּא מַזְכִּירָן.

ט דָּבָר אַחֵר, זְכֹר לְאַבְרָהָם, אָמַר רַבִּי זְבִידָא אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם אֲבוֹת הָעוֹלָם הָיוּ צַדִּיקִים אוֹ רְשָׁעִים, הַפְּרֵשׁ בֵּין אֵלּוּ לָאֵלּוּ אִם הָיוּ רְשָׁעִים יָפֶה אַתָּה עוֹשֶׂה לִבְנֵיהֶם כָּךְ, לָמָּה, שֶׁלֹּא הָיָה לַאֲבוֹתָם אֶצְלְךָ מַעֲשִׂים, וְאִם צַדִּיקִים הֵם תֵּן לָהֶם מַעֲשֶׂה אֲבוֹתָם, הֱוֵי: זְכֹר לְאַבְרָהָם.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם תֵּן לִי רְשׁוּת שֶׁאֲדַבֵּר, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֱמֹר כָּל מַה שֶׁתְּבַקֵּשׁ, אָמַר הֵם בִּטְלוּ רֹאשׁוֹ שֶׁל דִּבּוּר (שמות כ, ג): לֹא יִהְיֶה לְךָ וגו', וְעָבְרוּ עָלָיו שֶׁעָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל, וְאַתָּה מְבַקֵּשׁ לְבַטֵּל סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ, ו): וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי, וּכְתִיב (ישעיה מא, ח): זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי, אָמַרְתָּ לְאַבְרָהָם אֲנִי שׁוֹמֵר לְבָנֶיךָ חֶסֶד עַד שְׁנֵי אֲלָפִים דּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים, וְכַמָּה דּוֹרוֹת מֵאַבְרָהָם עַד עַכְשָׁו שִׁבְעָה, אַבְרָהָם, יִצְחָק, וְיַעֲקֹב, לֵוִי, קְהָת, עַמְרָם, מֹשֶׁה. וּלְשִׁבְעָה אִי אַתָּה עוֹשֶׂה חֶסֶד, לִשְׁנֵי אֲלָפִים דּוֹר הֵיאַךְ אַתָּה עוֹשֶׂה חֶסֶד, הֲרֵי הֵן בִּטְלוּ רֹאשׁוֹ שֶׁל דִּבּוּר וְאַתָּה מְבַקֵּשׁ לְבַטֵּל סוֹפוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, וְאֵין אַתָּה מִזְּרַע בְּנֵי בְנֵיהֶם, אֲנִי הוֹרֵג אֶת אֵלּוּ וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ יוֹתֵר מֵהֶן, וְנִמְצֵאת שְׁבוּעָתִי מִתְקַיֶּמֶת.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם, אֵיזֶה שִׁטַּר מְקַיָּם יָפֶה הַנֶּחְתָּם בִּשְׁלֹשָׁה אוֹ הַנֶּחְתָּם בְּאֶחָד, הֱוֵי אוֹמֵר אוֹתוֹ שֶׁנֶּחְתָּם בִּשְׁלֹשָׁה, אֵיזֶה דִּין מְקַיָּם יָפֶה הַנִּדּוֹן בִּשְׁלֹשָׁה אוֹ בְּאֶחָד, הֱוֵי אוֹמֵר זֶה שֶׁנִּדּוֹן בִּשְׁלֹשָׁה, אֵיזֶה עֵדוּת מְקַיָּם עֵדוּת שֶׁל אֶחָד אוֹ שֶׁל שְׁלֹשָׁה, הֱוֵי אוֹמֵר עֵדוּת שֶׁל שְׁלֹשָׁה. כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם הַדָּבָר שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לִשְׁלֹשָׁה אֵין אַתָּה מְקַיֵּם, אֶלָּא אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְבַטְּלוֹ, שֶׁל אֶחָד הֵיאַךְ אַתָּה מְקַיֵּם, כְּשֵׁם שֶׁכָּעַסְתָּ עַל בְּנֵיהֶן וְאַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהָרְגָם, כָּךְ עַל בָּנַי, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לָאָבוֹת וְקִיַּמְתָּ עִמָּהֶן בְּרִית, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כו, מב): וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב, כָּךְ אַף לִשְׁבָטִים נִשְׁבַּעְתָּ וְקִיַּמְתָּ עִמָּהֶם בְּרִית. וּמִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִשְׁבַּע לִשְׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר (חבקוק ג, ט): שְׁבֻעוֹת מַטּוֹת אֹמֶר סֶלָה. וּמִנַּיִן שֶׁקִּיֵּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּהֶן בְּרִית, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כו, מה): וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים, זוֹ בְּרִית הַשְּׁבָטִים. וְלִדְבָרֶיךָ הֲרֵי אַתָּה מַעֲמִיד מִשֵּׁבֶט לֵוִי שֶׁאֲנִי מִשִּׁבְטוֹ, מַה יֵּשׁ לְךָ לוֹמַר לְשֵׁבֶט רְאוּבֵן וְלִשְׁבָטִים אֲחֵרִים, אָמַר רַבִּי יִצְחָק אוֹתָהּ שָׁעָה לֹא הָיָה יָכוֹל לַהֲשִׁיבוֹ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָפֶה אָמַרְתָּ, מִיָּד וַיִּנָּחֶם ה', אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים אַף הָרִאשׁוֹנוֹת תָּהִיתִי עֲלֵיהֶן.

י מַהוּ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ, חִזְקִיָּה וְרַבִּי וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, חִזְקִיָּה אָמַר, אָמַר מֹשֶׁה אִלּוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתָם, יָפֶה אַתָּה עוֹשֶׂה לָהֶם שֶׁהָיִיתָ אַתָּה מְכַלֶּה אֶת בְּנֵיהֶם, לָמָּה כְּשֵׁם שֶׁהַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּטֵלִים אַף הַשְּׁבוּעָה שֶׁלָּהֶם עוֹבֶרֶת, רִבּוֹן הָעוֹלָם לֹא בְּךָ נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתָם שֶׁאֵין אַתָּה מְכַלֶּה אֶת בְּנֵיהֶם, לֹא אָמַרְתָּ לְאַבְרָהָם (בראשית כב, טז): בִּי נִשְׁבַּעְתִּי, מַהוּ בִּי נִשְׁבַּעְתִּי, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי חַי וְקַיָּם לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, כָּךְ שְׁבוּעָתִי קַיֶּמֶת לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. הֱוֵי יָפֶה אָמַר מֹשֶׁה, כְּשֶׁאָמַר אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ, בַּעֲבוּר קְדֻשַּׁת שִׁמְךָ עֲשֵׂה וְלֹא תְחַלֵּל שְׁמֶךָ. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר בִּשְׁבִיל זְכוּת הָאָבוֹת וּבִזְכוּת הַשְּׁבָטִים עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִנַּיִן אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁהִזְכִּיר מֹשֶׁה הַשְּׁבָטִים כָּאן, בָּא יְשַׁעְיָה וּפֵרְשָׁהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סג, יז): שׁוּב לְמַעַן עֲבָדֶיךָ שִׁבְטֵי נַחֲלָתֶךָ, מִכָּאן שֶׁהַשְּׁבָטִים נִקְרְאוּ עֲבָדִים, לְפִיכָךְ אַתָּה דּוֹרֵשׁ (שמות לב, יג): זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל, אֵלּוּ שְׁלֹשֶׁת הָאָבוֹת, עֲבָדֶיךָ אֵלּוּ הַשְּׁבָטִים, מִיָּד נִתְרַצָּה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, יד): וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה, כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַנָּבִיא כָּךְ הִתְחִיל אוֹמֵר (מלכים ב יד, כז): וְלֹא דִּבֶּר ה' לִמְחוֹת אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל, אָמַר רַב אַחָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹנָתָן דְּבֵית גֻּבְרִין, אָנוּ מוֹצְאִים דִּבֶּר ה' לִמְחוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל בָּעֵגֶל וּמְרַגְּלִים, וְהוּא אוֹמֵר וְלֹא דִּבֶּר ה'

לִמְחוֹת, אָמַר רַבִּי לֵוִי כֵּיוָן שֶׁאָמַר לְמֹשֶׁה (דברים ט, יד) : הֶרֶף מִמֶּנִּי, שֶׁפָּתַח לוֹ פֶּתַח שֶׁיְּבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶן רַחֲמִים, הֱוֵי : וְלֹא דִּבֶּר ה׳ לִמְחוֹת אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל. וְרַבִּי תַּנְחוּמָא אָמַר כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ (שמות לב, י) : וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל, הֱוֵי : וְלֹא דִּבֶּר ה׳ לִמְחוֹת אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל, לָמָּה שֶׁמֹּשֶׁה מִיִּשְׂרָאֵל הוּא.

פרשה מה

א וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה׳ רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי, הַדָּא הוּא דִכְתִיב (ירמיה יח, ז ח) : רֶגַע אֲדַבֵּר עַל גּוֹי וְעַל מַמְלָכָה, וְנִחַמְתִּי עַל הָרָעָה, מָה רֶגַע אֲדַבֵּר, כְּהֶרֶף עַיִן אֲנִי גוֹזֵר עַל הָאָדָם שֶׁיָּמוּת, וְהוּא עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה וַאֲנִי מִתְנַחֵם עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יח, ח) : וְשָׁב הַגּוֹי הַהוּא מֵרָעָתוֹ, וּמִי הֵם, אֵלּוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה, מַה כְּתִיב בָּהֶם (יונה א, ב) : קוּם לֵךְ אֶל נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה, לָמָּה (יונה א, ב) : כִּי עָלְתָה רָעָתָם לְפָנָי. וְאוֹמֵר (יונה ג, ד) : וַיָּחֶל יוֹנָה לָבוֹא בָּעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד, מַה כְּתִיב שָׁם (יונה ג, ה) : וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים, וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה, אָמְרוּ לְפָנָיו רִבּוֹן הָעוֹלָם הַבְּהֵמָה אֵינָהּ יוֹדַעַת כְּלוּם וְאַתָּה מְזַכֶּה אוֹתָהּ אַף אָנוּ חָשֹׁב אוֹתָנוּ כִּבְהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ג, ז) : הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל יִטְעֲמוּ מְאוּמָה. מִיָּד (יונה ג, י) : וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה, וְרַבָּנָן אָמְרֵי רֶגַע אֲדַבֵּר עַל גּוֹי, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ז, כג) : וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ. וְעַל מַמְלָכָה, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ מַמְלָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, ו) : וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים, (ירמיה א, י) (ירמיה יח, ז) : לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד, לְפִי שֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה וּבִקֵּשׁ לְהַשְׁמִידָם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט, יד) : הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם, וְכֵיוָן שֶׁעָמַד מֹשֶׁה וּבִקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, מִיָּד וַיִּנָּחֶם ה׳, אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם נִתְמַלֵּאתָ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, הַנְהִיגֵם אַתָּה שֶׁיַּעֲלוּ לָאָרֶץ וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, הַדָּא הוּא דִכְתִיב : וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה׳ רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי.

ב מַה כְּתִיב לְמַעְלָה (שמות לג, ו) : וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם, רַבִּי חָנִין דְּצִפּוֹרִין אָמַר עֲטָרָה שֶׁנָּתַן בְּרֹאשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, יב) : וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשֵׁךְ, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי אוֹמֵר זִינָאוֹת שֶׁחָגַר לָהֶם. וְרַבִּי סִימֵי אָמַר פּוּרְפְּרָאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, יא) : וָאֶעְדֵּךְ עֶדִי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים כו, יז יח) : אֶת ה׳ הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם, וַה׳ הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כָּעַס עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה וְנָטַל הָאֹהֶל וְהָלַךְ לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג, ז) : וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי אָמַר רְאֵה כָּבוֹד שֶׁחָלַק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, שֶׁהִנִּיחַ אֶת הָעֶלְיוֹנִים וּבָא אֵצֶל מֹשֶׁה, וְהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בָּאִין לוֹמַר הִימְנוֹן לְפָנָיו וְהוּא נָתוּן אֵצֶל מֹשֶׁה, וְכֵן הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים בָּאִים לְהִשְׁתַּחֲווֹת לְפָנָיו וְלִטֹּל רְשׁוּת לָצֵאת לְהָאִיר לָעוֹלָם, שֶׁאִלּוּלֵי שֶׁהֵן נוֹטְלִין רְשׁוּת וּמִשְׁתַּחֲוִים לֹא הָיוּ יוֹצְאִין, שֶׁנֶּאֱמַר (נחמיה ט, ו) : וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים, שֶׁאֲלוּ לַחַיּוֹת אֵיפוֹא הוּא כִּסֵּא הַכָּבוֹד, אָמְרוּ לָהֶם לְכוּ אֵצֶל מֹשֶׁה, מִנַּיִן שֶׁכֵּן הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג, ז) : וְהָיָה כָּל מְבַקֵּשׁ ה׳, מְבַקֵּשׁ מֹשֶׁה אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא מְבַקֵּשׁ ה׳, מַה כְּתִיב שָׁם (שמות לג, יא) : וְדִבֶּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא כָּךְ הִתְנֵיתִי עִמְּךָ כְּשֶׁיִּהְיוּ פָנֶיךָ כְּעוּסוֹת יִהְיוּ פָנַי מְרַצִּין אֶת פָּנֶיךָ, וּכְשֶׁיִּהְיוּ פָנַי

כְּעוּסוֹת יִהְיוּ פָנֶיךָ מְרַצִּין אֶת פָּנַי, חֲזֹר בְּךָ וְהִכָּנֵס לַמַּחֲנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדִבֶּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים.

דָּבָר אַחֵר, רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים עז, ו): חִשַּׁבְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם שְׁנוֹת עוֹלָמִים, אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם יוֹשֶׁבֶת אֲנִי וּמְחַשֶּׁבֶת לְכַמָּה שָׁנִים גְּאַלְתָּנוּ מִמִּצְרַיִם, וְחוֹזֶרֶת וְאוֹמֶרֶת לְכַמָּה שָׁנִים גְּאַלְתָּנוּ מִבָּבֶל, וּמְחַשֶּׁבֶת אֲנִי וְאוֹמֶרֶת כַּמָּה שָׁנִים יֵשׁ לִי מִיָּוָן, לְכָךְ נֶאֱמַר: חִשַּׁבְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם, (תהלים עז, יא): וָאֹמַר חַלּוֹתִי הִיא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אִם חֲלָאִים הֵם, יְכוֹלִין לְהִתְרַפֵּאוֹת, וְאִם אֵינָן חֲלָאִים אֵינִי יוֹדַעַת מַה לַּעֲשׂוֹת, לְכָךְ נֶאֱמַר חַלּוֹתִי הִיא.

אָמַר רַבִּי אֲלֶכְּסַנְדְּרִי כָּל הַדְּבָרִים הַלָּלוּ בָּאוּ עָלֵינוּ עַל יְדֵי שֶׁלֹּא חִלִּינוּ מִלִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵין לְשׁוֹן חַלּוֹתִי אֶלָּא תְּפִלָּה, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (מלאכי א, ט): חַלּוּ נָא פְּנֵי אֵל וִיחָנֵּנוּ, (תהלים עז, י): הֲשָׁכַח חַנּוֹת אֵל, שָׁכַחְתָּ אוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁאָמַרְתָּ (שמות לג, יט): וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן, (תהלים עז, ט): הֶאָפֵס לָנֶצַח חַסְדּוֹ, לָשׁוֹן יְוָנִי אָפֵס, הִנִּיחַ, לְכָךְ נֶאֱמַר: הֶאָפֵס לָנֶצַח חַסְדּוֹ. (תהלים עז, ח): הַלְעוֹלָמִים יִזְנַח ה׳ וְלֹא יֹסִיף לִרְצוֹת עוֹד, בָּרִאשׁוֹנָה כְּשֶׁהָיָה מֹשֶׁה כּוֹעֵס עַל יִשְׂרָאֵל הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרַצֶּה אוֹתוֹ, כְּשֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹעֵס עַל יִשְׂרָאֵל הָיָה מֹשֶׁה מְרַצֵּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדִבֶּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תַּרְתֵּין אַפִּין מָזְגִין רוֹתְחִים, לֹא כֵן אָמַרְתִּי כְּשֶׁאֶהְיֶה בְּכַעַס אַתָּה מְרַצֶּה אוֹתִי וּכְשֶׁתִּהְיֶה בְּכַעַס אֶהְיֶה מְרַצֶּךָ. אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹן הָעוֹלָם לֹא אַתָּה הוּא שֶׁכָּעַסְתָּ עֲלֵיהֶם תְּחִלָּה. אָמַר לוֹ לֵךְ וְהִתְרַצֵּה לָהֶם, שׁוּב אֶל הַמַּחֲנֶה.

אָמַר רַב אַחָא אוֹתָהּ שָׁעָה מָצָא מֹשֶׁה יָדוֹ לְדַבֵּר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ רְאֵה שֶׁאֵין אַתָּה יָכוֹל לְהָזִיז אַהֲבָתְךָ מֵהֶן אֲפִלּוּ שָׁעָה אֶחָת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה׳ רְאֵה אַתָּה אוֹמֵר אֵלַי.

ג אַתָּה מוֹצֵא וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה׳, וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל ה׳, מָשָׁל לִמְעָרָה שֶׁהִיא נְתוּנָה לִשְׂפַת הַיָּם, עָלָה הַיָּם וּמָלְאָהּ, לֹא הָיָה הַיָּם זָז מִשָּׁם, אֶלָּא מִכָּאן וָאֵילָךְ הַיָּם נוֹתֵן לַמְּעָרָה וְהַמְּעָרָה לַיָּם, כָּךְ, וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה׳, מַה כְּתִיב לְמַעְלָה (שמות לג, ה): הוֹרֵד עֶדְיְךָ, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי אוֹמֵר כְּלֵי הַזַּיִן שֶׁנָּתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְשֵׁם הַמְּפֹרָשׁ חָקוּק עָלָיו, (שמות לג, ז): וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל, כֵּיוָן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה הַמַּתָּנָה טוֹבָה שֶׁהִיְתָה בְּיָדָם וְאִבְּדוּהָ, אַף הוּא כָּעַס עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל, כַּמָּה הָיָה רָחוֹק, אָמַר רַבִּי יִצְחָק מִיל, נֶאֱמַר כָּאן (שמות לג, ז): הַרְחֵק, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (יהושע ג, ד): אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינָיו כְּאַלְפַּיִם אַמָּה בַּמִּדָּה. וְלָמָּה כָּעַס עֲלֵיהֶם, רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר כָּךְ דָּרַשׁ מֹשֶׁה, מְנֻדֶּה לָרַב מְנֻדֶּה לַתַּלְמִיד, לְפִיכָךְ וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ לִגְיוֹן אֶחָד וּמָרַד עָלָיו, מֶה עָשָׂה שַׂר צָבָא שֶׁלּוֹ, נָטַל סִגְנוֹס שֶׁל מֶלֶךְ וּבָרַח, כָּךְ מֹשֶׁה בְּשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה נָטַל אֶת הָאֹהֶל וְיָצָא, לְכָךְ נֶאֱמַר: וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל.

ד וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָּל הָעָם, עוֹמְדִין מִכָּאן וּמִכָּאן וּמְכַבְּדִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג, ח): וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה, מָה הָיוּ אוֹמְרִים, אָמַר רַבִּי יִצְחָק אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ מָה רוֹאָה בוֹ, (שמות לג, ט): וְהָיָה כְּבֹא מֹשֶׁה הָאֹהֱלָה, כֵּיוָן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל רוֹאִין עַמּוּד הֶעָנָן הָיוּ יוֹדְעִין שֶׁהַשְּׁכִינָה נִגְלֵית עַל מֹשֶׁה,

(שמות לג, י) : וְקָם כָּל הָעָם וְהִשְׁתַּחֲווּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוּב אֶל הַמַּחֲנֶה, אָמַר לוֹ אֵינִי חוֹזֵר, אָמַר לוֹ אִם אֵין אַתָּה חוֹזֵר הֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ הֱוֵי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא בָּאֹהֶל, מָשָׁל לְמַטְרוֹנָה שֶׁכָּעֲסָה עַל בַּת הַמֶּלֶךְ וְיָצְאָה חוּץ לַפַּלְטֵרִין, וְהָיְתָה יְתוֹמָה אַחַת מִתְגַּדֶּלֶת עִמָּהּ בַּפַּלְטִין שֶׁל מֶלֶךְ, אָמַר לָהּ חִזְרִי לִמְקוֹמֵךְ וְלֹא בִקְּשָׁה, אָמַר לָהּ אִם אֵין אַתְּ חוֹזֶרֶת הֱוֵי יוֹדַעַת שֶׁאוֹתָהּ הַיְתוֹמָה נְתוּנָה בַּפַּלְטִין. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, שׁוּב אֶל הַמַּחֲנֶה, אִם לָאו יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הָאֹהֶל. מִי גָרַם לְמֹשֶׁה שֶׁשָּׁב אֶל הַמַּחֲנֶה, (שמות לג, יא) : מְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן. אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם לִכְבוֹדְךָ כָּעַסְתִּי עֲלֵיהֶן, (שמות לג, יב) : רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי, רְאֵה שֶׁאֵין אַתָּה יָכוֹל לְהַנִּיחָם, (שמות לג, יב) : וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי אֵת אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עִמִּי, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּבָר אָמַרְתִּי לְךָ (שמות לג, ב) : וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ, אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם לְמַלְאָךְ אַתָּה מוֹסְרֵנִי, (שמות לג, טו) : אִם אֵין פָּנֶיךָ הוֹלְכִים אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה.

ה וַיֹּאמַר הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ, רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא פָּתַח (משלי כה, ז) ; כִּי טוֹב אֲמָר לְךָ עֲלֵה הֵנָּה מֵהַשְׁפִּילְךָ, הִלֵּל אוֹמֵר הַשְּׁפָלָתִי זוֹ הַגְבָּהָתִי וְהַגְבָּהָתִי הִיא הַשְּׁפָלָתִי, מוּטָב לָאָדָם שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה לְמַעְלָן וְלֹא יֹאמְרוּ לוֹ רֵד לְמַטָּן. אָמַר דָּוִד (תהלים קיג, ה) : הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת, כְּשֶׁאֲנִי מַגְבִּיהַּ אֶת עַצְמִי הֵם מַשְׁפִּילִים יְשִׁיבָתִי, הֱוֵי : הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת, וּכְשֶׁאֲנִי מַשְׁפִּיל אֶת עַצְמִי הֵם מַגְבִּיהִין אוֹתִי, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיג, ו) : הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת, מִי גָרַם לִי לִרְאוֹת כָּל הָאֲרָצוֹת, שֶׁכָּתוּב (דברי הימים א יד, יז) : וַיֵּצֵא שֵׁם דָּוִיד בְּכָל הָאֲרָצוֹת, עַל שֶׁהִשְׁפַּלְתִּי אֶת עַצְמִי.

דָּבָר אַחֵר, כִּי טוֹב אֲמָר לְךָ עֲלֵה הֵנָּה, זֶה מֹשֶׁה, כְּשֶׁנִּגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּסְּנֶה, כְּמָה דְתֵימָא (שמות ג, ב) : וַיֵּרָא מַלְאַךְ ה' וגו', אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר נְחֶמְיָה טִירוֹן הָיָה מֹשֶׁה לַנְּבוּאָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם נִגְלָה אֲנִי עָלָיו בְּקוֹל גָּבֹהַּ אֲנִי מְבַעֲתוֹ, וְאִם בְּקוֹל נָמוּךְ בּוֹסֵר הוּא עַל הַנְּבוּאָה, מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נִגְלָה עָלָיו בְּקוֹלוֹ שֶׁל אָבִיו, אָמַר בָּא אָבִי מִמִּצְרַיִם, אָמַר לוֹ אֵינִי אָבִיךָ אֶלָּא (שמות ג, ו) : אֱלֹהֵי אָבִיךָ, (שמות ג, ו) : וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אָמַר לֹא עָשָׂה מֹשֶׁה יָפֶה שֶׁהִסְתִּיר פָּנָיו, שֶׁאִלּוּלֵי שֶׁהִסְתִּיר פָּנָיו הָיָה מְגַלֶּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַה לְּמַעְלָן וּמַה לְּמַטָּן וּמַה שֶּׁהָיָה וּמֶה עָתִיד לִהְיוֹת, וּבָאַחֲרוֹנָה בִּקֵּשׁ לִרְאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר : הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֶׁבִּקַּשְׁתִּי לֹא בִקַּשְׁתָּ, עַכְשָׁו שֶׁבִּקַּשְׁתָּ אֵינִי מְבַקֵּשׁ.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אַף עַל פִּי כֵן הֶרְאָה לוֹ שָׁלֹשׁ, בִּשְׂכַר שָׁלֹשׁ זָכָה לְשָׁלֹשׁ, בִּשְׂכַר וַיַּסְתֵּר, וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה. בִּשְׂכַר (שמות ג, ו) : כִּי יָרֵא, (שמות לד, ל) : וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו. בִּשְׂכַר (שמות ג, ו) : מֵהַבִּיט, (במדבר יב, ח) : וּתְמֻנַת ה' יַבִּיט. רַבִּי הוֹשַׁעְיָא רַבָּה אָמַר כָּבוֹד גָּדוֹל עָשָׂה מֹשֶׁה שֶׁהִסְתִּיר פָּנָיו, אֲבָל נָדָב וַאֲבִיהוּא פָּרְעוּ רָאשֵׁיהֶן וְזָנוּ עֵינֵיהֶן מִן הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כד, יא) : וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ.

דָּבָר אַחֵר, וַיֹּאמַר הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ, נִתְאַוָּה לַעֲמֹד עַל מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים וְשַׁלְוָתָן שֶׁל רְשָׁעִים, וּמִנַּיִן שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים נִקְרָא כָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג, לה) : כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה כד, כג) : וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד. וּמִנַּיִן שֶׁשַּׁלְוָתָן שֶׁל רְשָׁעִים נִקְרָא כָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עג, כד) : וְאַחַר כָּבוֹד תִּקָּחֵנִי. מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשִׁיבוֹ, (שמות לג, כ) : וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת פָּנָי, אֵין לָשׁוֹן פָּנֶי הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא שַׁלְוָתָן שֶׁל רְשָׁעִים, כְּדִכְתִיב (דברים ז, י) : וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ.

ו וַיֹּאמֶר ה׳ הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל הַצּוּר, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי חֲנִינָא הִנֵּה אָנֹכִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי, אַתְּרִי טְפֵלָה לִי וְאֵין אֲנִי טָפֵל לְאַתְּרִי. וַהֲסִרֹתִי אֶת כַּפִּי, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי מַרְאֶה לְךָ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים שֶׁאֲנִי עָתִיד לִתֵּן לָהֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים.

אָמַר רַבִּי אַסִּי הַסְּעוּדָה שֶׁל גַּן עֵדֶן רָאוּ נְבִיאִים וּמַתַּן שְׂכָרָן לֹא רָאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סד, ג): עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֶּה לוֹ, וְכֵן דָּוִד אָמַר (תהלים לא, כ): מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ, מַה כְּתִיב לְמַעְלָה (שמות לג, יט): וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל טוּבִי עַל פָּנֶיךָ, מִדַּת הַטּוּב וּמִדַּת הַפֵּרְעָנוּת, (שמות לג, יט): וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת כָּל הָאוֹצָרוֹת שֶׁל מַתַּן שָׂכָר שֶׁהֵן מְתֻקָּנִין לַצַּדִּיקִים וְהוּא אוֹמֵר הָאוֹצָר הַזֶּה שֶׁל מִי הוּא, וְהוּא אוֹמֵר שֶׁל עוֹשֵׂי מִצְוּוֹת, וְהָאוֹצָר הַזֶּה שֶׁל מִי הוּא, שֶׁל מְגַדְּלֵי יְתוֹמִים, וְכָל אוֹצָר וְאוֹצָר, וְאַחַר כָּךְ רָאָה אוֹצָר גָּדוֹל אָמַר הָאוֹצָר הַזֶּה שֶׁל מִי הוּא, אָמַר לוֹ מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֲנִי נוֹתֵן לוֹ מִשְׂכָּרוֹ, וּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֲנִי עוֹשֶׂה לוֹ חִנָּם וְנוֹתֵן לוֹ מִזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן, וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן, לְמִי שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לָחֹן, וְכֵן (שמות לג, יט): וְרִחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם.

פרשה מו

א וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה פְּסָל לְךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב יא, ו): וְיַגֶּד לְךָ תַּעֲלֻמוֹת חָכְמָה, אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות לב, ז): לֶךְ רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ, הָיָה תּוֹפֵס בַּלּוּחוֹת וְלֹא הָיָה מַאֲמִין שֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל, אָמַר אִם אֵינִי רוֹאֶה אֵינִי מַאֲמִין, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, יט): וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב מֹשֶׁה אֶל הַמַּחֲנֶה, שֶׁלֹּא שִׁבְּרָן עַד שֶׁרָאָה בְּעֵינָיו. אִי לָהֶם לִבְנֵי אָדָם שֶׁהֵם מְעִידִים מַה שֶׁאֵינָם רוֹאִים, אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיָה מֹשֶׁה מַאֲמִין בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאָמַר לוֹ: כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ, אֶלָּא הוֹדִיעַ מֹשֶׁה דֶּרֶךְ אֶרֶץ לְיִשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ שֶׁיְּהֵא אָדָם שׁוֹמֵעַ דָּבָר מִן יְחִידִי נֶאֱמָן, אָסוּר לְקַבֵּל עֵדוּתוֹ לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַל פִּיו אִם אֵינוֹ רוֹאֶה.

דָּבָר אַחֵר, שֶׁפָּרְחוּ הַכְּתוּבִים מִן הַלּוּחוֹת, לְכָךְ שִׁבְּרָן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט, טז): וָאֵרֶא וְהִנֵּה חֲטָאתֶם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם, רָאָה מֹשֶׁה שֶׁחָטְאוּ וְשִׁבֵּר אֶת הַלּוּחוֹת. מָשָׁל לְשַׂר שֶׁנָּטַל אִשָּׁה וְכָתַב לָהּ כְּתֻבָּה וּנְתָנָהּ בְּיַד הַשּׁוֹשְׁבִין, לְאַחַר יָמִים יָצָא עָלֶיהָ שֵׁם רַע, מֶה עָשָׂה הַשּׁוֹשְׁבִין קָרַע אֶת הַכְּתֻבָּה, אָמַר מוּטָב שֶׁתְּהֵא נִדּוֹנִית כִּפְנוּיָה וְלֹא כְּאֵשֶׁת אִישׁ, כָּךְ עָשָׂה מֹשֶׁה, אָמַר אִם אֵין אֲנִי מְשַׁבֵּר אֶת הַלּוּחוֹת אֵין לְיִשְׂרָאֵל עֲמִידָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, יט): זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם, מֶה עָשָׂה שִׁבְּרָם, אָמַר לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא הָיוּ יוֹדְעִין מָה הָיָה כָּתוּב בָּהֶם.

דָּבָר אַחֵר, וָאֵרֶא וְהִנֵּה חֲטָאתֶם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם, רָאָה שֶׁאֵין לְיִשְׂרָאֵל עֲמִידָה, וְחִבֵּר נַפְשׁוֹ עִמָּהֶם וְשִׁבֵּר אֶת הַלּוּחוֹת, וְאָמַר לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵם חָטְאוּ וַאֲנִי חָטָאתִי שֶׁשִּׁבַּרְתִּי הַלּוּחוֹת, אִם מוֹחֵל אַתָּה לָהֶם אַף לִי מְחֹל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, לב): וְעַתָּה אִם

תִּשָּׂא חַטָּאתָם, כֵּן לְחַטָּאתִי מְחֹל, וְאִם אֵין אַתָּה מוֹחֵל לָהֶם אַל תִּמְחֹל לִי, אֶלָּא (שמות לב, לב) : מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ.

אָמַר רַבִּי אַחָא, לֹא זָז מִשָּׁם עַד שֶׁפִּנָּה חַטָּיָה שֶׁלָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, טו) : וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה, כֵּיוָן שֶׁפִּנָּה חַטָּיָה שֶׁלָּהֶם, אָמַר מֹשֶׁה הֲרֵי הָיָה לְיִשְׂרָאֵל מִי שֶׁיְּבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם, אֲנִי מִי יְבַקֵּשׁ עָלָי, הִתְחִיל מִצְטַעֵר עַל שִׁבּוּר הַלּוּחוֹת, וְאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַל תִּצְטָעֵר בַּלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, שֶׁלֹּא הָיוּ אֶלָּא עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת לְבָד, וּבַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיִּים אֲנִי נוֹתֵן לְךָ שֶׁיְּהֵא בָהֶם הֲלָכוֹת מִדְרָשׁ וְאַגָּדוֹת, הֲדָא הוּא דִכְתִיב : וְיַגֵּד לְךָ תַּעֲלֻמוֹת חָכְמָה כִּי כִפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאַתָּה מְבַשֵּׂר שֶׁמָּחַלְתִּי לְךָ עַל חַטָּיָה שֶׁלְּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יא, ו) : וְדַע כִּי יַשֶּׁה לְךָ אֱלוֹהַּ מֵעֲוֹנֶךָ.

ב דָּבָר אַחֵר, פְּסָל לְךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (קהלת ג, א ב) : לַכֹּל זְמָן וְעֵת לְכָל חֵפֶץ, עֵת לָלֶדֶת וְעֵת לָמוּת, מִכָּאן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה יָשְׁבָה אִשָּׁה עַל הַמַּשְׁבֵּר, תִּשְׁעָה וְתִשְׁעִים חֲלָקִים לַמָּוֶת וְאֶחָד לַחַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר : עֵת לָלֶדֶת, שֶׁהוּא עֵת לָמוּת, וְכֻלְּהוּ עַד שֶׁאַתָּה מַגִּיעַ (קהלת ג, ה) : עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים, (איכה ד, א) : תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אַבְנֵי קֹדֶשׁ. (קהלת ג, ה) : וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים (תהלים קמז, ב) : בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם ה׳. (זכריה ט, טז) : כִּי אַבְנֵי נֵזֶר מִתְנוֹסְסוֹת עַל אַדְמָתוֹ.

דָּבָר אַחֵר, עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים, (שמות לב, יט) : וַיִּחַר אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָיו. וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים, פְּסָל לְךָ, הַפִּסֹּלֶת שֶׁלְּךָ, מִשָּׁם הֶעֱשִׂיר מֹשֶׁה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דִּין הוּא שֶׁיִּטֹּל אוֹתָן פִּסֹּלֶת מֹשֶׁה, לָמָּה, אֶלָּא יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא נִתְעַסְּקוּ בְּמִצְוֹת נָתַתִּי לָהֶן כָּל טוּב אֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, לו) : וַה׳ נָתַן אֶת חֵן הָעָם, וְהֶעֱשִׁירוּ, וּמֹשֶׁה שֶׁעָסַק בְּעַצְמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף יְהֵא עָנִי, אֶתֵּן לוֹ אֶת הַפִּסֹּלֶת שֶׁיַּעֲשִׁיר.

ג זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה מִדַּעְתּוֹ וְהִסְכִּימָה דַעְתּוֹ לְדַעַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, פָּרַשׁ מִן הָאִשָּׁה, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי אוֹמֵר דָּרַשׁ וְאָמַר, מָה אִם הַר סִינַי שֶׁקִּדֶּשָׁתוֹ לְשָׁעָה נֶאֱמַר בּוֹ (שמות יט, טו) : אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה, אֲנִי שֶׁבְּכָל שָׁעָה הוּא מְדַבֵּר עִמִּי אֵינוֹ דִין שֶׁאֶהְיֶה פָּרוּשׁ מֵהָאִשָּׁה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נֶאֱמַר לוֹ (במדבר יב, ח) : פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נֶאֱמַר לוֹ : אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה, אַף מֹשֶׁה בַּכְּלָל עִמָּהֶם, הֲרֵי נֶאֱסְרוּ כֻּלָּם, וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר (דברים ה, כז) : שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם, הֲרֵי הִתִּירָן. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה אַף אֲנִי עִמָּהֶם, אָמַר לוֹ לָאו, אֶלָּא (דברים ה, כח) : וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי. וְעוֹד דָּרַשׁ וְאָמַר מָה אִם הַר סִינַי שֶׁהָיָה לְשָׁעָה לֹא הָיָה מְדַבֵּר עִמִּי עַד שֶׁקְּרָאָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, ג) : וַיִּקְרָא אֵלָיו ה׳ מִן הָהָר לֵאמֹר, אֹהֶל מוֹעֵד עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, יָדַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְקָרָא לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א, א) : וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. וְעוֹד דָּרַשׁ וְאָמַר, וּמָה הַפֶּסַח שֶׁהוּא קֶדֶשִׁים קַלִּים נֶאֱמַר (שמות יב, מג) : כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ, לוּחוֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים, יִהְיוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם, לְכָךְ שִׁבְּרָם. רְאֵה שִׁבְחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, אַהֲרֹן וְשִׁבְעִים זְקֵנִים אֲחוּזִים בְּיָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה וְלֹא יָכְלוּ לוֹ, וְלֹא אֵלּוּ בִּלְבָד אֶלָּא אַף רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה שֶׁלֹּא יִשְׁבְּרֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לד, יא) : לְכָל הָאֹתֹת וְהַמּוֹפְתִים, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְהֵא שָׁלוֹם בְּאוֹתוֹ הַיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לד, יב) : וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה.

ד דָּבָר אַחֵר, פְּסָל לְךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה סד, ז) : וְעַתָּה ה׳ אָבִינוּ אָתָּה אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר וְאַתָּה יֹצְרֵנוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל עַכְשָׁו אֲנִי אֲבִיכֶם כְּשֶׁרְאִיתֶם עַצְמְכֶם בְּצָרָה קְרָאתֶם אוֹתִי אָבִינוּ, אָמְרוּ לוֹ, הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עז, ג) : בְּיוֹם צָרָתִי

ה׳ דָּרַשְׁתִּי, מָשָׁל לְבֵן אַרְכִּיאָטוֹס שֶׁפָּגַע בְּסָמְדְרָקוֹס וְהִתְחִיל לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹמוֹ, אָמַר לוֹ קִירִי מָרִי אָבִי, שָׁמַע אָבִיו וְכָעַס עָלָיו, אָמַר לֹא יִרְאֶה פָּנַי הוֹאִיל וּקְרָאוֹ לַסָּמְדְרָקוֹס אָבִי. אַחַר יָמִים חָלָה הַבֵּן, אָמַר בְּבַקָּשָׁה קִרְאוּ לְאָבִי שֶׁיִּרְאֵנִי, בָּאוּ וְאָמְרוּ לְאָבִיו, מִיָּד נִכְמְרוּ רַחֲמָיו עָלָיו וְעָלָה אֶצְלוֹ וְאָמַר לוֹ עַתָּה בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ אָבִי הִסְתַּכֵּל בִּי. אָמַר לוֹ, עַתָּה אֲנִי אָבִיךָ אֶתְמוֹל הָיִיתָ קוֹרֵא לַסָּמְדְרָקוֹס אָבִי, עַכְשָׁו שֶׁנִּכְנַסְתָּ לְצָרָה אַתָּה קוֹרְאֵנִי אָבִי. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל עַתָּה אַתֶּם קוֹרְאִים אוֹתִי אָבִי, אֶתְמוֹל הֱיִיתֶם עוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְקוֹרְאִים אוֹתָהּ אָבִי, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ב, כז) : אֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה וּבְעֵת רָעָתָם יֹאמְרוּ וגו׳, לְכָךְ נֶאֱמַר : וְעַתָּה ה׳ אָבִינוּ אָתָּה.

דָּבָר אַחֵר, וְעַתָּה ה׳ אָבִינוּ אָתָּה וגו׳, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (מלאכי א, ו) : בֵּן יְכַבֵּד אָב, זֶה עֵשָׂו שֶׁכִּבֵּד אָבִיו הַרְבֵּה, שֶׁהָיָה יוֹצֵא לַשָּׂדוֹת וְצָד צַיִד וּמֵבִיא וּמְבַשֵּׁל וּמַכְנִיס וּמַאֲכִיל לְאָבִיו בְּכָל יוֹם. (מלאכי א, ו) : וְעֶבֶד אֲדֹנָיו, זֶה נְבוּזַרְאֲדָן שֶׁנִּקְרָא עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב כה, ח) : בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים עֶבֶד מֶלֶךְ בָּבֶל, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבָּא לִירוּשָׁלַיִם הֵבִיא עִמּוֹ אִיקוֹנִין שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר וְהָיָה עוֹמֵד לְפָנָיו בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה כְּעֶבֶד, וְאַתֶּם לֹא כִבַּדְתֶּם אוֹתִי כְּאָב וְלֹא כְאָדוֹן יִרְאַתֶם מִפָּנַי, הֲוֵי (מלאכי א, ו) : וְאִם אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם אֲדוֹנִים אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁאַתֶּם רוֹאִים עַצְמְכֶם בְּצָרָה אַתֶּם קוֹרְאִים לִי אֲבִיכֶם, לְכָךְ נֶאֱמַר : וְעַתָּה ה׳ אָבִינוּ אָתָּה. מַהוּ אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר וְאַתָּה יֹצְרֵנוּ, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל רִבּוֹן הָעוֹלָם אַתָּה הִכְתַּבְתָּ לָנוּ (ירמיה יח, ו) : הִנֵּה כַחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר כֵּן אַתֶּם בְּיָדִי בֵּית יִשְׂרָאֵל, לְכָךְ אַף עַל פִּי שֶׁאָנוּ חוֹטְאִים וּמַכְעִיסִים לְפָנֶיךָ אַל תִּסְתַּלֵּק מֵעָלֵינוּ, לָמָּה, שֶׁאֲנַחְנוּ הַחֹמֶר וְאַתָּה יֹצְרֵנוּ. בּוֹא וּרְאֵה הַיּוֹצֵר הַזֶּה אִם יַעֲשֶׂה חָבִית וְיַנִּיחַ בָּהּ צְרוֹר, כֵּיוָן שֶׁיּוֹצְאָה מִן הַכִּבְשָׁן אִם יִתֵּן אָדָם בָּהּ מַשְׁקֶה מְנַטֶּפֶת הִיא מִמְּקוֹם הַצְּרוֹר וּמְאַבֶּדֶת אֶת הַמַּשְׁקֶה שֶׁבְּתוֹכָהּ, מִי גָרַם לֶחָבִית לְנַטֵּף וּלְאַבֵּד מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, הַיּוֹצֵר, שֶׁהִנִּיחַ בּוֹ אֶת הַצְּרוֹר, כָּךְ אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹן הָעוֹלָם בָּרָאתָ בָּנוּ יֵצֶר הָרָע מִנְּעוּרֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ח, כא) : כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו, וְהוּא גּוֹרֵם לַחְטוֹא לְפָנֶיךָ וְאֵין אַתָּה מְסַלֵּק מִמֶּנּוּ אֶת הַחַטָּיָא אֶלָּא בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ הַעֲבִירֵהוּ מִמֶּנּוּ כְּדֵי שֶׁנִּהֵא עוֹשִׂים רְצוֹנֶךָ. אָמַר לָהֶם כָּךְ אֲנִי עוֹשֶׂה לָעָתִיד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ד, ו) : בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם ה׳ אֹסְפָה הַצֹּלֵעָה וְהַנִּדָּחָה אֲקַבֵּצָה וַאֲשֶׁר הֲרֵעֹתִי, מַהוּ אֲשֶׁר הֲרֵעֹתִי, זֶה יֵצֶר הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר : כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו.

דָּבָר אַחֵר, (ישעיה סד, ז) : וְעַתָּה ה׳ אָבִינוּ אָתָּה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה כו, טז) : ה׳ בַּצַּר פְּקָדוּךָ, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהֵם נִכְנָסִים לְצָרָה הֵן מְבַקְּשִׁים אוֹתָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר : ה׳ בַּצַּר פְּקָדוּךָ, מָשָׁל לְסַנְקְלִיטוֹס שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים, נִדְבְּקוּ לִבְנֵי אָדָם רָעִים וְיָצְאוּ לְתַרְבּוּת רָעָה, הִפְשִׁיטָן וְהִשְׁלִיכָן, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ עַצְמָם בְּצָרָה בִּקְשׁוּ מִבְּנֵי אָדָם גְּדוֹלִים שֶׁיְּבַקְּשׁוּ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים. אָמַר לָהֶם אֲבִיהֶם עַל מָה אַתֶּם מְבַקְּשִׁים, אָמְרוּ לוֹ עַל בָּנֶיךָ שֶׁתִּתְרַצֶּה לָהֶם. אָמַר אֵינָם בָּנַי וְאֵינִי מַכִּירָם, זָנְתָה אִמָּם וְיָלְדָה אוֹתָם. אָמְרוּ לוֹ אֵין אַתָּה יָכוֹל לְכַחֵשׁ אוֹתָם, לָמָּה, שֶׁהַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁהֵם בָּנֶיךָ שֶׁהֵם דּוֹמִים לָךְ. כָּךְ סַנְקְלִיטוֹס זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּנָיו אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד, א) : בָּנִים אַתֶּם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם, נִתְעָרְבוּ בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְיָצְאוּ לְתַרְבּוּת רָעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, לה) : וַיִּתְעָרְבוּ בַגּוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם, מָה עָשָׂה לָהֶם, הִפְשִׁיטָן וְהִשְׁלִיכָן, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כג, כו) : וְהִפְשִׁיטוּךְ אֶת בְּגָדֶיךָ, וּכְתִיב (ירמיה טו, א) : שַׁלַּח מֵעַל פָּנַי וְיֵצֵאוּ, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ עַצְמָן בְּצָרָה הִתְחִילוּ מְבַקְּשִׁים מֵהַנְּבִיאִים שֶׁיְּבַקְּשׁוּ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִתְחִילוּ מְבַקְּשִׁים עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ב, יז) : חוּסָה ה׳ עַל עַמֶּךָ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל מִי אַתֶּם מְבַקְּשִׁים, אָמְרוּ לוֹ עַל בָּנֶיךָ. אָמַר לָהֶם, אֵינָן בָּנַי, אִם עוֹשִׂין רְצוֹנִי הֵם בָּנַי וְאִם לָאוּ אֵינָן בָּנַי, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ב, ז) : זָנְתָה אִמָּם הוֹבִישָׁה הוֹרָתָם, לָמָּה, (הושע ב, ז) : כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי, זוֹ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים,

לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (הושע ב, יב) : וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת נַבְלֻתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ, זוֹ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁהִיא אוֹמֶרֶת עָלֶיהָ (הושע ב, ז) : נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי, וְהִיא יֵשׁ לָהּ עֵינַיִם וְאֵינָהּ רוֹאָה, אָזְנַיִם וְאֵינָהּ שׁוֹמַעַת, וְלֹא זָנָה אֶת עַצְמָהּ הֵיאַךְ זָנָה לַאֲחֵרִים. וְהִפְשִׁיטָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ב, ה) : פֶּן אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה. אָמְרוּ הַנְּבִיאִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲרֵי אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאֵינָן בָּנֶיךָ וּבִפְנֵיהֶם הֵם נִכָּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סא, ט) : כָּל רֹאֵיהֶם יַכִּירוּם כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ ה׳, מַה דַּרְכּוֹ שֶׁל אָב שֶׁמְּרַחֵם עַל בָּנָיו אַף עַל פִּי שֶׁסָּרְחוּ, כָּךְ אַתָּה צָרִיךְ לְרַחֵם עֲלֵיהֶם, הֱוֵי : וְעַתָּה ה׳ אָבִינוּ אָתָּה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁעָשׂוּ הָעֵגֶל כָּעַס עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּא מֹשֶׁה לְרַצּוֹתוֹ וְקָרָא אוֹתָם אֵינָן עַמִּי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, ז) : כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ, וְהִפְשִׁיטָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג, ו) : וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב, אָמַר מֹשֶׁה עַמְּךָ הֵם וְאִי אַתָּה יָכוֹל לִכְפֹּר בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, יא) : לָמָּה ה׳ יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ, הִתְרַצָּה לָהֶם שֶׁהֵם בָּנֶיךָ. מִיָּד נִתְרַצָּה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, יד) : וַיִּנָּחֶם ה׳, וְהֶרְאָה לְמֹשֶׁה שֶׁנִּתְרַצָּה לָהֶם שֶׁהֶחֱזִיר לָהֶם הַדִּבְּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר : פְּסָל לְךָ.

ה דָּבָר אַחֵר, וְעַתָּה ה׳ אָבִינוּ אָתָּה, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָה רְאִיתֶם עַכְשָׁו לִדְרֹשֵׁנִי, לְמַעְלָן כְּתִיב (ישעיה סד, ו) : וְאֵין קוֹרֵא בִשְׁמֶךָ מִתְעוֹרֵר לְהַחֲזִיק בָּךְ כִּי הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ מִמֶּנּוּ וַתְּמוּגֵנוּ בְּיַד עֲוֹנֵנוּ, כֵּיוָן שֶׁרְאִיתֶם עַצְמְכֶם בְּצָרָה אַתֶּם בָּאִים וְאוֹמְרִים : אָבִינוּ אָתָּה, אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל מַעֲשֵׂי יָדֵי הֵן, אֵינִי מְבַקֵּשׁ לְהֵרָאוֹת אָב וְיוֹצֵר אֶלָּא לְמִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה רְצוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג, ז) : כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עָשִׂיתִיו.

דָּבָר אַחֵר, וְעַתָּה ה׳ אָבִינוּ אָתָּה, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִנַּחְתֶּם אֲבוֹתֵיכֶם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְלִי אַתֶּם קוֹרְאִים אָב, אָמְרוּ לוֹ לְךָ אָנוּ מַכִּירִים כְּאָב, מָשָׁל לִיתוֹמָה שֶׁהָיְתָה מִתְגַּדֶּלֶת אֵצֶל אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, וְהָיָה אָדָם טוֹב וְנֶאֱמָן, גִּדְּלָהּ וּשְׁמָרָהּ כָּרָאוּי, בִּקֵּשׁ לְהַשִּׂיאָהּ, עָלָה הַלַּבְלָר לִכְתֹּב הַכְּתֻבָּה, אָמַר לָהּ מַה שְׁמֵךְ, אָמְרָה פְּלוֹנִית. אָמַר לָהּ וּמַה שֵׁם אָבִיךָ, הִתְחִילָה שׁוֹתֶקֶת. אָמַר לָהּ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁלָּךְ לָמָּה אַתְּ שׁוֹתֶקֶת, אָמְרָה לוֹ מִפְּנֵי שֶׁאֵינִי יוֹדַעַת לִי אָב אֶלָּא אוֹתְךָ, שֶׁהַמְּגַדֵּל נִקְרָא אָב וְלֹא הַמּוֹלִיד. כָּךְ הַיְתוֹמִים אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ה, ג) : יְתוֹמִים הָיִינוּ וְאֵין אָב. אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁלָּהֶם הַטּוֹב הַנֶּאֱמָן, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הִתְחִילוּ יִשְׂרָאֵל קוֹרִין אוֹתוֹ אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר : וְעַתָּה ה׳ אָבִינוּ אָתָּה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִנַּחְתֶּם אֶת אֲבוֹתֵיכֶם וְלִי אַתֶּם קוֹרְאִים אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נא, ב) : הַבִּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אֲבִיכֶם, אָמְרוּ לוֹ רִבּוֹן הָעוֹלָם הַמְגַדֵּל אָב וְלֹא הַמּוֹלִיד, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סג, טז) : כִּי אַתָּה אָבִינוּ כִּי אַבְרָהָם לֹא יְדָעָנוּ.

פרשה מז

א כְּתָב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (הושע ח, יב) : אֶכְתֹּב לוֹ רֻבֵּי תּוֹרָתִי כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁבוּ, בְּשָׁעָה שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּסִינַי לִתֵּן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, אֲמָרָהּ לְמֹשֶׁה עַל הַסֵּדֶר מִקְרָא וּמִשְׁנָה תַּלְמוּד וְאַגָּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ, א) : וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲפִלּוּ מַה שֶׁהַתַּלְמִיד שׁוֹאֵל לָרַב אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

לְמֹשֶׁה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. מֵאַחַר שֶׁלְּמָדָהּ מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ לַמְּדָהּ לְיִשְׂרָאֵל. אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אֶכְתֹּב אוֹתָהּ לָהֶם, אָמַר לוֹ אֵינִי מְבַקֵּשׁ לִתְּנָהּ לָהֶם בִּכְתָב, מִפְּנֵי שֶׁגָּלוּי לְפָנַי שֶׁעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עֲתִידִים לִשְׁלֹט בָּהֶם וְלִטֹּל אוֹתָהּ מֵהֶם וְיִהְיוּ בְּזוּיִים בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אֶלָּא הַמִּקְרָא אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם בְּמִכְתָּב, וְהַמִּשְׁנָה וְהַתַּלְמוּד וְהָאַגָּדָה אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם עַל פֶּה, שֶׁאִם יָבוֹאוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְיִשְׁתַּעְבְּדוּ בָּהֶם יִהְיוּ מֻבְדָּלִים מֵהֶם. אָמַר לַנָּבִיא אִם אֶכְתֹּב לוֹ רֻבֵּי תּוֹרָתִי כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁבוּ, וּמָה אֲנִי עוֹשֶׂה לָהֶם, נוֹתֵן אֶת הַמִּקְרָא בִּכְתָב, וְהַמִּשְׁנָה וְהַתַּלְמוּד וְהָאַגָּדָה בְּעַל פֶּה. כְּתָב זֶה הַמִּקְרָא, (שמות לד, כז) : כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה זוֹ הַמִּשְׁנָה וְהַתַּלְמוּד, שֶׁהֵם מַבְדִּילִים בֵּין יִשְׂרָאֵל לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.

ב דָּבָר אַחֵר, כְּתָב לְךָ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה הַלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת אֲנִי כָּתַבְתִּי אוֹתָם, כִּדְכְתִיב (דברים ט, י) : כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים, אֲבָל הַשְּׁנִיִּים כְּתֹב אַתָּה, וּלְוַאי אֶתֵּן בּוֹ יָדִי. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנָּשָׂא אֶת הָאִשָּׁה וְכָתַב לָהּ גְּמִיסְקוֹס מִשֶּׁלּוֹ, לְאַחַר יָמִים קִלְקְלָה וּטְרָדָהּ מִבֵּיתוֹ, בָּא שׁוֹשְׁבִינָהּ וְרָצָה אוֹתָהּ לַמֶּלֶךְ, אָמַר הַמֶּלֶךְ לַשּׁוֹשְׁבִין, הֲרֵי נִתְרַצֵּיתִי לָהּ, אֶלָּא עֲשֵׂה לָהּ גְּמִיסְקוֹס וּלְוַאי אֶתֵּן בּוֹ יָדִי, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דברים י, ב) : וְאֶכְתֹּב עַל הַלֻּחֹת.

ג דָּבָר אַחֵר, כְּתָב לְךָ, בִּזְכוּתְךָ אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא הוּא שֶׁמֹּשֶׁה אוֹמֵר לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל (דברים ב, ד) : וַיִּכְתֹּב עַל הַלֻּחֹת כַּמִּכְתָּב הָרִאשׁוֹן וַיִּתְּנֵם ה׳ אֵלַי, לִי נְתָנָם וַאֲנִי נָהַגְתִּי עִמָּכֶם עַיִן טוֹבָה וְנָתַתִּי אוֹתָהּ לָכֶם, לְכָךְ נֶאֱמַר : כְּתָב לְךָ, בִּזְכוּתְךָ. אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, כָּל מָקוֹם שֶׁכָּתוּב דָּבָר, דְּבָרִים, הַדְּבָרִים, אָלוֹת וְתוֹכָחוֹת הֵם. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי שִׁמְעוֹן, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר : כְּתָב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית, וְאִם הֵמַרְתָּ אוֹתָהּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָהּ מַה שֶּׁבְּעַל פֶּה בִּכְתָב וּמַה שֶּׁבִּכְתָב בְּעַל פֶּה, אֵינְךָ מְקַבֵּל שָׂכָר, לָמָּה, שֶׁכָּךְ נְתַתִּיהָ תּוֹרָה בִּכְתָב וְתוֹרָה בְּעַל פֶּה. וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר : כְּתָב לְךָ וגו׳ כִּי עַל פִּי וגו׳, תּוֹרָה בִּכְתָב וְתוֹרָה בְּעַל פֶּה. כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית, עַל מְנָת שֶׁתְּהֵא קוֹרֵא בָהֶם כָּךְ, אֲבָל אִם הֵמַרְתָּ אוֹתָם הֲוֵי יוֹדֵעַ שֶׁאַתָּה מְבַטֵּל הַבְּרִית, לְכָךְ נֶאֱמַר : כְּתָב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וְכֵן מֹשֶׁה אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל (דברים ד, ט) : רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים, מַהוּ אֶת הַדְּבָרִים, אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אוֹתָן שֶׁהֵם כְּתוּבִים בִּכְתָב, (דברים ד, ט) : וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ, אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁנָּתַתִּי לְךָ עַל פֶּה, לְכָךְ נֶאֱמַר : כְּתָב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, שֶׁאִלּוּלֵי תּוֹרָתִי שֶׁקִּבַּלְתֶּם לֹא הָיִיתִי מַכִּיר אֶתְכֶם וְלֹא הָיִיתִי מַבִּיט בָּכֶם מִשְּׁאָר עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, לְפִיכָךְ כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת יִשְׂרָאֵל. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי סִימוֹן אָמַר בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשֶׁעָבַר הֱיִיתֶם נִקְרָאִים כִּשְׁאָר אֻמּוֹת, כְּמוֹ (דברי הימים א א, ט) : סַבְתָּא וְרַעְמָא וְסַבְתְּכָא, וּמִשֶּׁקִּבַּלְתֶּם תּוֹרָתִי כָּרַתִּי בְּרִית עִמָּכֶם וְעִלִּיתִי אֶתְכֶם. וְלֹא יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד, אֶלָּא אַף אַתָּה מַלְכָּם, לֹא גִּדַּלְתִּיךָ בָּעוֹלָם אֶלָּא בִּזְכוּת הַתּוֹרָה, וּמַה גִּדְּלוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק כָּל הַכָּבוֹד שֶׁרָאָה מֹשֶׁה בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵינוֹ אֶלָּא מִן הַפֵּרוֹת, אֲבָל הַקֶּרֶן, קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא.

ד דָּבָר אַחֵר, כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, שֶׁתְּהֵא יָגֵעַ בָּהֶם בְּפִיךָ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים ל, יד) : בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ, וּמַהוּ כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁאִלּוּלֵי שֶׁקִּבַּלְתֶּם תּוֹרָתִי הָיִיתִי מַחֲזִיר הָעוֹלָם לְתֹהוּ וָבֹהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה לג, כה) : אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם

וָלַיְלָה וגו׳, לָמָּה, שֶׁבַּתּוֹרָה בָּרָאתִי שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג, יט) : ה׳ בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ, (משלי ג, כ) : בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת נִבְקָעוּ, אִם בִּטַּלְתָּ הַבְּרִית אַתְּ גּוֹרֵם לִי לְהַחֲזִיר אֶת הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים לְתֹהוּ וָבֹהוּ, לְפִיכָךְ כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.

ה וַיְהִי שָׁם עִם ה׳, וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לִהְיוֹת אַרְבָּעִים יוֹם בְּלֹא מַאֲכָל וּבְלֹא מִשְׁתֶּה, רַבִּי תַּנְחוּמָא בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן רַבִּי אָבִין בְּשֵׁם רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הַמָּשָׁל אוֹמֵר אֲזַלְתִּ לְקַרְתָּא הַלֵּךְ בְּנִימוּסֶיהָ, לְמַעְלָה שֶׁאֵין אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה עָלָה מִשֶּׁה וְנִדְמָה לָהֶם, לְמַטָּה שֶׁיֵּשׁ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה יָרְדוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח, ח) : וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן נִרְאִין כְּאוֹכְלִין, רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן מִסְתַּלֵּק.

דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי שָׁם עִם ה׳, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יוֹחָנָן שֶׁהָיָה עוֹלֶה מִטְבֶּרְיָא לְצִפּוֹרִי, הָיָה רַבִּי חִיָּא תַּלְמִידוֹ אֶצְלוֹ, וְהָיָה רַבִּי יוֹחָנָן רוֹאֶה כֶּרֶם, אָמַר לְרַבִּי חִיָּא, אֵין אַתָּה רוֹאֶה כֶּרֶם זֶה שֶׁהָיָה שֶׁלִּי וּמָכַרְתִּי אוֹתוֹ בְּכָךְ וְכָךְ, אוֹתָהּ שָׁעָה בָּכָה רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא וְאָמַר לוֹ, לֹא הִנַּחְתָּ לְעֵת זִקְנוּתְךָ כְּלוּם, אָמַר לוֹ וְכִי קַלָּה הִיא בְּעֵינֶיךָ שֶׁמָּכַרְתִּי דָּבָר שֶׁנִּבְרָא בְּשִׁשָּׁה יָמִים, וְקָנִיתִי דָּבָר שֶׁנִּתַּן לְאַרְבָּעִים יוֹם, עוֹלָם כֻּלּוֹ וּמְלוֹאוֹ נִבְרָא בְּשִׁשָּׁה יָמִים, אֲבָל הַתּוֹרָה נִתְּנָה לְאַרְבָּעִים יוֹם. לֶחֶם לֹא אָכַל, אֲבָל מִלַּחְמָהּ שֶׁל תּוֹרָה אָכַל, וּמַיִם לֹא שָׁתָה, אֲבָל מֵימֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה שָׁתָה, וְהָיָה לָמֵד תּוֹרָה בַּיּוֹם, וּפוֹשֵׁט אוֹתָהּ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ בַּלַּיְלָה, וְלָמָּה הָיָה עוֹשֶׂה כָּךְ, אֶלָּא לְלַמֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁיְּהוּ יְגֵעִים בַּתּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ הָיָה אוֹמֵר לְתַלְמִידָיו בּוֹאוּ וְלִמְּדוּ תוֹרָה דְּשָׁחֲרִין וּדְקָרִין בַּלַּיְלָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן הָיָה אוֹמֵר לְתַלְמִידָיו בּוֹאוּ וְלִמְּדוּ תוֹרָה דְּאִימְטִין. אֶלָּא אַף עַל פִּי כֵן מוֹדֶה הָיָה רַבִּי יוֹחָנָן שֶׁאֵין רִנָּה שֶׁל תּוֹרָה אֶלָּא בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ב, יט) : קוּמִי רֹנִּי בַלַּיְלָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי לא, טו) : וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה. רַבָּנִין אָמְרֵי בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיְהִי שָׁם עִם ה׳ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה, לְכָךְ הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיְּהוּ הַמַּשְׁנִין יוֹשְׁבִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (יהושע א, ח) : לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וגו׳.

דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי שָׁם עִם ה׳, לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא הוּא אוֹכֵל מִלַּחְמָהּ שֶׁל תּוֹרָה וְהוּא שׁוֹתֶה מֵימֶיהָ, לְפִיכָךְ לֶחֶם לֹא אָכַל, אֶלָּא מֵאַיִן הָיָה אוֹכֵל, מִזִּיו הַשְּׁכִינָה הָיָה נִזּוֹן, וְאַל תִּתְמַהּ הַחַיּוֹת שֶׁנּוֹשְׂאוֹת אֶת הַכִּסֵּא מִזִּיו הַשְּׁכִינָה הֵן נִזּוֹנוֹת.

ו וַיִּכְתֹּב עַל הַלֻּחֹת, מְלַמֵּד שֶׁהָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים הָיוּ שָׁוִים, עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, כֵּיצַד הָיוּ עֲשׂוּיִין, חָמֵשׁ עַל לוּחַ זֶה, וְחָמֵשׁ עַל לוּחַ זֶה, כְּדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וְרַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר עֶשֶׂר עַל לוּחַ זֶה וְעֶשֶׂר עַל לוּחַ זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד, כט) : וַיְהִי בְּרֶדֶת מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי, וְהַכְּתוּבִים הֵם טוֹעֲנִים אוֹתָן, וְהָיוּ נִרְאִין כְּאִלּוּ הֵם בְּיַד מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד, כט) : וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיַד מֹשֶׁה. וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו, וּמֵהֵיכָן נָטַל מֹשֶׁה קַרְנֵי הַהוֹד, רַבָּנָן אָמְרֵי מִן הַמְּעָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג, כב) : וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבוֹדִי. רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל אָמַר הַלּוּחוֹת הָיָה אָרְכָּן שִׁשָּׁה טְפָחִים וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה וְהָיָה מֹשֶׁה אוֹחֵז בְּטִפְחַיִם, וְהַשְּׁכִינָה בְּטִפְחַיִם, וְטִפְחַיִם בָּאֶמְצַע, וּמִשָּׁם נָטַל מֹשֶׁה קַרְנֵי הַהוֹד. רַבִּי יְהוּדָה בַּר נַחְמָן בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר עַד שֶׁהָיָה כּוֹתֵב בַּקּוּלְמוֹס נִשְׁתַּיֵּיר קִמְעָא, וְהֶעֱבִירוֹ עַל רֹאשׁוֹ וּמִמֶּנּוּ נַעֲשׂוּ לוֹ קַרְנֵי הַהוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר : וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו.

ז דָּבָר אַחֵר, וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה כְּתָב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קיט, עא) : טוֹב לִי כִּי עֻנִּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד חֻקֶּיךָ, לְטוֹבָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נִתְעַנָּה מֵאָה וְעֶשְׂרִים יוֹם שֶׁקִּבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, וּמֵאַיִן הָיָה מֹשֶׁה אוֹכֵל, מִזִּיו הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר (נחמיה ט, ו) : וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם.

דָּבָר אַחֵר, מֵאַיִן הָיָה אוֹכֵל, מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ג, א ג) : בֶּן אָדָם אֵת אֲשֶׁר אַתָּה תִּמְצָא אֱכוֹל, וָאֹכְלָה, לָמָּה, שֶׁהַתּוֹרָה מְתוּקָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט, יא) : וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים.

דָּבָר אַחֵר, מִלַּחְמָהּ שֶׁל תּוֹרָה, כִּדְכְתִיב (משלי ט, ה) : לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי. מִנַּיִן שֶׁלֹּא יָשַׁן וְלֹא נִתְנַמְנֵם, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה אוֹהֵב לְתִיסוֹמָן, אָמַר לוֹ מִדַּד לְךָ דִּינָרֵי זָהָב. מִשֶּׁמְּחָתוֹ לֹא בִקֵּשׁ לֹא לֶאֱכֹל וְלֹא לִשְׁתּוֹת, בִּקֵּשׁ לִישֹׁן, אָמַר אִם אִישַׁן אֲנִי מַפְסִיד אֵלּוּ. כָּךְ מֹשֶׁה מוֹדֵד הַתּוֹרָה, שָׁכַח וְלֹא אָכַל וְלֹא שָׁתָה, בִּקֵּשׁ לִישֹׁן, אָמַר אִם אִישַׁן אֲנִי מַפְסִיד, שֶׁלֹּא אָמַר לִי אֶלָּא אַרְבָּעִים יוֹם בִּלְבָד. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִצְטַעַרְתָּ, חַיֶּיךָ אֵין אַתָּה מַפְסִיד, בַּלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא הָיוּ אֶלָּא עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת בִּלְבָד, עַכְשָׁו שֶׁנִּצְטַעַרְתָּ, אֲנִי נוֹתֵן לְךָ הֲלָכוֹת מִדְרָשׁוֹת וְאַגָּדוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד, כז) : כְּתָב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, לָמָּה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּתָב לְךָ, וְהָכְתִיב (שמות לב, טז) : וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל הַלֻּחֹת, וּכְתִיב (דברים י, ד) : וַיִּכְתֹּב עַל הַלֻּחֹת כַּמִּכְתָּב הָרִאשׁוֹן, אֶלָּא כָּךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּתָב לְךָ תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים שֶׁיִּהְיוּ בִּכְתָב, אֲבָל הֲלָכוֹת וּמִדְרָשׁ וְאַגָּדוֹת וְהַתַּלְמוּד יִהְיוּ עַל פֶּה, כֵּיוָן שֶׁיָּדַע מֹשֶׁה, הִתְחִיל אוֹמֵר : טוֹב לִי כִּי עֻנִּיתִי, (תהלים קיט, עב) : טוֹב לִי תּוֹרַת פִּיךָ.

ח דָּבָר אַחֵר, מִנַּיִן הָיָה מֹשֶׁה יוֹדֵעַ כַּמָּה יָמִים עָשָׂה, כְּתִיב (שמות לד, כח) : וַיְהִי שָׁם עִם ה׳ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, וּמִנַּיִן שֶׁאֵין לְמַעְלָה לַיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלט, יב) : גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָּ וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר כַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָה, וּמִנַּיִן הָיָה יוֹדֵעַ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י, י) : וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים, וּכְתִיב (שמות ט, ט) : וָאֵשֵׁב בָּהָר, אֱמֹר מֵעַתָּה בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר עִמּוֹ הָיָה עוֹמֵד, וּבְשָׁעָה שֶׁמִּסְתַּלֵּק מִמֶּנּוּ הָיָה יוֹשֵׁב וְשׁוֹנֶה מַה שֶּׁלָּמַד, נִמְצֵאתָ מְקַיֵּם וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר, וָאֵשֵׁב בָּהָר, בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא יוֹם, וּבְשָׁעָה שֶׁהָיָה אוֹמֵר לוֹ לְמֹד תּוֹרָתְךָ, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא לַיְלָה, וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר (תהלים יט, ג) : יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר.

ט דָּבָר אַחֵר, כְּתָב לְךָ, כָּל הַצַּדִּיקִים בָּאוּ בְּאֱמֻנִיּוּת עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּאַבְרָהָם כְּתִיב (שיר השירים ז, ב) : מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָן בָּא בְּאֱמֻנִיּוֹת (בראשית יח, כג) : וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר (תהלים לב, ה) : חַטָּאתִי אוֹדִיעֲךָ, בַּתְּחִלָּה עָשָׂה אוֹתוֹ חֵטְא אֶחָד וְעָוֹן אֶחָד, וּלְבַסּוֹף אָמַר (תהלים לב, ה) : וְאַתָּה נָשָׂאתָ עֲוֹן חַטָּאתִי סֶלָה. וְכֵן מֹשֶׁה קִטְרֵג עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, לא) : אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה, כְּשֶׁרָאוּ מַלְאֲכֵי חַבָּלָה שֶׁהוּא מְקַטְרֵג אוֹתָן, אָמְרוּ לֹא יִהְיֶה לָנוּ עֵסֶק לְקַטְרֵג, כָּל יָמִים שֶׁזֶּה מְקַטְרֵג יִפְּלוּ בְּיַד זֶה, שֶׁלֹּא יַעַמְדוּ אֲבוֹתֵיהֶם עָלֵינוּ לָמָּה קִטְרַגְתֶּם אֶת בָּנֵינוּ, נִסְתַּלְּקוּ מַלְאֲכֵי חַבָּלָה. כְּשֶׁרָאָה מֹשֶׁה שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ, אָמַר לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות לב, לב) : וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם, אָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל הַתּוֹרָה שֶׁנָּתַתָּ, לִי הִיא, וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֱמֹר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אִם הֵם כָּלִים מָה אֲנִי עוֹשֶׂה בְּתוֹרָתְךָ, לְכָךְ אָמַר (שמות לב, לב) : אִם אֵין מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ.

דָּבָר אַחֵר, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָמָּה אַתָּה כּוֹעֵס עֲלֵיהֶם לֹא שֶׁעָשׂוּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, לֹא צִוִּיתָם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּדִבּוּר שֵׁנִי לֹא אָמַרְתִּי (שמות כ, ג) : לֹא יִהְיֶה לְךָ, אָמַר לְפָנָיו, לֹא צִוִּיתָ אוֹתָם, לִי צִוִּיתָ, שֶׁמָּא אָמַרְתָּ לָהֶם לֹא יִהְיֶה לָכֶם, לִי צִוִּיתָ, אִם עָשִׂיתִי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ. כְּשֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ עֲלֵיהֶם אָמַר בִּשְׁבִילְךָ אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר : כְּתָב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.

דָּבָר אַחֵר, כְּתָב לְךָ, הִתְחִילוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹמְרִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתָּה נוֹתֵן רְשׁוּת לְמֹשֶׁה שֶׁיִּכְתֹּב מַה שֶּׁהוּא מְבַקֵּשׁ, שֶׁיֹּאמַר לְיִשְׂרָאֵל אֲנִי נָתַתִּי לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה, אֲנִי הוּא שֶׁכָּתַבְתִּי וְנָתַתִּי לָכֶם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חַס וְשָׁלוֹם שֶׁמֹּשֶׁה עוֹשֶׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה, וַאֲפִלּוּ עוֹשֶׂה נֶאֱמָן הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יב, ז) : לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא.

סדר ויקהל

פרשה מח

א וַיַּקְהֵל (שמות לה, ל) : רְאוּ קָרָא ה׳ בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (קהלת ז, א) : טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב, כַּמָּה הוֹלֵךְ שֶׁמֶן טוֹב מִקִּיטוֹן לִטְרַקְלִין, וְשֵׁם טוֹב הוֹלֵךְ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א יד, יז) : וַיֵּצֵא שֵׁם דָּוִיד בְּכָל הָאֲרָצוֹת. שֶׁמֶן טוֹב נוֹפֵל עַל הַמֵּת וְהוּא מַבְאִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת י, א) : זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ, שֵׁם טוֹב נוֹפֵל עַל הַמֵּת וְאֵינוֹ מַבְאִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב ד, לד) : וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל הַיֶּלֶד, (קהלת ז, א) : וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ, יוֹם מִיתָתוֹ שֶׁל אָדָם גָּדוֹל מִיּוֹם לֵדָתוֹ, כַּמָּה שֶׁבַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד בּוֹ אֵין אָדָם יוֹדֵעַ מַה מַּעֲשָׂיו, אֲבָל כְּשֶׁמֵּת מוֹדִיעַ מַעֲשָׂיו לַבְּרִיּוֹת, הֲוֵי יוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ.

אָמַר רַבִּי לֵוִי מָשָׁל לִשְׁתֵּי סְפִינוֹת שֶׁהָיוּ פּוֹרְשׁוֹת לַיָּם הַגָּדוֹל, אַחַת יוֹצֵאת מִן הַלָּמִין וְאַחַת נִכְנֶסֶת לַלָּמִין, זוֹ שֶׁיּוֹצֵאת הָיוּ הַכֹּל שְׂמֵחִין בָּהּ, זוֹ שֶׁנִּכְנֶסֶת לֹא הָיוּ הַכֹּל שְׂמֵחִין בָּהּ, פִּקֵּחַ אֶחָד הָיָה שָׁם אָמַר חִלּוּפֵי הַדְּבָרִים אֲנִי רוֹאֶה כָּאן, זוֹ שֶׁהִיא יוֹצֵאת מִן הַלָּמִין לֹא הָיוּ הַכֹּל צְרִיכִין לִשְׂמֹחַ שֶׁאֵינָן יוֹדְעִין בְּאֵיזֶה פֶּרֶק הִיא עוֹמֶדֶת וּמַה יַּמִּים מִזְדַּוְּגִין לָהּ וּמַה רוּחוֹת מִזְדַּוְּגוֹת לָהּ, וְזוֹ שֶׁנִּכְנֶסֶת לַלָּמִין הָיוּ הַכֹּל צְרִיכִין לִשְׂמֹחַ, לְפִי שֶׁהֵם יוֹדְעִים שֶׁנִּכְנֶסֶת בְּשָׁלוֹם וְיָצְאָה בְּשָׁלוֹם מִן הַיָּם. כָּךְ אָדָם נוֹלַד מוֹנִין לוֹ לַמִּיתָה, מֵת מוֹנִין לוֹ לַחַיִּים, וְעָלָיו אָמַר שְׁלֹמֹה : וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם

הִוָּלְדוֹ. טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב, טוֹב הָיָה שְׁמוֹתָן שֶׁל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁנִּמְשְׁחוּ נָדָב וַאֲבִיהוּא, לָמָּה, שֶׁאֵלּוּ נִכְנְסוּ לְהַקְרִיב וְיָצְאוּ שְׂרוּפִין, וְאֵלּוּ נִכְנְסוּ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ וְיָצְאוּ בְּשָׁלוֹם, הֱוֵי טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב.

דָּבָר אַחֵר, טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב, טוֹב הָיָה שְׁמוֹ שֶׁל בְּצַלְאֵל מִשֶּׁמֶן הַטּוֹב, לָמָּה שֶׁפִּרְסְמוֹ הַכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לה, ל) : רְאוּ קָרָא ה׳ בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל.

דָּבָר אַחֵר, רְאוּ קָרָא ה׳ בְּשֵׁם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה מ, כה) : וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה, בָּשָׂר וָדָם אִם מְהַלֵּךְ בָּאֲפֵלָה וּבָא אָדָם וְהִדְלִיק לוֹ אֶת הַנֵּר אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַחֲזִיק לוֹ טוֹבָה, אֲבָל הַבְּרִיּוֹת יְשֵׁנִים וַאֲנִי מַעֲלֶה לָהֶם אֶת הָאוֹר וְאֵינָן צְרִיכִין לְהַחֲזִיק לִי טוֹבָה, הֱוֵי וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה.

דָּבָר אַחֵר, וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה, אִם כֵּן (ישעיה מ, כה) : יֹאמַר קָדוֹשׁ. (ישעיה מ, כו) : שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה, בִּזְכוּת מִי נִבְרְאוּ (בראשית ב, ד) : אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וּבִזְכוּת מִי הֵם עוֹמְדִים, בִּזְכוּת (שמות א, א) : אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְאֵלֶּה בִּזְכוּת מִי הֵם עוֹמְדִים, בִּזְכוּת (דברים ד, מה) : אֵלֶּה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים. (ישעיה מ, כו) : הַמּוֹצִיא בְמִסְפַּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא, וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (תהלים קמז, ד) : לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא, כֵּיצַד יִתְקַיְּמוּ שְׁנֵי כְתוּבִים אֵלּוּ, אֶלָּא כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ לִקְרוֹתָם כְּאֶחָד הוּא קוֹרֵא לְכֻלָּם שֵׁם אֶחָד, וּכְשֶׁהוּא קוֹרֵא לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, בִּשְׁמוֹ הוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ, מִיכָאֵל, גַּבְרִיאֵל, לְכָךְ נֶאֱמַר : לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא. אֵין לִי אֶלָּא לְמַעְלָן מִנַּיִן אַף לְמַטָּן, שֶׁנֶּאֱמַר : רְאוּ קָרָא ה׳ בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל.

דָּבָר אַחֵר, רְאוּ קָרָא ה׳, מַדְכְּרִין וּמְנִיחִין, (שמות לח, כג) : וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ, שֶׁבַח לוֹ שֶׁבַח לְאָבִיו שֶׁבַח לְמִשְׁפַּחְתּוֹ שֶׁבַח לַשֵּׁבֶט שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ. וּמַדְכְּרִין וּמְשַׁחֲקִים (ויקרא כד, יא) : וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלֹמִית בַּת דִּבְרִי לְמַטֵּה דָן, גְּנַאי לָהּ וּלְאָבִיהָ וּלְמִשְׁפַּחְתָּהּ וְלַשֵּׁבֶט שֶׁיָּצְתָה מִמֶּנּוּ. מַדְכְּרִין וּמְנִיחִין, (במדבר ג, טו) : פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי. מַדְכְּרִין וּמְשַׁחֲקִים (יהושע ז, יח) : עָכָן בֶּן כַּרְמִי בֶּן זַבְדִּי בֶּן זֶרַח לְמַטֵּה יְהוּדָה, גְּנַאי לוֹ גְּנַאי לְאָבִיו וּלְמִשְׁפַּחְתּוֹ גְּנַאי לַשֵּׁבֶט שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ :

ב דָּבָר אַחֵר, רְאוּ קָרָא ה׳ בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶּן חוּר, מָה רָאָה לְהַזְכִּיר כָּאן חוּר, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁבִּקְּשׁוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים נָתַן נַפְשׁוֹ עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלֹא הִנִּיחָן, עָמְדוּ וַהֲרָגוּהוּ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חַיֶּיךָ שֶׁאֲנִי פּוֹרֵעַ לְךָ. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁמָּרְדוּ עָלָיו לִגְיוֹנוֹתָיו, עָמַד שַׂר הַצָּבָא שֶׁלּוֹ וְנִלְחַם עִמָּהֶם, אָמַר לָהֶם עַל הַמֶּלֶךְ אַתֶּם מוֹרְדִים, עָמְדוּ וְהָרְגוּ אוֹתוֹ. אָמַר הַמֶּלֶךְ אִלּוּ מָמוֹן נָתַן לִי לֹא הָיִיתִי צָרִיךְ לִפְרֹעַ לוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁנַּפְשׁוֹ נָתַן עָלַי, מָה אֲנִי עוֹשֶׂה לוֹ, אֶלָּא כָּל בָּנִים שֶׁיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ אֲנִי מַעֲמִידָם דַּכָּסִים וְאִפַּרְכִּים. כָּךְ בְּשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל הָעֵגֶל עָמַד חוּר וְנָתַן נַפְשׁוֹ עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ חַיֶּיךָ כָּל בָּנִים הַיּוֹצְאִים מִמְּךָ אֲנִי מְגַדְּלָם שֵׁם טוֹב בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר : רְאוּ קָרָא ה׳ בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל, וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים. וְלֹא זֶה בִּלְבָד אֶלָּא כָּל מִי שֶׁנִּתְעַסֵּק בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן נָתַן בּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָכְמָה וּבִינָה וָדַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לו, ח) : וַיַּעֲשׂוּ כָל חֲכַם לֵב. וְלֹא בִּבְנֵי אָדָם, אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּבְהֵמָה וּבְחַיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לו, א) : חָכְמָה וּתְבוּנָה בָּהֵמָה, בְּהֵמָה כְּתִיב, שֶׁנִּתְּנָה חָכְמָה בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה, וְלֹא נִתְפָּרֵס מִכֻּלָּם אֶלָּא בְּצַלְאֵל, הֱוֵי : קָרָא ה׳ בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל.

ג וְכָל הַשֶּׁבֶט הַזֶּה מִנַּיִן לוֹ, מִשֵּׁבֶט יְהוּדָה, וּמֵהֵיכָן זָכָה לְכָל הַחָכְמָה הַזֹּאת, בִּזְכוּת מִרְיָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א, כא) : וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים, וּמָה הָיוּ הַבָּתִּים, בֵּית הַכְּהֻנָּה וּבֵית

הַמַּלְכוּת. יוֹכֶבֶד נָטְלָה כְּהֻנָּה וּמַלְכוּת, אַהֲרֹן כֹּהֵן גָּדוֹל, מֹשֶׁה מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג, ה) : וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ. וּמִרְיָם נָטְלָה חָכְמָה, שֶׁהֶעֱמִידָה בְּצַלְאֵל, וְיָצָא מִמֶּנּוּ דָּוִד שֶׁהָיָה מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א ב, יט) : וַתֵּלֶד לוֹ [אפרת] אֶת חוּר, וּכְתִיב (שמואל א יז, יב) : וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי, שֶׁבָּא מִן מִרְיָם שֶׁנִּקְרֵאת אֶפְרָת. בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הַלָּלוּ נִבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג, יט כ) ; ה׳ בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ כּוֹנֵן שָׁמַיִם בִּתְבוּנָה, בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת נִבְקָעוּ. וּבִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הַלָּלוּ נַעֲשָׂה הַמִּשְׁכָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לא, ג) : וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת. וּבִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הַלָּלוּ נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א ז, יד) : בֶּן אִשָּׁה אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וגו׳ וַיְמַלֵּא אֶת הַחָכְמָה וְאֶת הַתְּבוּנָה וְאֶת הַדַּעַת. וְכֵן כְּשֶׁיַּעֲמוֹד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְנוֹתוֹ לֶעָתִיד לָבוֹא, בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הַלָּלוּ נִבְנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כד, ג) : בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בָיִת וּבִתְבוּנָה יִתְכּוֹנָן, וּכְתִיב (משלי כד, ד) : וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ.

דָּבָר אַחֵר, וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ, כָּל הַחָכְמָה הַזּוֹ מִנַּיִן, מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוּחַ אֱלֹהִים. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בִּיהוֹשֻׁעַ שֶׁהוּא בָּא מִיּוֹסֵף, וּמַה כְּתִיב בּוֹ (דברים לד, ט) : וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּעָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז שֶׁבָּא מִיהוּדָה, מַה כְּתִיב בּוֹ (שופטים ג, י) : וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ ה׳. וְכָל הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָהֶם בִּזְכוּת הַבְּרָכָה שֶׁבֵּרֵךְ מֹשֶׁה אֶת הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג, ז) : וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר, בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנָסִים בְּצָרָה (דברים לג, ז) : וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה.

דָּבָר אַחֵר, (דברים לג, ז) : שְׁמַע ה׳ קוֹל יְהוּדָה, שֶׁנָּתַן בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לִגְדֵלָה, וּמִתְגַּבֵּר בָּהּ.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא הֲדָא הוּא דִכְתִיב (איוב לב, ח) : אָכֵן רוּחַ הִיא בֶּאֱנוֹשׁ, וְכָל הַבִּינָה שֶׁהָיְתָה בִּבְצַלְאֵל מִשֶּׁל שַׁדַּי הִיא, הֱוֵי : וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים. בְּחָכְמָה, שֶׁהָיָה חָכָם בַּתּוֹרָה. וּבִתְבוּנָה, שֶׁהָיָה מֵבִין בַּהֲלָכָה. וּבְדַעַת, שֶׁהָיָה מָלֵא דַעַת בְּתַלְמוּד. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה הָיְתָה רוּחִי נוֹתֶנֶת בָּכֶם חָכְמָה, אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא רוּחִי מְחַיָּה אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לז, יד) : וְנָתַתִּי רוּחִי בָכֶם וְחִיִּיתֶם.

ד דָּבָר אַחֵר, רְאוּ קָרָא ה׳ בְּשֵׁם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה נד, טז) : הִנֵּה אָנֹכִי בָּרָאתִי חָרָשׁ, זֶה בְּצַלְאֵל. נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם, חָטְאוּ יִשְׂרָאֵל בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, כד) : וָאַשְׁלִכֵהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה, בָּא בְּצַלְאֵל וְרִפֵּא אֶת הַמַּכָּה, מָשָׁל לְתַלְמִידוֹ שֶׁל רוֹפֵא שֶׁנָּתַן רְטִיָּה עַל מַכָּה אַחַת וְנִתְרַפֵּאת, וְהָיוּ מְקַלְּסִין אוֹתוֹ, אָמַר לָהֶם רַבּוֹ קַלְּסוּ לִי שֶׁלְּמַדְתִּיו. כָּךְ הָיוּ הַכֹּל אוֹמְרִים בְּצַלְאֵל בְּחָכְמָתוֹ וּבִתְבוּנָתוֹ עָשָׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי הוּא שֶׁבְּרָאתִיו וְלִמַּדְתִּיו, שֶׁנֶּאֱמַר : הִנֵּה אָנֹכִי בָּרָאתִי חָרָשׁ, לְפִיכָךְ אָמַר מֹשֶׁה : רְאוּ קָרָא ה׳ בְּשֵׁם.

ה דָּבָר אַחֵר, רְאוּ קָרָא ה׳ בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (הושע יד, ה) : אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה, מַה כְּתִיב לְמַעְלָה (שמות לה, כט) : הֵבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל נְדָבָה לַה׳, וְאַחַר כָּךְ רְאוּ קָרָא ה׳ בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל, אֶלָּא כְּשֶׁעָשׂוּ הָעֵגֶל אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה : (שמות לב, י) : וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי וגו׳, אָמַר לוֹ בְּדֹק אוֹתָן שֶׁיַּעֲשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן, מַה כְּתִיב בְּאוֹתָהּ קַלְקָלָה : (שמות לב, ב) : פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב, וּמַה הֵבִיאוּ נְזָמִים, וּכְשֶׁעָשׂוּ הַמִּשְׁכָּן עָשׂוּ אוֹתוֹ נְדָבָה, וּמַה כְּתִיב : (שמות לה, כב) : כֹּל נְדִיב לֵב הֵבִיאוּ חָח וָנֶזֶם טַבַּעַת וְכוּמָז, בִּנְזָמִים חָטְאוּ וּבִנְזָמִים נִתְרַצָּה לָהֶם, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת עַל יְדֵי הוֹשֵׁעַ (הושע ב, א) : וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם לֹא עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל חָי, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּתַבְתָּ (שמות כא, לז) : כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר, הֲרֵי הֵבִיאוּ חֲמִשָּׁה : חָח, וָנֶזֶם, טַבַּעַת,

פרשה מט

א וַיַּעֲשׂוּ כָּל חֲכַם לֵב, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שיר השירים ח, ז) : מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה. מַיִם רַבִּים, אֵלּוּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה יז, יב) : כַּהֲמוֹת יַמִּים יֶהֱמָיוּן, וְאִם הָיוּ מִתְכַּנְסִין כָּל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְבַטֵּל אֶת הָאַהֲבָה שֶׁבֵּין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ יְכוֹלִים, הֱוֵי : מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי א, ב) : וָאוֹהַב אֶת יַעֲקֹב. וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ, אֵלּוּ הַכַּשְׂדִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ח, ז) : אֶת מֵי הַנָּהָר הָעֲצוּמִים וְהָרַבִּים אֶת מֶלֶךְ אַשּׁוּר. אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ, אֲבָל בָּנַי עָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ שֶׁל יְרִיעוֹת וְיָרַדְתִּי וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות מ, לה) : וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וּכְבוֹד ה׳ מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן.

ב דָּבָר אַחֵר, כָּל חֲכַם לֵב, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שיר השירים א, ה) : שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה, אִם שְׁחוֹרָה לָמָּה נָאוָה, וְכִי יֵשׁ שְׁחוֹרָה נָאוָה, אֶלָּא אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל : שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמַעֲשַׂי וְנָאוָה אֲנִי בְּמַעֲשֵׂה אֲבוֹתַי, שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמִצְרַיִם, וְנָאוָה אֲנִי בְּאָמְרִי בְּסִינַי (שמות כד, ז) : כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע. שְׁחוֹרָה אֲנִי עַל הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, ז) : וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף, וְנָאוָה אֲנִי בְּאָמְרִי (שמות טז, ב) : זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ. שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, וְנָאוָה אֲנִי בְּמַעֲשֵׂה הַמִּשְׁכָּן. שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּשׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, כ) : וַיָּמִירוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר, וְנָאוָה אֲנִי בְּשׂוֹר (ויקרא יז, ג) : שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז. שְׁחוֹרָה אֲנִי בַּמִּשְׁכָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כג, לח) : טִמְּאוּ אֶת מִקְדָּשִׁי, וְנָאוָה אֲנִי בַּמִּשְׁכָּן, וַיַּעֲשׂוּ כָּל חֲכַם לֵב. מַה מְּלָאכָה הָיוּ עוֹשִׂין, אֶלָּא רְאֵה מַה כְּתִיב (שמות כה, ג) : וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם, זוֹ כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא תְּרוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ב, ג) : קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה׳ רֵאשִׁית תְּבוּאָתוֹ. זָהָב וָכֶסֶף, זוֹ כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, יד) : כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף. וּנְחֹשֶׁת, זוֹ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ח, ט) : וּמֵהֲרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת. תְּכֵלֶת, זוֹ כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו, יד) : וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי, זוֹ כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מא, יד) : אַל תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב. וְכֵן (שיר השירים ד, ג) : כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ, וְאוֹמֵר (תהלים סח, כח) : שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם.

דָּבָר אַחֵר, זָהָב, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנִּבְחַן בְּכִבְשָׁן הָאֵשׁ כְּזָהָב. וָכֶסֶף, זֶה יִצְחָק, שֶׁנִּצְרַף כַּכֶּסֶף עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וּנְחֹשֶׁת, זֶה יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ל, כז) : נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי ה׳ בִּגְלָלֶךָ.

פרשה נ

א וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת הָאָרֹן (שמות לז, א), הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קיט, קל): פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים, בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹלָמוֹ הָיָה כֻּלּוֹ מַיִם בְּמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, ב): וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, רַבִּי יְהוּדָה אָמַר הָאוֹר בָּרָא תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הָעוֹלָם, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁבִּקֵּשׁ לִבְנוֹת פָּלָטִין וְהָיָה הַמָּקוֹם אָפֵל מֶה עָשָׂה הִדְלִיק נֵרוֹת וּפַנָּסִין לֵידַע הֵיאַךְ הוּא קוֹבֵעַ דִּימוּסִים, כָּךְ הָאוֹר נִבְרֵאת תְּחִלָּה. וְרַבִּי נְחֶמְיָה אָמַר הָעוֹלָם נִבְרָא תְּחִלָּה, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁבָּנָה פַּלְטֵרִין וְעִטְּרוֹ בְּנֵרוֹת. שָׁאַל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק אֶת רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, אָמַר לוֹ בִּשְׁבִיל שֶׁשָּׁמַעְתִּי עָלֶיךָ שֶׁאַתָּה בַּעַל הַגָּדָה מֵהֵיכָן נִבְרֵאת הָאוֹרָה, אָמַר נִתְעַטֵּף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשַׂלְמָה וְהִבְהִיק הָעוֹלָם מִזִּיוּוֹ מֵרֹאשׁוֹ וְעַד סוֹפוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים קד, ב): עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה, וְאַחַר כָּךְ: נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה, לְפִיכָךְ פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר, מִמֶּנּוּ לָמְדוּ הַצַּדִּיקִים כְּשֶׁהָיוּ מַתְחִילִין בְּדָבָר הָיוּ פוֹתְחִין בְּאוֹרָה, אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן אָמַר בְּצַלְאֵל וּבַמֶּה אֶפְתַּח תְּחִלָּה, פֶּתַח בָּאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כה, י): וְעָשׂוּ אֲרוֹן.

ב הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי ט, ט): תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד, זֶה נֹחַ, שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (בראשית ז, ב): מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לְךָ שִׁבְעָה שִׁבְעָה וגו׳, וּכְשֶׁיָּצָא מַה כְּתִיב (בראשית ח, כ): וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַה׳, מַאי וַיִּבֶן, נִתְבּוֹנֵן וְאָמַר, מַה טַּעַם רַבָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּטְּהוֹרִים יוֹתֵר מִן הַטְּמֵאִים לֹא שֶׁהָיָה רוֹצֶה לְהַקְרִיב לוֹ מֵהֶן, מִיָּד, וַיִּקַּח מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה, הֱוֵי: תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד, לְפִי שֶׁהֶחָכָם שׁוֹמֵעַ דָּבָר וּמְקַיְּמוֹ וּמוֹסִיף עָלָיו.

דָּבָר אַחֵר, תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כא, כב): עִיר גִּבֹּרִים עָלָה חָכָם, שֶׁהָיָה לָמֵד תּוֹרָה מִפִּי הַגְּבוּרָה וּבָא וְאָמַר לְיִשְׂרָאֵל וּמֵטִיבָן, וְהוּא מוֹסִיף לָהֶם חַיִּים, הֱוֵי: תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד.

דָּבָר אַחֵר, תֵּן לְחָכָם, זֶה בְּצַלְאֵל, אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה עֲשֵׂה הַמִּשְׁכָּן, בָּא וְאָמַר לִבְצַלְאֵל, אָמַר לוֹ מַהוּ הַמִּשְׁכָּן הַזֶּה, אָמַר לוֹ שֶׁיַּשְׁרֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכוֹ וּמְלַמֵּד לְיִשְׂרָאֵל תּוֹרָה. אָמַר לוֹ בְּצַלְאֵל וְהֵיכָן הַתּוֹרָה נְתוּנָה, אָמַר לוֹ מִשֶּׁאָנוּ עוֹשִׂים אֶת הַמִּשְׁכָּן אָנוּ עוֹשִׂין הָאָרוֹן. אָמַר לוֹ רַבֵּינוּ מֹשֶׁה אֵין כְּבוֹדָהּ שֶׁל תּוֹרָה בְּכָךְ, אֶלָּא אָנוּ עוֹשִׂין הָאָרוֹן וְאַחַר כָּךְ הַמִּשְׁכָּן, לְפִיכָךְ זָכָה שֶׁיִּקָּרֵא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת הָאָרֹן.

ג דָּבָר אַחֵר, וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה ל, יז): כִּי אַעֲלֶה אֲרֻכָה לָךְ, אֵין מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מִדַּת בָּשָׂר וָדָם שֶׁהוּא מַכֶּה בְּאִזְמֵל וּמְרַפֵּא בְּרִטְיָה, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּמֶּה שֶׁהוּא מַכֶּה הוּא מְרַפֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו, כג): וַיָּבֹאוּ מָרָתָה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת מַיִם מִמָּרָה, לָמָּה, כִּי מָרִים הֵם, אָמַר רַבִּי לֵוִי הַדּוֹר הָיָה מַר בְּמַעֲשָׂיו, (שמות טו, כה): וַיִּצְעַק אֶל ה׳ וַיּוֹרֵהוּ ה׳ עֵץ, וּמָה הָיָה, יֵשׁ אוֹמְרִים זַיִת, וְיֵשׁ אוֹמְרִים עֲרָבָה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים הַרְדּוּפְנִי הָיָה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים עִקְּרֵי תְאֵנִים וְעִקְּרֵי רִמּוֹנִים הָיָה, וּנְטָלוּ וְהִשְׁלִיכוּ לַמַּיִם, מִיָּד, וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם, הֱוֵי (ירמיה ל, יז): וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּמֵימֵי אֱלִישָׁע, מַה כְּתִיב (מלכים ב ב, יט): וְהַמַּיִם רָעִים וְהָאָרֶץ מְשַׁכָּלֶת, אָמַר לָהֶם (מלכים ב ב, כ): קְחוּ לִי צְלֹחִית חֲדָשָׁה וְשִׂימוּ שָׁם מֶלַח וַיִּקְחוּ אֵלָיו, וּמַה כְּתִיב (מלכים ב ב, כב): וַיֵּרָפוּ הַמַּיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּדְבַר

אֶלִישָׁע אֲשֶׁר דִּבֵּר. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּיִשְׂרָאֵל, בְּלָכֵן הוֹכִיחָן, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, לה): לָכֵן זוֹנָה שִׁמְעִי דְּבַר ה׳. וּבְלָכֵן עָתִיד לְהַחֲזִירָן, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ב, טז): לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ, וְאֵין מְפַתִּין אֶלָּא לִבְתוּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, טו): כִּי יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה. אַף כָּךְ יִשְׂרָאֵל חָטְאוּ בַּשִּׁטִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה, א): וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים, וְנִרְפְּאוּ בַּשִּׁטִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת הָאָרֹן עֲצֵי שִׁטִּים.

ד מַה כְּתִיב לְמַעְלָה (שמות לו, ה): וַיַּעַשׂ אֶת הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן, וְשָׁנִי רַבּוֹתֵינוּ פָּרֹכֶת הָיָה עָבְיוֹ טֶפַח, וְעַל שִׁבְעִים וּשְׁנַיִם נִירִים נֶאֱרֶגֶת, וְלֹא הָיָה בָהּ קֶשֶׁר, וּשְׁתַּיִם עוֹשִׂים בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֹּהֲנִים מַטְבִּילִין אוֹתָהּ, וְהַכֹּהֲנִים יוֹרְדִין וּמַטְבִּילִין אוֹתָהּ בַּחוּץ, וְעוֹלִין וְשׁוֹטְחִין אוֹתָהּ עַל גַּבֵּי הַחֵיל. וְאַתָּה מוֹצֵא כָּל הַמִּשְׁכָּן עַל הַסֵּדֶר נַעֲשָׂה, בַּתְּחִלָּה עָשָׂה אֶת הַקְּרָשִׁים וְחִבְּרָם, וְאַחַר כָּךְ הִיְרִיעוֹת וּפְרָסָן עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לו, יד): וַיַּעַשׂ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן, וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה אֶת הַפָּרֹכֶת, שֶׁתְּהֵא נִמְתַּח בִּפְנֵי הָאָרוֹן, וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה אֶת הָאָרוֹן וְאֶת הַכַּפֹּרֶת שֶׁיְּהֵא נִתָּן עַל הָאָרוֹן.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן רַבִּי יוֹסֵי אֲנִי רָאִיתִי אֶת הַפָּרֹכֶת בְּרוֹמִי וְהָיוּ עָלֶיהָ כַּמָּה טִיפֵּי דָמִים, וְשָׁאַלְתִּי וְאָמְרוּ לִי מִדַּם יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁהָיָה כֹּהֵן עוֹשֶׂה. וְלָמָּה נִקְרָא כַּפֹּרֶת, שֶׁהָיָה מְכַפֵּר לְיִשְׂרָאֵל. וּמִשֶּׁעָשָׂה הַכַּפֹּרֶת עָשָׂה הַשֻּׁלְחָן שֶׁהָיָה לֶחֶם הַפָּנִים נִתָּן עָלָיו, שֶׁהָיָה נִתָּן לִפְנֵי הָאָרוֹן, וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה אֶת הַמְּנוֹרָה שֶׁהָיְתָה לְמַעְלָה מִן הַשֻּׁלְחָן.

ה דָּבָר אַחֵר, וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל, וְכִי בְּצַלְאֵל עָשָׂה לְעַצְמוֹ, שֶׁבְּכָל דָּבָר וְדָבָר הוּא אוֹמֵר: וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל, אֶלָּא עַל שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ עָלָיו בְּיוֹתֵר, לֹא קִפַּח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכָרוֹ וּפְרָסְמוֹ הַכָּתוּב עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר. כֵּיוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר (עזרא י, טו): אַךְ יוֹנָתָן בֶּן עֲשָׂהאֵל וְיַחְזְיָה בֶן תִּקְוָה עָמְדוּ עַל זֹאת וּמְשֻׁלָּם וְשַׁבְּתַי הַלֵּוִי עֲזָרֵם. אֶלָּא יוֹנָתָן נָתַן נַפְשׁוֹ עַל הַדָּבָר הַרְבֵּה, וּלְפִי שֶׁבָּאוּ וְסִיעוּהוּ, הֶעֱלָה עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאִלּוּ עָשׂוּ הֵם הַמַּעֲשֶׂה. אֲבָל יוֹנָתָן עַל יְדֵי שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ בַּדָּבָר פִּרְסְמוֹ הַכָּתוּב. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲשִׂיתֶם יְרִיעוֹת עִזִּים אֲנִי מֵגֵן עֲלֵיכֶם לָעוֹלָם הַבָּא בְּעָנָן, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ד, ה): וּבָרָא ה׳ עַל כָּל מְכוֹן הַר צִיּוֹן וְעַל מִקְרָאָהּ עָנָן יוֹמָם. עֲשִׂיתֶם כַּפֹּרֶת, אֲנִי מְכַפֵּר לָכֶם עֲוֹנוֹתֵיכֶם. עֲשִׂיתֶם שֻׁלְחָן, אֲנִי מַצִּיל אֶתְכֶם מִן הָעֲרוּכָה, וְאֶעֱרֹךְ לִפְנֵיכֶם שֻׁלְחָן לָעָתִיד לָבוֹא. עֲשִׂיתֶם לְפָנַי מְנוֹרָה, אֲנִי מֵאִיר לָכֶם שִׁבְעָתַיִם לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ל, כו): וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם. עֲשִׂיתֶם לְפָנַי אָרוֹן שֶׁהַתּוֹרָה נִתֶּנֶת בְּתוֹכוֹ, אֶתֵּן לָכֶם שָׂכָר טוֹב שֶׁאֵין בּוֹ הֶפְסֵק, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לא, כ): מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ.

סדר פקודי

פרשה נא

א וְאֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן, כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא (משלי כח, כ) : אִישׁ אֱמוּנוֹת רַב בְּרָכוֹת, אַתָּה מוֹצֵא כָּל מִי שֶׁהוּא נֶאֱמָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא בְּרָכוֹת עַל יָדָיו, מִי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן (משלי כח, כ) : וְאָץ לְהַעֲשִׁיר לֹא יִנָּקֶה, אִישׁ אֱמוּנוֹת, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁהוּא נֶאֱמָנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יב, ז) : לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא, הֱוֵי : אִישׁ אֱמוּנוֹת רַב בְּרָכוֹת, שֶׁכָּל הַדְּבָרִים שֶׁהָיָה גִּזְבָּר עֲלֵיהֶם הָיוּ מִתְבָּרְכִים, לְפִי שֶׁהוּא נֶאֱמָן. וְאָץ לְהַעֲשִׁיר לֹא יִנָּקֶה, זֶה קֹרַח, שֶׁהָיָה לֵוִי וּבִקֵּשׁ לִטֹּל כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה, וּמָה הָיָה סוֹפוֹ (במדבר טז, לב) : וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ.

דָּבָר אַחֵר, אִישׁ אֱמוּנוֹת, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנַּעֲשָׂה גִּזְבָּר עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ (שקלים יד-ב) : אֵין מְמַנִּין שְׁרָרָה עַל הַצִּבּוּר בְּמָמוֹן פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם, וַהֲרֵי אַתָּה מוֹצֵא שֶׁהָיָה מֹשֶׁה גִּזְבָּר לְעַצְמוֹ, וְכָאן אַתָּה אוֹמֵר אֵין מְמַנִּין פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם, אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מֹשֶׁה גִּזְבָּר לְעַצְמוֹ הוּא קוֹרֵא לַאֲחֵרִים וּמְחַשֵּׁב עַל יְדֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר : אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן, אֲשֶׁר פֻּקַּד מֹשֶׁה, אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא : אֲשֶׁר פֻּקַּד עַל פִּי מֹשֶׁה, עַל יְדֵי מֹשֶׁה בְּיַד אִיתָמָר.

ב עָלָיו נֶאֱמַר (מלכים ב יב, טז) : וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת הַכֶּסֶף, וְלֹא יְחַשְּׁבוּ, זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל יוֹאָשׁ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בֶּאֱמוּנָה. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ (שקלים ח-א) : מִי שֶׁהָיָה נִכְנָס לִתְרֹם אֶת הַלִּשְׁכָּה לֹא הָיָה נִכְנָס לֹא בְּפַרְגָּד חָפוּת וְלֹא בְּאַנְפִּלְיָא, שֶׁאִם יַעֲשִׁיר יֹאמְרוּ מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה הֶעֱשִׁיר, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לָצֵאת יְדֵי הַבְּרִיּוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא צָרִיךְ לָצֵאת יְדֵי הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לב, כב) : וְהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל. וּמֹשֶׁה הָיָה גִּזְבָּר לְעַצְמוֹ עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמִּשְׁכָּן, מִיָּד, (שמות לה, כא) : וַיָּבֹאוּ כָּל אִישׁ וגו', לְכַמָּה יָמִים הֵבִיאוּ כָּל הַנְּדָבָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לִשְׁנֵי בְּקָרִים הֵבִיאוּ וְהוֹתֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לו, ז) : וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם. נִכְנַס מֹשֶׁה אֵצֶל בְּצַלְאֵל רָאָה שֶׁהוֹתִיר מִן הַמִּשְׁכָּן, אָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹן הָעוֹלָם עָשִׂינוּ אֶת מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן וְהוֹתַרְנוּ, מַה נַּעֲשֶׂה בַּנּוֹתָר, אָמַר לוֹ לֵךְ וַעֲשֵׂה בָהֶם מִשְׁכָּן לָעֵדוּת, הָלַךְ מֹשֶׁה וְעָשָׂה בָהֶן, כֵּיוָן שֶׁבָּא לִתֵּן חֶשְׁבּוֹן אָמַר לָהֶם כָּךְ וְכָךְ יָצָא לַמִּשְׁכָּן וּבַיָּתֵר עָשִׂיתִי מִשְׁכָּן לָעֵדוּת, הֱוֵי : אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדוּת.

ג מַהוּ מִשְׁכָּן שְׁנֵי פְעָמִים, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא שֶׁנִּתְמַשְּׁכֵן שְׁנֵי פְעָמִים עַל יְדֵיהֶם, זֶהוּ שֶׁאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה אוֹמְרִים (נחמיה א, ז) : חָבֹל חָבַלְנוּ לָךְ וְלֹא שָׁמַרְנוּ אֶת הַמִּצְוֹת וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת, הַמִּשְׁפָּטִים. מַהוּ חָבֹל חָבַלְנוּ לָךְ, הֱוֵי שֶׁנִּתְמַשְּׁכֵן שְׁנֵי פְעָמִים, וְאֵין חָבֹל אֶלָּא מַשְׁכּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד, ו) : לֹא יַחְבֹּל רֵחַיִם וָרָכֶב. לְכָךְ כְּתִיב : אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֶת, שְׁנֵי פְעָמִים.

ד מַהוּ הָעֵדֶת, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן רַבִּי יִשְׁמָעֵאל עֵדוּת הוּא לְכָל בָּאֵי עוֹלָם שֶׁיֵּשׁ סְלִיחָה לְיִשְׂרָאֵל.

דָּבָר אַחֵר, עֵדוּת הוּא לְכָל הָעוֹלָם שֶׁנִּתְמַנָּה מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ שֶׁנָּטַל אִשָּׁה וְחִבְּבָהּ יוֹתֵר מִדַּאי, כָּעַס עָלֶיהָ וְהִנִּיחָהּ, וְהָיוּ אוֹמְרִים לָהּ שְׁכֵנוֹתֶיהָ אֵינוֹ חוֹזֵר עָלַיִךְ עוֹד. לְיָמִים שָׁלַח לָהּ וְאָמַר כַּבְּדִי אֶת פָּלָטִין שֶׁלִּי וְהַצִּיעִי אֶת הַמִּטּוֹת שֶׁבְּיוֹם פְּלוֹנִי אָבֹא אֶצְלֵךְ, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם פְּלוֹנִי בָּא הַמֶּלֶךְ אֶצְלָהּ וְנִתְרַצָּה לָהּ וְנִכְנַס אֶצְלָהּ לַפָּלָטִין וְאָכַל וְשָׁתָה עִמָּהּ וְלֹא הָיוּ שְׁכֵנוֹתֶיהָ מַאֲמִינוֹת, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהָיוּ מְרִיחוֹת רֵיחַ בְּשָׂמִים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָדְעוּ שֶׁנִּתְרַצָּה לָהּ הַמֶּלֶךְ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִבֵּב אֶת יִשְׂרָאֵל וֶהֱבִיאָם לִפְנֵי הַר סִינַי, וְנָתַן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, וּקְרָאָן מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, ו): וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים, אַחַר אַרְבָּעִים יוֹם חָטְאוּ, אוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֵינוֹ מִתְרַצֶּה לָהֶם עוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ד, טו): אָמְרוּ בַּגּוֹיִם לֹא יוֹסִיפוּ לָגוּר, כֵּיוָן שֶׁהָלַךְ מֹשֶׁה לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עֲלֵיהֶם מִיָּד סָלַח לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יד, כ): וַיֹּאמֶר ה׳ סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ. אָמַר מֹשֶׁה רִבּוֹן הָעוֹלָם הֲרֵינִי מְפַיֵּס שֶׁמָּחַלְתָּ לְיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא הוֹדִיעַ לְעֵינֵי כָל הָאֻמּוֹת שֶׁאֵין בְּלִבְּךָ עֲלֵיהֶם, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חַיֶּיךָ הֲרֵינִי מַשְׁרֶה שְׁכִינָתִי בְּתוֹכָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כה, ח): וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ, וּמַכִּירִין שֶׁמָּחַלְתִּי לָהֶם, לְכָךְ נֶאֱמַר: מִשְׁכַּן הָעֵדֻת, שֶׁעֵדוּת הִיא לְיִשְׂרָאֵל שֶׁמָּחַל לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

ה דָּבָר אַחֵר, מִשְׁכַּן הָעֵדֻת, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנַס אַנְדְּרִיָּנוּס לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים הָיָה מִתְגָּאֶה שָׁם וּמְחָרֵף לֵאלֹהִים, אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר דָּוִד רִבּוֹן הָעוֹלָם כָּךְ תַּעֲלֶה לְפָנֶיךָ, שֶׁאִלּוּ הָיוּ יְכוֹלִין לִקְצֹץ אֲרָזִים לַעֲשׂוֹת סֵלָמוֹת עוֹלִים הָיוּ לְמַעְלָן, מִנַּיִן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים עד, ה): יִוָּדַע כְּמֵבִיא לְמָעְלָה בִּסְבָךְ עֵץ קַרְדֵּמוֹת, אֶלָּא שֶׁאֵינָן יְכוֹלִים, וּמַנִּיחִים אוֹתְךָ וּבָאִים עָלֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים כא, יב): חָשְׁבוּ מְזִמָּה בַּל יוּכָלוּ, וּבָאִים עָלֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עט, א): אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ וגו׳, וְעַל מָה כָּל אֵלּוּ עַל יְדֵי שֶׁנִּתְמַשְׁכֵּן עַל יָדֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת.

אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא לְמָה הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים דּוֹמִין, לְאָדָם שֶׁהָיָה שׂוֹנֵא לַמֶּלֶךְ וְהָיָה מְבַקֵּשׁ לִשְׁלֹט בּוֹ וְלֹא הָיָה יָכוֹל, מֶה עָשָׂה הָלַךְ אֵצֶל אַנְדְּרִיאַנְטוֹס וּבִקֵּשׁ לְהַפִּילוֹ, וְהָיָה מִתְיָרֵא מִן הַמֶּלֶךְ שֶׁיַּהַרְגֶנּוּ, מֶה עָשָׂה נָטַל אֶת הַצִּפֹּרֶן שֶׁל נְחֹשֶׁת וְהָיָה חוֹפֵר הַכֹּתֶל שֶׁתַּחְתָּיו, אָמַר מִתּוֹךְ שֶׁאֲנִי מַפִּיל אֶת הַבָּסִיס אַנְדְּרִיאַנְטוֹס נוֹפֵל. כָּךְ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בָּאִים לְהִתְגָּרוֹת בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאֵינָן יְכוֹלִין, וְהֵם בָּאִין וּמִתְגָּרִין עִם יִשְׂרָאֵל. וְכֵן דָּוִד אָמַר (תהלים ב, ב): יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ יָחַד עַל ה׳ וְעַל מְשִׁיחוֹ, וְאֵינָן יְכוֹלִין, וּמָה הֵם עוֹשִׂין מִתְגָּרִים בְּיִשְׂרָאֵל, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (תהלים ב, ב): נְנַתְּקָה אֶת מוֹסְרוֹתֵימוֹ, נַעֲקֹר אוֹתָם מִן הָעוֹלָם, אֵימָתַי בְּשָׁעָה שֶׁאֵין לָהֶם מַה לְּמַשְׁכֵּן, אֲבָל הַמִּשְׁכָּן נִתְמַשְׁכֵּן עַל יְדֵיהֶם, הֱוֵי: אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן, אַל תְּהִי קוֹרֵא כֵן אֶלָּא הַמַּשְׂכּוֹן.

ו מִשְׁכַּן הָעֵדֻת אֲשֶׁר פֻּקַּד עַל פִּי מֹשֶׁה, כָּל מַה שֶּׁהָיוּ עוֹשִׂין, עוֹשִׂין עַל פִּי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר פֻּקַּד עַל פִּי מֹשֶׁה. וְכָל מַה שֶּׁהָיָה מֹשֶׁה עוֹשֶׂה עַל יְדֵי אֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲבֹדַת הַלְוִיִּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן, לֹא עָשָׂה אֶלָּא מִשֶּׁנִּגְמְרָה מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, אָמַר לָהֶם בּוֹאוּ וַאֲנִי עוֹשֶׂה לִפְנֵיכֶם חֶשְׁבּוֹן. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן, כָּךְ וְכָךְ יָצָא עַל הַמִּשְׁכָּן, עַד שֶׁהוּא יוֹשֵׁב וּמְחַשֵּׁב שָׁכַח בְּאֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל מַה שֶּׁעָשָׂה וָוִים לָעַמּוּדִים, הִתְחִיל יוֹשֵׁב וּמַתְמִיהַּ, אָמַר עַכְשָׁו יִשְׂרָאֵל מוֹצְאִין יְדֵיהֶם לֵאמֹר מֹשֶׁה נְטָלָן. מֶה עָשָׂה הֵאִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֵינָיו וְרָאָה אוֹתָם עֲשׂוּיִם וָוִים לָעַמּוּדִים, אוֹתָהּ שָׁעָה נִתְפַּיְּסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, מִי גָרַם לוֹ עַל יְדֵי שֶׁיָּשַׁב וּפִיְּסָן, הֱוֵי: אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן. וְלָמָה עָשָׂה עִמָּהֶם חֶשְׁבּוֹן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ מַאֲמִינוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר

(במדבר יב, ז) : לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא, וְלָמָּה אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה בּוֹאוּ וְנַעֲסֹק בַּמִּשְׁכָּן וּנְחַשֵּׁב לִפְנֵיכֶם, אֶלָּא שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה לֵיצָנֵי יִשְׂרָאֵל מְדַבְּרִים מֵאַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג, ט) : וְהָיָה כְּבֹא מֹשֶׁה הָאֹהֱלָה יֵרֵד עַמּוּד הֶעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וְדִבֶּר עִם מֹשֶׁה, (שמות לג, ח) : וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה, וּמַה הָיוּ אוֹמְרִים, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ שֶׁל זֶה, וּמַה הִיא רוֹאָה בּוֹ, כָּל יָמָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַבֵּר עִמּוֹ, כָּל יָמָיו הוּא מֵשְׁלָם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, זֶהוּ : וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה. רַבִּי חָמָא אָמַר הָיוּ אוֹמְרִים חָמֵי קְדַל דִּבְרֵיהּ דְּעַמְרָם, וַחֲבֵרוֹ אוֹמֵר לוֹ אָדָם שֶׁשָּׁלַט עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן אֵין אַתָּה מְבַקֵּשׁ שֶׁיְּהֵא עָשִׁיר. כְּשֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה כָּךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, חַיֵּיכֶם, נִגְמַר הַמִּשְׁכָּן אֶתֵּן לָכֶם חֶשְׁבּוֹן. אָמַר לָהֶם בּוֹאוּ וְנַעֲשֶׂה חֶשְׁבּוֹן, הֱוֵי : וְאֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן.

ז מִשְׁכַּן הָעֵדֻת, מָה הָעֵדֻת, זוֹ תּוֹרָה שֶׁהֵם יְגֵעִים בָּהּ. אָמַר הָאֱלֹהִים בִּזְכוּת הַתּוֹרָה וּבִזְכוּת הַקָּרְבָּנוֹת אֲנִי מַצִּיל אֶתְכֶם מִגֵּיהִנֹּם, וְכֵן לְאַבְרָהָם אָבִינוּ הֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַתּוֹרָה וְהַגֵּיהִנֹּם וְהַקָּרְבָּנוֹת וְגָלֻיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו, יז) : וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה, זוֹ תּוֹרָה וְגֵיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ, טו) : וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת וְאֶת הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק. וְהַקָּרְבָּנוֹת מִנַּיִן, דִּכְתִיב (בראשית טו, ט) : עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתֹר וְגוֹזָל. וְגָלֻיּוֹת מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו, יב) : אֵימָה, זוֹ בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (חבקוק א, ז) : אָלִים וְנוֹרָא הוּא מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא. חֲשֵׁכָה, זוֹ מָדַי, שֶׁהֶחֱשִׁיכָה עֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּגְזֵרוֹתֶיהָ. גְּדוֹלָה, זוֹ יָוָן, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ח, ח) : וּצְפִיר הָעִזִּים הִגְדִּיל עַד מְאֹד וּכְעָצְמוֹ נִשְׁבְּרָה הַקֶּרֶן הַגְּדֹלָה וַתַּעֲלֶנָה חָזוּת אַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמָיִם. נוֹפֶלֶת עָלָיו, זוֹ אֱדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה מט, כא) : מִקּוֹל נָפְלָם רָעֲשָׁה הָאָרֶץ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל יָמִים שֶׁיִּהְיוּ בָנֶיךָ עֲסוּקִים בַּתּוֹרָה וּבַקָּרְבָּנוֹת הֵם נִצּוֹלִים מֵהֶן, אֶלָּא עֲתִידִין בָּנֶיךָ לְבַטֵּל הַקָּרְבָּנוֹת בַּמֶּה אַתָּה מְבַקֵּשׁ שֶׁיִּשְׁתַּעְבְּדוּ בָּנֶיךָ בַּגֵּיהִנֹּם אוֹ בַּגָּלֻיּוֹת, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָא אַבְרָהָם בֵּרַר לוֹ הַגָּלֻיּוֹת, וּמִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב, ל) : אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נא, א) : הַבִּיטוּ אֶל צוּר חֻצַּבְתֶּם. וַה' הִסְגִּירָם, שֶׁהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַחֲרָיו.

אָמַר רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַב אַחָא וְזָקֵן אַחֵר בְּשֵׁם רַבִּי, עָמַד לוֹ אַבְרָהָם תָּמֵהַּ וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה שֶּׁיִּבְרֹר לוֹ, עַד שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּבְרֹר אֶת הַגָּלֻיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סו, יב) : הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁנוּ, שִׁעְבַּדְתָּנוּ בַּגָּלֻיּוֹת. בָּאנוּ בָאֵשׁ וּבַמַּיִם, זוֹ גֵּיהִנֹּם, חֶצִיוֹ אֵשׁ וְחֶצְיוֹ בָּרָד. וַתּוֹצִיאֵנוּ לָרְוָיָה, הֱוֵי : וְאֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת, מַהוּ הָעֵדֻת, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וּבַקָּרְבָּנוֹת תְּהֵא עֵדוּת לָהֶם שֶׁאֵינָם יוֹרְדִין לַגֵּיהִנֹּם.

ח דָּבָר אַחֵר, אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן, מַהוּ אֵלֶּה, בְּשָׁעָה שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, לֹא הָיוּ רְאוּיִם שֶׁיִּשְׁלֹט מַלְאַךְ הַמָּוֶת בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, טז) : חָרוּת עַל הַלֻּחֹת מַהוּ חָרוּת, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר חֵרוּת מִן גָּלֻיּוֹת, וְרַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר חֵרוּת מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת.

אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן חָמָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם יָבוֹא מַלְאַךְ הַמָּוֶת וְיֹאמַר לִי לָמָּה נִבְרֵאתִי, אֲנִי אוֹמֵר לוֹ סְטַטְיוֹנָר בְּרָאתִיךָ עַל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְלֹא עַל בָּנַי, שֶׁכֵּיוָן שֶׁקִּבְּלוּ הַתּוֹרָה הִלְבִּישָׁם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִזִּיו הֲדָרוֹ. וּמָה הָיָה הַלְּבוּשׁ, רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר עֲטָרוֹת הִלְבִּישָׁן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר כְּלִי זַיִן נָתַן לָהֶם וְהַשֵּׁם הַגָּדוֹל חָקוּק עָלָיו.

וְכָל יָמִים שֶׁהָיָה בְּיָדָם לֹא הָיָה מַלְאַךְ הַמָּוֶת יָכוֹל לִשְׁלֹט בָּהֶם, מִנַּיִן אַתָּה לָמֵד, מִמַּה שֶׁכָּתוּב שָׁם (שמות לג, ה): וְעַתָּה הוֹרֵד עֶדְיְךָ מֵעָלֶיךָ. וְרַבִּי סִיסָא אָמַר פּוֹרְפִּירָא הִלְבִּישָׁן, וְרַבִּי הוּנָא אוֹמֵר זוֹנִיאוֹת הִלְבִּישָׁן, וּכְשֶׁחָטְאוּ הֶעֱבִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵהֶם כָּל אוֹתוֹ הַטּוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג, ו): וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב. בִּשְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת נִקְרָא הָהָר הַזֶּה, הַר הָאֱלֹהִים, הַר חוֹרֵב, הַר סִינַי. הַר הָאֱלֹהִים לָמָּה, שֶׁשָּׁם הוֹדִיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֱלָהוּתוֹ. סִינַי לָמָּה, שֶׁשָּׂנָא אֶת הָעֶלְיוֹנִים וְאָהַב אֶת הַתַּחְתּוֹנִים. חוֹרֵב לָמָּה, שֶׁבּוֹ נִתְּנָה הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת חָרֶב, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמט, ו): רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם. וְהָיָה מֹשֶׁה בְּסִינַי מְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, הָלְכוּ אֵצֶל אַהֲרֹן וְאָמְרוּ לוֹ (שמות לב, א): עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה הָיָה לוֹ. אָמַר לָהֶם אַהֲרֹן אֶתְמוֹל אֲמַרְתֶּם (שמות כד, ז): כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה, וְעַתָּה אַתֶּם אוֹמְרִים: קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים. רָאָה שֶׁהָרְגוּ לְחוּר וְנִתְיָרֵא, אָמַר לָהֶם (שמות לב, ב): פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב, מִיָּד: וַיִּתְפָּרְקוּ, וְהָיוּ כָּל הָעָם נוֹתְנִין לוֹ עַד שֶׁאָמַר לָהֶם דַּיֵּכֶם. וְכֵן מֹשֶׁה הוֹכִיחָן (דברים א, א): וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב, מָשָׁל לְבָחוּר שֶׁנִּכְנַס לַמְּדִינָה רָאָה אוֹתָם גּוֹבִין צְדָקָה וְאָמְרוּ לוֹ תֵּן, וְהָיָה נוֹתֵן, עַד שֶׁאָמְרוּ לוֹ דַּיֶּךָ, הָלַךְ מְעַט וְרָאָה אוֹתָם גּוֹבִין לְתַיְטְרוֹן, אָמְרוּ לוֹ תֵּן, וְהָיָה נוֹתֵן עַד שֶׁאָמְרוּ לוֹ דַּיֶּךָ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל נָתְנוּ זָהָב לָעֵגֶל עַד שֶׁאָמַר לָהֶם דַּי, וְנָדְבוּ זָהָב לַמִּשְׁכָּן עַד שֶׁאָמַר לָהֶם דַּי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לו, ז): וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַּיָּם לְכָל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָבוֹא זְהַב הַמִּשְׁכָּן וִיכַפֵּר עַל זְהַב הָעֵגֶל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל בְּשָׁעָה שֶׁעֲשִׂיתֶם אֶת הָעֵגֶל הִכְעַסְתֶּם אוֹתִי בְּאֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ, עַכְשָׁיו שֶׁעֲשִׂיתֶם הַמִּשְׁכָּן בְּאֵלֶּה אֲנִי מִתְרַצֶּה לָכֶם, הֱוֵי: אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּאֵלֶּה נִתְרַצֵּיתִי לָכֶם, וְכֵן לָעָתִיד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מט, יב): הִנֵּה אֵלֶּה מֵרָחוֹק יָבֹאוּ וְהִנֵּה אֵלֶּה מִצָּפוֹן וּמִיָּם וְאֵלֶּה מֵאֶרֶץ סִינִים. וְאוֹמֵר (ישעיה ס, ח): מִי אֵלֶּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה וְכַיּוֹנִים אֶל אֲרֻבֹּתֵיהֶם.

פרשה נב

א וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מֹשֶׁה. רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא פָּתַח (תהלים מה, טו): לִרְקָמוֹת תּוּבַל לַמֶּלֶךְ בְּתֻלוֹת אַחֲרֶיהָ רֵעוֹתֶיהָ מוּבָאוֹת לָךְ, מַהוּ לִרְקָמוֹת, זֶה הַמִּשְׁכָּן שֶׁהוּא מְצֻיָּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות לח, כג): וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת, הֱוֵי: לִרְקָמוֹת. מַהוּ תּוּבַל לַמֶּלֶךְ, זֶה מֹשֶׁה שֶׁנִּקְרָא מֶלֶךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים לג, ה): וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. תּוּבַל, שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ הַמִּשְׁכָּן. בְּתֻלוֹת אַחֲרֶיהָ רֵעוֹתֶיהָ, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בְּתוּלוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שיר השירים ד, יב): גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַּלָּה גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם. רֵעוֹתֶיהָ, שֶׁהֵן רֵעָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכב, ח): לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה נָּא שָׁלוֹם בָּךְ. מוּבָאוֹת לָךְ, שֶׁבַּיּוֹם שֶׁנִּגְמַר הַמִּשְׁכָּן הֱבִיאוּהוּ אֵצְלוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מֹשֶׁה.

ב דָּבָר אַחֵר, וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים לא, יט): תֵּאָלַמְנָה שִׂפְתֵי שֶׁקֶר הַדֹּבְרוֹת עַל צַדִּיק עָתָק בְּגַאֲוָה וָבוּז, כֵּיצַד אָדָם מִתְוַדֶּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אִם בָּא יוֹם הַכִּפּוּרִים אַחֵר וְהִזְכִּיר עֲוֹנוֹתָיו, אוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: תֵּאָלַמְנָה

שִׁפְתֵי שָׁקֶר. מַהוּ עָתָק, דְּבָרִים שֶׁל סִלּוּקִים, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יב, ח): וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה מִקֶּדֶם לְבֵית אֵל וַיֵּט אָהֳלֹה בֵּית אֵל מִיָּם וְהָעַי מִקֶּדֶם וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה׳ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה׳. בְּגַאֲוָה וָבוּז, אוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא הָיָה בְּיָדֶיךָ עֲוֹנוֹת מִשֶּׁל שָׁנָה זוֹ שֶׁהָיִיתָ מִתְגָּאֶה בְּגַאֲוָה וָבוּז.

דָּבָר אַחֵר, תֵּאָלַמְנָה שִׁפְתֵי שָׁקֶר, מְדַבֵּר בְּמֹשֶׁה, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת לוֹ מִשְׁכָּן, מִיָּד אָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל (שמות כה, ב): וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, הָיָה מֹשֶׁה עוֹשֶׂה בַּמִּשְׁכָּן וְהָיוּ לֵיצָנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים אֶפְשָׁר שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה עַל יְדֵי בֶּן עַמְרָם.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שִׁשָּׁה חֲדָשִׁים הָיָה עוֹסֵק בַּמִּשְׁכָּן, שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים עֲשָׂאוּהוּ וּשְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים קִפְּלוּהוּ, אַף עַל פִּי כֵן הָיוּ מְלִיצִין אַחֲרָיו וְאוֹמְרִים הֲרֵי נַעֲשָׂה, לֹא הָיָה מֹשֶׁה אוֹמֵר שֶׁיַּשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ אֶצְלֵנוּ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִתְכַּוֵּן לְהַעֲמִיד הַמִּשְׁכָּן בַּחֹדֶשׁ שֶׁנּוֹלַד בּוֹ יִצְחָק אָבִינוּ, לֹא עָשָׂה אֶלָּא כְּשֶׁהִגִּיעַ אוֹתוֹ הַחֹדֶשׁ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה (שמות מ, ב): בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן תָּקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן, אוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ: תֵּאָלַמְנָה שִׂפְתֵי שָׁקֶר, אוֹתָם שֶׁמְּלִיצִים אַחַר מֹשֶׁה, לֹא עָשָׂה, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁאָמַר הָאֱלֹהִים לְמֹשֶׁה שֶׁיָּקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן הִתְחִילוּ טוֹעֲנִין אוֹתוֹ וּבָאִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמְּלַאכְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מֹשֶׁה.

ג דָּבָר אַחֵר, וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי לא, כה): עוֹז וְהָדָר לְבוּשָׁהּ וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן, מַהוּ לְיוֹם אַחֲרוֹן, שֶׁכָּל מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים מְתֻקָּן לָהֶם לָעוֹלָם הַבָּא, הֱוֵי: וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אַבָּהוּ שֶׁהָיָה מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם וְרָאָה כָּל הַטּוֹב שֶׁמְּתֻקָּן לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, הִתְחִיל שָׂמֵחַ וְאָמַר כָּל אִלֵּין דְּאַבָּהוּ, (ישעיה מט, ד): וַאֲנִי אָמַרְתִּי לְרִיק יָגַעְתִּי לְתֹהוּ וְהֶבֶל כֹּחִי כִּלִּיתִי אָכֵן מִשְׁפָּטִי אֶת ה׳ וּפְעֻלָּתִי אֶת אֱלֹהָי, הֱוֵי: וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן.

דָּבָר אַחֵר, אֵימָתַי הַתּוֹרָה מְשֻׁחֶקֶת לְמִי שֶׁהוּא עָמֵל בָּהּ לְיוֹם אַחֲרוֹן, הֱוֵי: וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן. זַבְדִּי בֶּן לֵוִי וְרַבִּי יוֹסֵי בֶּן פַּטְרוֹס וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי קָרְאוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן בִּשְׁעַת סִלּוּקָן מִן הָעוֹלָם, אֶחָד מֵהֶן קָרָא (תהלים לב, ו): עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד אֵלֶיךָ לְעֵת מְצוֹא רַק לְשֶׁטֶף מַיִם רַבִּים אֵלָיו לֹא יַגִּיעוּ. וְהָאֶחָד קָרָא (תהלים לא, כ): מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ נֶגֶד בְּנֵי אָדָם. וְהָאֶחָד קָרָא (תהלים לג, כא): כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ. הֱוֵי בִּשְׁעַת סִלּוּקָן שֶׁל צַדִּיקִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְאֶה לָהֶם מַתַּן שְׂכָרָן וּמְשַׂמְּחָן. אָמַר בֶּן עֲזַאי (תהלים קטז, טו): יָקָר בְּעֵינֵי ה׳ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו, אֵימָתַי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹדִיעַ לַצַּדִּיקִים הַיְּקָר שֶׁמְּתֻקָּן לָהֶם, סָמוּךְ לְמִיתָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו, אוֹתָהּ שָׁעָה הֵם רוֹאִין וְשׂוֹחֲקִים, לְפִיכָךְ: וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן. מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי שֶׁיָּצָא חוּצָה לָאָרֶץ וּבָא עָשִׁיר, וְהָיוּ הַתַּלְמִידִים רוֹאִין אוֹתוֹ וּמְקַנְּאִין בּוֹ וְהָיוּ מְבַקְּשִׁים הֵן לָצֵאת לְחוּצָה לָאָרֶץ, וְיָדַע רַבִּי שִׁמְעוֹן וְהוֹצִיאָן לְבִקְעָה אַחַת שֶׁל פְּנֵי מֵרוֹן, וְנִתְפַּלֵּל וְאָמַר בִּקְעָה בִּקְעָה מִלְּאִי דִינָרֵי זָהָב, הִתְחִילָה מוֹשֶׁכֶת דִּינָרֵי זָהָב לִפְנֵיהֶן. אָמַר לָהֶם אִם זָהָב אַתֶּם מְבַקְּשִׁים הֲרֵי זָהָב, טְלוּ לָכֶם, אֶלָּא הֱיוּ יוֹדְעִין כָּל מִי שֶׁהוּא נוֹטֵל עַכְשָׁו חֶלְקוֹ שֶׁל עוֹלָם הַבָּא הוּא נוֹטֵל, שֶׁאֵין מַתַּן שְׂכַר הַתּוֹרָה אֶלָּא לָעוֹלָם הַבָּא, הֱוֵי: וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חַלַפְתָּא שֶׁבָּא עֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא הָיָה לוֹ מֵאָן לְהִתְפַּרְנֵס, יָצָא לוֹ חוּץ מִן הָעִיר וְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הָאֱלֹהִים, וְנִתַּן לוֹ אֶבֶן טוֹבָה מִן הַשָּׁמַיִם, נְתָנָהּ לְשֵׁלְחָנִי וּפִרְנֵס אוֹתָהּ שַׁבָּת, אָמְרָה אִשְׁתּוֹ מֵהֵיכָן אֵלּוּ, אָמַר לָהּ מִמַּה שֶׁפִּרְנֵס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמְרָה אִם אֵין אַתָּה אוֹמֵר לִי מֵהֵיכָן הֵן אֵינִי טוֹעֶמֶת כְּלוּם. הִתְחִיל מְסַפֵּר לָהּ, אָמַר לָהּ כָּךְ נִתְפַּלַּלְתִּי לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וְנִתַּן לִי מִן הַשָּׁמַיִם. אָמְרָה לוֹ אֵינִי טוֹעֶמֶת כְּלוּם עַד שֶׁתֹּאמַר לִי שֶׁתַּחֲזִירָהּ מוֹצָאֵי שַׁבָּת.

אָמַר לָהּ לָמָּה, אָמְרָה לוֹ אַתָּה רוֹצֶה שֶׁיְּהֵא שַׁלְחָנְךָ חָסֵר וְשֻׁלְחַן חֲבֵירֶךָ מָלֵא. וְהָלַךְ רַבִּי שִׁמְעוֹן וְהוֹדִיעַ מַעֲשֶׂה לְרַבִּי. אָמַר לוֹ לֵךְ אֱמֹר לָהּ אִם שֻׁלְחָנֵךְ חָסֵר אֲנִי אֲמַלְּאֶנּוּ מִשֶּׁלִּי. הָלַךְ וְאָמַר לָהּ. אָמְרָה לוֹ לֵךְ עִמִּי לְמִי שֶׁלִּמַּדְתָּ תּוֹרָה, אָמְרָה לוֹ רַבִּי וְכִי רוֹאֶה אָדָם לַחֲבֵרוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, לֹא כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק הָוָה לֵיהּ עוֹלָם בְּעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת יב, ה) : כִּי הֹלֵךְ הָאָדָם אֶל בֵּית עֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסּוֹפְדִים, עוֹלָמִים אֵין כְּתִיב אֶלָּא עֹלָמוֹ. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע כֵּן הָלַךְ וְהֶחֱזִיר. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ הַנֵּס הָאַחֲרוֹן הָיָה קָשֶׁה מֵהָרִאשׁוֹן, כֵּיוָן שֶׁפָּשַׁט יָדוֹ לְהַחֲזִירוֹ מִיָּד יָרַד הַמַּלְאָךְ וּנְטָלָהּ הֵימֶנּוּ, לָמָּה שֶׁאֵין מַתַּן שְׂכָרָהּ שֶׁל תּוֹרָה אֶלָּא לָעוֹלָם הַבָּא, לְיוֹם אַחֲרוֹן, הֲוֵי : וַתִּשְׁחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן.

דָּבָר אַחֵר, עוֹז וְהָדָר לְבוּשָׁהּ, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד, כט) : וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו. וַתִּשְׁחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן, אֵלּוּ לֵיצָנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמְּלִיצִין אַחֲרָיו וְאוֹמְרִים אֵלּוּ לְאֵלּוּ אֶפְשָׁר שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה עַל יָדָיו שֶׁל בֶּן עַמְרָם, לֹא עָשָׂה אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן הִתְחִיל שׂוֹחֵק עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר : וַתִּשְׁחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן, אָמַר לָהֶם בּוֹאוּ שֶׁנָּקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן, הִתְחִילוּ טוֹעֲנִין וּבָאִין אֶצְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן.

ד כַּמָּה חֲכָמִים הָיוּ שָׁם וּבָאוּ לָהֶם אֵצֶל מֹשֶׁה וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִין לַהֲקִימוֹ, אֶלָּא אָמַר שְׁלֹמֹה (משלי לא, כט) : רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה, שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה מְעֻלֶּה מִכֻּלָּם. וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה, לָמָּה שֶׁעָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין לְיַשְּׁבוֹ, מָה עָשָׂה נָטְלוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְלַאכְתּוֹ וּבָאוּ לָהֶם אֵצֶל מֹשֶׁה וְאוֹמְרִים הֲרֵי קְרָשִׁים, הֲרֵי בְּרִיחִין, כֵּיוָן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה אוֹתָם מִיָּד שָׁרְתָה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְהֵקִימוֹ. וְלֹא תֹאמַר מֹשֶׁה הֶעֱמִידוֹ, אֶלָּא הַמִּשְׁכָּן נַעֲשׂוּ בוֹ נִסִּים וְעָמַד מֵעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות מ, יז) : הוּקַם הַמִּשְׁכָּן. וְאִם תָּמֵהַּ אַתָּה עַל זֶה, הֲרֵי שְׁלֹמֹה כְּשֶׁבָּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הוּא נִבְנָה מֵעַצְמוֹ.

אָמַר רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי, הַכֹּל מְסַיְּעִין אוֹתוֹ כְּשֶׁבָּנָה אֶת בֵּית הָאֱלֹהִים, הַבְּרִיּוֹת וְהָרוּחוֹת, מִנַּיִן, שֶׁכָּתוּב (מלכים א ו, ז) : וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה וּמַקָּבוֹת וְהַגַּרְזֶן כָּל כְּלִי בַרְזֶל לֹא נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ, מֵעַצְמוֹ הָיָה נִבְנֶה, לְפִיכָךְ בְּמַעֲשֵׂה נִסִּים נִבְנָה. וְכֵן כְּשֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן בְּמַעֲשֵׂה נִסִּים עָמַד, הֲוֵי : וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן.

ה דָּבָר אַחֵר, וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שיר השירים ג, יא) : צְאֶינָה וּרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ. אֵימָתַי נֶאֱמַר הַפָּסוּק הַזֶּה, בַּיּוֹם שֶׁעָמַד הַמִּשְׁכָּן, שֶׁהָיְתָה שִׂמְחָה גְדוֹלָה בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹרֶה אֶצְלָם. בְּנוֹת צִיּוֹן, בָּנִים הַמְצֻיָּנִים לִי, עַל יְדֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, מַה צִּיּוּן הַזֶּה נִרְאָה בְּאֶצְבַּע, כָּךְ יִשְׂרָאֵל נִרְאִין בְּאֶצְבַּע, הֲוֵי : בְּנוֹת צִיּוֹן, הַמְצֻיָּנִין לִי. בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה, בַּמֶּלֶךְ שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ, זֶה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לוֹ אִמּוֹ, זֶה הַמִּשְׁכָּן, לָמָּה קְרָאוֹ עֲטָרָה, אֶלָּא מָה הָעֲטָרָה מְצֻיֶּרֶת כָּךְ הַמִּשְׁכָּן הָיָה מְצֻיָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לה, לה) : וְרוֹקֵם בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן בְּתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ וְאֹרֵג עֹשֵׂי כָּל מְלָאכָה וְחֹשְׁבֵי מַחֲשָׁבֹת, הֲוֵי : בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לוֹ אִמּוֹ.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק חִזַּרְתִּי בְּכָל הַמִּקְרָא וְלֹא מָצָאתִי שֶׁעָשְׂתָה בַּת שֶׁבַע עֲטָרָה לִשְׁלֹמֹה, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי שָׁאַל אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי יוֹסֵי אֶפְשָׁר שֶׁשָּׁמַעְתָּ מֵאָבִיךָ מַהוּ בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לוֹ אִמּוֹ, אָמַר לוֹ הֵן, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיְתָה לוֹ בַּת יְחִידָה וְהָיָה מְחַבְּבָהּ בְּיוֹתֵר מִדַּאי וְהָיָה קוֹרֵא אוֹתָהּ בִּתִּי, לֹא זָז מְחַבְּבָהּ עַד שֶׁקְּרָאָהּ אֲחוֹתִי

וְעַד שֶׁקְּרָאָהּ אִמִּי, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתְּחִלָּה קָרָא לְיִשְׂרָאֵל בַּת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים מה, יא) : שִׁמְעִי בַת וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ, לֹא זָז מִחַבְּבָן עַד שֶׁקְּרָאָן אֲחוֹתִי, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ה, ב) : פִּתְחִי לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַּמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא טָל קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה. לֹא זָז מִחַבְּבָן עַד שֶׁקְּרָאָן אִמִּי, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נא, ד) : הַקְשִׁיבוּ אֵלַי עַמִּי וּלְאוּמִּי אֵלַי הַאֲזִינוּ כִּי תוֹרָה מֵאִתִּי תֵּצֵא וּמִשְׁפָּטִי לְאוֹר עַמִּים אַרְגִּיעַ. עָמַד רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ. בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ, בְּסִינַי. וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ, בִּירוּשָׁלַיִם.

דָּבָר אַחֵר, בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ, עַל הַיָּם. וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ, בְּאֹהֶל מוֹעֵד.

דָּבָר אַחֵר, בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ, בַּמִּשְׁכָּן. וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ, בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. וְכֵן דָּוִד אָמַר (תהלים מח, ג) : יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ הַר צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן קִרְיַת מֶלֶךְ רָב, יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן אֶלְעָזָר מַעֲשֶׂה הָיָה בִּפְרַקְמַטְיוּס אֶחָד שֶׁהָלַךְ לִירוּשָׁלַיִם לִמְכֹּר אֶת שֶׁלּוֹ, הָלַךְ וְיָשַׁב שָׁם וְלֹא מָכַר, אָמַר זוֹ הִיא שֶׁאוֹמְרִים עָלֶיהָ : מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ, לְאַחַר שֶׁעָה מָכַר כָּל פְּרַקְמַטְיָא שֶׁלּוֹ, אָמַר : יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כִּפָּה שֶׁל חִשְׁבּוֹנוֹת הָיְתָה חוּץ לִירוּשָׁלַיִם וְכָל מִי שֶׁמְבַקֵּשׁ לְחַשֵּׁב הוֹלֵךְ לְשָׁם, לָמָּה, שֶׁלֹּא יְחַשֵּׁב בִּירוּשָׁלַיִם וְיֵצַר, לְפִי שֶׁנִּקְרֵאת מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ. וְכָל הַשֶּׁבַח הַזֶּה לָמָּה, שֶׁהִיא קִרְיַת מֶלֶךְ רָב, וּמִשֶּׁחָרְבָה (ישעיה כד, יא) : עָרְבָה הַשִּׂמְחָה וְגָלָה מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ. מַהוּ עָרְבָה, חָשְׁכָה, קִבַּלָּה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (בראשית א, ה) : וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד, בָּעוֹלָם הַזֶּה שָׁבַת מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ, וּכְשֶׁיִּבְנֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יְרוּשָׁלַיִם, הוּא מַחֲזִיר לְתוֹכָהּ אֶת כָּל הַשִּׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נא, ג) : כִּי נִחַם ה׳ צִיּוֹן נִחַם כָּל חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן ה׳, שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה.